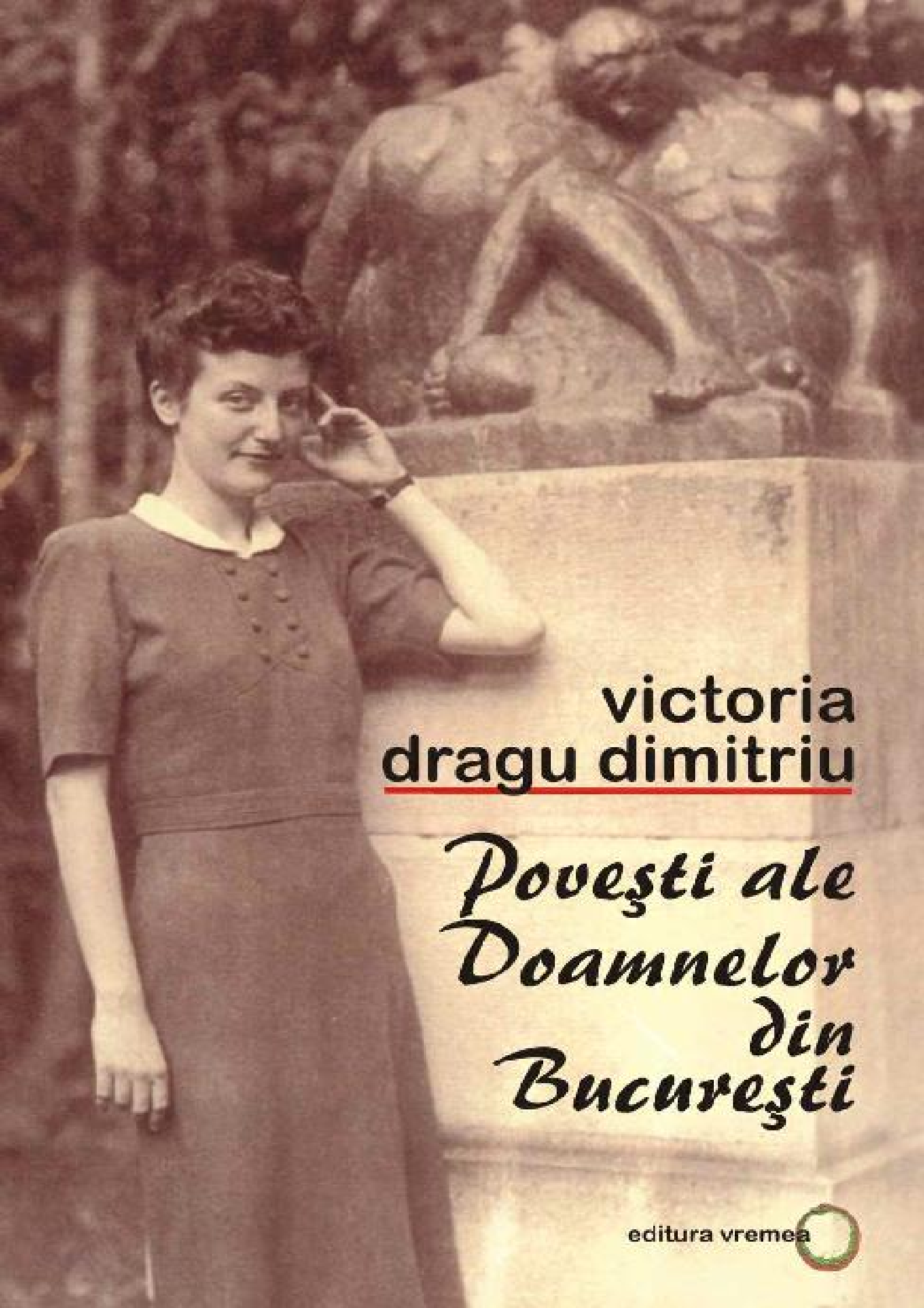

victoria
dragu dimitriu

Poveşti ale Doamnelor din Bucureşti

editura vremea

Victoria Dragu Dimitriu

Poveşti ale doamnelor din Bucureşti

Ediţia a II-a revăzută

Editura VREMEA
2012

© Copyright Victoria Dragu Dimitriu, 2005

Colecţia AUTORI ROMÂNI

Coperta: Silvia Colfescu

Ilustraţia: Eugenia Popescu Judetz, în grădina lui Oscar

Han, de la Mârşa – fotografie de epocă

ISBN Print: 978-973-645-284-0

ISBN E-Pub: 978-973-645-478-3

Redacţia:

Piaţa Naţiunilor Unite, nr. 3-5,

040012, sector 4, Bucureşti

Telefon: 021.335.81.31

Fax: 021.311.02.19

e-mail: office@edituravremea.ro

www.edituravremea.ro

http://edituravremea.blogspot.com

Adresa poştală:

Str. Constantin Daniel, nr. 14

010631, sector 1, Bucureşti

Lectura digitală protejează mediul

Versiune digitală realizată de elefant.ro

Alice Magheru
şi Şcoala de admiraţie reciprocă

Am văzut-o întâia oară în capul scării de lemn care ducea la etaj. Ne aştepta privind cum urcam, era subţire, adusă de spate, îmbrăcată într-o rochie lungă, întunecată, părul alb îl avea prins cu o agrafă de catifea. Venisem cu Irina Eliade, dar cea care-mi pregătise primirea, la curtea doctoriţei Alice Magheru, cu telefonul, fusese Polixenia Karambi. În umbra doamnelor de Bucureşti, urmam un protocol simplu, dar protocol. Ştiam că a sui scara aceea e un privilegiu. A întins o mână frumoasă, cu pielea transparentă, cutată mărunt, cu unghii bombate, roz, şi degete uşor încovoiate. Ochi atenţi, faţă brăzdată şi calmă. Avea optzeci şi nouă de ani şi locuia în aceeaşi odaie din tinereţe. Tatăl ei, George Focşăneanu, guvernator al Băncii Naţionale, îşi construise vila prin 1912. Cumpărase teren nu departe de prima casă a familiei, din Bibescu Vodă, şi anume, acolo unde fusese curtea vechii Biserici Sfântul Nicolae din mahalaua Vlădicăi, dărâmată la începutul secolului 20 şi reconstruită pe cealaltă parte a bulevardului. Locul fostului altar e marcat şi azi de o cruce, în curtea clădirii vecine, la numărul 62 de pe Bulevardul Regina Maria. Pe când se săpau temeliile (aşa cum se întâmpla în Bucureşti, pentru că se făcuseră îngropăciunile în curtea bisericilor), târnăcoapele aduceau la suprafaţă tigve şi oase îngălbenite. Aşa se întâmplase la toate casele din jur, dar lumea uitase, numai fosta domnişoară Focşăneanu îşi mai amintea şi ţinuse să-mi spună. De atunci şi până la sfârşitul vieţii ei, în aprilie 1983, doctoriţa Alice Magheru a avut mereu aceeaşi adresă, Strada Justiţiei, numărul 36, colţ cu Bulevardul Regina Maria. Vila răsărită pe locul fostului cimitir, în stil

neoromânesc, abia întrezărit prin anii ’80 ai secolului trecut sub glicina uriaşă, ce învăluise casa, avea intrarea prin curtea din Strada Justiţiei. Poarta înaltă era dublată de lianele întinse până pe faţada dinspre bulevard, unde o mică grădină, plină cu arţari, înconjura peronul ce ducea spre marile săli de primire de la parter. La etaj se vedea o loggie cu jardiniere, iar cel ce semăna acolo plante după placul lui era, pe vremea aceea, însuşi vântul. *Vezi, cresc numai obraznica şi pui de arţari, îi smulg şi ei cresc iar, aşa se reface şi omenirea***,** spunea doctoriţa. Deşi amintea mereu de casă, Alice Magheru nu m-a plimbat niciodată prin odăi. Ştiam numai drumul spre camera ei, holul plin cu dulapuri de cărţi, tavanul peticit cu placaj, deasupra scării interioare. Uşile sculptate ale salonului rămâneau închise ca nişte porţi de cetate, şi uriaşe mobile desperecheate croiau spaţiul după voia lor. Stăpâna îmi povestea însă mereu despre casa ei, aşa cum îmi povestea despre atâţia oameni şi despre atâtea lucruri care nu mai existau. Casa era acolo, ne înconjura, dar mi se părea la fel de iluzorie ca imaginile trezite de glasul ei pe când îşi depăna amintirile. Sau amintirile erau asemenea casei, vii, am fi putut pătrunde oricând în realitatea lor, dar preferam să rămânem în odaia de sus şi să trăim într-o lume de cuvinte. Încăperea fusese dintotdeauna camera ei, o însoţise în toate vârstele. Dobândise un aer fabulos, părea luminată nu de soare, nici de becuri, ci de o lumină acumulată în timp şi restituită acum, dintr-o rezervă de energie secretă. Erau acolo fotolii, berjere, câteva corpuri de bibliotecă, birouri, scaune graţioase, scrinuri, comode, colţare, un pupitru, măsuţe încărcate cu teancuri de scrisori, mese pline de cărţi şi reviste, vechi dar şi foarte recente, bufete doldora de manuscrise, dactilograme şi mape cu desene, televizorul, radioul, un ceas într-un baldachin de lemn, şi peste tot, pe rafturi şi pe pereţi, zeci de fotografii şi zeci

de tablouri: profilul brun al lui George Magheru pe un afiş care vestea apariţia volumului său *Poezii antipoetice*, şi multe alte imagini ale doctorului, în creion, în peniţă, în cărbune, fotografia plopilor sădiţi de George Enescu pe drumul spre Tescani, încoronarea de la Alba Iulia, poze ale Reginei Elena şi ale copilului Rege Mihai, cu dedicaţii, expuse cu seninătate într-o vreme când alţii le ţineau ascunse bine sau le arseseră demult, cunoscuta gravură cu Generalul Magheru, care, aici, privea prietenos spre nepoata prin alianţă şi spre oaspeţii ei, nu sobru, ca din manualul de istorie, un imens portret în ulei înfăţişându-l pe pictorul Steriadi, desene de Pallady, de Iser şi de G.M.Cantacuzino. În colţul opus uşii, culcuş de covoare, patul şi pereţii îmbrăcaţi în vechi scoarţe româneşti, întinse în straturi geologice. De ţesăturile groase, atârnau tablouri, peisaje marine, un Don Quijote, fotografii prinse în rame sau, cu ace, direct în covoare. Eram ca într-o peşteră a lui Ali Baba a imaginii, şi de la imagini au plecat întotdeauna poveştile ei despre oamenii pe care îi cunoscuse. Peste toate, fundal, răsăreau Bucureştii. Nu vorbeam anume despre oraş, dar oraşul nu lipsea din nici o întâmplare. Fetiţă fiind (era născută în 1892, la 12⁄25 martie, la unsprezece dimineaţa), nimerise, într-un 10 Mai, ieşită de acasă pe furiş, în tribuna regală, instalată la picioarele Dealului Mitropoliei, la doi paşi de locuinţa din Bibescu Vodă. Prin conversaţie, copila cucerise pe toată lumea şi urmărise defilarea din tribuna oficială, până când ai ei au reuşit să o descopere şi să o recupereze. I se spunea câteodată Sophie, după personajul diafan şi neastâmpărat, eroina vestitei cărţi pentru copii, *Les malheurs de Sophie,* atât de asemănătoare cu fetiţa Alice. În copilăria ei, se citea *La Bibliothèque Rose*. La şcoală, fusese dată pe Calea Rahovei, la Institutul Pompilian. La zece ani, scrisese într-o compunere, cu tema *Ce vă place mai mult*, lapidar: *Dintre*

*lucrurile făcute de natură, munţii, florile şi căţeii, dintre lucrurile făcute de oameni, poeziile, cântecele şi prăjiturile***.** Îşi amintea de o farmacie aflată pe Strada Bibescu, colţ cu Rahova, toată în lemn, cu galerie, cu sertare etichetate cu plăcuţe de aramă, pe care erau scrise în latineşte numele leacurilor. Farmecul locului era o mică maimuţă, lăsată să zburde prin toată încăperea. După optzeci şi mai bine de ani, încă i se mai strângea inima când îşi amintea cum murise maimuţa, răpusă de iarna bucureşteană

Universul ei de copil îşi avea centrul în acest vechi cartier, aici fusese curtea unde îi plăcea să se joace, de aici porneau toate plecările, aici se încheiau călătoriile, aici se petrecuseră lecturile fundamentale. Şi, peste primul nucleu de lumină, al copilăriei, fără să stingă nimic din puterea lui, se suprapuseseră toate celelalte vârste. Avea scris de mână, cu litere foarte mari, în cerneală albastră, pe o foaie de hârtie fixată în lemnul uşii, un citat: „*La jeunesse n'est pas une période de la vie. Elle est un état d'esprit. Un effet de la volonté. Une qualité émotive. Une victoire du courage sur la timidité, du goût d'aventure, sur l'amour du confort. Jeune est celui qui s'étonne et s'émerveille. Il défie les événements et trouve de la joie au jeu de la vie. Vous êtes aussi jeune que votre joie. Vous resterez jeune autant que vous resterez réceptif. Réceptif à ce qui est beau, bon et grand. Réceptif aux messages de la matière, de l'homme, de l'infini. Si un jour votre coeur allait être mordu par le pessimisme et rongé par le cynisme ou l'égoïsme, puisse Dieu avoir pitié de votre âme de vieillard*." Dar nu trebuia să-l citească, pentru a-şi aminti. Ea era cu adevărat tânără.

Deşi se ştia bună povestitoare, conştientă de farmecul ei şi recunoscută de toţi, se pregătea pentru întâlnirile noastre, îşi făcea fişe, cu un scris superb, ca un desen fin, dar, când începea *să spună*, nu se mai uita pe fişe. Mă privea în ochi şi

vorbea liniştit, atentă să închidă orice paranteză. Nu uita niciodată de unde plecase.

Iser şi Daisy

Către sfârşitul secolului trecut, pe la 1897, două fetiţe de cinci ani se jucau împreună în fiecare zi. Una era Daisy Sterian, cealaltă eram eu, cu şase luni mai mare decât dânsa. Joaca mea preferată era să privesc cum Daisy, cu o pereche mare de foarfeci, decupa din diferite hârtii colorate o raţă, o broască, o balerină, o păpuşă, o frunză, o capră şi multe altele, care mie îmi plăceau mai mult ca orice altă poză. Încercam şi eu, dar nu ieşea nimic. Mai târziu, Daisy avea creioane colorate, pensule, acuarele. Împlinise doisprezece ani când, venind la dânsa, mi-a arătat un portret pictat de ea şi care îl reprezenta pe bunicul ei, un medic oftalmolog celebru, şezând în faţa unei mese pe care se vedea o friptură de pasăre pe o farfurie. În jurul gâtului, bunicul avea un şervet, în mâini, furculiţa şi cuţitul, iar sub tablou scria: „Ce păcat că acest animal nu are decât două picioare!” Faţă de succesul acestei poze, în 1906, părinţii au decis să-i ia lui Daisy un profesor de desen şi l-au ales pe Iser, deja cunoscut, poate pentru că avea şi el umor.

—Aţi asistat vreodată la orele lui Iser?

—Într-o zi, am venit la Daisy în timpul lecţiei şi mi-au dat voie să rămân şi eu. Daisy era mititică şi profesorul ei era enorm şi cu unsprezece ani mai bătrân. Îi adusese un cap de copil pe care Daisy îl desenase exact. Dar profesorul l-a corectat. Pe model, nasul era drept, bărbia rotundă; după ce l-a corectat, nasul era cu vârful în sus, bărbia ascuţită, şi copilul râdea. Amândorura ne-a plăcut desenul mai mult aşa, corectat. În anul următor, Iser a plecat pentru mai mulţi ani în străinătate, iar Daisy făcea, din ceară de diferite culori, figurine de toate felurile, pe care le găseam fermecătoare. Când Iser a revenit în ţară, au reluat lecţiile, apoi Daisy a

plecat în Germania, unde a avut succese mari cu figurinele ei. Celebrul violonist Szigeti, care locuia în aceeaşi pensiune, o ceruse în căsătorie, dar Daisy a revenit în ţară şi a făcut o expoziţie împreună cu Iser. Succesul a fost total pentru amândoi, au vândut tot. În 1914, s-au căsătorit, după care au plecat la Paris, dar au revenit după câteva luni, din cauza războiului european. În 1916, îi desparte pentru doi ani războiul nostru. Iser a fost întâi la regiment, pe urmă la statul major, la cartografie, şi tot timpul i-a fost foarte greu. După ce a revenit din război, nu s-au mai despărţit niciodată.

—Probabil, s-au întors amândoi la uneltele lor de artişti.

—Daisy n-a mai desenat, n-a mai modelat sau pictat niciodată. Povestea soţiilor artiste! Acum, Daisy se ocupa de soţul ei, de pensule, de pânze, de casă. Plecau mereu împreună, şi la Câmpulung şi la Constantinopole. În 1920, Iser a expus în sala de lângă ziarul *L'indépendance Roumaine*, pe Calea Victoriei, unde e acum Romarta Copiilor, tablouri şi desene. Când am intrat să-i vizitez expoziţia, Iser m-a şi apucat de mână: *Alice, stai jos să-ţi fac un portret, de când caut eu un gât gros ca al tău!* Tot caracterul lui Iser era în această frază, era direct, decis, oarecum brutal şi preocupat numai de arta lui. Pe când mă desena, deşi avea între degete o havană aprinsă, mi-a spus că vânduse tot ce expusese, dar că pe el nu-l satisface decât pictura în ulei şi că pe viitor nu va mai face altceva. După câteva săptămâni, au plecat la Paris împreună cu doamna şi cu domnul Sterian şi cu fiul lor, Guido, bolnav de tuberculoză, care a şi murit acolo. Dar nu au putut trăi la Paris şi, în 1930, au revenit la Bucureşti. Au stat mai întâi pe Strada Crăiţelor, apoi s-au mutat într-un apartament din blocul de pe bulevard, deasupra florăriei Codlea, lângă Biserica Italiană. Şi Daisy a avut tot timpul grijă de Iser, a renunţat la talentul şi

la succesele ei, pentru ca el să poată lucra şi expune în linişte, fără alte griji. După ce a murit Iser, în 1958, Daisy, deşi bătrână şi bolnavă, s-a ocupat de muzeul din apartamentul lor, din Bulevardul Bălcescu. Iar publicul vizita în număr din ce în ce mai mare colecţia aceea, atât de frumoasă…

Alice tăcuse, gânditoare. Scosese dintr-o mapă două foi galbene de hârtie groasă, pe care era lipite două profile tăiate fin din hârtie cafenie, înfăţişând un bărbat uriaş, cu pipa în dinţi, mişcându-şi braţele cu gesturi largi.

—Vezi? E Iser, făcut de Daisy. Nu cred că a mai lucrat ceva după aceea. Privise o vreme cele două imagini. Pe urmă, şoptise: Eu cred că dragostea există…E foarte rară, dar există.

Steriadi

În odaia cea mare, locul meu era pe berjera albastră, la masa rotundă de lângă pat. Alice se aşeza într-un fotoliu de catifea vişinie, şi capul i se desena pe fondul dulapului cu intarsii atât de delicate, încât părea mai degrabă pictat. Se desfăşura un ceremonial, nedeclarat, dar ferm, o cafea foarte slabă era turnată în ceşti dintr-un ceainic de argint, eram poftită să gust din fursecurile pudrate cu zahăr. Totdeauna, o carte sau un desen aştepta pe masă, fie vizita mea, fie alta, programată după ce eu aveam să plec. Era mult căutată de toată lumea. Împrumuta cărţi, dădea sfaturi, primea prietene, rude, colegi medici sau oaspeţi din străinătate. Avea agenda foarte încărcată. Dar îşi făcea timp pentru toţi. Primea multe scrisori de la fratele ei, George Focşăneanu, îmi povestea despre el, copil, sau despre cum, adult, părăsise România în condiţii riscante. Îmi descrisese casa în care locuise el, un mic bloc situat la colţul dintre străzile Theodor Ştefănescu şi Culmea Veche. Tot acolo trăia prietenul ei drag, compozitorul Ludovic Feldman, iar mai înainte

locuise şi anglista Adina Arsenescu, fiica lui Victor Iamandi, cu soţul ei, Mircea Arsenescu, alţi doi iubiţi prieteni. De acolo plecase într-o zi fratele ei, spre a nu se mai întoarce niciodată în casa şi în ţara lui. Pe măsuţele din odaie, Alice păstra sute de scrisori de la el.De data aceasta, pe masă aştepta un album al lui Steriadi. Unul dintre cele mai mari obiecte din odaie era un portret în ulei al lui Steriadi, atârnat deasupra scrinului de la intrare, un portret al artistului spre bătrâneţe. Şi mai purtau semnătura lui câteva desene în creion şi peniţă, împrăştiate prin odaie, înfăţişându-l pe doctorul George Magheru. Răsfoiam albumul şi ochii mi-au căzut pe portretul doctoriţei Magheru.

—Aşa v-a văzut el. Dar cum îl vedeaţi dumneavoastră în timp ce lucra la acest portret?

—Acesta este unul dintre zecile de desene pe care mi le-a făcut. Şi ştii, eu numai timidă nu sânt, dar când era vorba de Steriadi, când vedeam că se uită la mine, îmi era o frică nebună. Nu de ceea ce va vedea pe figura mea, ci de ce va descoperi în dosul ei, pentru că el era lipsit de răutate, dar, în perspicacitatea şi umorul său, avea darul să descopere în oameni ceea ce ei nici nu-şi imaginau. Mă intimida inteligenţa lui de a intui ceea ce alţii nu vedeau. Era foarte dur cu propria lui persoană, cu ceilalţi era mai generos, dar pe el însuşi nu se ierta niciodată. Se autoironiza în toate felurile. Cum era pe jumătate francez, pe jumătate grec, îşi făcea caricatura în fel de fel de costume care aminteau de modul în care erau terorizaţi pe vremea aceea grecii. Da, el te vedea mai bine decât te puteai vedea tu şi, pe urmă, te vedea întotdeauna cu zece ani mai bătrân decât erai. Asta nu era tocmai plăcut pentru o femeie. M-ai luat însă pe nepregătite, întrebând de acest portret al meu, aşa încât lasă-mă să o iau de la început, să-ţi povestesc cum l-am văzut prima oară.

—În ce an era?

—Prin 1912-1914. Întâi, am văzut o siluetă cu pălărie mare şi lavalieră. Ştiam că este Steriadi şi că pictează case, expunând câte ceva. Mergeam cu colegii mei de la medicină prin expoziţii. Pe pictorii care făceau case, noi îi numeam *casişti*. Pentru mine, Steriadi era un *casist* care picta foarte frumos. Personal, nu l-am cunoscut decât după primul război mondial. Am avut norocul acesta, pentru că era prieten cu profesorul Mihăeşti, care era pe atunci şef de lucrări la catedra profesorului , unde soţul meu şi cu mine lucram. Steriadi venea aproape zilnic la Institutul Cantacuzino şi ne-am împrietenit foarte repede. Un alt fel de a-l cunoaşte a fost şi prin buna mea prietenă Laetiţia Lucasievici, al cărei profesor era. Mai târziu, avea să devină a doua lui soţie. Dar cu mult mai bine l-am cunoscut cu ocazia expoziţiei de gravură care s-a organizat în 1923, la Muzeul Kalinderu, unde Steriadi era director. Neavând prea mult personal, a lucrat cu benevoli, printre care ne-am aflat şi soţul meu şi eu. Atunci am învăţat o mulţime de lucruri, fie de la el, fie între noi, fie de la Henri Focillon, care a apărut, invitat de Steriadi să ţină o conferinţă, fie de la profesorul Oprescu, care începuse să fie „de meserie”, şi mai ales de la profesorul Cantacuzino, şi uneori chiar de la profesorul Ionescu-Mihăeşti, când vroia să ne spună câte ceva. Mai târziu, luasem obiceiul ca, în ajunul vernisajelor, să mergem cu el la expoziţii. Ne dădeam rendez-vous acolo. Noi ne uitam, se uita şi el, câteodată ne dădea explicaţii, dar niciodată nu ne-a dat vreo părere despre lucrări. De câte ori îl întrebam dacă-i place, ne răspundea invariabil: *C’est un très gentil garçon!* sau *Excellent*!, dar niciodată nu am obţinut o părere. O dată, doar, când i-am spus că eu nu înţeleg de ce Petraşcu pune atâta negru în pictură, pentru că negrul nu e o culoare, mi-a răspuns foarte indignat: *C’est un très grand peintre!* şi mi-a întors spatele.

—Mergeaţi împreună la expoziţii. Aici, în Justiţiei, vă vizita?

—Adeseori. Îi plăcea să cânte la pianul nostru. Odată, era şi profesorul Cantacuzino aici. Steriadi se aşezase la pian şi cânta, cânta, iar profesorul se apropie şi îi spune: *Mais qu'est ce que c'est?* La care Steriadi răspunde foarte mândru: *C'est de moi*. Zâmbea. *Mais c'est très bien*, zice profesorul, iar Steriadi a continuat să cânte foarte încântat că-i plăcea profesorului Cantacuzino, un atât de bun cunoscător. Steriadi era un om foarte înzestrat. Dacă ar fi fost muzician sau compozitor, ar fi fost tot atât de important pe cât a fost ca pictor. Venea adesea şi la noi la Institut, să lucreze în grădină. Făcuse câteva peisaje. Din păcate, toate au fost distruse mai târziu, ca şi multe alte lucrări ale lui. Îmi dădea voie să fiu lângă dânsul, să văd cum pictează. M-a impresionat întotdeauna repeziciunea cu care observa trăsăturile caracteristice ale unei persoane, vedea esenţialul. La început, viteza cu care răsfoia o carte ilustrată m-a indignat. Îmi spuneam, e o carte atât de frumoasă şi el habar nu are, trece atât de repede! Mie mi-ar trebui câte zece minute pentru fiecare pagină. Iar când închidea cartea, ne dădeam seama că văzuse tot…

—Lucrările lui au fost distruse la bombardament, pe câte ştiu.

—Da. În 1944. Cele mai bune lucrări ale lui au pierit, pentru că le ţinea la el acasă, în clădirea Muzeului Kalinderu, care a fost bombardată. S-au păstrat numai cele ajunse întâmplător la muzee, destul de puţine, pentru că nu-i plăcea să se despartă de tablourile lui. Dar bombardamentul a distrus absolut tot şi când, după bombardament, a venit la noi, a intrat în cameră şi, apucându-şi cu amândouă mâinile reverele, a spus: *Enfin, seul.* Era ciudat de calm. *Ce s-a întâmplat?* am întrebat noi. *Nu mai am nimic, totul e praf*. Părea uşurat de toată povara lucrurilor şi de grija lor. Au fost

distruse tablourile lui, dar şi ce mai avea. Lucruri frumoase, un pian extraordinar, o colecţie de covoare orientale. Părinţii lui nu fuseseră numai oameni avuţi, ci şi oameni de gust. Şi într-o viaţă se strâng multe. Am avut însă impresia că se bucura scăpând de grija lucrurilor.

—Aveţi aici un portret al lui Steriadi. E un autoportret?

—Aproape, aş spune. Portretul este făcut de Laetiţia Lucasievici, dar a lucrat şi Steriadi la el. De exemplu, mâinile, plastronul, cravata, o parte din frunte sunt făcute de el. În orice caz, a trecut cu pensula cam peste tot. Laetiţia era şi ea o foarte bună portretistă.

—Aminteaţi de portretele pe care Laetiţia şi Steriadi le făceau în acelaşi timp părintelui Gala Galaction.

—S-a întâmplat aşa: a venit Pallady la noi, cum venea de obicei, după ce fusese la Laetiţia. Soţul meu l-a întrebat: *Ce mai era pe acolo?* Pallady a răspuns: *A, făceau portretul lui Gala Galaction. Şi-l picta Steriadi cu o barbă albă şi iluminat pe dinăuntru ca un sfânt, ceea ce el nu este deloc, pe câtă vreme Laetiţia l-a făcut cu nasul roşu, obrajii roşii, ca unul căruia îi place să mănânce şi să bea şi să glumească. Ăsta e portret, nu ce făcea Steriadi!* Cred că Pallady era câteodată pur şi simplu gelos. Aşa cum a fost şi în povestea cu crapul. Tabloul lui Steriadi a stat ani de zile aici. De câte ori venea, Pallady se apropia de el, cu sau fără bastonul lui, cu care arăta: *Poftim, dacă şi ăsta e tablou. Cum poţi să faci un peşte atât de mare?* Soţul meu îi răspundea: *Bine, dar crapul ăsta era mare*. Pallady, ritos: *Dar cum, dacă ar fi făcut o balenă, l-ar fi făcut cât o balenă? Tabloul ăsta e o erezie!* Tabloul era foarte frumos. L-am vândut în 1964 Muzeului de Artă şi cine îl vede acolo se poate convinge că este un tablou minunat, dar aşa era câteodată Pallady, excesiv.

—Pomeneaţi şi de o azalee.

—La un moment dat, Steriadi nu se simţea bine, a făcut nişte analize şi a venit cu rezultatele la mine. *Ia explică-mi ce-i aici*. M-am uitat: *Păi, nu e bine, e un gram de uree, peste un gram, trebuie să ţii regim*. S-a necăjit: *Nu se poate cu medicamente?* Am fost categorică: *Nu, trebuie să ţii regim*, şi i-am spus să mănânce fructe şi legume, măcar un timp, şi atunci n-o să mai aibă necazurile de care se plângea. Aşa a făcut. În timpul acesta, a pictat o azalee. Noi n-am ştiut şi, venind la o expoziţie a grupului *Arta,* am descoperit azaleea. Era frumoasă şi, pe când ne uitam la ea, Steriadi vine în spatele nostru şi ne întreabă: *Vă place*? Noi: *Da, ne place.* Dar el: *Cum o să vă placă? Iarbă am mâncat şi asta am pictat!* Era încă furios. Tabloul l-a cumpărat Aristide Blanc şi trebuie să fie pe undeva.

—Aveţi multe amintiri din viaţa de fiecare zi cu Steriadi.

—Între anii 1927 şi 1940, plecam de câte ori puteam, nu în direcţia Sinaiei, ci spre Olteniţa, unde puteam pune maşina pe bac, treceam la Turtucaia şi aşteptam apusul soarelui. Am făcut de zeci de ori drumul acesta, numai noi trei. Câteodată îl luam şi pe Pallady. Nu ştiu dacă plăcerea lui era numai să vadă apusul soarelui pe Dunăre. Cred că îi plăcea şi că, venind de acolo, ne opream la Cărăruie, acesta fiind un lăutar. Era acolo un restaurant unde se mânca cegă, o cegă pescuită proaspăt, în ziua aceea, mică şi foarte bună. Cum lui îi plăcea să mănânce bine, iar cega aceea era ceva inedit la Bucureşti, şi cum acest Cărăruie cânta, la vioară şi din gură, cântece de la `77, cu *bravi căpitani*, era plăcut şi amuzant să ne oprim acolo câteva ore. Curios, când acest Cărăruie a fost adus la Bucureşti, nu a avut nici un succes. Pe drumul spre casă, Steriadi era foarte vesel şi mulţumit. Câteodată, adormea în maşină. Adormea foarte uşor. Uneori, şi la noi acasă, după ce lucra sau mânca, adormea. Odată, ne-a invitat la

masă Sir Reginald Hoare, ambasadorul Angliei, şi Steriadi, cum a mâncat, cum a adormit. Noi nu băgasem de seamă şi ne miram că nu ne mai sculăm de la masă. Ştiam că dejunurile la englezi sunt foarte scurte. Pentru ca, pe urmă, să observăm că Steriadi dormea, şi dormea adânc. În clipa când s-a trezit, Lady Hoare s-a şi ridicat de la masă. În altă zi, Sir Reginald mă întreabă: *Ce mai face pictorul acela care adoarme după ce ia dejunul?*

—În plimbările pe care le făceaţi îşi lua caietul de schiţe?

—Pe Cărăruie l-a desenat. Ca şi pe Dinicu, la *Continental*. Desena peste tot şi întotdeauna. Mai ales când nu-i plăcea ceva, din ce mânca, sau conversaţia. Atunci începea să deseneze. Când desena, era fericit.

Pallady

Dacă la şapte dimineaţa suna telefonul, ştiam că mă caută doctoriţa Alice Magheru şi că ne vom vedea, puţin mai târziu. Dormea o singură oră pe noapte, în restul timpului citea, scria, asculta *Radio Europa Liberă*, unde avea ocazia să îi audă vorbind pe mulţi dintre prietenii ei plecaţi din ţară, asculta muzică. Îşi începea dimineţile foarte devreme, ora şapte era pentru ea o oră târzie. Prima vizită i-am făcut-o la începutul lui mai 1981. În cei doi ani care au urmat până la moartea ei, în aprilie 1983, i-am trecut de câteva zeci de ori pragul. Până şi drumul la ea era o ceremonie. Porneam pe Mântuleasa, coteam pe Romulus şi, ajunsă în Călăraşi, mă suiam în tramvaiul 15. Priveam din vagonul hodorogit strada îngustă, pereţii stropiţi de noroi, curţile pitoreşti, lungi şi înghesuite, tramvaiul trecea pe şinele scârţâitoare pe lângă Biserica Sfânta Vineri, mereu înconjurată de lume, cobora spre Piaţa Naţiunii, o traversa pe lângă tarabe şi Hale, trecea Dâmboviţa. Zăream zidurile de cărămidă roşie ale Spitalului Brâncovenesc şi turlele Bisericii Domniţa Bălaşa,

din punctul acela intram pe Bulevardul Coşbuc, fost Regina, de fapt, Principesa Maria, şi, pe partea stângă, ferestrele se umpleau cu imaginea Dealului Mitropoliei, plin de arbori uriaşi, brăzdat de poteci pustii. Era ca o purificare. Coboram la 11 Iunie, salutând turlele Bisericii Sfântul Nicolae Vlădica. Din câţiva paşi pe partea dreaptă a bulevardului, ajungeam la colţul cu Strada Justiţiei, coteam pe sub gardul de zid al casei Focşăneanu, îmi aruncam întotdeauna ochii pe plăcuţa de marmură fixată pe casă: *Aici a trăit şi a scris între anii 1920-1952 poetul doctor George Magheru,* apoi sunam şi aşteptam ca domnul Mişco sau doamna Eva să deschidă poarta. De cum intram în curtea pavată cu dale cenuşii, mă părăseam pe mine însămi, îmi uitam grijile obişnuite, ritmurile, chiar identitatea. Deveneam un soi de făptură fără trecut şi fără trăiri proprii, făcută anume să absoarbă şi să se topească în poveştile altora. Simţeam cum se constituie din poveştile acelea străine noua mea fiinţă, mă lăsam cucerită şi modelată de ele. Alice avea darul vorbirii şi-mi recunoştea şi mie un merit: *Tu ştii să asculţi*. Ea era aceea care *ştia* să povestească. Nu vroia să fie socotită bătrâna mătuşă a familiei, cu versiuni deformate despre evenimente. Avea, în privinţa aceasta, dezamăgirile ei. O durea gândul că amintiri pentru ea scumpe puteau părea istorioare nesemnificative, cum i se întâmplase uneori. Şi-şi lua mereu precauţii: *Vezi, eu îţi vorbesc despre Steriadi, despre Enescu, despre Pallady, dar când îţi povestesc despre George Enescu, nu vorbesc despre muzica lui, îţi povestesc despre Pallady şi Steriadi, nu despre pictura lor. Eu îţi vorbesc despre oamenii aceştia ca prieteni, ştii, prietenia este o artă tot atât de mare ca şi pictura, ca şi muzica sau sculptura şi, poate, mult mai rară*. Astfel, îşi făcea curaj.

Cum fiecare lucru din odaie părea o sămânţă de poveste, era de ajuns să spun, de exemplu: *Desenul*

acesta, capul Sfântului Ioan al lui Leonardo Da Vinci, nu pare o copie obişnuită, cine l-a făcut? şi urma povestea. Era ultima parte din ceremonie.

—Da, este un desen şi este de Pallady, copie după un Leonardo de la *Luvru*. Ni l-a dăruit acum patruzeci de ani. Când era în ţară, încă de prin 1934, venea la noi aproape în fiecare duminică. Lua masa în oraş, adesea la profesorul Ionescu-Mihăeşti, şi pe la patru apărea la noi şi ne fermeca pe toţi cu prezenţa şi conversaţia lui. Ne povestea scene din viaţa lui, spunea versuri multe şi variate, până pe la ora şase, când mai apărea câte cineva şi atunci devenea tăcut şi îi lăsa pe ceilalţi să vorbească. Dacă m-am decis să-ţi vorbesc despre Pallady e pentru că mă simt obligată să spun, ca să se ştie, că era un om bun şi generos, un romantic întârziat, cu adevărat sentimental şi nicidecum mândru sau orgolios. Ceea ce părea un caracter bizar sau dificil, cum s-a spus şi s-a scris, era doar partea vizibilă a figurii lui. Am avut nenumărate ocazii să-mi confirm această părere a mea.

—Aşa a fost şi cu desenul după Leonardo?

—Într-o zi, pe când alegeam la el acasă câteva desene colorate de prin nişte mape, am dat între ele şi peste acesta. El l-a luat cu o mişcare grăbită şi l-a dat deoparte. Soţul meu a vrut însă să-l vadă mai bine: *Ce-i cu ăsta?* Îi plăcuse. *Nu pot să-l vând, are o poveste*. L-am rugat să ne-o spună şi nouă. Ne-a vorbit atunci despre copilăria lui din Moldova, despre anii petrecuţi la *Liceul Sfântul Gheorghe*, de pe Calea Victoriei (tot acolo făcuse clasele primare şi soţul meu cu fraţii lui), despre *Şcoala de poduri şi şosele*, unde a fost foarte nenorocit din mai multe motive şi, în primul rând, pentru că nu îl interesau acele studii. A plecat apoi la politehnica din Dresda, unde se simţea mult mai mult atras de Madona Sixtină şi de desen, decât de inginerie. *Într-o zi,* ne-a povestit el*, j'en ai eu assez, şi, încurajat de profesorul meu de desen, am fugit la Paris. Profesorul îmi dăduse adresa*

pictorului Jean Aman, eu m-am dus direct la el, i-am spus ce vreau, s-a uitat cu neîncredere la mine, dar m-a trimis la Luvru, să copiez capul Sfântului Ioan. Am revenit a doua zi cu acest desen, l-a privit cu coada ochiului şi mi-a spus că mă primeşte să lucrez în atelierul lui. Vedeţi, dar, de ce nu mă pot despărţi de acest desen. Pe urmă, am telegrafiat bunicului meu, care a venit după mine de la Iaşi, şi le-a orânduit pe toate. Am rămas acolo doi ani, după care Jean Aman m-a recomandat lui Gustave Moreau, maestrul meu, iar restul îl cunoaşteţi, a încheiat el.

—Restul îl cunoaştem cu toţii, dar dumneavoastră ştiţi şi altele, rămase neştiute. Iar desenul e aici.

—Da, nu putea să ni-l vândă, însă ni l-a dăruit. În ceea ce îl priveşte pe Pallady, s-a scris mult. Nu vreau să amintesc decât lucrurile ştiute de mine. Nu admitea să-i spunem *maestre*: *Nu sânt un maestru, nu sânt nici măcar un pictor, dar sânt un artist, am o viziune a lumii, care e a mea. Întâmplător, pictez. Aş fi putut să scriu, eşti fericit că scrii!* îi spunea el soţului meu. Şi mai puţin se ştie cât era de generos, am avut nenumărate dovezi. După moartea soţului meu, a continuat vizitele în această cameră, unde, pe atunci, se găseau opt minunate uleiuri şi multe desene colorate de Pallady. Eram sigură că nu vine aici pentru mine sau pentru musafirii mei, ci pentru a-şi revedea tablourile. Şi, în bună măsură, nu mă înşelam. *Care îţi place mai mult*? îl întrebase cândva soţul meu. *Cel pe care aş fi vrut să-l fac*, răspunsese el spontan. De data asta, se uita mai ales la o baiaderă pe care o aveam din 1937 şi pe care ne-o dăduse cu o ramă sculptată de Babic, foarte preţioasă, semn de mare prietenie. Tabloul se află acum la muzeul din Oradea. Atunci, în 1954, după ani de zile, mi-a cerut să-i revând lucrarea. I-am spus că deocamdată nu vând nimic, în nici un caz lui, dar că-i dau imediat tabloul

acasă, să-l ţină cât vrea. *Nu primesc, vreau să-l răscumpăr*. Nu i l-am dat. După câţiva ani, s-a îmbolnăvit. Era nemişcat în pat, în casa pictorului Henri Catargi, pe Dorobanţi, şi-l îngrijea Marioara Stoianovici. De la *Casa Oamenilor de Ştiinţă*, casa Assan, unde luam masa, treceam strada aproape zilnic, să-l văd. I-am oferit din nou tabloul, să-l aibă lângă el. *Ce să fac eu cu el? Când am vrut să-l răscumpăr, ştiam că ai nevoie de bani, vroiam să te ajut, n-ai înţeles*. Ajutase la nevoie pe câţiva dintre prietenii noştri comuni. Între alţii, pe Iser, la Paris, în 1927. Chiar Iser îmi povestise. În mai multe rânduri, pe când era încă pe picioare şi cred că mai desena, mi-a cerut *o otravă sigură*. I-am spus că nu am şi că nu i-aş da nici dacă aş avea. *Înţelege-mă,* s-a rugat*, am spus tot ce am avut de spus, cu vorba, cu scrisul, cu creionul, cu pensula. Nu sânt golit de toate, dar nu mai am ce spune. Aş vrea să ştiu că am fost înţeles, am fost un artist*. Era ca un strigăt dureros. L-am văzut până în ultima zi a vieţii lui. Îi aminteam de plimbările făcute în trecut, în trei, cu maşina, la Cota 1400 sau la Braşov, şi de plimbările cu Steriadi, la Giurgiu, la Olteniţa, la Turtucaia… Am o vagă speranţă că nu a regretat niciodată prietenia pe care ne-a arătat-o, povestindu-ne bucuriile şi durerile lui, multe, amestecate, romantice, dar perfect sincere.

G. M. Cantacuzino

Am fost babă de leac, confesor şi avocat al apărării, spunea Alice Magheru despre sine. Babă de leac, ştiam. Toţi prietenii ei îi ceruseră la vremea lor sfatul. Acum, când avea nouăzeci de ani, obişnuia să prescrie, celor din jur, de câte ori i se cerea ajutorul, câte un medicament uitat. Nu mai avea reţete, dar scria pe petice albe de hârtie, cu literele ei frumoase, numele leacului şi doza, orientativ, apoi semna şi punea o parafă. Confesor…mulţi i se spovediseră, adunase atâtea

mărturisiri, împărtăşise atâtea necazuri şi extazuri, consolase, mângâiase, vindecase, ea era aceea care ştia cu adevărat să asculte. În privinţa celei de a treia autodefiniri, Alice Magheru îmi promitea mereu să-mi explice, dar nu a mai apucat. Din jumătăţi de frază, aruncate la mari distanţe, am înţeles, îmi închipui că am înţeles că ar fi fost martor şi, deci, avocat al apărării în procesul lui Ion Antonescu. Se poate verifica prin arhive, dar am preferat să las în legendă această presupunere. De potrivit, i se potriveşte, îi plăcea să înoate împotriva curentului, să înfrunte locul comun, să apere până în pânzele albe un principiu sau o persoană. Mi se povestea că putea fi văzută prin anii cincizeci, la şapte dimineaţa, în drum spre institut, într-un tramvai arhiplin, cu o splendidă pălărie umbrindu-i faţa, în timp ce populaţia înghesuită o privea scandalizată şi amuţită de aerul ei calm şi dign. Era în stare să străbată toată gama, de la sfidarea liniştită a unei lumi grosiere, până la mărturia într-un proces politic, în apărarea unui învinuit fără nici o şansă. A fi fost martor al apărării în procesul acela era un act de curaj, poate din modestie amânase să-mi povestească. În plus, împrejurarea era prea complicată. O scotea din lumea ei obişnuită, din acea lume bucureşteană pe care vroia să mi-o descrie, cu oameni educaţi desăvârşit, creatori dăruiţi artei lor, aristocraţi laborioşi, decişi să-şi exploateze harurile şi darurile în folosul altora şi nu să-şi îngroape talantul. Ea însăşi studiase medicina învingând prejudecăţile şi predestinările tradiţionale în familia ei bogată. Ani la rând, la cursuri o însoţise mama sa, pentru ca ea, o tânără fată, să nu umble singură prin medii nesigure, cu lume amestecată. Aceasta era mentalitatea epocii. Dar venise războiul şi totul se schimbase.

De sub taburetul de lângă pat, încărcat cu volume, se auzea în dimineaţa aceea un zgomot ciudat, de făptură măruntă. Privirii mele mirate i-a

răspuns surâzând*: E Otilia, şoarecele nostru, îl avem din 1936.* Avea convingerea că datarea precisă a unui fapt e un argument infailibil al realităţii lui. Şi, pentru că eram în 1981, a binevoit să-mi explice: *Bineînţeles, este mereu altul. Dar, din 1936, am hotărât să-l lăsăm să trăiască în casă, pe lângă noi. Până atunci, pe ceilalţi, puneam să-i prindă în curse şi să le dea drumul în curtea bisericii. Dar atunci, ni s-a făcut deodată milă. Într-o noapte, Geo avea insomnie, iar eu citeam „Enigma Otiliei", de Călinescu, atunci apărută. A auzit din nou cum moşmondea într-un dulap stră-strămoşul şoarecelui de astăzi, şi a spus: „Hai să-l lăsăm. Să-i spunem Otilia. N-ai un biscuit?" De atunci, Otilia îşi aştepta în fiecare noapte biscuitul şi asta se întâmplă până astăzi.*

Ceremonia matinală, conversaţie şi cafea, se săvârşise. În faţa mea, era volumul despre Palladio al lui G.M.Cantacuzino. Puteam să întreb, cu cartea în mână, cum şi când îl cunoscuse.

—Într-o zi de decembrie, în 1928, venisem la librăria *Hassefer* să cumpăr câteva cărţi pentru noi şi pentru cadouri de Anul Nou. Alesesem vreo douăzeci, care făceau o mică movilă, din care aveam să opresc numai câteva, şi m-am dus în alt colţ al librăriei, ca să mai caut şi altele. Am revenit apoi la movila mea, care dispăruse. Întrebând pe librar de ce nu le-a lăsat acolo, acesta mi-a spus că cineva le cumpărase pe toate: *Uite, domnul acela cu căciulă de oposum, îl vedeţi? Şi să ştiţi că a mai luat şi altele!* Era G.M.Cantacuzino, George Matei, aşa îl chema, iar eu îl vedeam pentru prima oară. Era cu tatăl său, pe care eu îl întâlnisem în acelaşi an la legaţia noastră din Paris, dar atunci am rămas în colţul unde eram şi am ales alte cărţi, cu regretul că nu cunosc pe cineva care are aceleaşi gusturi literare cu mine. După câteva zile, la o cină de numai câteva persoane, la Alice şi Michel Sturdza, era şi G.M.C., pe care l-am recunoscut imediat şi l-am întrebat ce a făcut cu

toate cărţile acelea alese de mine. Toată lumea a râs şi această împrejurare a fost începutul unei prietenii care a durat până la moartea sa neaşteptată. Deşi el era cu şapte ani mai tânăr decât noi, ştiind câte le ştia din ale artelor plastice, ne-a fost un preţios mentor în cunoaşterea mai ales a arhitecturii. Soţia lui plecase în anul acela pentru câteva luni la Viena cu fiul lor Şerban, actualmente profesor arhitect la *London University*, pentru ca să trateze o febră suspectă a copilului, pe atunci în etate de câteva luni. Cu micul meu *Citroën* şi numai noi trei, am vizitat tot ce era mai frumos în Bucureşti şi prin împrejurimi, cu cea mai informată şi agreabilă călăuză. Prima plimbare a fost la Mogoşoaia, palatul pe care el îl restaurase, prinţul Bibescu, proprietarul, fiind frate cu mama lui. Am văzut atuncea palatul, etaj cu etaj, cameră cu cameră, şi subsolul, care era deja amenajat. Am vizitat parcul, am privit lacul, am petrecut acolo toată ziua. Amfitrionii erau plecaţi la Paris peste vară. A doua excursie am făcut-o la Văcăreşti, unde tot el restaurase biserica. Pe vremea aceea, Văcăreştii mai erau închisoare, deţinuţii se aflau în curte, dar noi ne-am dus numai la biserică, să vedem acele foarte frumoase coloane. După aceea, într-o altă zi, ne-am dus să vedem *Palatul Chrissoveloni*, cel cu două faţade, una spre Lipscani, şi cealaltă spre Biserica Stavropoleos, *Banca Chrissoveloni*, care astăzi este o filială a *Băncii Naţionale* de peste drum. Fusese clădită de el, şi inaugurată de un an sau doi, am vizitat totul, am văzut chiar *Sala de Consiliu*, unde, de obicei, nimeni nu putea să intre. Acolo era, pe un tavan în cupolă, o frescă adusă pe de-a întregul din Italia şi care costase patru milioane. Mobila era copiată după sculpturile în lemn ale lui Fra Giovanni de la Verona, făcute la noi în ţară, bineînţeles. Ansamblul era foarte fericit, sper că mai există.

—Vă arăta ce înfăptuise el ca arhitect în oraş.

—Nu numai lucrările lui. Am fost să vedem Bisericuţa lui Bucur, Radu Vodă, Sfântul Spiridon Vechi. Pe urmă, ne-a dus la Fundenii Doamnei, unde nu ajunsesem niciodată. Apoi am fost la Palatul Ghica din Colentina, unde acum mi se pare că este un restaurant, apoi am fost la Mănăstirea Pantelimon, în altă zi am plecat din oraş, până la Călugăreni, la crucea lui Mihai Viteazul, unde ne-a spus cum ar vedea el amenajat tot dealul acela cu vederea imensă spre apa Neajlovului şi ni se părea că inspiraţia lui era foarte fericită. Dar nimic nu s-a realizat! Altădată ne-a dus lângă noi, la Biserica Mânăstirii Antim, unde atunci picta Olguţa Greceanu, făcea diferite fresce, cu care nu ştiu dacă el era de acord, dar nouă ne plăceau. Ceva mai târziu i s-a dat să facă *Jockey Clubul*, ştii unde, pe Strada Nicolae Golescu, colţ cu Episcopiei, în dosul *Ateneului*. N-a vrut să facă ceva modern, a vrut să facă o casă boierească, în vechiul stil tradiţional românesc. Şi aşa a făcut-o, încât acum, când o vede cineva, nici nu crede că a fost construită între cele două războaie, crede că este o casă din veacul al XIX-lea, şi tot aşa e şi pe dinăuntru. Acum, şi acolo este un restaurant.

—Tot el a făcut clădirea cu cupole, din stânga, vizavi de Universitate, o clădire în oglindă cu aceea a lui Maugsch, de pe dreapta, din 1914. El i-a dat replica în piatră în 1935, cred.

—Era imobilul *Societăţii Creditul Industrial*. Nu ştiu ce este acum acolo. El a construit foarte mult în Bucureşti, a făcut case de raport, blocuri, clădiri publice, vile particulare. Odată ştiu că l-a chemat Carol al II-lea la Palat şi i-a spus: *Domnule arhitect, am crezut că ai să completezi Bucureştiul în suprafaţă, nu pe înălţime. De ce faci blocuri cu şapte şi nouă etaje?* Şi el i-a răspuns că în epoca noastră un oraş nu-şi mai poate îngădui să aibă numai trei-patru etaje. Ne vorbea adeseori despre cum vede Bucureştiul în viitor. Ne făcea mici desene, cum ar amenaja cartierele noi. Îi plăcea să

păstreze ceea ce există, să restaureze şi apoi să construiască în jur, în armonie cu ceea ce creaseră înaintaşii şi merita păstrat.

—Era un arhitect fericit cu munca lui, dar îi plăcea să şi picteze, să deseneze. Aveţi pe pereţi şi prin mape multe desene ale lui, peisaje şi nuduri.

—Ce pot să-ţi spun este că G.M., care era şi arhitect şi desenator şi compozitor şi pictor, iubea cel mai mult pictura şi, din pictură, cred că-l fascina culoarea. Pentru că iubea atât de mult culoarea, nu m-a mirat niciodată că şi scrisul lui era colorat şi vorba lui era colorată şi, nu ştiu cum, chiar pe el l-am văzut colorat. Şi nu ştiu dacă acesta nu a fost şi sentimentul lui Pallady. Uite desenul lui Steriadi, care îi făcuse lui G.M. un portret în creion. Când l-a văzut, Pallady a exclamat: *Ăstuia îi lipseşte ceva*! şi şi-a muiat degetul într-un zaţ de cafea, care întâmplător se afla pe masă, şi uite ce frumos l-a colorat. E un desen colorat! Ei bine, nu ştii ce plăcere i-a făcut lui G.M. când a văzut acest desen rourat de culoare, aşa cum îl făcuse Pallady!

—Pallady şi G.M.Cantacuzino erau veri.

—Erau veri, G.M. spunea: *Theodor Pallady, vărul meu după tată*. Şi da, ai dreptate, el a fost multă vreme un om şi un artist fericit. Nenorocirea vieţii lui a fost cutremurul din 1940.

—Fusese arhitectul blocului Carlton.

—Prăbuşirea blocului Carlton, unde el nu avea nici o vină, fiindcă nu făcuse decât treabă de arhitect, l-a schimbat cu totul. Cele şapte săptămâni pe care le-a petrecut atunci la închisoarea Văcăreşti i-au schimbat cu totul felul de a vedea viaţa. El nu a mai fost niciodată acelaşi om vesel care era înainte. Dar acolo, la Văcăreşti, s-a întâmplat şi ceva foarte mişcător. În ziua când s-a petrecut drama aceea teribilă în care legionarii au ucis, la Jilava, atâţia oameni politici, mai multă lume era în curte, printre care şi el. Şi ne-a povestit că, deodată, s-a văzut înconjurat de şase deţinuţi

care îl împingeau aşa înainte, fără un cuvânt, şi el nu înţelegea ce vor cu el. Cum auzise gălăgie înăuntru, şi-a dat seama că se întâmplă lucruri rele şi se aştepta să fie ceva rău. Oamenii l-au împins spre biserică, unde au deschis uşa, şi l-au dus spre clopotniţă. După ce l-au lăsat acolo, au încuiat uşa pe dinafară şi s-au retras. El a stat ce a stat şi, nemaiauzind gălăgie, a adormit. După un timp nedefinit, au venit, au deschis uşa, şi unul dintre ei i-a spus: *Hai, prinţule, că s-a terminat!* Şi l-au dus înapoi de unde îl luaseră. Criminalii, ucigaşii oamenilor politici, fugiseră, intervenise poliţia şi totul se sfârşise. Când i-a întrebat de ce l-au protejat şi cine erau ei de fapt, i-au spus: *Păi nu vă cunoaştem noi, domnule arhitect, n-am lucrat noi ca salahori la dumneavoastră pe atâtea şantiere, cum de nu ne recunoaşteţi*? Probabil că el se purtase foarte bine cu ei, dacă ei au făcut acest gest.

—Cutremurul a fost prima nenorocire. Pe urmă, războiul.

—Îl aşteptau necazuri şi mai mari. Războiul l-a despărţit pe totdeauna, printr-un tragic concurs de împrejurări, de familia lui care plecase în Anglia. Nu şi-a mai revăzut niciodată soţia, nici copiii, ceea ce a făcut din el, care fusese foarte vesel, un om care, când nu era, din politeţe, mai animat, era întotdeauna trist. Odată, în Moldova, a căzut dintr-un camion, pe drumul între două şantiere unde lucra, şi şi-a rupt un picior. A zăcut luni de zile, apoi a fost transportat la Bucureşti, unde a suportat o a doua operaţie. De altfel, până la sfârşitul vieţii a trenat acel picior, el, care altădată fusese atât de elegant în mers şi alură. Într-o vreme, spre sfârşitul vieţii, a locuit la Bucureşti, la etajul cinci. Blocul era pe Popa Tatu, colţ cu Berthelot. Nu avea lift şi erau nouăzeci şi nouă de trepte, urca atât de greu şi totuşi, când prietenul lui, Nicolas Kretzulescu, i-a oferit camera lui, ca să nu mai urce acolo, el i-a răspuns că preferă să stea în acel pod, pentru că

vroia să rămână împreună cu nepoţii şi cumnata lui. În ciuda atâtor necazuri, a continuat să lucreze, să scrie, să clădească, să restaureze, dar nu aici. A plecat în Moldova lui dragă, în Iaşiul la care ţinea atât de mult, unde s-a fixat, dar venea din când în când la Bucureşti. Când era acolo, corespondam. În ultima lui scrisoare spunea: *Acum voi preda ultima mea lucrare, după care voi veni la Bucureşti şi ai să mă ajuţi să-mi îngrijesc de sănătate, pentru că de la o vreme mă simt foarte prost*. A fost ultima lui scrisoare şi nu l-am mai văzut niciodată.

George Enescu

Din fotografiile împrăştiate prin casă, îmi zâmbea o tânără Alice nespus de frumoasă. Era născută într-o familie bogată, era inteligentă, cultivată, strălucitoare. Între aceste coordonate, viaţa ei s-ar fi putut desfăşura cu uşurinţă, ceasuri după ceasuri de încântare, de trăiri la cotele cele mai înalte, în case superbe, în călătorii minunate, între oameni fermecători. Şi totuşi, nu bogăţia şi frumuseţea i-au deschis orizonturile, ci inteligenţa şi dorinţa de a fi utilă oamenilor. Ea n-ar fi rostit niciodată cuvinte atât de preţioase, ea se mărginea să spună: *Priveşte în jurul tău, uită-te la casa asta, închipuie-ţi cum arăta pe atunci, şi ai să înţelegi de ce i-am convins atât de greu pe ai mei să mă lase să fac medicina*. În lumea ei (ca fiica lui George Focşăneanu, Guvernator al *Băncii Naţionale*, şi soţia lui George Magheru, nepotul generalului Gheorghe Magheru şi al scriitorului Ion Ghica), era, în primul rând, doctoriţa Alice Magheru. Aşa cum şi soţul ei era doctorul George Magheru şi amândoi, cercetători respectaţi ai *Institutului Cantacuzino*. Medici fără arginţi. Dar despre ea însăşi doctoriţa îmi vorbea foarte puţin, de obicei, în cursul scurtelor conversaţii de protocol. Uneori, însă, apropierea de câte unul dintre marii ei prieteni era pur şi simplu

determinată de un moment sau altul din biografia sa. Aşa se petrecuse cu George Enescu. Dintr-un om din sală, nebun după muzică, ea devenise o apropiată a marelui muzician, după căsătoria cu George Magheru.

—La 1 mai 1916, România mică era încă neutră. Cu studenţii şi câţiva profesori ai Facultăţii de Medicină, plecam în excursie la Curtea de Argeş. Fusesem luată de acasă cu trăsura, o tânără domnişoară nu avea voie să plece singură în excursie. Pe peronul Gării de Nord a apărut George Magheru, pe care nu-l cunoşteam personal. Tantinel Iliescu şi soţii Rosetti, cu care eram, l-au întrebat dacă nu vine cu noi. *Merg la Ghergani, la bunica, unde va veni şi George Enescu*. Bunica lui, Alexandrina, soţia lui Ion Ghica, locuia acolo. Cânta bine la pian. Când Liszt a venit în ţară, a fost invitat la Ghergani şi a cântat cu doamna Ghica. Trenul special în care eram oprea şi la Ghergani. Tânărul student în medicină a venit cu noi. Până la Ghergani, nu am discutat decât despre Enescu, despre poezie şi muzică. Ne-am dat replici în versuri, unul începea citatul, celălalt îl continua. Fredonam câte o frază muzicală, celălalt o prelua. Când trenul a oprit la Ghergani, toţi ceilalţi i-au atras atenţia că a ajuns la gara unde trebuia să coboare, dar el se prefăcea că nu-i aude, a rămas în compartiment şi ne-a însoţit în toată excursia. Am ajuns la Curtea de Argeş, ne-am plimbat prin oraş, am luat masa în pădure, iar seara ne-am întors la Bucureşti. El mi-a arătat o stea şi mi-a spus: *Aceea e steaua mea, domnişoară. Când te mai pot vedea?* I-am dat adresa unde lucram, pe Strada Visarion. *Dacă poţi veni mâine, şi vei vedea la fereastră un vas cu o floare, înseamnă că sunt acolo. Dacă nu, rămâne pe altădată.* Dar a doua zi, floarea era în glastră şi am pornit la plimbare pe străzi. *Domnişoară*, a spus el dintr-o răsuflare, *vreau să ne însurăm, vrei să fii soţia mea? I-am spus şi mamei mele*. Eu i-am răspuns că a stricat totul,

eram sincer mâhnită, *Nu ne cunoaştem, nu ştii cine sunt, ai stricat totul*. Şi chiar aşa credeam. Dar acele zile de mai au fost cele mai frumoase din viaţa mea şi au schimbat cu totul cursul acestei vieţi.

—Totuşi a trecut mult timp până când v-aţi căsătorit.

—Mai întâi a fost războiul, ca medic sublocotenent am fost cu *Spitalul nr.2 de contagioşi* la Dorohoi, şi George Magheru era şi el pe front. Pe urmă, după armistiţiul din 1918, am fost nevoită să plec în Elveţia, la Leysin, din motive de sănătate. Când am revenit în sfârşit în România Mare, ne-am însurat şi am fost prezentată bunicei soţului meu, retrasă la Bucureşti, în casa Nathaliei Balş, din Strada Sevastopol, colţ cu Frumoasă, sunt două clădiri ale arhitectului Ghica-Budeşti. Acolo se afla în ziua aceea şi George Enescu, şi cânta cu bunica, pe atunci în vârstă de 90 de ani, *Sonata Primăverii*. După partea a doua, ea s-a întors spre el şi l-a întrebat dacă nu a obosit. Drept răspuns, maestrul i-a surâs fără un cuvânt. Şi tot în vremea aceea, George Enescu căuta un teren la Sinaia, să facă o casă, un adăpost pentru muzicienii ieşiţi la pensie. Tatăl meu avea acolo, de când se parcelase Cumpătul, mai multe terenuri, aşa că maestrul i s-a adresat lui. Şi, cu ocazia asta, l-am văzut de mai multe ori. Maestrul a cumpărat patru loturi, a câte o mie de metri pătraţi. În mijlocul lor se afla o căsuţă a Mariei Sarânga, ea nu vroia cu nici un preţ să o vândă. Astfel, tratativele au durat luni de zile şi noi am avut fericirea să-l vedem, iar el era foarte prietenos cu soţul meu şi cu mine. Acolo a construit vila *Luminişul*.

—Dar prietenia era abia la începutul ei.

—În 1925, înapoiaţi la Bucureşti după cei doi ani în care am stat la Sinaia din cauza bolii soţului meu, doamna Maruca Cantacuzino, soţia de mai târziu a maestrului, graţie căreia am putut trăi

mereu în preajma lui, şi a ei, de altfel, ne-a invitat o dată pentru totdeauna să venim la toate repetiţiile pe care maestrul le făcea în camera de muzică a *Palatului Cantacuzino* de pe Calea Victoriei, cu oricare dintre acompaniatorii lui. Mai mult, trimitea maşina să ne ia în fiecare zi, la ora patru. În primul an, maestrul a dat şaptesprezece concerte cu Caravia, recitaluri de sonate. Am fost la toate repetiţiile, nu scăpam nici o indicaţie dată de Enescu pianistului, care ştia şi el totul pe dinafară. În anul următor, a dat alte concerte, cu alţi acompaniatori. Printre ei, Alfred Alessandrescu, Nadia Chebab, Ionel Gherea şi o nouă apariţie, o fată foarte tânără şi foarte talentată, Maria Fotino. Niciodată n-am fericit pe cineva mai mult decât pe acea fată care cânta cu Enescu şi cânta minunat.

—Cum decurgeau repetiţiile?

—Cu fiecare dintre acompaniatori era altfel. Dar ţin foarte bine minte vocea maestrului, cum spunea: *Reluăm de la…* Şi reluau. Câteodată continua singur şi asta era o indicaţie pentru pianist. Când reluau împreună, pianistul cânta aşa cum îi arătase maestrul.

—Credeţi că era conştient că este un om de geniu?

—Nu e posibil să nu-şi fi dat seama că nu se putea compara nimeni cu el. Dar era modest. O întâmplare din vara lui 1928 m-a făcut să înţeleg că era conştient de celebritatea sa ca interpret. Eram singuri în automobilul meu, venind de la Cimitirul Belu, de la înmormântarea lui Mihai Cantacuzino. Plouase torenţial. În dreptul Observatorului Astronomic, pe Strada Cuţitul de Argint, lunecând pe şinele tramvaiului, maşina era mai greu de stăpânit. *Bagă de seamă,* mi-a spus*, dacă mi se întâmplă cel mai mic necaz la oricare dintre degete, ai ocazia să se vorbească de dumneata în toată Europa şi în cele două Americi*. Glumea, dar era adevărat. De pe atunci era celebru, dar nu în felul în care ar fi dorit.

—În toţi aceşti ani petrecuţi, cum vă place să spuneţi, în umbra lui Enescu, au fost mai multe trepte ale apropierii.

—Da, e adevărat, şi aici mă întorc într-o epocă mai veche şi foarte tristă pentru soţul meu şi pentru mine. Dar întotdeauna în viaţă, pe lângă un mare necaz poate veni şi o bucurie. În primăvara lui 1926, Geo, soţul meu, era bolnav şi a fost silit să stea nemişcat mai multe luni. Într-o zi, pe când Geo se simţea mai bine, maestrul a bătut la uşa noastră şi a intrat spunând: *Am o vioară nouă. Vreţi s-o încerc aici, la voi?* Şi a cântat o sonată de Haendel. După două zile, a venit din nou şi ne-a cântat o altă sonată şi, astfel, le-a cântat pe toate şase, aici, în camera aceasta. Patul era acolo unde se află şi acum, acolo era culcat şi-l asculta Geo. Apoi aveau loc diferite conversaţii. Vorbeam despre muzica mecanică. Geo îi reproşa maestrului că nimic nu este înregistrat din repertoriul său, iar maestrul îi răspundea: *Detest muzica mecanică*. Aceasta se rezuma pe atunci la gramofoanele care erau departe de a fi aparatele sensibile de astăzi. Cu toate acestea, cei care vroiau să asculte ce le plăcea, nu aveau nevoie de muzică perfectă, ei ascultau o bucată anume, o simfonie, o operă, chiar dacă din punct de vedere tehnic nu era ceea ce trebuia să fie. Dar el nu admitea să auzi aproximativ, şi avea dreptate. Exista o singură piesă înregistrată cu el. Mult mai târziu, când tehnica s-a perfecţionat, a dat voie să fie înregistrat.

—Cum a fost cu piesa-poem scrisă de George Magheru, *Piele de cerb*? Se gândise la Enescu, scriind-o?

—Nu, eu mă gândisem. A fost aşa. Maestrul i-a spus în repetate rânduri soţului meu: *De ce nu scrii ceva pentru mine, doctore? Aş vrea să compun o operă pe un poem sau libret scris de un român, ca să nu mă adresez altora*. Soţul meu scrisese *Piele de cerb*, poem dramatic pentru meditaţiune. Ştiam

unde îl ţinea şi l-am furat. M-am dus şi i l-am citit maestrului. El a fost entuziasmat, asculta şi făcea proiecte: *Aici ar trebui scris aşa, aici am să fac aşa. Te rog să vii şi mâine, să-l citim din nou*. A doua zi eram acolo cu poemul, de data asta l-a citit chiar maestrul, entuziasmul a fost şi mai mare, dar când am ajuns acasă şi i-am povestit soţului meu ce făcusem, deodată el a pălit şi mi-a spus: *Cum ţi-ai permis să iei manuscrisul? Nu ţi-ai dat seama că este un lucru neterminat? Are doar şapte acte şi am proiectat să aibă unsprezece, trebuie să mai stea vreo doi ani, după care îl voi reface. Te rog să nu te mai amesteci în literatura mea.* Când am povestit maestrului şi domniţei întâmplarea mea, Enescu a spus numai: *Păcat*. *Piele de cerb* a apărut după ce-a fost gata într-adevăr, aşa cum voise soţul meu, în unsprezece acte, şi îndată ce a fost tipărit, i-am dus maestrului exemplarul pregătit special pentru dânsul. Trecuseră patru ani de când i-l citisem. A doua zi mi-a spus: *L-am citit, dar acum ce să mai fac cu el? Este un lucru care se ţine singur, nu are nevoie de muzica mea, vrei să fac ce a făcut Gounod cu Faust? Ar fi trebuit să scrie ceva anume ca eu să compun muzica*.

—Dar asta nu s-a întâmplat. Relaţia s-a menţinut în sfera unei prietenii mondene.

—În 1931, maestrul împlinea cincizeci de ani. Prietenii şi oficialităţile au organizat sărbătorirea lui în fosta grădină *Suzana*, pe Strada 11 iunie. Am fost atunci, cred, trei sute de persoane la dejun. Maestrul părea foarte emoţionat. Discursul oficial a fost rostit de ministrul, pe atunci, Victor Iamandi, cel care a murit atât de tragic în 1940, la Jilava. Mihail Jora a povestit cum, în anii războiului, George Enescu cânta pentru răniţii din toate spitalele, la Iaşi, la Dorohoi şi în alte oraşe ale Moldovei. Din partea *Academiei Române* a vorbit profesorul Gheorghe Marinescu. S-a petrecut atunci un incident: după ce a elogiat omul de geniu, profesorul, explicând că nu se cunoaşte

exact unde este localizat pe creier centrul legat de activitatea muzicală, l-a rugat pe maestru să legheze creierul său laboratorului de neurologie, pentru cercetări. Bineînţeles că lumea a fost foarte şocată şi cererea a stârnit rumoare generală şi prelungită. Când, la rândul nostru, ne-am dus să-l felicităm pe maestru, soţul meu era atât de tulburat, încât nu a putut să-i spună decât: *Pentru noi a vorbit Mişucă Jora*, pentru că şi lui Jora, pe când era rănit, la Iaşi, şi când i s-a amputat piciorul, Enescu îi cântase în fiecare zi, cum obişnuia să facă, plin de generozitate, cu cei ce se aflau în necaz. La sfârşit, maestrul a răspuns tuturor: *Eu nu ştiu să vorbesc. Am să vă cânt ceva*. Şi a cântat *Ciaccona* de Bach, cum nu o mai auzisem. În preajma războiului, maestrul şi Maruca s-au căsătorit. Noi doi nu am fost acolo, dar puţine minute după ce totul s-a terminat, Maruca ne-a telefonat să ne anunţe, emoţionată. Din Ştirbei Vodă s-au mutat la etajul V al unui bloc de lângă Biserica Albă.

—E un bloc făcut de Prager, care a locuit şi el acolo, cu soţia lui, Elvira Godeanu.

—Apartamentul era destul de mare pentru ca să poată veni foarte multă lume la repetiţii. Şi venea, într-adevăr, multă lume. Noi apăream tot la ora patru, când trimitea maşina după noi, ne aşezam într-un colţ şi aşteptam. Stăteam lângă sobă, nu pentru că era mai cald, dar era mai retras. Ceilalţi ascultători veneau pe urmă şi se aşezau în faţa noastră şi asta ne convenea. Deci la început nu eram decât noi, şi întotdeauna se auzea un mic ronţăit, care venea de după paravan. Multă vreme n-am înţeles despre ce era vorba. Într-o zi, soţul meu şi-a luat inima în dinţi şi, când maestrul a ieşit de după paravan să ne spună bună ziua, după câteva cuvinte de politeţe, l-a întrebat: *Dar ce este cu acel ronţăit pe care îl auzim când venim aici*? Enescu a râs şi a spus: *Hai să vă arăt despre ce este vorba*, şi ne-a dus în spatele paravanului unde,

pe un colţ de masă, se găsea manuscrisul lui. Pe manuscris se afla un mic cuţitaş. *Uite, aşa scriu eu,* ne-a spus maestrul. *Întâi umplu foaia, şi pe urmă compun prin ştergere, rad cu acest cuţitaş. Uite, aicea am şters, aicea am şters*. Soţul meu a întrebat: *Dar de ce nu scrieţi cu creionul? Ar fi mai bine să ştergeţi cu guma*. Enescu a explicat: *Nu, aşa am apucat şi aşa scriu şi te asigur că acesta este cel mai fericit mod de a scrie, sau, cel puţin, eu m-am învăţat să lucrez astfel. Vezi cât am scos de aici? Mai mult de jumătate. Atât trebuie să rămână şi nu mai mult*. În acei ani, s-au repetat cele şaptesprezece cvartete ale lui Beethoven. Cvartetul Enescu se compunea din: maestru, Costică Bobescu, foarte distinsul violonist, Rădulescu şi Theodor Lupu, la violoncel. Era un cvartet unic şi sunt foarte tristă că nu a fost niciodată înregistrat, nici la concerte, nici la repetiţii.

—Dar şi în saloanele din casa dumneavoastră se făcea muzică.

—La începutul anului 1943, cum aveam două piane Bechstein, am reluat la noi unele şedinţe muzicale, care erau regizate de Mişu Andricu. El invita muzicienii. În felul acesta, am găzduit un cvartet compus din Ludovic Feldman, Sandu Albu, Theodor Lupu şi un tânăr care mai era student la conservator, şi care se numea Walfish. Şedinţele aveau loc în fiecare duminică, începeau la orele şaisprezece şi ţineau până la miezul nopţii. Printre cei care veneau să cânte s-a numărat şi Smărăndiţa Athanasof. Ea cânta cu Andricu la cele două piane. A venit de mai multe ori şi Dinu Lipatti cu Madeleine Cantacuzino, soţia lui de mai târziu. Veneau Ghita Shapira, Marietta Guetta, erau întotdeauna mai mulţi pianişti decât piane. A venit de mai multe ori şi maestrul Enescu. Prima oară când l-a auzit pe Walfish cântând, i-a spus: *Vrei să cânţi cu mine*? Şi au cântat împreună o sonată de Hindemith, pe care maestrul, bineînţeles, o cânta

pe dinafară, deoarece nu avea notele pregătite. Profesorului Traian Săvulescu, la aceste şedinţe, îi plăcea să întoarcă foile muzicienilor.

—Erau o mângâiere, în anii aceia de război, seratele muzicale. Enescu vă mai vizita şi în afara lor?

—Atunci, în timpul războiului, şi chiar mai târziu, până la plecarea lui, în 1946, maestrul a avut manuscrisele la noi. Le-am pus la adăpost în diferite dulapuri, erau foarte bine păzite. Din când în când, Enescu venea să ne facă o vizită, singur sau însoţit de Romică Drăghici, care i-a rămas devotat până astăzi, la aproape nouăzeci de ani câţi are. Printre manuscrise era şi *Oedip*, un sul foarte mare, nici nu-mi închipuisem vreodată că un manuscris de operă este atât de voluminos. Erau şi cele două simfonii. Cred că mai erau şi altele, dar nu-mi mai amintesc exact.

—Din ce cauză vă încredinţase Enescu manuscrisele?

—Cred că a vrut să le pună în siguranţă şi bănuiesc – pentru că nu l-am întrebat niciodată – că motivul era mai ales acesta: din Germania a venit o propunere să se monteze *Oedip*. Maestrul nu voia, în acel moment, să fie cântat în Germania, din motive politice. Era net antinazist şi nu şi-ar fi călcat niciodată pe suflet. Iar cât au stat manuscrisele la noi, au fost şi peripeţii. Într-o zi, s-a aprins coşul casei de peste drum. Prima grijă a soţului meu au fost manuscrisele, neţinând seama că erau în pericol şi cărţile şi desenele noastre. Din fericire, pompierii au stins focul înainte ca acesta să ajungă la noi. Când i-am povestit maestrului emoţia prin care trecusem, ne-a spus: *Eu atrag focul. Mi s-a întâmplat de mai multe ori. Dar, vedeţi că şi de data asta am scăpat!*

În 1946, când, plecând la Paris, a venit la noi să-şi ia rămas bun, soţul meu l-a rugat ca, atunci când se va simţi bătrân sau bolnav, să revină printre noi. *Voi reveni şi dacă voi fi sănătos, vreau să mai spun*

ce mai am de spus şi ce mai aşteaptă lumea de la mine.

—Dar nu v-aţi mai văzut niciodată.

—George Magheru a murit în 1952, maestrul în 1955. Când am ajuns la Paris, în 1963, m-am dus cu fratele meu la cimitirul *Père Lachaise*, la mormântul lui. Pe Maruca nu am putut-o vizita, trăia la Vevey, lângă Lausanne, eu nu aveam viza elveţiană. După moartea Marucăi, am fost din nou la Paris, în 1972, 1974, 1976. Alice, fiica Marucăi, m-a luat de foarte multe ori la dânsa şi m-am odihnit în fotoliul maestrului, printre obiectele rămase de la ei, năpădită de emoţie. Alice şi fostul ei soţ au murit, nu ştiu ce au devenit acele lucruri dragi nouă, tuturor. Vezi, am acceptat să povestesc (şi nu să scriu, scrisul e sfânt!) aceste câteva amintiri din sutele pe care memoria mea le-a înregistrat, ca să-mi câştig dreptul de a spune că suferinţa aproape obsesivă a maestrului a fost, de la început până la bătrâneţe, aceea de a fi fost luat mai ales drept un interpret de mare talent şi nu un compozitor deschizător de noi căi, aşa cum desigur a fost şi cum va rămâne pentru posteritate.

Alice Magheru s-a stins din viaţă în aprilie 1983. Ultima oară o vizitasem în martie, plânsesem împreună o fiinţă dragă, pe Polixenia Karambi, scriitoarea delicată şi generoasă, răpusă de o boală fără leac. Nu bănuiam că o văd pe doctoriţa Magheru pentru ultima dată. Trebuia să revin în altă zi, în multe alte zile răbdător orânduite în viitor. Mai avea multe de povestit, şi sublinia, *de povestit*. *E mai bine să mă întrebe cineva, ca tine, de ce nu scriu, decât o mie, care să se întrebe de ce scrie asta. Crede-mă, am asistat la prea multe eşecuri. Prefer să povestesc*. După câteva zile, mă sunase la telefon, altcineva formase numărul şi ea luase receptorul doar ca să-mi spună că e foarte rău bolnavă, că a sunat ca să-şi ia rămas bun. Era tot o ceremonie a ei, viaţa ca ceremonie până la capăt, nu cred că eu i-am făcut onorabil

faţă, nu-mi amintesc ce i-am putut răspunde, nici nu ştiu dacă m-a auzit, pentru că a scăpat receptorul din mână şi vocea i s-a depărtat şi s-a stins…

Cu Irina Eliade, dincolo de ziduri, ferestre şi grădini

Cândva, Biserica Sfântul Elefterie Vechi era înconjurată de apele unui lac. Mica insulă năpădită de stuf adăpostea şi o casă parohială. Doamnei lui Alexandru Vodă Ipsilanti, Ecaterina, îi plăcea să zăbovească în pridvorul bisericii, admirând priveliştea. Biserica e şi astăzi situată pe o insulă, dar din beton, în inima răspântiei. Cartierul pe care-l ocroteşte numără multe case vestite, cu colecţii de artă, cu locatari preţioşi, cu grădini mici, dar pline de plante, care se întâlnesc în spaţiile ascunse din spatele clădirilor şi se unesc într-un soi de sistem verde cunoscut numai de locuitorii din preajmă. Dintre toate, am ales o casă anume, construită pe la mijlocul secolului al XIX-lea, foarte aproape de biserică, *pe mâna dreaptă*, cum mergi pe Strada Sfântul Elefterie venind dinspre Dâmboviţa. Pe vremea Ecaterinei Ipsilanti, pe acolo trebuie să fi legănat nuferi apele lacului. Casa cu numărul 18, făcută să nu bată la ochi, dar să adăpostească temeinic, a intrat şi în literatură. Povestirile din volumul *Ziduri, ferestre*, *grădini*, de Irina Eliade, poartă dizolvată în substanţa lor amintirea acestei construcţii bucureştene şi a grădinii ei fabuloase, nebănuite în spatele porţii simple de fier. Pentru că Irina Eliade, minunata *doamnă de franceză* (la Facultatea de filologie a Universităţii Bucureşti), traducătoarea eminentă, scriitoarea subtilă, a copilărit aici, şi-a petrecut tinereţea aici, a trăit drama pierderii casei, a fost nevoită să plece, dar nu a uitat-o niciodată. Într-un fel, a luat-o pretutindeni cu sine. În apartamentul ei din Strada Luterană 5, lângă biblioteca imensă, încărcată cu cărţi, scoici şi flori uscate, în odaia în care auzisem atâtea din istoriile ei, mi-a povestit

odată, poate chiar la ultima noastră întâlnire, despre casa din Strada Sfântul Elefterie.

—Casa nu mi se părea nici frumoasă, nici urâtă. Copiii au altă viziune, lor li se pare totul…normal. Era o casă încăpătoare, parter, dar cu camere foarte înalte şi foarte spaţioase. Cred că avea un hol şi patru camere. Această casă, însă, s-a mărit sub ochii mei, tata fiind inginer.

—Se numea…

—Petre Hanciu. Mama avea altă misiune, care nu era omologată, dar ea era grădinăriţă. Adică, pasiunea ei au fost florile. Această casă a căpătat, nu ştiu când, un etaj, care nu se desfăşura peste tot parterul, pe suprafaţa întregii case, şi care a fost cea mai frumoasă odaie în care am stat vreodată, cu două ferestre care dădeau spre magnifica grădină. Aşa că eu dormeam şi mă deşteptam în pomi, în pomi plini de zăpadă sau de flori roz, fiindcă erau piersici, sau albe, fiindcă erau cireşi, şi aşa mai departe, cu ramurile care-mi băteau în geam.

—Aţi cunoscut casa când ajunsese la deplină maturitate. Dar ce v-au povestit părinţii despre începuturile ei, ce scrie în acte?

—Colonelul Nicolaescu, constructorul casei, a fost primul proprietar. E foarte complicat arborele genealogic, pentru a stabili gradul de rudenie, şi s-au schimbat multe, de aceea e foarte greu de reconstituit. Am înţeles că pivniţa enormă, care avea nişte bolţi foarte spectaculoase şi catacombe, nu fusese construită odată cu casa, era, mi se pare, mai veche. Mirosea a zidărie rece, a lut. Cine ştie ce ramificaţii avea, până unde se întindeau sub pământ şi dacă mai existau legăturile. Mai trebuie spus că zidurile erau foarte groase, aşa se făceau casele pe atunci.

—Pe la o mie opt sute şi cât?

—Pe la 1850. În acte scrie exact. Acum, pe vremea mea, casa părea fără vârstă, văruită, banală dar solidă, strălucitor de curată şi primind multă

lumină pe ferestrele ei mari. Casa unei copilării normale. Aveam un om în curte, la treburi de tot felul. Vara se ocupa de grădină, el era cu săpatul, cu udatul, cu tăiatul uscăturilor. Terenul există şi acum, avea 800 de metri pătraţi, fără casă, numai grădina. Deci vă închipuiţi că erau şi pomi de îngrijit şi straturi de aranjat şi plivitul, mă rog, atâtea munci.

—Chiar pentru Bucureştii care aveau la începuturile lor grădină lângă grădină, mi se pare un teren respectabil. Cu atât mai mult în Bucureştii de azi.

—Într-adevăr, era şi mai este grădina. Există încă. O puteţi vedea şi constata că nu exagerez deloc. La fel de mare, dar nu la fel de frumoasă ca atunci. Pentru acest om care lucra în grădină, Ion, dar nu sunt sigură că se numea Ion, aveam în grădină un fel de coşmelie veche. Tata a considerat că nu e cazul să mai stea Ion într-o asemenea coşmelie. Apoi, mai era şi maşina. La început, am avut o trăsură, trăsura a dispărut şi a fost înlocuită cu un automobil decapotabil *Durand*, care îmi plăcea mie grozav, fiindcă aveam aer. Mai târziu am avut alte maşini, un *Dodge* în care mă sufocam, un *Ford* în care mă sufocam. Când am cumpărat prima maşină, acest *Durand* decapotabil pe care, uite, îl am în această fotografie, o adevărată fotografie de epocă, tata a început să construiască lângă casă încă o clădire, în intenţia lui numai parter, în care erau prevăzute un garaj pentru automobil, o bucătărie şi o cameră anume pentru respectivul Ion. În timp ce se lucra la această construcţie, au venit în vizită nişte prieteni ai noştri, cu care ne-am şi înrudit pe parcurs, dar pe atunci mai erau încă numai doi prieteni ai noştri, muzicieni, soţii Rădulescu, şi anume, Nicolae Rădulescu, căsătorit cu Rose Bauman, e important ce spun, el era pianist, iar ea soprană. Ei au cântat primele oratorii Bach la Ateneu, *Matheus Passion*, *Johannes Passion*.

—O familie de muzicieni.

—Când au venit atunci la noi şi au auzit ce construieşte tata în grădină, au spus*: Petrică, eşti nebun? Noi n-avem unde să stăm ca lumea acolo, în Sfântul Constantin, ne înnebunim vecinii că toată vremea cântăm la pian, şi voi aici faceţi casa asta în grădină pentru Ion?* Tata a fost imediat de acord şi atunci, casa asta în construcţie, plănuită la origine să fie mică, un simplu parter, cu garaj şi o cameră pentru omul din curte, a căpătat de îndată alte funcţii şi dimensiuni, a fost supraetajată şi s-au făcut două etaje. La parter a rămas garajul, s-a făcut odaia, toată partea prevăzută şi s-a construit scara interioară, iar la primul etaj erau o odaie mare, una mică şi baia. Ulterior, Nicolae Rădulescu a devenit preşedinte, sau aşa ceva, la ceva mare, nu ştiu ce, preşedinte al *Asociaţiei Muzicale Române,* parcă. Şi atunci, cu banii lor, adică, ar fi trebuit să plătească o chirie, dar au dat toţi banii de la început şi n-au mai plătit chirie, iar etajul de sus a devenit o sală enormă, foarte frumoasă, dată cu var, spre deosebire de camerele celelalte. La noi, în prima casă, erau tapete de mătase, de nu mai ştiu ce alte materiale, cum se făceau pe vremuri, aici era văruit simplu, pereţii albi, ferestre spre grădină, un şemineu de cărămidă şi pianul Steinway.

—Dar tavanul?

—Tavanul era cu bârne.

—Aţi colaborat cu un arhitect sau numai inginerul Hanciu s-a ocupat de totul?

—Nu, am lucrat după capul Răduleştilor şi al nostru. Adică toţi au fost de acord cu această poveste. Or, în această clădire, care există şi acuma, iarna au avut loc concerte în sala pe care v-am descris-o, cu *cheminée*, cu bârne, cu ferestrele dând spre grădină înconjurate de pomi, pentru că pomii crescuseră enorm şi ajungeau până la etajul doi. Aceste case idilice, în care toată lumea se înţelegea cu toată lumea, câinii cu pisicile şi

vecinii cu proprietarii, au devenit sediul *Asociaţiei Muzicale Române*. Preşedinte de onoare era Sabina Cantacuzino. Şi se dădeau concerte, concerte de muzică de cameră. Toată cultura mea muzicală se datorează lor, fiindcă eu asistam şi la repetiţii, parcă aud: *Aici nu aşa, aici, aşa*, deci era foarte interesant pentru mine, care sunt amuzicală, dar iubesc muzica foarte tare. Nicolae Rădulescu lucra la *Radio*, la emisiunile muzicale, şi tot acolo era şi doctorul Vasile Voiculescu, care era vecin cu noi, în Cotroceni, şi care venea foarte des la noi în casă, la Răduleşti. Asta se întâmpla iarna. Vara, concertele aveau loc în grădină. Aici concerta acest cvartet Rădulescu, alcătuit din Nicolae Rădulescu la pian şi la clavecin, Rose Bauman-Rădulescu, soprană, flaut Jianu şi, la violoncel, Ionel Fotino. Or, concertele din grădină erau într-adevăr extraordinare. Vă închipuiţi, pentru un cvartet nu era nevoie de mult loc, iar în superbitatea de pomi de acolo, totul era foarte frumos. Mai târziu, după mulţi ani, Nicolae Rădulescu şi soţia lui, Rose Bauman-Rădulescu, au plecat în Germania, au fost nevoiţi să plece, pentru că, aşa ca multora dintre noi, li s-a propus să fie securişti şi, ca atare, ca să scape, au plecat, împreună cu băiatul lor, care este acum profesor la Conservatorul din Viena şi prieten cu Dan Grigore. Îmi amintesc că băiatul, Mihail, s-a născut exact în ziua când mi-am dat eu licenţa, în iunie 1943, şi a fost un mare bal atunci, în casa noastră, pentru a sărbători cele două evenimente. După ce au plecat ei din casă, acest etaj a fost preluat de Magdalena Rădulescu.

—Pictoriţa? Era rudă cu muzicienii?

—Era sora lui Nicolae Rădulescu. Făcuse pictura la Paris şi se măritase cu un pictor italian, Massimo Campigli, foarte celebru. Când am fost la Paris şi am colindat muzeele, am văzut undeva o sală întreagă cu Massimo Campigli, care era foarte la modă. Un pictor…foarte avangardist, ca să spun aşa. Margareta, când am văzut-o prima oară, era

absolut superbă. Îmbrăcată într-o rochie de nu mai ţin minte ce culoare, dar o culoare închisă, cu mânecile până la cot, şi de la cot până la încheietura mâinii, erau, pe fiecare braţ, câte şaptesprezece brăţări de argint, cu turcoaze. Nu cu bijuterii elegante, ci cu turcoaze. Era absolut superbă. Şi sala de concerte a devenit atelierul ei. Deci, vedeţi că vă vorbesc despre o casă în care s-au perindat destui oameni cunoscuţi, ca să nu spun iluştri.

—Cât timp aţi locuit în casa de pe Strada Elefterie?

—Păi, am locuit de pe când aveam cinci ani, şi încă o vreme după ce a fost naţionalizată. Dar, după naţionalizare, am fost siliţi să ne restrângem în două camere din cinci, câte existau. Bucătăria a fost şi ea transformată într-un apartament, aşa că noi am avut de atunci bucătăria în cămară. Pe urmă, în 1953, m-am căsătorit cu inginerul Gheorghe Eliade, dar soţul meu şi cu mine am stat separat timp de cinci ani. Eu, în odaia mea, bărbată-miu în casa părinţilor lui. Vă închipuiţi că nu a fost prea agreabil. Până în 1958. Cinci ani, în care a fost o căsătorie mai mult fictivă. Că ne vedeam în fiecare zi, e altceva, pentru că el venea în fiecare zi la noi, la masă. Dar seara se ducea la el acasă, pentru că trebuia să-şi protejeze părinţii. Socrul meu era la pensie, dar fusese general de divizie. Or, era, cum să spun, vulnerabil. Şi, ca atare, bărbatul meu, care era inginer şi profesor la Politehnică, atunci când s-a pus problema să fie mutaţi din casă, aveau două camere şi un hol mare, a intervenit şi a spus: *Foarte bine, puteţi să-l evacuaţi pe generalul Eliade din casă, dar odaia lui mi-o daţi mie, fiindcă eu, ca director la Metrologie şi profesor la Politehnică, am dreptul la o cameră de lucru în casa părinţilor mei, care e şi a mea, şi pot face orice doresc cu această cameră care mi se cuvine*. În felul acesta a putut păstra odaia şi părinţii lui au murit în casa lor. Au

murit la o lună unul după altul. Şi numai atunci m-am putut muta şi eu în Luterană, cu soţul meu, aici, unde locuiesc din 1958, până astăzi.

—Şi ce s-a mai întâmplat cu cealaltă casă, Casa Hanciu?

—Am fost acolo de curând, să văd ce se întâmplă. În această casă, în partea de jos, mare şi frumoasă, locuieşte un domn care a venit o singură dată aici, la mine. Mi-a fost student. S-a purtat foarte cuviincios, mi-a adus un buchet mare de flori cules din grădina noastră. De atunci, nu l-am mai văzut niciodată. Toată casa a luat-o el, are copii mari. În momentul de faţă, în fosta bucătărie şi în fosta odaie de serviciu, locuieşte încă Vera Sârbu, care a fost soţia şoferului nostru. Şoferul a murit demult, ea a rămas acolo în odăile acelea, transformate într-un fel de apartament.

—Dar fosta sală a societăţii muzicale la ce foloseşte acum?

—Este tot atelier. Un atelier în care nu mai lucrează nimeni. Cândva, a fost atelierul lui M.H.Maxy, după Maxy, a mai venit cineva, nu ştiu cine, dar acum, după câte mi-a spus Vera, cu care sunt în relaţii, nu mai e nimeni. Este un atelier gol, ţine tot de Fondul Plastic.

—Să intrăm în grădină, pentru că şi grădina îşi are povestea ei.

—E singurul lucru care într-adevăr îmi lipseşte foarte tare. Adeseori o visez. Casa…s-au întâmplat atâtea lucruri în ea, şi bune, dar şi foarte multe rele, moartea mamei, chiar la masa mea de logodnă, şi năvala aceea de oameni străini, veniţi prin repartiţie, necivilizaţi şi hrăpăreţi…încât prefer să nu-mi aduc aminte. Au fost şi momente frumoase, dar cele frumoase au dispărut, ca să rămână lucrurile urâte petrecute aici. Dar, în grădină, nu. Şi grădina şi-a avut şi ea soarta ei. Mama adora florile în general şi grădina asta, în special. Şi era o grădină foarte frumoasă, cu bazin, cu chioşc, cu mese, care se puneau de zilele

părinţilor mei, la Sfântul Petru şi la Sfânta Maria, în iunie şi în august, când era totul mai înflorit şi mai bogat în frunzişuri. Erau nişte tăblii lungi care se puneau, pentru că veneau zeci de persoane, nu ştiam niciodată câţi vin, cum se obişnuieşte la onomastici. Şi era plin de trandafiri, de clematite, erau foarte mulţi pomi, stăteam la umbra lor. Farmecul acestei grădini, asta era opera mamei, operă care s-a distrus, pentru că acum grădina este cu totul banală. Pe vremea mamei, de câte ori plecam cu maşina din Bucureşti, şi plecam foarte des, la prieteni, la conace, treceam prin atâtea sate…Şi-odată mama sărea aşa, ca la incendiu: *Opreşte, Gheorghe, opreşte*! aşa, şi se dădea jos şi începea o conversaţie cu leliţa, vroia să ştie cum se cheamă florile astea, cum se cresc. Erau flori de câmp, flori de ţară, din astea erau. Şi pe urmă se ruga: *Nu-mi dai şi mie o rădăcină? Că ţi-o plătesc!* Aşa că ne-am ales cu tot felul de flori, de la munte şi de la şes şi de la deal. Mama avea, cum se spune pe franţuzeşte, *la main verte*, pe ce punea ea mâna, prindea sigur. Ea le sădea, nu lăsa pe nimeni altcineva, ea era mereu cu săpăluga în mână. Or, grădina asta era plină de crăiţe, de zorele de toate soiurile şi culorile. Dar cum erau aranjate, cum erau puse toate! Era într-adevăr, cum să vă spun…când eram mică, eram încredinţată că părinţi mei nu ar fi avut atât de mulţi prieteni cum au avut, dacă n-ar fi fost grădina. Fiindcă se crease acolo, pe acest teren foarte mare, o vrajă…Nu era vorba de un singur rond. Toată lumea avea un rond cu trandafiri, or aicea…Bine, aveam şi trandafiri, ne duceam să-i cumpărăm în afara oraşului. Aveam multe plante nobile, dar amestecul acela de flori de câmp, de deal, de munte, era extraordinar. Se crease acolo un microclimat. Adică întotdeauna în grădina aceasta, chiar şi în cele mai toride zile, se păstra răcoarea. Şi aici am să închei cu ceva neobişnuit, cu un ecou din Franţa. Eu v-am mai

spus că am avut un prieten foarte bun, care a murit, Jean Chevalier…

—Autorul vestitului Dicţionar al simbolurilor. Principala noastră moştenire de la el.

—E principala moştenire, dar omul ăsta a făcut multe alte lucruri. A urmat *L'École Normale Supérieure*, absolvind primul din generaţia lui, după asta s-a făcut preot catolic, iar în timpul rezistenţei s-a despopit, pentru a putea fi numit decan al unei facultăţi din Elveţia, altfel nu putea ocupa această funcţie oficială, de care s-a slujit pentru ca, fiind în timpul războiului, să poată transporta prizonieri francezi din lagărele germane înapoi în Franţa. Ei, zeci de ani mai târziu, când am ajuns în Franţa, acest mare prieten al meu m-a dus să-i văd grădina. A venit şi m-a luat de la hotel cu maşina şi m-a dus în apropiere, la Giverny.

—Acolo e şi grădina lui Claude Monet.

—Era foarte aproape. Am vizitat şi grădina lui Claude Monet. Dar pentru mine, uluitoare a fost grădina mult mai puţin celebră a lui Jean Chevalier. Aici era o alee mare, care ducea spre casă, o alee ca de castel. Casa era nu un castel, ci numai o casă cu un etaj. Margueritte, care-mi telefonează şi acum, a rămas să pregătească ceva în casă, iar eu am pornit cu Jean prin grădină: *Hai s-o vezi*! Când am ajuns acolo şi am văzut-o, el s-a uitat la mine cu un fel de îngrijorare, aşa: *Irène… qu'avez vous*? Ştiu eu ce aveam? Că aşa ne spuneam, eu îi spuneam Jean şi el îmi spunea Irène. Parcă aşa a întrebat, nu ştiu cum a spus exact, dar i se părea că sunt pe altă lume. *Fiindcă asta este grădina noastră,* am spus*, e grădina noastră din Strada Sfântul Elefterie din Bucureşti*. Jean m-a întrebat: *Şi cine a făcut grădina aceea*? Eu zic: *Mama.* Jean a insistat: *Şi când s-a întâmplat asta?* Zic: *Prin anii 1925-1930*. La care, şi cu asta vreau să închei, pentru că este ceva adevărat şi nici acum nu pot să vorbesc despre asta fără emoţie, el zice: *Mais votre mère avait eté une*

personne tout à fait extraordinaire! Am şoptit: *Mmm, nu era extraordinară*. Zice: *Ba da. Spui că asta se întâmpla prin anii treizeci. Păi, în anii aceia, nimeni nu se gândea să amenajeze astfel o grădină. Aici sunt la modă de numai doi ani. Grădina mea este făcută de un grădinar specializat, după moda de acum. Să ai o asemenea grădină cu zeci de ani în urmă, prin'27, prin'28, este cu adevărat extraordinar!* Adică, sublinia el, nimănui, nici în Franţa, nici în altă parte, nu-i venise pe atunci ideea să facă o asemenea grădină. Deci, aşa vreau să rămână mama, Maria o chema, în amintirea mea, ca o făcătoare de grădini, acesta a fost lucrul cel mai important realizat de ea.

Adina Arsenescu şi Bucureştii neiubiţi

Adina, recitesc convorbirea noastră din anul 2001, veşnic tânără prietenă, atât de chinuită de luptele pentru dreptatea ta, care e şi a istoriei, atât de discretă, atât de vitează şi de energică, recitesc convorbirea noastră, una dintre sutele de convorbiri de-a lungul celor douăzeci de ani ai prieteniei cu care m-ai bucurat, şi inima mi se umple de o durere luminoasă. Ai biruit şi ai pierit. De câte ori mi-e dor de tine, îţi caut cărţile, razele de soare, şi cuvintele scrise îţi reînvie glasul. Recitesc însemnarea conversaţiei noastre despre Bucureşti şi îmi spun: tu nu l-ai iubit, poate, pentru că ai trăit prea multe amaruri aici, dar, cu siguranţă, oraşul te-a iubit pe tine. Şi poate, te va ajuta să se împlinească visul tău, Fundaţia Culturală Victor Iamandi, cu adresa în Strada Olari, numărul 11, şi cu veghea ta din ceruri.

Cum începusem atunci? Ai scris despre atâtea oraşe, ar fi timpul să vorbim despre Bucureşti! Nu te-ai născut aici. Ai venit la Bucureşti, într-un fel, din doua direcţii. De la Paris, via Iaşi!

—Pentru că eu, ca mic copil, am stat foarte mult la Paris. De fapt, aici am venit la zece ani dar, de la trei-patru ani şi pâna la vreo şapte ani şi ceva, am stat la Paris, unde-şi făcea tata doctoratul. Bine, am mai venit în ţară, era însă Parisul şi pot să spun, asta nu pot să uit, şi asta ţi-aş spune, dar nu-ţi place, când am plecat de la Paris, plângeam.

—Cum să nu te înţeleg, şi eu aş fi plâns.

—Dar când plec din Bucureşti nu plâng.

—Nu, pentru că ştii că aici o să te întorci.

—Ştiam şi-atuncea, adică bănuiam, chiar dacă eram încă mică, ştiam c-o să ne mai întoarcem. Vai, parcă văd, ţin minte perfect, ştii ce înseamnă

aceste prime imagini şi prime amintiri ale copilăriei, parcă văd şi-acuma seara aceea, mergeam cu automobilul la gară, tata, mama, şi cu mine, şi eu mă uitam, aşa, şi, printre lacrimi, vedeam luminile Parisului.

—Tatăl tău, Victor Iamandi, îşi dăduse doctoratul?

—Da, lucra la doctorat, nu-l terminase, mai avea de făcut unele completări şi, din când în când, trebuia să se mai întoarcă acasă, să păstreze legătura, el era şi un om politic, care nu-şi putea părăsi partidul. Evident, partidul care s-a comportat foarte bine acuma faţă de el, ce să mai vorbim, şi faţă de mine, aşa că de-asta se întorcea, trebuia să-şi păstreze legătura cu partidul şi, mai ales, cum spunea el, cu toată ţărănimea din Moldova, de care spunea: *eram legat prin toate fibrele sufletului meu*. Mi-a plăcut foarte mult chestia asta.

—El a fost ministrul culturii şi, pe urmă, al justiţiei.

—El a fost, întâi, subsecretar de stat la Interne, apoi Ministrul Culturii, adica al Cultelor şi al Artelor, cum se chema la acea vreme, după care a fost Ministrul Educaţiei, pe urma a fost Ministrul Justiţiei şi, în calitate de ministru al justiţiei, şi-a legat numele, dacă mai interesează pe cineva astăzi asemenea nume şi asemenea moşteniri, de unificarea justiţiei din România, pentru că justiţia românească nu era unificată după primul război mondial, justiţia era una la Cernăuţi, alta în Basarabia, alta nu ştiu unde, şi a făcut marea lui operă, unificarea justiţiei. De fapt, s-au făcut diferite manifestări, sărbătoriri, evocări ale acestui moment, am şi acuma broşuri întregi, discursuri şi aşa mai departe.

—Dedicate acestui act de unificare.

—Dedicate acestei mari acţiuni a unificării justiţiei româneşti, într-adevăr un imperativ, de care, totuşi, nimenea nu se ocupa.

—Faptul că deţinea aceste funcţii îl determina să locuiască la Bucureşti şi să te aducă pe tine, copilul de atunci, în Capitală?

—De la început, sigur că da. Înainte de a fi ministru, a fost deputat, şi a fost deputat de cum a terminat facultatea, şi a tot fost ales mereu deputat. De la douăzeci şi ceva de ani, până la patruzeci şi nouă de ani, când a fost ucis mişeleşte de legionari, a fost în permanenţă ales deputat şi, deci, trebuia să păstreze mereu legăturile. Era deputat de Iaşi, sigur, acolo era fieful. Şi bineînţeles, trebuia să vină la Bucureşti, dar noi pe atuncea nu aveam apartamente speciale şi nici automobile speciale de serviciu, stăteam la un hotel, pe care-l plătea tatăl meu din diurna lui, nu era nimica special, cum văd că există azi, apartamente de serviciu, maşini de serviciu, pe care noi nu le aveam, stăteam la Hotel Metropol, mi-aduc aminte, pe Calea Victoriei, imediat după Palat, era un hotel foarte frumos.

—Nu mai există clădirea.

—Crezi ca nu mai există? Uite, nu-mi dau seama, eram mult prea mică şi nu l-am reţinut. Bineînţeles că nu aveam nici automobil de serviciu, cum au acuma deputaţii şi senatorii, şi aşa mai departe. Am avut o dată un automobil al nostru. Iar pe căile ferate avea o reducere, venea cu un carnet de reducere 50%, numai când călătorea în calitatea lui de deputat. Vreau să spun că asta era diferenţa între cum se întâmpla atunci, cum erau trataţi demnitarii, şi cum sunt trataţi acum. Nu beneficiau, pe atunci, de nimica.

—Îmi spunea domnul Dinu Roco, cum bunicul lui, Constantin Borcescu, primar într-o Culoare a Bucureştilor, la un moment dat, a renunţat la primărie, pentru că nu-i mai ajungeau veniturile personale, să facă faţă îndatoririlor funcţiei sale.

—Da, sigur, se cheltuia imens.

—Da, e de spus asta, deşi cei vizaţi nu simt deloc nevoia unor astfel de modele.

—Mama mea îl susţinea foarte mult, muncea foarte mult, tocmai ca să-l susţină în această activitate politică, pentru care erau necesari mulţi bani, dar la el nu curgeau de nicăieri banii, nu veneau singuri.

—V-aţi mutat în Bucureşti. Cum a fost prima aşezare?

—Aşezarea nu m-a impresionat deloc, mă rog, părinţii mei erau divorţaţi la acea vreme, ceea ce a constituit o mare durere pentru mine, şi mi-a marcat toată copilăria, acest divorţ, venit după mai mulţi ani, şi mama mea şi cu mine am locuit singure. Ne-am mutat la Bucureşti în 1933, în urma unei mari manifestări legionare de la Iaşi, în timpul căreia casa noastră a fost foarte bombardată cu pietre, cu zeci de geamuri sparte, de aşa natură, că eu, când treceam prin jurul casei, plângeam de durere. Nu se mai putea locui acolo, ne-am dus în altă parte, dar, când treceam pe acolo, plângeam: *Mamă, mamă, mă taie*. Aveam impresia că toate cioburile alea care căzuseră şi înconjurau casa mă tăiau la picioare, simţeam efectiv cum mă taie la picioare.

—De ce fusese Victor Iamandi atacat de legionari?

—Pentru calitatea lui de şef liberal, adică şeful organizaţiei liberale din Iaşi. Era şi deputat şi ministru, pentru că, atunci, miniştrii erau şi deputaţi, nu mai ştiu cum e acuma, dar atunci trebuia să fie şi deputaţi. Şi, venit la Iaşi, a făcut o declaraţie contra legionarilor, contra acestui partid de extremă dreapta. El spunea: *Dacă legionarii ajung la putere, România va fi o anexă a Germaniei. Noi trebuie să optăm contra acestui lucru, nu putem să devenim o anexă a Germaniei*. Şi ca urmare a discursului, ţinut în Piaţa Unirii, imediat, a doua zi, toate casele din oraş ale evreilor, şi casa noastră, au fost făcute praf.

—Şi aşa aţi venit la Bucureşti. Într-o împrejurare grea.

—Acolo nu se mai putea sta, oricum tata era ministru, probabil că mama demult aranjase ca noi să ne mutăm la Bucureşti, nu avea nici un rost să rămânem la Iaşi, când el era mereu la Bucureşti. Deşi părinţii erau despărţiţi, totuşi trebuia să fiu alături de tata, şi ne-am mutat, în ianuarie, la început de an, şi prima locuinţă a fost în blocul care, acuma, nu-mi mai produce nici o emoţie, altădată îmi producea, blocul mare de vizavi de Cişmigiu, de la colţul cu Intrarea Zalomit, unde stătea Istrate Micescu.

—Casa lui Istrate Micescu este încă Biblioteca Pedagogică, iar blocul este numit *Spicul*, din cauza fostului magazin de pâine de jos. Dar există şi o inscripţie cu numele arhitectului, Culina, şi încă un medalion, cu numele societăţii care l-a construit.

—A, da, pe vremea aceea era blocul unei societăţi de asigurări, *Dacia*, un bloc civilizat, foarte frumos, şi noi am închiriat acolo un apartament, la etajul cinci parcă, dădea spre Cişmigiu, şi ăsta era singurul lucru care mă încânta, şi, ceea ce întâi mi-a plăcut, dar pe urmă m-a deranjat, duminica era o caterincă de-aia, care cânta tot timpul, şi, desigur, Cişmigiul era plin de fete, de băieţi gălăgioşi. Şi pe urmă, cutreieram cartierul. Peste Cişmigiu, pe Strada Sfântul Constantin, locuia o prietenă de-a mamii, o bucureşteancă mai veche. Mergeam la ea, se numea Isabela Sachelariu şi era profesoară, aceasta era una dintre vizitele pe care le făceam eu, singură plecam, şi după aceea, mai târziu, mergeam la scriitoarea Constanţa Marino-Moscu. Ea locuia pe Bulevardul Elisabeta, după Cişmigiu, undeva, puţin mai departe, n-aş şti să-ţi spun exact unde, într-o pensiune, în fine, o ducea destul de greu. Se numea *Pensiunea Migdal* şi pe mine mă amuza că ea spunea cum le dădea la masă *carne cu apuşoară*, *apuşoara* era sosul acela de la friptură, probabil cam fără gust. Ea era o persoană foarte drăguţă, foarte deşteaptă, plină de haz. Sigur, avea

trei copii artişti, pe care i-a cultivat, un băiat era pictor, destul de cunoscut, celălalt băiat era pianist, în fine, muzician, şi mai avea o fiică, artistă. Cam acestea erau personajele pe care le-am cunoscut la început, la venirea noastră în Bucureşti. Şi pe urmă, m-au dat pe mine şi la şcoală, la Carmen-Silva, dar nu, nu mi-a plăcut.

—Unde era asta?

—Unde este astăzi Conservatorul, acolo era liceul Carmen Silva, dar cred că am stat numai o zi, nu mi-a plăcut şcoala, m-a tulburat atmosfera, era şi în mijlocul anului… Eh, şi mama, săraca, ea care căuta să-mi facă toate hatârurile, a hotărât să învăţ acasă, să nu mă mai duc la şcoală, şi aşa a fost. Mai târziu, ne-am mutat pe Bulevardul Dacia.

—N-aş vrea să plecăm din Bulevardul Elisabeta fără să-mi descrii apartamentul în care aţi locuit.

—Apartamentul nostru, de patru camere, cred, era făcut într-un fel anfilat, avea ferestre mari şi era înconjurat de balcoane, unele de zid, altele de fier forjat, care dădeau spre Cişmigiu şi, la capăt, era casa lui Istrate Micescu.

—Cred că foişorul casei lui era în dreptul ferestrelor voastre.

—Da, acolo era sufrageria noastră, pe colţ. Cu un balcon cu un fel de coloane. Nu mai ştiu de ce am părăsit Bulevardul Elisabeta, care avea, desigur, farmecul lui, magazine, cofetării, cinematografe. Totuşi, chiar dacă nu prea elegante sau prea curate. Dar, în fine, astea erau şi aşa le priveam, cum erau, nu mă deranjau. Mai mergeam pe acolo la Casa Armatei, unde erau expoziţii. Mama mă ducea mult la Dalles, unde erau în permanenţă expoziţii, dar n-aş mai ţine minte acuma să spun ce expoziţii am văzut în acea vreme la Dalles, desigur Salonul Oficial (acuma nu mai este aşa ceva, un salon oficial), de pictură şi sculptură, unde se expuneau o dată pe an cele mai valoroase, să zicem aşa, lucrări ale artiştilor români, ale tinerilor artişti. Mama, o mare

iubitoare de artă, mergea, desigur, întotdeauna, şi acolo l-a descoperit ea pe Dimitrie Berea, un pictor de foarte mare talent, care a avut mai târziu foarte mare succes în străinătate, în America şi în Anglia. Îmi aduc aminte că mama i-a cumpărat la început o lucrare cu nişte flori de sidef, foarte frumoase. Dar mama le-a şi dăruit, după o vreme. Mama cumpăra, dăruia, tot timpul.

—În această odaie se găseşte un portret al tău, făcut de Berea.

—Da, nu mai am altele, şi eu le-am dat pe toate. A mai fost şi un alt portret al meu, care a avut şi el un fel de mică poveste. Berea imediat a zis: *A, să vă fac portretul*, şi găsise aşa, o poziţie foarte „de sfântă", ţineam o carte la piept, pe care o apăsam şi o păstram cu amândouă mâinile. Eram îmbrăcată cu o rochie roşie, sau aşa ceva, o culoare vie. Dar în altă zi, când Berea a venit la lucrul lui, nu mai eram cu rochia aia roşie, uitasem de chestia asta.

—Deci, venea să-ţi facă portretul acasă.

—Îmi făcea portretul acasă, n-avea, săracul, atelier, el stătea, şi-asta m-a impresionat şi ţin minte perfect, undeva la Băneasa, în câmp, într-o casă ţărănească, pe care, cu talentul lui de pictor şi cu imaginaţia lui, o mobilase cu diferite chestii, piese de lemn, îmbrăcate cu saci, pictate şi aranjate, mese, scaune, era frumos, era emoţionant tot ce vedeai acolo, plus, sigur, tablourile lui, şevaleturile lui şi aşa mai departe. Eh, şi când vine Berea într-o bună zi, eu uitasem de rochia mea roşie şi eram cu altă rochie. *Ah, cu rochia asta te fac, nu te mai fac cu rochia roşie!* Era o rochie gri, care se armoniza cu ideile lui, pentru că aici la gât avea o broderie, ceva cu albastru, închisă, era foarte solemnă.

—Se armoniza mai bine totul cu ochii tăi albaştri!

—Da, probabil. Şi atuncea Berea, gata, a schimbat şi m-a făcut aşa, dar tot cu cartea, cartea

a rămas tot timpul. S-a întâmplat să fie jurnalul Mariei Başkirţev.

—Ei, ştiu că această carte ţi-a mers la inimă.

—Mi-a mers la inimă din copilărie, încă din Franţa, de când mama mi-a povestit despre Maria Başkirţev şi de când am fost la Nisa şi am văzut tablourile ei.

—În ce casă îţi făcea Berea portretul, în Bulevardul Dacia?

—A început în Dacia, dar l-a mai făcut şi la el, acolo, în Băneasa lui, că ne mai duceam şi pe acolo cu maşina, ne amuza să ne ducem. Pe urmă, el fiind foarte productiv şi talentat, mama i-a organizat o expoziţie la Iaşi. Îmi amintesc ceva amuzant, tata avea un şef de cabinet foarte nebunatic, aşa, şi se ţinea numai de glume. Mama s-a preocupat mult să-i organizeze lui Berea expoziţia la Iaşi, pentru că mama era o mare iubitoare a Iaşului, nu a Bucureştiului dumneavoastră. Nu mai ştiu în ce an era, şi nebunul ăsta de şef de cabinet al tatii a făcut nişte etichete pe care scria *rezervat*, şi s-a dus şi a pus la toate tablourile lui Berea, *rezervat*. Dar le-a scos repede, ca să nu-i strice rostul. Mama a cumpărat atunci mai multe lucrări, bineînţeles. Cred că portretul de aici e făcut în Dacia, pentru că fotoliul în care stau, în această rochie de seară, e unul din fotoliile din salonul nostru de atunci. Pe urmă, el a mai văzut nişte fotografii prin casă, cred că mai e una pe aici, prin bibliotecă, o fetiţă blondă, cu o rochiţă roşie, o fotografie a mamei, într-un album de familie, i-a plăcut lui foarte mult şi a făcut imediat un portret mare. Ce să-i faci, până la urmă, l-am vândut şi pe acela, pentru că aşa era situaţia, mai vinzi ca să poţi s-o scoţi la capăt.

—Mama ta a fost prietenă şi cu alţi artişti.

—Da, Zoe Băicoianu şi Boris Caragea au fost foarte mari prieteni ai mamii, foarte buni prieteni.

—Şi acuma mai sunt aici nişte nuduri ale lui Boris Caragea.

—Da, mai este acel rob, şi femeia, în ghips.

—E o Maternitate, aici, pe colţul bibliotecii.

—Astea erau ale lui, maternităţile, şi am mai avut ceva frumos, o Penelopă, aia am vândut-o. Astea, care sunt turnate, nu se vând şi astfel au mai rămas pe aicea una-două. Penelopa s-a vândut cu mare preţ, era de mare valoare. Zoe (mama zicea, eu mă pricepeam mai puţin), Zoe lucra sub influenţa lui şi tot ce făcea ea, într-un fel sau altul, îl reflecta pe el. Boris era o figură. Şi ca om era interesant. Aşa, şi o altă persoană, care apare aici în amintirea mea, a fost Sorana Ţopa, artista, aţi auzit de ea.

—Sigur că da.

—Mama era foarte prietenă cu Sorana Ţopa, de la Iaşi, că Sorana Ţopa a jucat la Iaşi, pe când era Mihai Codreanu directorul teatrului din Iaşi. Eram prieteni cu Mihai Codreanu, locuia într-o casă foarte aproape de casa noastra ieşeană. Cred că prin Sorana l-a cunoscut mama pe Boris.

—Îi vizitaţi în atelier pe cei doi sculptori?

—Da, am fost la Boris, era să mă muşte şi un câine, vezi ce nimicuri ţii minte! El şedea pe undeva prin Cotroceni, dar n-aş şti să spun strada. Zoe lucra împreună cu el, în acelaşi atelier cu Boris, asta făceau. Era o casă în fundul unei curţi, cu parter şi etaj. Da, ăştia erau marii prieteni ai mamii aicea, la Bucureşti. Şi apoi, desigur, o seamă de scriitori, şi primul era Cezar Petrescu, un prieten dintotdeauna al familiei, îl cunoşteam de mic copil, şi amintirea mea cea mai amuzantă cu el este de un Crăciun. Eram la Paris, aveam vreo şase ani, şi ei mi-au dat, Cezar şi soţia lui, o păpuşă mare, foarte frumoasă, avea o rochie albă cu oranj şi păr roşu, şi i-am zis Coca, pentru că aşa o chema pe soţia lui Cezar. Dar, pe lângă Coca, am mai primit, de la părinţii mei, o păpuşă superbă, pe care am numit-o Solange. Un Crăciun cu două păpuşi minunate!

—Cum era casa din Dacia?

—Casa din Dacia nu era nimica special, dar era o casă plină de tablouri, cele mai multe de Băncilă.

—Deci, pictură românească.

—N-am avut pictură străină, numai pictură românească, foarte mulţi Bancilă, lucrări cumpărate sau dăruite de pictor tatii. Era un tablou de Băncilă care-i plăcea mamii, nu un tablou spectaculos, *Pribeagul* se numea, un biet ţăran, cu o povară în spate. Ducea ceva în spate, şi avea cerul şi oarecare drum în faţa lui, mamii i-a plăcut mult acest tablou şi l-a cumpărat. *Pribeagul* a fost mult timp în casa noastră şi, la un moment dat, mama, trebuind să se mute de unde stătea, tabloul a ajuns pe aicea, aveam o uşă, pe care era o perdea, şi îl punea acolo. Ei bine, avea o pisică mama, care iubea pisicile, şi pisica, nu ştiu de ce, când a văzut *Pribeagul*, s-a repezit la el şi l-a dat jos. Nu l-a plăcut, dar credeam că e o întâmplare, şi a fost pus şi a doua oară şi a treia oară, şi scena s-a repetat de trei ori. Gipsi o chema pe pisică, era neagră cu portocaliu, şi mi-o amintesc pentru că nu-i plăcea *Pribeagul*! Mai era un tablou frumos de Băncilă, tot cumpărat, o căruţă cu nomazi, tabloul avea mult cer, avea mult spaţiu, ne plăcea enorm, dar am vândut şi *Nomazii*, bineînţeles. Şi multe flori pe care, o parte, mama le-a făcut cadou, mama era foarte generoasă şi făcea cadouri şi îmi pare rău de acele flori de sidef, primele lucruri cumpărate de ea de la Berea. A venit moda aceea cu coabitatul, şi mama stătea cu unii într-un apartament, nu mai ştiu unde, şi ăla era fotograf, mama îl luase în simpatie, avea ea darul să vadă numai partea bună şi frumoasă dintr-un om şi, până în cele din urmă, i-a făcut cadou tabloul lui Berea fotografului.

—Deci se mai întâmplau şi scene tandre între colocatari.

—Da, bine, la mama, mereu se întâmplau, şi eu mă gândesc că nu mai sunt aşa generoasă, cum era ea, eu n-aş fi dat tabloul lui Berea. A mai dat ea şi alte tablouri. Ei, şi eu am mai dăruit, prietenilor.

Exista un sculptor, Mateescu, la Iaşi, ai auzit de el? Era frate cu Topârceanu.

—Am auzit de el, este, între altele, autorul unui portret al lui Băncilă.

—Demi-frère, cum s-ar zice, cu Topârceanu, era profesor la Academia de Bele Arte de la Iaşi şi a făcut un foarte frumos basorelief al mamii şi a mai făcut o siluetă, pe care eu am dat-o cadou unor prieteni, şi capul meu, copil, pe care tot acelor prieteni l-am dăruit. Eu eram foarte mică, la Iaşi, şi îmi amintesc cum el lucra în sufragerie, şi eu tot timpul fugeam în jurul mesei, fugeam, fugeam, dar, în fine, a reuşit să-mi facă un cap foarte frumos. Toate le-am dat, mă rog, după mai mulţi ani, unor prieteni din Bucureşti.

—Aveaţi mai ales prieteni artişti la Bucureşti. Te-ai obişnuit cu Bucureştii, atunci, sau vreodată?

—Aveam prieteni artişti, mi-am făcut şi alţi prieteni, Manuela Theodoroni, Mircea Nasta, din generaţia mea. Dar cu oraşul, nu m-am împrietenit. Nu. Nu-i duc dorul niciodată şi aş spune că nu este un oraş, cum să spun, ataşant, pe care să-l iubeşti. Iaşul da, Oxfordul da, New Yorkul, pe care lumea nu-l cunoaşte cu adevărat, New Yorkul e foarte de iubit, nu mai vorbim de Londra şi de alte oraşe. Bucureştiul nu, şi încerc, încerc, mai ales acuma, de câtva timp, pentru că mi-am trăit toată viaţa aici, fac nişte eforturi teribile să găsesc ceva, dar nu. Este un oraş amorf, anodin, neinteresant pentru mine, căruia nu-i duc niciodată dorul. Îmi pare rău că-ţi spun ţie şi că, în general, spun aşa ceva, tot stau şi mă gândesc şi vreau din tot sufletul să găsesc nişte colţuri pe care să mi le apropii.

—Cred că, pur şi simplu, voi aţi suferit prea mult la Bucureşti. Şi pe urmă, recunosc, e uşor să iubeşti Parisul, mult mai greu, Bucureştii, un oraş iubit, de altfel, de puţină lume. Eşti majoritară, neiubindu-l. Se vede după cum arată că nu prea e iubit, nici de notabilităţile care ar putea face ceva pentru el, nici de oamenii fără putere. Dar să ne

întoarcem la poveştile tale de familie. După o vreme, aţi plecat şi din Bulevardul Dacia.

—Ei, după aceea, da, am stat într-un cartier central, dar liniştit, într-o casă frumoasă, care, de fapt, era un atelier făcut de o artistă, pe Strada Theodor Ştefănescu.

—Lângă Biserica Negustori. Mi-a povestit Alice Magheru despre această casă.

—Lângă Biserica Negustori, este şi o şcoală comercială, la colţul acestei străzi cu Bulevardul Domniţei, şi acolo, la celălalt capăt al străzii, era un bloculeţ cu trei etaje, foarte frumos, pentru că fusese făcut de un arhitect care era şi proprietarul lui, şi lucrase cu foarte multă grijă, de altfel. Apartamentul meu avea un cămin mare, un fel de statui din lemn care separau camerele, avea o seră, o terasă frumoasă. Noi aveam mobila chinezească, pe care o ştii, marea pasiune a mamei mele, mobilă autentic chinezească, de secolul şaptesprezece, şi fusese instalată într-o cameră cu pereţii îmbrăcaţi în pai, stătea foarte bine acolo.

—Casa e pe colţ, între străzile Theodor Ştefănescu şi Culmea Veche.

—Pe colţ, da, şi avea un geam imens, mi-aduc aminte că a venit la noi pictorul Steriadi, a privit pe fereastră şi a zis: *A, eu aş vrea să stau aicea şi de aici să pictez*. Eh, sigur, n-a mai realizat acest proiect, deşi a fost impresionat de ce a văzut pe geam.

—Cred că se vedea Biserica Mântuleasa, poate şi Biserica Sfântul Mina, peste acoperişe. Iar peste drum, era o vilă micuţă, de sfârşit de secol XIX, în care locuia mult iubitul meu profesor de limba română, domnul Wallenstein. O vilă într-o curte mare, cu mulţi copaci.

—Da, ceva în genul ăsta. Sunt multe alte lucruri care nu se mai înfăptuiesc, nu s-au mai înfăptuit.

—În bloc locuiau oameni care erau prieteni între ei.

—Da, familia Focşăneanu, George, fratele Alicei Magheru, la etajul întâi, şi mai era doamna Popa, care stătea la etajul doi, dar şi unii şi alţii au plecat. Până la urmă, am plecat şi noi. Blocul era al unei întreprinderi la care lucrase soţul meu o vreme, şi acum nu mai aveam ce căuta acolo. Noi stăteam cu chirie acolo.

—În bloculeţ locuia şi Ludovic Feldman, compozitorul.

—Da, el s-a căsătorit cu Alice, fosta soţie a lui George Focşăneanu, stăteau la etajul întâi. Noi eram foarte buni prieteni cu Ludovic Feldman şi cu Alice, deşi erau mai mari decât noi, ne ocupam foarte mult de ei. Nu l-am mai văzut de mult pe Ludovic, nici nu ştiu dacă mai trăieşte,

—Nu mai trăieşte, în casa aceea a murit. A murit nonagenar, de multă vreme.

—Uite că nu ştiu, a murit… M-am dus de multe ori să-l văd după ce nu am mai locuit în acel bloc.

—Până când te-ai mutat în blocul acesta din Drumul Taberei, unde stai de prin anii ‘70, ai mai avut şi alte adrese?

—Aceasta e ultima, dar de acolo, din Theodor Ştefănescu, nu ne-am mutat direct aici, nici nu ştiu unde am mai stat, pe la prieteni, şi, pe urmă, ne-am făcut casa asta. Mobila pe care o vezi aicea, când ne-am mutat din Theodor Ştefănescu, am dus-o la Cezar Petrescu acasă, pentru că nu aveam unde s-o ducem. Îmi amintesc că am stat o vreme cu fosta soţie a tatălui meu, pe Strada Dimitrie Orbescu, undeva, din Dacia. Şi la Cezar am dus această mobilă chinezească, diferite tablouri şi cărţi. Am văzut că sora lui, Smaranda Cehata, care, între timp, s-a prăpădit şi ea, săraca, a avut grijă să pună o placă pe casa unde a locuit.

—Care dintre ele, că el a locuit în mai multe case?

—Eu vorbesc de blocul din Rosetti. Acolo am văzut placa, nu ştiu dacă o mai fi şi prin alte părţi.

—Acolo aţi dus mobila atunci?

—Da, mobila a fost în Strada C.A.Rosetti şi de acolo am adus-o aicea.

—Mă gândeam la casa cu numărul 9 de pe Strada Olari.

—A, da, Cezar Petrescu a stat pe Strada Olari, la numărul 9 şi, exact alături de această casă, la numărul 11, era o vilă mare, veche, cu subsol, cu parter, cu etaj, cu încă o clădire în curte, tot aşa, cu etaj şi aşa mai departe.

—Despre casa asta vreau să vorbim, de la numărul 11. E dureros şi îmi cer iertare, dar trebuie să vorbim despre ea.

—Nu ştiu cum a reuşit tatăl meu să o cumpere pentru mine. Şi casa s-a eliberat destul de repede şi s-au început reparaţiile. Mama, săraca, se ocupa de amenajări cu foarte multă căldura. Cum era ea prietenă cu artiştii, vedea o frescă făcută de Sandu Moscu pe un perete întreg, nu ştiu ce mai vedea, făcut de Boris Caragea, statui, stâlpi, şi aşa mai departe. Croia planuri, nota, desena, mama era plină de talent şi de fantezie. Era fericită să amenajeze o casă proprie, după ce locuisem atâta timp cu chirie. Şi Strada Olari era o stradă frumoasă. Dar această poveste s-a întâmplat în 1940, la începutul anului 1940, anul în care a fost ucis tatăl meu de către legionari.

—În închisoarea Jilava, în luna noiembrie.

—Şi în momentul în care tata a fost ucis de legionari (casa nu era ocupată încă, noi n-am ajuns să locuim acolo, pentru că nici nu se terminaseră amenajările şi transformările), în casa asta, foarte frumoasă, de mari dimensiuni şi de mare valoare, într-un stil eclectic, cu elemente neoromâneşti, o frumuseţe de casă, care acum purta şi pecetea gustului nostru, în casa noastră s-au instalat legionarii, s-a instalat imediat domnul Gârneaţă, dacă ai auzit, un ieşean, foarte multă lume ştie, mare şef legionar, şi Gârneaţă s-a instalat cu familia lui în casa noastră. Şi instalat a fost, până când s-a terminat cu legionarii şi au plecat

legionarii de la putere, după diferitele combinaţii ale lui Antonescu. Celebrul mareşal Antonescu s-a ocupat teribil, a avut grijă şi de români şi de evrei, în aceeaşi măsură.

—Nici după anii aceia nu aţi apucat să locuiţi acolo?

—Nu, nici pomeneală, pentru că, imediat, casa a fost luată, după ce au ieşit din ea legionarii. S-au repezit alţii. Probabil că dacă ne-am fi zbătut… dar n-am mai făcut nimica, mama şi cu mine, vai de lume, aşa de loviţi, aşa de şocaţi eram, foarte greu ne-a fost. Şi nu aveai pe nimeni de partea ta, pentru că Antonescu era în continuare şeful statului român. Eu îmi aduc aminte că tatăl meu povestea cum el i-a spus Regelui Carol al II-lea: *Dacă Antonescu vine la putere, vă expediază*. Pentru că tata avea simţ politic, şi aşa a fost, după cum ştii. N-am stat deloc acolo în casă. Şi, pe urmă, s-a instalat o afacere nouă, o întreprindere, după care, după 23 august 1944, a venit comitetul de partid al sectorului doi al PMR, care a stat acolo foarte mult timp, şi după aceea a venit primăria sectorului doi.

—Da, pe vremea cu PMR-ul, sectorul doi era raionul 1 Mai, aşa se numea. Iar primăria mai e şi astăzi acolo.

—Şi PMR-ul a stat foarte mult timp. Noi mai plăteam şi impozit pe casa aia, în fine. Am plătit tot timpul impozit! Şi-mi vine să râd când îmi aduc aminte că povesteam unui prieten american toate astea şi ăla se uita la mine foarte mirat: *Şi cum, nu vă plăteau chirie?* Cum sunt ei atât de departe de realităţile noastre…Le e imposibil să înţeleagă. Asta a fost. Nu am primit-o înapoi, deşi casa nu a fost naţionalizată, n-a fost confiscată, pur şi simplu a fost luată, ca să spunem mai plastic, cu japca. S-au mutat întâi legionarii, apoi nu ştiu cine s-a mai plimbat pe acolo, pe urma s-au instalat măririle comuniste, conducerile comuniste. Şi, în 1981,

după PMR, că aşa cred că se mai numea la acea vreme, comitetul sectorului doi…

—Devenise PCR.

—Mă rog, după aceea a venit primăria, care nu are nici un act. Primăria administrează casa. Şi în ciuda acestui fapt, eu mă judec de opt ani cu ei şi nu obţin nimic. Şi e ceva, pe mine m-a şi amuzat, un caz de teatru al absurdului, eu, fiica unui ministru liberal ucis de legionari pentru ideile lui democrate, care a făcut parte dintr-un vechi partid de altădată, mă judec cu alte două vechi partide, liberalii şi ţărăniştii, pentru dreptul meu. Când am intentat acţiunea în revendicare, primarul de la sectorul doi era acel Lis, care a devenit şi primar al Capitalei, şi la un moment dat a zis: *Cât sunt eu aicea, nu ia casa.*

—Se alinia, astfel, cu legionarii, cu PCR-ul. Dar acum nu mai e primar, nu mai este aicea. Ce se întâmplă cu casa din Olari?

—Nu mai este primar, dar între timp el a devenit mai mare şi, între timp, s-au făcut acolo tot felul de chestii, el a domnit, a făcut repartiţii de locuinţe la judecătoare şi, la un moment dat, aş fi vrut, dar nu a mai vrut avocatul meu, să fac lumină în treaba asta, a repartiţiei de locuinţe, de către primăria sectorului doi, unor judecătoare din diferite complete, şi care judecau chiar ele procesul meu cu Sectorul doi. M-am judecat opt ani, vă daţi seama. Aşa că, la ora actuală şi cu legea asta care vine, nu ştiu ce iese. Colegii mei din Anglia, Doamne, nici ei nu au simţul realităţii, a ceea ce se petrece în România, îmi dau telefoane, îmi scriu: *Dar cum e posibil să mai ai un proces, casa trebuia să-ţi fie dată înapoi imediat ce s-a schimbat regimul, pentru că tatăl tău a fost omorât pentru ideile lui democrate, cum de nu ţi-a fost dată casa înapoi imediat?!* Uite aşa e în România. Aşa că…

—O casă luată cu japca, de legionari şi de comunişti, trebuia să-ţi fie înapoiată automat, cu

scuze, dar la noi funcţionează interese obscure, personale, şiretenii, profitori. Îmi amintesc ce ţi-a spus şi Popovăţ, când era primar, el, om al Convenţiei Democratice, care, pe deasupra, tocmai îşi recuperase casa, proprietate a soţiei, de pe Strada Schitul Darvari. Şi nu aşa, simplu, ci provocând, după cum scriau ziarele, multe necazuri unor oameni absolut nevinovaţi. Ţi-a spus că, de vreme ce nu ai copii, la ce bun să-ţi recuperezi casa!

—Ca şi cum nu e vorba de lege, şi de a repara o nedreptate strigătoare la cer, indiferent de toate celelalte aspecte. Aşa că mă lupt în continuare, e o datorie a mea, faţă de mine şi de părinţi. Vreau să fac o Fundaţie Victor Iamandi acolo. Numai aşa o să fiu liniştită faţă de memoria tatălui meu.

—Trebuie să reuşeşti. Dar, îmi dau seama, ascultându-te, că noi ne-am cunoscut într-o altă casă bucureşteană deosebită, să încheiem cu imaginea acelei case, aşa cum era pe vremea când trăia Alice Magheru. Ea îmi povestea că, atunci când cerea paşaport, ca să-şi viziteze fratele în Franţa, prin anii şaptezeci, veneau pe la ea tot felul de inşi de la Paşapoarte sau de unde or fi fost, şi-i propuneau să plece definitiv. *Sigur,* răspundea ea aprigă, *şi dumneata să vii aici, să pui mâna pe casă! Ei bine, asta nu e o casă pe care s-o laşi pe mâna oricui!*

—Da, era o casă foarte frumoasă, unde se mai făcea muzică foarte multă, nu ştiu dacă veneai pe vremea când se făcea muzică. Cred că nici nu erai născută pe atunci! Veneau mulţi muzicieni, veneau Andricu şi fiica lui Andricu, eu, sigur, eram foarte tânără atuncea, arătam mai tânără decât eram, lumea mă credea chiar prietenă cu fiica lui Andricu şi ea era aproape un copil! Se făcea muzică destul de des, foarte plăcut, cu diferiţi muzicieni. Alice, după cum ştii, avea un interior plin cu lucruri frumoase, avea atâtea cărţi, avea tablouri, de Pallady, de Steriadi, desigur, eram şi noi prieteni

cu Steriadi, ţi-am povestit. Ei, şi Alice ţinea foarte mult la noi, la un moment dat, am garat automobilul nostru la Alice în curte, că nu aveam unde să-l mai ţinem şi să nu stea chiar în stradă. Şi stătea în curte la Alice, în Strada Justiţiei, şi mergeam des, Mircea şi cu mine, la Alice, ea avea o deosebită afecţiune pentru mine şi mai ales pentru Mircea, cred chiar că mai mult decât pentru mine, cu el îi plăcea foarte mult să stea de vorbă, să se sfătuiască. Mircea era un om care foarte uşor cucerea lumea, avea farmec, era un om deosebit. Ea a fost alături de mine, m-a ajutat când l-am pierdut pe Mircea. Îmi făcea foarte bine să merg la ea, să stăm de vorbă, să ne vedem. Ştiu că, la un moment dat, prin 1982, cred, sau 1981, Alice a zis: *A, uite, eu am să-ţi spun despre Toia*, şi mi-a citit o scrisoare trimisă de tine de undeva, din Ardeal, îi povesteai despre băieţii tăi, şi pe urmă a spus: *Trebuie să vă împrieteniţi*! şi a avut aşa, o intuiţie că noi trebuie să fim prietene.

—A fost un dar al ei prietenia noastră. Moştenirea noastră de la ea. Îmi amintesc că avea fel de fel de inscripţii prin casă…

—Ah, da, uitasem de ele!

—Despre tinereţe, despre artă, despre prietenie. Cel mai mult la casa aceea îmi plăcea ceva de afară, îmi plăcea glicina. Acum nu mai este glicina, văd mereu, când trec pe acolo, casa albă, văruită, bine îngrijită, dar fără Alice şi fără glicină.

—Şi mie îmi plăcea glicina, da, era unul din puţinele lucruri din Bucureşti care-mi plăceau. Mă duceam întotdeauna cu foarte mult drag la Alice, fie singură, fie cu Mircea, şi pe urmă, când n-a mai fost Mircea, şi mă simţeam foarte bine cu ea şi îi duc lipsa.

—Era sufletul unei case bucureştene adevărate.

—Adevărată, da, şi acolo aveam multă lume cunoscută şi foarte mulţi muzicieni şi foarte mulţi scriitori şi medici şi era foarte bine. Pe urmă, nici nu mai ştiu câţi ani sunt de când s-a prăpădit.

—A murit în ‘83, sunt optsprezece ani.

—Mai trec pe la mormântul ei de la Belu. Astea sunt diferitele faţete ale vieţii, Toia. Te lupţi, rezişti şi, deodată, totul se sfârşeşte. Da, sigur, ştii că noi am tot vrut să plecăm din ţară, dar nu am reuşit să plecăm, aşa că nu am mai plecat.

—Mi-ai spus, ştiu. Aveai atâtea relaţii în lumea largă! Atâţia prieteni!

—O dată, am vrut chiar să fugim, să trecem ilegal graniţa. Nu ţi-am povestit niciodată. Aveam o călăuză, mergeam pe cărările lor spre linia de hotar, dar mai eram cu o familie. Şi familia aceea avea un copil. Din cauza fricii, a tensiunii, copilul a început să plângă. Şi a trebuit să ne întoarcem, să renunţăm, ca să nu fim prinşi. Nu era de stat aici. Şi, ca o ironie celebră a soartei, mi se pare că ţi-am mai spus şi altă dată, după nenumărate încercări oficiale, semioficiale, tot ce vrei pe lumea asta, la un moment dat, Mircea fusese numit consilier economic la Londra, dar, bineînţeles, Gheorghiu-Dej l-a măturat imediat. Ei, şi tot felul de prieteni, nu ştiu câţi, un amic al lui Mircea, care a plecat definitiv, i-au promis că-l vor ajuta pe Mircea. Totuşi, nu, nu-i convenea să plece pentru totdeauna. Visa altceva. Ca şi tata. Când i se spusese că va fi omorât de legionari, şi trebuie să fugă în străinătate, ca să-şi salveze viaţa, tata a zis: *N-au decât să tragă în mine, nu pot fi fugarul ţării mele*. Mircea n-a zis *nu pot fi fugarul ţării mele*, el a zis: *Aş pleca, fiind cetăţeanul ţării mele, cu reşedinţa în străinătate*. Ei, şi a avut un prieten foarte bun, care i-a promis că îi aranjează această situaţie, şi omul i-a aranjat-o, s-a ţinut de cuvânt, numai că răspunsul lui a venit prea târziu. Mircea s-a prăpădit în 1975, în august, şi, în ianuarie 1976, am primit scrisoarea din Canada că totul e în regulă şi depinde de el să aleagă data sosirii acolo. Aşa că viaţa îţi joacă tot felul de feste, tot felul. Ei, cam asta e. Multe dintre cele mai simple şi normale lucruri nu se realizează, sunt mereu

necazuri, plictiselile, dar încerc să nu mă resemnez. Nu am dreptul să mă resemnez. Uite că ţi-am povestit şi despre Bucureşti. Sigur că sunt foarte multe poveşti, din păcate nu foarte frumoase, dar aşa sunt, asta e.

—Mulţumesc, Adina Arsenescu, pentru această petrecere prin Bucureşti, atât de sinceră şi atât de tristă. Poate, altădată, vom avea şi veşti bune. Poate vom vedea pe Strada Olari, la numărul 11, firma Fundaţiei Victor Iamandi.

—Şi eu îţi mulţumesc, pentru urări şi mai ales pentru că ai vorbit cu cineva care nu iubeşte Bucureştiul.

Manuela Burnea şi poveştile telescopate

Doamna Manuela Burnea locuieşte într-un bloc interbelic, ridicat cu mai multe etaje deasupra vechiului cartier. Se zăresc de la ferestre turlele Bisericii Armeneşti, crucea de la Biserica Oţetari şi aceea de la Biserica Batiştei, acoperişurile caselor de pe străzile Italiană, Speranţei, General Praporgescu, Masaryk, Batiştei, Vasile Lascăr, Jean Louis Calderon, copacii imenşi de pe Caragiale, câţi mai sunt, dar şi siluetele de sticlă ale clădirilor noi, care taie altfel orizonturile, marcând peisajul citadin cu semnele începutului de veac douăzeci şi unu. Am ajuns în casa doamnei Burnea prin bunăvoinţa Adinei Arsenescu, în toamna anului 1997, erau prietene de demult. Manuela Burnea i-a fost domnişoară de onoare, în 1941, când Adina Iamandi s-a căsătorit cu Mircea Arsenescu. Au trecut alături prin anii lungi care au urmat. Le-am ascultat pe cele două doamne conversând, pomenind nume după nume, prietenii dispăruţi, împodobindu-şi nostalgia cu zâmbete, îmblânzind „plictiselile", cum numeau ele bolile, necazurile, procesele de recuperare a caselor furate, grele şi tergiversate, dezamăgirile politice. Am revenit apoi singură aici, pentru poveştile despre Bucureşti. Doamna Burnea este legată prin toate firele existenţei ei de oraş, dar se cuvine să vorbim mai întâi despre bunicul ei dinspre mamă, magistratul Ion Procopie Dumitrescu, de trei ori Primar al Capitalei. Doctor în drept de la Paris, venit dintr-o familie solidă, Ion Procopie Dumitrescu a ajuns primar pentru că era un om cu stare şi nu, cum se întâmplă în zilele noastre, pentru a-şi face o stare. Pe durata prezenţei lui la Primărie, o comisie alcătuită din funcţionarii de

aici administra leafa primarului, împărţind-o unor văduve şi unor orfani ai războiului de la 1877. Dar despre câţi primari din acele timpuri ne mai poate vorbi astăzi, cu dragoste, o nepoată?

Ion Procopie Dumitrescu

—Bănuiesc că tatăl bunicului, străbunicul meu, a fost aromân şi a fugit din Macedonia, şi s-a stabilit în România, de frica turcilor, care veneau peste ei. A făcut comerţ de vite *en gros*, ca să facă rost de bani, ca să-şi ţină familia şi ca să-şi trimeată copiii, adică, mai întâi, pe cel mai mare dintre cei trei băieţi ai lui, Ion, care este bunicul meu, la liceul Sfântul Sava şi, pe urmă, după ce a făcut Dreptul în Bucureşti, să-l trimeată la Paris, ca sa fie doctor în drept de la Paris.

—Mi-aţi arătat o icoana ferecată, adusa de străbunicul dumneavoastră din locurile lui de baştină.

—Bănuiesc că a avut o avere mare acolo de unde a plecat şi, plecând pe neaşteptate, singurul obiect pe care l-a luat a fost o icoană superbă, despre care a pretins că e făcătoare de minuni, pentru că el a traversat o apă mare, Dunărea probabil, cu mai mulţi, într-o barcă, şi erau cât pe-aci să se înece, şi el era convins că această icoană, pe care o aveau cu ei şi la care se rugau atunci, în barcă, ţinând-o cu amândouă braţele sus, deasupra capetelor lor, a fost făcătoare de minuni. Au scăpat cu toţii. După cum s-ar putea să fi avut cu ei mai multe icoane, pentru că familia a dăruit o asemenea icoană unei biserici, nu ştiu sigur care, poate Biserica Olari, iar eu o am aici pe aceasta. Deci, ei au plecat cu mai multe icoane încoace. Îl chema Dumitrov, nu Dumitrescu, pe străbunicul, dar, pentru că el s-a stabilit aicea şi ca să-şi piardă urma, probabil, şi-a zis Dumitrescu. Şi, de la străbunicul, au fost Dumitrescu. Şi având foarte mulţi bani, cred că primul lucru şi-a cumpărat moşia Berceni, care e aproape de Berceni, lângă

Bucureşti, că acolo sunt şi îngropaţi, au un cavou acolo.

—Lângă biserică?

—Nu este biserică, dar la cimitir este o piatră de mormânt, aşa, şi bătrânul este îngropat acolo. Bunicul meu nu, că, dacă a fost de trei ori primar, şi-a cumpărat la Belu şi, pe aleea principală, chiar, dacă vă duceţi la Belu, vă rog să vă uitaţi, de la poartă se vede, nu prima alee de lângă zid, este ca o capelă, scrie *Ion Procopie Dumitrescu* de o şchioapă, nu se poate să nu vedeţi, pe aleea principală, colţ cu prima alee la dreapta. Acolo este şi mama, şi toţi ai mei din partea mamei, şi eu o să fiu tot acolo, că mi-am oprit un loc. În fine, ăsta este cavoul familiei. Acolo e îngropat şi fratele mamei, Justinian. A murit la vârsta de treizeci de ani. Tragedia familiei. Una din primele poveşti de familie care mi s-au spus a fost povestea cu violetele.

—Cine vă spunea povestea cu violetele?

—Şi mama şi mătuşa mea, surorile lui. El ştia că-i foarte bolnav, îl lăsase să facă ce vrea, aducea cu vagonul la Sinaia căţei, cai, toate năzbâtiile, ştia că are zilele numărate. Nu s-a însurat niciodată, dar, probabil că, la Paris s-a încurcat cu o basarabeancă. Şi aia, când a aflat că el a murit, a venit din Basarabia, asta era înainte de primul război mondial, a venit în casa bunicului din Batiştei 25, avea în braţe un buchet imens de violete, şi a spus că ei erau foarte prieteni (probabil că erau în combinaţie), că a auzit că a murit şi că ar vrea să meargă la mormântul lui, dacă-i dă voie, să-i spună exact adresa, să se ducă la Belu. Părinţii nu s-au implicat, pentru că asta era *o legătură* şi *c'était mal vu*, dar s-a ocupat mama, pentru că toţi şi-au zis: femeia s-a deranjat şi a venit de acolo pentru mormânt, nu poţi să o tratezi de servitoare, punem caii la trăsură şi tu, Julieta, o acompaniezi, nu era măritată mama pe vremea aia, sau era, nu ştiu, o acompaniezi şi îi arăţi unde e cavoul, că ea

vrea să puie flori, a venit special pentru mormântul ăstuia. Deci, cum să zic, n-au primit-o acasă, dar, totuşi, a fost cineva din familie care a însoţit-o şi i-au pus la dispoziţie trăsura cu cai a bunicilor, şi nu ştiu ce. Mama mi-a spus: *Am crezut că leşin. Era o splendoare de femeie, buchetul de violete era atâta, o ţinută,* zice, *nu ştiu cine era, o fi zis ea un nume, poate era aristocrată, cu moşii prin Basarabia*. Zicea mama: *Dar ce ţinută, am rămas uimită*. Şi mama era dificilă, să ştii, ea vedea nod în papură la orice, ca să zică de bine despre asta, care... Dar au primit-o, zic eu, cu toate onorurile, s-a dus la mormânt, a pus buchetul de violete pe mormânt, a mulţumit, a dus-o cu trăsura până la hotel, sau unde şedea, a stat douăzeci şi patru de ore şi, pe urmă, a plecat. Dar, eu zic, gestul frumos! Şi acuma, ca să revenim, cred că bunicul a cumpărat la Belu şi a clădit acest cavou în momentul în care a murit mă-sa, care e deasupra capului meu, în portret, vezi, străbunica, Dumitra Procopie Dumitrescu, ea e îngropată acolo prima.

—Acesta e portretul mamei primarului.

—Da. E făcut de Sava Henţia, în 1876.

—Tot aici e fotografia bunicului dumneavoastră, un Moş Crăciun, cu barba albă, cred că aşa vi-l amintiţi. Eraţi un copil care îşi privea bunicul.

—Cu admiraţie. Era un om extraordinar. Dar el avea şaptezeci şi şapte de ani şi, pe vremea aia, la şaptezeci şi şapte erai foarte bătrân. Acuma ai o sută şi pari tânăr. Adică, noi am evoluat…Era un om sever, şi a făcut studiile la Paris, şi copiii lui, la fel, şi de aceea, tatăl meu, Eugen Theodorini, care studia şi el la Paris, s-a împrietenit acolo cu Justinian, şi aşa a intrat tata în familie, aşa a cunoscut-o pe mama. Şi toate surorile tatei au spus că acel om, Justinian, fiul cel mai mic al primarului, era extraordinar.

—Mai trăia primarul când fiul lui a murit?

—Sigur că da. Trăia. Şi a fost marea lor durere şi chiar ăştia care nu erau rudă cu el au spus: *Vai,*

Piţă, ce pierdere! Îi zicea Piţă. Justinian era prea lung. Cred că aveţi o fotografie cu el printre pozele pe care vi le-am dat. Este un bărbat tânăr, cu ochelari.

—Pe bunic pozele îl înfăţişează foarte impunător.

—Era impozant, era un om dur, nu prea zâmbea, nu-şi răsfăţa copiii, dar cu mine a fost blând, se vedea că ţinea la mine. Şi era foarte prieten cu cel care a făcut sanatoriul Elias, un evreu foarte bogat, Elias, care avea cartiere întregi la Viena, şi care aici a făcut spitalul Elias şi casa lui era alături de hotelul Athenée Palace, după colţ.

—Mai există casa?

—Da, există.

—Dar nu mai este a familiei Elias.

—Nu ştiu. Poate să fie, pentru acolo erau birourile. Cunosc pe cineva care avea în grijă moşiile lor, un inginer agronom, şi mi se pare că biroul era la casa asta. Pe Strada Corăbiei, imediat. Şi Elias, povestea mama, venea la noi în casă, în Batiştei, şi probabil era mai bătrân ca bunicul meu şi mai bolnav, şi ei amândoi se văitau, după primul război mondial: *Vai, nene Iancule*, zicea evreul, *ce-o să facă copiii noştri, dac-ar şti ce-i aşteaptă...*Şi se văitau. Şi acum, ca să vă spun că eu l-am adorat pe bunicul, că era foarte bun cu mine. Dar nu era gen răsfăţ, că bunicii încep şi iau copiii cu bomboane, cu prăjituri, nu. El mă trata de la egal la egal. Discuta cu mine. Bineînţeles că el avea trăsură cu cai, sanie şi cupeu, pe vremea aia. Şi atuncea, după-mesele, regulat mă lua la plimbare. Punea caii la trăsură, şi plecam cu el, adică bunica, bunicul, şi era şi un scăunel în trăsură, în afară de banchetă. Eu şedeam pe scăunel, nu şedeam între ei.

—Pe strapontină

—Aşa, exact. Şi el povestea, sau nu povestea, dar asta era plăcerea mea, să merg în fiecare zi, cu ei, la Şosea. Mergeam pe Kiseleff, până la Vila

Minovici, acolo ştii că sunt nişte clopoţei, vizitiul oprea caii, ca să se odihnească, şi noi ascultam clopoţeii. Asta era pentru mine un deliciu, mă întreba: *Îţi place? E frumos*? Nu coboram din trăsură, se odihneau caii un sfert de oră şi noi ascultam clopoţeii, mai şedeam de vorbă şi pe urmă mergeam acasă.

—Aici şi-a întemeiat străbunicul familia sau şi-a adus-o de acolo, în barca aceea?

—Nu ştiu sigur, dar bănuiesc că băieţii s-au născut aici, adică, bunicul meu, cel puţin, s-a născut aici.

—Au fost patru copii.

—Au fost patru copii, trei băieţi şi o fată, şi fata este mama unchiului meu, care a murit la Sighet, Manolescu Strunga.

—O singură soră a avut primarul.

—Da, ţaţa Tinca, Ecaterina, născută Procopie Dumitrescu şi măritată Manolescu. Mamă şi ea a trei băieţi, ministrul, apoi un doctor, oftalmolog la Colţea, şi încă unul, numit Emanuel.

—Ei pe unde au locuit?

—Sora bunicului a locuit pe undeva pe la Bulevardul Domniţei, pe Strada Scaune… Mă duceam la ea foarte des, că a murit târziu. Îmi amintesc înmormântarea la Biserica Silvestru, pe care o restaurase fratele ei, primarul. Era firesc să o înmormânteze acolo. Ea, deşi foarte bătrână, era foarte frumoasă şi împodobită toată numai cu crizanteme mov. Îmi amintesc cum a întâmpinat-o Manolescu Strunga pe doamna Antonescu, venită la înmormântarea mamei lui. A fost o familie mare şi cu copii care s-au afirmat în istoria ţării şi în istoria oraşului. Manolescu Strunga a avut o fată, Gina. Era verişoara mea de a doua. Şi la înmormântarea ei a fost doamna mareşal Antonescu, tot la Biserica Silvestru.

—Înseamnă că a murit foarte tânără.

—Da, foarte tânără. Eu am fost domnişoară de onoare la căsătoria ei cu Petru Comarnescu. După

nuntă, am fost împreună cu ei la Balcic. Şi, deşi eram mai mică, am văzut că nu o să meargă mariajul. Pe urmă, ea s-a recăsătorit cu Ghiţă Ionescu, un tip foarte deştept, nepotul lui Quintus. Şi nunta a fost fastuoasă, tatăl ei, Manolescu Strunga, era un priceput organizator. Am aflat că Ghiţă Ionescu a murit acum, de curând. El a fost trimis atunci în Bulgaria, cu o misiune diplomatică. Şi nu ştiu bine ce s-a întâmplat acolo, ea a făcut o cură de slăbit, s-a îmbolnăvit, era o persoană foarte originală. Dar a murit, foarte tânără…

—Despre bunicul dumneavoastră mi-aţi spus că a studiat dreptul. Din documentele pe care mi le-aţi arătat, pare că a făcut şi o facultate de ştiinţele naturii.

—Da, ştiu prea puţin despre asta, dar ştiu că era foarte bun magistrat şi până la urmă a ajuns la Banca Naţională, s-o formeze, s-o creeze şi s-o dirijeze.

—Să vorbim despre casele în care a locuit în Bucureşti.

—În primul rând, a fost lânga Biserica Silvestru, pe care a şi clădit-o, e printre ctitori, nu ştiu bine, era o biserică din lemn şi el a făcut-o din piatră, sau numai a restaurat-o, şi a făcut şi şcoala, care este vizavi de biserică. El locuia lângă curtea bisericii şi, mai târziu, când a devenit primar, şi-a clădit casă pe Strada Batiştei, numărul 25.

—Pe sub clopotniţa Bisericii Silvestru, ajungi la o mica alee, desprinsă din Strada Oltarului, care poartă numele bunicului dumneavoastră.

—Aleea Ion Procopie Dumitrescu, este chiar unde a fost grădina lui, împărţită în două, sunt vile şi pe dreapta şi pe stânga, pe loturile vândute din proprietatea lui, aleea Procopie Dumitrescu, la care a fost schimbat numele, timp de peste cincizeci de ani, dar mi s-a spus că acuma s-a refăcut.

—Da, s-a revenit, am văzut cu ochii mei.

—Relativ la şederea lui în cartierul Bisericii Silvestru, mama mea a donat două portrete, al bunicului meu şi al soţiei sale, bunica mea, care şi acum se află expuse în Biserica Silvestru, pentru că ei erau dintre ctitori.

—De cine sunt pictate aceste două portrete?

—De Costin Petrescu, cel cu fresca de la Ateneu. Portretele de ctitori sunt totdeauna lângă uşa de la intrare şi, de obicei, se pun unul în dreapta şi unul în stânga, dar arhitectura bisericii e de aşa fel, că le-au pus unul lânga altul. El apare cu eşarfa de primar, iar ea este în rochie de seară, cu toate bijuteriile ei care, în timpul războiului, s-au pierdut.

—Cum s-a întâmplat?

—Fuseseră depuse într-un seif al Băncii Naţionale, ca să fie bine păzite. În momentul în care tot tezaurul de la Banca Naţională a fost trimis la Moscova, inclusiv bijuteriile ei au plecat şi noi nu le-am mai văzut niciodată.

—Le mai aveţi măcar în portret. De ce a plecat primarul Ion Procopie Dumitrescu din cartierul Silvestru în Batiştei?

—Fiind primar, nu mai putea să locuiască într-o casă atât de modestă cum era aceea de lângă biserică şi s-a mutat în Strada Batiştei numărul 25, unde şi-a construit casa după cum a dorit. În fundul curţii, erau grajdurile pentru cei doi cai. Pentru cupeu, pentru trăsură şi sanie, avea atenansele clădite în fundul grădinii. Iarna, mă lua cu sania. Şi între cai şi sanie era o plasă, ca să oprească zăpada azvârlită înapoi de copitele cailor, se cheamă valtrap. Valtrapul era o plasă, cu flori, ne apăra pe noi, era pus cu socoteală, ca să nu ne ude, şi era foarte frumos. Bunicul a făcut odată o chestie de care eu am fost foarte impresionată. Adică, el se punea la mintea mea, probabil era forma lui de răsfăţ. Nu ştiu, într-o zi aveam guturai sau ceva, şi n-am fost cu ei doi la Şosea. S-au dus ei. Noi aveam în Batiştei o grădină cu o bancă. Eu

eram moartă după pisici. Erau şi pisici. Am auzit că ei s-au întors, dar n-am ieşit din camera mea. Şi vine servitoarea şi zice: *Domnişoară, duceţi-vă, că vă cheamă bunicul, e la uşă şi nu intră în casă, că vă aşteaptă, dar duceţi-vă repede*. Şi mă duc şi mă întreb de ce m-o fi chemat. Şi zice: *Te-am chemat ca să vezi ceva amuzant*. Ce? Pe bancă erau trei pisici albe, una într-o parte, una la mijloc şi una în capăt. Eh, să-mi aduc aminte de aşa ceva după atâţia ani!? Cum s-a pus el la nivelul meu, că eu iubeam pisicile, el, care era bătrân şi avea problemele lui! Zice: *Uite ce nostim sunt plasate, parcă ar fi nişte jucării, trei pisici albe la distanţă egală.* Eu m-am dus să mângâi pe una dintre ele. Alea s-au dus dracului, bineînţeles, dar un gest, gestul bunicului, cum să zic, nu important, e stupid, dacă vrei, dar m-a impresionat, cum s-a gândit el să-mi facă mie o plăcere!

—Şi a reuşit.

—A reuşit, şi eram prea mică, la şapte ani nu poţi să-ţi dai seama. Mii şi mii de lucruri am pierdut.

—Da, dar pe unele le ţii minte şi mai târziu le înţelegi.

—Da, aşa a fost cu pisicile. Dacă eu aş fi fost mai mare, aş fi discutat cu el, aş fi vorbit cu el, aşa cum am fost legată cu tata. Cu tata am discutat de toate. Dar, vreau să zic, eram prea mică. Şi eram prima nepoată. Pe urmă, s-a măritat Marie, sora mamei, cu Ion Pillat şi a avut-o pe Pia, care era cu doi ani mai mică decât mine. El a murit în 1921, eram amândouă prea mici. Iar bunica era foarte severă, aşa că n-am iubit-o.

—Nu mi-aţi spus cum se numea bunica. Din ce familie era?

—Era născută Iliescu, doctorul Cirus Iliescu a fost fratele ei. Ajungem şi la ei, sunt multe de spus. Acum să vă spun despre Batişte, 25.

—Curtea am înţeles că era mare. Cum era casa?

—Era o casă foarte mare, deşi fără etaj. Casa de vizavi, acolo unde se află acum bustul lui Coposu în curte, are etaj, şi aparţinea, şi aia e o casă de vorbit despre ea, fetei lui Marmorosh-Blanc, doamna Spayer. A avut şi ea o fată, care s-a măritat cu un creştin, Geani, şi au emigrat, au plecat în străinătate, avea doi copii şi am fost prietenă cu ea. Pe doamna Spayer am cunoscut-o foarte puţin. E o casă cu două etaje. Am fost înăuntru. Mie nu-mi plăcea cum era mobilată. Prea greoaie. Îmi plăceau casele mai aerisite, adică nu cu multă mobilă. Dar arhitectura era mai reuşită decât interiorul, după părerea mea.

—Ei au făcut casa sau au cumpărat-o?

—Au construit-o. Pe la 1900. Bunicul meu şi-a construit şi el casa mult înainte de primul război. Şi să ştiţi că gardul a rămas, era la un metru de casă, din beton şi cu fier. Şi, de la poartă şi până la vecini, unde este policlinica, pe atunci casa Boambă, este şi azi grilajul de la vechea proprietate.

—Cine era Boambă?

—Erau socrii lui Argetoianu, a doua lui nevastă era născută Boambă, în memoriile lui Argetoianu trebuie să fie trecută, Valentina. Nu ştiu de pe unde veneau, dar ştiu că aveau avuţie. Domnişoara Boambă a mai fost măritată cu Lahovari; şi Mihai Lahovari şi Ion Lahovari erau băieţii ei. Asta, înainte de a deveni doamna Argetoianu, cu Argetoianu nu a avut copii. N-aţi apucat pe Ion Lahovari, care a fost căsătorit cu fata lui Leonida, aceea care a ars într-un bar, nu ştiţi ce-a fost.

—Nu, nu ştiu. Fata lui Leonida, cel cu blocul de pe bulevard?

—Nu era numai blocul de pe bulevard, ci şi o casă mare, pe Bulevardul Dacia. O să revin la ea. Lângă noi, pe Batişte, venea Strada Gogu Cantacuzino, şi, peste drum, venea biserica. Şi, la biserică, bunicul meu avea strana lui, ceea ce l-a impresionat pe tata, şi nu exista duminică să nu se

ducă primarul cu nevasta la biserică. Probabil că de asta şi noi am rămas cu chestia asta cu biserica. Culmea e că tata, care nu a fost un credincios, aici, la Bucureşti, a devenit foarte credincios. Dar să reviu la casa bunicului. Intrarea era foarte frumoasă, erau trei-patru trepte de marmură, late cât masa asta, cu o rampă de marmură şi ducea la un hol, care nu ştiu să vă spun câţi metri avea, douăzeci-treizeci, în lungime, în orice caz, era un parchet impecabil şi în fund era un şemineu superb. Ca să vă dau ca impresie de măsură, erau două piane cu coadă puse cap la cap, nu unul într-o parte şi unul într-o parte, erau cap la cap şi tot nu te sufocai, parcă nu era nimic în holul ăla, un pian era al mamei mele, că ea cânta la pian, şi unul era al surorii lui bunică-mea, soră care a fost cântăreaţă, o chema Irina Iliescu, am ajuns şi la ei. Ciru Iliescu, a fost Strada Cirus Iliescu, era fratele bunicii, el a murit la Odesa de tifos exantematic şi a fost naşul părinţilor mei.

—Medic cunoscut. Un erou al Războiului de Întregire.

—Da, medic căzut la datorie, şi de aceea avea stradă cu numele lui în Cotroceni. Sora lor a făcut canto şi, la Scala din Milano, a avut un concert şi un mare bogătaş, bancher, s-a amorezat de ea, şi i-a spus: *Eu te iau de nevastă, dar cu o singură condiţie, să renunţi la meserie, că nu te vreau pe scenă*. Şi ea a renunţat şi s-a căsătorit. Unul din piane era al ei. Şi, după război, mama i-a trimis pianul la Florenţa sau Veneţia, unde locuia aia. Dar căsătorindu-se, Irina Iliescu a rupt şi cu ţara şi cu familia şi cu meseria, a fost numai pentru el, cât a trăit nu ştiu, când a murit nu ştiu.

—Şi nici cum se numea măritată?

—Nu ştiu. Am avut o fotografie şi-mi pare rău, dar, când m-am mutat, am aruncat foarte multe lucruri, că arăta bine şi puteam să v-o dau să vedeţi cum arăta.

—Şi cu pianul mamei dumneavoastră ce s-a întâmplat?

—Mama cânta foarte des la pian şi, când ne-am mutat din Batiştei în Frumoasă, şi-a luat pianul, şi-l ţinea la mine în cameră şi, când s-a naţionalizat tot, am crezut că o dă afară din casă şi ce mă fac cu pianul, îl pun pe trotuar? Zic, să vindem pianul, că nu mai cânta mama la pian. Şi l-am vândut pe 600 de lei. Blüthner era şi ea cânta, cât a fost tânără cânta des, şi eu am învăţat pe pianul ăla. Dar ăsta e destinul pianului. Eu am vândut foarte multe lucruri din casa aceea la muzeu.

—La Muzeul oraşului Bucureşti?

—Care e vizavi de Colţea. Aveam o tavă cu monograma bunicului şi un samovar. Foarte multe fotografii din tinereţea lui, şi cu banda de primar, le-am vândut la muzeu. Poate le găsiţi acolo înşirate, că eu nu mă pot duce, nici nu mai văd, aşa că…

—Şi toate provin din casa din Batiştei.

—Da, din Batiştei. Deci, te suiai pe nişte trepte superbe de marmură, holul l-am descris cu şemineul, două piane, şi, cum te suiai, pe dreapta venea biroul bunicului şi camera de alături era dormitorul bunicilor, iar în stânga era un salonaş mai mic, şi apoi un salon enorm, probabil când avea lume mai puţină primea în salonaş, când avea recepţii primea în salonul ăl mare. Alea erau camere pe care eu nu le-am mai apucat, le făcuseră debarale, nu mai era mobilă, dar erau nişte lămpi superbe, şi astea, când au murit bunicii, s-au împărţit la fraţi, la surori. Între astea două saloane era sufrageria, unde la urmă mama a pus pianul, pentru că nu se mai putea încălzi holul iarna, şi sufrageria fiind foarte mare, era şi living, era şi sufragerie, când primea pe cineva după-masă, putea să primească acolo. Asta, în stânga şemineului. În dreapta şemineului, în continuarea biroului, pentru că mama locuia cu părinţii, avea separat partea ei. Ce v-am vorbit până acum era

partea bunicilor. Şi alături de dormitorul lor era un salonaş unde mama avea bibliotecă şi primea pe prietene. Alături erau dormitorul părinţilor mei şi al meu.

—Era o casă sistem vagon?

—Da, da, în unele părţi. Din spatele şemineului, se făcea o uşă la un coridor unde comunicai la dormitoare şi la baie, eu n-am mai văzut o baie ca aceea decât atunci. Era o cameră mare cu un lavabou, dar cadă nu era, erau trei trepte de marmură şi intrai într-o, cum să zic, un spaţiu, cu faianţă albă, cu duş, cu nu ştiu ce, un spaţiu mare, ca de aici la uşa aceea, doi pe doi, să zic.

—Era un mic bazin, de fapt.

—Ei puneau o baie acolo şi se spăla lumea în baie. Sau, dacă voiai să faci un duş, făceai în spaţiul ăla, nu mai intrai în cadă. Duşul ăla mă amuza pe mine, copil, teribil.

—Era un singur duş sau mai multe, aşa, ca la ştrand?

—Nu, unul. Şi, pe urmă, era un oficiu care comunica în sufragerie, dădea şi în cămară şi la scara de jos, pentru că se gătea la bucătărie, la subsol. Aveam servitori, aveam două jupânese şi o bucătăreasă, şi asta pe timpurile de mizerie.

—Ce odăi dădeau spre stradă?

—Spre stradă erau biroul şi dormitoarele, şi salonaşul ăla despre care am vorbit, al mamei, deci două, patru, şase, opt, zece ferestre dădeau spre stradă. Păi, toată partea aia, cam cât e Banca, făcută pe urmă în locul casei, toată era faţada casei la stradă.

—Şi vă amintiţi dacă ferestrele aveau ancadramentele alea tip 1900, cu mascaroane, cu vrejuri şi flori?

—Nu, erau banale. Iar din dormitorul meu, care era ultima cameră la stradă, se vedea perfect la Boambă. Adică, dacă Boambă era pe terasă sau venea maşina lui Argetoianu la masă, duminica la prânz, totdeauna, eu, de la geamul meu, vedeam

cum intră în curte. Eram lipită de *porte-cocherul* lor şi sus, deasupra lui, era terasa.

—Aşa este şi astăzi, în policlinică se intră pe sub terasă.

—Eh, uite, aici, e fotografia bunicii, făcută la intrarea în casă, pe treptele peronului. Lămpile erau foarte frumoase.

—Electrice?

—Eu am apucat electrice, dar până la război au fost cu gaz. Salonul nu-l mai foloseau după război. Probabil că pe vremuri, el având moşie, aducea lemne şi încălzea cu lemne, dar, pe urmă, a venit sărăcia de după război şi noi ne-am înghesuit în numai câteva camere.

—Vă referiţi acum la sărăcia de după primul război mondial.

—Da, bineînţeles. Bunicul a murit pe 21 decembrie 1921, de ziua de naştere a mamei mele.

—Familia a continuat să locuiască în casa din Batiştei şi după moartea lui Ion Procopie Dumitrescu?

—Am locuit acolo până când a murit bunica, în 1923. Atunci, copiii au vândut şi banii s-au împărţit, mama mi-a cumpărat un apartament în Căderea Bastiliei, dar noi am locuit pe Strada Frumoasă, numărul 50, un apartament de cinci camere, foarte frumos, pe care l-a cumpărat tot din banii ăştia.

—Cui a fost vândută casa?

—Întâi a fost închiriată la un club şi pe urma vândută. În 1930 a fost vândută.

—Şi nu mai există acum. Ce s-a întâmplat?

—A cumpărat-o o bancă liberală, şi casa s-a dărâmat, s-a făcut o bancă, cu seifuri la subsol, modernă pentru timpul ăla. Şi, pe urmă, a fost luată de securitate, după războiul al doilea. A mai moştenit mama, împreună cu fratele ei, o proprietate la Sinaia, care a fost dăruită bunicului de Carol I, bunicul fiind primar. Carol I, când a construit Peleşul, a plecat cu Curtea la Sinaia, şi

deci primarul, doctorul, dentistul, fiecare avea casa lui la Sinaia, şi, prin testament, bunicul meu i-a lăsat mamei mele casa de la Sinaia, dar s-a dărâmat, nici casa aia nu mai este. V-am spus cum a fost cu actul de donaţie?

—Mi-aţi spus că era casa dăruită de Carol I.

—Dar eu nu eram sigură, când am spus de la cine a avut mama locul, şi am spus *a moştenit de la ta-su*. Dar ta-su de la cine a cumpărat, asta au vrut să ştie la Tribunal acuma. *De la cine a cumpărat bunicul dumitale?* Eu nu eram la proces, mi s-a povestit. *Păi n-a cumpărat de la nimeni, era cadou de la Rege*. Asta mi s-a spus de când eram mică, nu am discutat despre asta niciodată, mi-a rămas în creier. După ce-am declarat aşa, mi-am zis, dar dacă am spus o minciună? Adică eu am inventat chestia asta, că a primit cadou casa de la Carol I, pentru că a fost Primarul Bucureştilor şi toată strada aia era numai cu oamenii oficiali ai Regelui, de când a făcut Peleşul Carol I. Şi am găsit actul! Deci, nu m-am înşelat! V-am spus povestea cu Regele şi cu racii? Nu? Vai, dar a fost groaznic, bunicul i-a dat peste nas, i-a dat o lecţie lui Carol I, că nu i-a zis *merci* când i-a trimis un cadou.

—Nu mi-aţi povestit, cum a fost?

—Aşa, pentru că mama avea optsprezece ani, era de la sine înţeles că, dacă e invitat primarul cu nevasta, vine şi cu fata. Şi, în fine, fiind Peleşul gata, Regele şi-a invitat la masă pe miniştri, pe doctor, pe primar. Pe Marie Pillat nu au luat-o cu ei, că era mai mică, numai mama avea anii. Ea mi-a povestit. La moşie, la Berceni, aveau nişte raci enormi, coada e bună, de la rac. Şi pentru că erau invitaţi la masă, s-a gândit bunicul să aducă raci şi să-i trimeată o duzină, sau două-trei, nu era să-i trimeată doi raci. I-a trimis într-un coş, cu frunze de eu ştiu ce, puse la fund, şi racii vii, că, dacă sunt morţi, nu se mănâncă. Şi bineînţeles, cum avea trăsură cu cai şi nu ştiu ce, a trimis la Peleş, dacă a

fost invitaţia azi, cu o zi înainte, a trimis în loc de buchet, raci. Şi Regele n-a mulţumit. Au stat la masă, şi mama mi-a zis: *Am crezut că mor, că intru sub masă, că tac-tu-mare, bineînţeles că aşa ceva nu exista, cum adică, să-i trimită Primarul Bucureştiului un cadou Regelui şi Regele să nu-i mulţumească? Nu se poate. „Maiestate, zice, cum v-au plăcut racii?” „Racii, care raci?” „Păi, zice bunicul tău, ieri dimineaţă v-am trimis un coş cu raci.” Şi atunci, Regele a spus: „Eu n-am primit raci.” Şi a pus să vie ăla care servea la masă, nu chelnerul, un servitor. Zice: „Domnul Procopie Dumitrescu a trimis nişte raci. De ce nu mi s-au dat racii la masă? Du-te şi întreabă pe bucătar, de ce nu a gătit ieri racii?” Scandal mare. Şi a venit răspunsul că ăla i-a pus la fezandat*. Aşa l-a tăiat capul pe ăla. El nu mai văzuse raci.

—I-a tratat ca pe vânat. I-a prăpădit! Iar Regele nici nu ştia ce cadou special primise.

—Şi atuncea, bineînţeles că Regele i-a explicat bunicului: *Iartă-mă că nu ţi-am mulţumit, dar eu nu i-am văzut, nu mi i-a dat să-i mănânc.* Păcat, că erau enormi şi ăştia nu se fezandează, se mănâncă fierţi, când sunt vii, se aruncă în apă clocotită.

—Revenim la Bucureşti. Locul din Batiştei 25 se vede de la fereastra dumneavoastră, acum e în şantier.

—Mă bucur, dar poate că o să construiască şi mai în fund, e mult teren în fundul curţii, ar putea să se întindă, să facă o clădire mult mai mare. Când vii pe Strada Caragiale, spre Batişte, este, pe dreapta, o alee. La capătul intrării, este grădina mea din copilărie.

—Şi de acolo se mai pot vedea grajdurile?

—Da, există. Au deschis odată poarta, când eu treceam pe stradă, şi am văzut grajdul şi locuinţele vizitiilor. Adică, ce vezi din stradă e căsuţa unde şedea personalul.

—Aş vrea să precizăm datele, ca să avem o imagine mai bună în timp. Ion Procopie

Dumitrescu s-a născut în 1845.

—Da, el e născut în martie 1845.

—Şi pentru întâia oară a fost primar în anul…

—Ajutor de primar şi pe urmă primar…

—În 1877, a fost asistentul primarului C. A. Rosetti.

—Da, doi ani a fost lângă Rosetti şi pe urmă a fost primar plin. Şi războiul din 1877 l-a apucat ca locţiitor de primar.

—De acest moment spuneaţi că este legat un episod aparte.

—În calitatea de primar, şi-a luat răspunderea ca, atunci când trupele ruseşti au traversat România, ca să ajungă la Dunăre şi să se bată cu turcii, nu a luat asentimentul Regelui, ci şi-a însuşit singur această răspundere, şi a interzis trupelor ruseşti să calce prin Capitală. Le-a cerut să ocolească. Pentru acest fapt, Regele l-a felicitat. Printr-o scrisoare foarte frumoasă, care cred că acum se află la Academie.

—Aţi avut-o vreodată în mână?

—A stat la noi în casă. Mi-a citit-o mama. Mama i-a dat-o fratelui ei Florian, socrul lui Sergiu Celibidache. Mama a considerat că partea bărbătească trebuia să aibă acest document.

—Pentru că vorbiţi de partea bărbătească, mai trebuie să spunem că primarul a avut o familie numeroasă, doua fete…

—Şi trei băieţi.

—Despre Justinian aţi povestit. Dar ceilalţi copii?

—Mama mea, Julieta Procopie Dumitrescu, cea mai mare dintre fete, era o femeie foarte cultivată şi foarte deşteaptă.

—Şi talentată, artist plastic recunoscut.

—Şi foarte talentată. A urmat cursurile lui Steriadi, că el avea o şcoală particulară, şi s-a profilat pe gravură. A luat parte la foarte multe expoziţii, şi internaţionale şi din Bucureşti. Un tablou a fost expus la Londra. Şi probabil că şi în

Italia, pentru că este la Academie, *L'Atlas de la gravure moderne,* din 1928, apărut la Florenţa, în care ea figurează cu două gravuri, alături de Steriadi şi de Iser.

—Mi-aţi arătat nişte gravuri, una dintre ele m-a impresionat în mod deosebit, reprezintă podul de la Mihai Vodă.

—Da, ea a făcut multe gravuri cu Bucureştii. Iubea Bucureştii. A scris şi un ghid despre oraş. În engleză. Publicat în 1926.

—Există la Academie şi ghidul Julietei Theodorini, scris în colaborare cu o canadiancă, Ethel Greening Pantazi, *Strolls in old corners of Bucharest*. L-am văzut. Mă bucur că l-aţi amintit. Sunteţi singurul copil al Julietei Theodorini.

—Da. Şi a doua fată a primarului e Marie Pillat, căsătorită cu poetul Ion Pillat, a cărui mamă era născută Brătianu, soră cu Ionel şi Vintilă Brătianu. Una dintre cele patru surori Brătianu. Maria Pillat a avut doi copii, o fată, Pia, măritată cu Fărcăşanu şi plecată din ţară, şi Dinu Pillat, care a fost, nu ca taică-su, poet, ci scriitor. Un om de foarte frumoasă cultură şi…cu o soartă cruntă, ani de temniţă grea în închisorile comuniste.

—Eraţi veri.

—Da, îmi era văr primar, un om deosebit, cu o sensibilitate specială, mă înţelegeam foarte bine cu el sufleteşte.

—Mătuşa dumneavoastră e o pictoriţă cunoscută, semna Maria Brateş.

—Vedeţi, acolo, pe peretele acela, este portretul meu făcut de ea la mare. Iar pe peretele opus, e fotografia ei, în atelierul din Strada Pia Brătianu.

—Au fost două fete şi trei băieţi. Justinian şi…

—Florian Procopie Dumitrescu a fost cel mai important, cel mai reuşit, şi a avut două fete, una, Suzane măritată cu un inginer, Virgil Vrancea, iar cealaltă, Ioana, măritată cu Sergiu Celibidache, faimosul dirijor, care a murit recent la Paris. Au un

băiat, care e însurat şi are copii. Ea a avut o expoziţie aicea, acum un an.

—Dar al treilea frate?

—Da, el a fost căsătorit cu o germană şi nu era în termeni buni cu familia. Dar nu a fost dezmoştenit, i s-au dat Bercenii, unde avusese străbunicul moşie. În primul război mondial, când toată familia s-a refugiat la Iaşi şi pe urmă la Odesa, băiatul ăsta, căsătorit cu nemţoaica, a stat în Batişte 25, a dat şi recepţii în timpul ocupaţiei, pentru nemţi, acolo, şi de aceea s-a rupt familia de el după război.

—Bunicul dumneavoastră, a fost pentru a doua oară primar la începutul secolului douăzeci. Şi a treia oară, prin 1911. Şi-a legat numele de multe realizări, de exemplu, de canalizarea Dâmboviţei. Se comentau în familie realizările lui?

—Da, mi s-a povestit că făcuse două lucruri importante, canalizarea Dâmboviţei şi Piaţa Mare, o piaţă modernă, care nu mai există acuma, în urmă, însă erau halele moderne din Piaţa Unirii. Şi ştiu şi de primul tramvai electric, Watson şi Hue, parcă tot sub primariatul lui a fost inaugurată prima linie de tramvai electric.

—Copilăria dumneavoastră este legată de o mulţime de case bucureştene, frumoase, importante.

—Consider că una din cele mai frumoase este casa bunicii din partea tatălui meu, unde este astăzi Ambasada Ungariei. Pe strada azi Calderon, fostă Sahia, fostă Gogu Cantacuzino. Este o magnolie superbă în curte, pe care mă duc în fiecare an s-o văd, luată de bunică-mea de la Timişoara, de la proprietatea lor de la Remetea. A pus trei, două au murit de frig, dar asta a rămas. Bunica mea din partea tatii, Eugenia, a fost de două ori măritată, a avut pe tata, Eugen, şi încă alţi doi băieţi, Constantin şi Theodor, şi două fete, Florica şi Josefina, cu primul soţ, Theodor Theodorini, apoi a divorţat şi s-a recăsătorit cu un om foarte bogat,

George Ionescu îl chema, şi cu el a avut două fete, Geta şi Eugenia. George Ionescu avea hotelul Athénée Palace, avea moşii, avea această casă cu magnolii, care este superbissimă. Dar uitaţi-vă în sus. Asta e o lampă adusă de acolo. Era într-un salonaş. Eu am moştenit aicea casa unei mătuşi de-ale mele dinspre tată, la care a stat bunica la sfârşitul vieţii, şi mobila era a bunicii, fusese adusă tot de lângă Timişoara, unde domnul Ionescu cumpărase la Remetea un castel, şi de acolo a luat şi lampa şi dormitorul de două persoane, care e acum aici, mobilă în care a stat mereu, chiar şi după ce l-au dat afară din casa lor frumoasă, peste tot unde s-au mutat, le-au luat cu ei.

—Dar ei când au părăsit casa din Strada Gogu Cantacuzino?

—Înainte de 1944, pentru că s-a ruinat el, cum să spun, n-a fost partea comunistă, el s-a ruinat din timp.

—Da, adică, pe contul lui. Înainte de venirea comuniştilor.

—Da. Şi-a pierdut George Ionescu toată averea, acum anticipez, hotelul şi casa, şi a locuit până la moarte la o nepoată a lui, Gina, fata fiicei lui, Jeni, şi a arhitectului Duiliu Marcu. Bunica i-a supravieţuit şi a venit în casa asta, la fiica ei din prima căsătorie.

—El făcuse casa din Strada Gogu Cantacuzino, sau era cumpărată?

—A fost cumpărată imediat după primul război. Ei erau din Ploieşti şi au venit în Bucureşti şi au cumpărat-o de la o familie Diamandi sau Cantacuzino, sau Cezianu, nu este ceva sigur, dar e făcută de acelaşi arhitect care a construit casa aceea de pe Dionisie Lupu, Casa Universitarilor, unde se ia masa, unde se fac recepţii.

—Fosta casă Liebrecht şi pe urmă Filipescu. Arhitectul era Lipizer. Casele sunt situate pe terenuri vecine. Între străzile Maria Rosetti, Dionisie Lupu, Icoanei şi Jean Louis Calderon.

—Da, oarecum. Că este un parc, şi parcul acela dă înspre curtea ambasadei. Toate surorile tatălui meu s-au măritat în casa aia şi îmi amintesc nunta primei mătuşi, când eu aveam şapte ani, şi ţineam trena miresii. Este un lucru pe care n-am să-l uit niciodată, eu coborând scările de la această casă spre hol, în urma miresei. Scara era admirabil proporţionată, acoperită cu un covor superb, se auzea un cor superb şi, când am coborât cu mireasa, ne-am oprit o clipă pe odihna scării şi am văzut tot holul jos, erau trei-patru sute de persoane, toţi bărbaţii în frac şi toate femeile din Bucureşti în rochii de seară şi cu bijuterii, sclipea totul, ceva care nu pot să uit, parcă a fost un vis, şi persoana care se căsătorea, sora tatălui meu, n-a avut copii şi mi-a lăsat mie locuinţa în care stau şi unde ne aflăm acuma.

—Şi cum se numea mătuşa-mireasă?

—Florica Theodorini, măritată Popescu, soră bună cu tata. Bunica, mama ei, se numea acum Ionescu. E interesantă familia asta nouă a bunicii. Erau patru fraţi Ionescu, soţul bunicii a fost ăl mai bun, a făcut afaceri şi i-a mers foarte bine dar, la un moment dat, s-a ruinat. Cum s-a întâmplat: după război a fost inflaţie, cum este şi acuma, el s-a tot împrumutat ca să cumpere şi, la un moment dat, n-a mai putut să plătească la bancă şi, aşa, n-a mai ajuns să-i fie averea naţionalizată, n-a mai apucat timpurile alea, s-a ruinat în anii ‘30, când a fost crah în toată lumea. Nemaiputând să plătească la bancă, i-au confiscat toate proprietăţile. El era George Ionescu, soţul bunicii mele. Mai avea un frate, Quintus, al cărui băiat, octogenar, e acum în politică.

—Epigramiştii.

—Da. Şi mai era unul, Alexandru, foarte bine, Alexandru Ionescu, dar pe al patrulea nu l-am cunoscut. Al cincilea copil Ionescu era o fată, care s-a măritat cu Stere. Care este faimosul Stere

—Constantin Stere?

—Da. Dar să mai spun două cuvinte de casa bunicilor Ionescu. Când au fost nunţile, erau departe de faliment. Îmi pare rău că nu puteţi să vă duceţi să vedeţi, fiind o ambasadă, că e o casă superbă. Intri într-un hol mare, şi în dreapta era biroul stăpânului, şi în stânga, lângă scara interioară, o uşă care mergea la dependinţele casei. Sunai la uşă, venea servitoarea să deschidă. Pe acolo venea. Şi scara era proporţionată, cum n-am văzut a doua scară, nicăieri, la fel. Era făcută dintr-un parchet, o calitate excepţională de parchet.

—Deci, din lemn. Şi rampa era din lemn?

—Da. Dar o proporţie! Era lată scara, puteau să intre trei oameni fără să se înghesuie, rampa era admirabil sculptată. Şi mergeai drept şi, la un moment dat, cotea ca să ajungă sus, eh, cotitura asta era un pătrat mare, unde a stat corul când am venit cu mireasa, eu. Asta făcea foarte bine, că odihnea omul, era o scară mare, dar nu gâfâiai, te opreai acolo şi, pe urmă, mergeai mai departe. Şi avea un covor superb.

—Ce culoare?

—Persan, nu pe închis, că persanele sunt de multe ori pe închis, era pe deschis, pe roşu. Mergea ăsta până în popas şi aici era alt covor, care cotea. Cred că v-am înnebunit cu scara aia.

—Eh, nu, îmi place să vă ascult.

—Şi, lângă scară, era şi o uşă mare, de la sufragerie. Când aveau douăzeci de oameni la masă, nici nu se cunoştea, era mult loc, iar în continuare, venea o cameră pe care o deschideau rar şi pe care au deschis-o, bineînţeles, la nunta mătuşii mele, o copie după Versailles. Pentru că avea numai oglinzi de jur împrejur, parchetul era impecabil şi se dansa când erau baluri.

—Deci era specială pentru primiri.

—Pe mărgini trebuie să fi fost nişte canapele, că aşa se face întotdeauna la chestii de-astea. Sigur că la nunta mătuşii mele erau uşile larg deschise, ştiu că a fost şi un bufet grozav, dar, eu fiind copil, m-a

trimis acasă să mă culc. În 1921 era, parcă a fost ieri. Poate că atunci a fost şi inaugurarea casei. Eu purtam o rochie de la Paris, adusă de fratele mamei mele, Florian Procopie Dumitrescu, un combinezon de mătase roz şi tul, toată rochia era numai un tul roz, şi cu o pelerinuţă, brodată cu perle. Era pentru o nuntă, nu ca să te duci la piaţă cu ea. Trei mirese am condus eu acolo, coborând scara. Şi pe mătuşa măritată cu Duiliu Marcu, Eugenia. Şi ei i-am ţinut trena.

—Sus erau dormitoarele casei?

—Sus erau toate, adică dormitorul bătrânilor, cu o terasă, se vede din stradă terasa, rotundă, unde era mobila asta ajunsă aici, la mine, şi alte dormitoare, bănuiesc că cel puţin trei, pentru că aveau şi guvernantă, şi mai era un salonaş particular, unde primea bunica mea prietene, când biroul sau holul era ocupat de bărbat-su.

—De acolo e lampa aceasta?

—Această lampă era în salonaş. Bunica a murit la o sută trei ani, în casa asta, la fata ei, Florica Popescu. Pe vremea bogăţiei, aveau o maşină, un Chrysler imperial, deci era şi un garaj acolo, unde sunt acuma birourile ambasadei.

—În curte sunt două clădiri, în afară de garaj. Casa mai mare este fosta Casă George Ionescu. Casa mică nu le aparţinea lor?

—Da, casa de alături a fost a lui Manisalian şi ambasada a luat-o şi pe aceea, e consulat, sau nu ştiu ce, acolo.

—Cu casele din spate existau relaţii?

—Asta nu ştiu, dar vreau să vă spun că lângă zidul de beton armat, pe care l-am apucat de când eram copil, care despărţea proprietatea de vecini, erau plantate căpşuni.

—De unde ştiţi că acelaşi arhitect a făcut cele două case?

—Mi-a spus Radu Popescu, mirele, care era foarte cult şi ştia, bărbatul Floricăi, prima mătuşă a

mea care s-a măritat acolo. El ştia foarte multe lucruri.

—Este curios că toate aceste case importante pentru dumneavoastră sunt în acelaşi perimetru.

—Păi, să ştiţi, ăsta era centrul Bucureştiului şi pe urmă s-a lărgit.

—Aţi făcut o listă, ca să nu uităm vreuna: sunt casele din Strada Oltarului-Silvestru, unde a copilărit bunicul, este casa din Batiştei 25, foarte aproape, este casa de pe Calderon spre Icoanei, unde e Ambasada Ungariei, mai sunt casa lui Florian Procopie Dumitrescu, pe Calderon, spre Batişte, Casele Neniţescu, din spatele Şcolii Clemenţa, şi Casa Vasiliu Bolnavu, din colţ, casa în care e acum o bancă. Ce ştiţi despre ea? Nu eraţi rude cu această familie.

—Era a lui Vasiliu Bolnavu, şi cumpărată ştiu de la cine, că a cumpărat-o imediat după război. Eu am avut o prietenă, care a murit, o chema Puppe Antoniade, şi era casa bunicii ei. Imediat după război, a cumpărat Vasiliu Bolnavu, care era tot din Ploieşti, şi nu ştiu dacă rudă sau prieten cu tata, sau cu neamurile tatălui meu, din familia Ionescu-Quintus. Toată treaba pe care o ştiu e că Vasiliu Bolnavu a avut un băiat şi două fete. Una dintre fete era măritată Arion, alta era măritată Fundăţeanu, iar băiatul s-a căsătorit cu una care era născută Tătărăscu, adică vară cu...Tătărăscu, că erau patru fraţi Tătărăşti. Era şi Emanuel Tătărăscu cu doi băieţi, şi ăsta, nu ştiu cum îl chema, dar era frate cu George Tătărăscu, care a murit la Sighet.

—Vă referiţi la Gheorghe Tătărăscu, primul ministru.

—Da. Eh, şi casa s-a naţionalizat, s-a făcut o policlinică de care ţineam, aşa că am mai intrat în casă şi, la pod, unde erau laboratoarele, mai locuia într-o cămăruţă domnul Arion, adică unul din descendenţi, bolnav în pat, paralizat, iar eu mă duceam la el ca infirmieră, că eu făceam injecţii pe vremea aia, cu cinci lei injecţia.

—A continuat să locuiască în clădirea asta?

—Da, nu l-a dat afară pe ăsta, până a murit. Singurul rămas în casă din familie. Bătrânul Vasiliu era cunoscut că a făcut un cămin de studenţi, undeva în Bucureşti, Vasiliu Bolnavu. El aici locuia, căminul de studenţi era în altă parte. După ce a murit el, a rămas familia, i-am cunoscut. Eu eram foarte prietenă cu familia Arion din Grecia, cred că m-ai auzit vorbind de ei. Şi mă duceam pe din dos şi-i făceam injecţii ultimului Arion de aici. Şi după ce a murit el, într-un târziu, ăia de la policlinică au uitat gazele la sobe aprinse şi s-a încins bine şi podurile erau de lemn şi au ars. Era o sâmbătă sau o duminică, în ajun au plecat mai repede, au uitat să stingă focurile de la mansardă, au stins restul, şi noi şedeam aici şi ne uitam cum arde. Aşa că până în temelie a ars. Şi pe urmă nu s-a mai refăcut. S-a mutat în altă parte policlinica, aproape de Piaţa Galaţi, iar aicea, până la urmă, după ’89, s-a vândut. Trebuia să o cumpere Roman, spunea lumea că Roman a dus pe una din fete de a făcut şcoala la Paris şi că o să aibă aici casă de mode, nu ştiu ce. N-a cumpărat Roman, până la urmă, că vezi că e o bancă germană, şi singura moştenitoare care a rămas este aia care a fost măritată cu Tătărăscu, adică nepoata ei, mi se pare, a treia generaţie, că e mai tânără ca mine. Am auzit că, fiind casa naţionalizată, fiindcă avea relaţii şi a vrut Roman s-o cumpere şi nu ştiu ce, s-a făcut un fel de…nu vânzare, ci un fel de închiriere pe o sută de ani, adică o vânzare fictivă, pe româneşte.

—Înseamnă că familia şi-a recuperat totuşi casa?

—A luat-o imediat după revoluţie, fără tam-tam, fără proces, că aveau gândurile alea cu ea.

—Bine, era arsă, era o clădire arsă.

—Se refăcuse puţin şi pe urmă au transformat-o complect.

—Aşa, transformată, aduce cu felul cum arăta pe timpurile ei bune?

—E cu totul altfel. Am auzit că are o lampă de cristal în hol, o splendoare. E schimbată, nu mai e ce a fost. O casă boierească, aşa cum erau atâtea în Bucureşti.

—Aţi cunoscut multe asemenea case, au fost decorul vieţii dumneavoastră.

—Da, sunt legată de fiecare, într-un fel. În casa Neniţescu m-am măritat, la unchiul meu Floricel am mers adesea, am întâlnit atâta lume! Mai trebuie să vă vorbesc şi despre unchiul meu, Duiliu Marcu.

—Mai e o casă pe listă, aici, pe Maria Rosetti, în care v-aţi petrecut cândva, când aveaţi şase ani, un foarte frumos Crăciun.

—Da, dar asta este dinspre familia Brătianu-Pillat. Soacra mătuşii mele era sora doamnei Sabina Cantacuzino, care locuia acolo. A fost o figură, organiza nişte conferinţe, în fiecare luni, la Dalles, numai cu oameni de ştiinţă de primă mână. Pentru că nu avea copii, îşi aduna copiii din familie. Şi eu am fost cooptată de familia Brătianu în tinereţe. Dar asta e altă poveste. Acuma eu zic să lăsăm strada asta şi să ne mutăm pe Bulevardul Dacia.

—Cam pe unde?

—O luăm pe Polonă. Casa familiei Tătărăscu, de la numărul 19, e atât de originală! Acum e acolo Ambasada Poloniei. Dar sunt case foarte frumoase, pe care eu nu le ştiu înăuntru. Casa de vizavi de Ambasada Poloniei, adică vila unde este acuma Ambasada Japoniei, o casă impunătoare, a fost a lui doctorul Costinescu, cred eu. Acolo unde ieşim în Bulevardul Dacia, peste drum, nu chiar colţul, următoarea casă, a fost a doctorului Săvulescu şi, alături, este Casa Bălănescu. E lângă Biblioteca Franceză, asta ca să vă dau un reper. O casă în stil franţuzesc, pe dinafară foarte frumoasă, înăuntru cu două etaje, dormitoarele sus, primirea jos, sus

n-am fost niciodată, jos salon, birou, hol, stil franţuzesc, mobilă franţuzească. Mama era prietenă cu doamna Bălănescu, aşa că am intrat de multe ori în casă acolo. Şi dacă treci de Biblioteca Franceză, că nu mi se pare clădirea prea frapantă, vine casa lui Leonida, nu ştiu dacă ştiţi.

—Nu, mi-aţi promis că îmi povestiţi.

—Este o casă foarte mare, care are două intrări, lateral, adică şi pe aici şi pe aici. Pe o parte şedea Costică Leonida, care a fost cu automobilele, era colosal de bogat şi, în blocul lui de pe bulevard erau magazine, se zicea chiar *mă duc la Leonida să cumpăr nu ştiu ce*. Şi el a avut o fată şi un băiat, şi eu am fost prietenă cu fata, avea trei ani mai puţin ca mine, şi a murit, sărmana, într-un accident îngrozitor, nu ştiţi? Fata a fost măritată cu Lahovari, că vorbirăm adineaori de doamna Argetoianu, că avea doi băieţi cu primul soţ, Lahovari.

—Da, Valentina, născută Boambă.

—Şi unul dintre băieţii ei, Ion, era căsătorit cu domnişoara Leonida, i se zicea Peggy, nu ştiu de ce, şi avea un băieţel cu el. Era foarte frumoasă ea, eh, foarte bogată, bijuterii, chestii, nu ştiu ce, era un bal la nu ştiu cine, în familie. De aceea, cu toate că bărba-su era plecat la vânătoare, ea, fiind foarte prietenă cu gazda, s-a dus, în fine, seara, de la nouă în sus, zece în sus, ea în rochie de seară, şi toată seara a dansat cu aghiotantul Ileanei, Vulturescu. Vulturescu era aghiotant regal şi era căsătorit şi divorţat, şi în seara aia a dansat tot timpul cu Peggy, ea a avut foarte mare succes, toată lumea o admira, *vai, ce frumoasă e,* şi avea o rochie de paiete şi purta bijuterii foarte frumoase. Şi, la douăsprezece noaptea, el a zis: *Cred că ar fi cazul să mergem acasă, o să vie şi bărbat-tu de la vânătoare, şi să te duc acasă*. Au plecat. Pe drum, zice: *Hai să mergem la un bar, numai noi doi*. I-a făcut puţină curte, nu cred că a fost mai mult de atâta, a fost începutul, şi s-au dus la Atlantis, care

era… unde a murit Toma Caragiu, ştiţi, vizavi era un bar. Acolo au dansat, au băut un pahar de şampanie, se pregătea să o ducă acasă şi, nu se ştie ce s-a întâmplat, i-a căzut ţigara din mână pe rochie sau, noi am zis că poate cineva, un rău voitor, din gelozie, din prostie, i-a aruncat ţigara pe rochie, şi a luat foc rochia şi ea a murit arsă. El a dus-o la spital. Nu s-a putut face nimica. Îţi închipui, a murit arsă. Îţi închipui, ăla era la vânătoare şi când a venit… Şi tot Bucureştiul a aflat că Vulturescu a fost cu ea într-un local, să danseze. Şi ea a murit şi, în clipa când ea a murit, el s-a împuşcat. A zis: *Am compromis o femeie, eu nu mai pot să trăiesc.* Mie mi s-a părut gestul extraordinar şi, a doua zi, am fost invitată la Marie Pillat, cu mama, la o ceaşcă de ceai. Când, vine la ea Ducici, care este unul din marii poeţi ai Iugoslaviei, şi era *Mica înţelegere*, pe vremea aia, şi ne vedeam şi cu cehii şi cu sârbii. Şi a venit ăsta, Iovan Ducici şi, în loc să-i spună bună ziua lui Marie Pillat, i-a spus: *Madame, mais c'est une chose extraordinaire que... comment Vulturescu qui était aide de... il s'est suicidé pour ne pas compromettre une femme, mais c'est un geste unique.* Era ăla entuziasmat.

—Era el entuziasmat, dar este o poveste foarte tristă. Şi copilul Lahovari, copilul acestei doamne, ce a devenit?

—Acuma, cred c-a plecat în străinătate. Şi am auzit că şi el a murit, Ion, el nu mai e. Adică în decursul anilor.

—Asta prin ce an se întâmpla?

—În orice caz, dacă era de bal şi era *Mica înţelegere*, era, poate, în 1939, când a început războiul în Polonia, dar la noi nu era. Sau în 1938.

—Aţi povestit această tragedie, legat de casa de pe Bulevardul Dacia.

—Dar, pe Bulevardul Dacia, sunt multe case despre care ştiu câte ceva. Mai era o casă unde mă duceam, la o soră mai mare a lui tata, doamna

Eufrosina Nazarie. Când intri din Polonă pe Dacia, noi am luat-o la dreapta, o iei la stânga şi este un bloc. Primul bloc mare, acolo bărbat-su, Nazarie, constructor de meserie, a făcut blocul ăla pentru cineva şi a căpătat ca onorariu un apartament. Ea a locuit acolo un timp şi, pe urmă, când a venit devalorizarea, chestii, nu ştiu ce, a vândut, s-a mutat pe Calea Victoriei, dar au dat-o afară şi din casa asta, şi a murit într-o cameră de servitori, în Cotroceni. Şi am vrut să mai spun de o casă, dar am lăsat-o la urmă, este tot o casă din familie, dinspre mama.

—Unde este, şi a cui?

—Venind de aici, de la mine, ca să ne ducem spre Bulevardul Dacia, este Grădina Icoanei şi apoi Parcul Ioanid. Şi înainte să intrăm pe Polonă, în piaţeta aceea, la intrarea în Parcul Ioanid, sunt două case, una în dreapta şi una în stânga.

—Una spre Dumbrava Roşie şi una spre Polonă.

—Eh, aia colţ cu Polonă, o casă foarte frumoasă înăuntru, este, adică a fost, a familiei Iliescu, a doctorului Ciru Iliescu, fratele bunicii mele, şi naşul părinţilor mei. Doctorul şi doamna Iliescu au cununat pe mama. El a murit la Odesa, fiind doctor, în spital, îngrijind soldaţii, a luat tifosul. Acolo eram toată familia în refugiu, în primul război mondial, bunicii, adică primarul cu nevasta, părinţii mei, toţi. Fratele bunicii, Ciru Iliescu, era şi el cu familia, dar era acolo ca doctor, eu nu l-am apucat, adică, l-am apucat, dar eram prea mică să-l pot ţine minte. L-a îngropat tata, acolo, la Odesa.

—Dumneavoastră, atunci, aveaţi trei ani.

—Vezi că era unchiul-naşul, mama s-a dus să-l vadă, la spital, ştiind că e bolnav de tifos exantematic. I-au zis: *Nu intra, că ai copil, poţi să transmiţi boala copilului, du-te acasă*. Dar mama a intrat la el. Şi pe urmă, noi am rămas cu văduva, care avea şi un băiat. Pe ea mi-o amintesc, pe doamna Marioara Ciru Iliescu, născută Ionescu,

cumnata bunicii, o doamnă care primea foarte frumos după război, la ea acasă.

—Casa medicului Ciru Iliescu, casă în stil neoromânesc. Arhitect a fost Petre Antonescu, e o casă de patrimoniu.

—Să ştii că şi înăuntru e împărţită foarte frumos. Toate uşile erau cu cristal, cum să zic, fâşii de cristal. Nu se mai face aşa ceva. Şi primeau extraordinar, am fost la nişte mese acolo şi la petreceri. Ea, chiar şi după război, când rămăsese văduvă, avea casa deschisă, îi plăcea să primească lume şi venea lume la ea, tineret.

—Mai aparţine casa familiei?

—Nu, nu, că a fost naţionalizată. Şi se pare că băiatul era cam aşa… şi a vândut-o, deşi naţionalizată, de trei ori.

—Asta în ce an, demult?

—În anii în care nu se mai putea vinde. Ştii, cu o scrisoare, dovedea că e casa lui. Dar cine a fost boul care a cumpărat, trei oameni s-au lăsat păcăliţi. Băiatul băiatului acesta a murit acuma, de curând. Cu puţin înainte, într-o zi, ne-am întâlnit şi i-am spus: *E, şi ţi-ai revendicat casele?* Zice: *Da, alea din partea mamei mele, dar nu şi din partea tatălui meu, că acolo-i o poveste*. El n-a mai zis nimic, dar eu auzisem că ăla a vândut-o de trei ori. Probabil că ăsta, fiu-său, nici n-a cerut-o de la stat, că era o ruşine.

—El a fost corect, alţii cer case pe care nici nu le-a avut familia vreodată.

—Şi a murit, din păcate, de un cancer subit, şi n-am mai apucat să vorbesc cu el, dar noi eram neamuri, veri de-al doilea eram. Prin ei sunt rudă şi cu grecii, cu Arionii.

—Cei din Casa Vasiliu Bolnavu?

—Sunt rude cu ei. Şi a murit şi Arion în Grecia, acum. Mi-a părut foarte rău.

—Despre ce altă casă v-ar mai plăcea să amintiţi?

—De casa Arionilor! Astăzi nici nu se mai construieşte aşa, nici nu se mai poartă, nici nu se mai face. Şi Casa Arion era o casă foarte frumoasă, pe Strada Orlando.

—Pe unde era, pe dreapta, pe stânga, casa asta de care vorbiţi?

—Cred că e la numărul 6, că face colţ cu strada aia, Puţul de Piatră. Chiar colţul. Vraca şedea în colţul ăsta şi, vizavi de Vraca, este o casă boierească, cu două intrări, şi pe strada aia şi pe strada asta. E o ambasadă de africani, acuma, sau nu ştiu ce. Au făcut proces urmaşii, dar n-au câştigat. E o casă superbă şi înăuntru. Se vede de dinafară că este pe proporţii perfecte, dar nu ştiu de cine-i făcută. Aparţinea familiei Ionescu-Clejan, şi eu am fost domnişoară de onoare şi la nunta uneia dintre fetele lor, aceea care s-a măritat cu Arion, şi băiatul lor este acel Arion care venea pe la mine şi care a murit acum, de curând, în Grecia.

—Aşadar, casa asta este numai prin căsătorie a Arionilor, ea era făcută de Ionescu-Clejan.

—Da, Clejan. Doamna Marioara Ciru Iliescu, naşa părinţilor mei, era soră cu domnul Ionescu-Clejan, proprietarul acestei case. Că, atunci când s-au luat casele şi ea a rămas pe drumuri, domnul Ionescu-Clejan, fratele ei, a mutat-o la el. Şi mă duceam să o văd, eu şedeam pe Frumoasă pe vremea aia, deci traversam numai strada, şi ea era la etaj. Mi-a făcut şi un cadou de nuntă, când m-am măritat şi am plecat cu soţul meu la Praga. Când m-am întors, după un an, nu am mai găsit-o, a fost operată şi ea n-a rezistat la operaţie. Mi se pare că a făcut o fractură de col femural şi, în timpul operaţiei, a murit. Era o persoană extraordinar de plăcută şi de drăguţă, doamna Ciru Iliescu, iar ăsta, frati-su, care o chemase şi la care a stat, când a văzut că noi am pierdut războiul şi că vin comuniştii la putere şi că totul e pierdut… El avea moşie la Clejani, că d-aia i se zicea Clejan, sunt sute de Ioneşti. Şi când a văzut ce se petrece,

el s-a dus în pod şi s-a spânzurat. S-a sinucis, a ştiut că-i ia moşia şi rămâne pe drumuri.

—În casa aceea.

—Da, şi l-au găsit în pod, spânzurat. A fost cumplit.

—Şi casa aceea nu e recuperată.

—Nu. Fusese o casă cu trei fete. Viorica Arion, căreia i-am ţinut eu trena, are 92 de ani, e la Atena. I-a murit băiatul şi ea trăieşte. Bărbat-su a murit acum câţiva ani, acel Arion care a fost ministrul nostru la Atena, şi, când s-au întors lucrurile, n-a mai venit înapoi în România, a rămas acolo. Sora cea mai mare a murit în Grecia, ducându-se la Viorica în vizită. A treia soră e la Paris, măritată cu Crivăţ, pictor, el a murit, ea trăieşte. Vezi câte am adunat? Câtă lume am cunoscut? În general, am avut o viaţă frumoasă. Acum sunt oarbă, nu mai pot citi, nu mai pot privi la televizor, şi mă tot gândesc la ce am trăit. Fără să fim oameni bogaţi, familia mea nu era bogată, ca ăştia de care am vorbit, dar noi am avut de toate, am trăit într-un mediu de cultură şi de artişti şi de clasă socială ridicată, care nu mai există. Aşa că amintirea o rumeg în fiecare zi. Să mai vii, am multe de povestit.

Aşa am făcut, am tot venit în casa din fosta stradă a Sălciilor, fostă Masaryk, fostă Iulius Fucik şi, din nou, Masaryk, şi am ascultat-o pe Manuela Burnea rumegându-şi amintirile, fără regrete pentru timpul trecut, fericită să le păstreze nu numai memoria, ci şi iubirea ei, tuturor celor care i-au arătat dragoste şi înţelegere, recunoscătoare pentru tot ce i-a fost dat să trăiască.

Duiliu Marcu

Pe peretele vestibulului, observasem încă de la prima vizită o fotografie înfăţişând intrarea unei case, într-un zid de cărămidă aparentă. Întrebasem dacă nu e cumva o lucrare a arhitectului Duiliu Marcu, pentru că îmi părea cunoscută.

—Da, este o casă de pe Bulevardul Lascăr Catargiu, Casa Doctor Dobrovici, realizată de arhitectul Duiliu Marcu, unchiul meu dinspre tată.

—Se impune astfel să spuneţi câteva cuvinte despre tatăl dumneavoastră, Eugen Theodorini, ca să înţelegem mai bine relaţia de familie.

—Tatăl meu a fost avocat, doctor în drept de la Paris, un om foarte cultivat, avea un caracter deosebit, eu l-am adorat şi cine l-a cunoscut l-a iubit, pentru felul lui de a se comporta, pentru cinstea lui. Avea darul vorbirii. Povestea lucruri foarte interesante. Era foarte diferit de mama, mama avea o fire artistică, doar era graficiană. Tata nu lucra în branşa asta, dar ştia multe, venea lumea special să-l întrebe câte ceva, nu pot să uit ultimul lui Paşte, înainte să moară, că avea un infarct şi era bolnav. A venit un preot şi i-a spus că a făcut un pariu, în oraş, că el nu ştia cine a fost primul Papă, după ce biserica catolică s-a despărţit de cea ortodoxă, şi era convins că singurul om care putea să ştie era tata. Tata, fără nici o ezitare, i-a spus. Eu n-am reţinut, dar omul acela era entuziasmat. Era o chestie de subtilitate, nu ţinea de meseria lui, de lucrurile comune, era o chestiune de cultură generală. Tata era un mare credincios, prieten cu părintele Chiricuţă de la Biserica Zlătari, care scotea o revistă, *Fântâna Darurilor*, o revistă religioasă, şi tata colabora la această revistă.

—Să-i găsim locul în arborele genealogic al familiei, era fiul lui…

—Theodor Theodorini, tot avocat, venit din Oltenia şi stabilit la Ploieşti. Specializat în probleme legate de petrol. Nu au fost oameni foarte bogaţi, dar au avut cât le-a trebuit şi erau recunoscuţi ca foarte cinstiţi.

—Tatăl era oltean, dar mama lui era ploieşteancă, probabil.

—Tatăl bunicii mele avea statuie în Ploieşti, mai e şi astăzi, pe bulevard, între Gară şi Liceul Petru

şi Pavel, un bust. Acest Stanian s-a implicat, în timpul lui Carol I, în revoluţia de la Ploieşti, condusă de Candiano Popescu. Avea trei fete, bunica mea era fiica lui cea mare, Eugenia. Ea a avut trei băieţi şi patru fete: adică, vă spuneam, din prima căsătorie, cu Theodorini, două fete şi băieţii, apoi, cu George Ionescu, a mai avut două fete. Oameni foarte bine, şi primari ai Ploieştiului, v-am povestit de toţi cei cinci fraţi Ionescu, patru băieţi şi o fată.

—Familiile cu mulţi copii, de pe vremuri. Cred că fiecare era interesant, dar trebuie să ne restrângem la câţiva. Duiliu Marcu era căsătorit cu Eugenia, una din surorile tatălui dumneavoastră, deci arhitectul vă era unchi prin alianţă.

—Jeni o chema, adică Eugenia, ca pe bunica şi ca pe tatăl meu. Ei au avut o singură fată, Gina, aflată acum în străinătate. V-am povestit că la ea şi-a trăit ultimii ani bunicul ei, George Ionescu, acolo a murit, în ziua de 23 august 1944, complect senil, că nu mai ştia nici cum îl cheamă. Ca să ştiu mai multe despre unchiul meu, pentru care am avut o mare preţuire, am întrebat-o pe verişoara mea, Gina, şi ea mi-a scris că Duiliu Marcu era născut la Calafat, din oameni foarte modeşti. Bănuiesc eu că nişte moşieri de prin jurul Calafatului şi-au dat seama de inteligenţa lui deosebită şi atunci l-au trimis la Paris să-şi facă studiile. Nu am putut să aflu cine. Gina scrie că şi familia, văzând ce talentat este la desen, a făcut marele sacrificiu să-l trimeată să studieze arhitectura la Paris. Când a revenit în ţară, pentru că făcuse studii foarte bune, a primit de la început comenzi şi eu ştiu mai multe case în Bucureşti făcute de el, între cele două războaie: Academia Militară, Palatul Victoria, Palatul Elisabeta, Ministerul de Finanţe, vizavi de Palatul Romanit, mai sunt Palatul CFR, gara de la Băneasa, Gara Regală, şi case particulare, cum e casa pe care aţi menţionat-o, şi casa dirijorului George Georgescu,

şi eu am în idee că şi casa doamnei Buşilă, mama doamnei Georgescu, era tot de Duiliu Marcu, nu ştiu sigur, dar aşa cred. Tot el a făcut şi Teatrul Naţional din Constanţa, am văzut iscălitura lui pe zid. Mare succes a avut la Paris cu Pavilionul de la Expoziţia Internaţională, din 1937. Aceeaşi expoziţie a fost în anul următor şi la New York, unde el a făcut alt pavilion. Mai e şi clădirea de la Muzeului Satului, care a fost creat de Gusti, împreună cu doamna Aretia Tătărăscu şi cu vărul mamei mele, Manolescu-Strunga, şi el avea un talent organizatoric extraordinar. Eu am fost la inaugurarea Muzeului Satului la Bucureşti, a fost ceva deosebit. Mai sunt multe case făcute de Duiliu Marcu, pe care eu nu le ştiu.

—Cu atât mai preţioase sunt lucrările pe care le ştiţi, la care aţi asistat chiar, pentru că Duiliu Marcu a construit şi pentru familie.

—Da, când am vândut casa din Batişte, după moartea bunicilor, mama a vrut să-şi facă o casă a ei. Şi şi-a făcut una, pe Strada Pia Brătianu, 17. Atunci s-a creat această stradă, probabil că erau nişte terenuri, nişte maidane, între Dacia şi Polonă, şi tot acolo şi-a făcut casă şi familia Alimăneşteanu. Ultima fată a lui Brătianu, Leliţa, era măritată cu Alimăneşteanu şi nu au avut copii. Şi l-a luat să stea acolo în casă pe Ion Pillat, nepotul ei, care era însurat cu mătuşa mea, Maria Brateş. Mai târziu, a stat în aceeaşi casă şi Nelly Pillat, verişoara mea prin alianţă, soţia lui Dinu, la numărul 9, aia e casa făcută de ei, şi ne mai era cunoscută şi familia Leon, care şi-a făcut casă tot pe acolo.

—Acum, Strada *Pia Brătianu* de atunci se numeşte *Alexandru Philippide*, după ce, vreo cincizeci de ani, s-a numit *Olga Bancic*. Aceea e strada. Uneşte Strada *Polonă* cu Strada *Aurel Vlaicu.*

—Casa noastră, aşa pretindea Duiliu Marcu, era făcută în stil românesc.

—În ce an a construit-o?

—Cred că prin 1928. Pentru că a fost inflaţia şi devizul a fost de un milion, când a fost gata. Mama s-a implicat în construcţie, cu simţul ei artistic, dar el accepta, nu ştiu dacă alt arhitect ar fi acceptat părerea mamei mele, propunerile ei de a face o arcadă într-un loc, sau o estradă în altul.

—Pe albumul lucrărilor lui, există un motto din Victor Hugo, care spune că exteriorul casei aparţine arhitectului, în timp ce interiorul este al comanditarului. Probabil că era un principiu după care se ghida în practica lui de arhitect Duiliu Marcu.

—A fost o colaborare, desigur, mama era o artistă, iar el a acceptat-o. Pe vremea aceea, nu exista încă sistemul de încălzire cu calorifer. Exista în Şoseaua Jianu o firmă, Rűffer, care era un artist, şi toate sobele din casă sunt comandate la Rűffer de mama. Aici nu s-a mai amestecat arhitectul, pentru că, în faza asta, casa era gata. Şi în ultimul moment, când inflaţia era în toi, iar părinţii mei aveau datorii mari la bănci, de unde împrumutaseră ca să termine casa, s-au hotărât s-o închirieze, pentru a-şi putea plăti datoriile. Ei n-au locuit în casa asta niciodată. Au închiriat-o la străini, care veneau pentru perioade scurte şi aveau bani…şi pe urmă, le-a fost luată cu japca. După 1944.

—Aţi mai intrat vreodată în casa dumneavoastră?

—La un moment dat, casa a fost închiriată unui domn Salladin, preşedintele Societăţii Concordia, de petrol. Şi era văduv şi avea zece fete, una mai drăguţă ca alta. Şi ele s-au împrietenit cu fetele din Bucureşti, bineînţeles, fiecare în funcţie de vârsta respectivă. Şi am avut plăcerea să o fi cunoscut şi eu pe fata care era de vârsta mea, şi, când noi eram de vreo douăzeci de ani, ca să ieşim şi noi în lume, am fost invitată în casă şi e singura dată când am fost în casa aceea. Sigur că muream să văd

interiorul. Era, bineînţeles, un interior foarte frumos. Am fost o vreme în corespondenţă cu fata aceea, Innes o chema, şi mi-a trimis fotografii de nuntă. În fiecare an, el pleca în Franţa, la Paris şi la ţară, vara, şi, în fiecare an, căsătorea o fată. Mi se pare foarte amuzant. Zece fete! Când i-a venit rândul şi s-a măritat, Innes mi-a trimis fotografii cu soţul ei, la biserică, ştiu că a avut şi copii. Am fost foarte mişcată că, în timpul războiului, când nu mai puteai nici să corespondezi, mi-a trimis un mesaj, prin Crucea Roşie, că e disperată neştiind ce este cu mine, dacă mai trăiesc, ce fac. I-am răspuns tot prin Crucea Roşie, se putea coresponda numai prin acest sistem, i-am spus că sunt sănătoasă şi că lucrez prin spitale, ca infirmieră voluntară, şi, de atunci, nu mai ştiu nimic despre ea.

—Vă amintiţi detalii din arhitectura casei?

—Era o arhitectură superbă, era ştiinţa arhitectului, dar şi intuiţiile mamei, îmi amintesc de o arcadă la o scară interioară, lucru care nu se obişnuia, dar fusese ideea ei. La salon, mama a avut ideea să facă o estradă, era de fapt vorba de o treaptă, şi acolo am fi pus pianul. Treapta aceea trebuia să mascheze o greşeală ce fusese făcută cu intrarea în casă. Mie nu mi se părea potrivită intrarea, în raport cu fastul salonului şi al întregii case. Eu consider chiar că, pentru casa asta, care era aşa de fastuoasă, intrarea era cam meschină. Dar ei amândoi s-au inspirat după anumite case italiene, pe care le văzuseră prin călătoriile lor. La Bucureşti se obişnuiesc intrări măreţe, pompoase chiar, cu porţi mari.

—Se intra direct din stradă?

—Nu, se intră într-o curte. E un gard de zid, ca să nu se vadă nimic în curte. Astea toate erau ideile mamei, la poartă numai e un fel de deschizătură, să vezi în curte. Cum intri, pe stânga, este intrarea, meschină, după mine. Dar, probabil, eu nu am simţul artistic pe care îl aveau ei. Dacă au acceptat

această intrare, ei, care erau atât de culţi şi rafinaţi, înseamnă că ştiau ce vor. Poate nu-i o intrare meschină, poate modestă.

—Vroiau o intrare discretă.

—Da, ăsta-i cuvântul. Să fie discretă.

—Dar cum arăta propria lui casă, era făcută tot de el?

—Nu. Era pe lângă Arcul de Triumf. În spatele Şoselei Kiseleff, este o alee pe stânga, pe la penultima casă, când ajungi la Arcul de Triumf, şi, pe această alee, sunt două case pe dreapta, două case pe stânga şi două în fund, în stil franţuzesc. Or, prima casă pe stânga ştiu că a fost casa lui Averescu. Mai aveau case Halfon şi Romalo. Aceste case sunt dinainte de primul război mondial, se vede după stil, în primul rând. El, fiind un om bogat, a cumpărat casă acolo. Era cu mare gust aranjată, cu multe lucruri aduse de la Paris, avea o tapiserie care ocupa tot peretele salonului. Fiecare scrumieră din casă era de valoare. El era un colecţionar de artă, tot ce era acolo era de gust, iar casa era monumentală, nu o casă modestă.

—L-aţi putut vedea pe Duiliu Marcu în calitatea lui de arhitect de interior.

—În calitate de colecţionar şi de arhitect de interior şi în calitate de foarte aleasă gazdă. Era un bun *causeur*, fiind un om foarte deştept şi cult, tăceai şi-l ascultai. Şi era foarte rafinat şi delicat. Sunt unii care, culţi fiind, sunt pedanţi. Nu, el nu era aşa. Era deschis şi amabil. Şi el a fost recunoscut, a lucrat tot timpul, chiar în ăi cincizeci de ani, n-a făcut nici un fel de politică, dar era academician. Chiar pe timpul lui Dej şi Ceauşescu a fost decorat de două ori, c-am văzut decoraţiile, au fost în mâna mea, foarte mari, cu briliante, iar el, cu limbă de moarte, a lăsat să fie îngropat cu Legiunea de Onoare şi nu cu aceste decoraţii. De ce şi cu ce ocazie i s-a dat Legiunea de Onoare, nu ştiu, dar vorbind cu prietene de-ale mele care l-au apucat, au spus că, probabil, a primit-o pentru

întreaga operă, că doar şi-a făcut studiile în Franţa şi pe urmă, a fost şi expoziţia din 1937. Era foarte bine cu Legaţia Franţei, şi pentru meritele lui i s-a decernat acest cel mai mare ordin, zic eu, Legiunea de Onoare. Şi l-am îngropat cum a vrut, că eu am fost la înmormântare, în 1966.

—Atelierul lui era acolo, acasă?

—Nu, avea atelierul în oraş, pe Calea Victoriei. Acasă avea un birou unde ne poftea câteodată, şi acela foarte frumos, plin de sulurile planurilor lui. Priveliştea asta mă încânta.

—Şi care este imaginea emblematică pe care i-o păstraţi?

—Am o amintire, de prin anii treizeci. Acum ştiţi că el era ginerele lui George Ionescu, proprietarul de atunci al hotelului Athénée Palace. Când s-a hotărât să refacă hotelul, să-i mai facă o aripă, spre Strada Gabriel Péri, vizavi de Grădina Ateneului, George Ionescu l-a pus pe Duiliu Marcu să se ocupe. Şi-mi amintesc inaugurarea, în holul mare. S-a făcut într-un cadru restrâns, colaboratorii şi familia. Dar a fost invitat Regele Carol al doilea, care acceptase, şi aşteptam să apară el, cu suita, să înceapă festivitatea. Priveam din hol spre Palat şi aşteptam să apară o maşină, să se suie Regele. Dar, s-a deschis uşa, aceea dinspre Ştirbei Vodă, şi Regele a apărut singur, a traversat pe jos piaţa şi a intrat, fără formalităţi, în hol. Am fost puţin surprinşi, dar el era foarte firesc şi totul a decurs foarte firesc.

Casa Neniţescu

—Am mai observat că toate casele de care mi-aţi vorbit, legate de copilăria şi de tinereţea dumneavoastră, se află în acelaşi perimetru, iar blocul unde locuiţi este situat în centrul acestui teritoriu şi este, astfel, aproape de fiecare dintre aceste case. Casa Neniţescu este şi ea la câţiva paşi, pe Strada Şcoalei, în spatele Şcolii Clemenţa,

de unde îi vine şi numele. De la început, aţi amintit de această casă.

—Pentru că m-am cununat în ea. Acolo locuia fratele tatălui meu. De fapt, era casa Neniţescu, a ministrului care a înfiinţat Asigurările Sociale în Ţara Românească, înainte de primul război mondial. O simplă coincidenţă: acel domn Neniţescu a trimis pe doctorul Burnea, fratele viitorului meu soţ, într-o vreme când eu nici nu eram născută, în Germania, unde a stat, la Berlin, doi ani, ca să studieze această chestiune şi astfel el a participat la înfiinţarea asigurărilor. Şi unul din fraţii tatei, Theodor Theodorini, s-a căsătorit cu Jeana Neniţescu. El mă iubea foarte mult, a avut două fete, Sanda şi Ileana, şi l-am cunoscut pe soţul meu la ei în casă. Era cel mai bun prieten al lor şi, de aceea, mătuşa mea a vrut să mă cunune în casă la ea. Era imediat după război, deci nu se mai făceau petreceri, baluri, a fost o nuntă foarte simplă, şi ea a cheltuit cu totul, cu rochia mea de mireasă, care a fost un *deux pièces*, că pe vremea aia nu se purtau rochii cu trenă, păstram şi noi o decenţă, ca după război, dar a fost o rochie foarte frumoasă, şi a mai fost şi un bufet extraordinar, cu totul pregătit de ea. Nu a venit decât strict familia, părinţii mei erau divorţaţi, iar mama era bolnavă şi n-a luat parte la nuntă, dar, înainte să plec să mă cunune, din Strada Frumoasă, mama mi-a dăruit o bijuterie superbă, un inel dintr-o garnitură. Eu i-am spus că prefer brăţara din aceeaşi garnitură. Mi-a dat pe loc brăţara, însă nu m-a lăsat s-o port la nuntă. Că nu se cade. Deşi s-ar fi potrivit cu toaleta mea. Ştii, eu am copiat rochia mea de mireasă.

—După cine aţi copiat-o?

—Fusesem la o nuntă, la fata amiralului Scodrea, Viorica, scurt timp înainte, mi-a plăcut ţinuta ei şi am rugat-o să îmi împrumute rochia, ca să o copiez.

—Ce anume vă plăcuse atât de mult, încât să folosiţi modelul?

—Toată nunta Vioricăi a fost frumoasă, la Biserica Grecească, se mărita cu cineva din familia Sinadino din Galaţi, greci bogaţi, şi a fost superb, superb nu în sensul că toaletele erau grozave, că era în timpul războiului, a fost o nuntă dimineaţa, la unsprezece, iar rochia miresei a fost un taior de *peau d'ange*, aşa se chema stofa aia, o mătase mai groasă, şi am rugat-o să-mi dea modelul. De aceea, deşi la nunta mea nu era decât familia, am invitat-o şi pe ea şi tot ea mi-a împrumutat parura pe care o purtase la cununie.

—Aşadar, v-aţi căsătorit cu domnul Burnea, în casa prietenilor lui, unchiul şi mătuşa dumneavoastră, Theodorini, în 1946.

—Da, şi imediat după nuntă, am plecat în Cehoslovacia, unde soţul meu avea o misiune. De altfel, tocmai de aceea se şi căsătorea, altfel nu-i dădeau drumul, că îi murise nevasta, şi eu nu am vrut să mă cunun până nu i-a făcut parastasul de un an. El avea şi o fată din prima căsătorie. M-am măritat şi am plecat. El era inginer agronom, misiunea era economică, era foamete în Moldova şi el a importat cartofi, a fost într-o comisie şi acea comisie era formată şi din cineva de la Căile Ferate, domnul Cazaban, care şi el era în voiaj de nuntă, ca şi mine. Mai era în comisie şi un reprezentant de la Banca Naţională.

—Să ne întoarcem la Casa Neniţescu. Mătuşa dumneavoastră prin alianţă îl avea ca frate…

—Pe savantul Costin Neniţescu, care a locuit aici. Când a murit bătrânul Neniţescu, doamna Neniţescu, bătrâna, mai avea o casă aici, în spatele blocului, exact în spatele statuii Caragiale. E o casă bătrânească, unde s-a mutat ea, şi a cedat casa tinerilor. Atunci, ei au despărţit casa în două, parterul l-a luat savantul cu nevasta, iar partea de sus a luat-o sora lui, măritată cu fratele tatii.

—Ce legătură este între ei şi poetul Ştefan Neniţescu?

—Eram sigură că o să mă întrebaţi. Era vărul lor primar. Eu l-am cunoscut pe Ştefan Neniţescu, pentru că era prieten cu Ion Pillat, normal, nu?

—Descrieţi-ne puţin casa.

—Chiar de la stradă e foarte frumoasă. Dacă plecaţi acuma şi mergeţi spre Scala, luaţi-o pe acolo, prin spatele şcolii. E o grădină cu o casă boierească. În momentul când a murit bătrânul, ei au despărţit casa cu un planşeu, au scos scara interioară care ducea sus, unde erau dormitoarele. Aveau atâtea camere, casa se preta. N-avea copii, savantul. Era doar cu nevasta. Sus, la unchiul meu, era un hol, fiecare fată avea o cameră, bătrânii, un dormitor, iar în colţ era sufrageria unde a fost nunta mea. Soţia savantului, Ecaterina Ciorănescu Neniţescu, a murit de curând. El a murit tânăr. Pentru că el a refuzat să iscălească. Ştiţi povestea. A avut o discuţie cu doamna Elena Ceauşescu. El era savant şi şef la facultate. La chimie. Şi doamna Ceauşescu a cerut ca să-i dea o diplomă, cum că ar fi făcut chimia, şi el să iscălească, era şef al Institutului. Şi el a avut curajul să refuze: *Dumneata nu ai nici trei clase primare, cum am să iscălesc eu aşa ceva?* L-a ameninţat teribil, s-a enervat probabil, cum a putut s-o refuze pe prima doamnă a ţării!? Şi el a făcut un infarct şi a murit. Şi i-a continuat munca soţia lui, care şi ea era savantă. Ştie toată lumea cum a murit el. Acum au murit toţi din generaţia lor, au rămas numai cele două fete ale lui Jeana, verele mele primare. Ele au îngrijit-o pe soţia savantului. Una este medic, locuieşte sus, cealaltă vine de la Paris, ori de câte ori e nevoie. Scara de serviciu leagă apartamentele indirect. Dar să-ţi spun cum a fost cu nunta. Îmi amintesc că m-am dus cu tata şi parcă a fost ieri. Sunt văduvă de doisprezece ani şi am fost măritată patruzeci de ani, dar eu nu am avut cu bărbatu-meu o discuţie vreodată. A fost un om superior, care m-a respectat. Nu ştiu cât m-a iubit, că el şi-a adorat nevasta care a murit foarte tânără, apendicită

perforată, când el era la vânătoare…Şi a venit tata să mă ia, cu maşina, din Strada Frumoasă. Mama era pregătită cu tortul, trebuia, după nuntă, să trec două minute pe la ea, angajase tata un taxi, ca să vin să beau cu soţul meu şi cu mama un pahar de şampanie, că mama era bolnavă şi nu putea să iasă din casă şi să ia parte la nuntă. Eram foarte bine ca mireasă. Şi ei au aranjat aşa ca, în capul scării, să aştepte bărbatul meu, cu buchetul de flori şi cu naşa. Intrai într-un hol, şi eu şi cu tata am suit scara, n-am ştiut, era bine aranjată chestia, că sus aştepta mirele. Când m-a văzut: *Vai, dar ce nostimă eşti*! I-a plăcut cum îmi venea parura. Şi tot cu tata am intrat, că el a intrat cu naşa, cumnata tatii. Şi au fost popa de la Biserica Batişte, Cazacu, care era duhovnicul meu, şi cu părintele Petrescu, care era o somitate, de la Biserica Visarion, şi care era prieten şi cu bărbatu-meu, şi cu naşul, unchiu-meu. Ei mergeau uneori seara, să bea un pahar de vin la popă acasă, pe urmă, după ce m-am măritat. El a fost popă şi la Capela de la Paris şi avea o mulţime de tablouri. Unii ziceau că sunt doar cópii, alţii, că sunt originale, nu ştiu. Şi e îngropat în curtea bisericii.

—Aţi fost cununată de doi preoţi.

—Da, părintele de la Visarion, ca prieten, şi părintele Cazacu, pentru că ei ţineau de Batişte. Dar părintele Cazacu era şi duhovnicul meu, deşi stăteam în Frumoasă. Am copilărit pe Strada Batiştei şi am fost botezată de părintele Negulescu, socrul părintelui Cazacu. Acela era un om foarte bine şi era foarte bine cu primarul, cu bunicul meu. Eu eram fată de măritat când a venit ginerele părintelui Negulescu, părintele Cazacu, şi el, ca şi socrul lui, un om cu o cultură extraordinară, un duhovnic extraordinar, nu concepeam să nu mă cunune el. Înainte să înceapă slujba, a venit lângă mine şi m-a întrebat: *Eu, când se face slujba, să pomenesc şi de numele tău Ioana?* Ştia foarte bine că eu îl adorasem pe bunicul meu şi că, în afară de

Manuela, mă cheamă şi Ioana, după el. *Sigur că da, părinte, vă rog.*

Bijutieri şi bijuterii

—Aţi deplâns bijuteriile pierdute ale bunicii şi aţi pomenit de inelul pe care mama dumneavoastră vi l-a dăruit în ziua nunţii şi, ciudat, nu v-aţi bucurat de acest dar. Să ne ocupăm puţin de bijuterii.

—Cea mai bună prietenă a mamei mele era doamna doctor Dobrovici, am vorbit despre casa ei, din Bulevardul Lascăr Catargiu. Aşa că eu am copilărit în preajma ei. Era o femeie foarte deşteaptă, dar foarte bogată, aşa mi s-a părut mie la vârsta aceea, şi era fata unui bijutier. În copilăria mea, am apucat pe Strada Academiei, cum dai colţul de la Regală şi până la facultate, este o porţiune, acolo erau înşiraţi bijutierii de mâna a doua. Bijutierul de mâna întâi era pe Calea Victoriei, Resch, vizavi de Teatrul Naţional. Şi bijuteriile mamei mele au fost cumpărate de la Resch. Dar mă refer acum la aceste prăvălii, m-au impresionat, erau modeste, adică erau ale bijutierilor de mâna a doua, a treia, de pe Academiei. Totuşi, puteai găsi lucruri minunate acolo. Una din aceste prăvălii aparţinea doamnei doctor Dobrovici, ea era fata lui Carapati, argintarul Carapati. Şi nu era celebru, pentru că acolo era o înşiruire, şi toate magazinele semănau unul cu altul.

—Cu toate astea, fiica lui era bogată.

—Da. Şi, în momentul în care a murit ta-su, şi asta am trăit-o, i-a vestit mamei mele, zice: *am lichidat,* cum era şi normal, *şi mi-am recuperat toate bijuteriile*, adică atunci când i-a desfăcut prăvălia, cel care a avut prăvălia, pe inventar probabil, i-a restituit bijuteriile, care erau brute, nu erau lucrate, nu erau un inel sau o brăţară, erau briliante. Doamna Dobrovici şi-a luat aceste bijuterii şi a plecat cu ele la Paris. Şi asta ştiu din

gura ei, nu este o poveste inventată: s-a dus la Cartier, care era cel mai mare bijutier pe vremea aia.

—Nici acum nu stă rău.

—Aşa. Şi s-a dus cu traista, ca să zic aşa, sau le-o fi pus într-o cutie, nu ştiu, dar erau bijuterii brute. Şi i-a spus lui Cartier: *Uite domn'e, astea sunt bijuteriile mele, te rog să-mi faci, să scoţi din ele ce poţi*. Şi eu în viaţa mea n-am văzut bijuterii mai frumoase decât ale doamnei Dobrovici. Erau unice, aşa. Aţi amintit că mama mi-a dat cadou inelul de la Resch. Tata i-a făcut mamii, cadou de nuntă, o garnitură, brăţară, inel şi broşă, se vede că era moda atunci, de se purta foarte mult safirul cu briliante. Şi aicea fac o paranteză, mama nu mi-a dat niciodată din bijuteriile ei, să zic că mi le-a împrumutat să mă duc la vreun bal sau ceva, niciodată. Dar, în ziua când m-am măritat, mi-a dăruit inelul, un safir foarte important, iar briliantele de jur împrejur erau mari, adică era un inel impozant, care, pentru situaţia mea socială şi pentru mâna mea, nu se potrivea deloc. Dacă ea se ducea la baluri şi era fata Primarului din Bucureşti, sigur că da, şi bunica mea avusese diademă. Erau alte timpuri, alte bijuterii. După două războaie mondiale, era simplicitatea mai distinsă, decât să te afişezi cu o bijuterie prea importantă, pare mahala, chiar dacă e de la un bijutier mare. Eram îmbrăcată în mireasă, plecam la nuntă, eram cu voalul de mireasă, când ea mi-a dat inelul, iar eu i-am spus: *Mamă, dacă tot vrei să-mi faci un cadou de nuntă,* e*u plec în străinătate, bărbatu-miu are o slujbă, înseamnă să sfidez şi legaţia şi străinii cu un asemenea inel, sau să-l ţiu în dulap, eu nu pot să port aşa ceva, dacă vrei să-mi faci o plăcere, dă-mi brăţara*! Muream după brăţară, o capodoperă, nu ceva ostentativ, era ceva de un bun gust nemaipomenit, îmbrăcată în platină, un lanţ de platină, şi pe el erau bătute treizeci şi şase de

briliante şi safirul la mijloc, măricel, dar nu provocator, ca inelul.

—Inelul era mai scump decât brăţara?

—Poate că era mai scump, dar era de prost gust, nu ştiu, era ceva...*Les nouveaux riches* puteau să poarte aşa ceva, eu n-am putut, am ţinut mai mult la gust, la ceva mai modest, dar nu era modest, era ceva unic, eu o a doua brăţară de genul ăsta n-am mai văzut. *Dacă ţie-ţi place, sigur, am crezut să-ţi dau ceva mai de valoare*, a spus ea mirată. Eu am răspuns: *Păi, şi asta-i de valoare*. A treia piesă era o broşă banală, cu trei safire şi briliante, care nu-mi plăcea, că toată lumea avea la fel. Când au trimis tezaurul Băncii Naţionale la Moscova, că noi eram aliaţi cu ruşii, bunica şi sora mamei, Marie Pillat, şi-au trimis bijuteriile. Mama a zis: *Eu bijuteriile mele nu mi le dau pentru nimic în lume,* şi le-a ascuns în corset, şi aşa le-am avut, că toţi din familie şi-au pierdut bijuteriile, afară de mama.

—Şi v-a dăruit brăţara.

—Eu am adorat această brăţară, pe care, din păcate, n-am putut s-o port la nunta mea, mama nu m-a lăsat, a zis că miresele nu poartă bijuterii. Mi-ar fi făcut plăcere s-o port, dar dacă mama a zis că nu se cade, n-am pus-o. Am plecat în străinătate, am fost invitată la masă la o ambasadă, bineînţeles că am pus-o, am fost invitată la altă ambasadă, şi am purtat-o, am pus-o, poate, de două ori. Şi pe urmă, când m-am întors, a trebuit să o vând, pentru că mama nu mai avea nici pensie, nici nimica, şi trebuia să trăim. Şi, ca să revenim la doamna doctor Dobrovici, cu aceste bijuterii de la Cartier, unice în felul lor, ea n-a avut copii şi a avut o verişoară, domnişoara Birianu, care a fost măritată cu Ion Marin Sadoveanu, şi aşa, la ea le-am văzut. Era o brăţară enormă, dar nu de prost gust, un model special, nu se vedea montura, era toată bătută în briliante. Şi mai avea ceva superb, ca un pandantiv, un briliant mare şi în părţi tot aşa, o

rivieră de briliante, iar acul, că era o broşă de fapt, se prindea sub rochie, deci nu se vedea de unde pornea riviera de briliante, pentru că acul era sub rochie, rochie de seară sau aşa, o rochie de după-amiază.

—Doamna Dobrovici a dăruit verişoarei ei aceste bijuterii?

—Da, toate i le-a dat şi, pentru că ele erau trei surori, au împărţit bijuteriile. Culmea ghinionului a fost că doamna Birianu, măritată cu Ion Marin Sadoveanu, şi divorţată, pentru că eu m-am ocupat o vreme de ea, am avut grijă de ea, nu ştiu ce, cred că de aceea, într-o zi, a scos riviera şi a zis: *Îţi fac cadou această bijuterie,* şi am luat-o la mine, dar am spus: *Dragă, cât trăieşti, e a ta, că dacă n-ai ce mânca, o vindem*. Ea zice: *Da, dar eu n-am încredere s-o ţiu în casă şi ţi-o dăruiesc, dacă eu mor, este a ta*. Îţi închipui, cea mai frumoasă bijuterie pe care am văzut-o vreodată, mi-a dăruit-o mie! Dar ea avea un avocat, prieten cu nişte nepoate ale soră-sii. Şi, la un moment dat, acesta mi-a cerut riviera, ca s-o evalueze. Am presimţit că mi s-a întins o cursă şi că pierd acest pandantiv. Dar, din moment ce mi l-a încredinţat şi mi-l cere, ca să fie evaluat, eu nu puteam să refuz.

—Nu aţi întrebat-o chiar pe ea?

—Sigur, m-am dus şi i-am dus-o, şi am zis: *Să ai grijă, pentru că, probabil, ăsta e un escroc.* Ea a protestat: *Vai, dar e un prieten, care vrea ca să o evaluez, că, dacă la un caz, vreau s-o vând, să ştiu cât să cer*. I-am dat-o şi dată a fost, pentru că el a vândut-o şi cred că a împărţit banii cu nepoatele. Eu ce puteam să spun, femeia era liberă, când mi-a cerut, i-am restituit-o. Eu am pierdut-o.

—Dar ei i s-or fi dat banii?

—Cred că i-a dat doi bani jumate. Am lăsat-o în pace. Cu escrocii nu te poţi pune. Nu ştiu dacă mai trăieşte, n-am să pomenesc numele lui, dar a fost un mare escroc. Şi am vorbit odată cu el şi mi-a spus: *Păi, toţi avocaţii sunt escroci*, adică orice

mişcare fac, dar el a culminat. Eu, din momentul din care mi-a luat-o, nu l-am mai văzut, aşa că nu am avut ocazia să-i servesc că nu m-a păcălit, că am ştiut perfect că-i o escrocherie. Adică, pe cine a păcălit a fost proprietăreasa: *Nu ţi-am dat-o să mi-o vinzi, ci să mi-o evaluezi.* Şi obraznicul*: Da, dar,* zice*, era un preţ bun şi am vândut-o,* adică i-a furat-o, treabă care nu mă interesează, dar bijuterii frumoase mi-au trecut prin mână.

—Uneori, obiectele frumoase au poveşti urâte.

—Şi, relativ la bijuterii, vreau să vă mai spun o scurtă poveste, dar frumoasă, de data asta. Mama mea era foarte prietenă cu doamna Bujoi, care Bujoi a fost ministru şi a murit în puşcărie, şi avea două fete, şi pe timpul cât era el ministru, am fost la nunta fetelor. Şi era pe atunci o modă când toată lumea se îmbrăca după-masă, când se duceau la cocktailuri şi recepţii, în rochie neagră şi, fără gust, după mine, un dreptunghi, bătut în briliante, şi pus la butonieră, sau în fine, dacă era rochie neagră, în stânga.

—Era o broşă?

—Broşă, şi cât o plăcintă era, adică de valoare mare, nu-şi puneau coliere, dar parcă erau de la şcoală, toate într-o uniformă. Doamna Bujoi era prietenă cu mama, dar ea a făcut parte din Crucea Roşie şi noi acolo ne-am legat mai mult. A fost eleva mea. Toate doamnele din societate s-au pregătit de război, ştiau că vine războiul şi au făcut şcoală. Eu, care de mult activam voluntar în Crucea Roşie, am fost foarte încântată de acest gest, am zis că este un gest patriotic, ca să vie nevasta ministrului să îngrijească de nenorociţii din spital, până nu începuse războiul, să-şi facă şcoala. Doamna Bujoi şedea pe Dionisie Lupu, o casă frumoasă, vizavi de locul unde-i verdeaţa aia, între blocuri, când te duci la engleji, sunt nişte bănci şi o grădină cu o fântână. Vizavi e o casă boierească. Nu era casa lor, el era directorul unei societăţi şi era casa societăţii. În spate, era o

grădină superbă şi amândouă fetele s-au măritat vara şi petrecerea a fost în grădină, mă rog, deci am amintiri foarte frumoase de acolo. Şi cea mai mică, Ioana, a fost măritată cu Bani Ghica, a divorţat, a plecat în străinătate şi este de ani de zile măritată cu vărul primar al reginei Angliei, Gordon îl cheamă. Erau stabiliţi în America, şi ea avea cai de curse, cu care venea în Europa şi-i vindea. Acuma mi s-a spus că el a îmbătrânit şi că s-au stabilit în Anglia. Ei, şi aici ar mai fi o poveste de spus, dar este o poveste întreagă. Vreau să revin la doamna Bujoi, adică vreau să spun, mi-e greu să mă exprim, că am respect pentru ţăranul român, care, când este cinstit, este deosebit de cinstit. Doamna Bujoi a fost cu soţul ei la teatru, cu această broşă, şi când a venit acasă, era iarnă şi zăpadă, nu a mai intrat maşina în curte, nu ştiu de ce, şi ei au intrat în casă şi, când să se dezbrace, au văzut că lipseşte broşa, probabil că nu şi-a pus siguranţa cum trebuie când şi-a îmbrăcat paltonul plecând de la teatru. Au căutat prin grădină, au căutat pe trotuar, era zăpadă, n-au găsit-o. Şi au dat un anunţ în ziar: *Pierdut broşa cutare, cutare*, au descris-o*, în ziua cutare, la ora cutare*. Ştia precis că la ora unsprezece s-au întors de la teatru. Asta era prin ianuarie şi au trecut februarie şi martie şi aprilie şi, când a venit primăvara, într-o zi, a sunat la uşă un ţăran şi servitoarea a zis: *Ce doreşti,* şi ţăranul: *Vreau să vorbesc cu stăpâna casei*. Şi zice: *Dar cine eşti dumneata şi ce vrei*, că nu putea să primească pe oricine. Doamna a coborât, că era la etaj, şi ţăranul a spus: *Doamnă, în ianuarie, eu am fost în Bucureşti, dar mă duceam spre gară, şi am găsit ceva care strălucea pe zăpadă (*în faţa casei ei*) şi m-am aplecat şi am ridicat o broşă, care cred că e de mare preţ, care a pierdut-o cineva. Şi când am ajuns acasă, a doua zi sau a treia zi, am citit în ziar că dumneavoastră aţi anunţat că aţi pierdut o broşă în ziua de cutare, dar nu ştiţi unde. Şi bănuiesc că e a*

dumneavoastră, că aţi dat adresa, poftim broşa. Ţăranul a ţinut-o luni de zile, n-a mai putut să vie la Bucureşti, dar, în mai, primul drum l-a făcut la doamna Bujoi şi a zis: *Poftim broşa, este a dumneavoastră?* Ea era uimită: *Da, este a mea. Dar cum de te-ai gândit?* Şi ţăranul: *Păi, aţi dat un anunţ în ziar şi am zis că nu pot să vin pe zăpadă, să treacă, să vie primăvara ca să v-o aduc*. Mie, gestul mi s-a părut extraordinar, putea s-o vândă şi să ia bani grei. Adică, el şi-a dat seama că sunt briliante, nu era un dobitoc, că nu lua drumul să i-l restituie, dacă era un fleac. Nu? E un lucru frumos şi am toată stima pentru ţăranul român.

—Poveşti cu bijuterii.

—Acuma, să vă spun...cum a fost cu brăţara, cadoul meu de nuntă de la mama.

—Foarte repede, mi se pare un an mai târziu, aţi fost pusă în situaţia să vindeţi acest cadou.

—Păi, eu am stat un an de zile în Cehoslovacia, şi m-am întors în anul când a plecat regele, înainte să plece el. Eu am venit vara, şi el a plecat în noaptea de revelion. A fost o noapte neagră pentru mine, pentru că eu am fost regalistă. Şi toţi ai mei au fost. Şi am suferit. Şi, la început, s-au luat casele, mama nu mai avea din ce trăi şi, ca să pot s-o ajut, m-am dus, erau mulţi bijutieri pe Calea Victoriei, la unul de lângă Biserica Albă, care însă şi-a bătut joc de mine, eu m-am dus că-l cunoşteam, m-am dus cu brăţara, şi mi-a dat doi bani jumate. Am zis că pe nimica n-o dau, mă duc şi la altul, să văd dacă nu-mi dă mai mult. Ăsta, fiind convins că eu sunt o tâmpită şi că n-o să fac nimica, a zis că tot la el o să vin. Ştiam că mai e un bijutier lipit de Capşa şi m-am dus la ăla, Carabeţeanu îl chema, un domn foarte bine, când a văzut brăţara mea, a înnebunit. Ăsta era bijutier de carieră şi ălălalt nu era bijutier, vindea numai.

—Era negustor, nu un artist.

—Vindea servicii de masă, covoare, tablouri, tot felul de lucruri.

—A, deci era un fel de anticar.

—Şi erau foarte mulţi anticari pe vremea aia, pentru că lumea vindea de se rupea, nu mai aveau moşii, nu mai aveau case, şi-şi vindeau bijuteriile, tablourile, tot. Şi deci ăştia făceau o avere, care cumpărau, că ei cumpărau pe nimica şi vindeau la bogătaşii din timpul ăla. Carabeţeanu era o prăvălioară modestă, dar, totuşi, o firmă cunoscută. Resch nu mai exista pe vremea aia, dar era egal cu Resch. Când a văzut brăţara mea, să-i vie rău. *Doamnă, am o comandă şi-mi trebuie briliante şi nu găsesc. Vă dau* – mi-a dat preţ de trei ori cât mi-a dat celălalt – *dar nu am bani acuma, veniţi mâine*, *că trebuie să scot de la bancă. Şi vă dau banii. Domnul cutare…(*îmi scapă acuma, care era în guvern), *nu ştiu ce, mi-a dat o comandă ca să-i fac o bijuterie şi nu am*. Mi-a părut rău că a stricat aia pentru că-i trebuiau briliantele, că era frumos ca obiect, dar, în fine, omul îşi făcea treaba, îi trebuiau briliante şi era un om care mi-a oferit de trei ori cât mi-a oferit ălălalt. Deci am încheiat şi a rămas că a doua zi iau banii. Eu am crezut că fac bine să mă duc îndărăt, să-i spui celuilalt: *Domn`e, să nu mă aştepţi, că am vândut-o.* Am crezut că face criză de nervi, pentru că el şi-a bătut joc de mine, ca să dea doi bani jumate, şi-acum a pierdut obiectul. Şi m-a făcut cu ou şi cu oţet. Cum am venit la el şi, pe urmă, m-am dus să vând la altul! Cum mi-am permis aşa ceva! A fost de o obrăznicie nemaipomenită şi, în clipa aia, s-a deschis uşa şi a intrat un domn, o rudă de-a mea. Adică, am o mătuşă care trăieşte şi acuma, are o sută de ani, şi avea un soţ colecţionar, avea tablouri superbe, bijuterii, probabil că se ocupase şi de vânzăricumpărări, că pe vremea aia se purta, şi zice: *Dar ce-i aicea, cum îţi permiţi dumneata să vorbeşti pe tonul ăsta cu nepoata mea?* Şi l-a pus pe ăla la punct şi l-a făcut de două parale. Nu ştiu, el n-avea cine ştie ce treabă cu obraznicul, probabil că vindeau-cumpărau împreună, şi m-a

luat de braţ şi m-a condus până acasa, adică nu m-a lăsat, o fi zis că ăla mă ia şi la bătaie, şi i-a spus: *Cum îţi permiţi? Te rog!* N-a mai călcat la el în prăvălie niciodată, m-a luat de braţ şi, pe stradă, mi-a spus: *Dacă mai ai ceva de vânzare, vino la mine, că eu îţi dau un preţ bun, şi mai ai un avantaj, dacă vrei să-ţi răscumperi bijuteria, sau ceva, eu îţi stau la dispoziţie*. Eu nu am mai făcut nici o treabă cu el, niciodată, că nu am mai avut ce să vând. El, între timp, a murit, dar gestul rămâne în picioare, că gestul era foarte şic. Nu eram foarte intimi, era de curând în familie, dar el se ocupa de vânzări. Şi eu mă ocupam la vremea aceea de vânzări, cunoşteam foarte multă lume care avea bijuterii, chestii şi, dând din mână în mână, se vindeau lucrurile. La un moment dat, a fost meseria foarte periculoasă, foarte multă lume a intrat în puşcărie pentru asta, însă eu am avut noroc să mă aflu între oameni cinstiţi, nu mă duceam cu oricine. Eram foarte bine cu ăia de la Consignaţia, era un domn, nu mai ţiu minte cum se chema, care achiziţiona, şi mi-a plasat foarte multe lucruri, tablouri, servicii de masă de-ale mamii, pahare comandate la Karlsbad, mă cunoştea, şi era foarte amabil.

—Aşa v-aţi descurcat în vremea aceea, cu vânzări, cu injecţii. Cred că vă era foarte greu.

—Sigur că da, dar să vă povestesc ceva frumos, dat fiind că am vorbit de Resch, că, vizavi de magazinul lui, era Teatrul Naţional, care, din păcate, nu mai este, că a fost bombardat în timpul războiului. Atmosfera din teatrul ăla n-am s-o uit până la moarte. Între cele două războaie a fost aşa o epocă pe care am avut norocul s-o trăiesc, de cultură, de bun simţ, de eleganţă, se zicea că e micul Paris, să ştiţi că lumea era îmbrăcată pe stradă cu gust. Bine, pe vremea aia nu se umbla cu picioarele goale, întotdeauna aveai ciorapi, pantofi de la Bali, avea reprezentanţă aici, cu pălării, cu mănuşi, asta era între cele două războaie. Dar nu

pot să uit că, în fiecare duminică, mama mă ducea la Teatrul Naţional. De la unsprezece la unu, vorbea Ion Marin Sadoveanu, despre teatrul universal, o oră vorbea despre un autor, de la unsprezece la douăsprezece, şi, de la douăsprezece la unu, se dădea un act din autorul pe care el îl tratase. Nu a existat o duminică să lipsească Regina Maria la aceste conferinţe. Venea punct la unsprezece cu doamna de onoare şi, bineînţeles, toată lumea se scula în picioare şi o ovaţiona. Şi publicul era foarte rafinat. Nu cunoşteam pe nimeni, dar era o atmosferă plăcută. El avea darul vorbirii şi o cultură fantastică, şi pe urmă venea piesa, un act, care era întotdeauna jucată de actorii cei mai buni. Aşa, şi s-a întâmplat o dată, într-o duminică, asta am vrut să vă povestesc, că Regina, care era mai mult decât punctuală, nu a venit la unsprezece. Şi el nu a început, până nu vine Regina. Şi au trecut cinci minute, şi au trecut zece minute, şi a apărut Ion Marin Sadoveanu pe scenă şi a spus: *Am primit un telefon de la Palat că Maiestatea Sa este ocupată cu o audienţă, a venit cineva, şi nu poate să întrerupă audienţa, dar o să vie de îndată ce pleacă persoana. Totuşi, nu vrea să întârzie spectacolul, aşa că roagă să înceapă conferinţa, îşi cere scuze, Regina îşi cere scuze, şi roagă să se înceapă conferinţa*. Şi a început el să vorbească şi, după zece minute, publicul era aşa, aicea era scena, şi loja regală era lângă scenă, şi el vorbea, şi în mijlocul unei fraze, că lumea era atentă la el şi la ce spunea, se opreşte şi se întoarce cu faţa la lojă, se înclină, şi am înţeles că a venit Regina. Şi atunci toată lumea s-a sculat în picioare şi a început să aplaude şi Regina în picioare a dat bezele spre sală, cu mii de scuze, şi s-a aşezat pe scaun şi cu doamna de onoare alături, şi conferinţa a pornit de unde s-a oprit. Eu am considerat extraordinară scena şi nu pot să n-o povestesc. Regina comunica cu poporul, lua parte la aceste

conferinţe, care erau superbe, dar putea să nu vie, nu, să o intereseze altceva.

—Palatul era la doi paşi de teatru. Oare cum venea Regina la conferinţe, pe jos, ca fiul ei la inaugurarea Hotelului Athénée Palace?

—Nu ştiu. E frumos, nu? Adică, e un episod. Aşa, şi, lângă Teatrul Naţional, adică unde e Palatul Telefoanelor, era Oteteleşeanu, restaurantul. Şi iarna era patinoar. Şi eu am fost cu guvernanta la patinoar. Mie nu-mi plăcea patinajul, aveam o pasiune pentru tenis, dar mama ţinea foarte mult să fac un sport de iarnă. Aveam degerături şi sufeream ca un câine, aveam unsprezece ani, nu eram pentru patinaj, şi parcă eram pedepsită. Dar nu pot să uit c-am văzut o pereche, şi perechea era aşa: doamna G., de vârsta mamei mele, care patina cu băiatul lui Chrissoveloni, un băiat superb, cu studii la Oxford, şi avea un pulover alb pe care scria Oxford, şi au valsat, el, tânăr, cu baba, pentru că era muzică. A fost un spectacol pentru mine, care mi-era frică de gheaţă, dar era ăla, frumos şi tânăr! A fost botezat de principele Niculae şi, deci, îl chema Niki Chrissoveloni. Poate că aţi auzit.

—De banca lor am auzit, recent s-a lansat o carte despre familia Chrissoveloni, chiar la sediul fostei lor bănci, a cărei clădire a fost făcută de arhitectul G.M.Cantacuzino.

—Aşa, şi eu l-am cunoscut, mai târziu, pe Niki, dar acolo, la patinoar, s-au potrivit, erau înalţi amândoi, aia era bătrână, avea copii mari, iar el tânăr de tot, ieşit de la Oxford, cum să spun, era ca un spectacol, aşa de frumos au patinat împreună, încât toată lumea şedea şi se uita la ei. Şi Niki Chrissoveloni a fost însurat cu Dodo Lakeman, şi a avut vreo trei băieţi şi o fată, a făcut puşcărie, bineînţeles, şi a fost la Canal. Şi când era el la Canal, ea, cu trei copii, murea de foame şi s-a angajat la Ştrandul de la Kiseleff, băieşiţă, adică lumea se dezbrăca de haine, ea păzea hainele şi ei

intrau în apă, şi ea povestea la toată lumea, zicea*: Dar eu aşteptam să mi se dea un bacşiş*…şi ăia se jenau, cum să-i dea nevestei lui…dar lumea e tâmpită, că dacă a văzut că ea e acolo, ca să câştige un ban, avea trei copii de crescut, ar fi trebuit să-i dea bacşiş. În fine, s-a terminat cu Canalul, a ieşit ăla de la Canal, au plecat, era arhimilionar în Grecia, şi-a luat copiii şi s-au cărat în Grecia, şi a fost un moment de acalmie, copiii erau la şcoală şi scriau colegilor: *Tata a vândut o biserică la nişte americani*. Se vede că pe moşiile avute în Grecia era o capelă şi aia s-a putut demonta şi a vândut-o. Fata s-a măritat cu băiatul lui Papastratos, ăla cu ţigările. Şi, mai târziu, tata, superbul, care era pe gheaţă, aşa mi-a rămas în cap mie, şi-a dat seama că e foarte grav bolnav. Şi, atuncea, a plecat cu nevasta în Elveţia, la un mare specialist, şi a spus: *Eu ştiu că am cancer, dar vreau să ştiu precis cât mai am de trăit, că am o avere care trebuie să o împart şi să fie totul aranjat în momentul…* Şi doctorul din Elveţia i-a spus: *Mai ai trei luni de trăit*. Sau i-o fi spus nevesti-sii. În orice caz, el şi-a aranjat averea, ca să fie totul în regulă, şi a murit. Era încă tânăr. Dar eu l-am văzut în plină splendoare, înainte de puşcărie, la patinoar, la Oteteleşanu.

Florian Procopie Dumitrescu

—Să vorbim despre Florian, fiul al doilea al primarului, şi despre moşia lui, aflată la optsprezece kilometri de Bucureşti.

—Da. Florian, tatăl Ioanei Celibidache şi al Suzannei Vrancea, unchiul meu care m-a iubit foarte mult. Să ştiţi că nu a făcut nici o diferenţă între copiii lui, cele două fete, şi mine, eu, care sunt foarte sensibilă. Şi el a fost plecat la Paris pentru studii, acolo a cunoscut-o pe mama fetelor, care era o splendoare. Era fata unui profesor din Brăila, culmea, e aşa de mică lumea, că bărbatul meu, care a stat la Brăila, l-a avut profesor de

matematică pe Procopiu, tatăl fetei. Însă, în timpul războiului, Procopiu a murit şi a lăsat o văduvă cu trei fete şi un băiat. Băiatul era şi el o splendoare, eu mă topeam, când îl vedeam pe ăla, cădeam jos. Dar era bolnav de plămâni, nu ştiu ce era cu el. Şi asta, soră-sa, a plecat la Paris imediat după război şi, nu ştiu cu ce ocazie, s-a cunoscut cu Florian Procopie Dumitrescu, unchiul meu, care s-a cununat imediat cu ea la ambasadă şi a trântit o fată, pe care a chemat-o Suzanne, că era la Paris, dar frumoasă, asta, a lui Procopiu, de picai. Când au venit la Bucureşti, bunicul să n-o vadă, că nu ştia cine e, că ta-su a murit şi era un profesor, şi asta ce făcea la Paris, ce făcea? Şi n-a primit-o. Şi mi-aduc aminte că, de câte ori se ducea unchiul la Paris, îmi aducea mie nişte cadouri, nişte rochii, cu toate că avea copii, el şi pe mine mă umplea de cadouri, şi să ştii că m-am ataşat foarte tare de el şi, când aveam păsuri, mă duceam şi-i spuneam lui, nu spuneam la alţii, dar lui îi spuneam. Casa lui e aici, după colţ. Ştii unde era ambasada grecească? Casa lipită, casa unde făceam adesea Crăciunul, duminica. E prima casă, cum pleci de aicea, la colţ e o băcănie. Şi casa de alături.

—Foarte aproape de casa părintească din Batiştei.

—Da, aproape. Dar femeia aia, până n-a murit bunicul, nu a intrat acolo. Probabil că bunicul nu a vrut-o, nu ştiu de ce, aşa.

—A fost o întâmplare că şi-a luat casa aici, nu era un loc primit de la tatăl lui

—Nu, şi-a cumpărat. După ce a murit bunicul, bunica a spus: *Dragă, bunicul a fost contra, că nu ştia ce învârteşte asta la Paris, dar e nora mea!* şi a primit-o, când a venit la vizita de condoleanţe. Atât! Nu a fost la înmormântarea bunicului, dar, după doi ani, când a murit bunica, a fost la înmormântare, nefardată, că ea se farda mult, toată în negru, că murise soacra, şi mama mi-a spus: *Uită-te la ea* – erau toate cocoşneţele aşezate lângă

mort, că aşteptau să înceapă slujba – şi mama mi-a spus mie, aveam vreo paisprezece ani, *uită-te la ea cât e de superbă, o splendoare de femeie*. Adică ea a fost iubită în familie, dacă o detesta, mama n-ar fi zis aşa ceva. Aşa, şi era proprietara moşiei, vizavi de aeroportul Otopeni, pe şosea, la numărul 16.

—Şi cum se numea moşia?

—Petreşti. Fata lor s-a dus, acuma, după revoluţie, cu bărbat-su, ca să ceară pământul. Şi când s-au dus în sat la Petreşti, s-a rugat s-o lase înainte, că voia numai să depună cererea, pentru că erau ţărani mulţi, care-au zis că au venit boierii cu maşina ca să lase o hârtie să revendice moşia şi *lasă-i să treacă înainte*. Şi când au citit pe hârtie Procopie Dumitrescu, a sărit în sus tot satul: *Nu-i adevărat, niciodată Dumitrescu, aicea, domnul Floricel era stăpân.*

—Deci îi spun şi azi cu diminutivul.

—Floricel. Toată lumea zicea: *Domnul Floricel era stăpân! Nici un Dumitrescu! Ce, de unde aţi scos-o cu Dumitrescu!* A sărit satul. Am râs de ne-am prăpădit.

—După cincizeci de ani.

—Da, după cincizeci. Ăia erau copii, probabil, pe vremea aceea. Acolo el cununa, ne chema la nuntă, boteza, nu ştiu ce. Acuma, eu trebuie să ajung la subiect, că vorbeam de Biserica Silvestru. Păi, numai înmormântări? Pardon, că au fost şi nunţi. Suzanne şi cu Ioana s-au măritat în aceeaşi zi, deci Floricel a venit la Biserica Silvestru, că nici nu a conceput să se căsătorească fetele la altă biserică decât la Silvestru. A venit el cu amândouă miresele, una în dreapta şi una în stânga, fiecare avea naşii respectivi, dar el a intrat în biserică cu cele două mirese la Silvestru. Şi chiar ea, eu eram foarte bine cu nevasta lui Floricel, mi-a şoptit: *Dar dragă, trebuia să intre mai maiestuos, a dat fuga de parcă pleca trenul!* Deci n-a fost o intrare

frumoasă cu miresele, a venit de parcă îl gonea cineva de la spate.

—Asta era părerea mamei mireselor.

—Da, mama mireselor mi-a spus mie. Dar mie îmi plăcuse cum a intrat el cu fetele lui, mirese! Aşa. A fost pe urmă acasă petrecere şi Suzanne arăta minunat, Ioana a fost superbă, era frumoasă ca mă-sa, şi s-a măritat de trei ori, ea nu spune, dar a fost măritată de trei ori. Şi când m-am întors eu de la Praga, eram cu mama pe bulevard şi ne-am întâlnit cu Ioana, care venise să divorţeze. Şi Bâzu Cantacuzino era aviatorul lui Ana Pauker. Şi se fâţâia cu avionul.

—Bâzu Cantacuzino a fost aviatorul Anei Pauker?

—Da, şi pe urmă s-a sinucis.

—A căzut cu avionul, accident, aşa auzisem.

—Când a văzut că i-a luat şi moşia şi tot şi că se împute treaba, imediat după ce a făcut ultimul drum cu...Ah, şi pleca spre Paris şi Ioana s-a rugat s-o ia, că se pleca greu. Nu ştiu ce-a făcut. Şi eram cu mama pe bulevard şi zice: *Uită-te la ea cât e de frumoasă, vezi, aşa era Regina Maria când era principesă, uite, aşa frumoasă cum e asta, aşa era şi aia.* Acuma, nici nu zici că a fost frumoasă. Şi nu ştiu de ce pentru că, slavă Domnului, n-a fost nici în puşcărie, ca soră-sa, şi a avut o viaţă uşoară. Eh, aia e fiecare. Mai bine că n-am fost frumoasă niciodată, că cel puţin n-am ajuns să fiu urâtă.

—Eu nu ştiu cum eraţi, dar cred că acum sunteţi frumoasă.

—Doamne fereşte! Am avut noroc. Am avut noroc mare, am fost foarte norocoasă, şi mi s-a prezis asta, că mama…Înainte de primul război mondial se năştea acasă, or, acuma, când să mă nasc eu, începuseră sanatorii cu lux, şi Antoniu avea sanatoriu unde sunt *Arşii* acuma, pe Ion Mincu.

—Fostul Spital de Urgenţă.

—Da. Şi mama a fost prima care a născut acolo, la sanatoriu. Şi pentru că am fost prima, şeful spitalului, adică doctorul Antoniu, care era cineva, tatăl lui Antoniu, doctorul care m-a asistat, a zis că, pentru primul copil, trebuie deschisă o sticlă de şampanie, ca să aibă noroc copilul. Şi s-a băut şampanie la naşterea mea. Şi să ştiţi că am avut noroc toată viaţa. Aşa că asta e adevărat. Aşa, şi Florian Procopie Dumitrescu îşi adora pământul şi moşia. Avea tot felul de reviste englezeşti, Home & Garden şi nu ştiu ce.

—A studiat agronomia?

—Da, şi, într-adevăr, era o moşie model. Avea cinci automobile în curte, aicea, se văd în fund garajele. Era una cu două locuri, cu care el se vântura, era una închisă, un imperial şi nu mai ştiu ce, în fine. Şi bineînţeles că în anii treizecipatruzeci, care au fost de mare belşug în ţara asta, el, care avea pasiunea pământului şi totul făcea pentru pământ, a zis lumea că-i nebun, că şi-a înconjurat moşia cu un zid de beton armat. Care bineînţeles că a fost dărâmat, nu mai există. Se vedea de la şosea un turn foarte frumos. Eh, acolo era uzina electrică, pentru că el avea electricitate la conac. Conacul era în stil românesc, şi cu trepte, aşa, către un lac. Şi nu pot să uit că a fost un congres, bănuiesc că între 1930 şi 1931, pe timpul lui Carol al II-lea, că el susţinea lucrurile astea. Un congres de agricultură şi de moşieri, unde fiecare arăta ce a putut să facă. Ştiu că preşedintele acestei asociaţii era domnul Cămărăşescu, care avea o fermă model. Deci toţi străinii, şi americani şi englezi şi francezi şi spanioli, că a fost un congres mare, care trebuie să fie în arhive, pe undeva, specificat, au fost plimbaţi la toţi moşierii care aveau moşii de arătat, şi ştiu că inaugurarea congresului a fost la domnul Cămărăşescu, pe care eu personal nu-l cunoşteam, şi atunci, unchiul meu, Florian Procopie Dumitrescu a zis: *Când o să fie închiderea acestui congres, să fie la mine la*

moşie. La optsprezece kilometri de Bucureşti, aveau maşini cu toţii, s-a organizat ca să fie toată lumea transportată, şi el, care era un foarte bun organizator, până în cele mai mici detalii a aranjat această petrecere, care pe mine m-a impresionat, am zis că *c`était un chef-d'oeuvre*. Şi, bineînţeles, el s-a adresat la Capşa, a spus câte persoane sunt, avea o peluză în faţa casei, o splendoare, înconjurată de trandafiri pitici, nu ştiu câte mese, să zic că au fost zecedouăsprezece mese, de câte patru persoane numai, foarte puţine femei, soţia lui, mama mea, eu, Flori Filotti, care nu era măritată atunci, o splendoare de fată, fata lui Taşcă (Taşcă fusese ministru), şi, obligatoriu, a zis unchiul meu, doamnele să fie în costum naţional îmbrăcate. El avea o colecţie de costume vechi, superbe şi, cum fetele erau frumoase şi toate în costume naţionale, deja era ceva foarte frumos de văzut. Capşa a organizat într-un mod extraordinar, sub directivele lui, şi s-au dat meniurile, îmi pare foarte rău că l-am aruncat, că mi-a fost frică de percheziţie, n-am păstrat meniul ăla care era tipărit superb şi cu chenar, aşa, Maison Capşa, nu ştiu ce. Şi totul era românesc, adică începând de la icre negre, pui la frigare, care se făcea sub nasul nostru, pe peluză, într-un colţ, discret, se vedea rotisoarea. Taraful de lăutari era de cea mai bună calitate, cel care a fost şi la Paris şi la New York, s-a creat o atmosferă de nedescris. Eu şedeam lângă un portughez şi am vorbit franţuzeşte. Am crezut că înnebuneşte. Eu n-am văzut un bărbat să înnebunească, dar într-adevăr că era superb. El aşa ceva nu mai văzuse niciodată, aşa o organizare. Unchiul meu nu s-a aşezat la masă, a trecut toată noaptea de la o masă la alta, ca să vadă dacă toată lumea e servită. Bineînţeles, personalul de la Capşa servea băutura, vinuri vechi româneşti, a fost şi şampanie, taraful la înălţime, totul era de primă calitate. Şi Suzanne, care era prea mică să ia parte, se uita pe geam. Ce m-a impresionat pe

mine cel mai mult, şi cred că i-a impresionat pe toţi, înainte să ne aşezăm la masă, am vizitat grajdurile şi toată instalaţia de ţară, pe care o făcuse el acolo, inspirat din acele reviste de specialitate. Şi m-a impresionat că vacile, când veneau de la păscut, intrau nu în grajd, erau afară, într-o îngrădire, dar, la coada vacii, era un şanţ de beton în care curgea apă în continuu. Deci, nu exista murdărie pe nicăieri. Cai, vaci, toate erau calculate după revistele alea, şi ăia d-aia se cruceau, că nu văzuseră aşa ceva, la noi nu exista, nici la Cămărăşescu... Această festivitate *champêtre* este ceva ce nu voi uita niciodată. Îmi pare rău că nu mai am meniul, pentru că, pe spatele meniului, portughezul şi-a scris impresiile, fusese în atâtea ţări din Europa, dar el aşa ceva nu mai văzuse, ambianţa, faptul că gazda se plimba de la o masă la alta, să stea de vorbă, mai ales că ştia franceză şi germană la perfecţie. Ştia să primească, era un senior. Vorbind cu vara mea, care acum are optzeci de ani, ca s-o mai întreb detalii, nu mi-a dat detalii în plus, dar zice: *de sus, de la fereastra mea, cu lampioane peste tot şi cu muzica aia, a fost ceva de neuitat,* nu că era ta-su, dar pentru că aşa era.

—Iar la Bucureşti, stăteau aici, pe Gogu Cantacuzino.

—Casa aceea micuţă, cu cărămidă aparentă. Cu un vestibul frumos, o marchiză, intrare prin curte şi două ferestre la stradă. Că pe urmă, imediat, vin grecii.

—O casă înaltă, cu etaj, dintr-o pereche de case identice.

—Da, care a fost a lui Pache Protopopescu, acolo mi-a dat mie decoraţie pentru activitatea în Crucea Roşie.

—Ca soră voluntară de Crucea Roşie. Dar de ce tocmai în casa aceasta?

—Doamna Pache Protopopescu era Preşedinte la Crucea Roşie, sectorul galben, adică sectorul

ăsta. Şi mi-a dat *Regina Maria*, clasa a doua. Aici, în casa asta locuia.

—Cine să fi fost, din neamurile primarului?

—Nu ştiu dacă era fata sau nepoata primarului…Sau prin alianţă…

Case şi familii

—Doamnă Burnea, sunt câteva locuinţe şi câteva familii prietene, despre careBragadiru vreţi să-mi vorbiţi, dar plecăm de la o casă de pe Strada Icoanei, peste drum de Strada Schitul Darvari, unde nu stătea nimeni dintre cei cunoscuţi.

—Da, cum ieşi din Strada Schitul Darvari, chiar în faţă, e casa asta. O clădire impunătoare, nu ştiu cine a fost proprietarul. Eu am avut ocazia să intru, pentru că m-a dus acolo cea mai bună prietenă a mamei mele, Sofia Bragadiru, de care aş vrea să vorbesc astăzi un pic, pe care am adorat-o. Ea n-a avut copii, n-a fost măritată, dar m-a iubit foarte mult şi m-a răsfăţat, pe mine, care nu eram prea răsfăţată. Acolo era o croitoreasă fără firmă afară, în casa de care spun, unde doamnele din societate îşi făceau comanda de rochii unicat, stofe, modele, chestii.

—Era, fără firmă afară, un atelier de croitorie. În toată casa?

—Da, era o casă de mode şi, probabil, erau şi atelierele. Clientele le primeau în salon, aveau fete care se îmbrăcau în modele şi defilau, pentru o singură clientă! Veneai pentru o rochie de seară sau de după-masa, sau un palton, şi apăreau fetele, care prezentau ce ai cerut, şi îţi alegeai rochia cutare sau paltonul cutare. Pentru mine, asta era extraordinar, cum să spun, modelele de acolo nu le vedeai în oraş, şi, o dată, am avut o rochie de seară foarte frumoasă, care m-a ţinut multă vreme, şi altădată am fost vara, dusă tot de Sofia Bragadiru şi, pentru o rochie de vară de mătase, au trecut mai multe fete îmbrăcate în mai multe rochii prin faţa noastră. Ea m-a întrebat: *Care îţi place*? şi i-am

spus: *Cutare rochie mi-ar plăcea!* şi atuncea a întrebat: *Nu vindeţi modelul? Să nu mai facă altă rochie, sunt sigură că, dacă domnişoara încearcă rochia, îi vine bine*. Poftim? Am pus rochia pe mine, venea turnată, a plătit nu ştiu cât, niciodată nu mi-a spus, şi am plecat cu rochia.

—Prietena mamei dumneavoastră v-a făcut o bucurie.

—Am vrut să pomenesc de fetele Bragadiru, pentru că am multe amintiri cu ele, şi am început cu atelierul de croitorie pentru că e legat de ele şi pentru că era într-o casă frumoasă.

—Cam prin ce an era?

—În anii treizeci. Pe urmă, dacă a venit războiul, s-a terminat.

—Era o croitorie de care se vorbea?

—Adică ştia toată lumea, la *Rose France*, dar era foarte scump, nu se ducea oricine.

—În ghidul despre Bucureşti al mamei dumneavoastră, apare o reclamă pentru această firmă: *Rose France, imported woolen and silk goods, exclusive novelty, English spoken.* Pe atunci, Strada Icoanei se chema General Lahovari. Scrie: *Strada General Lahovary No.19.*

—Ah, am avut de acolo mai multe rochii, şi de seară şi de după-masă. Domnişoara Sofia Bragadiru aşa mă răsfăţa, mă lua în târg şi târguiam. Sau, la un moment dat, a ştiut că sunt invitată la mare, la Balcic, zice: M*ergem la Nestor*, era alături un magazin unde vindeau ciorapi, costume de baie, lucruri de-astea. Şi mi-a cumpărat aşa, de exemplu, ca să-ţi pui costumul de baie ud, era un sac cu cauciuc pe dinăuntru şi creton pe dinafară, să nu pleci cu ăla ud. Şi papuci de nisip, şi începuseră ciorapii lungi, în cutii, aşa, mi-a luat trei duzini de ciorapi. Ei erau foarte bogaţi şi mă răsfăţau pe mine extraordinar, ea m-a considerat fata ei.

—Da, celebra firmă de bere Bragadiru.

—Să vă spun ceva şi despre casa Bragadiru. Era în incinta fabricii de bere. Şi au transformat-o, au modernizat-o, i-au mai pus un etaj şi un lift, pentru două etaje aveau lift. Erau patru surori. Nu ştiu dacă ştiţi cum a început, şi asta poate să fie destul de interesant. Înainte de primul război mondial, era berea Luther la modă, şi Bragadiru era un băiat foarte deştept, care lucra acolo, care a prins şpilul şi meseria. Şi el, probabil, a făcut un împrumut sau ceva, şi aşa şi-a făcut fabrica lui, în locul în care-l ştiţi, chiar acolo. Şi, cum ştia meserie şi avea marfă bună, i-a mers foarte bine şi erau oameni foarte bogaţi. Toate astea erau mult înainte de primul război mondial, în secolul XIX! Şi a avut patru fete, pe care le-a ţinut în străinătate la studii, şi nu ştiu dacă unul sau doi băieţi, în orice caz, băiatul s-a însurat cu o franţuzoaică şi a rămas la Paris, eu nu l-am cunoscut. Dar cucoanele astea patru mă adorau. Era doamna Pop, cea mai mare, care a avut o fată, măritată cu un Romalo şi, nu uit, nunta a fost la Biserica Domniţa Bălaşa şi eu am ţinut trena. Eu aveam o meserie, v-am spus, totdeauna ţineam trenele mireselor. Şi mi-aduc aminte, parcă era ieri, aveam şase-şapte ani, era seara şi a fost singura dată când am mers alături de un băieţel, adică eu ţineam trena într-o parte, băieţelul în partea cealaltă. Bineînţeles, el în dreapta, în spatele mirelui, şi eu în stânga. Şi mi-aduc aminte că el, fiind neobişnuit, nu ştia, a apucat urât trena miresei. Eu aveam o adevărată meserie, şi o ţineam cu multă delicateţe, că un tul nu se ţine ca o cârpă. Şi eu, mă mir, că eram de obicei foarte timidă, am avut tupeul să-l reped şi să-l fac de două parale şi să-i spun: *Dar nu se ţine aşa o trenă, trebuie s-o ţii delicat, uită-te la mine cum o ţiu, e groaznic cum o ţii tu, nu se ţine aşa trena miresei*. Asta mi-a rămas în cap. Mireasa a divorţat de Romalo, cu care a avut un copil, şi s-a căsătorit cu principele Mavrocordat. Şi are o casă, că vorbim de case, pe Strada Pietăţii. Ştii unde e

Muzeul Storck. Casa de alături era a lui Buckman, care cred că a fost la Palat, cu biblioteca, eu acolo am stat după cutremur. În faţa acestei vile, se face o stradă, care iese în bulevard. Şi, la două case, e Intrarea Pietăţii, unde este casa doamnei Mavrocordat, născută Pop, care mă-sa e născută Bragadiru, fata cea mare. O splendoare de casă, am fost în ea, bineînţeles, am fost în vizită la ei, şi merită să fie văzută, măcar de pe afară. Vă recomand, dacă vă duceţi prin cartier, să treceţi să vedeţi, Intrarea Pietăţii, adică, două case şi o intrare.

—Deci, prima fiică a familiei Bragadiru era căsătorită Pop.

—A doua soră era măritată cu doctorul Gheorghian, şi nu a avut copii. A treia fată era doamna Mironescu, care Mironescu a fost ministru. Şi au avut doi băieţi.

—Mironeştii unde au avut casa?

—Undeva pe Pitar Moş şi, pe urmă, au stat cu toţii acolo la fabrică, că era o casă superbă, făcută în curtea fabricii. Şi au stat cu toţii acolo. Când a ieşit Mironescu la pensie, cât era ministru, sigur că a stat în centru. Şi a patra era Sofia Bragadiru, ea nu s-a măritat niciodată, dar a fost logodită cu şeful Partidului Ţărănesc, cum îl cheamă, care a murit la Sighet.

—Iuliu Maniu? Chiar cu Iuliu Maniu a fost logodită?

—Da, da. Şi el a rupt logodna, nu ştiu de ce. Ea era convinsă că se mărită cu el. Ştiu precis că a fost logodită cu el. Eram prea intimi ca să nu ştiu. Şi eu chiar mă gândeam, n-o să mă mai răsfeţe aşa, dacă se mărită şi are copii. Ca să aud că au avut o discuţie, poate că ea nu era de acord cu politica, l-o fi rugat să lase politica, sigur că nu era să lase. Nu ştiu de ce, dar s-a stricat logodna. Mama mi-a spus. Şi toate au murit pe rând, au pierdut tot, şi ea, la urmă, rămasă ultima, singură, s-a sinucis.

—În ce an s-a sinucis Sofia?

—Când au venit comuniştii. Le-a luat tot, nu mai aveau nici fabrică, nici nimica. Nu-ţi mai spun că i-a dat afară din casă, comuniştii au chemat toţi lucrătorii din fabrică, ea, care se ducea pe la bătrânii ieşiţi la pensie, le dădea lemne, bani, dacă nu le ajungea pensia, adică era foarte darnică, şi comuniştii i-au pus pe toţi ăştia să iasă din fabrică şi să-i scoată din casă, să strige *huuu, bestiile*, *exploatatorii*, nu ştiu ce. Eh, şi ea când a văzut că muriseră pe rând toate surorile şi a rămas numai ea, s-a sinucis, că nu avea nici un rost, nimic.

—Celelalte surori n-au apucat momentul ăsta istoric. Au murit înainte.

—Rămăsese numai ea. Şi ea stătuse să îngrijească de una dintre ele. Cred că de doamna Mironescu. Mi-amintesc de vremurile bune, când ne invita la masă, avea vilă la Sinaia şi avea un nepot, Petre Mironescu, şi el era foarte prieten cu Bălăceanu Stolnici. Aşa că l-am cunoscut pe Bălăceanu Stolnici, cu pantaloni scurţi, la Sinaia. Aud acuma că are peste optzeci de ani, mie nu-mi vine să cred, dar înseamnă că uit câţi ani am eu. Când ne invitau, întotdeauna, doamnele Bragadiru ne trimiteau maşina. Cam pe acolo, cum mergi, e Şcoala Domniţa Ileana, unde am învăţat eu. Eh, mai era de mers până în Rahova, la ei. Şi o luam şi pe doamna Pillat, sora mamei mele, şi ne duceam în vizită. Odată, când a murit una dintre surori, ne-am dus în vizită de condoleanţe.

—Vă amintiţi cum s-au împrietenit cu mama dumneavoastră?

—Păi, la Sinaia. Am avut vilele alături şi, pe urmă, doamna Mironescu şi-a făcut vilă aproape de Mânăstire. Şi, aicea, lângă noi, o împrumuta la prieteni. De exemplu, a fost doctorul Nasta, în voiaj de nuntă. Nu Traian Nasta, celălalt. N-am vrut să trec fără să vorbesc despre familia Bragadiru, că am ţinut prea mult la ei, Sofia făcea parte din familia noastră. Prea m-a iubit şi am iubit-o şi eu, ca să nu vorbesc despre ea. Şi am

vrut să mai pomenesc de nişte case frumoase. De exemplu, dacă mergi înainte pe Batişte, către Vasile Lascăr, am vrut să vă atrag atenţia, este o casă mare pe colţ, care a fost a lui Ică Antonescu.

—O ştiu, e pe colţ cu Caragiale.

—Aşa, şi dacă o luaţi la stânga pe Caragiale, vizavi de alee, e casa generalului Prezan. Asta ştiţi, casa Prezan?

—Are şi placă memorială, acum. Este un centru de cercetare pentru boli de nutriţie, cred.

—Exact. Şi eu am fost acolo, la policlinică. Dar şi pe timpuri! Generalul Prezan n-a avut copii şi a adoptat o fată. Adică, doamna Prezan a adoptat-o pe nepoata ei de frate, avea numele de Olga Prezan. Chiar numele doamnei Prezan. Era exact de vârsta mea. A fost în nişte şcoli grozave în străinătate şi, la optsprezece ani, a venit în Bucureşti. Cum eram de o vârstă, urma să ne întâlnim la baluri, la ceaiuri, la chestii de-astea. Dar ea a făcut o gripă şi l-au chemat pe doctorul Dimitriu, care era urât ca naiba, să aibă grijă de ea, dar ea s-a amorezat de el şi: *eu mă mărit cu ăsta şi gata*. Era mâna dreaptă a lui Danielopol, care era academician. Adică doctor foarte bun. Şi a fost imposibil s-o convingă şi s-a măritat cu el. Bineînţeles că mareşalul Prezan nu putea să aibă nunta fetei decât la Patriarhie, şi am fost la nuntă. Tânăra pereche şi-a căutat o casă şi mama i-a închiriat vila din *Pia Brătianu,* şi au stat şi ei acolo, o vreme. Ca să vezi ce mică-i lumea. Au locuit acolo, au avut o fată şi un băiat. Şi acuma începe drama. Că nici nu se înţelegea foarte bine cu el, era mult mai în vârstă. Ea era foarte frumuşică. Au venit ruşii, şi s-a aflat că ea s-a încurcat cu nu ştiu ce mare şef rus, care a fost la noi. Îmi scapă. Era un nume celebru, a tras la Athénée Palace. Copiii, când au auzit de rus, au plecat de acasă, doctorul între timp a murit, nu ştiu dacă au apucat să divorţeze. Cred că au divorţat şi pe urmă a murit. Şi lumea i-a întors spatele ei.

—A plecat din România cu acel rus sau nu?

—Ea a rămas în ţară, rusul a plecat. Şi nimeni n-a mai frecventat-o. Au venit timpurile alea, când nu mai ieşeam la ceaiuri, la baluri. Eu îmi vedeam de ale mele, nu mai vedeam decât două, trei persoane. N-am mai ştiut de ea nimic. Cineva mi-a spus: *Eu cred că ea a făcut un şoc, când a văzut că a rămas în vânt*. O fi încercat să se sinucidă, sau a făcut o boală de nervi, nu ştiu. Dar a fost îngrijită într-un spital. Cineva mi-a spus că Olga s-a recăsătorit. Zicea că şi doctorul care a îngrijit-o a doua oară a luat-o de nevastă. Dar ea nu mai vedea copiii, nu, nimic Că era în Bucureşti, sau era în provincie, nu pot să ştiu. Acum vreo patru ani, o prietenă mi-a atras atenţia că a apărut un ferpar în ziar: *Să vezi că scrie un ferpar foarte deştept. Doctorul,* eu ştiu, *Popescu, Ionescu, din Buzău,* să zicem*, anunţă moartea soţiei sale*, în paranteză *Olguţa, înmormântarea va avea loc la Bucureşti, la cavoul familiei*. Nu putea să fie decât fata lui Prezan. Un ferpar foarte deştept.

—Ferpar numai pentru avizaţi.

—Exact! Ca să nu se comenteze.

—Ştiţi şi povestea, măcar pentru câţiva ani, a unei case pe care o găsim şi astăzi pe Strada Spiru Haret, la numărul 14. O vilă imensă, albă. Acum este tot o policlinică şi acolo.

—Eu ştiu că această casă a aparţinut Marioarei Voiculescu. Actriţa. Aşa mi s-a spus. Eu nu ştiu cât este de corect. Şi imediat după primul război, ea, probabil, a avut nevoie de bani şi a vândut casa. Atunci, după război, cumpăra lumea case. Şi bunicul meu a cumpărat casă. Ce se întâmplă, toţi oamenii ăştia din jurul meu erau de la Ploieşti. Şi familia Samuelli, care a cumpărat casa de la Marioara Voiculescu, erau oameni cu stare. Domnul Samuelli era directorul unei bănci, la Ploieşti. Şi a avut o bancă la Bucureşti. Doamna Samuelli era născută Shapira. Erau oameni foarte cunoscuţi şi eu am fost prietenă cu cea mai mică

fată, Boxi, născută înainte de primul război mondial, chiar de vârsta mea. Mai avea o soră şi un frate, mai mari.

—Cu câţi ani înainte de război v-aţi născut?

—Eu m-am născut în 1914 şi probabil că şi ea tot în ’14, că am fost şi la şcoală împreună. Era moda guvernantelor englezoaice. Ele aveau o guvernantă englezoaică şi mama a angajat la fel pentru mine. Avem fotografii, noi două, de un an şi ceva, cu guvernantele. Şi mama a stat până la război la Ploieşti, că tata avea casă la Ploieşti, lipită de Liceul Petru şi Pavel, în mijlocul Ploieştiului. Casa boierească din stânga este casa bunicului meu, Theodorini, tatăl lui tata. El a vândut după război casa, dar înainte de asta, tata, dacă el era avocat şi specialist în petrol, era mereu la Ploieşti, că se ducea la Băicoi şi peste tot. Şi atuncea, vânzând bunicul colţul, era colţ cu Strada Stănică Marin, cum grădina era foarte mare, a păstrat puţin teren pentru tata, şi tata l-a rugat pe Duiliu Marcu să-i facă o vilişoară. M-a dus şi pe mine, când noi eram de acum stabiliţi la Bucureşti, ştiu că aveam unsprezece ani, ca să văd casa, care, probabil, mai există, este o bomboană. Cine merge la Ploieşti merită s-o vadă. E imediat după colţ. Avea două camere jos, adică sufrageria şi biroul tatii, o scară interioară şi două dormitoare sus, al părinţilor şi al meu. Am locuit acolo la un an, doi, nu mai ţineam minte. Avea tata un proces şi am profitat să mă duc s-o văd. Când, după război, ne-am mutat la Bucureşti, majoritatea societăţii pe care o frecventam noi la Bucureşti era din Ploieşti. Eu am rămas prietenă cu Boxi, Nora era numele ei, dar toată lumea îi zicea Boxi Samuelli, foarte deştepte amândouă. A mare, Ani, are acuma 90 de ani. A mică a murit. Şi am vrut să spun că, având casa asta frumoasă, familia făcea multe primiri, erau oameni cu stare, cu nişte relaţii extraordinare, tot Bucureştiul, cel mai rafinat, era în relaţii cu ei.

—Casa are şi grădină. Şi e foarte elegantă, chiar dacă neglijată. Când aţi vizitat-o prima oară, ce impresie v-a făcut?

—M-a frapat interiorul casei, o scară interioară, nişte saloane vaste. Ne invita la dejun, numai tineret, adică douăzeci şi patru de fete şi de băieţi, cu doi-trei servitori, care serveau într-o sufragerie impecabilă. Veneau numai familii una şi una. De exemplu, băieţii Brătianu. Şi, când am fost mai mari, am ajuns că ieşeam la baluri, şi mi-aduc aminte când am fost la un bal la ele, am şi căutat invitaţia, ca să v-o arăt, era foarte nostimă invitaţia. Textul ei. Şi era chiar un desen cu unul care cânta cu saxofonul. Holul avea o estradă şi ei au angajat o orchestră formată din două-trei persoane, un jaz, care cânta pe estradă, unde era şi un pian, bineînţeles. Toată lumea avea un pian. Şi ştiu că a fost un jaz foarte bun, adică nu strident, în surdină. Era bal, adică de la ora nouă seara în sus. Şi, în general, când erau dejunuri sau ceaiuri, adică atunci când erau fete şi băieţi, totdeauna, murise domnul Samuelli, dar doamna Samuelli era totdeauna într-un fotoliu, adică lua parte, era cu noi, îi făcea plăcere să vadă cum dansează tineretul. Dar mai era o chestie, că astfel, părinţii erau prezenţi. Era o chestie cu două înţelesuri. Adică să fie totul supravegheat, să nu se vorbească că s-a depăşit măsura.

—Casa din Spiru Haret. O casă frumoasă din Bucureşti.

—Spuneţi *case frumoase din Bucureşti*, şi nu pot să nu vorbesc de Casa Brâncoveanu, de pe Şoseaua Jianu, cam vizavi de Institutul Iorga. Se distinge pentru că are un gard foarte mare de cărămidă roşie, şi deasupra o garnitură albă de ciment. Am fost de nenumărate ori invitată, la masă sau la recepţii, la Colleta Brâncoveanu, născută Cesianu, care era cea mai bună prietenă a mamei mele, şi mă iubea foarte mult. Am şi acum cărţi poştale de la ea, către mama, făcea fotografii

foarte frumoase şi îi scria pe verso de la Cesieni, de la moşia ei.

—A, fotografii făcute de ea, foarte frumoase, pe care îşi scria corespondenţa, peisaje de la Cesieni, mi-aţi arătat.

—Da, aţi văzut. Ea a avut trei băieţi şi o fată şi băieţii au murit, dar fata mai există şi e în străinătate. Am fost odată acolo, la un dineu intim. Mai mulţi, din tineret, din societate, au făcut un spectacol de revistă. Şi zice Colette: *Vino şi mănâncă la noi, seara asta, luăm ceva şi pe urmă plecăm cu toţii la revistă.* Adică era la un teatru, dar ăştia, care interpretau, erau toţi din societate. Probabil că ce s-a plătit, s-a dat la un cămin de bătrâni, la o societate de binefacere.

—Cam în ce an s-a întâmplat?

—Nu ştiu precis. Şi m-a mai impresionat o recepţie. Am fost cu mama de multe ori, dădeau recepţii renumite, dar atunci era o recepţie, nu ştiu cu ce ocazie, unde a fost invitat nunţiul papal. Era tot corpul diplomatic, prieteni, şi nunţiul papal. Şi când a venit nunţiul la principesa Brâncoveanu, i-a dat mâna, iar ea i-a sărutat inelul. Că aşa este… Ea era catolică. Primul băiat, Costin, era ortodox, ca ta-su, iar ceilalţi băieţi şi fata erau catolici.

—Pe lista întocmită de dumneavoastră, am ajuns la numele unei alte prietene, Florica Alexandrescu. Şi, lângă ea, e trecut numele poetului Andrei Mureşianu. De ce?

—Care e pomenit când se cântă imnul ţării, la ora actuală. Pentru că mama prietenei mele era, aşa se spunea, fiica sau nepoata acestui poet. Deci el e bunicul sau străbunicul Floricăi.

—Cine era tatăl ei?

—Tatăl ei, domnul Alexandrescu, era director la Căile Ferate, sau aşa ceva. Cred că a fost un om foarte bogat, pentru că şi-a construit un bloc pe Ana Ipătescu, există şi acuma, colţ cu Strada Visarion. La numărul 9. Pe stânga. La etajul doi locuiau ei şi alelalte etaje erau închiriate. Luau

nişte chirii mari, aşa auzeam. Adică, ea a fost o fată bogată. Eu n-am fost.

—Cum v-aţi împrietenit?

—Păi, făcea parte din grupul ăsta, un grup destul de mare, şi ne vedeam la ceaiuri. Ea era mai tânără ca mine. Şi ştiu că şi-a făcut studiile la Paris şi, când a venit, dădea ceaiuri. Noi ne vedeam mereu la ceaiuri dansante, care începeau pe la şase după-masa şi se terminau pe la zece. Vizavi de ea, locuia pianistul Dinu Lipatti.

—În casa de pe colţul opus, o mică vilă foarte meşteşugită

—Şi mi-a făcut o surpriză Florica. Nu era încă măritată. Şi a dat un ceai dansant din astea: *să ştiţi că am o surpriză*, dar nu ne-a spus despre ce e vorba. Bine, noi ne–am dus pe la cinci–şase după–masa, avea gramofon, şi noi dansam şi, la un moment dat, pe la nouă, s-a oprit dansul, ca să trecem la bufet. Şi acuma e surpriza. În timpul cât noi mâncam, în picioare, la bufet, a venit, că erau nu numai vecini, ci şi prieteni cu el, Dinu Lipatti. Şi atâta timp cât noi am stat la bufet, Dinu Lipatti ne-a cântat. Adică el n-a luat parte la ceai, când noi dansam dansuri moderne, şi nu a luat parte nici la bufet. Asta a fost surpriza, Lipatti, probabil că i-a spus: V*ino, că am musafiri, şi cântă-le nişte valsuri, nişte Chopin, ceva.*

—Dar mă surprinde că nu aţi stat aşa, cum se cuvine într-un salon de muzică.

—Nu, noi eram la bufet şi ronţăiam, uşile erau deschise. Eu m-am apropiat. Eu l-am considerat genial de la început. Avea vreo şaisprezece-şaptesprezece ani. Şi mie nu mi-a mai trebuit nici mâncare, nici nimic, şi mi-am zis că ce face lumea e necivilizat, trebuie să stai să asculţi, nu să stai să mănânci sandwich-uri, când asculţi Chopin. Dar era altă mentalitate, probabil, decât a mea. Şi eu am stat aproape de pian şi el a cântat mult Chopin. A cântat vreo jumătate de oră. Şi m-a frapat privirea lui. Foarte tristă.

—Era un adolescent.

—Dar m-a frapat expresia lui. Sigur că pentru mine… eu am cântat la pian şi pentru mine a fost o regală, nu serata dansantă, ci această surpriză, că am putut să-l cunosc şi să îl ascult, singură, că pe ceilalţi i-am lăsat în sufragerie. Sigur, uşile erau deschise. Dar vreau să zic că nu i-au făcut destulă onoare.

—Probabil că nici nu-şi dădeau seama cu cine au de-a face.

—Asta a fost când Florica a început să iasă în lume. Şi s-a hotărât că se mărită cu Tăsică Gheorghiu, Tase îl chema. Şi mi se pare că era liberal, dacă nu mă înşel, da, sigur! Şi ea s-a măritat, pentru că ăsta era politician şi foarte bogat şi nu ştiu ce. A făcut o nuntă ca-n poveşti. A vrut să fie ca în străinătate. Toate domnişoarele de onoare, îmbrăcate la fel, în tafta roz. Bineînţeles că m-a rugat şi pe mine să vin. Eu i-am zis să nu se supere, dar eu nu pot să-mi fac o rochie, ca s-o pui o singură dată. Costa foarte mult şi materialul şi croitoreasa, şi noi aveam venituri modeste. Şi nu puteam să-mi permit. I-am zis, dragă, eu vin la nuntă, dar nu pot să fiu domnişoară de onoare. Şi atunci, ea mi-a dat o altă misiune, că ea ţinea foarte mult la mine, şi cum, eu să nu iau parte la ceremonie? Bineînţeles că nunta a fost la Domniţa Bălaşa şi ea a făcut nişte rămurele de lemn, pline cu trandafiri de hârtie, ca mireasa să treacă pe sub ele, cu domnişoarele de onoare după ea. Şi nuntaşii ţineau aceste rămurele, ca o boltă, să facă un fel de culoar, prin care să treacă mireasa, urmată de toată lumea, şi fiecare să se ducă la locul lui. Şi mi-a dat misiunea ca eu să adun aceste stinghii, la sfârşit, şi să le dau la un om care trebuia să le ducă la locul lor. Deci, aveam şi eu un rol şi aveam şi un asistent! Eram peste domnişoarele de onoare şi adunam aceste ramuri pline de trandafiri.

—Era pregătit decorul, cu foarte multă grijă.

—A fost o petrecere mare. La ea acasă, în Ana Ipătescu. Nu-mi aduc aminte detalii. Şi, pe urmă, ea s-a mutat în casa ei, adică mirele cumpărase o casă, o vilă care era în spatele Arcului de Triumf, şi fusese a lui Averescu. E şi acuma casa aia. Puteţi s-o vedeţi.

—Era vecină cu Duiliu Marcu, mi-aţi mai vorbit de grupul acela de case.

—Da, da. Însă ce m-a frapat foarte mult a fost că Florica mi-a spus: *Dragă, nu ştiu cum să mobilez casa asta*. Şi l-a angajat pe Duiliu Marcu, unchiul meu, ca să i-o mobileze. Eu am fost şocată, pentru că eu am, totuşi, o personalitate. Or eu, dacă am o casă, pentru mine e o plăcere ca să mi-o mobilez. Am fost foarte mirată, e o bucurie a miresei să-şi mobileze cuibul, nu să vie un străin. Bine, că Duiliu Marcu era foarte rafinat. Puteai să-i ceri un sfat. Dar ca să indice totul, de la lingură şi până la dulapuri!

—Şi care a fost rezultatul?

—Bineînţeles că ne-a invitat la recepţie, la inaugurare. Ţin minte un colţ, cu şemineu, cu fotolii. Am remarcat că nu avea uşă între hol şi sufragerie.

—Era o arcadă?

—Nu era arcadă, erau doi stâlpi. Ea a fost în voiaj de nuntă în Italia şi a cumpărat special un material să facă o perdea, acolo, ca atunci când se strânge masa sau ceva, şi treci la cafea, în salon, să nu vezi cum vine servitoarea şi strânge farfuriile. Şi a pus perdeaua. Dar perdeaua aia era ceva divin. Era pe verde, mătase verde, brodată cu flori de vis, de aur. Şi tivită cu ciucuri de aur jos. O perdea enormă, grea, o splendoare. Când era trasă, şi nu vedeai sufrageria, priveai perdeaua, clasică, italienească, eu m-am înnebunit după ea. Şi mai aveau ceva special în casă, nu ştiu de unde luaseră, tot din străinătate, sus erau dormitoarele şi biroul lui. Când suiai scara, vedeai biroul, n-avea uşă nici acolo, şi pe perete era ceva foarte original,

planiglobul, cu cele cinci continente. Eh, aceste continente erau pictate pe sticlă, şi aveau becuri montate în spate.

—Şi era luminat pe dinăuntru.

—Adică era o vitrină, ca să fiu mai clară, şi becurile electrice, fiind în spate, dădeau impresia de lumină venită de nu ştiu unde, când urcai scara. Era foarte original, era frumos. Asta a adus-o el din străinătate şi Duiliu Marcu a plasat-o acolo. Era foarte bine. Şi mai ţin minte o chestie, petrecută acolo. Eu eram foarte prietenă cu Florica şi ea mi-a dat un telefon, într-o zi, că mă roagă să vin la dejun, cu domnul şi doamna Tătărăscu. Ştia că mama e foarte prietenă cu Aretia, cum eu eram prietenă cu Sanda.

—Deci ea a invitat familia Tătărăscu şi pe dumneavoastră.

—Da, ea a invitat familia Tătărăscu, dar nu era nimeni altcineva cu ei la masă, decât eu. Adică m-a rugat să viu pentru că vin domnul şi doamna Tătărăscu şi are nişte interese, bărbat-su, politice, şi s-a gândit să îi invite la un dejun. Şi ca să mai fie cineva, să fiu eu, deci eram şase persoane.

—Din familia Tătărăscu au fost invitaţi adulţii, nu şi fiica, fiica lor, care vă era prietenă.

—Ah, nu, nu Sanda Tătărăscu. Numai părinţii, pentru că era o chestie politică. El voia să-şi aranjeze treburile. Şi nu ajungea să fie destul de intim cu Tătărăscu. Şi atunci s-a gândit că de un dejun mă invită pe mine, că ştie că eu sunt bine cu ei, şi aşa. Să mai fie cineva, cunoscut şi neutru.

—Şi nepoata lui Andrei Mureşianu a participat la acest dejun?

—Sigur. Ea a fost cu gospodăria, cu totul. Bineînţeles, s-au dat peste cap ca să fie cât mai elevat, ca Tătărăştii să fie...Ei doi, care mergeau la toate ambasadele, vă închipuiţi. Şi ne aşezăm la masă, bineînţeles că au încercat să fie ultra, nu mai ţin minte, dar cred că au avut şi icre negre, şi cine servea a fost impecabil şi, în fine, cum fac românii,

când se aşează la masă, uită să se mai scoale. Asta pe mine m-a deranjat. Pentru că frecventam şi ambasade şi miniştri şi chestii. Ştiam cum trebuie să fie. Şi a fost o masă interminabilă. Vedeam că Aretia Tătărăscu nu avea linişte. În fine, din dorinţa de a ieşi cât mai bine, s-a exagerat. Când ne-am ridicat de la masă, familia Tătărăscu m-a invitat să mă ducă în oraş cu maşina lor. Erau foarte discreţi. Şi abia în maşină i-am auzit spunând că erau foarte grăbiţi, că trebuia să ajungă urgent în altă parte. Mi-a părut rău pentru Florica, dar ea nu a aflat niciodată...

Ion Pillat

—Cea de a doua fiică a lui Ion Procopie Dumitrescu a fost Maria, căsătorită Pillat, pictoriţa Maria Brateş. Prin alianţă, sunteţi şi nepoata poetului Ion Pillat.

—Casa lor se găsea pe Strada Pia Brătianu, la numărul 7. Sau 9. Pe urmă era casa Leon, domnul Leon a fost ministru şi a murit la Sighet, şi încă o casă, şi altele, iar la numărul 17 a fost casa noastră, despre care v-am vorbit. Şi cum ştiţi, surorile nu au fost niciodată vecine, mama nu a locuit acolo niciodată. Casa Pillat era o casă cu două etaje. La parter, stătea Pia Alimăneşteanu, sora lui Ionel Brătianu. Soţul ei, Alexandru Alimăneşteanu, avocat, a ajutat-o pe mama să vândă casa noastră bătrânească, din Batişte, liberalilor, care vroiau să facă o bancă. Aflând de asta, mama s-a dus la domnul Alimăneşteanu şi el a ascultat-o, ea îl ruga să prefere proprietatea noastră la cumpărare, dintre toate ofertele, că nu prea aveam bani şi vroia să-mi facă zestre şi să împartă cu fratele ei Florian, şi omul s-a întors spre mine, eram foarte tânără, eram nimeni, fată de optsprezece ani, şi am rămas foarte impresionată, că un om cu greutatea lui nu i-a dat mamii răspunsul, ci s-a întors spre mine şi a spus: *Fată, să ştii că de mâine încolo casa e vândută. Locul e foarte bun, îl ştiu. Eu sunt preşedinte la*

această societate, care decide ce casă să se ia, şi eu am să optez pentru tine, că vreau să ai zestre şi, când te-i mărita, să ai casa ta. I-am rămas pentru totdeauna recunoscătoare. Şi nevasta lui, nu ştiu de ce familia îi zicea *Leliţa*, l-a adorat pe Ion Pillat, nepotul ei, şi ei locuiau împreună în această casă, Ion Pillat, la etaj. Apartamentul de sus era foarte frumos, era al unor artişti. Covoare, tablouri, de preţ şi de gust. El avea o bibliotecă unică, nu pot să uit duminicile pe care le-am petrecut acolo. În toată tinereţea mea, duminicile, mama şi cu mine ne duceam acolo, la Marie Pillat. Iar duminica, în fiecare duminică, Ion Pillat îşi invita prietenii la o ceaşcă de ceai şi discutau, bineînţeles, numai literatură. Noi, femeile, stăteam într-un mic hol, un salonaş, la intrarea în apartament, şi uşile erau deschise larg spre casă. Mama, mătuşă-mea şi cu mine, numai noi eram, şedeam în salonaş, tăceam şi ascultam discuţiile literare care erau între gazdă, Ion Pillat, şi musafirii lui, Ionel Teodoreanu, Păstorel Teodoreanu, Tudor Vianu, doctorul Voiculescu, un om extraordinar, care a fost în puşcărie şi, când a ieşit, s-a dus mătuşă-mea să-l vadă, era o epavă şi curând a murit. Adică numai somităţi literare şi oameni deosebiţi. Copiii nu erau duminica acasă. Fata, când s-a măritat, a plecat de acolo. Dinu a locuit acolo şi după ce s-a însurat cu Nelli. Din casa aia l-au arestat. Din adolescenţă am tot mers acolo. Mesele erau tot aşa, într-o atmosferă de cultură. Îmi amintesc o masă cu Cella Delavrancea…Era încântător să-i asculţi, să-i priveşti. Şi azi mă alin cu amintirile astea. Şi casa era casa unui poet şi a unui pictor. Îmi amintesc pe un perete un portret făcut de Marie Pillat fetei ei, când era copil. Să fi fost de cinci ani, şi a fost invitată la un bal costumat de copii. Costumul fetei era de infantă, un costum roz. Pe fondul portretului sunt carpetele lor de pe pereţi, foarte frumoase şi vechi. Şi fetiţa era pictată în acest costum. Am

aflat că Marie Pillat a vândut portretul Muzeului de la Cluj.

—Cum vă amintiţi biblioteca?

—El nu împrumuta nici o carte nimănui, zicea că nu le mai capeţi îndărăt! Toate volumele erau legate, în piele, diferite culori, literele cu aur, şi avea prins cu piuneza un bileţel, ca nimeni să nu ceară cărţi cu împrumut, cu o zicală turcească, ceva gen *Nimeni nu dă cu împrumut calul, puşca şi nevasta*. Dacă cineva cerea o carte, era rugat să citească biletul şi noi râdeam de ne prăpădeam. Apartamentul lor era la etajul întâi şi, din sufragerie, se făcea o scară frumoasă, care ducea sus, la atelierul ei. Am fost în atelier, dar nu când lucra, nu primea pe nimeni când lucra. Uite, aici, fotografia atelierului. Avea soba asta superbă de la Rüffer, cu cahlele alb-albastre. Sus era atelierul, mare, şi mai era o cameră mică şi o baie. Când Nelli s-a măritat cu Dinu şi s-a mutat acolo, mătuşă-mea a desfiinţat atelierul, că nu mai lucra, şi le-a dat lor garsoniera. Şi mă lua în multe locuri cu ea. Mi-aduc aminte că m-a dus odată la doctorul Marcovici, care avea o casă cu trei etaje, în Piaţa Rosetti, colţ cu Tudor Arghezi de astăzi. Era stomatolog, avea cabinet acolo şi era foarte bogat. Soţia lui era sculptoriţă şi tot podul era amenajat ca atelier. În podul acela, familia Marcovici a dat o recepţie pentru artiştii din Mica Antantă, care era atunci, români, sârbi, cehi, şi mătuşa mea m-a luat cu ea acolo. A fost de la nouă seara, toată lumea în rochie de seară şi în frac, şi am cunoscut acolo o cehoaică, sculptoriţă. Şi Marie a invitat-o la Balcic, să vadă cum e marea, nu de la hotel, ci dintr-o casă particulară. La ei acasă, a stat singură, câteva zile, era acolo o turcoaică, ea gătea, avea grijă de casă. Şi cehoaica a stat acolo şi i-a fost foarte bine. Şi când am ajuns eu la Praga, am căutat-o. De unde să ştiu că bărbat-su era ministru! M-a primit ca pe o regină, nu putea să uite cum fusese şi ea primită la Balcic, de mătuşa mea! Şi la

ea, pe şemineu, erau puse vase de cositor, ca ale mele, cumpărate de la Balcic. Ăsta era semnul că, într-adevăr, îi plăcuse Balcicul, dacă îşi adusese acasă atâtea lucruri de acolo. Marie Pillat m-a adorat şi m-a tratat ca pe copiii ei, fără să facă diferenţe. Mama a fost o fire mult mai rece, nu era o expansivă, îi sunt recunoscătoare că astfel am învăţat că viaţa nu e o zaharicală. Dar simţeam nevoia de căldură, de dragoste de mamă, şi mătuşă-mea îmi dăruia această căldură. Mă şi minunam că mă iubea atât, când îşi avea copiii ei, pe care îi adora.

—V-a şi pictat, de altfel, cred că la mare, după culori. E singura dată când v-a făcut un portret?

—Eram la mare, la Carmen Silva. Sau la Eforie, unde mergeam înainte să construiască doamna Gibory vila de la Balcic. Când eram mică, mergea şi mama, dar, după vârsta de şaisprezece ani, mă trimitea cu mătuşă-mea. Eu şi cu verişoara mea, Pia Pillat, eram ca şi o soră. Şi seara ne dădea voie tante Marie să ne ducem, bineînţeles, era dancing pentru tineret şi ne duceam singure, dansam cu ofiţeri de marină. Dar, cum să-ţi spun, era o decenţă, era o bună cuviinţă, lucru care astăzi nu mai există.

—Aţi asistat la etapele construcţiei vilei?

—Nu, am găsit-o terminată. Dar am cunoscut-o pe doamna Gibory, la o prietenă, care era rudă cu Olga Greceanu, cu toţi ăştia, se numea doamna Barcianu, ne vedeam şi cu copiii ei, pe care îi cunoşteam de la mare şi, când a murit doamna Barcianu, ea fiind mult mai în vârstă decât noi, ne-a invitat fata ei, Sonia Barcianu, şi ea plasticiană, care a fost măritată cu băiatul pictorului Pătraşcu, ne-a poftit, fără să ne spună că e parastas, dupăamiază, la ea acasă. Dimineaţa făcuse parastasul la biserică, dar ne-a chemat doar acasă, două-trei prietene. Între care era şi Harietta Gibory, aşa că am cunoscut-o personal. Iar casa de la Balcic mi s-a părut o capodoperă. Era foarte

izolată, deşi pe faleză, avea un zid special, şi o terasă spre mare. Şi era minunat mobilată. Mătuşă-mea a adus cretonă de la Londra, bleu, şi avea nişte vase de faianţă superbe. Şi vase de cositor, cu ele turcoaicele se duceau la fântână. Să locuieşti acolo, cu Ion Pillat şi cu Marie Pillat, era o şansă rară. Iar eu eram destul de mare ca să apreciez acest lucru. Ştiu că, o dată, am fost numai noi trei acolo, nu ştiu unde erau copiii, eram numai noi trei. Pentru mine, a fost o vacanţă minunată. Plecam toţi trei după mesele…Ne plimbam mult, la Balcic erau fântâni frumoase, unde veneau turcoaicele în şalvari să ia apă. Şi unchiul meu îmi explica tot ce vedeam. Era o faleză înaltă şi, odată, pe când ne plimbam, mi-a spus: *Ştii, pentru că am luptat în război, am primit un loc aici, la Balcic, sus, şi m-am gândit să ţi-l las ţie moştenire…Îţi dau planurile casei de la o vie pe care o avem, să-ţi faci şi tu o casă aici.* S-a cedat Balcicul, şi el nu a mai apucat să-mi dea nimic. Dar, mai preţioasă ca orice a fost atmosfera din jurul lui, în care mi-a dat ocazia să trăiesc.

—În Bucureşti v-aţi plimbat vreodată cu Ion Pillat?

—Nu. I-am bătut la maşină toată opera. Aşa că venea la mine, să aducă şi să ia paginile, că aveam maşină de scris. Şi, când s-au publicat cele şapte volume, alea au fost scrise de mine la maşină. Se înţelegea bine cu mine, să-i scriu la maşină era, de fapt, o colaborare. Mă aprecia mult.

—El stătea pe strada numită astăzi Alexandru Philippide. Cum venea la dumneavoastră, pe Strada Frumoasă?

—Venea prin Piaţa Romană şi pe Calea Victoriei, cred. Nu veneau des la noi, dar atuncea când am lucrat, venea în fiecare zi. Şi moartea lui e, într-un fel, legată de Piaţa Romană, în mintea mea. Ştiţi unde e sediul Crucii Roşii?

—Da, pe Magheru, primul colţ pe dreapta, după Piaţa Romană.

—Da, eram acolo în ziua morţii lui Ion Pillat. Pe el războiul l-a dărâmat. Faptul că au venit legionarii la putere şi tot ce a urmat. Acum, ajunsesem în 1945. Făcuse tensiune mare şi doctorii ne sfătuiau: *Nu mai discutaţi politică cu el, îi trebuie linişte*. Într-o zi, cum se simţea mai bine, mătuşă-mea a plecat cu el să se plimbe câţiva paşi, au traversat Calea Dorobanţi, şi au ajuns spre Piaţa Romană. Acolo, era o farmacie. Eu plecasem de la Crucea Roşie, pe partea cealaltă, cu doamna Ghica, născută Orleanu, care mi-a fost şefă la Crucea Roşie, şi mă duceam la ea, pe Bulevardul Dacia. Şi doamna Victor Slăvescu, care şi ea era infirmieră la Crucea Roşie, iese din farmacie şi, când mă vede pe celălalt trotuar, traversează spre mine şi îmi spune: *Dragă, du-te repede în farmacie, că este mătuşa ta acolo, i s-a făcut rău lui unchi-tău. A căzut jos. Au anunţat Salvarea să vină să îl ia*. Am lăsat-o pe prietena mea şi am traversat la farmacie, şi aşa l-am văzut pe el pentru ultima oară. A venit Salvarea, l-au dus acasă şi seara a murit. În patul lui. Era 17 iunie 1945. Cât m-a durut! Am o familie foarte numeroasă, şi din partea mamii şi din partea tatii, dar am rămas cu o amintire cu totul aparte despre ei. Ar fi putut fi indiferenţi faţă de mine, că eu nu eram decât o nepoată. Dar mi-au arătat atâta dragoste! În acele duminici, ei citeau ce scriau. Ion Pillat avea o dicţiune extraordinară, era un regal, îmi plăcea foarte mult să-l ascult citind. Şi-mi mai aduc aminte din casa lor, de portretul lui Vasile Voiculescu, făcut de mătuşa mea. Nu atuncea m-a frapat, acum, târziu, m-a frapat. Un portret de bărbat, în faţa unei ferestre. Şi geamul ăla, de la atelierul lui Marie Pillat, era cu rama în formă de cruce. Şi el era cu spatele la geam, şi se vedea, în fundal, o cruce. Crucea ferestrei. Şi abia acum, de curând, am înţeles mai bine premoniţia din acel tablou, după ani de zile. Omul acela a suferit, a făcut ani grei de închisoare. Şi capul lui era lângă

cruce. Nu am mai văzut portretul acela de zeci de ani şi abia acum mi-am adus aminte şi am înţeles inspiraţia ei de a face acel fundal.

Gabriela Defour Voiculescu
Casa poetului

Strada Olimpului, un mic bloc, ascuns în fundul unei grădini. Urc scara împodobită cu plante. Apartamentul în care pătrund e o ţesătură de obiecte frumoase, luceşte smalţul faianţelor, bronzul vibrează prin colţuri, radiază sideful, lângă şemineul enorm, pe perete, o frescă. Jilţuri, lăzi de zestre, oglinzi, o uşă pe care e scris cu vopsea neagră poemul *Şarpele*, portretul-fotografie al lui Vasile Voiculescu, bătrân, cu barbă albă, cu ochii tineri şi scrutători. Şi, între toate, stăpâna casei, cu un zâmbet bun, cu o faţă împăcată şi luminoasă. Suntem sub Dealul Patriarhiei, în latura lui sudică, într-o mreajă de străzi vechi şi încă frumoase, Principatele Unite, Poetului, dar vom vorbi, mai întâi, despre o anume casă din Cotroceni.

—Doamnă Gabriela Defour, cum începe povestea casei din Strada Doctor Staicovici?

—Tatăl meu şi cu mama s-au căsătorit de-a dreptul săraci. Mama era orfană, era fiică de colonel şi, când ea şi-a luat bacalaureatul, tatăl ei a murit. Dar era orfană de mamă demult. Mai avea fraţi, mă rog, care nu au ajutat-o.

—Cum se numea familia?

—Mitescu. Colonel Mitescu. Şi mama mamei mele, bunica mea, care a murit tânără, la treizeci şi şase de ani, răcind la patinaj, era hughenotă. Se numea Maria Kollan, dar eu nu ştiu de unde venea şi ce era, poate era din Germania, am văzut un portret al ei, făcut la Viena, în unele fotografii era îmbrăcată în tiroleză, deci nu ştiu. Precis însă ştiu că era hughenotă, venită în România. Şi tatăl meu de-abia îşi dădea doctoratul, când s-au căsătorit, în 1909 sau 1910. Familia, în afară de bunica mea, mama Sultana, care i-a ocrotit foarte mult, surorile

lui, care parveniseră, se măritaseră cu ingineri, cu nu ştiu ce, s-au opus, că ia o sărăntoacă şi că trebuie să ia o femeie cu zestre, şi aşa că au dus-o într-o sărăcie lucie. Şi au făcut patru copii. Locuind pe la gazde, locuind, o vreme, la una din surori. Tata, între timp, a fost medic de plasă şi chiar am nişte scrisori, există în cartea *Gânduri albe*, în care îi spune mamei: *Mă întorc din satul Izvoarele, unde am fost să văd un bolnav, vreau să le spun la toţi, să dea sfoară-n ţară că vin gratis, nu-mi trebuie nimic, nici un ou măcar*. Adică era medic fără arginţi de pe atunci, de tânăr. Avea douăzeci şi şapte de ani. Şi, trăind aşa greu, nu ştiu foarte mult, că nu eram născută, înainte de a mă naşte eu, sora care l-a întreţinut la Medicină, şi care era din Bucureşti, şi cu soţul ei, care era inginer de poduri şi şosele, s-au hotărât să ia o casă împreună, ca să-i facă şi tatei, şi copiilor, un adăpost. Şi au cercetat şi au căutat. Nu ştiu de ce în cartierul ăsta, Cotroceni, că ei stăteau cu totul în altă parte, pe Meteor, pe undeva prin Rahova, şi au cumpărat această casă, care era scoasă la licitaţie, s-a dat un aconto şi ratele s-au plătit timp de douăzeci de ani la *Fonciera*, aşa se numea administraţia financiară. Ştiu că mă lua de mână mătuşa şi ne duceam, cu banii tatei. Tata a continuat să plătească. Casa s-a cumpărat în anul 1919, deci eu am apucat să mă nasc în casa din Mihail Kogălniceanu, că aşa se numea strada pe atunci. Şi această casă, am aflat, şi am avut nişte date concrete, nu aşa, că a fost construită prima oară de Eliza Kogălniceanu. Nu ştiu ce rudă era, dar era rudă precis cu Mihail Kogălniceanu. Şi casa, ea a vândut-o şi a fost cumpărată de unul, Ţepeneag, actele casei, originale, erau pe numele Ţepeneag. Ţepeneag nu a avut familie, a avut un fel de menajeră de la ţară, de care s-a ataşat, şi i-a lăsat casa moştenire şi, când aia a îmbătrânit, s-a hotărât să vândă casa. Deci asta e povestea acestei case. Ştiu că strada nu era aşa de completă şi că, de

exemplu, casa din colţ s-a făcut după aceea, iar această casă a noastră avea două numere, 34 şi 36, se accedea prin două curţi. Una era grădină, cu ceva floricele, cu viţă, nu ştiu ce, şi intrai pe o poartă de lemn cu zăbrele, urcai vreo zece trepte şi, sus, era un mozaic, pe podiumul dinainte să deschizi uşa, pe care scria mare de tot *Salve.*Cu litere albe. Şi aş fi foarte curioasă, cred că a rămas asta, că n-ar fi putut să scoată, că era împlântat în ciment. Era ceva sibilinic pentru mine acest *Salve.* La curtea de serviciu, era şi acolo o poartă, o cişmea în curte, un mic cais şi un leagăn, în care toţi copiii se dădeau, mahalaua toată era în curtea noastră, şi animalele, mă rog…Acuma, să descriu cum era casa. Se intra pe o uşă foarte frumoasă, masivă, care, la un metru înălţime, de-o parte şi de alta, avea nişte ferăstruici cu ceva grilaj. Se deschidea pe acolo. Venea poşta, stăteai de vorbă, întrebai…Se intra într-un holişor, un fel de vestibul, şi din vestibul se cobora, imediat în dreapta, era o scară de lemn ca de mahon roşu, foarte frumoasă, cu o rampă lustruită, care ducea jos la demisol. Această scară era băgată într-un fel de turn, special pentru ea, că era rotundă. Un turn cu geam mare, deci era foarte luminos. Şi, pe ea, se accedea la demisol şi la demisol erau camere în stânga şi în dreapta, şi prima cameră din stânga, mi-aduc aminte perfect, era toată pictată cu coşuri cu flori, pictură în ulei, pe pereţi, pe tavan, dar învechită. Şi mama, după câţiva ani, a hotărât să o zugrăvească. Păcat că n-a rămas aşa…Şi asta era sufrageria. Mi-aduc aminte că, în copilăria mea, era sufrageria. Fusese şi sufrageria Kogălnicenilor. Dar pe parcursul vieţii, până când m-am mutat eu din casă, Doamne, câte schimbări au mai fost! Din holişorul de la intrare, în stânga, era o uşă cu glasvand şi se intra într-un hol. Şi din hol se făceau patru camere. Una foarte mare, de şase metri pe cinci şi ceva, care a avut şi ea diverse roluri, a fost şi camera copiilor, a fetelor, ca până la sfârşit să fie

camera tatei, *bureau-ul* în care el s-a retras, în care s-au pus bibliotecile. Erau biblioteci nu chiar până în tavan, că de jur împrejurul acestei camere, deasupra bibliotecilor, erau tablouri, dar ce frumuseţe de tablouri, de Nicolae Grigorescu, prietenul tatei, erau cu Pârscovul, cu poieni, şi, cum deschideai uşa la acest birou, care a fost al tatei când eu eram deja adolescentă, îţi cădeau ochii pe tabloul de pe peretele din fund, tabloul bunicii, care a fost făcut la Viena şi care era superb, o pictură în ulei, şi ea îmbrăcată într-o rochie cu gri, cu roz, cu voaluri, cu părul pieptănat în sus, cu perle.

—Trebuie să fi fost tânără în tablou bunica hughenotă.

—Tânără, ea a murit la treizeci şi şase sau treizeci şi opt de ani, era foarte tânără. Şi acest tablou, plus bibliotecile, plus tot ce era acolo, a fost confiscat când tata a fost arestat. Totul s-a pierdut. Îmi pare foarte rău. N-am recuperat nimic, nici o carte măcar. Absolut nimic. Şi în această cameră, e foarte interesant ca istorie a caselor, în această cameră, la început, fiindcă era cea mai frumoasă, cu două rânduri de ferestre enorme, între ferestre era oglinda asta brâncovenească, pusă mai târziu, s-a mutat familia Ştefănescu, sora tatei şi cu bărbatul ei, ăştia care au cumpărat împreună cu tata. Şi acolo, mi-aduc aminte, era un pat de bronz, cum se purta, cu mobile, nu cine ştie ce…Şi ei o detestau pe mama, adică ei s-au opus la această căsătorie, pentru că ea a fost săracă, şi i-au făcut viaţa foarte amară, încât îmi aduc aminte că mama numai plângea. O văd numai plângând. Era o blândă, nu ştia să se certe, era o dulce, mă rog…

—De ce or fi hotărât să facă împreună casa, dacă n-o iubeau?

—Ca să-l ajute pe tata şi ca să aibă şi ei o casă, să se mute, vezi Doamne, mai confortabil. Nu ştiu cum stăteau înainte.

—Aveau copii?

—Nu, n-au avut copii niciodată. Şi sora tatii era o berbecă, dar puternică şi cam agresivă. Adică, şi cu femeile de serviciu, ţin minte, ţipa, era foarte aşa…

—Dar cu copiii, nepoţii ei, cum era?

—A, rece şi afurisită cu copiii. Dar am venit eu pe lume. Eram al cincilea copil, era o diferenţă de doisprezece ani între mine şi cea mai mare. Şi se pare, aşa mi s-a povestit, că eu aveam un şarm deosebit, adică dansam, cântam, jucam, eram amabilă şi o ajutam pe ea, când nu putea să se aplece, că avea lumbago, să ridice pe făraş. Şi asta îmi aduc aminte că mi se povestea, ziceam: *Stai că ridic eu pe făraş* şi începeam să dau cu periuţa. Şi m-au adoptat, dar cum! Într-o iubire nemăsurată, exagerată, cu cadouri, mă scoteau în oraş, ţin minte, mă duceau la *Carul cu bere*, mă duceau sus, la *Oppler*, nu pot să-ţi descriu ce copilărie am avut faţă de ceilalţi, care erau nişte sărăntoci, din cauza lor. Ca la vârsta de cinci ani să se întâmple un lucru care pot să spun că mi-l amintesc şi acum, cum copiii nu-şi prea amintesc de la cinci ani, că am fost duşi de acasă, la familia Nasta, cu care erau rudă, tata era văr primar cu Stela Nasta.

—Rude cu Dan Nasta şi cu Mircea Nasta?

—Şi cu Mircea, şi cu Mircea, dar nu prin Voiculescu, ci prin tatăl verişoarei, prin Nasta. Ne-a dus acolo. Şi parcă-l văd pe Ionică, fratele cel mai mic, adică, înaintea mea era Ionică, şi foarte năstruşnic, că a pornit, ca fraţii aceia din poveste, cu noi toţi pe urma lui, şi am pornit din Sfinţii Apostoli, toţi cinci, pe jos, pe mine mă trăgeau de mână, să merg mai repede, acasă. Şi-acasă, am intrat pe uşă şi am ajuns în camera mare a naşilor, uit să-ţi spun că ei au pretins să boteze pe toţi copiii, afară de mine, eu nu sunt botezată de ei, aşa că li s-a zis *naşii*. Şi, din tandreţe, eu îi ziceam *Năşicel*, ei. Şi-am intrat în camera lui Năşicel şi a lui naşu', pe care-l adoram, şi-am văzut că în patul din mijloc zăcea cineva cu flori pe piept, cu

mâinile legate de-o fundă, cu picioarele legate, lumea plângea, că venise tanti Ana din Constanţa, adică sora tatii, şi eu am realizat că naşu' e mort. Fiindcă ne mureau animale, ne mureau pui, şi-i îngropam, şi eu ştiam ce înseamnă moartea…Că îi bagă în pământ…Şi mă văd, dar, ce interesant, părinţii, mă rog, au avut un fel de… să ne lase liberul arbitru, nu m-a luat nimeni să mă oprească, mă văd ajungând, peste flori, la naşul meu şi plângând îngrozitor. Şi m-au lăsat să plâng cât am vrut.

—Ei au încercat să vă ferească, ducându-vă de acolo.

—Da, da, ei ne-au dus de acasă, dar noi ne-am întors şi ei ne-au lăsat, şi-l văd şi acum pe naşu' cu mâinile pe piept, cu flori, şi eu plângând, urlând că a murit naşul. După un timp, n-aş putea să mai spun cât, că amintirile se şterg, dar asta a fost un şoc, camera mare a fost cedată. Năşicel n-a mai locuit în camera aia şi s-a mutat, pe aceeaşi parte, tot pe dreapta, într-o cameră mai mică, numită *iatacul*, şi care răspundea pe un calcan, era cam aşa…Şi-acolo a fost dus patul de bronz. Şi pentru că eu nu aveam loc cu ăilanţi copii, m-am culcat cu Năşicel, în patul de bronz. Şi-am dormit ani şi ani acolo, a fost camera mea, cu a ei. *Iatacul.* Găsesc şi azi că, de fapt, casa a fost foarte prost construită. Arhitectul era mizerabil, cine o fi fost. Din acel hol se ieşea pe altă uşă, opusă cu scara de la intrare, care ducea în sufragerie, se ieşea pe uşă şi se cobora pe altă scară mare, care dădea în curtea de serviciu. Şi, de pe un palier, se cobora mai jos, pe o altă scară, care ducea la demisol. Se făcea mereu un curent îngrozitor. Tot de pe acel palier, de unde se cobora în curtea din dos, se urca, pe o scară aproape monumentală, la pod. Şi n-am înţeles de ce, probabil ca să se poată duce rufele, ca să se poată duce coşuri, lucruri, că erau acolo sus valize, cufere, în pod. Podul, pentru noi, a fost ca în basme. Ne jucam la nebunie. Şi-acolo, n-am

să uit, era, din ceva alb, cu mult praf pe el, chipul unui mort, cu ochii închişi.

—Un ghips, o mască mortuară? A cui mască?

—Masca mortuară a lui Vlahuţă. Am fotografia lui mare, am să ţi-o arăt. Tata îl adora pe Vlahuţă. Au fost împreună la Bârlad, în refugiu, a fost mentorul lui spiritual. Şi a dorit să aibă masca lui mortuară, care n-avea loc în casa Voiculescu. Ce să faci, unde s-o mai pui? Şi atunci, a fost urcată în pod. În pod, n-am înţeles de ce, şi vreau ca astea să rămână scrise, era portretul lui bunicul, Constantin Mitescu, nu îmbrăcat în ofiţer (a murit colonel), în civil, cu nişte haine negre, dar avea decoraţii pe piept. Portret mare, cu o ramă superbă, aurită. Şi Ionică trăgea la ţintă în bunicul. Nu mai spun ce trăgea la ţintă într-o cucoană, care era tot într-o ramă superbă, şi care, ştiu şi n-am să uit niciodată, se numea doamna Belu. Era o pictură minunată, gen renaştere, cu rochie albastră de satin, cu bijuterii, cu bucle, dar ea era de o urâţenie înspăimântătoare, încât mama refuza să o ţină în casă, să se uite la ea. O cumpărase tata de la un anticar. Şi ce putea Ionică să-i împuşte! N-am înţeles de ce bunicul era ostracizat în pod, nu ştiu.

—Aşadar, erau două lucrări reuşite artistic, dintre care una era chiar un portret de familie, tatăl mamei dumneavoastră.

—Da, dar adevărul e că bunicul nu s-a ocupat de copii, pe mama a băgat-o într-un pension, pe atunci era un pension de elită, unde se învăţa pianul. Mama cânta la pian Chopin, cânta *Sonata lunii*, cânta…aveam pian în casă. Şi el a părăsit-o acolo, în pension, nu a scos-o niciodată, în nici o duminică, şi era mare jucător de cărţi. După ce i-a murit nevasta, s-a dedicat jocului de cărţi şi mi s-a povestit mai târziu că a fost o mare ruşine că el şi-a vândut trăsura şi caii pentru datorii de cărţi.

—De aceea ajunseseră atât de săraci, probabil.

—Da, da. El juca şi nu s-a ocupat de copii. A băgat-o în pension, plătea, iar când mama şi-a dat

bacalaureatul, a murit. De ce tutorele mamei a fost marele chirurg Thoma Ionescu, nu ştiu. Că el a sfătuit-o să se înscrie la medicină, ea era o blândă, era în zodia peştilor, o dulce, o modestă, şi a făcut o medicină cu studii strălucite, până în anul trei.

—Doctorul Thoma Ionescu era fratele lui Take Ionescu. Dar ce s-a întâmplat după anul trei?

—În anul trei l-a cunoscut pe tata. Întâmplător. Să-ţi povestesc. Tata era un sălbatic, nu-l interesau fetele. El a locuit la sora lui, asta, Florica Ştefănescu, şi la soţul ei, Ilie Ştefănescu. Naşii. Şi sora lui îmi povestea, când mă făcusem mai mare, că era maniac de curăţenie, că se spăla cu apă clocotită, că nu mânca niciodată carne, că nu ştiu ce făcea, că nu-i trebuiau fete, să n-audă de fete. Şi, într-o vacanţă, s-a dus în satul natal, la Pârscov, unde el se înţelegea foarte mult cu mama lui, o adora şi ea îl adora pe el şi era o femeie citită, îi plăcea să citească, nu era o simplă ţărancă. Se vede şi cum arăta în fotografii.

—Ieşise din sat?

—Nu, ea nu era călătorită, numai străbunicul, tatăl ei, fusese la Sfântul Mormânt şi era supranumit Hagiul. Deci, nu erau ţărani, şi fotografiile pe care le am cu bunica nu sunt de ţărancă, sunt cu rochii, drapaje, cu nu ştiu ce. Şi mama mea fusese sfătuită de cineva să aleagă regiunea Pârscovului, din cauza dealurilor, că avea o prietenă bolnavă de tuberculoză. Şi s-au dus amândouă în vacanţă la Pârscov. Au stat la o gazdă. Şi gazda le-a spus: *Vă cam plictisiţi*, zice*, am să vorbesc cu fruntaşii satului, şi poate că o să vă duceţi o dată, că aveţi ce vorbi cu ei*. Şi aşa s-au invitat domnişoarele din Bucureşti la mama Sultana. Mama Sultana i-a spus tatii: *Vin două domnişoare, dintre care una e studentă la medicină. Şi să fii şi tu*. Şi tata i-a spus: *Nici să n-aud*. În fundul curţii, în grădină, eu am fost o singură dată la Pârscov, când aveam treisprezece ani, era un iaz. Şi tata s-a dezbrăcat şi a intrat în

iaz şi a spus aşa: *Când pleacă domnişoarele de la Bucureşti să mă chemaţi, că ies din iaz*. Şi cică veneau surorile şi-i spuneau: *Hai, măi, Dile, ieşi din apă*. Dar el: *Nu ies până când nu pleacă domnişoarele de la Bucureşti*. Şi aşa a fost. Domnişoarele au plecat, nu l-au cunoscut pe tata şi, după o zi sau două, noaptea, vine femeia de la gazdă şi-i spune că e chemat doctorandul că una dintre domnişoare scuipă sânge. A făcut o hemoptizie. Şi atunci, tata, cu jurământul lui Hipocrat, s-a dus, le-a ajutat, s-a dus la Buzău, că avea o şaretă, el, cu şareta, a adus medicamente, le-a ajutat. Şi după aia s-a organizat o excursie, de către mama Sultana, ea a plăcut-o foarte mult pe mama, care era o modestă şi o femeie cultă şi dulce şi deosebită, şi frumuşică, cu ochii verzi şi cu părul negru ca abanosul, să se facă o excursie la Mănăstirea de maici Răteşti. Şi tata scrie, în prima lui proză, dacă să meargă sau să nu meargă. Şi a mers şi s-a îndrăgostit de mama, de felul ei de a fi şi, după scurt timp, s-au şi cununat. Îţi spun, s-au cununat împotriva voinţei familiei.

—Să ne întoarcem la casă. În pod se afla ostracizat portretul colonelului Mitescu. Iar la pod ducea o scară monumentală.

—Da, chiar aşa era, lată de peste un metru, cu rampă uşor cotită, curbată, aşa cum pornea. Podul a fost raiul copilăriei noastre. Nu vă spun că ieşeam şi pe casă, pe casă erau nişte platforme. Doamne, dar şi tata ieşea pe platforme, cred că stătea acolo şi scria, când erau teii înfloriţi, că era o stradă superbă, cred că era cea mai frumoasă stradă, ziceam eu atunci, din Bucureşti. Cu tei bătrâni. Şi când înfloreau…În 1938, mi-aduc aminte că mama a venit din Franţa. Pierduse un ochi, avea acum un ochi de sticlă, şi tata ne-a trimis la Balcic. Eu eram foarte decepţionată, că începusem să fiu adolescentă, mondenă, şi auzisem că la Balcic umbla lumea desculţă, numai în şorturi. Dar mi-a plăcut Balcicul, la nebunie! Şi-

acolo înotam şi era minunat. Între timp, la Bucureşti, au fost angajaţi nişte oameni care au ajutat, o pereche, o doamnă şi un prieten al tatei, să se transforme casa. Şi, când ne-am întors, nu ne-a venit să credem. Scara care ducea la subsol rămăsese, dar scara care cobora în curtea de serviciu dispăruse, scara care ducea la pod dispăruse, rămăsese numai o scăriţă care se acroşa cu nişte cârlige, pe care te urcai cu greu la pod, şi se făcuse, în locul casei scării, o bucătărie, ca să fie o bucătărie sus, pentru că, de fapt, bucătăriile erau jos. Şi trebuiau urcate atâtea scări…Se făcuse totul mai comod, pentru ca mamei să-i fie mai uşor. Din această bucătărie, pe o scară mică, din ciment cu fier forjat, se cobora în curtea de serviciu.

—Celelalte odăi îşi schimbaseră şi ele destinaţia şi aspectul?

—Da. Camera care a avut rol de sufragerie în copilăria mea, camera cu pereţii pictaţi, acum zugrăvită, dacă aş putea povesti câţi s-au aciuiat în acea cameră. Devenise ca un fel de azil. Acolo a stat nepotul tatei de la Pârscov, al unui frate care a rămas în locul şi casa părintească, şi l-a ţinut tata la medicină. După aia, el a ajuns medic, a plecat din casa noastră. A trecut altul, un fin, un antipatic, Dumnezeule, un ciufut, un curios. Dar mâncau toţi la masa noastră. A făcut şi ăla medicina. Şi s-a dus, a practicat pe urmă în Sinaia. Între timp, a mai fost un tânăr, fugit, cred, din Basarabia sau din Rusia, că ştia româneşte, dar vorbea cu un accent. Domnul Rosencrantz. Eram foarte geloasă că mama îi dădea bucata mai bună lui şi mie îmi dădea aripa sau gâtul şi mă supăram şi ziceam: *Mamă, de ce îi dai lui…* şi mama-mi spunea: *Nu putem să-l umilim, că el este mosafir*. Dar cine n-a stat în camera aceea! Şi, vizavi de ea, mai era o cameră mare, care dădea către stradă cu geamurile, camera care, mai târziu, a fost a fraţilor Voiculescu. Ei au vrut să fie independenţi şi intrau

pe ferestre. Erau nişte zăbrele, ei le îndepărtau şi nu mai aveau ore de venit acasă. Ţup-ţup, intrau şi ieşeau când vroiau, pe geamuri. Deci rolul camerelor s-a tot schimbat.

—Care era camera dumneavoastră preferată?

—Era *bureau*-ul tatii.

—Eraţi acceptată acolo?

—Tata…noi, copiii, nu ne-am urcat niciodată în patul tatii.

—Dar în birou? Aveaţi voie să intraţi acolo? Eraţi primiţi?

—Da, da, da.

—Nu-l deranjaţi?

—Nu, nu, nu. Mi-aduc aminte, chiar, când făcea gimnastică şi când îşi ţinea respiraţia. Eram mititică şi-l priveam. Era o gimnastică specială, cred că o yoga, ceva. În oglindă. Mama a fost mult timp plecată cu fetele cele mari la Paris, cu problemele ei de sănătate, şi a luat şi fetele. Deci el mi-a fost şi mamă, şi tată. Surorile şi-au făcut o parte din studii acolo. Tata n-ar fi avut bani să le ţină. Vreau să spun, şi să rămână în memorie, că a avut un prieten cu care a fost la medicină, Popescu Gheorghian, care a ajuns medic cu cabinet. Pe tata nu l-a interesat să-şi facă cabinet. Şi prietenul se îmbogăţise şi avusese o fetiţă care îi murise, şi se îmbogăţise mult de tot, era un om foarte bogat. Şi i-a spus tatii: *Dile, trimite-ţi fetele la studii, la Paris,* că aşa era moda*, că eu le dau burse, eu le ţin acolo*. Că săracul tata s-a zbătut şi el, că nu mai ştia ce să le trimită, asta a fost altceva. Dar baza, acest prieten a fost. Şi-atunci, ele, ca să se acomodeze acolo, au stat cu mama. Ştiau franceza perfect, toţi ştiam franceza, şi eu am avut profesoară de pe la vreo patru-cinci ani. Vorbeam franceza, la şaisprezece ani citeam cărţi foarte grele, citeam *La Montagne magique*, cărţi de literatură nordică… Vai, cât de mult am citit! Şi asta, datorită tatii, care ne-a păstrat un liber arbitru extraordinar. Adică, el era un mare credincios,

născut credincios. Nu m-a întrebat niciodată dacă m-am spovedit, dacă m-am împărtăşit, nu m-a trimes la biserică. Toate astea le-au făcut mătuşa şi mama. Dar mai mult ea, mătuşa. Şi singurul lucru pentru care s-a impus, dar puţin, a fost cultura. Cu profesoara de franceză şi cu cărţi. Şi, foarte drăguţ, venea şi-mi arunca o carte pe pat: *Uite, te rog, să citeşti şi cartea asta*. Dar, în general, nu ne-a sărutat niciodată, nu ne-a luat pe genunchi, să ne povestească de copilăria lui, niciodată, ştiu ce ştiu numai de la ceilalţi, de la mătuşi. A fost un om foarte sobru.

—Vă citea vreodată ce a scris?

—Nu, Doamne păzeşte, nici nu ştiam. Am fost invitată, târziu, eram matură, eram deja măritată cu arhitectul Defour, aveam deja o fetiţă, la cenaclul Slătineanu, acolo unde s-a citit tot ce compunea el, unde veneau Vladimir Streinu, Şerban Cioculescu, pe care îi cunoscusem din casă, de la noi. Eu făcusem şcoala primară cu fiica lui Slătineanu, cu Sandra. Şi prin Sandra, normal că ne jucasem în copilărie prin grădina aia, casa era superbă, şi Sandra mi-a spus odată: *Gabi, nu vrei să vii să-l auzi pe tatăl tău, că citeşte astă seară*. Nu citea numai el. Şi atuncea, l-am auzit citind. Şi după aceea, când el avea un mare succes, era foarte stimulat, se făceau unele reuniuni şi acasă. Şi ştiu că, foarte drăguţ, mă ruga delicat: *Vrei să îmi faci şi mie un ceai, cu o prăjitură*. Întotdeauna serveam. Veneau Dinu Pillat cu Nelli Pillat, veneau familia Lăzărescu, Radian, mulţi, dar mai mult tineri. Şi el citea. Şi atuncea l-am auzit şi eu citind. *Axion*, *Diavolul alb* le-am auzit citite la noi acasă. Odată a citit *Perna de puf*, care n-a putut să fie publicată de Ionică. S-a publicat după 1989. A mai citit *Iubire magică*. Şi altădată, erau *Sonetele*, care erau foarte apreciate. Şi, îmi aduc aminte, într-o iarnă grea, pe când eu nu ştiam ce valoare are opera lui, îi citisem poeziile care apăruseră în Fundaţii, dar nu ştiam, îmi aduc aminte că a venit

odată… nu ştiu care dintre ei, dintre prietenii lui, a venit, dacă Vladimir Streinu sau altcineva, mă rog, a adus cu săniuţa lemne pentru tata, că o duceam foarte greu cu lemnele, şi tata nu era atunci acasă. A intrat să-l aştepte şi-a văzut un geam din afară, care era spart. Şi zăpada intrase între geamuri. Şi, între geamuri, era pânza unui păianjen. Povestea este renumită, că am mai spus-o. Şi vizitatorul acela mi-a zis*: Doamnă Defour, dar nu ştiţi? El este un geniu!* Asta ţin minte, dar eu aveam douăzeci şi nouă de ani, eram matură, cu copil, şi am răspuns: *Nu ştiu, că nouă nu ne citeşte nimica, nu ştiu*. Era supărat. *Vai de mine, dar cum puteţi să lăsaţi fereastra spartă astfel? Nu se poate, el poate să răcească, vă rog să puneţi geam*. Şi ştiu că, împreună cu soţul meu, cu arhitectul Defour, ne-am dus la el şi i-am spus: *Tată, dar nu se mai poate, ne facem de râs, lumea spune că nu-ţi purtăm de grijă, lasă-ne să-ţi punem geamul*. Iar el ne-a răspuns: *Vreţi să încui uşa? Încui uşa, nu vă mai las să intraţi. Până nu moare păianjenul de moarte bună, eu geamul nu-l pun*. Dar era un păianjen mare, cu cruce, cum nu mai erau decât în dealul Ţăcăliei. Şi, pe urmă, mai e povestea cu şoricelul. Că avea un şoarece în cameră şi noi, din când în când, fiindcă venea foarte multă lume, veneau Caraion, Scrima, cine mai venea, Sandu Tudor, care devenise marele stareţ Daniel, da' ce lume nu venea la noi în casă, avea mulţi prieteni tata. Şi îi mai făceam curat, din când în când, îi mai ştergeam şi praful. Şi el adora trandafirii, şi cei de pe stradă ştiau că-i plac şi, în sezonul de trandafiri, îi aduceau, şi punea în faţa unei icoane, care era pe biroul lui, trandafiri. Şi ăia mai lăsau petale, unii se mumificau, şi noi trebuia să curăţăm. El, însă, se supăra pe noi: *Da' ce aveţi cu mine*? Şi într-o zi, vine Ruru şi vede căcăreaţă de şoricel. Şi-mi spune: *Tigruţo*, că aşa-mi spunea, *nu se poate, ce, îi mănâncă şi cărţile, ne intră la noi în casă!* Şi la masă, cu toţii, că luam masa

împreună, îi spune tatei, şi tata s-a supărat foc, ne-a spus: *Să nu cumva să-mi omorâţi şoricelul! Da' nu se poate, o să încui uşa. Vreţi să ştiţi? E blând, e şoricelul meu, uită-te!* Şi-a deschis sertarul de la birou şi ne-a arătat, zice: *Seara, când eu fâşâi cu hârtiile*, tata scria seara, în restul zilei, mă rog, se plimba, mai făcea câte o vizită la bolnavi, pe gratis, bineînţeles, zice, *îi dau zahăr cubic şi biscuiţi, şi mă cunoaşte. Şi are şi vasul lui cu apă*. Ei, după aia l-a arestat, săracul. Nu ştiu ce s-a mai întâmplat cu şoricelul. Casa s-a confiscat, s-a umplut de chiriaşi.

—Aţi rămas în casă şi după ce au apărut chiriaşii?

—Nu, nu, nu, eu mă mutasem din casă cu un an înainte de a-l aresta. Exact cu un an. Şi cât de frumoasă fusese casa! Biblioteca era cum era, avea poate zece-douăsprezece mii de volume. Avea o aripă care era numai ezoterică, şi alta, care era numai artă. Un perete întreg era numai artă. Ce albume, ce cărţi, ce splendoare, cu care m-am ajutat foarte mult, că eu am făcut licenţa în istoria artelor. Ştiu, cărţile aduse de tata au fost ceva extraordinar. Şi nu exista, în rafturile acestei biblioteci, care era înţesată cu cărţi, nu toate arătoase, nu legate, ba unele erau legate cu sfoară, că erau cumpărate de la anticar, majoritatea franţuzeşti, româneşti foarte puţine, nu exista decât o singură fotografie, mare, într-o ramă argintie, a unui bărbat superb, de trei sferturi, cu decoraţii multe, cu capul gol, care era preşedintele Societăţii Scriitorilor şi aghiotantul Regelui Carol al II-lea, Nicolae Condeescu, generalul Condeescu, cu care tata a fost coleg la Liceul Lazăr şi cu care a rămas într-o prietenie extraordinară. Nu l-am cunoscut, nu a venit niciodată în casă, dar ştiu că-l suna la telefon şi-l mai invita pe tata, şi tata nu vroia să se ducă.

—Erau formalismele…

—Da, da, nu se ducea. Şi-odată, parcă-l aud când i-a spus mamei, mama spunea: *Dar uite, că a insistat, şi de ce nu te duci, că aşa şi aşa.* Şi zice: *Ai şi haine*! că era ponosit de obicei. Zice: *Ai şi haine*! Asta ţin minte. Tata i-a răspuns: *Eu? Să-i sărut mâna Lupeascăi? Eu n-am ce căuta acolo!* Deci asta, era un orgolios, în sensul ăsta. Şi vreau să spun că, într-una din camere, care era la stradă, peretele întreg, de cinci metri, era tot numai icoane. Un panou de superbe icoane pe lemn. Dar ce icoane! Dar ce frumuseţe! Şi acolo se ridicase, acolo se făcuse noua sufragerie. Fetele erau plecate, deci nu mai era nevoie de o cameră pentru ele, băieţii erau jos. Cam asta vă pot spune despre casă.

—Aminteaţi că, întotdeauna, casa era plină de animale.

—Unii din locatarii de seamă ai acestei case erau animalele, căţeii. N-am avut niciodată mai mult de trei, dar pisici, la un moment dat, după cutremurul din 1940, când am găsit unii mici, sălbatici, în pod, şi tata a zis că ăştia trebuie ţinuţi, că au salvat casa, nu s-a dărâmat, erau unsprezece capete de pisici. Şi când eu eram adolescentă, deci îmi aduc aminte perfect, aveam un cocoş pe care îl crescusem de pui mic. Am primit un pui galben. Şi puiul a crescut, s-a făcut cocoş. Bineînţeles, nu s-a gândit nimeni să-l taie, dar nu mi-am închipuit că cocoşul poate să fie aşa de inteligent. Şi se urca în casă, găinăţa, femeia, servitoarea, vroia să-l taie, dar nu exista, şi se alerga cu căţeluşul, şi tata râdea cu hohote, şi numai atunci îi vedeam dinţii, avea o dantură superbă, albă, impecabilă, pe care o îngrijea, era maniac, adică, între mese nu mânca niciodată. Niciodată, niciodată.

—Era medicul din el!

—Da, era maniac! Şi-am avut o cioară, pe care am ţinut-o pe prichiciul băii, iarna. Şi cioara fusese rănită, era mai puiac şi, când venea câte cineva şi intra în baie, la toaletă, se speria, că ce face vraciul

cu cioara aia? Cârâia…Şi Ionică a avut un şarpe într-un borcan. Dar nu vă spun ce cobai avea, care erau blânzi, pe care îi ţineam în braţe. Şi broaşte ţestoase. A fost ceva! Arca lui Noe! Un paradis!

—Şi plină de copii. Cum au plecat din casa părintească?

—S-au retras pe rând. S-a însurat fiecare şi am rămas numai eu cu soţul meu şi cu fetiţa pe care am născut-o între timp şi, în *Iatac*, acuma, locuia Năşicel, care era o babă, dar foarte vrednică, până la nouăzeci de ani ea a făcut treabă şi a muncit. Şi-mi aduc aminte că eu aveam copil mic, nu puteam să mă duc la piaţă, şi ea îl mâna pe bietul tata la piaţă, pe tata, care nu era gospodar, nu era îndemânatic, nu ştia să pună o priză, nu ştia nimic.

—Piaţa nu era departe. La colţul străzii.

—Acolo. Vizavi de Operă. Aproape.

—Trebuia să parcurgă strada până la colţ.

—Acum, strada se numea Staicovici, că era cartierul doctorilor. Iar în acea cameră unde rămăsese numai Năşicel, a fost adusă, când l-au arestat pe Liviu Nasta, soacra lui Liviu Nasta, care era soră cu tata. Maria. Era mai bătrână decât Năşicel. Deci acolo au fost două babe. Acea cameră, dacă ar avea posibilitatea să povestească, să spună câte s-au perindat în ea…

—Camera numită *iatacul*.

—*Iatacul*, o cameră destul de întunecoasă şi în care eu, la un moment dat, când Năşicel s-a mutat, nu ştiu de ce s-a mutat, la o soră a ei, ca pe urmă să revină, după moartea mamii, a fost camera mea, în care eu plângeam, pentru că pe ferestrele ei, eu nu vedeam decât cerul şi foarte puţin din grădină, spre un calcan, şi mi se părea că e o tristeţe viaţa mea, din cauza acelei camere, care nu-mi plăcea. Şi, după arestarea tatii şi perioada de puşcărie, tata a fost adus înapoi aici. Casa era confiscată. Chiriaşii erau băgaţi în biroul lui, dar mai exista aici Ionică, în camerele de la faţă, el se întorsese în Staicovici, în locul meu şi al lui Ruru, când noi ne-am mutat

în apartamentul din Olimpului, în 1957. Şi pe tata n-a avut unde să-l bage, că Ionică era căsătorit, avea şi o soacră, erau patru, ei. Şi pe tata l-au băgat în *Iatac*. În camera aia mică, de doi pe trei, erau trei bătrâni. Şi-mi aduc aminte, această mătuşică, sora mai bătrână decât Năşicel şi decât tata, cum intrai pe uşa iatacului, era un bufet pe dreapta, şi ea se urca pe un scăunel, şi pe bufet puseseră o saltea, şi dormea, săraca, pe bufet, că nu puteau renunţa la el, trebuia să aibă unde să pună o cratiţă, să se ţină o haină. Nu se putea să se renunţe la bufet! Pe stânga, cum intrai, era patul lui Năşicel şi, între geam şi sobă, era patul tatii. Tata dormea cu capul pe sobă şi cu picioarele în geam. Îi îngheţau picioarele. Şi ştiu că Ruru a făcut rost de o folie groasă de mică, de ceva de felul ăsta, şi i-a pus-o la sobă, ca să nu îl ardă…Şi tata, după ce a fost adus acasă din închisoare, nu s-a mai ridicat… Adică, a stat la orizontală, avea dureri mari, n-a suportat morfina, deci, camera aia a văzut nişte lucruri de mare durere şi tristeţe. Tata a mai trăit un an.

—Şi, în acest an, cei trei fraţi au stat din nou împreună, bolnavi şi năpăstuiţi, într-o singură odaie, la sfârşitul vieţii…

—Da. În acea mizerabilă cameră întunecoasă. Şi le-a chinuit şi pe bătrâne, care vedeau cât suferă cu durerile pe care le avea. Şi eu îmi aduc aminte că în fiecare zi făceam mâncare şi veneam cu mâncare, pentru ca, pe urmă, tata, după mai puţin de un an, să înceapă să-mi ceară să nu-i mai dau, mă ruga să nu-l mai ispitesc cu mâncarea, şi, aşa… până la urmă, a murit. Şi noi, copiii, am fost uşuraţi, fiindcă avea nişte dureri cumplite, că nu suporta morfina. Şi… ce i-a spus, la sfârşit, lui Ionică? Intrase în comă, a ieşit din comă, după ce a făcut ralul mult timp, să zic, douăzeci de minute, şi din comă, a deschis ochii lucizi, l-a căutat din priviri pe Ionică, l-a luat de mână şi i-a spus aşa: *Ionică, tu nu ştii cât te-am iubit de mult*. E

adevărat, Ionică a fost cel mai năstruşnic, dar cel mai apropiat de el, pentru că îndrăznea să spună nişte lucruri care pe noi, ceilalţi, ne glasau. Şi zice: *Ăstora să nu le dai nimic, că sunt nişte perfizi*. Se gândea la opera lui şi la autorităţile de atunci. Zice: *Eu m-am omorât*. N-a spus *m-am sinucis*. Că unii au comentat că ar fi zis *M-au omorât*. Nu. Chiar în cărţile astea care s-au tipărit acum, în urmă. *M-am omorât*. Aşa a spus. De faţă erau şi surorile lui, bătrânele, care au plâns şi au spus: *Cum e posibil să se sinucidă?! Să declare că s-a sinucis?! Ce păcat mare!* Dar eu am întrebat un mare om, ridicat, un iniţiat, pe care l-am cunoscut după ce murise tata, un om bătrân. El a rămas foarte surprins când i-am spus că tata s-a sinucis şi m-a întrebat: *Cum e posibil, la credinţa lui? Dar cum, în ce mod s-a sinucis*? Zic: *A făcut greva foamei*. *A, nu,* zice el, *nu este acelaşi lucru cu sinuciderea*. Deci, aşa a terminat Voiculescu o viaţă de chin, şi în puşcărie, şi după puşcărie. A fost cumplit. Să ne oprim puţin.

Ne-am revăzut, câteva zile mai târziu. Doamna Gabriela Defour mai avea de amintit câteva detalii, povestea unei case are întotdeauna mai multe finaluri, dar şi începuturi, nu le putem afla pe toate

—Fuseseră, în casă, cinci copii. Dumneavoastră aţi plecat în Olimpului, Ionică a revenit acasă. Ce s-a întâmplat cu ceilalţi, cu Radu şi cu fetele mai mari?

—Radu s-a căsătorit şi el şi s-a mutat. Fetele au rămas la Paris, fiecare căsătorită. Marta, un fel de *cloşardă,* măritată cu un intelectual pur, dar care nu câştiga bani, erau absolut cloşarzi…Sultănica, bogată, făcând echitaţie de clasă, sărea obstacole, era cineva! Sultănica, trebuie să mai menţionez, deşi am spus de mai multe ori, a fost decorată cu Legiunea de Onoare, pentru că a participat la Rezistenţa franceză. A decorat-o însuşi De Gaulle şi mai avea încă trei decoraţii, *Croix de guerre*,

Croix de résistance, deci a fost o luptătoare, locotenent în armata franceză. Şi înainte să moară mama, dar nu ştiam că o să moară, deci în 1946, Sultănica şi-a anunţat vizita în ţară. Îmi aduc aminte, când a venit la aeroport, era îmbrăcată în ofiţer, dar nu se purtau pantaloni, avea fustă. Era o persoană foarte elegantă. Oficial a fost lăsată să vină, pentru că a fost decorată şi luptase în Maquis, contra nemţilor. La noi, începuseră restricţiile comuniste. Şi a fost o veselie şi o nebunie în casa noastră! Şi era un noiembrie cu o vreme superbă. Şi ţin minte ce petreceri au fost. Biata mama, atâta a muncit! Şi, după o lună, Sultănica pleca înapoi, în Franţa. Ea avea de acum băieţelul. Vorbea la telefon cu soţul ei, dar rar. Şi ne-am dus la o plimbare, pe 23 noiembrie, foarte gătite. Asta mi-aduc aminte, n-am să uit. Se întorcea lumea, întorcea capul după ea pe stradă. Şi când am revenit la ora două acasă, tata ne-a spus: *Veniţi repede, că mama moare, e pe moarte*. Şi mama era…nu pot să zic că era în comă, fiindcă tata şi-a dat seama că ea a făcut o congestie cerebrală, din cauza tensiunii, şi a tăiat cu o lamă şi i-a pus ventuze scarificate, adică i-a lăsat sânge. Şi ea vorbea. Dar orbise total, până atunci nu fusese oarbă total. Şi ştiu că plângea şi se ruga: *De ce nu aprindeţi lumina, de ce nu aprindeţi lumina*? Şi până seara a murit.

Sultănica s-a ţinut bine. Am îngropat-o pe mama într-o luni, când se spune că nu se îngroapă. Şi după aia, au mai murit atâţia! Doamne! Şi multă lume zicea: *Fiindcă aţi îngropat-o pe Lica luni*. Şi Sultănica s-a întors la ea acasă. A mai stat puţin cu noi. Ţin minte că ocupa la masă locul mamii şi am auzit că, ajunsă la Paris, a făcut o depresie…Îmi scria sora cealaltă, că ea n-a mai putut, era bolnavă, cu medici, cu tratament, de durerea şi lovitura pe care a primit-o. Deci, mama s-a stins, micuţa de ea, pe neaşteptate. Şi n-avea şaizeci de ani. Cincizeci şi nouă avea. Da. Şi tata, ţin minte,

când era ea pusă în coşciug, pe biroul lui, în camera mare a fost pusă, ce mahala a venit, ce lume a plâns-o…Tata mi-a spus: *Eu am omorât-o, prin viaţa pe care i-am oferit-o. Aşa de grea*. Adică, într-adevăr, a avut o viaţă foarte grea. Nu i-a oferit vacanţe, nu i-a oferit…mă rog, a fost şi modestie şi…asta a fost. Iar ea era o perfecţionistă. Şi mi-o aduc aminte de multe ori, avea o maşină de cusut de mână, şi, când eram mică, îmi spunea: *Nu pune mâna aici, să nu-ţi prind degetul*. Cu mâna ne făcea rochiţe şi ne lucra, ca să acopere toată sărăcia asta. Sau îi scria unei surori a ei, care era în Bârlad, bogată, tante Viola, şi care n-a ajutat-o niciodată, o egoistă îngrozitoare, îi scrie, zice: *Copiii sunt răciţi, că nu au ghetuţe, şi se joacă desculţi în curte, în noroi. Trebuie să facem tot posibilul să le comandăm ghetuţe*. Deci asta era viaţa în casa Voiculescu. Dar a fost o viaţă de o serenitate extraordinară. N-au existat certuri, n-a existat nimic de felul ăsta.

—După 23 noiembrie 1946, după ce mama dumneavoastră s-a prăpădit, ce fel de viaţă s-a instalat în casă?

—Am rămas în casă eu, singura dintre copii, şi cele două bătrâne. Tata a fost foarte lovit, foarte îndurerat, fiindcă ea reprezenta marea lui iubire, şi poate se simţea şi vinovat, şi ştim că ne-a spus că vrea să se călugărească. Şi că ne va ajuta cât poate, dar vrea să se călugărească. Şi-mi aduc aminte că noi am plâns, şi babele, surorile mari, au plâns şi au spus: *Cum poţi să ne laşi, cum poţi*? Şi a renunţat. Însă, de atuncea, el a intrat într-un fel se asceză, încât nu mai mânca deloc carne, mânca numai fructe, nuci, lapte bea, şi, ca să se pedepsească singur, a tras nişte rafturi mari de bibliotecă unite între ele şi le-a pus lipite de sobă. Când am intrat, am rămas înmărmurită: *Ce-i asta*? Şi a spus: *Eu nu mai accept focul în sobă*. El era un om friguros, asta a fost o pedeapsă mare pentru el, că dormea şi trăia într-o cameră foarte

friguroasă. Parcă şi-ar fi făcut pregătirea pentru viitoarea puşcărie. Şi în puşcărie, cei care au ieşit, şi erau mai tineri, şi unii trăiesc şi azi, au spus că Voiculescu a suferit teribil de frig. Şi unii tineri îşi rupeau, smulgeau fire din puloverele lor cu care fuseseră arestaţi şi le-au împletit cu sârme pe care le-au scos de la pat, mă rog, aşa, nişte ciorapi, şi tata, când a ieşit din puşcărie şi l-au adus pe scări, de braţe, că nu mai mergea, mi-aduc aminte că avea în picioare ceva ca nişte burlane, cărora le ieşeau miţele de lână. Şi eu am întrebat: *Ce-i asta, tată?* A spus: *A,* zice, *băieţii mi-au împletit aceşti ciorapi, că altfel*, zice, *înnebuneam de frig, nici n-aş fi putut să trăiesc, dacă*… Şi noi, din păcate, că trebuiau păstraţi, i-am luat şi i-am aruncat la gunoi, că erau murdari, zdrenţuiţi…Dar e o amintire teribilă…şi frumuseţea gestului acestor copii.

Se aşterne tăcerea în odaia din Strada Olimpului. Îmi lunecă ochii pe şemineul uriaş, pe icoane…Vasile Voiculescu trebuie să fi fost în această odaie, în vizită la fiica lui cea mică. A privit şi el pe fereastra care dă spre biserica Flămânda… Ca şi cum mi-ar ghici gândurile, Gabi Defour şopteşte:

—Această atmosferă din casa mea, despre care mulţi au spus: *Aici îl simţim pe Voiculescu*, îşi are explicaţia ei. Această atmosferă în casa mea, care este mult mai mică, şi nu se compară cu casa din Staicovici, este pentru că, după ce ne-am făcut acest apartament, noi nu aveam decât un dulap, un pat, un fotoliu, nu ştiu ce, şi ne văitam că ce o să punem în casă. Atunci, tata a zis: *Copii, luaţi tot, nu mă mai interesează nimic*. Şi noi, cam nesimţiţi, am luat şi am luat. Uite, această banchetă florentină, care este superbă, era în hol. Şi la el în birou nu avea decât o icoană, că nu avea loc, avea numai o icoană, pe biroul lui, o Maică a Domnului, în argint, sprijinită cumva. Celelalte icoane erau în camera unde locuiserăm noi, cu soţul meu. Şi

atuncea, le-am luat. Vreau să spun că o parte, poate am greşit, o parte le-am dat cadou. Unele le-am dat fetelor mele, dar am dat şi cadouri, icoane.

—Nu cred că e o greşeală o icoană dăruită.

—Da, dar erau din Casa Voiculescu. Şi vedeţi, oglinda aceea brâncovenească, în care el s-a oglindit mereu, era în biroul lui, este acum la mine. Şi multe alte obiecte. Chiar ceasul lui de pe masă ni l-a dat. Zicea: *Luaţi-le, luaţi-le, nu mă interesează, nu mă interesează, luaţi tot, lăsaţi-mi numai cărţile*. Aşa că…După aia, securitatea ar fi ridicat chiar totul. Şi tot ce este acum aici…

—Astăzi, în casa din Strada Dr.Staicovici, numărul 34, nu mai există nici un Voiculescu. Dar s-a păstrat pe faţadă efigia lui. Au păstrat-o şi actualii proprietari ai casei.

—Au şi renovat-o. M-am bucurat mult când am văzut-o.

—Casa a fost vândută demult.

—După ce s-a prăpădit Ionică. A vândut-o fiul lui Ionică. Noi eram moştenitori, de fapt, copiii, de drept, dar…

În Strada Olimpului

Altă zi, altă poveste, aceea a casei din Strada Olimpului. Şi, din nou, râsetul scurt şi cald al doamnei Defour, care priveşte cu seninătate trecutul, nu prin lentila lacrimei, ci pe sub arcada unui surâs generos şi împăcat.

—Suntem într-un cartier numit după biserica lui, pe care putem să o privim de la fereastra dumneavoastră, biserica Flămânda sau Săraca.

—Ştiu că era un cartier mlăştinos, cu case mici, şi într-una din aceste case a locuit bunica soţului meu, care era rudă cu familia Ioanid, cei cu parcul. Era rudă directă. Şi, la un moment dat, soţul ei a murit, Eftimie Petrescu, şi, pentru că rămăsese cu multe fete şi un singur băiat, familia Ioanid i-a început construcţia unei locuinţe noi, în timp ce ei încă locuiau în casa mică cu o grădină superbă,

enormă grădină, cu pomi, am apucat şi eu, oarecum, i-au construit o casă foarte frumoasă şi i-au spus: *Alexandrina, asta va fi, este casa ta. Să-ţi creşti copiii*. Copiii au crescut acolo, unii s-au însurat, au plecat în lume, dar majoritatea a rămas în casă. Unele au rămas fete nemăritate, fete bătrâne.

—Care era exact relaţia Alexandrinei cu familia Ioanid? Fusese născută Ioanid?

—Da, era născută Ioanid, rudă cu librarul, şi relaţia a fost foarte strânsă, şi cu profesorul mare obstetrician Nicolae Gheorghiu, care a fost directorul spitalului Colţea şi care era văr cu Ruru, cu soţul meu. Deci, eram în relaţii. Nu chiar de vizite de familie. Asta nu ştiu, mi se pare curios.

—Şi această familie a locuit vreodată aici?

—Gheorghiu? Nu, ei erau bogaţi, pe bulevardul mare, Lascăr Catargiu, aveau două case legate printr-un fel de scară, aşa, pe deasupra.

—Mai există?

—Da, pe Lascăr Catargiu, pe dreapta. Nu-s dărâmate.

—Cam pe unde?

—Cam pe la mijloc. Sunt două case legate ca de o pasarelă. Şi erau casele Ioanid. Foarte bogaţi. Am fost în casele alea. La Nicolae Gheorghiu am fost în casă.

—Şi cum se înrudea Ioanid cu Gheorghiu?

—Păi, după mamă. Mama doctorului Gheorghiu era născută Ioanid. Şi am şi cunoscut-o. Când am născut-o eu pe Daniela, am fost odată în vizită la ea, că avea lucruşoare de copil mic. Se întâmplase o tragedie, fiica ei murise pe masa de operaţie şi avea un copil în burtă. Şi această *tante,* Nicole Ioanid, mă chemase să-mi dea hăinuţele pregătite. În această casă foarte frumoasă din Olimpului, cu nişte sobe deosebite, am apucat să intru după ce l-am cunoscut pe soţul meu, Daniel Defour. Îl mai chema Germain, Octave, Fernand, aşa se pun la belgieni, atâtea nume, Dumnezeule! Că a fost

întotdeauna pentru el o pacoste! Casa era destul de incomodă, un fel de casă vagon, dar avea două camere la stradă şi era solidă, iar în faţă, la intrare, erau două statui frumoase pe care, când a venit regimul comunist, le-a luat. În mijlocul grădinii pe care o vedeţi şi acum, cu nuci, cu pomi, cu flori, cu trandafiri – nu mai sunt trandafiri, nu mai e nimic – se afla un chiup enorm, un vas ornamental, ca de parcuri, din ceramică, superb. L-au ridicat comuniştii şi pe ăsta, l-au luat…

—Aţi dat de urma lor vreodată, ştiţi unde au ajuns?

—Nu, nu ştiu.

—Dar ce reprezentau cele două statui?

—Nu ştiu ce fel de statui erau, am şi o fotografie, am s-o caut. Una avea un şervet gros pe cap şi nişte spice în mână, şi cealaltă era un băiat, un tânăr. Albe erau. Nu mai ţin minte dacă erau din piatră sau din marmură. Şi când au venit comuniştii, cu naţionalizările caselor, Alexandrina murise. Rămăseseră fetele ei în casă şi familia Defour cea bătrână. Casa a fost confiscată, rechiziţionată, ca fiind a unor mari bogătaşi, cum se zicea, duşmani ai poporului. Fiindcă Ioanizii nu-i făcuseră actele pe numele Alexandrinei. Rămăsese pe numele lor. Ei erau bogaţi, aveau şi Parcul. Nu ştiu de ce n-au făcut acte. Aşa erau oamenii. Au făcut un dar de binefacere şi acuma casa s-a pierdut. A luat-o statul, a vândut-o, şi acuma nu ne mai interesează. Asta-i povestea casei.

—Are faţada îmbrăcată în cărămidă aparentă.

—Da, frumoasă cărămidă, şi arcadele ferestrelor lucrate cu piatră albă, o garnitură de dantelă de piatră în alb.

—Nu ştiţi cine a fost arhitectul?

—Nu, nu ştiu, că era demult şi nu se vorbea atunci chiar aşa despre asta.

—În această casă s-a născut soţul dumneavoastră. Lângă familia Petrescu, a apărut

familia Defour. Cum s-a întâmplat?

—Soacra mea era o femeie fină, frumoasă, care făcuse pensionul. Cam introvertită. Aşa a rămas, aşa era şi tânără, şi a plecat în vizită la Argeş, la doctorul Stoenescu, o rudă. Acum, nu mai ştiu, doctorul Stoenescu făcuse studii la Paris şi venise căsătorit cu o franţuzoaică. Era medic în Curtea de Argeş. Erau în vacanţă şi au invitat-o. Papa Defour, Fernand, venise ca exploatator de păduri, era tânăr, făcuse inginerie din asta de exploatator de păduri şi îi plăcea foarte mult România. Era mare vânător. Şi fiindcă ei, Stoeneştii, erau fruntaşi în Curtea de Argeş, el era invitat acolo şi a cunoscut-o pe Aurica şi a făcut un *coup de foudre* pentru Aurica şi au rămas din epoca aceea nişte scrisori de dragoste de un romantism extraordinar, scrisori pe care le-am avut eu şi le-am dat Danielei. Dar ce talent avea Papa Defour la scris!

—Fireşte, în franceză!

—În franceză. Aurica îi răspundea tot în franceză, că făcuse pension, şi în scurtă vreme s-au căsătorit, au trăit foarte, foarte mult timp prin diverse locuri, la Cumpăna, mă rog, pe la Bistriţa, pe la Borca, fiindcă el trebuia să se ocupe de păduri, deci au fost aşa, mereu cu cortul, să zicem, în case frumoase, însă. După aceea au venit să se stabilească şi să-l facă pe al doilea copil, pe soţul meu, aici, în Bucureşti. Şi-au rămas aici, în casa din Olimpului. În casa părintească. Şi, de fapt, era numită Casa Defour, nu mai era numită Casa Petrescu. Dar există la biserică o cruce pe care bătrânele Petrescu mi-o arătau şi spuneau: *Asta e a unui strămoş al nostru, care a contribuit la ridicarea bisericii, a fost ctitor şi el*. E o cruce superbă, gen brâncovenească, dar nu ştiu ce scrie pe ea, că e cu litere chirilice greu de descifrat. După căsătorie, noi am locuit cu tatăl meu, medicul fără arginţi, timp de şapte ani, în Doctor Staicovici, cum v-am povestit. După care, ne-a chemat un prieten al tatei, un avocat, Traian

Mihail, odată, în grădina lui. Era foarte intim cu tata, dar prieten, aşa, toată ziua era tata în grădina lui pentru trandafiri, şi ne-a spus: *Uite, eu vreau să vă avertizez, doctorul este absolut un poet, mi-a spus odată că să mă ocup, că vrea să-i facă testament fratelui Ionică.* Ionică fusese aviator, nu mai făcea nimic, tăia frunză câinilor, tata îi mai dădea din pensia lui, nu vroia să se încadreze, sau nu putea, era un nestatornic, era un geamăn teribil, aşa, nu putea sta la un birou. Dar făcuse şi Dreptul, Ionică. Şi zice: *El vrea să-l asigure pe Ionică*. Pentru că era însurat şi avea şi un băiat, voia să-i lase lui casa din Staicovici. *Deci, voi să fiţi atenţi*! Atuncea, noi n-am spus nici un cuvânt şi Ruru, care nu era membru de partid, normal, era de origine belgiană, dar avea multe decoraţii ale muncii, vreo trei a avut, a obţinut credit, 40.000 de lei, şi, fiindcă s-a putut, a spus la ministerul unde era: *Uite, există un loc al statului foarte mare, aş vrea să-mi construiesc o casă cu alţii, din acelaşi minister*. Şi aşa s-a născut această casă.

—De fapt, e terenul familiei Petrescu, luat de stat, naţionalizat. Odată cu casa.

—Terenul familiei Petrescu. Dar eram în comunism, fusese confiscată casa, şi numai aşa am putut construi, prin minister.

—În casa de cărămidă roşie nu aţi locuit niciodată.

—N-am vrut să stau, pentru că era plină toată, cu toate rudele lui Ruru, cu fete nemăritate, cu fete bătrâne, cu maniace, una măritată cu unul grav bolnav de cancer, adică… totdeauna casa aceea a fost plină.

—Şi acuma, mai e cineva dintre rude acolo?

—Nu, nici vorbă. Că lor le-au şi băgat chiriaşi, casa era mansardată, de la început, în comunism, le-a băgat chiriaşi. Şi pe urmă, cum a murit cineva, erau alţi chiriaşi băgaţi. Şi acuma a vândut-o statul unei familii, Drăgulin.

—Deci, asta e istoria casei făcute sub Dealul Mitropoliei de librarul Ioanid pentru rudele lui sărace.

—Da, acesta este romanul casei. Am încercat să găsesc pe cineva din familie şi mi-au spus că, faţă de cât au de recuperat, o casă de pe o stradă uitată nu-i mai interesează. Şi nici n-au revendicat-o. Fiecare casă are un roman al ei.

—Aşadar, când aţi aflat că dinspre Voiculeşti nu veţi avea casă, aţi pus temelie casei în care ne aflăm. În ce an era?

—În 1957 a început şi în 1958 a fost gata. A proiectat-o soţul meu, pe dinafară urâtă…tata când a venit, sărăcuţul, ne-a spus: *A, măi, tovărăşelule*, că aşa îi spunea lui Ruru, *tovărăşelule*, că lucra acolo, la minister, *ai făcut o magazie!* Casa n-are aspect pe dinafară, dar în interior fiecare a făcut ce i-a plăcut, Ruru a ţinut cont. Unii şi-au departajat camerele, el a vrut cu arcade, era un leu vanitos. Eu am rămas surprinsă când am venit şi am văzut că, nu ştiu cum să spun, eram crescută destul de emancipată, cu facultate, cu asta, dar, totuşi, de modă veche, că el avea pasu'ntâi. Era un leu puternic. Şi când am văzut arcadele şi nimic separat, zic: *Aoleu, ce casă vraişte*!

—Este făcută cu foarte mult gust, are şi grinzi şi şemineu…

—Da, da, şi cu sobele astea care nu încălzesc destul, şi cu şemineul ăsta mare. Venea arhitectul Vogel şi râdea: *Măi, Defour, ai făcut cuptorul de pâine aicea*! E foarte mare şemineul, ocupă prea mult loc.

—Dar e foarte frumos.

—Şi cu poliţele alea de stejar, le-a comandat la un moş, care a lucrat stejarul şi, la un moment dat, stăteam pe ele, lângă foc, era făcut de la început pentru gaz. Şi am avut atât de puţini bani, încât, deşi toată lumea din casă şi-a pus faianţă la bucătărie şi baie, eu nici astăzi nu am faianţă, nici la baie, nici la bucătărie. E fără faianţă.

—Şi lumea care locuia aici lucra la acelaşi minister?

—Nu, nu, am avut şi mulţi mahalagii, s-au certat, procese între ei. Am avut copii mulţi, era aicea puiţă de copii, ai mei, plus toţi ceilalţi, ce veselie era! Şi multă vreme a trăit şi familia Defour. Papa a murit în'65, ultimul care era mai legat de noi, surorile au murit şi mai târziu, bătrânele, şi copiii, toată ziua, fugeau când aici, când acolo şi gardurile nu erau făcute cum sunt acuma, cu sârmă, era liberă grădina. Erau toată ziua de la noi în casă, la ei în casă.

—Aşadar, ţinem, pe terenul acesta, socoteala a trei case. Casa Petrescu, în care au trăit Alexandrina, Eftimie şi copiii lor…

—Şi după aia s-a mutat ea, cu copiii mărişori, în casa nouă, frumoasă, pe urmă a venit familia Defour…

—Şi, în 1957, a fost înălţată casa lui Ruru Defour. În mai puţin de o sută de ani, au fost pe locul acesta trei case, dintre care au rămas numai două. Când a dispărut casa veche?

—Chiar atunci, când se lucra asta cu cărămidă aparentă. Imediat ce s-au mutat, a dispărut. Şi s-au plantat pomi, meri, şi trandafiri şi flori, era o frumuseţe de grădină. Eu am venit aici în 1950, când m-a prezentat Ruru familiei lui, şi ştiu că m-au primit în două camere care comunicau între ele, foarte frumoase, răspundeau la stradă, luminoase, înalte, cu sobe superbe, cum se făceau pe vremuri, până în tavan, asta m-a impresionat foarte mult. Din acest hol, din care se intra, la dreapta, în aceste două camere, în stânga mai era o cameră, răspundea la curte, dar nu mi-a plăcut, că se mergea pe un culoar întunecos, care forma şi zidul terminus de calcan, al casei, şi se ajungea la baie, tocmai în capătul celălalt, şi la bucătăria foarte mare, cu plită şi, pe urmă, mai era o scăriţă în alt hol, care suia la camerele mansardate, unde

stătuseră băieţii când au fost studenţi şi acolo invitau, acolo învăţau, cam aşa a fost tradiţia.

—Când aţi venit dumneavoastră, Alexandrina mai trăia?

—Nu, n-am apucat-o pe bunica lui Ruru.

—Casa avea acareturi?

—Da, avea acareturi, în spate. Şi Alexandrina, ca să mai câştige un ban, închiria acareturile, dar eu n-am mai apucat, oltenilor care mergeau cu cobiliţa şi care, în loc de chirie, îi dădeau alimente. Alexandrina a fost o femeie aprigă, aşa cum era moda pe atuncea, ca să poată ea să stăpânească şapte copii. Şi fiecare a făcut ceva, n-a fost nici unul, să zic, neisprăvit. Doi băieţi a avut, unul inginer silvic, celălalt, tot aşa, inginer, o fată profesoară, care a ajuns şi directoare, soacră-mea n-a mai făcut nimic, că s-a măritat tânără, n-a avut decât bacalaureatul…

—Unde a fost directoare mătuşa?

—T*ante* Lenuş…uite că nu ştiu, dar am apucat-o director, vai, ce scorpie era *tante* Lenuş! Profesoară de ştiinţe naturale şi directoare. Mai era încă o soră, Didina, care a fost poate cea mai deosebită dintre ele, din ce am citit, din ce a rămas. Avea albume de romanţe, scria în franceză perfect, o corespondenţă cu prieteni din toată lumea, avea un scris nemaipomenit, făcuse pensionul. Şi erau săraci. Ea s-a logodit cu unul pe care-l chema Pache, asta ţiu minte, şi Pache a părăsit-o şi, atunci, Didina a luat calea depresiunii şi s-a urcat în pod. Şi mi-au spus surorile, care nu mi-au dat poate detalii, aşa, mi-au spus numai că Didina nu mai mânca, stătea şi plângea în pod şi a făcut depresiune. Şi până la urmă, Didina a înnebunit. Acuma, nu ştim dacă a fost germenul nebuniei sau a făcut numai o psihoză depresivă, încât, la un moment dat, au internat-o la Spitalul 9. Şi a stat doi ani la Spitalul 9. Bunica, *Buna*, cum îi spuneau Alexandrinei, a fost foarte lovită, traumatizată, fiindcă era şi frumuşică, mi se pare că mai am

nişte fotografii cu Didina, şi se duceau cu pachete, cu astea, şi de acolo le-au spus că pot s-o ia acasă, că nu e periculoasă. Au adus-o acasă şi am cunoscut-o bine pe Didina, care avea momente, nu pot spune chiar de luciditate, dar era dulce cu copiii, îmi iubea copiii la nebunie şi, ce făcea, fiindcă mă iubea pe mine, eram frumuşică, îmi broda. Şi am nişte feţe de masă brodate de Didina, cum nu se poate ceva mai frumos, mai de bun gust. Şi Didina a îmbătrânit, am apucat-o bătrână, şi a făcut un cancer la sân, şi m-am dus la Spitalul Bucur, fiindcă nu se putea duce singură, cu acte, cu ce trebuia, şi i-am luat pastile de morfină. Şi când a murit, îmi luasem angajamentul, le-am dus înapoi pe cele rămase. Asta a fost. Cealaltă nemăritată a fost gospodina întregii familii. Adică, îi plăcea să mănânce, era grasă, obeză, foarte blândă şi bună, şi ea gătea la plita aia pentru tot familionul. Şi parcă o văd pe Miţu, că aşa-i ziceam, o chema Maria, mâncând cu polonicul. Lua ca să guste, din supe, din toate gusta. Aşa că ăsta e romanul familiei…

—Cred că era o industrie întreagă, gătea pentru multă lume.

—Da, da, şi cumpăra ce-i mai ieftin din piaţă, mă rog. Miţu nu avea nici un venit, Didina, nici un venit, le întreţineau ceilalţi. Fraţii plecaseră, băieţii, şi au rămas ceilalţi. Profesoara, directoarea se mutase şi ea, aici, în cartier.

—Oricum, totul se schimbase în curte prin apariţia blocului, cu învecinarea atâtor destine. Dar nu mai erau poveşti de familie.

—Erau alte poveşti. Eu m-am avut bine cu toţii, chiar dacă ei se certau între ei.

—Îmi place faptul că nici un apartament nu semăna cu celălalt.

—Ruru îi întrebase pe toţii, făcuse după cum i-au cerut. De fapt, apartamentul nostru ar fi trebuit să aibă trei camere, or, la noi, era numai livingul şi o cămăruţă mică. N-a fost prea bine chibzuit, să fiu

sinceră, a fost incomod. Dar noi ne-am iubit şi ne-am respectat, că a fost o dragoste chiar ca în filme, douăzeci şi patru de ani, lumii nu-i venea să creadă, a fost ceva nemaipomenit, aşa că n-a contat, şi niciodată n-au fost reproşuri…

—Odaia asta unică face ca frumuseţea casei să fie pusă în valoare. Se creează o mulţime de perspective.

—Da! Şi să amintim de acest acvarium din perete, care corespunde în baie, un acvarium imens, între baie şi living, care se lumina cu neon, şi de multe ori, în living, stingeam toate luminile, stăteam, ne uitam la peşti. Acum, acvariumul e mort, nu mai are nici un peşte, nu mai rezistă în el, pentru că ar trebui schimbat tot, şi nisipul, s-a infectat, este de zeci de ani aşa.

—Dar plantele mai trăiesc. Şi-a mai făcut şi altcineva un asemenea acvarium-perete despărţitor în casă?

—Nu, nu şi-a mai făcut nimeni, numai noi ne-am făcut. Este şi greu de curăţat. Mă sui cu o scăriţă şi am o lamă…se depune pe el, acuma, foarte multă ciupercă, maro, aşa. Şi chiar la vârsta mea, mă sui, îl mai curăţ cu cârpe, dar peştii nu mai trăiesc.

—Şi apa cum o schimbaţi?

—Am un tub care se varsă în W.C. direct, iar pentru alimentare este un tub din perete, se dă drumul la o rotiţă. A fost chibzuit bine. Şi era succesul casei. Şi îmi place că am reuşit să-i dau apartamentului atmosferă Voiculescu. Vin mulţi scriitori, şi din provincie, e un domn foarte drăguţ de la Iaşi, doctor şi scriitor şi el, îl cheamă Hurjui, cu care sunt în corespondenţă şi, după zeci de ani, a venit şi în casă şi după aceea mi-a scris: *Absolut am trăit ca în Casa Voiculescu*. Adică, prin icoanele pe care le-am pus, prin oglindă, obiectele pe care tata mi le-a dăruit după ce am terminat casa, când noi nu aveam nimic decât patul în care dormeam. Tata, care intrase în asceză, ne-a spus să

luăm tot. Dacă era astăzi, n-aş fi făcut aşa, dar atuncea, tineri, am luat tot ce s-a putut. Oglinda brâncovenească a lui, din cameră, jilţul lui, pe care stătea când scria. Ne-a zis: *Da' eu nu mai scriu,* stătea numai pe pat*, luaţi jilţul, luaţi toate icoanele*! Icoanele, pe care nu putea să le ţină în birou, unde erau peste douăsprezece mii de cărţi, aşezate pe trei rânduri, stăteau în odăile noastre din Staicovici, şi noi am luat tot ce era acolo. Şi ceasul de masă. El nu şi-a oprit decât o singură icoană. Şi vreau să vă spun ceva frumos. Ne-a dat această icoană a lui Isus Cristos, de un metru pe cincizeci de centimetri, pe care din păcate o mănâncă acuma cariile şi nu ştiu unde aş putea să o restaurez…El făcea de-acuma rugăciunea inimii, o făcea neîncetat, din poezia lui, reiese că e cel care a atins-o…unii clerici o ating, dar laici, mai puţini… Şi, atunci când a ieşit din puşcărie, după acei cinci ani, la zece minute după ce-a ieşit, mi-a spus aşa: *Eu vreau să-ţi spun ceva*. M-am dus lângă el: *Da.* El era…distrus, moale ca o cârpă: *O dată pe zi, îmi rezervam plăcerea să viu la tine, în Olimp, să sun la clopoţel* (eu am înţeles ce vrea să spună, pentru că eu aveam la unul din balcoane un clopoţel de ăla de urători, cu o sforicică, şi copiii, când aveau ceva să-mi spună, trăgeau la clopoţel, ca să nu urce scările, să deranjeze*), sunam la clopoţel şi veneam şi mă rugam la icoana mea a lui Isus Cristos. Dar numai o dată pe zi*. El făcea detaşarea în spirit. Mi-au spus şi puşcăriaşi de acolo, tineri intelectuali, cum e Penciu, spunea: *Da, Voiculescu întotdeauna vroia priciul de sus, de-abia se urca pe el, la etajul trei, cum ar fi. Şi, de multe ori, noi credeam că a şi murit, dar îl lăsam acolo, intra într-o nemişcare totală*. El făcea detaşarea la această icoană a lui.

—I-aţi simţit prezenţa vreodată în casă pe atunci?

—L-am simţit? Suna clopoţelul. Da' de unde să bănuiesc eu ce era? Uneori, suna clopoţelul şi nu era nimeni. Nu i-am simţit prezenţa în casă, nu,

fiindcă eu îmi pierdusem credinţa în Dumnezeu. Nu mai credeam.

—Dar acum? Acum vi se întâmplă să-i simţiţi prezenţa?

—Da! Şi acum, nu sunt o babă nebună, dar vreau să vă spun că uneori sunt nişte bătăi în casă, de fenomene poltergeist, mie-mi face plăcere şi întreb: *Care eşti? Tu eşti, Ruru, sau tata, dar care eşti în casă*? Nu mă sperii. Într-o seară, de curând, m-am gândit foarte mult la Ruru, că eu mi-am ţinut jurnal o viaţă întreagă. Unele le-am distrus, nu mai erau de actualitate, dar, mai ales acum, de şaisprezece-optsprezece ani, ţiu jurnal. Şi am citit nişte pagini care mi l-au readus pe soţul meu, aşa de puternic…Dragă, sting veioza, cu el în gând, dar n-am apucat să sting lumina şi au început să-mi bată în poliţa de deasupra şemineului, că de multe ori dorm acolo, la televizor, acolo mă culc, nişte bătăi cu ceva metalic, ritmic, încât îmi spun, Doamne, dar ce se întâmplă, nu mai puteam să adorm. Şi aprindeam lumina, bătăile încetau, stingeam lumina, bătăile în capul meu, sunau. Şi-atuncea a trebuit să mă dau jos, să-mi pun nişte antifoane în urechi, ca să pot să adorm. Şi, a doua zi dimineaţă, cum m-am trezit, m-am uitat să văd ce s-a putut bătea. Deasupra poliţei, am o cruciuliţă pe care am să ţi-o arăt, mică de vreo zece centimetri, cu Maica Domnului, din metal, când m-am uitat, nu mai era rezemată de sobă ca de obicei, era pusă altfel, strâmb.

—Există, aşadar, comunicări misterioase, casa asta vă vorbeşte în foarte multe feluri. Mă uit, de pildă, la cahlele pe care le-a ales soţul dumneavoastră, pentru soba mică, broasca ţestoasă, căprioara, toate sunt simboluri…

—Da, cahlele erau un lucru mai scump, sunt de Meissen, dar el, în iubirea de noi şi de casă, de exemplu, el a făcut modelul de sobe, de şemineu nici nu mai vorbesc, de lampă, uite ce lampă frumoasă a făcut, era desenată de el şi comandată

la un mare artist de pe vremea aia, care se numea Rüffer, care lucra în metal, în *fer forgé*.

—E o lampă care aminteşte de castelele Huniazilor.

—Şi bancheta asta lungă şi foarte practică, pentru că e o laviţă, şi masa cu scaunele sunt desenate de el şi comandate la un meşter tâmplar în provincie, ca să fie mai ieftin. Era un om răzbătător şi foarte talentat. Toate acuarelele de pe perete sunt făcute de el. Le-am înrămat după moartea lui. El nu-şi preţuia, nu se considera nici pictor, nici talentat, dar eu îl stimulam să lucreze şi cu ele făceam foarte multe cadouri, ca să fiu sinceră. Astea sunt ce a rămas, dar uite ce frumuseţe. Şi el, foarte curios, nu avea masă unde să scrie, să deseneze, desena stând pe pat, acolo picta în acuarele. Nu-ţi mai spun că felicitările de sărbători de mâna lui erau făcute, că nu aveam bani să cumpărăm, dar unde e fericire, banii nu contează.

—A mai făcut case în Bucureşti?

—Din păcate, nu. A fost arhitectul şef al Ministerului Agriculturii, or, acolo, ce putea să facă? Numai coteţe, grajduri, tot felul de castele de apă, prin provincie a lucrat foarte mult, deci nu şi-a putut valorifica gustul şi talentul. Dar era un om fericit, era un om mulţumit cu ce are, nu i-a trebuit niciodată mai mult.

—Există o înrudire între felul în care a gândit el casa şi lucrurile aduse din Casa Voiculescu.

—Da, este adevărat, se potrivesc, sincer. Da.

—Pe una din uşi aţi transcris poemul *Şarpele.* Cum v-a venit ideea?

—E un poem care-mi place foarte mult. Ideea mi-a venit din nevoie, uşa era murdară şi n-aveam bani s-o vopsesc, că şi eu am fost *bricoleuse*, am vopsit, am zugrăvit. Îl ajutam pe Ruru, aveam o îndemânare! Şi mi-am spus, dar ce, pot să-mi permit orice, e casa mea. Şi am scris poemul tatii, *Şarpele,* care este foarte frumos: *ştiui că e păcatul*

şi nu l-am mai ucis…Sâmbătă, 15 octombrie, 1955, Bucureşti. Trebuie să-ţi spun că n-a existat poezie pe care să n-o dateze, solstiţiul de vară, echinoxul de toamnă, el scria şi orele, nu ştiu de ce.

—În casă, mai există o mulţime de lucruri neobişnuite, cum ar fi fresca de deasupra patului. Cine a pictat-o?

—Acolo era livingul şi Ruru făcuse un profil, ieşit în relief, alb, în contrast cu pereţii zugrăviţi fiecare în altă culoare, cum era moda pe atunci, şi era destinat unei hărţi vechi, pe care, neavând destui bani, nu ne-am putut-o cumpăra, aşa că puneam diferite tablouri. Până într-o zi, când l-am întrebat: *Ruru, nu vrei să pictăm noi ceva acolo*? A fost de acord: *Ba da. Fă tu ce crezi*. Şi-atunci eu am făcut o frescă rupestră, copiind zimbrul rupestru şi căprioara şi, pe vremea aia, a avut mare succes. La un moment dat am vrut să zugrăvesc, dar fetele nu mi-au dat voie. N-are nici o valoare, dar e original, când intri în casă.

—Şi este un semn de noroc, pentru că, se ştie, vânătorii pictau toate astea ca să le meargă bine la vânătoare, să aibă noroc.

—Sigur, da, am avut noroc în viaţă! Am avut şi umbre, şi lumini, ca oricare, multe umbre, dar şi noroc.

—Nu se poate spune, totuşi, că nu e făcută cu meşteşug.

—Nu ştiu, nu vreau să mă laud, dar, poate şi moştenire de la tata, am atâtea pasiuni! Mi-am ţinut jurnal, am pasiunea scoicilor şi a pietrelor, am pasiunea icoanelor, nu mai vorbesc. Am pictat icoane, când nu aveam ce da doctorului cadou, că fetiţele trebuiau operate, de amigdale, de nu ştiu ce, pictam noaptea icoane pe sticlă şi unele nu se credea că sânt făcute chiar de începător. Bine, eu am făcut şi doi ani de Bele-Arte şi după aia nu s-a mai putut, au venit comuniştii, m-au scos, m-au aruncat afară…Şi-aşa că, astfel, mi-am câştigat

bani, adică în loc să dau cadouri, mă duceam cu icoanele. Dar nu mai vorbesc de nunţi, de botezuri, cum era nunta unei prietene: *Kiki, fă-ne o icoană!*

—Mai există o cască de luptător, vase de metal bătut, un fel de răzătoare uriaşă.

—A, da, asta parcă e un animal, un arici. Venea nepotul meu din Franţa, căruia i-am făcut multe cadouri, lucruri de artă, şi-mi cerea să-i dau răzătoarea şi i-am spus: *Pascal, orice îmi ceri, dar răzătoarea asta nu pot să ţi-o dau, că prea îmi place*. E o răzătoare de dulceaţă de chitră, un fruct exotic, nu se mai face dulceaţă de chitră, şi de dulceaţă de gutui, că este enormă şi este de aramă, şi cineva m-a întrebat de ce am pus o răzătoare pe perete, vai, în gândul meu, habar nu ai…

—Da, e totemică, e foarte interesantă.

—Şi lada florentină are o poveste, aia a luat-o tata de la o licitaţie, de la nişte părinţi care nu ştiu de unde o aveau, al căror copil era condamnat la douăzeci şi cinci de ani de puşcărie şi fugise, se ascundea. Şi părinţii nu mai ştiau ce să facă. E vorba de Pan Vizirescu, pe care nu l-au prins niciodată. Şi, când Pan Vizirescu a vrut să mă viziteze, odată, şi a văzut bancheta florentină, a spus: *Doamnă Defour, ce bucurie, bancheta familiei părinţilor mei se află la dumneavoastră în casă. Eu am aflat că Voiculescu a licitat cel mai mult, ca să-mi ajute părinţii.*

—Mai e un lucru special, o lădiţă de fier, pe care ţineţi trei fiare de călcat cu cărbuni, de altădată.

—Şi pe ea mai este un pistol Tudor Vladimirescu, pe care multă lume vrea să mi-l cumpere, şi-am spus că nu-l vând, e tot din familia tatii, dar lada asta am găsit-o în pivniţă la familia Defour, nu ştiu ce era cu ea, însă noi am luat-o, am şters-o, Ruru a adus-o, şi e fala casei. Îmi place foarte mult. Am văzut una identică la muzeul din Şcheii Braşovului.

—Lângă portretul tatălui dumneavoastră este un glob pământesc.

—Este un glob pe care tata l-a adus de la un anticar în timpul războiului, a venit cu el în braţe şi i l-a făcut cadou mamei, că mama urmărea războiul cu ace de gămălie puse pe linia fronturilor, mai ales că avea şi feciorii pe front. Este dintr-un fel de carton pe care e lipită hârtie, dar e foarte vechi. Imens, cred că are raza de vreo jumătate de metru. Şi-acolo, în colţ, dacă vrei să vezi, este bila aia de piatră, enorm de grea, o ghiulea de tun. Am atâtea obiecte interesante şi multă lume mă ceartă că, zice: *Trăieşti cu o pensie de 462.000 de lei şi nu vinzi.* Ei, nu pot să mă desprind, deşi sunt desprinsă de materie, deşi îmi dau lucrurile personale. Nu mai am nici o bijuterie veritabilă, şi-am avut. Le-am făcut cadou. Nu mai am nimic. Dar obiectele care au aparţinut lui Voiculescu şi care au o istorie şi îmi dau o bucurie atât cât trăiesc, astea nu aş putea să le vând. Prefer să trăiesc prost şi să nu le vând.

—Acum, când Casa Voiculescu din Staicovici nu mai există, se poate spune că aici s-a mutat, în casa asta, unde există o mulţime de semne, de lucruri purtătoare de poveşti şi de aure. Aici, unde trăiţi dumneavoastră, poetul e mai prezent acum decât dincolo, unde îşi are efigia.

—A, casa aceea s-a terminat, înăuntru nu mai există nimic, au schimbat totul.

—Şi ce mi se mai pare frumos în casa asta, simbolic, este că toţi pereţii au ferestre şi casa se deschide spre toate zările.

—Şi, mai ales, idea inspirată a soţului meu, a fost că, pe peretele care răspunde înspre biserică, şi aproape că dăm în curtea bisericii Flămânda, nici unul dintre colocatari n-a cerut balcon, şi Ruru a făcut un mic balcon rotund, în care am muşcate şi flori, în care ies şi văd cerul, splendorile lumii, şi, de la biserică, aud toaca. E o biserică la care se toacă la fiecare slujbă. Nu la toate bisericile e aşa,

dar se toacă întocmai ca la mânăstire aici, bat clopotele, şi e o atmosferă splendidă. Şi asta adaugă la bucuria de a fi aici.

Cu Lili Pancu, şeherezada Bucureştilor

Casa din Vatra Luminoasă, înconjurată de o minusculă grădină savant-sălbatică, ascunde în cochilia ei pe doamna scundă, slăbuţă, cu ochi albaştri, cu o tunsoare copilărească şi severă în acelaşi timp, cu breton şi tăietură dreaptă. Ceva ce cred că se numea cândva *paj*. Dar părul ei este cu desăvârşire alb, un alb perfect, iar profilul roz i se desenează precis pe fondul interiorului în care locuieşte, înconjurată de cărţi şi de porţelanuri, de mobilă sculptată şi de tablouri, lucrările ei, aşezate pe podele, pe birouri, pe rafturile bibliotecii, lăsând a se vedea câte un portret de femeie, câte un peisaj plin de lumină dulce, prelinsă din rame până în inima odăii. În buletin şi în cartea de telefon, numele ei este Constanţa Georgescu. Dar în Bucureşti şi în lumea plasticienilor, ea este pictoriţa Lili Pancu. Poveştile se deapănă una după alta, se ţes una din alta, şi Bucureştii se arată ca printr-un ochean întors, de astăzi şi până în miezul secolului al XIX-lea, aşa cum se întâmplă când nepoţii preiau poveştile bunicilor şi le socotesc ale lor.

Amintirile din copilărie ale pictoriţei Lili Pancu se situează pe undeva pe la mijlocul acestui răstimp.

—Eu m-am născut în 1908. Părinţii mei erau bucureşteni amândoi, dar cum erau vremurile atuncea... şi aici, fac o paranteză: pe mine mă miră că aproape toţi absolvenţii, că sunt doctori, că sunt magistraţi, toţi ar vrea să ocupe de la început un post în Bucureşti. Pe vremea aceea, puteai să fii bucureştean, în afară de nişte cazuri speciale, că erai băiatul cuiva foarte important, toată lumea era numită în ţară. Ei, tatăl meu a fost numit ajutor de

judecător în comuna Măicăneşti, în momentul acela, judeţul Râmnicul Sărat. Şi acolo m-am născut eu. După câţiva ani, a fost permutat şi înaintat ca judecător în judeţul Dâmboviţa, comuna Cazaci, satul Nucet, acolo era şi sediul judecătoriei şi locuinţa judecătorului. De acolo încep amintirile mele, mai ales că spatele acestei locuinţe era chiar pădurea, o pădure foarte veche, pe care şi acuma mi-o aduc aminte, când maică-mea mă lua şi mergeam să culegem viorele.

—Chiar Judecătoria era sub pădure, în natură.

—Da. Aveam şi un fel de grădină a noastră, de un pogon, unde cred că se puneau legume, dar era mai departe. Aici, în pădure, foarte des, când maică-mea ştia că mai este un ceas şi ceva până la masă, atuncea, parcă văd, cu un coşuleţ şi un şorţuleţ, ne duceam să culegem flori. Era ceva splendid, şi mai ales pentru maică-mea, o mare iubitoare de natură. Tatăl meu, mai puţin. Nu se gândea decât la prietenii lui din Bucureşti, la concertele simfonice, la tot ce nu avea în imediată apropiere.

—Tatăl dumneavoastră, judecătorul, se numea…

—Nicolae Pancu. Şi bunicul meu, tot Nicolae. Bunicul meu era inginer la *Eforie*, aşa se numea atuncea, şi în atribuţiile lui a fost parcelarea moşiei Belu, actualul cimitir Belu, unde este înmormântat şi el. De felul lui, era aromân, încăpăţânat şi de o cinste ireproşabilă. Era născut la 1837 şi a murit la 1900. Deşi lucrase la formarea cimitirului Belu, nu-şi rezervase un loc. Şi când el a murit, bunica a trebuit să cumpere ea loc de înmormântare.

—Parcelarea trebuie să se fi făcut pe la 1860, când el era foarte tânăr.

—Da. Cam aşa. Şi la câţiva ani după înmormântarea bunicului, în 1906, a venit lângă el nepotul, primul copil al mamei mele. Un băieţel care a murit la un an şi câteva luni. Şi de atunci până în 1937, când a murit tatăl meu, nu am mai

înmormântat pe nimeni acolo. Apoi, mult mai târziu, a urmat mama. Şi acolo voi merge şi eu. Dar nu chiar lângă ei, pentru că am făcut un schimb, cu un văr. Uite, aceasta e poza fratelui meu, care a murit în iulie, şi eu m-am născut în septembrie. Erau la ţară, în judeţul Roman, unde tata era magistrat. Era un copil superb.

—Cum îl chema?

—Virgiliu, după maică-mea. Naşa ei, care a fost şi naşa mea, era o soră a bunicii. Am cunoscut-o, bineînţeles, tanti Naşa, cum îi spuneam eu. A murit în 1917, în timpul ocupaţiei germane. Mama, Virginia, era născută Niculescu, bunica a avut trei copii, două fete şi un băiat, iar bunicul Niculescu, dintr-o primă căsătorie, mai avea patru copii, două fete şi doi băieţi. Una dintre fete, mătuşa mea, Olga, s-a căsătorit cu un Protopopescu-Pache.

—În ce fel rudă cu primarul?

—Frate cu primarul. Acest unchi Jean, pe vremea aceea erau foarte mult la modă numele franţuzite, unchiul Jean era fratele mai mic al lui Emanoil, primarul. Ei, Jean şi Olga au avut şase copii. Patru fete. Cea mai mare, Titi, nu avea nici o profesie. Am aflat despre ea, acum, de curând, că a trăit până la o sută de ani. Dar, nu ştiu de ce, nu ne vedeam. Era în timpurile alea…Cu sora ei, în schimb, ne vedeam. Era una dintre celebrele doctoriţe chirurg cunoscute de toţi bucureştenii, Ica Protopopescu-Pache. Mai era altă soră, care n-a profesat, dar tot medicina a făcut, iar cea mai mică, Nineta, era oculistă, eu am cunoscut-o ca doctoriţă şi ea pe mine ca pacientă. Din băieţi, unul era magistrat, altul ofiţer. Asta dinspre familia Niculescu. Din familia Pancu, bunica mea, ce harnice erau femeile pe vremea aceea, a făcut doisprezece copii, i-au trăit şase. Pe cei doi bunici ai mei nu i-am cunoscut, amândoi au murit pe la 1900 şi având în jur de şaizeci de ani. Dar pe bunice le-am cunoscut. Mai ales cea din partea mamei, bunica Niculescu. Eu şi vărul meu din

partea mamii, fiul surorii ei, Mihai Arţăreanu, cu care am copilărit, am iubit-o pe această bunică extraordinar. În familia Pancu, pentru bunica paternă, eu eram nu ştiu a câtea nepoată, încât nu aveam importanţa pe care mi-o acorda bunica dinspre mamă. De altfel, aceea era Maia, aceasta era Mama Mare. Care a trăit până când m-am măritat. M-am apucat să fac într-o zi istoricul Străzii Vasile Lascăr, care, atunci când s-a născut mama mea, se numea Teilor.

—Fiindcă ducea spre Lacul Tei şi spre cartierul numit al Teilor.

—Nu ştiu, începea din Piaţa Rosetti şi ducea până la Ştefan cel Mare. Ei, pe această stradă, s-a întâmplat, pur şi simplu, că e o simplă întâmplare, locuia familia Niculescu, dar a locuit câtva timp şi familia Pancu. Dar nu se cunoşteau! Şi fiind foarte apropiaţi ca zonă şi, cum erau pe vremea aceea foarte multe franţuzoaice, nemţoaice, dar, mai ales, franţuzoaicele deschideau nişte grădiniţe, un kindergarten, îi auzeam pe părinţii mei: *Ştii, atuncea când eram noi la kindergarten*! Am crezut mult timp că vor să spună că se cunoşteau de mult timp, de foarte tineri. Şi, pe urmă, am aflat: *Nu, noi am fost realmente la aceeaşi grădiniţă*, adică amândouă mamele, s-au gândit şi i-au înscris, erau vecine, dar ele tot nu s-au cunoscut. Bucureştence amândouă. Diferenţă: bunica din partea tatălui, Maia, era cu doi ani mai mare decât cealaltă, Mama Mare.

—Vasile Lascăr. Cam în ce zonă a străzii locuiau?

—A, şi acuma mai sunt casele, care au fost naţionalizate, bineînţeles. Ştiţi, distanţa între Viitor şi Maria Rosetti. Porţiunea aia. Venind dinspre Ştefan cel Mare, pe stânga. Era familia Arţăreanu, care a avut un sfârşit foarte, foarte…au fost daţi afară din casă, vărul ăsta cu care am copilărit a făcut şaisprezece ani de închisoare. A fost politic, bineînţeles, că era din familia liberalilor. Şi tată-su,

liberal vechi, al lui Ionel Brătianu, dar Mihai, băiatul, vărul meu, era al lui Gheorghe Brătianu, tot liberal, dar liberalii ăi tineri. Când a ieşit, atuncea când, în ’64, le-a dat drumul la toţi, el n-a mai trăit decât un an de zile, a ieşit bolnav. Dar el se lupta, aşa. Am mai avut o soră a Mamei Mari, tot pe Vasile Lascăr, alături, Virginia Naumescu, care n-a avut copii, ea e naşa mea, şi tot pe Vasile Lascăr erau verele mamei mele, de la altă soră a Mamei Mari. Din familia Pancu a rămas să locuiască acolo, dar în capătul celălalt al străzii, Virginia, sora mai mare a tatălui meu, după Făgădău, dacă ştiţi unde e. La Strada Romană. Că noi, cei din generaţia mea, spunem tot Strada Romană, nu Eminescu.

—Făgădău era un local, o cârciumă, la colţul făcut de Teilor cu Romană. Unii spun că localul se numea aşa, ardeleneşte. Alţii spun că era acolo patron un moş, Făgădău.

—Da. Eu îmi amintesc de un magazin mare, chiar pe colţ, care mai e şi astăzi, şi de o farmacie cunoscută în tot Bucureştiul. Şi, mai spre Ştefan cel Mare, locuia familia Bărcănescu. Bucureştii, mai ales al burghejilor înstăriţi, aveau grădini mari. Şi Bărcăneştii aveau o curte foarte mare, frumoasă, cu pomi, cu… da’ ce nu era acolo. Familia Bărcănescu, pe vremea aceea, era cunoscută, fiindcă unchiul meu, Nicolae Bărcănescu, bărbatul sorei tatălui meu, era profesor, unul din marii profesori de geografie, la Liceul Cantemir, de altfel, unde a făcut liceul tatăl meu. Unchiul era cu mult mai mare, toţi cumnaţii îi spuneau Nenea, iar lui taică-meu i-a fost şi profesor. Tata a scris foarte frumos despre el, mai târziu.

—Magistratul Nicolae Pancu a scris cu multă căldură despre cumnatul şi profesorul lui, Bărcănescu, în cartea sa de memorialistică, dar fără să amintească faptul că erau rude. Trebuie să revenim asupra cărţii.

—Bineînţeles! Iar eu, la rândul meu, le-am spus *nene* copiilor lui, până când am crescut şi am început să le spun pe nume, Mişu şi Virgil, că doar erau verii mei primari. Dar ar fi putut să-mi fie taţi! Şi, cum se întâmpla pe atunci, bunica mea Pancu a mai făcut un băiat, după ce fiica ei cea mare îi născuse pe aceştia doi. Aşadar, unchiul era mai mic cu vreo câţiva ani decât nepoţii. Amintirea acestei curţi şi a familiei este însăşi amintirea Bucureştiului patriarhal. Cum noi stăteam în Despot Vodă, ajungeam foarte repede la ei. Mergeam des la tanti Virginia care avea, în afară de Mişu şi Virgil, şi două fete, mai mici. Cea mare a murit la şaptesprezece ani şi a rămas a mică, Margot, cu patru ani mai mare decât mine. Avea prietenele ei, dar mă lăsau pe lângă ele. Mi-aduc aminte cum, pe timpul caiselor, aveau nişte coşuleţe, se urcau în pomi, şi luau şi mâncau, câte vroiau. Nimeni nu le oprea. Eu, din cauză că maică-mea mă ţinea la un regim foarte strict, nu mâncam nimic fără voia ei, nici nu m-am atins.

—Şi rezistaţi ispitei? Eraţi doar un copil.

—N-aş fi pus mâna pe o caisă, să mănânc. Eram o javră mică şi mă plimbam acolo, pe lângă ele. Şi ele iar se urcau, mai culegeau caise. Când am ajuns seara acasă, i-am spus maică-mii: *Mă tem că Margot va muri, pentru că a mâncat atâtea caise.* Pe urmă, îmi amintesc că pe jos, primăvara, aveau mărgăritar. Aveau şi viţă de vie, era o frumuseţe.

—Curtea nu cred că mai există. Trec prin zonă, aş fi văzut-o.

—Nu mai e. A venit vremea când profesorul Bărcănescu a murit, tanti Virginia a trebuit să aranjeze spaţiul ăla, a vândut, dar a oprit aşa, o fâşie, unde verii ăştia ai mei şi-au făcut casă cu etaj. Acum totul a rămas cuiva care mi s-a spus că a făcut lucruri interesante cu clădirea. Nu ştiu, nu m-am mai dus pe acolo, că ultimul descendent a plecat în America, şi...

—La ce număr era casa?

—La 154, 154 A, dacă nu mă înşel. Imediat a doua casă e colţ. Îi spuneam unei vere că amintirile mele, despre Strada Vasile Lascăr şi familie, aici se opresc, în acest loc. Ea mi-a răspuns că ştie multe altele, dar eu am oprit-o, fiindcă nu erau amintirile mele. Dar, până în ’30, când am luat casa din Vatra Luminoasă, ăsta era cartierul copilăriei mele. Dintr-o epocă în care încă nu exista Bulevardul Dacia. Dar schimbări pe Strada Vasile Lascăr nu sunt prea multe. Au rămas aceleaşi case mici. Şi, atunci când m-am măritat cu Marius Georgescu, din Bucureşti şi el, mama lui fusese colegă cu maică-mea în pension, am aflat că s-a născut tot pe Teilor, aproape de Piaţa Gemeni. Mai e şi acuma casa în care s-a născut. Iar casa Arţăreanu este între Viitor şi Maria Rosetti, unde, în afară de văru-meu, tot acolo s-a născut şi nepotul lui, care e plecat în străinătate, el fiind a nu ştiu câta generaţie din această familie NiculescuArţăreanu. Eu mi-am făcut studiile la Institutul Santa Maria, dar toţi bucureştenii, fiindcă e pe Pitar Moş, spun: *A făcut Pitar Moşul*. De fapt, era o şcoală germană, la care şi bunicămea făcuse clasele primare, maică-mea, nu, şi eu am făcut studiile până în ’26, şi-n toamnă am intrat la *Bele-Arte*.

—Clasa întâi primară aţi făcut-o însă în condiţii speciale, din cauza primului război mondial.

—Eu îmi aduc aminte de intrarea germanilor, aveam şapte ani, mă pregăteam să merg la şcoală. Maică-mea îmi dusese deja actele, la şcoala Popa Rusu. Nu am mai mers, însă. Toate şcolile au fost transformate în spitale. Închipuiţi-vă că am amintiri de la primul bombardament, din 1916. Nimeni nu era avizat că nemţii au venit să ne bombardeze. Şi-mi aduc aminte că eram la mătuşa mea Arţăreanu, unde trăia şi bunică-mea şi, cu unchiul şi cu văru-meu, ne uitam ce să fie, ceva ca nişte nori albi, care apăreau pe cer. De fapt, era bombardamentul, dar noi nu ne-am dat seama.

—Zepelinul vi-l amintiţi?

—Cum să nu, cum să nu! Vai, ce naivi poa' să fie oamenii. Se dădea o prealarmă, să coborâm în beciuri. Eram cu tanti Naşa, Virginia Naumescu, nu stătea cu noi, ci în altă casă pe Vasile Lascăr, dar, în seara aia, era la noi. S-a dat alarma. *Să mergem în pimniţă*! O scară de lemn, îţi închipui, câteva trepte. Ne apăram de zepelin! În fine, coborâm. Şi tanti Naşa, care avea şi umor şi era şi mare fumătoare, la jumătatea scării, se opreşte: *Vai, nu mi-am luat ţigările!* Am văzut zepelinul, sigur că da. Când se declarase războiul, mai toate cucoanele, tinere, bineînţeles, s-au oferit la Crucea Roşie. Şi mama mea, şi sora ei erau. La primul bombardament, n-a trecut mult după ce ne-am minunat noi de ce a apărut pe cer, că a primit telefon să meargă la spital, că au venit primii răniţi. A fost un dezastru. Primul bombardament, oamenii habar nu aveau, şi au fost foarte mulţi răniţi şi morţi pentru vremurile alea.

—La ce spital mergea mama dumneavoastră?

—Nu sunt sigură, cred că la Şcoala Centrală, că era cel mai aproape.

—Şi cu cine aţi învăţat în particular, cum s-a făcut atunci?

—Cu mama mea. A fost şi felicitată. Un văr al tatălui meu, Zottu, care era profesor şi avea două fetiţe de aceeaşi vârstă cu mine – nişte vere de-al doilea, nu? – zice: *Da' cine ţi-a pregătit-o*? Mama mea zice: *Eu! Aaaa,* a făcut el foarte admirativ. Pare-se că mă pregătise cu succes. Imediat după armistiţiu, după ce lucrurile s-au mai liniştit, bineînţeles că noi, ăştia, care ne pregătisem acasă, am dat examen de clasa întâi şi a doua primară la şcolile unde fusesem înscrişi. Eu, la Popa Rusu, fiindcă era aproape de Vasile Lascăr şi acolo urmau aproape toate rudele noastre. Pe urmă, am intrat la călugăriţe, care au fost foarte deştepte, în sensul că, pe noi, fetiţele care citeam, scriam, socoteam, să ne pună cu cei de şapte ani, nu se potrivea, şi atuncea, eram o clasă care se socotea

clasa întâi la franceză-germană şi, la română, eram clasa a patra. Pe urmă, după cei opt ani făcuţi la Santa Maria, în toamnă, am intrat la Belle-Arte.

—Unde era sediul institutului pe atunci?

—Mai întâi, la Şcoala de Bele-Arte, aşa cum apucase de la Aman, de când s-a înfiinţat, fetele erau separate de băieţi, în ceea ce priveşte atelierul. Cursurile teoretice, alea se făceau împreună, făceam Anatomia cu profesorul Reiner la Facultatea de medicină, cursul care nouă ne plăcea foarte mult, Istoria Artelor, la Fundaţia Carol, cu Tzigara-Samurcaş. La Bele-Arte, am avut profesori pe Steriadi, pe Strâmbu, pe doamna Storck. Am fost una dintre elevele ei favorite. După ce am ieşit din facultate, m-a chemat de câteva ori să lucrez cu ea, de exemplu, la fresca de la Academia Comercială. Trebuie să vă spun că, în anul întâi, am luat premiul întâi.

—Excelent! Şi toate aceste cursuri se ţineau în aceleaşi ateliere?

—Cursurile se ţineau aşa: noi, fetele, eram în Iulia Haşdeu şi, foarte aproape, în Griviţei, erau băieţii. Acolo era şi cancelaria. Cursurile teoretice se ţineau acolo, după-masa.

—Unde era atelierul fetelor, pe Strada Iulia Haşdeu?

—Era un atelier mare de tot, unde lucram anul întâi, doi, trei, patru. Fusese, dacă nu mă înşel, să nu spun greşit, dar mi se pare că fusese o fabrică acolo. Eu, când am intrat, acolo se lucra, şi acolo am terminat. Am făcut secţia artistică, adică, de şapte ani, şi era o mare diferenţă între noi şi cei care făceau pedagogia şi făceau numai patru ani. Pot să spun că, din toată seria noastră, nimeni de acolo n-a ajuns să facă pictură, pe când noi, ăştia care am făcut şapte ani, am făcut aproape toţi. Profesorul meu, Ipolit Strâmbu, ne-a îndemnat să expunem cât mai devreme la Salonul Oficial. Eu am expus începând din 1929, când eram în anul trei de Bele-Arte. Am avut însă în viaţă şi perioada

de mare umbră, şi aceea a fost între anii 1947-1954, când nu mai eram primită, ca de altfel foarte multă lume. Când am intrat eu la Bele-Arte, directorul şcolii era Mirea, dar era deja foarte bătrân şi noi nu l-am văzut niciodată şi puţin a durat. Nu ştiu dacă în primul sau al doilea an, a fost numit Ressu.

—Doamna Storck vă invita în celebrul ei atelier din Strada Vasile Alecsandri?

—Cum să nu, cum să nu, păi, acolo am văzut pentru prima dată *Domnişoara Pogany*, în jurul căreia a fost atâta scandal.

—Venise cu ea de la Paris?

—Nu ştiu. Ştiu doar că i-a dat-o cadou Brâncuşi.

—Revenim la viaţa dumneavoastră de bucureşteni. Când magistratul Nicolae Pancu a fost numit la Bucureşti, unde aţi locuit? În vreuna din casele familiei din Teilor?

—Nu. Ei au închiriat un apartament, în care am locuit în timpul războiului. Destul de impropriu. Două camere, un hol şi dependinţe, bucătărie, o cameră pentru femeia de serviciu. Şi acolo am stat cam prea mulţi ani, pe Despot Vodă, care se face din Viitor, deci aproape şi de Teilor, că ajungeam foarte repede la verii Bărcăneşti. Dar, în 1930, am cumpărat această casă, în care locuiesc eu acuma.

—Casa asta e casă părintească.

—Aş putea spune că e chiar a mea, pentru că *Locuinţele ieftine* pretindeau ca cel mai tânăr membru al familiei să fie proprietarul. Or, eu împlinisem 21 de ani şi atunci eu am fost proprietara. Am acuma nişte dificultăţi pe la diferite ghişee, zice: *Bine, dar actul de moştenire…* Zic: *Ce să moştenesc, să-mi moştenesc casa mea*? După ce m-am măritat, am mai stat şi cu chirie, că nu am vrut să locuim cu părinţii.

—Cum se numea locul acesta pe atunci, când a fost parcelat, ce fusese aici înainte?

—Nu ştiu cum se numea, dar ştiu că a fost teren arabil, asta este cert. Societatea *Locuinţele ieftine* a construit aici. Ar fi trebuit să ne mutăm în septembrie ’30. Tatăl meu a refuzat să ne mutăm toamna, şi ne-am mutat, cum se făceau mutările atuncea, de Sfântul Gheorghe şi de Sfântul Dumitru, ne-am mutat de Sfântul Gheorghe următor, în aprilie 1931. Noi eram foarte mulţumiţi, că era curticica, făceam o schimbare bună. Ca transport, nu aveam tramvaiul decât la Mihai Bravu, era însă ceva foarte plăcut, că împăcam în acelaşi timp şi natura, dar eram în oraş. Aici unde sunt acuma blocurile, erau ţiganii, numai ţigani, iar seara, când hotăram cu maică-mea să ne ducem *până departe*, la plimbare, ce însemna departe? O luam în partea cealaltă, până la şoseaua care astăzi duce la stadion. Dar tata nu era mulţumit de vecinii de peste şoseaua Ianculuişi spunea: *Dacă m-am luat după nişte femei, ne-am făcut casa aici*! Şi mai erau fraţii Baian, nişte armeni care deschiseseră un magazin cu diverse lucruri şi, câteodată, intram şi eu. Aduceau câte o trufanda, câte ceva mai scump, şi eu îi întrebam: *Domnu’ Baian, dar îţi convine să aduci marfă scumpă? Ce faci cu astea?!* Zicea: *Cum, crezi că nu le vând? Nu cumperi dumneata şi nu cumpără cutare, dar ţiganii, care sunt lăutari şi care vin, oricât aş cere, îmi dau*. Păi, pe o stradă care dă în Ianculuişi, peste drum de a noastră, s-a născut Ion Voicu. Femeia noastră de serviciu, Maria, pe care am avut-o optsprezece ani, se ducea să cumpere seminţe de la mama lui.

—Chiar de la început v-aţi ocupat de grădină?

—Da. Maică-mea era o mare iubitoare de flori. Şi noi ne mutasem din Strada Despot Vodă, din casă cu chirie, în casa noastră, încât aici ni s-a părut extraordinar. Nu ne supăra nici faptul că era câmp încoace, câmp încolo. Dimineaţa, veneau oierii şi mai erau şi capre. Maică-mea pusese nişte caprifoliu şi caprele simţeau şi veneau la gard. Eu

strigam*: Uite cum le rupe, uite cum le rupe*! iar mama zicea: *N-ai dreptul să te superi pe nişte capre, că pasc caprifoliu*. Mai în spate pusese alte plante cățărătoare, un fel de trandafiri. Mama iubea mult trandafirii şi exista un magazin în Bucureşti, Rotterdam parcă îi spunea, unde se vindeau trandafiri. Alesese unii roz, alţii galbeni. Nu-i rupea nimeni. Nu aveam în cartier sergent sau ceva, dar aveam grijă de toate noi, ăia câţi eram, şase locatari pe Strada Victor Manu, care, la început, s-a numit Proiectată, aşa scrie pe actul meu de proprietate. Apoi, s-au dat acestor străzi numele unor eroi din Războiul de Întregire. Sunt cinci străzi cu nume de eroi, de aici până în Vatra Luminoasă. Vatra Luminoasă exista, făcută din timpul lui Carol I, dar era ceva izolat.

—Dar Strada Maior Coravu, sau Bulevardul Muncii existau?

—Nu erau, nu erau. Eu ştiu drumul la Malaxa. Pentru că soţul meu era al şaptelea inginer angajat de Malaxa. Malaxa avea socotelile lui. În afară de colaboratorii lui, pe care îi cunoştea şi erau nişte somităţi, inginerii pe care îi avea trebuia să fie ingineri tineri. Şi-auzise de cei mai buni şi…soţul meu a fost angajat al şaptelea. Avea mare încredere în inginerii tineri, şi bineînţeles că le dădea cadouri, în afară de leafă, era cadoul de Crăciun, încă un salariu. Nu, atuncea se trăia bine. Adică, dacă un copil muncea, era recompensat. Când m-am măritat, m-am mutat într-un cartier vecin, unde străzile poartă nume de arhitecţi şi care fusese construit tot aşa, pe teren virgin, dincolo de Vatra Luminoasă. Acolo, toate străzile erau puţin rotunde. Şi eram mai aproape de Malaxa, după cum voise bărbatul meu. Pe atunci nu exista parcul, nici stadionul. Lacul era o simplă baltă, pe şoseaua care ducea la Malaxa. De aici, de la noi, începea câmpul. Aveam un balcon, la etaj, şi ne plăcea să ne invităm acolo prietenii. Ţin minte că venea Harry Brauner, care era nu soţul, că nu erau

căsătoriţi, ci prietenul Lenei Constante, cea mai bună prietenă a mea de la Bele-Arte, venea cu Lena, şi veneau prieteni cunoscuţi la Balcic. Uneori rămâneau peste noapte, pentru că aveam o casă destul de mare. Dar Lena m-a convins să mă mut de aici, unde aveam sobe cu lemne, în Lucaci, unde aveam calorifer.

—Şi cum se ajungea pe atunci până la uzine?

—Cred că atunci când ne-am căsătorit noi, în 1936, tramvaiul ajungea şi până la uzine. Din ’30 până în ’36, se schimbaseră multe în cartier. Schimbarea a început când s-a întors Carol al II-lea, în ’30. A venit, şi-a reluat tronul, l-a detronat pe băiat…Nu chiar atunci, puţin mai târziu, a început să schimbe. Vorbesc de Vatra Luminoasă, de Strada Victor Manu. Atunci, vizavi de noi, păşteau oile, pe un teren viran mare de tot, unde mai era şi o întreprindere, *Metalurgica* îi spune acuma. Şi Regele aici a făcut nişte case, pe care le mai vedeţi şi acuma, le mai transformă lumea, doar au şaptezeci de ani, dar…Carol al II-lea le făcuse şi le-a dat în folosinţă pe viaţă unor scriitori. Pentru ei le-a făcut. Nu se moşteneau. Erau în folosinţă numai pe timpul vieţii lor.

—Şi cine a venit să locuiască aici?

—Prima casă, de la colţul Victor Manu cu Şoseaua Iancului, a fost dată lui Mihail Sorbu, celebrul autor dramatic. Şi, vecin, aşa, lipit, Alexandru Cazaban. Îl ştiam ca scriitor, dar nu-l ştiam ca persoană fizică. Mai era ceva ce mi-l făcea simpatic pe Cazaban, fata lui fusese colegă de Bele-Arte cu mine, Tilia Cazaban.

—O cunoşteaţi, deci, dinainte de a veni Cazabanii în cartier.

—Da, atunci ea era deja măritată. Săraca, a avut neşansa să moară într-un accident de tramvai. Era profesoară de desen. A vrut neapărat să ia tramvaiul, într-o înghesuială mare, a alunecat de pe scară şi a căzut… Avea, parcă, doi copii. Domnul Cazaban a trăit destul de mult, cred. Mai încoace,

era doamna Karnabatt. Exista şi un domn Karnabatt.

—Mai cunoscut, chiar. D. Karnabatt.

—Da. Dar doamna Karnabatt era foarte personală şi foarte încântată de persoana ei fizică.

—Şi cum se manifesta această mulţumire?

—Era niţel comică. Era deja în vârstă, dar îşi manifesta imediat simpatia pentru orice bărbat tânăr.

—Eu credeam că era vorba de vestimentaţie sau de cosmetice.

—Nu ştiu. În orice caz, a scos un roman, eu nu l-am citit, *Sexul de peste drum.* Ocazie splendidă pentru Păstorel să îi facă un catren.

—Îl ştiţi?

—Având în vedere titlul romanului, şi cum se ştia, iarăşi, ce dornică este întotdeauna de aventuri, din care nu făcea nici un fel de mister, făceau parte din viaţa ei şi îi plăcea să o afişeze, atuncea, Păstorel i-a spus: *Sexul doamnei Karnabatt / El se vinde separat / Fără doamna Karnabatt.* Probabil că o fi ajuns şi la urechile ei. Nu ştiu. Ea a venit de vreo două ori pe la noi, ne împrumutam cărţi. Era deschisă şi vroia să aibă relaţii cu vecinii. Se împrietenise cu pictorul Cojan, care acum trăieşte la Paris.

—Era şi el locuitor al cartierului acesta, pe atunci?

—Da, la prima stradă care se face din Victor Manu spre Şoseaua Iancului. Era mai tânăr decât mine. Şi ea venea. Era una dintre acele persoane care acoperă tot terenul. La un moment dat, s-a făcut un film, în care a fost şi ea solicitată să joace şi, pentru că era brună şi masivă, a jucat rolul unei ţigănci. Dar nu pot preciza când. Exact vizavi de mine a locuit şi a murit Emanoil Bucuţa.

—În cea de a patra casă.

—Da. Cu el a mai venit o doamnă, tot scriitoare, Lucia Borş, la început nu erau căsătoriţi. Era o persoană foarte retrasă, se spunea că ar avea un

handicap, la o mână, mi se pare. Locuiau şi cu mama ei. Au mai fost câţiva locatari, unii mai puţin cunoscuţi, dar tot scriitori. De ce s-a spus de atâtea ori despre Carol al II-lea că a fost voievodul culturii? Se creau mari posibilităţi oamenilor de cultură tineri. Pe urmă, după 23 august, am asistat la perioada aia oribilă, când i-a dat afară pe toţi. Bucuţa apucase să moară dar, după câteva zile, a dat-o afară pe Lucia Borş, cu care se căsătorise în 1944. Au dat-o afară în câteva ore, pe ea şi pe mama ei, care era foarte bătrână. A venit un comunist, unul care vroia el casa, şi le-a dat afară. Din fericire, le-a luat să locuiască la ea o bună prietenă a lor, de pe Strada Lucaci, peste drum de casa unde locuisem eu până în 1945. Şi, în locul lor, au venit *oameni cu o platformă politică*. Chiar în faţă, aicea, un secretar de nu ştiu ce…raion, sector, uzină… Pe scriitori i-a dat pur şi simplu afară.

—Înseamnă că strada şi-a schimbat atmosfera, nu-i mai cunoşteaţi pe vecini, nu mai puteau fi aceleaşi relaţii.

—Ei, în orice caz, lumea se schimbase, dar strada arăta încă la fel. Acuma, de puţin timp, s-au făcut schimbările astea, că aproape toată lumea a început să modifice casele. Eu sunt cea mai veche aici şi casa mea arată aşa cum a fost cumpărată în ’30. Mai sunt vreo două persoane cu care ne cunoaştem, dar, încolo, e lume total nouă.

—Dar ce se întâmpla pe străzile cu nume de arhitecţi, aţi mai urmărit?

—Acolo, schimbările mari s-au petrecut în 1953, când a apărut parcul şi s-a construit stadionul, pentru Festivalul Internaţional al Tineretului. Atunci s-a schimbat tot cartierul. În rondul din mijlocul răscrucii de la Piaţa Muncii au pus o statuie, o Venus mică, nu de aşa mare valoare artistică, nu ştiu de pe unde o luaseră, dar, în fine, era, în mijloc, ca un monument. Şi au

vopsit-o cu email de cratiţă! Eram revoltaţi de ce se făcuse cu statuia aia!

—Să ne întoarcem însă în cartierul primei copilării.

—În Teilor. Nu ştiu la ce număr, acolo unde este acuma spitalul Cantacuzino şi se intră prin străzile Donici, Viitor şi Movilă, era o curte de Bucureşti veche, mare de tot, cu verdeaţă multă şi cu o casă *rez-de-chaussée*, unde s-a născut străbunica mea din partea mamii. Eu nu am apucat-o, dar mama mea îmi arăta când treceam pe stradă: *Uite, aicea este*. Era o singură casă, mică, veche, nu la stradă, de la stradă şi până intrai în casă era o distanţă bună. Pe atunci, nu mai era casa familiei, dar ştiam de la mama mea că aici s-au născut mama ei şi străbunica. Străbunica se numea Teodoru, măritată Teodoru, dar mai mult nu ştiu. Am, în schimb, fotografiile ei. Bunica, domnişoara Teodoru, s-a măritat în 1874 (ştiu, fiindcă am verigheta ei, cu data), cu George Niculescu, despre care se spunea în familie că s-ar trage din Brâncoveni. Nu aveau acte doveditoare, e doar o poveste. Acest Niculescu era bancher din Târgovişte. În afacerile lui băneşti a fost asociat cu Elias şi, la un moment dat, au făcut un crah financiar şi, după asta, el a şi făcut un infarct şi a murit, la şaizeci şi ceva de ani. Între alte imobile pe care le-a avut era şi Hotelul Continental, de pe Calea Victoriei, era al lui. Pare-se că l-a pierdut atuncea, cu crahul acela… Diferenţa de vârstă dintre el şi cea de a doua lui soţie, bunica mea, era colosal de mare. Eu am descoperit la Cimitirul Belu că prima soţie a acestui George Niculescu a murit în 1874, lăsând cei patru copii. Şi el s-a consolat probabil foarte repede. Dispunea, bineînţeles. Copiii, toţi, erau mari. Pe băieţi i-a trimis la studii, la Paris, iar pe fete la călugăriţele din Dresda. Şi el se căsătoreşte chiar în 1874 cu această Teodoru, ea având nouăsprezece ani, iar el, patruzeci şi doi. Are trei copii cu a doua soţie, o fată născută în 1875, sora

mai mare a mamei mele, după cinci ani, mama mea, născută la 1880, şi un băiat mai mic.

—Cum se împăcau copiii din cele două căsătorii?

—Noi am fost în relaţii foarte bune. În afară de faptul că bunica mea era o fire excepţional de bună, de conciliantă, cele două fete vitrege au luat-o ca pe o soră. Diferenţa dintre Olga, cea mare, şi noua soţie, mama ei vitregă, cum ar veni, era de numai un an. Bineînţeles că eu le-am cunoscut, tanti Olga, cea măritată cu Jean Protopopescu-Pache, frate cu primarul, şi tanti Miţa Urziceanu, care a avut o singură fată, şi stătea pe Calea Călăraşi. Întâmplător, eu, când am stat pe Lucaci, eram la câteva case depărtare de ele, şi ne vedeam. Era fermecătoare, volubilă. A murit în acelaşi an cu mama mea, dar ea era nonagenară. Le-am socotit pe amândouă mătuşile mele bune. Nu se făcea nici o diferenţă. Mi-au fost foarte apropiate. Dar au murit toţi. Tanti Miţa a avut o nepoată, care a murit de scarlatină la paisprezece ani. Tatăl ei, soţul verei mele, era medic veterinar, se numea Costică Georgescu. Au murit şi toţi Protopopeştii.

—Aşadar, străbunica Teodoru, bunica Niculescu. Urma apoi…

—Mama, născută Niculescu, măritată Pancu, şi apoi veneam eu, Pancu născută, măritată Georgescu. Cele patru generaţii…Nu departe de aici, din Viitor, se face la stânga o străduţă care duce la o biserică, Popa Chiţu, biserica copilăriei mele, acolo ne ducea bunica să ne spovedească şi să ne luăm grijania. Lângă biserică, adică aşa cum vine altarul bisericii, peste drum, este o casă celebră, casa lui Gheorghe Brătianu, care a murit în închisoare, marele liberal, băiatul lui Ionel Brătianu. Nu ştiu cine stă acum acolo. Pe Vasile Lascăr a locuit şi Păstorel Teodoreanu. Casa nu mai există, s-a dărâmat pentru tramvai, pe acolo trece tramvaiul 5. La colţul Vasile Lascăr cu Maria Rosetti era o farmacie cunoscută, Hotăranu.

—Am văzut de curând, poate era dintotdeauna şi n-am observat, sau poate a fost la un moment dat acoperită, dar este săpat deasupra intrării, în tencuială, numele Hotăranu.

—Mai departe, la colţul cu Viitor, era Ardeleanu, un magazin de mezeluri, cine nu-l ştia…Acolo era şi un părculeţ în formă de triunghi, mai este şi astăzi, acolo mă plimba mama. Într-un cărucior de păpuşi, puneam pisoii. Eram acolo ca şi în curtea casei, iar pisoii fugeau care încotro. Era aproape de casa unde au stat Arţărenii, familia sorei mamei mele, unde stătea şi bunica Niculescu, la fiica ei cea mare.

—Am văzut casa Arţăreanu. Domnul Florin Constantiniu a stat în copilărie pe Strada Vasile Lascăr, la numărul 88. Ştia că în casa vecină locuia familia Arţăreanu, la numărul 90, unde sunt case gemene, în stil neoromânesc. Spre stradă sunt două, care se privesc faţă în faţă, şi mai e o a treia, în fundul curţii. Bunica Niculescu era preferata dumneavoastră?

—Era o femeie extraordinar de raţională şi de diplomată, în sensul că nu-şi impunea cuvântul, niciodată. Cu ginerii era în perfectă armonie, nu ar fi intervenit în nici un fel, în nici o discuţie. Dar vreau să vă arăt o fotografie, a celeilalte familii, dinspre tata.

Doamna Pancu aduce din bibliotecă o fotografie format A4, alb-negru, perfect păstrată, din care privesc spre noi poate cincisprezece-douăzeci de chipuri. O fotografie tradiţională de familie, cu un şir de personaje aşezate, altele în picioare, şi câţiva copii printre adulţi.

—Aceştia doi sunt soţii Zottu, bunicii tatălui meu, străbunicii mei, care, în afară de ăi şase copii care au murit, au avut unu, doi, trei, patru, cinci, şase băieţi. Fetele erau două, bunica mea şi încă o soră. De sânge sunt toţi, afară de doamna aceasta, o noră. Şi ăsta e ginerele lor, Nicolae Pancu,

inginerul de la Eforie, însurat cu bunica mea, născută Zottu. El e bunicul meu dinspre tata, iar lângă ei este primul lor copil, Virginia, mătuşa mea, tata nu se născuse încă, la data când s-a făcut fotografia. Între ea şi tatăl meu, au fost cinci copii care au murit. Aici, ea era de cam şapte ani. Ştiind că tatăl meu era născut la 1881, şi că mătuşa era cu unsprezece ani mai mare, am făcut socoteala că fotografia este cam de pe la 1876-77. Iar aici, este o vară de-a tatălui meu, ăştia doi erau gemeni. Şi asta e sora bunicii mele, cealaltă fată Zottu, numită Virginia şi ea, căsătorită Vâlsănoiu.

—Sunt aşadar, aici, trei generaţii: bunicii Zottu, copiii lor şi nepoţii. Iar aceşti nepoţi constituie generaţia părinţilor dumneavoastră.

—Da, exact. Mai toţi sunt cu ochii albaştri. Ei, de fapt, erau greci, să ne înţelegem, familia Zottu. Dar n-au vrut să ţie seama de asta…Ei au venit, nu ştiu când or fi venit părinţii lor, dar se socoteau români-români. Iar bunicul ăsta al meu, Pancu, era aromân, dar avea această mândrie să spună: *Din toţi, eu sunt cel mai bun român*. El n-a avut fraţi, n-a avut surori, dar a intrat în familia Zottu.

—Cam ce făceau ei, ce ocupaţii aveau?

—Pot să vă spun, de exemplu, acesta a fost generalul Vasile Zottu, observaţi uniforma. Îşi făcuse studiile în Germania şi era şeful statului major, când noi am declarat război contra nemţilor, la 1916. Iar el, îţi imaginezi, când a aflat că am declarat război contra nemţilor, s-a sinucis. Casa lui mai există. Am moştenit-o noi. Vizavi este Muzeul Aman, acolo e, pe C. A. Rosetti, colţ cu Golescu.

—A, casa aceea de colţ, foarte aspectuoasă, foarte bogată în ornamente. Pe Golescu are şi o curte cu o intrare impozantă.

—El a lăsat-o moştenire nepoţilor, prin testament, că nu aveau copii. Adică părinţilor mei şi fraţilor lor. Eram mulţi. Într-o altă moştenire de familie, a unui străbunic, tot prin tata, celebrul

Amira, unde am ajuns şi eu să fiu moştenitoare, eram a şaptezeci şi doua parte! La Zottu, testamentul a fost conceput aşa: *uzufructul, soţiei mele, până la moarte*. Şi ea a trăit douăzeci şi unu de ani după el. Bine, el s-a sinucis la peste şaizeci de ani. Şi, pe urmă, am intrat noi în această moştenire. Era cam în preajma războiului al doilea, acum. Foarte bine gândit testamentul, a pus întâi fetele, tot ce era parte feminină. Afară de una singură, toate erau măritate, dar nu produceau, nu aveau nici o funcţie, nici o meserie, ca femeile pe vremea aia. În schimb, bărbaţii, tatăl meu era magistrat, fraţii lui erau ofiţeri, verii erau şi ei cu profesiuni, şi atunci a lăsat aşa: o parte, băieţii, două părţi, fetele. Eu, moştenind pe tatăl meu, mi-a revenit, bineînţeles, o parte. Totul se aranjase. În locul casei, trebuia construit un bloc. Eu aveam, la etajul doi sau trei, o garsonieră. Mătuşile mele aveau apartamente. Şi când a fost să trecem la acţiune, arhitectul cu care convenisem să facem contractul, în ziua când urma să mergem la notar să iscălim, nu a venit la notariat. Eu am mers acolo cu maicămea. Am stat ca nişte proşti, l-am aşteptat toţi acolo până pe la trei, când, târziu de tot, a venit un trepăduş de-al lui: *Să-l scuzaţi pe domnul arhitect, că a avut o treabă şi n-a putut să vină*. Domnul Herivan s-a gândit că vine războiul, era prin ’38, când, ştii, se cam vorbea, şi nu mai era timp. I-or fi spus unii: *Ce te apuci acuma de un bloc*…

—Ar fi fost păcat să se dărâme casa Zottu.

—Da. Casa asta, eu nu am fost niciodată înăuntru, dar numai faţada era de ea, nu avea camere prea multe. Nu are adâncime, e pe colţ. Nu ne ajungea la toţi moştenitorii. El ar fi trebuit s-o dărâme şi să facă un bloc. Hotărâsem, planul era făcut. Ferestrele mele ar fi dat nu spre Strada Nicolae Golescu, ci spre Palat. N-a mai venit arhitectul Herivan şi nici nu s-a mai făcut. Cade toată chestia, vine războiul…Noi, moştenitorii,

vroiam să lichidăm odată. Pe urmă, mai târziu, o societate, Dunărea, ne-a cumpărat casa şi ne-a dat nişte bani. Eu am luat un milion şase sute de mii, mătuşile mele au luat dublu.

—Deci aţi vândut-o. N-a locuit-o familia.

—După Zottu, familia n-a locuit-o niciodată. Era tot închiriată. Eu nici n-am apucat să mă duc acolo, s-o văd.

—N-aţi intrat niciodată în casa aceea?

—N-am intrat niciodată. Rău este că n-am ştiut ce să facem cu banii. În loc să ne consultăm, eu şi cu maică-mea, am cumpărat nişte acţiuni Creditul Minier şi, după aia, au tot scăzut acţiunile şi s-au pierdut. Când m-am dus pe urmă, tot cu maică-mea, în Lipscani, acolo unde era Creditul, am luat o sută şaizeci de mii de lei, pentru milionul şase sute de mii dat, şi am cumpărat aţă, nu pentru o pereche de ciorapi, că eu croşetam, ci numai pentru un singur ciorap! Dar verii mei au fost mai deştepţi, au cumpărat imediat. Unul dintre ei a cumpărat ceasornice elveţiene, o mătuşă a mea a cumpărat covoare, alta, pânză, numai eu am pierdut.

—La aţa pentru un ciorap s-a redus garsoniera moştenită.

—Da, am pierdut. A fost un jaf. În schimb, acolo unde am fost şaptezeci şi doi de moştenitori, a fost un noroc.

—Tot dinspre partea tatii, tot dinspre străbunicii Zottu era şi această moştenire.

—Da, sigur. De la un unchi al străbunicii mele, Amira, care era un mare milionar pe vremea aceea. Avea atât de multe, şi moşia Frunzăneşti, şi case, încât, în testament, a făcut o greşeală. El, vrând să nu se piardă nimica, a zis: *Las întreaga mea avere Casei Şcoalelor*. Şi, pe urmă, a început să enumere: moşia Frunzăneşti, casa din Pitarmoş, cutare, cutare. Când au deschis testamentul, tatăl meu, care era magistrat, şi cu un văr al lui, zic:

Bine, bine, dar locul ăla din Romană, de cinci mii de metri, de ce nu e trecut aici?

—Şi pe unde era locul acela din Romană, omis din testament?

—Unde este acuma Staţia de salvare. Cinci mii de metri, cinci mii! Nu găseşti uşor un asemenea loc. Un domn s-a gândit foarte bine că sunt mulţi moştenitori. Şi i-a găsit, şi m-a găsit la un moment dat şi pe mine, că şi Constanţa Georgescu este moştenitoare. Mi-a dat telefon şi-mi spune: *Sunteţi proprietară*. *–Da, proprietară*! zic eu. Un văr al meu, drăguţ, aşa, a făcut socoteala pe centimetri şi erau, pe lăţime, şaptezeci şi cinci de centimetri, partea lui, pe o lungime de câţiva zeci de metri. *Cât doriţi pentru teren*? Şi mie mi-a venit ideea, numaidecât, că mai aveam datorii aici, la casa din Victor Manu. M-am dus la *Locuinţele ieftine*: *Ce datorie am eu*? Casa fusese cumpărată la cinci sute de mii de lei, cu clauza să dai la început o sută de mii de lei şi, pe urmă, rate lunare de nu mai ştiu cât. Ei, tatăl meu a mai neglijat şi n-a plătit câte o rată. După ce a murit el, mama, săraca, a plătit ea, din pensia ei, care nu era mare, că a avut şi acolo neşansă, datorită curbelor acelea de sacrificiu. Ce s-a întâmplat? La magistraţi, ca şi la ofiţeri, când împlineau nu ştiu câţi ani în grad de preşedinte, deveneau consilieri, or, îi venise rândul şi lui taică-meu, dar, în cadrul curbei de sacrificiu, li s-a spus aşa: *Da, din momentul ăsta puteţi să purtaţi titulatura de consilier la Curtea de apel. Dar indemnizaţia, aceea va veni abia peste doi ani*. Şi tatămeu a murit cu două luni înainte de a i se da indemnizaţia, încât maică-mea a moştenit pensia de magistrat a mică, de preşedinte. Aşa că mai aveam de plătit trei sute cincizeci de mii de lei. În unsprezece ani, ar fi trebuit să se amortizeze tot, nu? Aici era afacerea societăţii, că oamenii nu puteau să plătească şi atunci îi reeşalonau şi plăteau penalizări. Pe mine, în total, casa m-a costat de fapt un milion, faţă de cinci sute de mii.

—Cât două case.

—Şi-atuncea, m-am dus şi i-am dat telefon domnului Rădulescu: *Eu vreau trei sute cincizeci de mii*.

—Domnul Rădulescu era avocatul familiei?

—Nu, nu ştiu cum ajunsese să se ocupe de asta, numai cu mine a discutat. Am primit banii şi mi-am achitat casa.

—Oare a cumpărat statul, ca să facă Salvarea?

—Nu ştiu ce s-a mai întâmplat, că a venit războiul şi domnul Rădulescu a dispărut. Dar, pe când mai eram noi proprietarii acestui loc, era dat cu chirie unui grădinar bulgar. Ne aducea castraveţi şi de toate. Tata a descoperit omisiunea, dar el nu a profitat deloc, a murit la cincizeci şi şase de ani, aşa că eu am rămas moştenitoare, în urma lui.

—Dacă Amira era unchiul străbunicii Zottu, înseamnă că ea era născută Amira?

—Aşa a chemat-o ca domnişoară. M-am pomenit odată, în atelier, când devenisem o pictoriţă mai cunoscută, cu domnul Saint Georges, căruia îi plăcea să meargă prin fel de fel de poduri, după documente, manuscrise, cărţi vechi. *Domnişoară Lili Pancu, am ceva pentru dumneata*. Găsise într-un pod ferparul de cununie al bunicilor mei, aceştia din fotografie. Nu era ca în ferparul meu: *Domnişoara Lili Pancu, domnul Marius Georgescu*. Ştii că, atuncea, bărbatul era important. Nevasta… mai puţin. *Domnul Nicolae Pancu anunţă căsătoria lui cu domnişoara Maria Zottu.* El era important. Anunţa căsătoria religioasă, la biserica Sfântul Nicolae de pe 11 Iunie.

—Sfântul Nicolae Vlădica! Şi în ce an a avut loc această căsătorie?

—Dacă tata era născut în 1881, iar sora lui în 1869 sau 1870, căsătoria trebuie să fi avut loc pe la 1867. Apropo de 1881, tatei îi plăcea să se laude cu cei născuţi tot în 1881. Şi ăştia erau: Titulescu,

Duca, Arghezi, Sadoveanu, Enescu, unul şi unul, o generaţie…Cum şi eu, la Bele-Arte, eram colegă cu sculptorul Vlasiu, născut în ’908, cu pictorul Gâscă… nu ştiu dacă Mady Wexler mai trăieşte… şi ea era născută în ’908. Reşedinţa familiei Pancu era în Strada 11 Iunie, de vreo două generaţii, cred. În orice caz, şi în momentul de faţă, mai e un băiat al unui văr primar al meu, care este proprietarul acestei case. De acolo, îmi aduc aminte Crăciunurile. Nu numai că tot ce îţi aduci aminte din copilărie e frumos, dar alta era atunci mentalitatea de familie, adică, acuma se invită altfel, pe generaţii. Oamenii în vârstă se adună separat, cei tineri, la fel. Atunci erau împreună, părinţii, bunicii şi copiii. În casa aceea din Strada 11 Iunie, mi-aduc foarte bine aminte cum era. Aveau vreo patru camere mari, bătrânii se aşezau pe canapele şi-şi vorbeau de ale lor, în seria părinţilor se forma imediat un pocker, că asta era atunci, nu era bridge-ul, era pockerul, iar noi, ăia micii, ne fugăream pur şi simplu printre ei. Dar nu ne certau, ne lăsau, şi era aşa, o bucurie, într-adevăr de familie. Când ne duceam la bunica Pancu, la Maia, de la noi, din Viitor, luam tramvaiul 16 până în Piaţa Mare, şi mai luam un tramvai, din piaţă, până la intrarea din spate spre Patriarhie, la Strada 11 Iunie. Nepotul care stă acum acolo a făcut fel de fel de transformări şi mă invită mereu să trec să văd.

—Şi cum se numeşte nepotul?

—Roşiianu. Tatăl lui a fost ofiţer şi a murit tânăr, când băiatul avea numai vreo cinci ani. Aşa încât, mă întreabă mereu pe mine: *Am auzit aşa, cum a fost, cine era cutare.* La noi în casă, cea mai mare sărbătoare era Sfântul Nicolae. Fiindcă tata era Nicolae. Fiind, în afară de mătuşa Virginia, cel mai mare dintre ceilalţi fraţi, de Sfântul Nicolae, era tradiţia, veneau la noi. Eu eram o răsfăţată, fiindcă primeam de Paşte şase-opt, eu ştiu câte, ouă de ciocolată, iar de Crăciun, jucării de la toţi

fraţii. Şi-mi amintesc că, în prima zi de Crăciun, în mai mulţi ani la rând, părinţii ne luau pe mine şi pe vărul meu, Mihai Arţăreanu, şi ne duceau la Circul Sidoli, într-o lojă, noi doi în faţă şi părinţii în spate. Şi eu aveam un ursuleţ, pe care îl mai am şi acuma, pe care l-am iubit la nebunie, şi Mihai avea şi el un urs. Al lui stătea la întâmplare, eu îi potriveam capul ursuleţului meu să vadă spectacolul şi-mi amintesc cum îi spuneam vărului meu: *Mimi, dar al tău nu vede*.

—Cum ajungeaţi la circ, cu sania, cu trăsura?

—Familia Arţăreanu a avut maşină de foarte timpuriu. În ’26-’27, când eram studentă, şi Mihai avea o maşină, şi tatăl lui alta. La circ, după cum era vremea, ne duceam cu sania, pe zăpadă, ori cu maşina.

—Se făcea brad, nu erau Crăciunuri din acelea vechi, româneşti, fără brad,

—Dar sigur că da. Cine nu avea brad de Crăciun! Şi eu, aici, în spaţiul ăsta mic, puneam un brăduleţ. Şi ultimul brad…După ce a murit mama, într-un ianuarie, nu am mai făcut brad. Mă durea. Era prea legat de ea. Şi n-am mai făcut. De-abia când a ieşit de la închisoare vărul ăsta al meu, care a fost politic, bineînţeles, că era din familia liberalilor, în anul 1964, când le-a dat drumul…

—Mihai Arţăreanu…

—Da. I-am făcut un brad mic, aicea. Acela a fost ultimul. Şi, vorbind de Sfântul Nicolae, maică-mea, care, am spus şi repet, era o mare regizoare, reuşise să organizeze totul în aşa fel, încât eu trăiam o feerie. Din pat mă uitam dimineaţa cum era ghetuţa pusă în geam şi ştiam că Moş Nicolae a trecut pe acolo. Nu pot să-ţi spun ce plăcere era. Erau fleacuri, dar faptul că erau multe, asta avea o importanţă enormă. Nici nu erau prea scumpe, lucruri dulci şi ce visam eu, dar, mai ales, era scrisoarea de la Sfântul Nicolae. Nu ştiu cum s-au pierdut, că nu mi-a rămas nici o scrisoare din astea. Pe o foaie mare de tot, scris mare de tot:

Fata Moşului, aşa începea. Mi-o citea maică-mea. Spunea că a venit pentru că am fost cuminte şi am ascultat-o pe mama. Toate şabloanele astea. Dar pentru un copil ca mine, era realitatea. Şi ce mă bucura foarte mult, că încheia astfel: *Şi la anul ne vom vedea din nou împreună*. Am avut o copilărie frumoasă…Cu tot războiul ăla…

—Când aţi început şcoala, cum erau marcate aceste sărbători, Paştele, Crăciunul, acolo? Sau, de sărbători, eraţi în vacanţă?

—Şcoala mea era catolică. Încât, sărbătorile, noi, colegele, eram împărţite. Catolicele aveau biserica lor chiar în şcoală, noi, ortodoxele, fiecare la biserica ei, ovreicele, probabil, dacă se duceau, se duceau la ele, aşa încât, de sărbătorile religioase eram total separate. Când eram eu elevă la Sfânta Maria, duminicile, ştiam că vine la biserica şcolii Regele Ferdinand, care era catolic. Cam peste drum de şcoală, aşa vine, este Biserica Anglicană. Acolo mergea Regina Maria, iar copiii lor, care erau ortodocşi, mergeau la biserica de pe Pitar Moş. Aşa era împărţită toată familia regală.

—Ce alte sărbători mai erau importante pentru bucureşteni?

—Târgul Moşilor. Un eveniment pentru bucureşteni, ca dovadă că era Joia Moşilor, când venea familia regală şi cumpăra oale şi alte chestii de astea. Mergeam în fiecare an acolo, nu cred că era bucureştean ca să nu se ducă de două-trei ori, era sărbătoarea oraşului, afară de 10 Mai, care era în fruntea tuturor manifestărilor şi, într-adevăr, era o sărbătoare. De la mic la mare. Nu-mi aduc aminte să se fi vorbit de ceva mai frumos, în copilăria şi în adolescenţa mea, ca de 10 Mai. L-am trăit, mai ales că, dintre copiii Reginei Maria şi ai lui Ferdinand, al cincilea era Principesa Ileana, care era născută cu două luni după mine, eu eram născută în septembrie, iar ea în decembrie. Râdeam eu cu maică-mea şi spuneam: *Deci, voi m-aţi purtat după fotografii*! Dacă vedeau într-o

fotografie că i s-a tuns un breton Principesei Ileana, mi se tundea şi mie. Dacă avea pantofiori de lac, cu bretea, aşa, atunci, sigur că aveam şi eu.

—Revenind la Moş Nicolae…

—Ştiţi, eu, chiar elevă fiind, am mai crezut mult timp în Moş Nicolae. Vărul meu era cu trei ani mai mare ca mine, născut în 1905 şi, băiat, mai ales, odată mi-a spus: *Ce, tu crezi că vine Sfântul Nicolae? Măiţica pune toate lucrurile astea*. Şi eu, atuncea, foarte speriată: *Nu, Mimi dragă*! Aşa îi spuneam eu vărului meu. *Taci, Mimi! Se va supăra Moş Nicolae*!

—Spuneaţi că familia Pancu locuia în 11 Iunie. Cartea tatălui dumneavoastră vorbeşte de Strada Olari.

—Ei, aici este chestia! Copiii au fost născuţi mai toţi, bănuiesc, în Olari. Primei fete, Virginia, măritată cu profesorul Bărcănescu, i-a dat ca zestre casa din Vasile Lascăr, despre care v-am povestit. A fost în proprietatea familiei până când ultimul băiat al verei mele primare, Margot, a plecat în America. Şi atunci, a fost un fel de schimb, el a lăsat casa cuiva, ca să aibă grijă de mama lui. Am auzit că au făcut schimbări interesante pe acolo. Cartierul, Vasile Lascăr, nu prea s-a schimbat. Chiar şi Piaţa Romană mai e cum era şi în copilăria mea, cu puţine modificări.

—Dar pe bunicii Pancu i-aţi vizitat în Olari, i-aţi apucat acolo?

—Nu, nu. Tată-miu, când povestea de jocurile copilăriei lui, povestea despre Strada Polonă. Acolo se mutaseră, nu ştiu când, în orice caz, copiii erau mai măricei. Unchiul acela despre care v-am vorbit, Vasile Zottu, Şeful Statului Major, a dat această casă din 11 Iunie celor două surori, jos locuia bunica mea şi sus, sora ei, niţel mai mică, Virginia Vălsănoiu. Cele două fete din fotografia familiei Zottu, pe care v-am arătat-o. Cred că mai trăiesc numai câţiva strănepoţi din familie.

—Am citit despre un profesor de matematică, Ion Zottu.

—Nu, nu de matematică. De ştiinţe naturale.

—Cel de ştiinţe naturale era Ştefan Zottu. Am citit şi despre el. Ion Zottu a făcut parte dintre cei care au înfiinţat Gazeta Matematică.

—Detaliul ăsta nu-l ştiu. Eu am fost în legătură cu verii tatei. Ştefan Zottu era de vârstă apropiată cu tata.

—Tatăl dumneavoastră a scris două cărţi de memorialistică. Prima este despre anii de magistratură, petrecuţi în Moldova, o carte care a avut succesul ei în epocă. Cel mai elogios a fost Tudor Arghezi. În volumul pe care l-am citit eu, sunt adunate amândouă cărţile între aceleaşi coperţi, *Sub Vulturul Moldovei*, ediţia a doua, şi *Hipnotizatorul*, povestiri, din care face parte şi aceea intitulată *Amintiri de la Liceul Cantemir.* Aici povesteşte Nicolae Pancu despre Bucureşti. Vă plimba prin cartierul despre care scrie aici, din jurul Bisericii Olari?

—Ce m-a impresionat la părinţii mei era că ţineau foarte mult la cartierul lor. Aveau aşa, un fel de patriotism local. Tata scrie despre Strada Olari, dar când îmi povestea mie, vorbea mai mult de Strada Polonă. Au stat într-o curte mare, cum erau toate pe atunci. Numai colega mea Wanda Sachelarie mai are o grădină imensă în jurul casei ei de pe Strada Polonă. Mai sunt foarte puţine în Bucureşti, de asemenea dimensiuni. Pe Olari era casa lor despre care scrie în carte. Sunt amintirile lui din mica copilărie. El era un sentimental. Ca dovadă, a putut să scrie cartea asta, după treizeci de ani, cu atâtea detalii, atâtea amintiri, aşa de vii. Mie îmi reproşa tocmai că nu sunt sentimentală. De la generaţie la generaţie, inerentele deosebiri. Din ce-a scris el am aflat câte ceva despre Olari. De povestit, povestea despre Polonă.

—Tatăl dumneavoastră v-a spus că scrie, v-a implicat în aceste preocupări ale lui?

—A scris în 1934. Ştiam că scrie ceva, mai ales că avea doi sau trei prieteni buni, care erau pasionaţi de ceea ce făcea el şi, când cartea a apărut, au semnat recenzii, publicate apoi, în ediţia a doua. Un anume Silviu Gheorghe, dar eu nu l-am cunoscut.

—O altă recenzie este semnată Lupu Antonescu. Şi el era un prieten?

—E un profesor al lui de la liceu. A, şi am o fotografie, făcută cu cei doi profesori care mai erau în viaţă atuncea când a apărut cartea, şi cu premiantul clasei lor, care a fost profesor de drept, Hanibal Teodorescu, un profesor universitar vestit.

—E ciudat că Nicolae Pancu nu spune nicăieri în carte că profesorul său de geografie, Nicolae Bărcănescu, îi era rudă, cumnat, soţul surorii lui mai mari.

—Da, sigur, cumnat. Dar şi el îi spunea ca toţi ceilalţi, Nenea Nicolae, v-am povestit.

—Pe vremea când tatăl dumneavoastră făcea liceul, unde locuia familia Pancu? În Polonă?

—Nu ştiu unde stăteau, între Olari şi 11 Iunie, au locuit în Polonă. Ei au stat acolo împreună cu o familie Masaci şi, ca să vedeţi cum sunt legate câteodată familiile, fără să fie rude, faptul că au copilărit împreună i-a legat. Nu ştiu ce meserie avea domnul Masaci, dar el fusese coleg de şcoală şi era la aceeaşi vârstă cu taică-miu, iar soţia lui fusese colegă cu maică-mea. Şi culmea, ca să se continue legătura asta, eu m-am pomenit colegă cu Pia, fata lor, la Bele-Arte, unde ea nu a făcut decât doi ani. S-a măritat şi a renunţat. În orice caz, când eram copil, ţin minte cât mă încântam când mergeam în Polonă, fiindcă aici tata avea casa, mică-mare, în fine, la nivelul străzii, şi pe urmă venea o nesfârşită grădină. Nu ştiu exact unde, dar era pe mâna stângă, cum mergi spre centru. Pe partea unde este şi biserica. În apropiere, pe Dorobanţi, locuiau alţi veri ai mei. Au murit cu toţii. La un moment dat, aveam douăzeci şi patru

de veri primari şi mai erau şi copiii lor. Şi din cei opt fraţi Pancu, numai doi veri mai sunt în Bucureşti. Mi se întâmplă să vină câte cineva să-mi spună: *Dar ştiţi că noi suntem rude?* Şi este din familia Pancu. Era normal, familiile aveau pe atunci mulţi copii şi era normal să fie mulţi descendenţi.

—Liceul Cantemir, la data amintirilor tatălui dumneavoastră, era în strada numită azi Mendeleev.

—Acum, după ce m-aţi făcut să mă gândesc la cartea lui, cred că o voi reciti şi eu. Are dreptate Arghezi în textul lui. Sinceritatea, naivităţile tânărului de douăzeci de ani sunt puse pe hârtie cu prospeţimea cu care le-a trăit. Poate, dacă ar fi fost scriitor, ar fi construit altfel. Închipuiţi-vă că ne-am pomenit atunci, şi ţin minte cum arăta, cu un funcţionar de la poştă, despre care scrisese tata.

—Alecu?

—Alecu. Era o diferenţă de peste zece ani între ei. Eu îl ştiam din poveştile din casă, dintre tata şi mama. Ne-am pomenit cu domnul Alecu, bătrân. Cineva, care citise cartea, i-o arătase, şi îl îndemnase: *Caută-l pe Pancu, precis, tu eşti Alecu de care povesteşte*. Frumos. Ştiu cât l-a impresionat pe taică-meu revederea după atâţia ani.

—E pomenit şi unchiul dumneavoastră Amira. El l-a ajutat pe Nicolae Pancu să dobândească primul post de judecător în Moldova.

—Aşa se înţelege din carte? Atunci, era foarte greu să primeşti un post, dacă nu aveai recomandări. Nu contau meritele… Bine, năravurile astea nu s-au prea schimbat.

—Pe Amira îl numea *unchiul mare.*

—Eu nu l-am cunoscut, a murit în 1919, pe la nouăzeci şi ceva de ani. Eu îi eram stră-strănepoată.

—Tatăl dumneavoastră nu a lăsat, murind înainte de vreme, şi alte manuscrise?

—Am găsit o dată o pagină, dar asta în lucrurile mamei mele, care şi ea este o femeie excepţională şi trebuie să vă vorbesc despre ea. Am găsit, între hârtiile ei, o pagină autentică, scrisă de tata. M-am întrebat de ce o păstrase mama. Era acolo ceva care pentru ea avea un înţeles. Nu ştiu ce. Restul manuscrisului nu l-am găsit. El a murit la un an şi câteva luni după ce m-am măritat eu. În ’37, înainte de a muri el, am plecat la Paris, la expoziţie, asta ne-a înnebunit. În ’38, când nu se împlinise încă anul de când murise, am plecat din nou la Paris. Apoi am fost în Germania. Eram preocupaţi de viaţa asta. Aici o ştiam pe maică-mea, o conservatoare, că are grijă de toate, încât foarte multe lucruri, petrecute în casa asta timp de zece ani, eu nu le-am trăit. M-am întors în casa din Vatra Luminoasă în ’45, în perioada aia îngrozitoare. Stătusem într-un apartament foarte mare şi frumos, pe Lucaci, încât, când m-am întors aici, se umpluse curtea din spate de lucrurile mele. Casa era plină, ca şi acuma. Ce faci cu toate? Am început să dau. Dacă trecea cineva, în zilele alea, masă, scaune, ziceam: *Ia-le, ia-le*! Am oprit biblioteca şi pianul. La un moment dat, puteam să fac un conservator la mine, aveam un pian, aveam trei violoncele, aveam o vioară, nu ştiu ce mai aveam.

—Ale cui fuseseră toate?

—Tată-meu a fost violoncelist. Dacă n-ar fi intrat în magistratură, ar fi putut foarte bine să facă o carieră artistică. Aşa, cânta în familie, era pasionat. În ajunul unei internări la spital, asta era cu un an şi jumătate înainte de a muri, dar tot diabetul era ce-l mina, înainte de a veni salvarea să-l ia la spital, mi-aduc foarte bine aminte, a luat violoncelul şi a cântat, cum cânta el mereu dimineaţa. Iar noi, cu ale noastre. De aceea, nu am prea multe amintiri cu el de atunci. În plus, tot în anul când m-am măritat, am făcut şi prima expoziţie. În februarie, a fost căsătoria noastră şi în

noiembrie am deschis prima expoziţie. Era pe Sărindar, la începutul străzii, o sală destul de mică, improprie, zic eu, formată din trei camere, cred că fusese o locuinţă transformată în galerie, nu ştiu asta. Dar, în orice caz, eu aveam holul, când veneai pe scară, la etaj, în stânga era Siegfried, iar în dreapta un coleg al meu de Bele-Arte, Sebastian, un basarabean, foarte talentat, dar a murit tânăr de tot. Siegfried nu era încă scenograf, dar era foarte cunoscut, venise atuncea de la Paris, cu ifose mari, era simpatic, în mare amor cu soţia lui, Cella Voinescu. Eu aveam şi cu ea nişte amintiri! Tot datorită maică-mii, care avea o memorie fantastică. Vorbeam tot cu ea, ştia tot ce mi se întâmpla în afara casei. Când i-am povestit de Cella, a întrebat: *Cum arată asta*? Zic: *Aşa şi aşa, Voinescu.* Mama: *Câţi ani să aibă?* Zic*: Cred că e cu vreun an mai mică decât mine*. Şi ea, sigură: *A, ştiu cine e*! Când eram copii noi, ei, generaţia părinţilor, se căutau la medic, îşi depistau puţin nisip la *... A, mergi la Călimăneşti!* Şi mă luau cu ei. *Păi, ea este fetiţa aia cu care te jucai tu în parc, Cella, aia este*. Bineînţeles că Cella nu-şi mai aducea aminte, iar eu, vag, vag, parcă îmi aminteam, că eram ceva mai mare. Şi s-a măritat cu Siegfried. Ea era creştină, el era evreu. Şi, între cei veniţi la vernisaj, cine credeţi că a fost invitată? Martha Bibescu, nici mai mult, nici mai puţin. Şi-mi aduc foarte bine aminte că m-am uitat din hol, unde expuneam, cine urcă scara. N-o cunoşteam, n-o văzusem niciodată. Era ceva mai bătrână, atunci, dar trebuie să fi fost într-adevăr răpitor de frumoasă, cu ochii ăia verzi. Povesteşte ea, într-o carte, că avea o parură de smaralde…Şi am recunoscut-o după ochi.

—Să ne întoarcem în Strada Victor Manu, pentru grădină. Este foarte mică, dar cu totul specială. Cresc plante minunate aici, într-o frăţie surprinzătoare.

—Maică-mea era o mare iubitoare de flori, într-adevăr, avea talent, dar pentru ce nu avea ea talent. Era aşa de inventivă! Eu eram artistă plastică recunoscută, cu şcoală, şi totuşi, când invitam prieteni, nu aici, în casa asta mică, ci în apartamentele în care am stat, şi invitam mulţi, o dată am avut treizeci de persoane şi cine erau, tot oameni unul şi unul, artişti, prieteni, colegi, îi spuneam maică-mii: *Hai, aranjează dumneata*! Nu de două ori făcea acelaşi lucru. Mereu altceva. Avea fantezie în aranjamente de tot felul în casă. Mama avea nişte vere, din generaţia ei. Una făcuse chiar Bele-Artele, dar nu profesase niciodată. Şi îi spunea mereu mamei: *Tu trebuia să te duci la Bele-Arte!* Ea a făcut, mi se pare, un an şi jumătate la Litere, dar s-a măritat şi a abandonat. L-a însoţit pe tata în provincie, au venit copiii.

—O socotiţi pe ea principala autoare a grădinii, încă şi astăzi?

—Da, da, fiindcă, fără ajutorul nici unui om de specialitate, a aranjat totul, cum eu nu am mai văzut nicăieri. Tot gardul era îmbrăcat cu nişte plante agăţătoare, cu flori ca nişte trandafiraşi, durau o zi, a doua zi apăreau alţii, era o splendoare. Pusese jardiniere la ferestre, la dormitorul de sus, la bucătărie şi la camera mea.

—Şi ce plante pusese în jardiniere?

—Acolo erau muşcate. Unele roz şi altele roşii. Muşcata este o frumuseţe. Am văzut în Spania tufe uriaşe. La noi, sunt mult mai mici. Societatea *Locuinţele ieftine*, ca să ne stimuleze, ca să ridice acest cartier, a constituit un premiu pentru cea mai frumoasă grădină şi bineînţeles că mama a luat premiul cel mare. Dar şi grădina de alături luase premiu, lumea era foarte harnică.

—Toată partea din faţă a grădinii dumneavoastră este acoperită cu iederă întinsă pe pământ. E de pe atunci iedera?

—Da, e pusă de mama mea, dar nu m-am gândit că o să acapareze tot terenul! Nu mai am ce face,

acum.

—Dar e foarte frumos, dă bine!

—Eu ţiu să fie totul verde. Cei mai mulţi vecini au adăugat încă o cameră, un garaj, încât, spre Vatra Luminoasă, mă minunez cât de puţin spaţiu mai au pentru flori şi verdeaţă. Eu am lăsat grădina cum a fost.

—Aveţi, paralel cu gardul, un şir de thuya, de mare efect.

—L-am moştenit de la un vecin de peste drum. A plecat chiriaşul cel vechi, iar noul chiriaş era aviator, şi era aviatorul lui Ceauşescu. Acest aviator avea o nevastă şi două fete, a vrut să mai construiască ceva în fundul curţii, unde erau aceşti arbori de thuya. Ne cunoşteam, am fost, o dată, invitaţi acolo, şi ei, aici, fetiţele, mama ei, ne ştiam. Şi-n ziua când au scos thuya de acolo, m-a întrebat: *Vă interesează*? M-am bucurat: *Da, sigur că da, cum să fac?* A zis: *Las'că vă trimit eu*. Şi uite cât de frumoasă s-a făcut. O să trebuie s-o tund. Dar, acuma, suntem cu toţii foarte deranjaţi de chiriaşii unor vecini ai mei. Când noi ne-am mutat aici, asta era tot de la maicămea, care spunea: *Dragă, cu vecinii trebuie să te porţi, să fii în relaţii bune*. Foarte mare dreptate. Când ne-am mutat aici, el era şofer de piaţă, iar ea, nu ştiu exact, fusese undeva o funcţionară, aveau doi copii mici, în fine. A trecut vremea, fata se făcuse de măritat, mama ei ar fi vrut să ia nu ştiu ce titrat. Întâmplător, ştii, cum sunt copiii, fata m-a invitat să mergem într-o duminică pe Valea Prahovei, şi cu un băiat, oarecum tânăr, pe care ea îl simpatiza. Şi, maică-mea, cu foarte mult bun simţ, şi cu gândul de a face un bine, s-a dus într-o zi pe la ei. Mama fetei nu era de acord cu relaţia aceea, pentru că băiatul era numai lucrător. Nu trebuia să iasă cu el. Mama mea a pledat cauza tinerilor, a convins-o, şi ei s-au căsătorit. Şi fata îmi spunea totdeauna: *Dacă eu am fost fericită, îi datorez doamnei Pancu, fiindcă ea a convins-o pe mama să…aşa*. I-

am cununat noi, s-a născut o fetiţă, normal că tot noi am botezat-o. La rândul ei, azi e măritată, s-a mutat într-un alt cartier, şi aici spaţiul a devenit disponibil. Ei, aici a început să ne supere, de ce? Fiindcă, gândindu-se numai la cât profit financiar va avea, nu s-a gândit şi la lumea din jur şi la condiţii, şi a închiriat la o întreprindere, care aducea cu tiruri cantităţi imense de material, care se vindea.

—Ce anume era?

—Nu ştiu precis…ne-am temut să nu fie ceva exploziv. Mai mult, acele tiruri de nu ştiu câte tone, vin pe o stradă din asta. De câteva ori, s-a surpat strada chiar pe mijloc, pentru că, nu se mai ştie, dar acolo a fost cândva o fântână, şi nu s-a consolidat corect. Se surpă. Nu e o stradă pentru maşini grele. Ca dovadă, primăria a pus acolo semnul acela de interzis pentru maşini cu tonaj mare. Şi eu, care eram vecină, şi vecinul din partea cealaltă, am fost foarte deranjaţi, eram ca la piaţă. Ei, acum, asta s-a încheiat, iar ceilalţi sunt mai puţin supărători. În orice caz, cartierul nostru are cu totul alt aspect decât altădată.

—Să trecem în partea de grădină din spatele casei. Acolo mi se pare Raiul, cu atâtea plante adunate laolaltă pe o palmă de loc.

—În timpul mamei mele, ea a pus vişini. Vişinul are câteva calităţi. În afară că face fructe, dar ce parfum au florile primăvara! Ei, asta a fost o vreme, s-a terminat. Apoi, am pus, dar câte nu am pus, câte schimbări n-am făcut. Şi, de câte ori venea o propunere să-mi închirieze, eu refuzam, refuzam, refuzam. Şi-mi pare bine. Este nevoia aceasta a mea, de natură, de verdeaţă. Am spus, când am început să fim şi noi nişte democraţi, eu cer grădinii mele, adică, îi ofer libertatea de a lăsa orice plantă care vrea să iasă. Toţi prietenii noştri, ai mei şi ai lui Marius, erau foarte miraţi, aveau grădini, dar numai ca să intre din stradă sau să iasă

din casă trecând pe acolo, şi îmi spuneau: *Simţi, când vii aici, că iubiţi locul ăsta*.

—Aveţi păpădii şi muşeţel şi anason şi o tufă imensă de hrean.

—Nu ştiu când şi cum au crescut. Ce ştiu, am adus un brăduţ de la Sinaia. Creştea frumos, rotund, până când, într-o zi, de Crăciun, când am ieşit, am văzut, l-au tăiat. Am pus levănţică, ani de zile. Şi ce miros face! S-a terminat şi aia. Şi într-o zi, întorcându-mă de la Sinaia, când aşteptam trenul, în gară, aproape de un teren cu iarbă, văd aşa, o crăcuţă şi cu două frăguţe. Am luat-o şi am pus-o în rucsac. Şi uitasem de ea. A doua zi, când îmi făceam regulă şi puneam totul unde trebuie, spun: a, uite asta! Şi acuma e plin de frăguţe. În fiecare an, ajung să culeg câte o linguriţă plină de fragi. Ei, nu e o plăcere?

—E şi un măr mic în mijloc.

—Da, şi lângă el e anasonul. Seamănă cu mărarul şi uneori trece câte cineva şi mă roagă: *Fiţi drăguţă, daţi-mi şi mie puţin mărar!* Trebuie să explic: *Cu plăcere, dar e anason, nu e mărar.* Fac în fiecare an ceai din el. E foarte parfumat. Anul ăsta, nu ştiu de ce, e mai puţin. Sper să nu piară, am să am eu grijă, e o plantă foarte puţin pretenţioasă.

—Aveţi şi rostopască.

—A, rostopasca trebuie tot timpul s-o rupi, se întinde cum găseşte un pic de loc. Ce îmi place şi o menajez este păpădia.

—De ce trebuie să o menajaţi?

—Fiindcă păpădia, am citit în cartea acelei săsoaice, ce minunăţii face. Şapte zile am mâncat, dar scoţând cu rădăcina, păpădie. Acum doi ani, nu s-a mai făcut şi nu ştiu cât am umblat să caut. Dar s-a făcut la loc.

—Există şi ani proşti pentru păpădie?

—Există. Năpădise iedera, iedera asta, plus rostopasca.

—Dar flori, narcise, crini, lalele, viorele, nu aveţi?

—Nu, nu, ce am avut, am avut muşcate. Şi nu ţin minte cine mă învăţase, şi era foarte bine, nu să te chinuieşti cu ele iarna, când nu le poţi lăsa afară şi îţi trebuie o casă mare ca să le duci înăuntru. Or, am aflat, când venea toamna, le scoteam, scutur tot, tot, tot, tot pământul şi, aşa cum e, dacă mai are flori sau fără, cu rădăcina în sus, puse în pimniţă, agăţate. Asta le regenera teribil. Începeau ele nişte firişoare albe, aşa, şi primăvara, le puneai în pământ şi se făceau nişte muşcate superbe.

—Era ca o hibernare a plantei.

—În general, mie nu mi-au spus mult florile mari. Mi-au plăcut florile mici. Am avut miozotis, dar mi l-a năpădit altceva. Ce a vrut, a crescut. Piersicul a răsărit singur. Mâncând aici cu prietenii, odată, am mâncat o piersică mare de tot, am făcut pe loc o gaură în pământ şi am pus acolo sâmburele. Am uitat. Şi, în primăvară*: Asta ce-o fi, Doamne?*

—În colţul dinspre vecini, aveţi un mic umbrar de iederă.

—Eu îi spun camera verde. Acolo pun peste iarnă masa de grădină şi cu scaunele. Prin spate, am şi busuioc. M-am ocupat de toate astea, ca de o moştenire de la maică-mea. Avea mult talent, avea şi ureche muzicală…Făcuse pianul cu un elev al unui fost elev al lui Chopin. Pe urmă i-am găsit acestui profesor numele într-o carte despre străinii veniţi la noi…Din perioada de dinaintea plecării lui Chopin din Polonia.

—Iubiţi florile, le îngrijiţi, le admiraţi. Le-aţi şi pictat?

—Mai puţin, mai puţin. Tocmai aseară citeam din Vollard că Degas nu putea să sufere florile şi, când îl invitau la masă, trebuia să nu fie flori prin preajmă. Era un tip foarte sanchiu! Nici femeile din jurul lui nu trebuiau să se parfumeze. La Paris! Unde franţuzoaicele sunt iubitoare de parfumuri,

doar parfumurile franţuzeşti sunt cele mai rafinate din lume. Spunea: *Nu cunosc un miros mai frumos, mai plăcut, când te aşezi la masă, decât mirosul de pâine prăjită*. Şi aşa este. Un artist deosebit, ca el, nu putea să nu fie şi un om deosebit.

Cu Florica Dimitrescu, în cartierul Gării de Est

—Doamnă profesor, v-aţi născut şi aţi copilărit într-un cartier care ar putea fi socotit, de alţii, zgomotos şi aspru, un cartier industrial. Dar pentru dumneavoastră, el are o energie, o lumină aparte, care se cere împărtăşită.

—Da, este spaţiul copilăriei şi al adolescenţei mele, pentru că, la douăzeci şi trei de ani, atunci când am terminat facultatea şi m-am măritat, am plecat de acolo. Am locuit prima perioadă de viaţă în cartierul Gării de Est. Este un cartier popular şi foarte modest. Modest din doua puncte de vedere: întâi, pentru că acolo trăiau şi, poate acum mai puţin, dar pe vremea aceea, trăiau oameni extraordinar de simpli, mulţi muncitori. Pe vremea aceea, toţi oamenii aceştia care lucrau în cartierul de fabrici în care m-am născut, se numeau lucrători. Unii erau oameni extrem de nevoiaşi, extrem de săraci. În al doilea rând, e un cartier modest, pentru că e lipsit de monumente demne de acest nume. Dar, dar, este un *dar*, este un cartier care a produs foarte mult, deci important din punctul de vedere al productivităţii. În anii ’20-’30, avea, şi are până astăzi, dar astăzi nu mai e chiar periferie, o salbă de fabrici, de exemplu, de panificaţie, cum erau Assan sau Gagel, fabrici de uleiuri, ca Phoenix sau acest Hermes, în incinta căruia m-am născut. Cartierul Gării de Est are şi astăzi două părţi distincte, despărţite de o axă reprezentată prin calea ferată, care duce spre Constanţa şi, în acest loc al Gării de Est, se încrucişează cu o axă perpendiculară, care merge către oraş, şi această axă se numeşte astăzi, din nou, Bulevardul Ferdinand. Timp de mai bine de patruzeci de ani, s-a numit Bulevardul Dimitrov.

Peste linii, în partea de periferie, e o stradă care continuă Bulevardul Ferdinand şi poartă numele romantic de Strada Ziduri între Vii. De ce se numeşte aşa? Pentru că, în vechime, acolo erau foarte multe vii, iar la capătul străzii se afla o fostă cetate, se zice, a lui Matei Basarab. Astăzi, nu ştiu exact care e situaţia, dar acum şaizeci de ani, acolo erau nişte ruine în care ne jucam noi, toţi copiii din cartier.

—Cum arătau ruinele? Erau fragmente de zid sau nişte pietre în iarbă?

—Se vedeau nişte arcade, zidurile erau încă destul de înalte, se vedea că a fost o clădire impozantă, nu o casă oarecare. Fabrica în care am locuit se numea Hermes. Atunci când, în clasa întâi de liceu, am învăţat la şcoală despre zei, când s-a vorbit despre Hermes, mi se părea ceva banal. Pentru celelalte colege, erau nume rare din mitologia grecească, pentru mine, Hermes era ceva aşa, cum era Ion sau Gheorghe. Se numea Fabrica Hermes, pentru că aparţinea unor greci, cred că Lichiardopol. Eu personal nu-mi amintesc de ei, nu i-am văzut niciodată în carne şi oase, numai în fotografii cu tatăl meu i-am văzut. Erau fotografiaţi cu personalul fabricii.

—Tatăl dumneavoastră lucra acolo şi de aceea aţi copilărit în acel spaţiu.

—Da, bineînţeles, nu numai că lucra acolo, a lucrat tot timpul acolo, până în anul 1951, când a ieşit la pensie, dar el era obligat să locuiască acolo, pentru că era inginerul-şef al fabricii şi regulamentul intern cerea acest lucru, vom vedea şi de ce. Era o fabrică de uleiuri, care se produceau din tot felul de seminţe, de floarea soarelui, de rapiţă, de măsline, de nucă de cocos, iarăşi o raritate pe vremea aceea. Lumea nu prea ştia exact ce este cocosul, noi, acolo, eram obişnuiţi în interiorul fabricii cu aceste mingi exotice. Fabrica era alcătuită dintr-o mare uzină, din uzina mecanică, dintr-un laborator de chimie relativ mic,

aşa mi se părea mie, nu erau decât două-trei camere la un subsol, o clădire administrativă, iar cel mai mare spaţiu al fabricii era ocupat de magazii, depozite, chiar putem să le spunem silozuri, în care se acumulau recipientele imense cu diverse tipuri de uleiuri. Pe urmă era cantina muncitorilor, la numărul 1, pe Strada Ziduri între Vii, şi două case identice, cu grădină, la numărul 1 bis. Într-una dintre ele am locuit noi, cealaltă casă era a electricianului, un neamţ, se numea Wesner şi avea o fată, Frieda, care era prietena mea şi cam de aceeaşi vârstă cu mine. Mai târziu, în incinta fabricii s-a ridicat o clădire modernă, în stil cubist, prin anii ’30, începutul anilor ’40, în care locuiau alţi ingineri. Nu erau obligaţi să locuiască în fabrică, dar sigur că era foarte comod pentru ei, în special chimişti. Casa noastră, ca şi fabrica, uzina, totul era din roşu, cum se spunea, din cărămidă. Era o casă relativ modestă, trei camere şi dependinţe. Noi am avut dreptul, ceva mai târziu, să mai construim o cameră supraetajată, unde, o vreme, a locuit o mătuşă foarte bătrână, care fusese profesoară de franceză la Academia Comercială. Era o femeie interesantă, pentru noi era chiar curioasă, asta am descoperit mai târziu, cât era de interesantă, pentru noi, copiii, era doar curioasă, în sensul că era de o agilitate nemaipomenită, curioasă în sensul că era o mare feministă, curioasă în sensul că făcea spiritism, în care noi, copiii, nu credeam, nici tata. Mama parcă mai credea un pic, pentru că, odată, mi-a găsit un medalion pierdut datorită meşteşugului ei întru spiritism. Mai târziu, am aflat că a scris enorm de multe cărţi, că a făcut Sorbona şi a terminat-o în 1916, că şi-a dat teza de doctorat în literatura franceză, că pe urmă a scris despre Erasmus şi *Elogiul nebuniei* şi multe alte cărţi, ale căror titluri le-am găsit pe coperta interioară, într-unul din volumele ei care ne-au mai rămas.

—Cum se numea?

—Se numea Eliza Constantinescu Bagdad. Ea, de acasă, se numea Eliza Constantinescu şi, când era foarte tânără, pe la 16 ani, s-a măritat cu un doctor Bagdad, cu care însă ea nu prea s-a înţeles, era o diferenţă de vârstă şi ea era extrem de ambiţioasă şi, având bani, probabil, a plecat în Franţa, a studiat acolo, era colegă de cameră, la Cité Universitaire, la Paris, şi prietenă, cu Raluca Ripan. Mai târziu, în camera aceea a locuit fratele meu, când a devenit ceva mai măricel. Caracteristic pentru casa aceea în care locuiam, şi nu numai pentru casă, ci pentru toată fabrica, era că nu aveam electricitate de la oraş, cum se spune, ci era un generator al fabricii. De ce ştiu asta? Pentru că tata, care era obligat să ştie tot timpul, chiar şi când nu era în serviciu, ce se întâmplă în fabrică, trebuia să fie anunţat de orice incident s-ar fi întâmplat, şi anunţul era făcut prin clipirea luminii de trei ori. Sigur, asta era în timp de noapte, sau seara. În timpul zilei, venea un lucrator şi-l anunţa. Aveam o curte destul de măricică, cu o magazie de lemne, la început casa nu avea calorifer, mai târziu, în anii ’40, s-au pus calorifere, bucătărie de vară, în faţă aveam ronduri de flori, erau foarte frumoase zorele, şi, în faţă de tot, erau doi plopi maiestuoşi, care mai există şi astăzi. Clădirile fabricii, mi se părea mie atunci, erau prăfuite, vechi, dar noi toţi ne iubeam enorm de mult fabrica noastră. Acest *a noastră* nu era un adjectiv posesiv obişnuit, care însemna apartenenţa, ci era un adjectiv al afectului, al ataşamentului nostru faţă de fabrica în care toţi erau solidari, de la ultimul ungător, era meseria cea mai umilă din fabrică, până la…să spunem, arhitectul fabricii, care era un italian, Enrico Zottero, sau la doctorul fabricii, doctorul Diaconiţa, care mai târziu a devenit soţul profesoarei Lucia Giamo de la facultatea noastră, profesoară de slavistică. Şi la fel simţeau tinerii ingineri, era inginerul Resetnic, refugiat din

Basarabia, era Puiu Peretz, soţul colegei mele de liceu Simona Soru, era domnişoara Jeruzalmi, o chimistă venită din Constanţa, era Puiu Nenciulescu, îi numesc cu numele mic, pentru că aşa m-am obişnuit stând cu ei. Puiu Nenciulescu era nepotul, nu ştiu prin ce încrengătură, al patronului fabricii. Tatăl său era profesor la arhitectură şi constructorul palatului regal. Puiu era singurul legat printr-o rudenie cu patronii fabricii. Vreau să spun prin asta că în fabrică nu exista ceea ce se numeşte nepotism. Inginerii, muncitorii, toată lumea era clasată şi recrutată după criteriul productivităţii, după criteriul competenţei. Nu exista ideea asta că îmi aduc fiul, că îmi aduc nepotul, că îmi aduc cumnatul. Era, se poate spune, şi foarte multă democraţie în fabrica noastră, a noastră, n-aş putea să spun altfel, dacă douăzeci şi trei de ani am trăit acolo şi e primul micromediu pe care l-am cunoscut. Era democraţie chiar şi în privinţa unui lucru care nu ştiu dacă mai există astăzi, în privinţa tainului. Tainul era ceea ce se dădea fiecărui om, că era ungător, că era muncitor calificat, că era tehnician, că era inginer, uleiul lunar. Se dădeau patru kilograme de ulei pe lună. Fiecare primea aceeaşi cantitate. Dar nu era numai foarte productivă această fabrică a noastră, era şi o şcoală pentru cei tineri, în special pentru junii chimişti care aici îşi învăţau într-adevăr meseria, pe care sigur că o învăţaseră la facultate, dar teoretic. Şi ca dovadă ar fi că, unul din aceşti, pe vremea aceea, tineri chimişti, Puiu Peretz, a devenit, în anii ’60, inginer la marea întreprindere L’Oreal de la Paris, de unde a ieşit pensionar. Mai era acolo şi o şcoală, să spunem politică, în sensul că ei participau, aceşti tineri, de bună voie, evident, la momentul de după-masă, când se discuta, în anii aceia, anii ’40, ce se asculta la BBC, ce se întâmplă în lume. În general, era o atitudine antinazistă. Era o mare solidaritate între toţi şi a fost, cred, un singur moment greu, de

divergenţă, când, la rebeliunea legionară din ianuarie 1941, câţiva salariaţi, atraşi de acest nefast curent, i-au închis pe ingineri într-un beci în fabrică, şi nimeni nu-i putea vedea, nu aveam dreptul să le aducem de mâncare, de băut, au fost câteva zile îngrozitoare, bineînţeles nu atât de grele cât au avut să le sufere evreii.

—Aţi trecut prin experienţe aparte, trăind într-un colectiv.

—Adevărat. Aceste fabrici din apropiere, în special fabrica Phoenix, care era la o sută de metri de a noastră, nu erau pe vremea aceea bine protejate şi tot timpul lua foc vreuna. Ştiu că mama avea o valijoară cu acte, bani, şi când suna sirena *a foc*, era un sunet special pe care noi, cei din cartier, îl cunoşteam foarte bine, fugeam din casă şi ne refugiam pe un teren viran al fabricii, unde, iarăşi fiecare, indiferent de poziţia de pe statul de funcţiune, avea un loc unde cultiva ce vroia. Noi, de exemplu, ştiu că aveam o crescătorie de ciuperci.

—Cunoşteaţi sunetul alarmei. Aţi trăit vreun incendiu acolo?

—Eu, personal, îmi aduc aminte de un singur incendiu, care a avut loc prin anii ’46-’47, când a luat foc laboratorul şi a trebuit, pe domnişoara Jeruzalmi, chimista de acolo, să o scoată pe o ferestruică, dar nu i-au putut salva picioarele şi fata a rămas fără ambele picioare.

—Cumplit! Se plătea un tribut greu cu aceste incendii. Cât a lucrat tatăl dumneavoastră acolo, a fost singurul incendiu?

—Alt incendiu foarte grav, de care eu nu pot să-mi aduc aminte, pentru că pe vremea aia abia mă născusem, a fost în anul 1928, eu m-am născut în aprilie, probabil asta a avut loc în iunie-iulie, un incendiu îngrozitor, în care luase foc întreaga fabrică, şi tata, ca să poată să oprească, eu ştiu, o explozie, a trebuit să învârtă o manivelă, ceva de genul ăsta, a reuşit s-o facă, deci a stopat o mai

mare nenorocire, dar el a fost ars grav. Ştiu că şi-a pierdut şi verigheta în aventura asta, s-a luat odată cu pielea şi a trebuit să stea luni de zile, să fie îngrijit. Pe vremea aceea, probabil, nu te ducea la spital pentru aşa ceva, mama l-a îngrijit acasă, drept care mie nu mi-a mai dat nici un pic de atenţie, eram prea mică, ei erau căsătoriţi numai de doi- trei ani, sigur că la el s-a gândit întâi, dar se vede că am avut multă vitalitate şi trăiesc şi nu am nici un fel de sechele din faptul că nu am băut destul lapte la origine.

—Un cartier industrial presupune riscuri mai mari decât altele.

—Acest cartier era alcătuit în special din fabrici, dar şi din depozite de lemne, ceea ce explică iarăşi rapiditatea cu care se propagau incendiile.

—La început, nu exista nici podul peste calea ferată, alt inconvenient.

—Ca să mergi în oraş, trebuia să ajungi la Gara de Est, care era despărţită de noi de cam o sută de metri. Dar ca să ajungem să putem lua un tramvai sau un autobuz spre oraş (în zona noastră nu exista aşa ceva, nu trecea nimica, acum trece un troleibuz pe Strada Ziduri între Vii, pe vremea aceea nu era absolut nimic), trebuia să ajungem la Gară, să trecem printre trenuri. Erau foarte multe mărfare, ne trebuia multă agilitate. Sigur, întâi ne uitam dacă trenul nu e în mişcare, dacă n-are locomotiva, dar chiar când avea locomotiva, ce puteai să faci? Treceam rapid pe sub tren şi ajungeam în partea cealaltă. N-am auzit să se fi întâmplat accidente în perioada aceea. Oamenii aveau obişnuinţa asta, şi bătrânii şi tinerii.

—Totuşi, era un risc, mai ales pentru un copil.

—Abia în 1938, s-a ridicat un pod peste linii, un loc sigur de traversat, nu mai putea să fie nici vorbă de accidente. Noi îl numeam pasarelă, pentru că era foarte subţire, seamănă oarecum cu cel de la Gara Basarab. De unde ştiu că era în 1938, n-am citit în nici o carte, dar ştiu din

amintirile mele, intram în clasa a patra primară şi am fost foarte fericită că, trecând pe podul acesta, nu-mi era frică de accidente de tren, nu, asta nici nu intra în mintea noastră, dar nu mă mai murdăream pe şorţuleţ, asta era grozav, la şcoală nu aveam voie să ajungem cu şorţul murdar.

—Cum arătau vecinătăţile gării pe atunci?

—Din faţa gării, începea Bulevardul Ferdinand. La colţul dinspre dreapta, era un ştrand destul de mare, unde mergeau toţi copiii cartierului, vara. Eu nu mă prăpădeam după aşa ceva, mie îmi plăcea să înot într-o apă mare, ori în Buzău, când mergeam la casa părintească a tatălui meu, ori în mare. Urma cazarma de pompieri, foarte importantă pentru zona asta atât de vulnerabilă şi, vizavi de cazarmă, era aşa-numitul *cămin*. O curte imensă, cu foarte multe clădiri, foarte solide, cu câte cam patru etaje, nu aveau ascensor, există până astăzi, şi acolo locuiau exclusiv funcţionari ai Ministerului de Interne. Pe urmă, era o serie de locuinţe ceva mai mici, dar foarte frumoase, vile, vilişoare, iarăşi, tot cartierul acesta există până astăzi, către Cimitirul Armenesc, cartier în care locuia, de exemplu, tânărul, pe atunci şi până astăzi, pentru că a murit la 25 de ani, compozitorul Marius Mihail, care are un monument extraordinar de frumos ridicat de mama lui, în Cimitirul Belu. Tot acolo, locuia într-o casă mai mică viitorul regizor Miron Niculescu, primul soţ al colegei mele de liceu, actriţa Liliana Tomescu. Pe urmă, după 23 august, ştiu că într-o casă de-acolo a locuit Bodnăraş.

—Erau locuri pe unde treceaţi zilnic.

—În faţa căminului, exista un parc, foarte bine întreţinut, cu flori, îmi aduc aminte de nişte cane imense, superbe, de culoare grena, pomi, o bordură de ciment pe care se mai aşezau bătrânii la sfat. În faţa gării, întorcea maşina 44, căreia, popular, i se spunea *paş-pa*. În continuare, către oraş, era tot un cartier foarte frumos, de vile cochete cu câte un

etaj, maximum cu două, toate aproape cubiste, deci din anii ’30. Mai către centru, să spunem, erau alte case, una dintre ele a colegului meu de catedră Grigore Brâncuşi. Într-o altă casă, locuia doamna Vera Călin. În spatele acestor vile, era o mică şcoală primară, care mai există şi astăzi, este o şcoală sportivă. Noi am urmat clasele primare la şcoala numită Regele Ferdinand, o şcoală masivă cu faţada gri, care era pe colţul a două străzi, clădire împărţită în două: înspre Strada Avrig, era intrarea băieţilor, şi, separat, pentru fete, era intrarea pe Ferdinand. Fiecare şcoală avea şi o clădire mai mică, în care locuiau directorii. La noi, era doamna Vlădescu directoare şi chiar învăţătoarea noastră, prima noastră şi dragă învăţătoare. În partea cealaltă, era şcoala de băieţi, fratele meu a avut şi el, întâmplător, ca învăţător, pe directorul şcolii, domnul profesor Marinescu. Astăzi, şcoala aceasta e o şcoală de muzică şi de arte plastice.

—E şi un cinematograf în zonă, punct de atracţie pentru copii.

—Imediat după şcoală, s-a clădit la sfârşitul anilor ’30 cinematograful Aurora de astăzi, pe vremea aceea numit Florida. Avea probabil o rezonanţă prea americană, şi, după 23 august, i s-a zis, mai tovărăşeşte, Aurora. Cinematograful ne era foarte drag, pentru că era singurul al cartierului şi pentru că dădeau foarte multe filme pe care noi, copiii, le apreciam, filme comice şi, ceva specific pentru vremea aceea, pentru tot Bucureştiul, nu numai în cartierul nostru, filmele se dădeau câte două, nu unul singur, iar în pauză era un mic spectacol de muzic-hall, era totdeauna un pian acolo, se cânta la pian şi se pare că foarte mulţi dintre actorii noştri, importanţi mai târziu, pe vremea aceea ne distrau pe noi, dar nu ştiam numele lor.

—Acest loc era un fel de centru civic al cartierului!

—Vizavi, în diagonală, era clădirea impozantă, cu turnuleţe, a liceului Iulia Haşdeu, iar în, iarăşi un fel de vizavi oblic, era casa cu un etaj a doctorului cartierului, doctorul Orenstein, şi imediat după el, asta era pe Avrig, în partea şcolii băieţilor, Biserica, singura a cartierului, cu o curte, aşa cum se întâmpla pe vremea aceea, dar astăzi, pur şi simplu ascunsă între blocuri. Ştiu că ultima dată am văzut-o pe la începutul anilor ’80, din apartamentul regretatul Marin Bucur şi al soţiei sale, Victoria Ana Tăuşan.

—Biserica aceea e numită Oborul Nou.

—Aşa e. Spuneam că vizavi e liceul Iulia Haşdeu, liceu pe care l-au urmat aproape toate colegele mele de clasă, pentru că era cel mai apropiat. De exemplu, aici a terminat marea noastră cântăreaţă Emilia Petrescu. Ea cred că era cu un an mai mare decât mine, tatăl ei era un umil şi foarte plăcut om, vatman de tramvai, al tramvaiului nostru 24, şi locuia tot in cartierul nostru. Băieţii din cartier mergeau puţin mai departe, până la staţia Horea, de unde se duceau cu toţii la liceul Mihai Viteazul. Pe mine m-au dat însă, din motive legate de femeile din familia mea, la Şcoala Centrală, aşa că tot de acolo, din colţul unde se întretaie Bulevardul Ferdinand cu Mihai Bravu, la capătul tramvaiului 16, unde ajungeam cu 24, luam acest tramvai 16 şi ajungeam la Grădina Icoanei, la liceul meu. Interesant e că directoarea de la liceul Iulia Haşdeu din vremea aceea, o profesoară de geografie, foarte temută, mititică de tot, dar foarte temută, doamna Halunga, şi-a dat cele două fete, Speranţa şi Cruciţa, ca şi pe mine, la Şcoala Centrală.

La Şcoala Centrală

—Fireşte, doamnă profesor Florica Dimitrescu, nu putem să nu vorbim despre şcoala căreia i-aţi trecut pragul timp de…

—Opt ani, cât dura liceul.

—Pentru dumneavoastră, şcoala aceasta nu a rămas nicidecum în trecut, este o prezenţă.

—Nu poate fi altfel decât o prezenţă, odată ce aici, cred că multor generaţii, nu numai mie, ni s-au format caracterele, aici am căpătat bazele culturale, aici ne-am format din punct de vedere al inimii şi al minţii noastre.

—Şcoala are o poveste şi faceţi parte dintre elevele care ştiu foarte bine povestea ei.

—Ei, nu ştiu dacă o ştiu foarte bine, dar, pe de o parte, am trăit opt ani acolo, pe de altă parte, am ştiut din familie ce s-a mai întâmplat înainte şi, în fine, am şi citit o grămadă de lucruri despre Şcoala Centrală, iar legătura nu am pierdut-o niciodată, din când în când ne întâlnim, ne vizităm, foste *centraliste*, indiferent de generaţii, adică nu numai în interiorul unei clase, orizontal, ci şi pe verticală.

—Aveţi relaţii cu liceul nu numai pe orizontală, ci şi pe verticală, şi prin mătuşile care au fost eleve ale liceului.

—Era foarte departe, dar m-au dat la Şcoala Centrală, pentru că exista o anumită tradiţie, cele doua surori mai mici ale tatălui meu şi, într-un fel, întreţinute de el la liceu, au urmat această şcoală în anii 1910-1918, cam aşa, pentru că, pe departe, eram, aşa ziceau ele, eu habar n-am, nu am văzut în arborele genealogic, dar ele ziceau că eram rude cu soţia lui Delavrancea, cu doamna Maria Delavrancea, care, în timpul acela, era directoarea Şcolii Centrale. Şi ea le-a îndemnat pe fete, veneau dintr-un sat din judeţul Buzău, şi le-a spus: *Nu faceţi şcoala la Buzău,* cum făcuse liceul tatăl meu*, ci veniţi la Bucureşti, la Şcoala Centrală*, aşa că, într-un fel tradiţional, am continuat eu şi am făcut liceul aici şi sunt foarte mândră şi fericită că am făcut aceasta şcoală. Şcoala Centrală este cea mai veche şcoală superioară de fete, în momentul de faţă are peste 15o de ani, şi a avut mai multe localuri, cred că cinci, şi anume: la început, şcoala a fost adăpostită în Casa Manuc, să nu confundăm

cu Hanul lui Manuc, Casa Manuc, care era, poate că există şi astăzi, în Calea Moşilor, numărul 132, colţ cu Strada Paleologu.

—Nu mai există, din păcate.

—Îmi pare rău. În 1977, când s-a întocmit o monografie a Şcolii Centrale, încă mai exista. Între 1851 şi 1857, a fost acolo, pe urmă s-a mutat foarte aproape, tot pe, eu am spus Calea Moşilor, asta este denumirea actuală, pe atunci se spunea Podul Târgului de Afară, târgul de afară fiind Târgul Moşilor. A fost casa unui doctor Turnescu, în care şcoala n-a funcţionat decât doi ani. Pe urmă, a venit mai în centru şi aici a stat vreo treizeci de ani, până la construcţia actuală a lui Mincu, în Palatul Ghica din Strada Serafim, nici asta nu ştiu dacă mai există astăzi, oricum, ca să ne-o imaginăm, era vizavi de Palatul Suţu, muzeul de astăzi al oraşului Bucureşti.

—Strada Serafim trebuie să fi dispărut de pe vremea când s-a tăiat bulevardul.

—De ce spun că au fost cinci localuri? Până acum, am enumerat patru. La începutul primului război mondial, în local s-a înfiinţat un spital militar şi şcoala a trebuit să se mute, în clădirea liceului Regina Maria, clădire care există şi astăzi, acuma este acolo Institutul de Geologie.

—În aceste clădiri, şcoala a purtat întotdeauna acelaşi nume?

—Numirile au fost diferite. Primul nume a fost *Pension domnesc de fete*. Din 1861, a devenit *Şcoala Centrală*. Un eveniment petrecut atunci, important pentru şcoală, a fost vizita pe care a făcut-o soţia lui Cuza, Doamna Elena Cuza, pe vremea aceea patroana tuturor şcolilor de fete din Principiatele Unite, bineînţeles. Ea venit în ziua de 1 iulie 1862 şi a împărţit premiile. Din 1893, dar numai pentru cinci serii, şcoala a purtat alt nume şi anume *Şcoala normală de institutoare*, şi una dintre elevele devenite celebre a fost Maica Smara, o elevă strălucită şi, pe urmă, să-i spunem o

feministă avant la lettre, autoare, după cum ştiţi, de poveşti mai ales pentru copii. A avut şi ea mulţi copii şi cred că mai există şi astăzi statuia ei din parcul Cişmigiu. Am avut ocazia să-l cunosc pe domnul Tomellini, un celebru doctor din Italia, profesor la Universitatea de medicină din Milano, care nu e altcineva decât nepotul direct al Maicii Smara. Una dintre fiicele ei s-a căsătorit cu un italian, Tomellini, şi a avut un fiu care este acest doctor şi care şi astăzi este legat de ţara noastră. Din 1920, şcoala a purtat alt nume, *Marica Brâncoveanu*, după soţia Domnului Ţării Româneşti, iar din februarie 1939, numele de *Şcoala Centrală*, pe care l-a avut mulţi, mulţi ani, până la un moment dat, când s-a numit *Zoia Kosmodemianskaia* şi, după aceea, parcă i-a zis *Liceul nr.1*, cu totul impersonal. Ca, în fine, după revoluţia din 22 decembrie, să-şi recapete numele de *Şcoala Centrală*.

—Poate că şi mai puţin cunoscute lumii sunt numele directoarelor, dar în învăţământul românesc ele au fost foarte importante.

—Da, nu pot să le ştiu pe toate, dar de unele îmi aduc eu aminte, pe altele le-am aflat de prin cărţile de istorie. Prima directoare a fost o polcovnicească, nevasta unui colonel (polcovnic). O chema Ana Iacobsohn. Era o femeie nu prea tânără, avea 53 de ani, şi avea foarte bune cunoştinţe, era o bună pedagogă, avea o reputaţie şi, iarăşi ceva interesant pentru o directoare, care trebuie să conducă cu o mână de fier o şcoală, avea ea însăşi opt copii, o liotă de copii am putea spune, pe care i-a crescut foarte bine, foarte frumos. E de observat că, atunci când ea a luat în primire şcoala, erau foarte puţine eleve, cu zece mai multe decât copiii ei, optsprezece eleve. Însă, când s-au mutat în casa doctorului Turnescu, erau şaizeci şi şase de eleve, deci înmulţirea a fost destul de rapidă, iar această doamnă Iacobsohn a condus şcoala până în 1857. N-aş şti să vă spun cine au fost urmatoarele

directoare. La începutul secolului şi mulţi ani de zile, a fost Maria Delavrancea, soţia marelui scriitor. Ea locuia, şi toate directoarele au locuit, până în 1939, în şcoală, dar nu în clădirea propriu-zisă, ci într-o anexă foarte frumoasă, legată de şcoală printr-o galerie vitrată, decorată cu aceleaşi ornamente pe care le-a împrăştiat cu atâta generozitate Mincu. Eu, întâmplător, cunosc foarte bine casa asta, din cauza că, acolo, după 1939, s-a făcut biblioteca. Sigur că noi frecventam biblioteca, dar, în mod special, eu şi încă două colege din clasa noastră am lucrat la punerea etichetelor. Se făcea o renovare a bibliotecii şi au luat eleve din toate clasele ca ajutoare, şi am învăţat atunci să facem şi legătorie. Era o bibliotecară nemaipomenit de bună, serioasă, foarte activă şi ne-a spus: *Fetelor, învăţaţi şi meseria asta*, şi am învăţat legătoria. Astăzi, n-aş şti mare lucru să mai fac, dar pe vremea aia am legat multe cărţi şi mi-am legat şi acasă o grămadă de cărţi. Casa aceasta, sigur că nu am văzut-o aşa cum arăta pe vremea doamnei Delavrancea, dar mătuşile mele mi-au povestit, avea mobile foarte frumoase, tablouri, era o casă înzestrată, îndestulată şi, mai ales, era bântuită de marii scriitori ai epocii, în primul rând de Delavrancea şi de prietenii lui de inimă, Vlahuţă şi Caragiale.

—Şi această directoare avusese copii, patru fete extraordinare.

—Toate au avut un destin nemaipomenit şi pe care l-au meritat. Chiar adineauri am vorbit cu o altă colegă a mea de clasă, o chema pe vremea aceea Floria Birăescu, Floria, pentru că este fata Acăi de Barbu, marea cântăreaţă, prima directoare a Operei din Timişoara, o chema Floria Tosca, bineînţeles. Noi i-am spus totdeauna Baby, vorbeam cu ea şi îmi povestea că la ea acasă, pe Strada Matei Millo, lângă Telefoane, locuia pe acelaşi palier cu fiica lui Caragiale, Tuşki, şi evocau împreună atmosfera Şcolii Centrale, Strada

Caragiale, de vizavi, şi atâtea altele. O altă directoare, pe care nu am cunoscut-o personal, dar ale cărei opere le-am citit şi ale cărei fată şi nepoată mi-au fost foarte apropiate, e doamna Elena Rădulescu Pogoneanu, profesoară de franceză. Ea a fost directoare vreo zece-cincisprezece ani, până în 1939. Era soţia lui Ion Rădulescu Pogoneanu, profesor de pedagogie la Universitate şi omul care a editat primul *Însemnările zilnice,* jurnalul lui Titu Maiorescu. Nici Elena Pogoneanu n-a fost o simplă profesoară, era autoare de cărţi, s-a ocupat, de exemplu, de Vasile Alecsandri. A avut trei copii. Unica ei fiică a fost profesoara noastră de filosofie, şi diriginta noastră, cea mai iubită profesoară, Anina Rădulescu Pogoneanu. Primul ei fiu era Pichi Rădulescu Pogoneanu, un spirit excepţional în politica românească, un om cu o cultură desăvârşită, un om care a fost toată viaţa paralizat şi totuşi a reuşit să dea lucruri nemaipomenite ţării. El a fost purtatorul sigiliului Ministerului de Externe, înainte de 23 august, şi a avut funcţii şi după aceea, tot în Ministerul de Externe, şi şi-a sfârşit viaţa în închisoare. Deşi grav handicapat, i s-au dat cincisprezece ani şi mi se pare că a trăit treisprezece ani în închisoare. Celălalt fiu, al treilea copil, care a trăit multă vreme în Elveţia, era şi el foarte bolnav, era tuberculos şi a murit în străinătate.

—Pe când aţi fost dumneavoastră elevă, ce directoare aţi avut?

—A urmat ca directoare cea pe care o cunosc eu, extrem de severă, domnişoara, cum zicem noi astăzi, domnişoara bătrână, Elena Malaxa. Sora industriaşului Nicolae Malaxa. Ea nu era numai directoare, preda matematica, niciodată la clasa noastră, noi n-am avut-o, dar ştiu că era o femeie de o mare rigiditate, o femeie care nu vroia să vadă picior de bărbat în şcoală. Nu numai nu aveam nici un profesor în şcoală, ca alte licee de fete, unde

aveau şi profesori, nu, la noi nu exista aşa ceva, nici măcar preotul nu avea ce căuta în şcoală, dacă făcea slujbe sau ne chema la spovedanie, trebuia să mergem la Biserica Icoanei. El nu avea dreptul să intre în şcoală, iar la Religie, unde la alte şcoli erau preoţi profesori, la noi au fost numai şi numai femei profesoare de religie. Ceva foarte important s-a întâmplat în domnia ca directoare a domnişoarei Malaxa şi anume, fratele ei, industriaşul Malaxa, cum spunem noi cu un termen de astăzi, sponsorul şcolii, fără nici un fel de tam-tam, a dăruit şcolii nişte lucruri nemaipomenite. Când am intrat în şcoală, am găsit nişte clase foarte curate, foarte frumoase, de unde să ştim că, numai cu un an înainte, nu fuseseră aşa. Ce era mai important, băncile erau acoperite cu ceva vernil, după aia am aflat că se numea *vinil*, pe vremea aceea, era numai în America, cine ştia de vinil în Ţara Românească, cred că după douăzeci de ani s-a aflat ce e aia vinilul, dar noi lucram pe vinil şi tablele erau tot verzi, imense şi acoperite cu acest vinil. Totul era darul de început de directorat al domnişoarei Malaxa, din partea lui Nicolae Malaxa. De asemenea, iarăşi ceva, nu rar, cred că inexistent într-o şcoală din ţară, poate numai în marile hoteluri exista aşa ceva: la grupurile sanitare, erau două elemente foarte moderne, moderne şi astăzi, nişte aparate care dădeau aer cald ca sa ne uscăm pe mâini, nu existau prosoape, ci numai aceste uscătoare, mult mai igienice decât orice prosop de pe faţa pământului. Pe de altă parte, nu exista săpun la toaletele noastre, erau acele vase rotunde, umplute cu un lichid de săpun, pe care noi le răsturnam într-un anumit fel şi ţâşnea acel lichid. Dar lucrul cel mai important, din păcate, cred că lucrul acesta nu se ştie, tot Nicolae Malaxa a dăruit şcolii, cam vreo trei ani mai târziu, o imensă şi superbă sală de festivităţi. O sală de festivităţi care, astăzi, nu mai aparţine şcolii, dar, din fericire, aparţine culturii, ceea ce eu

găsesc că este minunat, şi anume, Teatrului Lucia Sturdza Bulandra, sala Icoanei, care poartă numele marelui, neuitatului actor Toma Caragiu. Pe scena acestei săli de festivităţi, aveam serbări. Bineînţeles, cu doamna Anina Pogoneanu, puneam în scenă piese de teatru de Giraudoux, de Anouilh, ştiu că am jucat şi eu în *Antigona* lui Anouilh, Antigona era Alina Panaitescu, care, după aceea, a lucrat la Radio, la secţia de portugheză. Eu eram doica. Tot în sala asta primeam premiile. Îmi aduc aminte cum, cred că în anul 1945 sau 1946, era Ministru al Învăţământului Florica Bagdasar şi ea avea o fată la noi la şcoală şi a venit şi a împărţit ea premiile. Dar, apropo de fata asta (şi lucrul acesta poate nu se prea cunoaşte în ţara noastră), ea era o foarte bună matematiciană, căsătorită cu un coleg de la matematică. Ei au plecat în America, au divorţat, şi ea s-a căsătorit cu scriitorul Saul Bellow, cel care luase deja premiul Nobel, aşa că avem şi noi o mică înrudire, prin această fată a doamnei Bagdasar, cu Saul Bellow. Un roman, apărut la Univers acum vreo cincisprezece, douăzeci de ani, *Iarna decanului*, povesteşte agonia soacrei lui, deci a Floricăi Bagdasar, care era internată într-un spital, avea cancer, şi el, Saul Bellow descrie foarte frumos străzile din jurul Parcului Icoanei, şi al Parcului Ioanid.

—Cred că acea serbare de premiere a fost una dintre ultimele liniştite pentru domnişoara Malaxa.

—Domnişoara Malaxa a condus şcoala exact cei opt ani pe care i-am petrecut şi eu acolo ca elevă, deci până în 1947, când toată şcoala a fost bulversată, profesoarele noastre au fost trimise te miri unde, sau n-au mai fost trimise nicăieri, sau au intrat în închisoare, îmi aduc aminte profesoara noastră de chimie, o mare specialistă, făcuse facultatea la Sorbona, era eleva lui Madame Curie, ajunsese profesoară la o şcoală de pielărie, mă rog, asta a fost viaţa. După aceea, nu ştiu şi nici nu

vreau să ştiu cine a fost directoare acolo, mă bucur că una dintre fostele mele studente, o fată foarte bună, o chema Georgeta Vasile, a fost între 1969 şi 1975 directoare acolo şi, după aceea, a rămas în cadrul ministerului, ca inspectoare la învăţământ.

—Să vorbim despre profesoare, despre cele intrate în legendă şi despre cele care fac parte din viaţa dumneavoastră.

—Ştiu destul de puţin despre fostele profesoare ale şcolii, pe care nu le-am mai apucat. Una pe care n-am avut-o, dar am apucat-o, în sensul că venea la serbările de sfârşit de an sau de Crăciun, era domnişoara Ştefania Mărăcineanu. Poate că numele vă este cunoscut, a fost o celebră fiziciană. Şi-a făcut studiile la Sorbona, a fost eleva doamnei Curie, şi-a dat doctoratul cu o problema de fizică atomică, dar la noi în ţară era cunoscută prin altceva, i se zicea *mama ploilor*. De ce? Pentru că ea se ocupase de ploile artificiale, dar nu ştiu care au fost urmările. Am impresia că a fost puţin dată la o parte, nu-mi dau seama de ce, cercetările ei nu sunt astăzi cunoscute la valoarea lor. Printre profesoarele pe care le-am avut noi, cel puţin două au învăţat tot la Sorbona, profesoara de franceză, doamna Alice Hulubei, soţia academicianului Horia Hulubei, o foarte bună specialistă în secolul al XVI-lea francez, şi excelenta profesoară de fizică şi de chimie, doamna Mărioara Codreanu, era moldoveancă şi de aceea îi spuneam Mărioara şi nu Marioara. Şi ea a fost eleva doamnei Curie şi ne-a învăţat despre teoria atomului, în 1946, pe vremea când nici la facultate nu se făcea structura atomului, iar noi o ştiam ca pe ceva obişnuit.

—E interesant că ştiaţi unde şi-au făcut studiile.

—Alte profesoare excelente: doamna Chirescu la istorie, doamna Margareta Piperescu la geografie, la latină aveam o latinistă nemaipomenită, domnişoara Lia Moscuna. Seria mea a cunoscut-o nu ca profesoară de latină, ci în calitate de (o să râdeţi) curăţitoare de cartofi. De

ce? Pentru că, în anul 1941-42, începuse războiul, la noi în şcoală s-a înfiinţat un spital pentru soldaţii cu termen redus. Noi, elevele, făceam dejurnă la bucătărie, curăţam cartofi, eram foarte multe, mese întregi, şi la capătul fiecărei mese era o profesoară care să ne supravegheze, dar tăia şi ea cartofi, nu făcea altceva decât noi. La noi în şcoală a domnit democraţia, cred că ne-a intrat în sânge din clasa I, fără să ştim că se numeşte democraţie, o egalitate între profesoare şi eleve. Eram foarte respectuoase faţă de profesoare, dar ele făceau aproape aceleaşi lucruri pe care le făceau elevele. Pe urmă, nu era deosebire dacă o colegă era italiancă, sau alta era bulgăroaică. Nu exista la noi gândul că am fi altfel. Deci, la capătul mesei noastre, eram aceeaşi formaţie în fiecare zi, stătea domnişoara Moscuna. Noi nu intrasem în clasa III-a, ca să învăţăm latina, dar ea, pe lânga sfaturile cum să tăiem cât mai subţire coaja cartofului sau cum să luăm nodul acela, care se face la un moment dat şi trebuie scos, ea ne făcea şi puţină latină, mai mult cultură latină, că nu putea să ne facă conjugări şi declinări, dar cultură latină, da. Ne introducea în scriitori, în viaţa romanilor. La engleză, eu n-am făcut secţia de engleză, era o profesoară celebră prin severitatea ei, Miss Ţupa i se zicea, Ţupa era numele ei, nu porecla. Noi dădeam şi porecle, bineînţeles. Ea făcuse facultatea tot la Sorbona. La latină, în afară de domnişoara Moscuna, pe care noi am avut-o din clasa a III-a până în clasa a VIII-a, am făcut secţia modernă, mai era o altă profesoară, foarte iubită în şcoală, doamna Gabrea, care pe vremea aceea tot năştea, şi unul dintre copii este Radu Gabrea, reîntors în ţară din Germania. Îl ştiam foarte bine şi pe soţul ei, pentru că la noi în şcoală era ceea ce se numea *seminar pedagogic*, veneau studente de la istorie, de la franceză, de la română, de la chimie şi vedeau cum predau profesoarele noastre. Erau considerate ca foarte bune şi asta era

realitatea, erau profesoare excepţionale. Studentele erau însoţite de un profesor de la Seminarul Pedagogic, condus de trei persoane, profesorul Constantin Narly, de la pedagogie, profesorul Gabrea şi domnul Muster, poate vă mai aduceţi aminte, directorul bibliotecii facultăţii noastre. Era pe vremea aia extrem de tânăr. La franceză, afară de doamna Hulubei, era doamna Crisanta Şteflea, soţia generalului Şteflea. La română, asta a fost iubirea vieţii mele, adică materia, dar şi profesoara, la română aveam pe domnişoara Ricu Simian, prietena cea mai bună a directoarei noastre, dar ea era o femeie mult mai dulce, mai maleabilă, mai apropiată de sufletul nostru, al elevelor, drept care foarte multe dintre noi au urmat discipline literare, indiferent că în franceză sau în italiană sau în spaniolă sau în română, dar o disciplină literară. Vă spuneam că la noi la şcoală nu era voie să intre picior de preot şi atunci, la religie, erau profesoare şi am avut o profesoară foarte drăguţă, mititică de tot, spuneam de porecle, pe ea o numeam *Molecula*, doamna Şeicaru. Când eram în clasa a IV-a, ea şi-a luat un an de zile concediu. Eram numai seria A şi B. La B erau externele, eu eram la B, iar la A erau fetele de la internat. La A preda Sica Popescu, i se zicea Maica Sica, noi, vă spun drept, nu prea o agream. Nu prea ne dădeam noi seama pe vremea aia ce înseamnă să fii legionar, dar ea era singura din şcoală şi era ceva foarte dezagreabil. Mă rog, îmi pare rău că vorbesc aşa despre ea, dar era niţel cam apucată, era prima persoană din viaţa mea pe care am văzut-o îmbrăcată în haina verde, cu diagonala aia, şi ne făcea careul dimineaţa, era groaznic, mă rog, şi era şi profesoară de religie, deci unde, dimpotrivă, trebuie să predici toleranţa, nu intoleranţa, dar aşa era pe vremea aia, din păcate. Era singura, totuşi, excepţia şcolii. Ea avea clasele ei, opt clase, nu putea să vină să ne ţină şi nouă ore, şi, atunci, au adus o studentă de la teologie, o

fată de o frumuseţe rară, care fusese şi ea eleva şcolii. O chema Mariana Ionescu, pe vremea aceea, şi n-a predat la noi decât un singur an, dar pentru mine anul ăla a fost determinant, pentru că, asta era prin clasa a IV-a, se făcea istoria bisericii, or istoria bisericii româneşti nu se poate face fără textele vechi româneşti. Ea era pasionată de textele vechi româneşti şi mi-a transmis dragostea asta, pe care mi-au cultivat-o la facultate profesorul Jack Bick şi profesorul Rosetti, şi am mers pe linia asta. Aşa că vedeţi de unde mi se trage pasiunea, de la orele de religie din clasa a IV-a. Am rămas prietenă cu această doamnă, are acum 81 de ani, nu era diferenţă mare între noi. Noi aveam şaisprezece ani, ea douăzeci şi cinci, nici nu conta. Mi-a făcut o imensă bucurie că, atunci când s-a măritat, eram în clasa a VI-a, m-a chemat la nunta ei, mi se pare nemaipomenit, o elevă să fie invitată de o profesoară, nu? S-a căsătorit tot cu un profesor, de la teologie, dar nu preot, el a fost profesor de istoria religiilor şi a scris un volum, probabil manual la origine, de istorie a religiilor, pe care i l-a trimis lui Eliade, în America. Eliade i-a răspuns foarte măgulitor: *Îmi pare foarte bine că un profesor la teologie, în anii aceia,* că era prin anii 60-70, *poate să scrie o asemenea carte, cu multă competenţă, cu mult profesionalism*. Cu doamna Mariana mă întâlnesc în continuare şi, la un moment dat al soartei, i-am fost eu profesoară. Pentru că ea nu mai putea să predea, după 1947, religia, şi a trebuit să se reprofileze, a urmat Facultatea de Istorie. La Facultatea de Istorie, pe vremea aia, se preda limba română şi eu am nimerit la grupa ei. Vă daţi seama ce caraghioslâc! A fost pe urmă o foarte bună profesoară de istorie, la Liceul Caragiale, acum este la pensie. Între timp, soţul ei a murit. Am fost la nunta fiului ei, aşa că şi acuma ne vedem des. În ‘91, am fost invitată la facultate, la Bucureşti, să ţin un ciclu de prelegeri şi, ea fiind ultima dintre profesoarele

noastre în viaţă, am invitat-o, şi i-a făcut plăcere, şi oricum, ne scriem în continuare. Dar profesoara pe care am iubit-o cel şi cel mai mult, e foarte greu să spui asta, să le alegi, dar cel mai mult, a fost profesoara de filosofie. Am avut-o numai din clasa a III-a, numai şase ani, Anina Rădulescu Pogoneanu, care ne făcea filosofie, ne făcea câteodată şi ore de română şi ne făcea enorm de multă dirigenţie. Era diriginta noastră, dar ne făcea dirigenţie foarte altfel decât în primii doi ani. Cu doamna Anina am făcut *istoria artelor*, nu se învăţa în şcoală, nu exista ca disciplină istoria artelor. Doamna Anina era o femeie fără prea multe atú-uri fizice, să spunem, dar, în momentul când vorbea despre Rafael, despre Michelangelo, ori despre alţii dintre marii pictori sau sculptori, se transfigura. Era cea mai frumoasă femeie de pe faţa pământului. N-am văzut la nimeni aşa ceva, cred că n-am văzut asta decât, şi tot pe scena şcolii, eu zic că-i a şcolii noastre, pe scena teatrului Bulandra, am văzut-o pe Clody Bertola, care juca în *Omul care aduce ploaia*. El era Lazăr Vrabie, dacă-mi aduc bine aminte, şi ea era fata nemăritată, amărâtă, cu doi fraţi, cu un tată beţiv, o fată chinuită, fără farmec, fără nimic. În momentul când a venit acest om, care a adus ploaia, ea devenea o fată fermecătoare. Aşa era şi doamna Anina, dar pe noi, ceea ce ne cucerea la ea era faptul că ne învăţa lucruri care nu erau în manuale. Pe vremea aia, nu se ştia despre Sartre, despre Saint-Exupéry, despre Anouilh, despre Giraudoux. Cine să ne înveţe despre ei? La franceză, nu se putea. Doamna Hulubei era o profesoara excelentă, dar ea ţinea la manual. Manualul până unde mergea? Până la Baudelaire, dar nu ajungea la scriitorii actuali. Doamna Anina ni-i făcea, fata ei era în Elveţia şi, după aceea, în Franţa, primea cărţi de la fata ei şi imediat ni le dădea nouă să le citim. Asta era ceva nemaipomenit. Ce profesoară îţi împrumută ţie, elevă în clasa a V-a sau a VII-a,

o carte de-a ei? Şi ne invita la ea acasă. Ştiu că mergeam pe vremea cireşelor, avea un cireş imens în faţa casei (astăzi locuieşte în casa ei familia Ianoşi), pe Strada arhitect Louis Blanc, în spatele Ministerului de Externe. Jeanina Ianoşi a fost şi ea eleva şcolii, Jeanina Caffé se numea când era colegă cu noi, fata doctorului Caffé. Doamna Anina avea aceste legături cu elevele, nemaipomenite, şi cred că asta m-a făcut şi pe mine, când am ajuns şi eu profesoară la facultate, să am legături cu studenţii. Îi aduceam acasă, ne plimbam, mergeam la spectacole, adică o relaţie altfel decât cea de la catedră, pentru că numai relaţia de la catedră nu este suficientă. Vă spuneam de nemaipomenit de buna profesoară de română, domnişoara Simian, ştiam unde locuia, pe Barbu Delavrancea, dar nu am fost niciodată la ea acasă. Când vezi interiorul unui om, parcă-i cunoşti mai bine şi sufletul, îi cunoşti preferinţele, vezi ce cărţi, ce tablouri are, e altceva. Nu? Intri în universul lui intim. La doamna Anina, ştiam toate cărţile de pe scară, avea o scară plină cu cărţi, că nu mai intrau în camere şi le ţinea acolo pe scară, pe trepte. Erau cărţi importante, o rugam să ni le împrumute, ni le împrumuta imediat şi sigur că le aduceam înapoi. Fiica ei a trăit în străinătate şi, de curând, a revenit în ţară. Am vorbit la telefon şi-mi spunea că s-a dus la şcoală şi a intrat prin acea galerie care leagă şcoala de clădirea destinată directoarei, şi cineva, poate o profesoară sau bibliotecara, a întrebat-o: *Căutaţi ceva aici?* şi ea a spus: *Da, îmi caut copilăria*. Este foarte adevărat, nu numai frumos, pentru că ea, fiind nepoata directoarei, a Elenei Rădulescu Pogoneanu, a locuit multă vreme acolo, pe când era copil. Doamna Anina divorţase de soţul ei, Mircea Vulcănescu, nu-şi clădise încă acea casă de pe Strada Louis Blanc, numărul 19, şi fetiţa ei, nepoata Elenei Rădulescu Pogoneanu, locuia acolo, în şcoală.

—De la profesoare, firește, trecem la eleve.

—Dintre elevele din trecut, înainte de 1939, erau Agatha Bârsescu, marea actriță, Floria Capsali, dansatoarea, Lucia Demetrius, scriitoarea. Știu că murise de curând fiica doctorului Lupu, fusese eleva școlii până prin clasa a VI-a și a murit. Doctorul Lupu a lăsat toată biblioteca fetei lui școlii. Un lucru m-a impresionat (eu nu aveam așa ceva acasă), toată biblioteca ei era legată în albastru și cu litere aurite, cu numele ei jos, și totul a fost dat școlii. Eu aveam acasă cărți, destul de des îmi cumpărau, dar le aveam așa cum le cumpăram. Îmi aduc aminte de Sadoveanu, l-am avut legat pentru că așa se cumpăra, sau Biblia, am avut-o legată, așa se cumpăra, dar alte cărți mi le aduceau cum erau, broșate. Îmi aduc aminte cărțile lui Ion Simionescu, *Tinere, iubește-ți patria, Tinere, iubește natura,* cărți educative foarte frumoase, sau Jules Verne, aveam toată colecția. Câteodată, tata mă ducea la Pach, anticarul pe care-l iubea cel mai mult, care avea anticariatul unde era Magazinul Copiilor, astăzi cred că-i zice Benetton.

—Nu, acum nu-i mai spune nici Benetton, e în așteptare.

—Pe locul ăla, înainte de a se bombarda, în 1944, tata mă ducea în anticariate și-mi cumpăra ce-mi plăcea mie, și acolo știu că mi-a cumpărat (astea erau legate, erau cărți vechi și veneau de la persoane care leagă) *Lettres de mon moulin*, sau, ceva care m-a marcat pe mine, Dmitri Merejkovsky, *La résurrection des Dieux*, viața lui Leonardo da Vinci, prima carte pe care am citit-o de la cap la cap în franțuzește. Nu știam foarte bine franțuzește, de unde să știu, doar la școală învățasem. Dar în vacanța dintre clasele a II-a și a III-a sau a III-a și a IV-a, mi-am pus în cap, cu dicționarul lângă mine, mi-am notat cuvintele și, uite așa, a mers. Erau trei volume, n-a fost ușor,

dar am reuşit s-o citesc şi asta a fost, să zicem aşa, prima mea izbândă asupra limbii franceze.

Alte eleve, astăzi mai cunoscute, sunt doamna Cartianu, şefa catedrei de engleză de la noi de la facultate, şi doamna Zoe Dumitrescu Buşulenga. Mama ei era profesoară de geografie, dar n«u la noi la şcoală. În anul în care am intrat eu, ea a ieşit, eu am cunoscut-o numai ca asistentă la facultate, dar am fost în clase paralele cu sora ei, Elvira. Trebuie să mai amintesc pe Dorana Coşoveanu, care astăzi lucrează alături de Ana Blandiana la Alianţa Civică, sau pe Titi Levandovschi, considerată, pe vremea mea, geniul şcolii. Era o fata egal de bună la latină, la chimie, la muzică. A devenit doctoriţă şi s-a căsătorit cu unul dintre fiii rectorului de la Medicină, Grigore T. Popa, venit de la Iaşi. Eu în clasă am fost cu Marilena, una dintre fetele lui, iar alt fiu a fost marele şi regretatul actor, imensă capacitate de a interpreta personajele, Tudorel Popa. Din păcate, a murit şi el, cum a murit şi Titi Levandovschi. Ea este mama unui fost student al meu, excelent scriitor, chiar acum câteva zile a fost în ţară, trăieşte în America, Dumitru Radu Popa.

—Aţi avut colege minunate şi este plăcută maniera asta *centralistă* de a le aminti.

—Dintre colegele mele, foarte multe au făcut limbi străine, de exemplu, Georgeta Focşeneanu (se numea atuncea, acuma se numeşte Ghiga, după numele primului ei soţ, avocatul Ghiga), a făcut engleza, dar specialitatea ei, de fapt, este suedeza. A avut norocul, cu al doilea soţ, să trăiască o perioadă în Suedia şi, când s-a întors în ţară, ea a fost aceea care a predat la Universitatea Populară suedeza şi cea care a tradus din marele romanist şi românist suedez, Alf Lombar. Colega mea de bancă, Alina Panaitescu, a făcut spaniola şi a lucrat la Radio, la secţia de portugheză. Am avut doua italieniste în clasă, pe Anca Prager, fata marelui constructor Prager şi pe Mihaela Drajna, astăzi

Stănescu, căsătorită cu fostul arhitect-şef al oraşului Bucureşti. Am fost colegă (şi în liceu şi la facultate) cu Mihaela Slăvescu, am fost colegă, în clasă, cu Lia Lazăr, fata marelui ţărănist Ilie Lazăr, cu Baby Birăescu, căsătorita cu Adrian Popescu Necşesti, fostul senator. Mai e Marilena Popa, care de mulţi ani trăieşte la Iaşi, deci s-a reîntors în oraşul ei. Doctoriţe au fost câteva, Marta Dumitrescu, mai multe colege au fost doctoriţe şi mai puţine au făcut Politehnica. Premianta clasei a făcut politehnica, Simona Dumitrescu se numea. Eram în clasă şase Dumitreşti: Dumitrescu, Dimitrescu, Demetrescu, era complicat, şi Lulu Dumitrescu a făcut Politehnica, a fost chiar profesoară la facultate.

—Nu v-aţi rupt niciodată de colege.

—Nu numai că nu ne-am rupt, dar păstrăm legătura. Nu pot să uit că la facultate eram cinci din clasa noastră, clasa A şi clasa B, nu mai contează, tot din şcoala noastră eram, stăteam întotdeauna în banca întâi, în rândul din dreapta, şi lumea ne numea *sintagma*, că eram de nedespărţit şi suntem în continuare de nedespărţit. Una dintre noi, care îmi era şi verişoară, s-a prăpădit, celelalte ţinem legătura. Şi dacă ne întâlnim cu o persoană pe care n-o cunoaştem şi, din vorbă-n vorbă, aflăm că a făcut Şcoala Centrală, între noi e ca un fir electric, vorbim despre şcoală, despre profesoare, despre domnişoara Badetti, secretara şcolii şi, cred, şi administratoare, pentru că ea purta totdeauna un şort negru şi, la cordon, avea multe chei, zornăia. O auzeai de oriunde: *Vine domnişoara Badetti*, şi ne era teamă de ea, pentru că ne punea la tabla neagră, dacă lipseam de la oră sau Dumnezeu ştie ce făceam noi atunci.

—Care este cea mai pregnantă amintire din şcoală?

—Nu ştiu cum să spun, dacă este o amintire sau este un conglomerat de amintiri, un conglomerat care ne-a învăţat egalitatea şi democraţia. Cred că

asta a fost cea mai bună învăţătură a şcolii noastre. Dacă iau chiar exemplul clasei mele, am învăţat cu fete de profesori universitari, de miniştri, de mari demnitari, cu fete de muncitori, cu fete de vânzători ambulanţi. Ce poate să fie mai neînsemnat decât a fi vânzător ambulant? Toate fetele au fost egale, la noi în şcoală nu exista ca profesoarele să zică: asta e fată de cutare, nici noi nu ne gândeam, nu ne trecea prin cap aşa ceva. La noi, singurul criteriu era calitatea învăţăturii, adică premianta I putea să fie fata cu, poate, venitul părinţilor cel mai mic, dar asta nu avea nici o importanţă. Aş vrea să spun ceva care, iar, e caracteristic, fetele cele mai bogate din clasă, auzisem şi noi că sunt cele mai bogate, erau cele care se sculau înaintea noastră, în sensul că, şcoala începea la ora opt, noi ne sculam la şase, şase şi jumătate, eu mă sculam devreme că stăteam departe, dar unele dintre fetele astea mai bogate locuiau în centru, în apropierea şcolii, dar ele făceau o ora înainte de şcoală, deci de la şapte la opt, o oră de croitorie, nu în fiecare zi, ci o dată sau de doua ori pe săptămână. Frumos este că mamele lor le învăţau să ştie şi o meserie, pe lângă cultura pe care o aveau. Unele dintre ele aveau acasă profesoare de engleză, de franceză, noi n-aveam aşa ceva, dar nu asta conta, ci ideea asta a muncii, impregnată în fibra unei centraliste. Al doilea lucru pe care aş vrea să-l spun, fără să jignesc pe nimeni, în sensul că nu vreau să-i jignesc pe cei pe care i-am avut profesori la facultate, cred că nivelul profesoarelor noastre a fost mult mai ridicat decât al unora dintre profesorii de la facultate, nu din partea de limbă, din partea de literatură, pentru că noi am nimerit o epocă în care, la literatură, erau profesori adunaţi, veniţi de colo şi de colo, ne ţineau nişte cursuri dezlânate sau despre autori neinteresanţi. Nouă, în facultate, nimeni nu ne-a spus o vorbă despre Arghezi, era, bineînţeles, interzis, nici o vorbă

despre Blaga. Noi, dacă n-am fi învăţat în liceu, în ore suplimentare, şi Blaga şi Arghezi, nu am fi ştiut despre ei. De asta spun că Şcoala Centrală este, din punctul de vedere al formării noastre, o pepinieră, iar din punct de vedere arhitectural, ca să ne întoarcem la clădire, nu la sufletul clădirii, ci la clădire, este considerată monument istoric şi cred că este foarte bine să rămână în continuare monument istoric.

Maria din Berceni

Cândva, prin Bucureşti, apăreau pe străzi, foarte devreme, pe când ziua se îngâna cu noaptea, faetoanele, şaretele, căruţele lăptăreselor. Erau şi lăptari, le aud încă strigătul: *Lăptarul, lăptarul*, dar mai multe erau lăptăresele. Ele mânau calul, oprind din poartă în poartă. Coborau cu bidoanele de lapte şi smântână, cu legăturile în care aduceau brânza de vaci, şi dispăreau pe uşile blocurilor, pe porţile curţilor, siluete negre, neclătinate sub povara lor. Aduceau lapte abia muls, brânză dulce, untul îl înveleau în foi de lipan, şi totul avea alt gust, mai aproape de al soarelui, al ierburilor, al apei curate, un gust astăzi pierdut. Veneau de sub Bucureşti, din satele din jur, îşi aveau zonele lor fiecare, clienţii lor, le sunau la uşi, dar vindeau şi pe stradă, dacă le prisosea marfa. Câteodată, zeci de ani, aceeaşi lăptăreasă bătea aceleaşi străzi şi se oprea la aceiaşi muşterii.

Maria, simplu, sau *madame Maria,* cum îi spuneau mahalagioaicele amabile, *tanti Maria*, cum ajunsese, treptat, pentru cumpărătorii din ce în ce mai tineri decât ea, Maria făcea parte dintre figurile cartierului. Dimineaţă de dimineaţă o întâlneai, pe la aceleaşi ore şi în aceleaşi răspântii. Mărunţă, slăbuţă, îmbrăcată în culori întunecate, cu profilul ieşind ascuţit din basmaua de stambă. La început, a vândut lapte, smântână şi brânză. Apoi, de prin anii optzeci, legume şi zarzavaturi. În urmă, nu mai venea decât cu flori, gherghine, într-o găleată mare, sau în două, când recolta era mai bogată. Uneori apărea cu săpun de casă: *Să mai fac un ban, că vine Sâmbăta morţilor şi am nevoie să cumpăr tot ce trebuie pentru colivă*, îmi explica ea, scoţând din desagă calupurile cu miros înecăcios. *Altădată, babele se ocupau de toate. Acum, eu am ajuns bătrâna familiei, cu pomenirile*

şi cimitirele. O ştiam dintotdeauna, o ţineam minte de când venea cu şareta, însoţită de bărbatul sau de fiul ei. Apoi a apărut nora, pe urmă, nepoata. Erau din satul Berceni, de dincolo de hotarele Bucureştilor şi ale cartierului cu acelaşi nume, dar viaţa lor era legată de zona asta a oraşului, unde Bulevardul Carol se întâlneşte cu Calea Moşilor. Pe străzile din jurul Bisericii Armeneşti îşi făcuseră clientelă, de zeci şi zeci de ani. Ultima oară, Maria a apărut cu flori şi verdeaţă peste vara anului 2002. O aşteptam în primăvara lui 2003, făcea parte dintre semnele sfârşitului de iarnă. Nu a mai venit. Nu mi-a mai umplut casa cu gherghine şi cu veşti din Berceni. Am luat atunci caseta înregistrată cu ea, prin 1999, într-o doară, la o cafea. Îi era foarte frig în dimineaţa aceea, am poftit-o în casă şi am început să povestim. Aveam şi eu nişte cunoscuţi în Berceni, tocmai redobândiseră livada părintească, miraculos păstrată la margini, între oraş şi sat.

—Or fi ăia din Copăcenii, care a murit omul ăla. Cartierul Berceni e aici, de la piaţa Berceni înainte. Noi suntem din comuna Berceni.

—De când vii cu marfă la Bucureşti? Pe vremuri aduceai lapte în Strada Spătarului.

—Înainte, veneam tot anul cu brânză, acum nu vin decât vara, cu ninsorile astea. Noru-mea nu mai vinde pe-aicie, vinde la Big. Ştii că venea şi ea cu lapte.

—Ştiu, venea cu fata, o lăsa la meditaţii, la o profesoară, pe Moşilor, şi pleca să-şi vândă marfa. Acum, o fi crescut fata.

—A terminat facultatea.

—Cam de când vii pe aici, prin cartier?

—De când vânz aicea? Din toamna lui’41, din timpul războiului. A fost tăticul pe front, adică da, cu războiul, şi mămica s-a înţepat la picior într-un cui şi nu şi-a făcut injecţii, ca acuma, cu tetan, nu ştia lumea de doctori, s-a spălat cu pişat la picior, n-a mers o săptămână şi i-a cangrenat piciorul, a

făcut tetanos şi a murit în cinci zile. Şi-atuncea taică-miu era pe front şi a trebuit să viu cu nişte mătuşi, cu nişte vecine, pe la cucoane, că le ştiam pe-aici, să aduc şi eu smântână, că mai aveam trei fraţi mai mici şi o soră handicapată, mai trăieşte şi acuma, are şapteştrei de ani, eu am şapteşapte.

—Să-ţi dea Dumnezeu sănătate, că te ţii bine. Înseamnă că erai tânără pe-atunci, câţi ani aveai?

—În ’41, de vreo optsprezece ani să fi fost, cam aşa e, dacă sunt născută în 1923, anul 23, ziua 23, decembrie. De atunci am venit pe aici.

—Dar de ce tocmai în cartierul ăsta?

—Păi, aici a vândut maică-mea, aici s-a învăţat ea. Să vezi acuma, dacă mă duc, cum şade lumea de la noi pe la Belu, pe la colţuri, cu brânza şi smântâna, cu florile. Eu, dacă nu viu aicea, nu zic că sunt acasă, eu când viu aicea, mă uit pe Calea Moşilor, parcă sunt la mine, la piaţă, aşa mi se pare mie locul ăsta.

—Mai ţii minte cum arăta locul înainte?

—Da, când era Calea Moşilor îngustă, linia tramvaiului pe aicea, dacă ieşeai din farmacie şi alunecai pe gheaţă, cădeai în linia tramvaiului, cât era linia de aproape de farmacie. Era tocmai pe colţ farmacia şi, pe aicea, erau nişte case urâte, mizerate, cum să nu ţiu minte. Ce bună-i cafeaua, aşa îmi vine de bine pe gât. Ia uite, ce sahan aveţi! Aramă!

—Sahan, aşa se numeşte vasul acesta? Mi l-a dăruit mătuşa mea, a fost al bunicii mele, are peste o sută de ani, cred.

—Sahan se zicea, şi ăsta nu se zice capac, se zice tahan. Şi asta e tingirea de aramă.

—Capacul ăsta mai are şi altă întrebuinţare?

—Îl pui la orice, dacă se potriveşte. Dar trebuie spoite, dacă vrei să le foloseşti. Noi în ele făceam tocana, când eram copii acasă, că nu aveam crătiţi. Prăjeai ceapa şi făceai tocana. Şi care erau mai puţini în casă făceau mămăliga, ajungea pentru două persoane. Pentru noi, care eram şase inşi la

masă, aveam alt vas, mai mare, tot de aramă. Pe atunci, nu existau vase de smalţ. Aveau cucoanele, dar ţăranii, nu. Ţăranii aveau numai vase de aramă. Aveam o căldare de zece kile, făceam ciorbă, una de zece kile, făceam mămăligă, aveam de opt kile, alta de patru, aveam multe, tavă de aramă, tigaie de aramă, tot aşa, cu o coadă mare.

—Şi ce-aţi făcut cu ele?

—S-au ars, s-au sfărâmat, dacă nu s-a mai făcut în ele. Pe astea, să găseşti o ţigancă să ţi le cositorească, mamă, se fac aşa frumos, luceşte oglindă. Să fie spoită. Când le spălam acasă şi erau spoite pe-aici, pe-afară, le puneam aşa, cu gura în jos, lucea, lucea. Făceam mâncare în ele.

—Dacă locuiaţi atât de aproape de oraş şi veneaţi mereu aici, aveaţi o viaţă ca la ţară sau era mai altfel?

—Era chinuită, coniţă, viaţa la ţară. Acuma, lumea trăieşte bine şi la ţară. Şi suntem slabi. Dacă te-mbolnăveşti de stomac, te duci la doctor. Păi, noi, atuncea, cum se mânca, tăiam purcei, tocam jumările mărunţel, aşa, le puneam în borcane de sticlă sau de alea cu două mânuşi, de pământ, şi turnam untură peste ele şi, când ne duceam la câmp, luam tigaia aia mare, cu coada atât, cu untură de aia, o legam cu o cârpă şi la deal încingeam, cu porumbişti de alea de fac focul, focul şi puneam ouăle alea în tigaie. Şi mămăligă rece, o tăiam cum tăiai săpunul, aşa o tăiam, în felii groase, c-aşa-i mămăliga de mare, şi ciorbă cu ştir, creştea un ştir aşa, roşu, mai prost ca loboda, şi-aşa mâncam. Şi n-aveam nimic.

—Vă cumpăraţi de la oraş ce mai aveaţi nevoie, cum se întâmplă acuma, sau creşteaţi totul pe lângă casă?

—Nu, nu, atuncea, păi ce credeţi, coniţă, noi puneam cartofi, şi eu n-am pomenit, să stropeşti cartofii ca acuma, cu prafuri, păi, atunci se făcea câte-o căruţă de cartofi, făceam o groapă, că n-aveam pimniţi pe atuncea, făceam o groapă, aşa,

puneam paie pe alături, puneam cartofii acolo, şi, după aceea, puneam pământ pe ei. Şi făceam aşa, câte-o groapă mai mică şi îi scoteam peste iarnă. Îi scoteam de acolo iarna, îi spălam şi-i puneam îmbrăcaţi la aramă, şi-i fierbeam aşa, şi ne-apucam toţi şi-i mâncam aşa, cu sare. Nu ştiau copiii să mănânce dimineaţa ceai sau…Cartofi din aceia, cu sare, şi porumb de ăsta roşu, porumb din care făceai mămăligă. Îl curăţam boabe. Când veneau fetele la mine, duminica, ce să făcem, hai să făcem boabe. Coceam boabe şi mâncam.

—Adică floricele?

—Nu de-alea albe. Pe astea le făceam pe tuciul maşinii, astea roşii. Nu floricele.

—Şi vindeaţi cartofi şi în oraş?

—Vindeam cartofi. Păi, făceam mulţi. Şi eu am vândut. Până-n colectiv, prin ’58, nu, în ’60 ne-a făcut la colectiv, şi în primăvara lui ’61, gata, ne-a luat. Da’ veneam toamna la piaţă, că trebuia să scoatem bani, să plătim impozitele, să reparăm căruţa. Puneam un sac de cartofi, puneam în căruţă un sac de mălai şi veneam şi le vindeam la piaţă, la Rond. Acuma-i zice Coşbuc.

—Şi nu mai e piaţă acolo. Nu-i mai zice nici Coşbuc, îi zice Regina Maria. În ce parte a rondului era aşezată piaţa?

—De la Vamă, mai în sus, pe dreapta, cam în vale. În găluşca aia, acolo, în vale.

—Dar nu era mai bine să vă duceţi sus, în piaţa de la Puişor, sau nu era piaţă acolo? Sau mai jos, la Piaţa Naţiunii?

—Era, dar noi ne duceam la Rond. Acolo se învăţaseră ei. Noi aveam la un moment dat un faeton din ăsta, cu două roate, veneam cu faetonul. Cel mai mult îmi plăcea să vând la piaţă la Dorobanţi, că piaţa-i cu două guri, aşa, şi-n partea aia, şi-n partea aia, şi acolo-mi plăcea, şi la piaţă la Elefterie, acuma-i spune Cotroceni.

—În colţul cu Strada Doctor Staicovici era. Dar s-a desfiinţat, s-a construit acolo un centru de

afaceri.

—Ba nu, este piaţă la Cotroceni.

—Este, pe Strada Sfântul Elefterie, după biserica veche, s-a construit o hală. Nu mai e pe cheiul gârlei.

—Pe cheiul gârlei, acolo îmi plăcea. Acuma, nu ştiu, că nu am fost niciodată. Îmi plăcea că trăgeai faetonul la bordură şi, chiar pe marginea bordurei, erau tarabele. Şi trăgeai coşul din faeton şi-l puneai pe tarabă. Ce-mi plăcea mie piaţa asta! Da' vindeam şi la Rond, pe unde nu vindeam. Barem pepenii, se duceau cu ei până în Crângaşi! Că era pepeni mulţi galbeni şi nu se vindea. Şi se ducea acolo, că erau oameni d-ăştia, la curţi, aveau găini, aveau copii mulţi, vindea cu grămada, un leu kilu'.

—Cam în cât timp ajungeaţi de acasă la pieţele astea?

—Păi, plecam de la două noaptea! Şi după cum era calul de bun! Aveai cal…

—Eu ţin minte când veneaţi aici cu faetonul.

—Da, veneam, veneam cu pepeni, cu roşii, vindeam pe aici, pe străzile astea.

—Eu vă ţin minte cu brânza şi smântâna.

—Da, veneam şi cu brânză şi smântână. Şi, pe tramvaiul unu, pe Paleologu, pe colţ, acolo, e un bloc, şi, după blocul ăla, mai încolo, la numărul trei, este o casă cu curte, şi băgam faetonul acolo în curte, acolo la cucoana aia, şi-l lăsam acolo, încuia porţile, nu erau hoţi, nu-mi era frică de nimic, şi plecam şi vindeam. Şi acum e curtea aia acolo, dar cucoana s-a mutat, că a venit cutremurul şi a dărâmat casele, a făcut mare deranj. Şi a avut copiii ingineri şi i-a mutat tocmai acolo, în Berceni, la Niţu Vasile.

—Pe la ce alte cucoane vindeai, pe la ce case mai mergeai, pe aici, prin cartier?

—O ţin minte pe Ileana Sărăroiu, la care veneam. Dar, Ileana Sărăroiu, m-am dus după ea şi când s-a mutat acolo, în Bulevardul Miciurin.

—A locuit pe aici?

—A stat pe Armenească, la al treilea bloc. Înăuntru, acolo, şi era chiar lângă lift. Da' s-a despărţit de bărbat-su, oho, s-a despărţit de mult, de vreo treizeci de ani. Şi acuma ştiu că e moartă, de vreo cincisprezece ani, da. S-a despărţit de bărbat-su că era plecată într-un turneu, nu ştiu unde, şi el a fost doctor militar la pompieri. Şi-a plecat la Brăila şi acolo a rămas. N-a mai venit înapoi la ea. Da' s-a căsătorit şi ea. Era acolo, peste drum de Biserica Armenească.

—Când veniţi cu nora, cu nepoata, la Bucureşti, mergeţi la biserică, sau vă duceţi numai la biserica din comuna Berceni?

—M-am dus, m-am dus şi aici, la Sfântu' Gheorghe m-am dus, pe la Sfânta Vineri când era, sau pe la Sfântu' Ionică. M-am dus şi la Sfântu' Anton, când erau copiii ăştia neînsuraţi. Şi apoi, unde că s-au însurat. Aşa mi s-a părut mie. M-am priceput eu aşa.

—La Sfântul Anton, acolo, la Biserica de la Curtea Veche.

—În dosul la Hanul lui Manuc. Aia de cărămidă roşie. Acolo m-am dus. Acolo se face slujbă marţea, joia. Da, că e lângă Curtea Domnească. Acolo am ajuns. Dărâmată e, or fi reparat-o? Nu mai ştiu. Ştiu că mă duceam cu smântână, că atuncea nu se găseau vase, când cu Ceauşescu. Şi veneam pe Şelari după vase, veneam pe aicia, prin Piaţa Unirii. Umblam atuncea…Dar acuma, bani să ai, că e oriunde.

—Povestiţi-mi ce vă amintiţi de când aţi venit pentru prima oară la Bucureşti. Cum vi s-a părut?

—Prima oară am venit vara, aşa. Că mămica s-a înţepat toamna. Veneam cu frate-miu. O, ce bună e cafeaua asta, că e caldă, şi eram aşa…Şi ştiu că veneam cu mămica, cu frate-meu, cu căruţa cu pepeni, şi veneam pe la Crucea de Piatră, unde erau curvele alea! I-au luat lui frate-meu pălăria, ce-am plâns, l-am luat şi-am fugit cu el, că-l luau şi-l băgau curvele în casele alea, acolo. Mămica

îmi spusese: *Mă, să nu-l laşi pe-acolo, dacă-ţi ia pălăria, să nu te bagi, că te omoară alea acolo*! Şi l-am luat şi am fugit cu el, cu căruţa, am lăsat şi pălărie şi tot acolo. Aia ţin aminte, cum veneam pe aicea cu el şi cu mămica. Şi pe urmă, mămica s-a-mbolnăvit. Eu veneam cu frate-meu, că el vindea pepeni şi, dacă era singur, îi furau. Se strângea lumea pe el şi îi fura toţi. Aşa, ne uitam amândoi la pepeni când vindea, că pe atuncea se vindea pepenii la bucată, din căruţă, nu se vindea la kil, la nimic. Roşiile se vindeau cu strachina, aveam o strachină ca sahanul ăsta, o umpleam cu vârf, uite, ăsta-i kilu. Aşa vindeam roşiile, un leu kilu, cincizeci de bani le vindeam de bulion toate.

—Nu erau toate de salată!

—Nu, toate erau bune, dar le lua pe toate odată, de aia ne bucuram. Erau şi de salată, cum le adunam, erau mari şi mici, întregi erau, că le lua la ochi cucoana cu care vorbeam, şi dacă vorbeam că le lua toate, nu mai alegea. Când vroia să ia mai puţine, le alegeam pe alea mari de salată, dar când spunea că le ia la rând, de ce să mai fac zece preţuri?

—Deci, în Bucureşti veneaţi cu treabă, nu să vă distraţi.

—Niciodată, doamnă. I-am dat smântână lui A.N., de când îi dau! Din ’62, s-a mutat aici cu bărbat-su, şi s-a rugat de mine: *Hai, brânzăreaso*, îmi zicea brânzăreasa, *hai cu mine la Teatrul Naţional, la teatru.— Nu merg, doamnă, nu merg că am treabă, mă duc acasă, auleu, bărbatu-meu e la servici, vacile e acasă*…Şi ce proastă am fost! Într-o duminică de vară…parcă fugea casa de acolo, zice: *Te iau eu cu mine, te duc fără bani, te aşez pe scaun*. Şi nu m-am dus, cât s-a rugat de mine. Ce bună a fost! Cât s-a rugat de mine! Şi acum e amărâtă, săraca, nici nu ştiu dacă mai trăieşte bărbat-su. În primul an după Revoluţie, în ’90, în Sâmbăta Floriilor, s-a îmbolnăvit. S-a dus la servici şi acolo-aşa, el era reporterul lui

Ceauşescu, spunea servitoarea, adică, mai mulţi era, că îi schimba pe toţi, şi el s-a dus, şi un ţigan nu ştiu ce i-a vorbit, el s-a enervat şi a ieşit şi, pe scări, la uşă, s-a întâlnit cu un alt coleg şi acela l-a băgat înapoi înăuntru. Şi acolo ţiganul ăla iar l-a amărât. Şi-a făcut infarct. Şi când m-am dus eu cu smântână, mie mi-a spus R.Z., că şade sus cu ea în bloc.

—Doamna Z.? Cred că o ştiu, din auzite. Nu are un câine?

—Da, are un câine mare.

—Şi un băiat.

—Păi, băiatul a murit.

—Nu se poate!

—A murit, doamnă, chiar după revoluţie. Era mutat în Cuba sau, nu ştiu, în Israel. Acolo era plecat el. Şi până să se îmbolnăvească domnul N., doamna N. îi făcea ei cafea că erau vecine, o îngrijea, *Doamne, i-a murit copilul*! Şi o mângâia şi o vizita. Şi după aia s-a îmbolnăvit domnul N. şi acum doamna Z. îi ajuta pe ei. Eu mergeam cu smântână şi pe Strada Rafael, acolo aveam o clientă, care-i cunoştea. Şi ea mi-a spus: *Dragă, e mai bine că s-a îmbolnăvit, bine că a scăpat, dragă, o săptămână dacă mai trecea şi nu-l lovea boala, o lăsa! Că se înhăitase cu o ospătăriţă. Pleca de la ea. Şi a avut noroc să mai stea, ca să vadă ea de el, de atâţia ani de zile!* Acu, de Sâmbăta Floriilor, se împlinesc unsprezece ani. Câţi bani a cheltuit cu el! Eu ştiu, de la un vecin de al meu, că nu se mai face bine. Îl mai văd şi eu când mă duc cu smântâna, se deschide uşa şi îl văd. Plânge, când mă vede. Îi spun că îi face rău că plânge. Dar în anul când s-a făcut revoluţia, chiar atuncea, în săptămânile alea, până să se facă, mă duceam, zice: *Bată-l focul! Hai, că scăpăm de el.* Mie mi se făcea frică să vorbească aşa de Ceauşescu. Că ziceam *bună ziua* şi intram la ei în casă, vorbeam cu ei, aşa, nu-mi era frică de ei şi nici ei de mine, le spuneam ce e pe la colectiv, mă

întrebau, da' avea bani pe atuncea, dar acu n-a mai avut bani, de la revoluţie.

—O fi fost un ziarist bun.

—Nu, că bani a avut toată familia. Şi ea spunea: *Dragă, atuncea, lumea era în trei schimburi la servici şi venea la teatru, bătrâni, copii, veneau la teatru, dar acuma n-au bătrânii bani şi copiii lucrează în trei schimburi, fuge de la servici la privatizaţi*. Dar atuncea se găsea bani, Doamne, când mă duceam cu un mănunchi de tufănică într-o stradă, luam bani cât o femeie cu un coş în piaţă.

—Da, de la o vreme aţi început să veniţi şi cu flori în oraş. Aţi vândut şi-n Piaţa de Flori, sau numai aşa, pe la clienţi?

—Nu, numai aşa. Ba am mai vândut şi la Sfântul Ionică, atunci când era biserica în faţă şi în spatele ei era pieţişoara aia mică, aşa. Îmi plăcea acolo să vând. Nu era, aşa, ţigănime multă, ca acuma. Şi dacă am mai avut flori, acolo, la tribunal, unde era Spitalul Brâncovenesc, când te uiţi în partea aia, e un pod, aşa, pe podul ăla mă duceam, tot aşa, pe stradă.

—Ţii minte când se vindeau covoare la Spitalul Brâncovenesc?

—Păi, da' cum nu, când erau puse acolo, pe sârmele alea. Ţin minte multe. Uite, acuma, la Obor, unde e piaţa, ai văzut vergelele alea? Pe partea aia, unde opreşte ăia cu mere. Ai văzut că e nişte vergele de fier. Ei, acolo, pe vergelele alea, de la cap şi până la cap, era obor de cai, toate vergelele alea, erau caii legaţi de ele. Cai, vaci, te duceai şi cumpărai de la Obor cal. Calul era legat de vergelele alea şi cu spatele la linia de tramvai.

—V-aţi cumpărat de la Obor cai?

—Da, cum nu. Şi-aicea, pe Mihai Bravu, de la Abator până la Baba Novac, acolo era măturică, punea lumea măturici, pentru vite, dudeştenii. Nu era case pe acolo, nu era nimic.

—Erau grădini.

—Da, grădini şi mâncare pentru vite. Şi-acia ţiu minte, când mergi pe tramvaiul unu, prima staţie de aici, chiar acolo la Hristo Botev, unde e cofetăria aia şi inştitutul ăla mare, ei, acolo s-a făcut când vindeam eu smântână.

—A, e ceva legat de IDEB.

—Acolo, am văzut când l-au construit. Înainte, era un părculeţ, cu un bazin. Şi ştii ce mai ţin minte? Blocul de pe Spătarului. Pe colţ, e blocul ăla alb, care vine pe bulevard, şi al doilea e blocul ăla galben cu câinele ăla, aşa, la gură. Acolo am dat smântână la ţigani, când s-a făcut blocul, blocul ăla în ’44 s-a făcut. Punea ţiganii acolo, la lift, şi făcea mămăligă şi toată smântâna mi-o luau ţiganii de acolo, mânca mămăligă şi muncea la blocul ăla. Blocul cu câine, un câine desenat cu zaua-n gură la etajul unu. E un câine de piatră, lipit pe bloc.

—A, ştiu, e un bloc făcut de arhitectul George Damian, cu multe ornamente. Şi toate gurile de scurgere, la balcoane, au câte un cap de leu. De frumuseţe! Şi ca să stea de pază.

—Şi-acolo, blocul ăla când l-au făcut, l-au făcut numai cum au vrut oamenii. Fiecare om îşi plătea etajul lui la ţigani. Acolo nu e blocul tot o uşă şi o bucătărie pe-aicea, de sus până jos, acolo nu e aşa, fiecare are altfel. Blocul are scară de servici, tot pe-aici, prin faţă intri, chiar de la uşa liftului, intri la scara de la bucătării. La etajul unu, erai matale, dumneata ţi-ai făcut apartamentul cum vroiai dumneatale. Şi la etajul doi, altul făcea bucătăria în alt fel, la etajul trei făcea alte uşi. Fel de fel de lume a fost pe-aici. Şi pe aleea Spătar ştiu. Era un tâmplar care făcea paturi, la subsol. Dar mai mult cucoanele astea le cunosc. Le-am dat smântână la copiii lor şi la nepoţii lor, şi acum avea şi nepoţii copii, de când le dam. Să vezi, mă duc astăvară eu cu florile aicea. Vine un domn de pe tramvaiul 1 din al doilea bloc, blocul ăla mare, de la etajul şase, şapte, acolo şedea, şi doamna lui era doctoră.

Da’ el vine la mine, da’ eu nu l-am mai cunoscut, da’-n loc să zică şi el bună ziua, zice: *Da’ bine, dragă, şi-acuma mai trăieşti?* Le spun la femeile alea, râde alea! Da’ eu spun*: De ce, domnu’?* Zice: *Da’ i-am spus lui doamna doctoră, dragă, ştii, femeia aia micuţă, care ne-aducea brânzicile alea mici, şi-acuma mai trăieşte, dragă! Nu te las, să ştii, a spus doamna doctoră, neapărat să te aduc sus la ea, dacă te văd, că ea nu mai poate să iasă din casă, a spus să mergi să-ţi ia tensiunea, ce fel de tensiune ai, de poţi să mai munceşti*. Zic: *Ei lasă, domnule,* zic*, că viu altădată, acuma nu am timp*. Da’ n-am fost, am vrut să mă duc, dar n-a mers liftul, doar n-am să mă duc eu până la şapte pe jos. Vroia să mă vadă doamna doctor. De când vând eu pe-aicea, da’ nu mai găsesc un om să-mi zică bună ziua, şi copii, şi oameni. Dădeam şi pe datorie, că era unii amărâţi, aşa, care n-avea bani, era una cu copii mulţi şi bărbat-su numai bea şi nu-i dădea bani şi lua, săraca, smântână, şi, când mă duceam, nu avea toţi banii, nu mi-i dădea pe toţi, că nu-i ajungea, şi când ajungeam la rândul celălalt, *hai, lasă-i pe ăştia, mi-i dai rândul ălălant.* Şi iar îi dădeam. *Păi, niciodată nu mai terminăm, aşa*! Ziceam: *Lasă, pe ăştia nu mai mi-i da!*

—Îţi făceai pomană cu ea.

—Era prea amărâtă, săraca. Vedeam câte unii, puturoase, aşa, nu se sculau nici din pat, să spele borcanul. Spăla bărbat-su borcanu’ şi ea sta în plapumă. Şi-uite, asta are noroc de bărbat bun, şi-amărâta aia, că munceşte zi şi noapte, şi-a nimerit un beţivan de-o mai şi bate, săraca. Mi-era milă de ea. Şi-uite aşa era treaba la ţară. Dar acum poate o să facă ăştia un război, cu firu’ roşu. Ne scumpeşte şi carnea de pe noi. Înainte, până-n colectiv, ştiam aşa, că trăiam la ţară, ăştia bătrânii, adică şi tinerii vindeau smântână, că ne trebuiau banii. Ce luam pe smântână? Era smântâna doi lei litra, şi brânza un leu. Şi până luai şaizeci de lei! Şi din ăia şaizeci

de lei trebuia să…Doamne, ce amărâţi am trăit! Luam o scrumbioară, uiteatâta, dam doi lei cincizeci pe o scrumbie, şi pe aia o mâncam cu omu' meu seara, o rupeam în două şi o prăjeam, el căpăţâna şi eu coada, şi fierbeam lapte cu mămăligă şi mâncam. Şi la copii le fierbeam lapte, le fierbeam ouă, că ne gândeam, zic, mă, săptămâna asta vine ăla cu impozitul, şi, dacă n-ai bani, îţi ia vaca, ţi-o leagă de căruţă şi doarme vaca la primărie şi ţi-o mulge şi de oi, vaca. Sau, dacă nu erai acasă şi nu aveai bani, descuia şi-ţi lua garniţa cu untură sau îţi lua albia sau îţi lua căldarea şi n-o mai găseai şi nouă ni-era ruşine să stăm chiar aşa, până la ultimul gard, şi zic, să strângem bani şi să plătim impozitul. Pe urmă, să potcoveşti calul, iar. După aia, să mai cumperi şi pământ, să plăteşti şi la ăsta impozitul. Ce-am trăit cu viaţa noastră până-n colectiv! Am strâns, am făcut cal, căruţă, ham, butoaie, rariţă, prăşitoare, coasă, grapă, tot le-am pus pe masă la colectiv. Şi de-acolo încoa', am stat, am muncit la colectivă, treizeci de ani zile muncă, da' parcă totuşi era mai bine atunci, eram mai mâncaţi. Şi nu atâta frică.

—Înainte de colectivă era mai bine?

—Da, înainte. Era mâncarea ieftină atuncea, că atuncea, care era bogat, cumpăra pulpă de carne, iar ăia mai săraci, lua peşte de-ăla micu', săratu', lua oase de carne. Păi, acuma, şi oasele-s scumpe, şi peştele ăla, atâtica, de cinşpe mii kilu'!

—Dar cum a fost în timpul războiului, când veneai cu marfă? Te-a prins bombardamentul?

—A, de câte ori mă prindea în Bucureşti! Pân' la nouă vindeam, făceam ce făceam, până la ora nouă. Pe Strada Arcului, aveam două ardelenci, cucoane, veniseră la noi, şedea la noi în casă, în cantonament. Le-am dat două camere, maicămea era moartă şi le-am dat camerele alea, colea, la femeile alea şi veneam dimineaţa, până la ora nouă. Veneam de noapte. La ora nouă, dacă era, ce era, vărsam tot. Dacă era smântână, o lăsam şi

fugeam. Erau nişte adăpoaste aicea, pe tramvaiul unu, intram în blocurile alea. Şi-n Sâmbăta Paştelui, Doamne, ce noroc am avut! Omul cu zile nu moare. Eram gravidă cu primul copil. Eram în aprilie şi eu am născut în august. Şi-aveam o coşniţă, aşa, cu brânză, şi nişte sticle de lapte de-alea grele, dădusem laptele şi nu le-am lepădat. Şi-am venit de la Abator pe jos. Soacră-mea vindea în partea aia, pe Viilor era. Eu veneam de la Le Maître pe jos, pe la Mihai Bravu. Şi-o luasem pe Văcăreşti. Şi-acolo a dat alarma. Şi noi, unde să ne pitim, oamenii cu care mai eram au fugit care încotro şi m-au lăsat singură. Şi m-am aşezat lângă o cămăruţă unde ţineau unii cartofi, peste drum de închisoarea Văcăreşti, la o casă, şi mă uitam acolo unde se bătea, numai aşa curgea focul de sus, acolo m-a prins. Şi bătea antiaeriana să gonească avioanele. Au lăsat nişte gropi mari! Şi când s-a potolit totul, am ieşit de acolo-aşa, în curte, mi-era tare teamă, că mă lăsaseră singură, şi-a venit cucoana casei. Atunci am văzut că avea masa plină de miei, de cozonaci, că era Sâmbăta Paştelui. M-a poftit în casă, să mă liniştesc şi, când am intrat în bucătărie, uite-aşa era totul plin de schije, în cozonaci şi în miei. Şi pe mine, chiar nu m-a lovit nimic. Stătusem acolo, sub o străşinică, şi pe mine nu a picat nimic! Am mai mers o staţie pe jos, unde e Bigul acuma, lângă şcoala aia, era soacră-mea, cu calul. Chiar acolo unde întorcea tramvaiul 20. Venea pe Cuţitu' de Argint şi pe 11 Iunie. Când am ajuns pe acolo-aşa, era…numai picioare rupte, de oameni bombardaţi. Şi am fugit în sat. Toată lumea fugea şi plângea, din ăştia care fuseseră în târg. Toată lumea era disperată şi ţipa, dar nici unul n-a murit. Şi, pe 24 sau pe 22 august, noaptea, când s-a anunţat victoria, când s-a împăcat ăştia, m-am deşteptat, strigau: *Victorie, victorie*! Ce s-a întâmplat, dom'le? S-a împăcat lumea, şi-am venit cu smântână în oraş şi, aci pe Călăraşi, unde e farmacia aia, pe Ionescu-Gion, în partea aia, acolo-

şa, când m-am dus, cu smântâna, a venit una la mine, am zis că nu mai scap, era cu un pistol în mână, să mă duc cu fie-su, să fugim cu ea, nu ştiu unde.

—Bine, dar spuneaţi că în august aţi născut, de ce aţi mai venit la Bucureşti cu smântâna?

—Păi, da, că nici nu mai ştiam de mine, de frică.

—Şi cine era femeia aceea, era de la farmacie?

—Nu, dar o cunoşteam, şedea cu casa acolo, mă duceam cu smântâna la ea. Şi-am scăpat, şi m-am dus acasă. Şi-a doua zi, m-am dus cu soacră-mea la stână. Şi s-au luat la bătaie avioanele pe sus, *Stukasurile* alea nemţeşti cu astea româneşti. Mamă, cum se bătea, noi, prin porumb, să pitim vacile, să pitim caii. Pe 25 august, aşa, atunci a fost o bătaie mare! Un pilot a căzut, a luat foc, şi l-au scos oameni din cabină cu sapele.

—Murise.

—A murit. Şi, a treia zi, am născut băiatul. A, prin câte am mai trecut, şi războiul, şi colectivul, şi cutremurele le-am trăit. Şi-acum, în toţi anii ăştia…Am o soră bolnavă şi fratele meu mi-a dat pământul ei, s-o ţin eu, să am grijă de ea. Toată viaţa am avut grijă de ea, am numai eu grijă. Şi acum a venit fie-sa lu' frate-meu de la Bucureşti, şi ne-a luat pământul, că nu făcusem acte, era o înţelegere. Şi ni-l ia, ni-l ia, deşi numai eu am grijă de soră-mea. Ce să-i făcem? Că-i dădusem şi bani pe pământul ăsta, dar n-am făcut acte. S-a dus la primărie. Are firme, ştie să le învârte, o să-l ia. Frate-meu nu vine în sat, că îi e ruşine, dar a trimis-o pe fie-sa. Dacă noi n-avem acte, iar ei au actele de pe vremea lui mămica…Şi-acuma, ce faci cu asta, cu tot ce am vorbit? O dai la televizor?

—Nu, vreau să intre într-o carte despre Bucureşti.

—Păi, mă cunoaşte pe mine ăştia?

—A, da, uite, eu te cunosc de zeci de ani, dar nu-ţi ştiu numele de familie.

—Mamă, să nu mă spui cum mă cheamă. Că nu vreau să mă ştie lumea în sat.

—N-avea nici o grijă, atunci o să las numai atât: Maria din Berceni. Sunt multe Marii în Berceni, nu-i aşa?

Cu Magda Ghinea,
Poveşti din lada de zestre

Suntem pe Strada Grigore Alexandrescu, în capătul dinspre Calea Dorobanţilor, acasă la pictoriţa Magda Ghinea, într-una din cele două locuinţe care-şi dau bună-ziua de-o parte şi de alta a unei mici curţi pline de flori. Stăm în salonul plin de cărţi, pe un soi de laviţă e un album cu o colecţie de broderii, mai sunt tablouri, icoane, pervazul ferestrei, plin de statuete, vase de lut cu flori, uscate şi vii, o sobă cu cahle albastre, pendula cu sunet grav şi perdele cu ciucuri uriaşi, cu fir auriu. Comori din sipetul-casă. Mândria doamnei Magda Ghinea este o colecţie etnografică, de broderii, de izvoade, care are o valoare estetică şi ştiinţifică recunoscută, şi face parte din patrimoniul şi istoria unei familii bucureştene. Calea cea mai firească de a pătrunde în această istorie este povestea casei gazdei noastre.

—Vă mulţumesc mult că-mi daţi prilejul de a vorbi despre casa aceasta, pe care o iubesc şi în care chiar m-am născut şi, culmea, chiar în camera în care astăzi este atelierul meu de pictură. Aş putea zice că e o predestinare. Şi iertaţi-mă dacă sunt atât de emoţionată, gândiţi-vă, atâtea amintiri, tulburătoare bucurii, tristeţi negre, toate astea sunt în inima mea acum.

Cuvintele doamnei Ghinea sunt dublate de bătaia vibrantă a pendulei imense, desfăşurarea orei a douăsprezecea. Întreb, peste tremurul aerului, când ultimul sunet se stinge:

—Cum s-a născut această casă, de fapt, aceste case surori?

—Mai înainte de a începe povestea caselor, vreau să vă spun că această pendulă este

englezească şi a fost făcută cadou de nuntă tatălui meu şi mamei mele, de către naşii lor. Şi bineînţeles că merge şi astăzi. E foarte bună. Şi perdelele cu ciucuri au o poveste, au fost ale lui Alexandru Ioan Cuza. O să vă povestesc. Şi-acuma, să vă spun despre casă. Nu ştiu cui să fi aparţinut pământul de sub casă, dar, până în 1847, acest pământ a fost plin numai cu livezi şi cu vii. Asta ştiu de la bunicul meu. Dar în 1847, am acte, de aceea ştiu data precisă, văduva unui căpitan Gruescul îl vinde Climei Elisa, care *îl dăruiesce de bună voie soacrei sale Şari Iacob, ca să se strămute dumneaei din Herăstrău aici într-o casă*. Mă întreb unde a stat această doamnă în Herăstrău, dacă aicea stă într-o casă. Nu-mi pot închipui. În 1896, este stăpân pe teren domnul Ştefan Ionescu. În fine, în aprilie 1914, Matilda Egei, din Minnesota, America vedeţi ce chestii nemaipomenite, printr-o procură, vinde prin aceste acte (priviţi-le, sunt veritabile, nu le-am pictat şi desenat eu, traduceri, ştampile de ceară roşie, titluri aurite), Matilda Egei vinde locul acesta bunicului meu, maiorului Gheorghe Dumitrescu, inginer hotarnic, cadastral, cum s-ar numi astăzi, şi chiar el, pe deasupra, trasează această stradă, care s-a numit prima dată Clopotarii Noi. Nu ştiu de ce au botezat-o astfel, aici, în apropiere, mai există o stradă care se numeşte Clopotarii Vechi. Nu ştiu sigur. Hai să ajungem la 1915. Alte acte, poftiţi să le vedeţi. Am pierdut mai bine de o zi cercetând şi citind aceste acte, care sânt o dulceaţă.

—În 1895, strada se numea Clopotarii Noi, dar în 1914 apare sub numele de astăzi, Grigore Alexandrescu. Probabil că bunicul dumneavoastră a trasat Strada Grigore Alexandrescu, pe un traseu neterminat al Străzii Clopotarii Noi.

—Da, şi scrie în acte că terenul acesta cumpărat de bunic e pe această stradă Clopotarii Noi, colţ cu Dorobanţilor. Deci, şi această denumire exista.

—Da, de la 1877.

—Aşa. Acuma, în 1915, sânt aprobări de multe feluri. De construcţii, de instalaţii. Maiorul ridică două case identice, după planurile arhitectului Briol. Aceste case sunt fiecare specificate *cu două caturi*. De ce două case într-o curte? Pentru că dumnealui, domnul maior, avea două fete şi dorea ca fiecare fată să aibă aceeaşi zestre, să nu se certe, să fie astfel una lângă alta, familia să fie legată şi adunată şi unită şi, într-adevăr, au locuit fetele, mama mea şi sora ei, în aceste case, iar acuma locuim, eu, aici, şi fata sorei mamei mele, deci vara mea, acolo, vasăzică nepoatele maiorului. Aşa cum şi-a dorit el.

—Dorinţa maiorului a fost respectată, dar lucrurile nu s-au desfăşurat lin.

—Într-adevăr. Dar, mai întâi, să vedem casele înălţându-se. Poate vă întrebaţi de unde a avut maiorul atâţia bani, încât să ridice două case. Din leafa lui de ofiţer.

—Nu prea ştiu care era leafa unui ofiţer, şi mai contez şi pe poveştile cu zestre, dar am înţeles că, în cazul bunicului dumneavoastră, a fost ceva mai complicat.

—Aşa. Staţi să vă spun întâmplări şi mai romanţioase. Maiorul avusese de la părinţii din familia sa, Năsturel, o casă foarte mare, la capătul Străzii Popa Savu, care fusese dărâmată, pentru a face locul unui mare parc, parc conceput de arhitectul Henri Susskind. Când s-a inaugurat acest parc, chiar Domnitorul Carol a venit la inaugurare şi avem o fotografie, iat-o, în care, lângă Domnitor, apare şi viitorul Rege Ferdinand, precum şi, adolescent pe atunci, Carol al II-lea, viitorul Rege. Alături, face onorurile generalul Vasiliu Năsturel, unchiul sau vărul maiorului meu, nu ştiu sigur, care general a fost foarte intim, aş putea zice, cu Regele Carol. El avea o locuinţă şi la Sinaia, ca să fie aproape de Peleş.

—Fotografia aceasta cu trei Regi ai României demonstrează cât de veche este intenţia de a se

face un mare parc la Herăstrău, proiect realizat definitiv câteva decenii mai târziu. Abia sub domnia lui Carol al II-lea s-a putut mândri Capitala cu vastul parc din jurul lacurilor de pe Colentina. Cu drenarea lacurilor, realizată de marele inginer Nicolae Caranfil, cu amenajarea arhitecturală a zonei, sub îndrumarea lui Octav Doicescu. Începutul acestui proiect îl aveţi imortalizat aici, era în 1911. Şi, datorită acestui proiect, casa dumneavoastră părintească s-a strămutat aici. Altfel, poate, v-aţi fi născut în Popa Savu.

—Să vă spun un mic banc care circula pe vremuri, apropo de Parcul Carol. Zice: la Parcul Carol, există o hartă a României, în mărime naturală!

—Umor bucureştean! Dar, legat de această fotografie, în care apare şi arhitectul Susskind, însărcinat, în 1911, să facă parcul, el se şi înrudea cu familia dumneavoastră, după câte ştiu.

—Da, în această fotografie este surprins momentul când generalul Vasiliu Năsturel îl prezintă pe arhitectul Susskind, într-adevăr, rudă cu noi, în sensul că generalul Vasiliu Năsturel a avut o fată, pe tanti Pauline , care a studiat, bineînţeles, cum era atunci moda, la Viena, pianul şi alte lucruri şi, acolo, l-a cunoscut pe acest tânăr arhitect, un bărbat foarte bine, de altfel. Desigur că fetii i-a căzut cu tronc. Acest Henri Susskind nu era chiar un om oarecare, mă îndoiesc că generalul şi-ar fi dat, altfel, consimţământul la această căsătorie, el este baron elveţian, arborele lui genealogic există aicea în casă, precum şi multe alte scrisori şi documente rămase de la el, acte şcolare, sau cererea de a fi cetăţean român, ceea ce e foarte frumos din partea lui. El şi tanti Pauline au avut două fete, Henrietta şi Marietta, de care m-am ocupat cât am putut, când ele au ajuns foarte bătrâne.

—Astăzi, ne concentrăm asupra casei în care ne găsim. Dar făgăduiţi-mi că ne vom întoarce la Susskind!

—Sigur că da. Promit, pentru că merită. Să ne întoarcem la casă. Cu despăgubirea primită pentru casa demolată şi cu materialele recuperate de acolo, maiorul a izbutit să ridice aceste două case, una în faţa celeilalte. Le vedeţi acuma, încă în viaţă. Nu ştiu dacă arhitectul Briol, din proprie iniţiativă, sau împlinind dorinţa maiorului, a dat oarecum un aer de arhitectură românească construcţiei, care era în spiritul timpului, adică, a făcut nişte ferestre cu ogive, a împodobit intrarea principală cu o marchiză, aşa se numeşte cotineaţa asta, care e făcută din fier şi sticlă şi prin care intră omul şi se uită şi admiră. E şi înăuntru, dar şi, încă, afară. Bunicul a avut rol decisiv în alegerea arhitecturii celor două case, foarte asemănătoare.

—Cum vi-l amintiţi pe bunicul dumneavoastră?

—Maiorul, bunicul meu, era un bărbat înalt, drept, lat în umeri, cu ochi albaştri şi tuns, cum se purta atuncea, à la Bismarck.

—Trebuie să ne descrieţi tunsoarea asta.

—Tunsoarea este aşa: ras la ceafă şi lângă tâmple, aşa, drept, cu firul de păr de doi-trei centimetri, încât în jurul frunţii părul este ridicat, în rest, ras. Asta-i tunsoarea à la Bismarck, militărească, bineînţeles. Parcă-l văd şi acuma, îmbrăcat într-un palton cu guler de vidră. Mai am şi acum gulerul ăsta, luptă mare împotriva moliilor! Şi cu o căciulă, tot din blană de vidră. Când intra în sufrageria asta, în care suntem şi acum, el se apleca mult, ca să nu se lovească de pragul de sus al uşii, iar ochii mei de copil nu se opreau pe faţa lui, ci mergeau direct la primul nasture al paltonului, de care atârna un pacheţel cu bomboane, stafide, pistil, bigi-bigi, nu ştiu dacă ştiţi ce era acesta, tot specialităţi dulci şi bune pentru guriţele noastre, a mea şi a fratelui meu. Şi acuma mă văd, copil, cu ochii ţintă la pacheţel.

—Camera arăta altfel decât acum?

—Întocmai ca acum, numai că aici, în locul acestui tablou, era o oglindă mare, tot în stil bambus, oglindă aflată astăzi la fratele meu, care locuieşte în Băneasa. Tot bufet, tot pendulă, tot masă, tot aceleaşi scaune. Mă mir cum au rezistat.

—Lucruri solide, făcute de meşteri buni.

—Maiorul meu, asta e partea romantică, s-a căsătorit prin dispensă, că aşa se cerea atunci, ca un ofiţer să se poată căsători numai cu o fată ce are o zestre demnă de statutul unui ofiţer.

—Şi aleasa lui nu avea asemenea zestre?

—Erau foarte săraci. În nici un caz nu avea atâta zestre cât să-i permită unui ofiţer să facă faţă bună în societatea de atunci. Deci, i-a trebuit această dispensă. Alexandrina Băjenaru, viitoarea lui soţie, era vară bună cu admirabilul tenor Iancu Băjenaru. Ştiţi că, la un moment dat, şi nu ştiu asta din familie, Adelina Patti a venit să cânte aici în ţară şi i s-a propus să vină şi un tenor, tot din Italia. Însă, când l-a ascultat pe Iancu Băjenaru, a fost atât de uimită şi de încântată de vocea lui, încât a spus celor care organizau: *De ce să vină altcineva, când acest om cântă dumnezeieşte?!* Sunt cuvintele ei. Şi vreau să vă mai spun că el era un bărbat foarte frumos, de altfel, toţi din familie erau foarte frumoşi, şi multă lume, mai spre sfârşitul carierei lui, îi reproşa că nu are joc de scenă. De ce nu mai avea joc de scenă? Pentru că a mâncat odată un sâmbure de măslină, care i-a perforat intestinul şi a ajuns undeva, în fesă, unde l-a operat. L-a operat fără anestezie, pentru că suferea cu inima. Şi spunea mama mare a mea, vara lui, că s-a dus la spital şi, când a intrat în salon, nu l-a recunoscut şi a întrebat unde este Iancu Băjenaru, la care, un pacient dintr-un pat, a spus: *Cum, dragă Luxiţo*, că aşa-i spunea, *nu mă recunoşti*? Îi albise părul în acea noapte a operaţiei şi, pe deasupra, toată viaţa a rămas cu o rană în locul operaţiei, avea mereu dureri şi trebuia curăţat, aşa că se mişca foarte greu

şi de aceea nu a mai avut joc de scenă. Ei, dar iar am intrat în altă poveste.

—Cum era bunica dumneavoastră, Luxiţa Băjenaru?

—Ei, trebuie să vă spun că ea a mai fost vară cu pictorul Dan Băjenaru, vară, de asemenea, cu Grigore Băjenaru, profesor şi scriitor, poreclit Cişmigiu & Company.

—Şi, mai ales, un memorialist interesant.

—Văd că îl cunoaşteţi bine. Ea era o fată foarte frumoasă, înaltă, cu părul ondulat natural. Am şi acuma corsetul ei, să ştiţi că nu mă cuprinde, atât era ea de subţire în talie. Fiind aşa frumoasă, să ştiţi că maiorul meu o furase. Ce ziceţi ce poveste de dragoste? Ea era de o energie, de o inteligenţă şi de un bun simţ cum rar de tot se găsesc. Un exemplu? În 1907, când cu răscoala, noaptea, a luat un cal din grajd, l-a suit pe primarul satului Căciulaţi pe cal şi l-a ajutat să fugă, scăpându-l astfel de furia ţăranilor. Nu mai vorbesc de vrednicia ei, că nici la degetul cel mic de la picior nu i-aş ajunge.

—A fost furată cu acceptul ei, cu siguranţă. Vă povesteau?

—Nu prea. Dar vreau să vă relatez un lucru care mi se pare extraordinar despre ea şi despre casă. Era în 1944. De vreo câteva luni, bunica intrase într-o fază de scleroză ce înainta în fiecare zi. Mai mult dormita, nu o mai recunoştea pe mama mea, fiica ei. *Cine eşti*? o întreba, privind-o foarte contrariată. *O vreau pe Marioara mea!* Marioara era mama mea, şi era lângă ea. *Vreau acasă*. Şi era acasă. Ne aşteptam cu toţi, cu groază şi cu durere, la ce e mai rău. Dar, spre uluirea noastră, la un moment dat, povestea mama, se trezeşte din letargie, cu mare greutate se ridică tremurând, îşi ia bastonul şi, ca în transă, fără să pară că o vede pe mama, care se repezise să o sprijine, porneşte, poticnindu-se la fiecare pas, şi, spre uluirea mamei, urcă scara cea mare la etaj, se uită lung de

tot la camera din dreapta, care este acuma atelierul meu, străbate toate camerele în stânga, oprindu-se mereu şi uitându-se în jur, apoi coboară încet, încet pe scara de serviciu. A dat ocol întregii case. Apoi, s-a aşezat la locul ei, în pat. Totul, fără să spună un cuvânt. Şi, după câteva clipe, s-a stins.

—Aşa şi-a luat rămas bun de la lume. Casa era lumea ei.

—Puteţi crede ce vreţi, dar mie şi acum îmi vine să plâng. Îşi lua rămas bun de la această casă.

—Era ceea ce lăsa ea moştenire fetei şi nepoatei.

—Şi dacă vorbim despre casa asta, câte a mai îndurat şi mama mea, câte a mai pătimit, şi noi, pe lângă ea. Pe vremea aceea, după 1944, nu s-au lăsat autorităţile de atunci şi ne-au băgat cu sila în casă o fiinţă infernală, care vroia tocmai camera aceasta, camera din mijlocul casei. Dar de ce vroia asta, mai pe urmă abia ne-am lămurit noi. Ea se ducea la colţ, unde era o cârciumioară, numită *La roata lumii*, foarte de mult timp.

—Dăduse chiar locului acest nume. Era la întâlnirea dintre Calea Dorobanţilor şi Bulevardul Ştefan cel Mare.

—Da. Şi, acolo, femeia aceea agăţa pe câte unul. Se gândise cum să facă. La intrare, l-ar fi băgat pe la uşa cu marchiză. L-ar fi scos pe uşa din dos, în timp ce, prin faţă, ar fi băgat pe altul. Aşa a făcut tot timpul cât a stat la noi. Mulţi ani a stat aici, până când am reuşit s-o convingem să ia o cameră de la etaj, unde beneficia şi de baie şi de hol şi de o mică bucătărioară. Avea şi intrare separată. Aşa s-a întâmplat, dar urmarea a fost că, douăzeci de ani, noi am făcut baie în spălătorie, pentru că ea, ce e drept, era foarte curată şi, cum îşi aducea un client, îl băga direct în baie. Tatăl meu, întors din război, de amar şi inimă rea, a murit. După ani şi ani, cu mama mea, am mai tras o spaimă mare. Era un plan de sistematizare care

prevedea dărâmarea întregii Străzi Grigore Alexandrescu.

—Prin ce an era?

—Sunt vreo 22 de ani, deci, prin ’80. Vroiau să dărâme toată strada, în cap cu Spitalul de Copii, care, culmea, tocmai fusese renovat. La un moment dat, vine un grup de ingineri, fel de fel, şi de tehnicieni, măsoară ei, ciocănesc, pe ici, pe colo, sus în pod, jos în pivniţă, şi spune şeful: *Ce păcat de casa asta, că e ca o cetate, ce pivniţă, ce tavane contra cutremurelor!* E adevărat că niciodată cutremurele nu ne-au făcut rău, aşa sunt construite aceste tavane, un sistem de nuiele împletite, cu flexibilitate, după câte mi s-a explicat, nu prea ştiu amănunte tehnice. *Că poimâine venim cu buldozerul, să vă dărâmăm*. Şi acuma mă mir cum de n-am căzut jos şi cum de mama mea, bolnavă grav de inimă, n-a făcut un infarct. Mă mir şi acuma, dar cred că a fost aşa, o mână dumnezeiască, de ne-a întărit. Ne-am uitat una la alta şi, tot ea, cap lucid, mă îndeamnă să merg la Uniunea noastră a Artiştilor Plastici şi să cer o adeverinţă prin care mi se acordă o cameră în plus, ca atelier. Ştiam că există o lege prin care artiştii plastici, muzicienii, profesorii universitari aveau dreptul la o cameră de studiu. Mă duc, dar jurista îmi spune ritos că această lege a căzut. Vă închipuiţi ce a fost pe noi. Unde să pui toate cărţile, salonul de mahon al lui Cuza…

—Salonul lui Cuza? Poate nu e locul unei divagaţii, dar e păcat să nu ne oprim puţin aici. Aţi mai pomenit ceva şi despre perdelele lui Cuza.

—Iată ce-i: străbunicul dinspre tatăl meu, Andrei Ionescu, a fost primar al Berladului, c-aşa se numea atunci.

—În ce an suntem deodată? Pe vremea domniei lui Cuza, între 1859-1866?

—Străbunicul meu era prieten şi susţinător al lui Cuza. Pentru asta, din prietenie, şi-a luat cetăţenia engleză, şi-a trecut casa sub regim englezesc,

făcând-o teritoriu străin, astfel ca poliţia lui Vodă să nu se poată atinge de cuziştii care se întruneau în această casă şi proiectau ei unirea. Era deci înainte de 1859. În momentul însă când Cuza a fost obligat să se exileze, deci în 1866, el, nefiind un afacerist, nu avea bani, decât ce-i aducea moşia lui şi nu era destul, ca să se susţină în exil. Şi atuncea, a vândut prietenilor ce a putut, ce avea prin casă. Şi bunicul meu a cumpărat o garnitură de mobilă de salon, compusă din o masă foarte frumoasă cu ornamente de bronz, două fotolii şi o canapea lungă de aproape doi metri.

—Tapisată sau aşa, simplă, numai lemn?

—Din lemn de mahon lăcuit în negru. Şi voind eu să o mai lustruiesc, am căutat pe cineva de meserie. Şi mi s-a spus că este imposibil, că nu se cunoaşte compoziţia acestui lac negru şi n-avem nici un meşter să se priceapă. Şi cu această garnitură au fost luate şi perdelele salonaşului, galeriile, iar perdelele au avut aceşti ciucuri auriţi, pe care eu i-am păstrat şi îi vedeţi aici, ataşaţi la o altă perdea.

—Ce soartă a avut această mobilă? Se mai află aici?

—Această garnitură, stil Louis-Philippe, este astăzi la Muzeul de istorie a oraşului Bucureşti, unde am dat-o şi unde este locul ei.

—Aveaţi o răspundere mare faţă de toate lucrurile astea, care însemnau casa dumneavoastră, mai era colecţia etnografică a părinţilor şi toate lucrările dumneavoastră.

—Şi câte mai erau! M-am întors acasă şi am dat roată cu ochii. Cufere cu acte de la bătrânii familiei Năsturel, acte de la bunicul primar al Bârladului, colecţia imensă de cusături ţărăneşti a părinţilor mei, lucrările de pictură ale unchiului meu, George Năsturel, mai cunoscut în America decât aici. Atelierul meu! Ce să le fac, unde să le pun? În două camere pe care ni le-ar fi acordat într-un bloc, una pentru mine şi alta pentru mama.

Şi cum mă uitam aşa, disperată, în jurul meu, îmi pică privirea pe icoana aceasta pe care o vedeţi aici, de metal, din aluminiu.

—O icoană modernă, aşadar.

—Făcută de mine. Vă rog să mă credeţi, cad în genunchi în faţa ei şi mă rog aşa: *Dacă puterile omeneşti nu mă pot ajuta, atuncea vă rog pe Voi, puteri şi energii cereşti, ajutaţi-mă!* Mă credeţi sau nu, s-a întâmplat o minune, că altfel nu aş şti cum s-o numesc. Chiar a doua zi…mai ştiţi că pe vremea aceea, în ziarul Scânteia, apărea întotdeauna pe prima pagină un HCM, adică o hotărâre a comitetului central?

—Da, da, a consiliului de miniştri era hotărârea.

—Şi ce credeţi, a doua zi, scrie acolo: *Nu se vor mai dărâma decât casele care nu au etaj*. Aşa spunea acea lege şi aşa am scăpat cu casa întreagă până în ziua de azi.

—Da, a fost într-adevăr un miracol bucureştean.

—Şi mi-am zis că, dacă eu am făcut icoana aceasta, la care m-am rugat, poate am acest har, altfel cum s-a făptuit această minune? Cum puteţi, s-o credeţi, icoana asta de aici. Şi am jurat, icoana nu va părăsi această cameră. Între timp, am mai şi zugrăvit. Ei, am pus-o aşa, printre mobile, am acoperit-o, n-a mai părăsit niciodată această cameră.

—Să ne întoarcem la părinţii dumneavoastră, creatorii colecţiei etnografice. Aţi reuşit recent să obţineţi o sponsorizare pentru a realiza un album cu o parte din piesele colecţiei. Ce au făcut părinţii dumneavoastră pentru casă, în afară de colecţie?

—După bunicul, maiorul, a venit rândul tatălui meu. El era acum bărbatul casei. Şi el a făcut sobele acestea, pe care le vedeţi, ale căror cahle au fost modelate în atelierul de la închisoarea Văcăreşti. Cine a instituit acolo această muncă pentru deţinuţi a fost şi un om cu suflet şi un om cu gust, pentru că a pus pe deţinuţi să lucreze după modele vechi, pe care le aveau, probabil, în faţa

ochilor. Adică, cahlele acestea, cu tulipe albastre, pe fond deschis, le puteţi găsi, identice, în casele Bălcescului din satul cu acelaşi nume. Când am intrat acolo şi le-am văzut, zic: *Măi, care din ei mi-au furat sobele*?! Aceasta e contribuţia tatii, sobele casei, afară de imensa lui dragoste pentru noi şi afară de această colecţie unică de broderii, cusături, zicem noi, cusături ţărăneşti, româneşti, absolut autentice. El, cu mama, s-a ocupat. El însuşi, cu metode ştiinţifice, lucru care pe specialiştii de la Muzeul Ţăranului Român i-a lăsat foarte uimiţi. Ştiinţific, a prezentat nişte chestionare în care se spune cum se numeşte acel model, cine l-a făcut, unde, când, ce vârstă avea creatorul, lucruri care astăzi aproape au dispărut, de aceea este colecţia absolut unică şi fără preţ. Afară de faptul că cel mai nou model are o sută de ani, vă închipuiţi ce vârstă au foarte multe din aceste modele. Şi în ele se poate citi. Ce? Întâi şi întâi, că, în regiuni diferite, cum ar fi, de exemplu, Banat sau Soroca, Arad sau Constanţa, găsim aceleaşi motive, aceleaşi simboluri preistorice. Cum ar fi rombul. Rombul să ştiţi că e un semn al fertilităţii, găsit numai în acest spaţiu carpato-danubiano-pontic. Sunt şi alte simboluri, solare, de viaţă. Nu e momentul acuma să vi le expun pe toate, e bine să le vedeţi. Simboluri preistorice, le recunoaştem, de exemplu, şi pe statuetele găsite pe acest teritoriu şi, dacă le găsim şi astăzi chiar, la orice târg şi în orice casă ţărănească, înseamnă că acest popor trăieşte de milenii pe acest teritoriu. Pe urmă, faptul că găsim acelaşi motiv şi în Maramureş şi în Oltenia înseamnă acelaşi cuget, acelaşi spirit, aceleaşi simţiri în acest popor. Că să nu-mi spuneţi mie că o amărâtă de ţărancă, cu mâinile bătucite, din Soroca, s-a dus în vizită la una din Banat şi i-a copiat modelul. Iacă-tă că din aceste izvoade se pot studia multe lucruri şi eu le-am împrumutat adesea unor specialişti.

—Cum au început părinţii dumneavoastră să colecţioneze?

—Eu încă nu mă născusem. M-am născut în 1927,vă rog să nu faceţi socoteala! Şi ei, deja, lucrau la această colecţie, împreună cu prieteni, colegi, colegii prietenilor, pentru că şi astăzi am aicea în lada aceasta uriaşă, de zestre, şi care este o ladă a străbunicului tatălui meu, scrisorile şi fel şi fel de documente prin care aceşti prieteni, din felurite colţuri ale ţării, îi trimet modelele cu textele adiacente. Dacă le priveşti aşa pe toate, se pot vedea şi diferenţele, ele sunt obiectul unor compoziţii originale şi aparte. Fiecare femeie compune un alt model, după gustul şi fantezia sa, respectând însă din instinct stilul strămoşesc, pecetea românească. Acelaşi aer de familie învăluie toate izvoadele şi, culmea, nici unul dintre ele nu e la fel cu celălalt, fiecare este o creaţie originală, este un unicat. Vedeţi cât rafinament este în stilizarea izvoadelor. Sublimat, fiecare motiv. Asta înseamnă lucrarea timpului, înseamnă secole, înseamnă milenii, pe aceeaşi vatră.

—Când părinţii dumneavoastră au început să colecţioneze, se gândeau să demonstreze acest adevăr, sau el s-a impus din acumularea izvoadelor?

—Sigur că s-au gândit şi, crescându-mă, mi-au şi dezvoltat în suflet această curiozitate de a şti ce a fost poporul nostru, cine au fost oamenii extraordinari ai neamului, precum, fireşte, primul pe listă, Udrişte Năsturel Herescu, marele umanist, din a cărui familie fac şi eu parte, prin bunicul meu. În afară de asta, părinţii mei, şi toţi din neamul ăsta, nu numai că au iubit ţăranul român, arta, credinţele lui, dar socoteau, cel puţin eu simt aşa, aşa m-au învăţat, că fac parte din fiecare piatră, din fiecare pom, din fiecare fir de floare al acestei ţări. Am spus uneori asta unor persoane care, pur şi simplu, au râs de mine, de aceea nici nu prea îndrăznesc s-o spun, aşa…dar, într-adevăr,

de aceea nici n-am putut să plec din ţară. Mi s-a propus, chiar şi la Paris, cum dragă, nu rămâi aicea, că poţi să faci, să dregi? Păi, nu pot, că eu ştiu ce am învăţat în clasa întâi primară. În cor, toţi copiii ziceau: *Fie pâinea cât de rea, tot mai bine-n ţara mea*. Şi aşa cred că este şi mai cred că datoria mea, ca şi a altora, este să duc mai departe prin slabele, cât or fi ele, puterile mele, şi viaţa mea, cât o fi ea, să duc mai departe aceste cunoştinţe despre istoria, despre sufletul, lupta acestui popor, cel mai vechi din Europa. Nu este cazul să mai intru în amănunte. Noi vorbim despre casă, dar şi casa noastră face parte din aceeaşi ţară, din acelaşi suflet.

—Lada străbunicului conţine acte de o diversitate uimitoare. Să ne oprim la cele legate de arhitectul Susskind, destul de puţin cunoscut în oraşul unde a construit totuşi mult.

—Revin la fotografia mea de familie, destul de mare ca dimensiuni, de 18 pe 25 de centimetri. Mi se pare foarte interesantă, cu imaginea a trei regi şi a unui moment memorabil, inaugurarea Parcului Herăstrău. Vedeţi că stau toţi pe treptele unui pavilion, iar generalul Vasiliu-Năsturel, cu barbişonul lui caracteristic şi mustăţile pomădate, prezintă ilustrelor personalităţi pe arhitectul care a realizat acest parc şi care îi este şi ginere.

—Cum vă înrudiţi cu generalul şi arhitectul, aceşti doi domni de la 1900?

—Generalul Vasiliu-Năsturel era văr cu bunicul meu, Iorgu Năsturel Dumitrescu, maiorul. Susskind era ginerele generalului, iar eu sunt strănepoata de văr, din fericire, încă în viaţă, a acestui general. V-am povestit că fetele arhitectului, nepoate de fiică ale generalului, cărora le veneam astfel rudă îndepărtată, ajunseseră la bătrâneţe singure şi fără ajutor, m-au găsit pe mine, voinică, în puteri, să le ajut. Ele n-au avut nici un urmaş, aşa încât, la moartea lor, eu m-am trezit cu toate actele astea ale familiei, cu

mici amintiri, câteva obiecte ale generalului, ale tatălui generalului, şi aşa mai departe, şi toate sunt depozitate într-un imens cufăr de campanie, zis de zestre, înfăşurat în nişte chingi de aramă, foarte greu, vă imaginaţi că niciodată n-am reuşit să-l mişc din loc, dar în care am băgat toate aceste acte de familie, şi am fost foarte emoţionată şi zguduită sufleteşte, încercând să le caut şi să le aleg pentru discuţia noastră.

—Aţi găsit un memoriu semnat de Pauline Susskind, care cere o pensie de urmaş statului, pe vremea Republicii Populare Române, şi înşiră date despre soţul ei defunct şi despre ce a construit el în Bucureşti.

—Este un memoriu într-adevăr foarte complex, în care ea, acum foarte în vârstă, arată toată activitatea desfăşurată de soţul ei şi, pentru că nu avea nici un venit, cere o pensie de urmaş. Bineînţeles că această pensie nu i s-a acordat, astfel încât a murit într-o foarte mare sărăcie, văduva acestui arhitect foarte talentat şi care a lăsat în urma lui multe case, construcţii particulare şi construcţii oficiale deosebit de interesante.

—Să începem cu cele mai vechi date. Când s-a născut Henri Susskind?

—La 15 decembrie 1868, în Austria. Şi-a făcut studiile colegiale la Viena, şi face arhitectura la Şcoala Politehnică din Zürich, Elveţia. Patru ani a studiat, iar de pe diploma de absolvire, acordată în anul 1900, vedem şi câte materii a studiat. Sunt nu mai puţin de douăzeci şi cinci, mecanica, matematica, tehnologia construcţiilor, modelaj, istoria artei, iar ultima materie, asta mă distrează foarte mult, e igiena construcţiilor. Şi, în afară de patru materii, tânărul are, la toate celelalte, nota maximă.

—E interesant că se specifică acolo: nota maximă era 6.

—Are note speciale pentru limbile franceză, engleză, pentru germană nu, că este limba lui

maternă.

—Diploma, din 1900, fusese obţinută după căsătorie. Întâlnirea lui Susskind cu Pauline Năsturel s-a petrecut la Viena, cum?

—Cred şi eu că după atâta toceală, dragul de el, simţea nevoia unei relaxări, aşa încât merge să asculte la măreaţa Operă din Viena muzica timpului său. Afară de asta, sunt şi saloanele doamnelor din înalta societate, care-l aşteaptă cu uşile larg deschise şi lachei cu fireturi. Dragostea luminează cu flacăra ei fermecătoare chipul unei domnişoare ce cânta un lied romantic la *piano*, într-un salon înflorat de elegante doamne, parcă le văd, îmbrăcate în rochii cu turnură. Zâmbeau şăgalnic, cu toate că le strângea amarnic corsetul. Iar acea piesă de îmbrăcăminte, o placă rigidă, aşezată pe burtă şi stomac, obliga corpul să stea drept şi posteriorul doamnei să iasă în evidenţă foarte mult. Pe care posterior se mai aşeza şi o fundă mare, acesta era şicul parizian, dădea tonul, şi atunci, ca şi acum. Această piesă de tortură se numea *droit devant*, iar românul, şugubăţ cum este el din fire, a numit-o *trolivan.* După aceeaşi lege după care a făcut *odicolon* din *eau de Cologne* sau cum din covoraşul de lângă pat, numit în franceză *descente de lit* el a făcut, simplu, *sandulie.* Şi, cum-necum, cu fundă sau nu, frumoasa domnişoară Năsturel a furat inima tânărului arhitect şi, după cum le-am auzit eu vorbind pe mătuşile mele, sau verele mele, nu ştiu ce îmi veneau, cele două bătrâne, când eram o fetiţă mică, şi inima tinerei a luat foc la vederea tânărului austriac cu mustăcioară blondă.

—Aceste două fotografii-portret ale Paulinei Năsturel sunt edificatoare, era foarte frumoasă, şi senină, deloc torturată de costumul ei de epocă.

—Păi, dragul meu, la vârsta aceea nu se simte această tortură. Dar ia să fi avut vreo treizeci-patruzeci de ani!

—Ea se afla la Viena pentru a-şi desăvârşi educaţia.

—Era şi o foarte talentată muziciană, cânta foarte bine la *piano*. Ce mai tura-vura, generalul a cedat şi căsătoria celor doi amorezaţi s-a oficiat pe data de 18 noiembrie 1895, la Primăria Comunei Bucuresci, aşa se numea Bucureştiul, comună. Bineînţeles, generalul, militar, deh, şi tată de fată pe deasupra, nu era să-şi lase copila în ţară străină, în braţele iubitoare, dar, totuşi, străine ale unui arhitect. Aşa că junele a optat pentru cetăţenia română.

—Spuneaţi că el avea şi un titlu nobiliar.

—Da, părinţii lui sunt dintr-o familie de baroni, după cum puteţi să vedeţi arborele acesta genealogic. Era şi normal. Gândiţi-vă cum erau concepţiile pe atuncea. Generalul Vasiliu Năsturel, intim al Regelui Carol, a căutat, s-a uitat el în acte, nu-şi dădea fata aşa, unui străin necunoscut.

—Iar baronul austriac a fost considerat în România o persoană corectă, după cum văd în acest act foarte arătos, etapă spre certificatul de cetăţenie. Autorităţile române nu se lăsau impresionate de titlu. Trebuia să dea diferenţele!

—Să nu credeţi că a obţinut aşa de uşor această cetăţenie românească. Certificatul ăsta arătos, cum spuneţi, şi cum e, dat, la 3 septembrie 1896, de prefectul Poliţiei Capitalei, ne asigură, vedeţi câte ştampile cu ceară violetă, că numitul Henri Susskind *se bucură de bună conduită precum şi de o moralitate recunoscută în societate*! Numai pe această bază, în final, însuşi Carol I, *prin graţia lui Dumnezeu şi voinţa naţională Rege al României,* îi eliberează Diploma Regală de cetăţean român. Vasăzică, era un lucru mare, pe vremea aceea, să capeţi cetăţenia statului român, însuşi regele trebuia să fie informat de această acţiune. Iar Dimitrie Sturdza, Preşedintele Consiliului de Miniştri, şi Nicolae Şuţu, secretarul, întăresc iscălitura Regelui, care, după cum văd eu aicea,

cred că scria cu o peniţă Claps. Aceasta permitea şi grosimi şi subţirimi ale ductului.

—Foarte necesare şi de efect în spectaculoasa semnătură regală. Deci, mai întâi, trebuia să dobândeşti un certificat de cuminţenie, şi abia pe urmă cetăţenia.

—Da. Şi uitându-mă la aceste înscrisuri, îmi amintesc că atunci când am fost eu micuţă, la clasele primare, munceam foarte mult şi cu mare bătaie de cap cu caligrafia, ca să scriu şi eu cu peniţă Claps. Acum este mult mai simplu, se scrie cu un pix.

—Sau la computer. Acest act, scris probabil de un secretar, selectat prin multe concursuri pe la cancelarii, e datat 1902.

—Este certificatul de cetăţenie. Începe aşa: *Carol I, prin graţia lui Dumnezeu şi voinţa naţională Rege al României, la toţi de faţă şi viitori, sănătate. Având în vedere legea votată şi adoptată de corpurile legiuitoare şi promulgată cu decretul nostru numărul 3201 din 12 decembrie 1902, noi eliberăm această Diplomă Regală domnului Henri Susskind, din comuna Bucureşti, judeţul Ilfov, spre a se constata că Domnia sa se poate bucura de toate drepturile civile şi politice de cetăţean român. Dată în reşedinţa noastră, Bucureşti, la 23 Decembre, anul 1902.* Iscălit Carol, subliniat cu o linie curbă, foarte curajoasă, perfectă, şi iscălită de ceilalţi doi, de care am amintit. A apărut în Monitorul Oficial din 24 decembrie 1902.

—Susskind a construit multe case în Bucureşti. Între altele, prin 1908, chiar casa lui proprie, pe Strada Tunsului, devenită, după război, Strada Ecaterina Teodoroiu. La numărul opt. Cred că aţi vizitat-o de multe ori, mergând la fiicele lui.

—Desigur, e o casă foarte frumoasă, cu două etaje, cu toate dependinţele, pod, pivniţă, locuri unde eu nu am intrat niciodată, mergeam numai la etajul unde au stat cele două fete, acolo, camerele

erau construite în jurul unui living, cum spunem noi acuma, o cameră mai mare, care avea la mijloc o masă mare, cu scaune, fotolii, un bufet pe care erau diferite arămuri care acuma sunt la mine, şi două dormitoare, unul în dreapta, unul în stânga. Mergeam des acolo. Întâi, pentru că Tanti Pauline, cum vă spuneam, n-a căpătat nici o pensie, şi trăia din vânzarea obiectelor pe care le mai avea, ajutată şi de familia noastră, adică de unchii mei, băieţii maiorului Iorgu Dumitrescu Năsturel, şi, în final, şi de mine, pentru că fetele, acuma foarte bătrâne, Marietta şi Henrietta, trăiau într-o mare sărăcie. Şi eu am fost obligată să…mă rog, cu dragoste, nu pot zice obligaţie, cel mult obligaţie morală, să le ajut pe cât mi-a fost posibil. Mai cu seamă spre sfârşitul vieţii lor, mergeam aproape de două-trei ori pe săptămână, ca să văd ce fac.

—După 1947, mai era a lor, această casă din Strada Ecaterina Teodoroiu?

—Nu mai era casa lor, ci aveau dreptul să stea până la sfârşitul vieţii acolo.

—Să amintim şi alte case făcute de Susskind la Bucureşti.

—Păi, în Bucureşti, după câte ştiu eu, a construit casele doctorului Mirinescu, din Strada Spătarului.

—La numărul 54.

—V-aţi documentat!

—Am trecut pe acolo înainte de a veni la dumneavoastră. Casa e bine întreţinută, are gardul original, armonizat cu arhitectura clădirii. Nu ştiu cine locuieşte aici, dar casa arată bine.

—Slavă domnului că aud asta. Să mai amintim casa profesorului Pompiliu Eliade, pe cheiul Dâmboviţei, la colţul cu Strada Bogdan Petriceicu Haşdeu.

—La numărul 1. Nici aici nu ştiu cine locuieşte, casa este cam părăginită, dar e foarte interesantă ca arhitectură. Uneori, e atribuită altor arhitecţi. E decorată cu ornamente în chip de floarea soarelui.

O casă foarte sobră, deşi arhitectul se bucură să se joace cu volumele.

—Este stilul arhitectonic specific al acestui foarte talentat artist. Pe urmă, a mai făcut şi casa lui Scarlat Lahovari, din Calea Dorobanţi, colţ cu Grigore Alexandrescu.

—Zona aceasta e în multe feluri legată de familia Lahovari. Statuia lui Alexandru Lahovari, apoi clădirea-palat unde este acum şcoala libaneză. Dar despre casa lui Scarlat Lahovari nu am găsit referiri. Era peste drum de casa dumneavoastră. Cum arăta?

—Şi această clădire arăta ca un castelaş, ca să-i zic aşa, de vreo trei etaje, foarte compact construit-gândit, în acelaşi timp cu un aer de severitate, de seriozitate şi, parcă, şi cu o nuanţă de, vă spun acuma aşa, ca pictor, cu o nuanţă de închidere în sine, nu era o casă cu deschidere la lume, la lumină. Şi în ultimul timp, înainte de bombardament, a fost vopsită într-o culoare vernil şi a fost a Ambasadei Italiene care, până în momentul bombardamentului, şi-a ţinut birourile aicea. 4 aprilie ’944. A fost ceva îngrozitor. Tot Grigore Alexandrescu a fost în flăcări. Ca printr-o minune a scăpat casa asta, noi eram plecaţi în dispersare, iar vecina noastră, Dumnezeu s-o odihnească, a observat cum o bombă incendiară a venit şi a trecut prin balcon, gata să explodeze. Şi vecina noastră, cu un curaj nemaipomenit, a venit, a luat bomba şi a stins-o înainte de a exploda, şi am scăpat cu casa neatinsă. De aceea spun, Dumnezeu s-o odihnească. S-a prăpădit, foarte în vârstă, cu puţin înainte de Revoluţie. Am iubit-o mult şi i-am purtat această recunoştinţă. Mulţumită ei, această casă este în picioare. Casa lui Susskind a fost dărâmată, casa din spatele nostru şi Cartea Românească, marea editură, toate au fost dărâmate în flăcări, încât, atunci când a venit cineva şi ne-a spus că Strada Grigore Alexandrescu este în flăcări, tatăl meu a făcut un preinfarct, atât de tare

s-a înspăimântat. Pe urmă, Susskind a făcut casa profesor Brătilă, din Strada Nicolae Filipescu, iar nu ştiu numărul.

—Nici eu nu am găsit nimic. Acest memoriu al soţiei lui este singurul loc unde este menţionată.

—Mai e trecută casa lui Silviu Constantinescu, din Strada Icoanei, colţ cu Orientului. Numărul 56, văd.

—Strada Orientului se numeşte acum Dacia. Casa seamănă cu aceea de care vorbeaţi, e închisă în sine, cu un aer trainic, de mică cetăţuie.

—Mai sunt casa doctorului Papillian, a lui Darvari, din Calea Victoriei, casa inginerului Petre Oteteleşanu din Strada Morman 15, astea ar fi casele din Bucureşti. Sigur că sunt mult mai multe, dar nu am de unde să le ştiu eu.

—Pe listă urmează, probabil, casele din Sinaia, numeroase şi importante, toate.

—Sigur că da. Activitatea şi-a început-o practic acolo, pentru că în perioada aceea a căpătat Sinaia importanţa pe care o are şi acuma. Construind Peleşul, Regele şi Curtea au impus să se facă acolo vile, locuinţe, pentru că Regele stătea foarte mult la Sinaia şi toată Curtea şi prietenii trebuiau să vină şi să stea acolo şi să aibă unde să stea. Mulţumită lui Carol I şi Reginei Elisabeta, staţiunea Sinaia a cunoscut dezvoltarea meritată, ei au descoperit-o, mai ales Regina Elisabeta împreună cu prietena ei, Bucura Dumbravă, o femeie încântătoare şi o scriitoare deosebită. Noi, cei de astăzi, trebuie să le mulţumim.

—În Sinaia regală a construit Susskind.

—Păi, a făcut foarte multe vile, vila Haret, vila Testiban, a restaurat vila Căpriţa şi chiar şi propria-i casă. Vila lui Take Ionescu, numită şi Negoiul, dar, mai ales, Cazinoul şi Hotelul Palace din Sinaia, 1911-1913. A făcut construcţii de folosinţă publică importante, foarte mari. Antrepozitele vamale din Iaşi, 1907, clădirea Administraţiei financiare din Râmnicu-Vâlcea,

clădirile vămii din Strunga, fabrica de zahăr de la Chitila, clădirea Institutului de Fiziologie şi Morfologie din Bucureşti.

—Aceasta fiind peste Dâmboviţa, în colţul opus casei lui Pompiliu Eliade. La Podul Haşdeu.

—Eu mulţumesc lui Dumnezeu că aceste clădiri mai există şi astăzi, aşa că putem să ne convingem de talentul şi de munca extraordinară a acestui om. A mai făcut şi Palatul de Justiţie din Giurgiu.

—Din hârtiile pe care le aveţi, rezultă că el a fost prieten cu arhitectul Lecomte de Nouy, au şi lucrat împreună. Un bun prieten, după cum mărturiseşte un text scris de el la moartea lui Lecomte de Nouy.

—Da, e un discurs funebru, povesteşte aici, pe scurt, toată relaţia lor. Nu numai că a lucrat în birourile lui Lecomte de Nouy, la restaurarea Bisericii de la Curtea de Argeş, dar au devenit foarte apropiaţi şi s-au respectat reciproc.

—Discursul îl scrisese, probabil, în germană sau în franţuzeşte, iar fetele lui l-au tradus.

—Nu, nu, dragă, el a învăţat foarte bine româneşte. În româneşte direct a scris.

—A scris şi despre Bucureşti, îl preocupa înfăţişarea oraşului.

—A scris mai multe articole despre Bucureşti, în diferite reviste, care sunt acum la Academia Română, donate de fiicele lui, împreună cu actele de construcţie, contractele făcute cu diferite întreprinderi, fotografii, planuri, cărţi poştale, scrisori care i-au fost adresate.

—Deci, există un fond Susskind la Academie.

—Există şi nişte însemnări făcute în memoria tatălui ei de Henrietta, fiica mai mică, predate şi ele la Academie.

—Vă povestea despre el?

—Îmi povestea, şi chiar am, între documentele rămase la mine, unele care îmi confirmă adevărul amintirilor ei, de exemplu, o invitaţie de la Curte, făcută de majordomul Curţii, prin care îl roagă pe

arhitect să permită celor două fetiţe să vină să se joace cu prinţişorul. Ea, Henrietta, mi-a spus, din amintirile sale de copil, că prinţişorul avea o maşină cu un motoraş, în formă de trăsurică cu cai, şi cum se învârteau cu ea pe aleile parcului. Mi-ar fi spus foarte multe ea, dar eram atât de ocupată, şi cu serviciul, şi cu activitatea mea la Fondul Plastic, încât nu prea aveam timp să o ascult. Îi părea foarte rău: *Am atâtea lucruri să-ţi spun, hai să-ţi povestesc!* se ruga ea. *N-am timp, draga mea*, îi spuneam eu. Dar, fiind o femeie foarte inteligentă şi, până când a murit, la vârsta de 96 de ani, cu mintea întreagă, a lăsat o mulţime de caiete cu amintirile ei.

—Mai aveţi un act vechi. Este…

—Certificatul de moarte, iată-l: *Extract din registrul actelor de morţi pe anul 1929, luna februarie, ziua 21, orele unsprezece şi treizeci înainte de amiază. În ziua de 20 ale prezentei luni, la orele 11 înainte de amiază, a încetat din viaţă, la casa lui din Strada Ecaterina Teodoroiu, numărul 8, Henry Susskind, în vârstă de 60 de ani, de profesiune arhitect, născut în comuna Viana, Austria, căsătorit cu doamna Paulina, născută General Năsturel, domiciliat în Bucuresci, Strada Ecaterina Teodoroiu, numărul 8, fiul domnului Leopold Susskind şi Bettina*. Am aflat cum se numesc şi părinţii lui. Vedeţi, este actul original.

—Mă gândesc că în odaia asta i-aţi ascultat pe bunicii şi părinţii dumneavoastră cu poveştile lor de familie, o temă mereu reluată fiind neamul Udrişte Năsturel. Vă trageţi, pe departe, prin bunicul dinspre mamă, din acest neam.

—Familia Năsturel ot Fiereşti, Hereşti, este o familie nu numai foarte veche, dar care a şi răzbit cu viaţă până în zilele noastre. În anul 1755, se naşte Stoica Năsturel, mort în 1828, căsătorit cu Chiriaca, şi care are mai mulţi copii. Din ei ne tragem noi, adică bunicul meu, mama mea şi eu. Unul din fiii lui Stoica Năsturel a fost stră-

străbunicul meu. N-aş putea să vă spun cum s-au ridicat pe scara socială membrii acestei familii. Cert este că în anul 1370, strămoşul cu numele de Enric sau Henri, a fost cinstit de către suveranul Austriei şi Ungariei, Ludovic I, cu titlul de conte, Graf. Ca să ajungă la asemenea cinstire, înseamnă că cel puţin 200 de ani înainte această familie a apărut pe firmamentul politicii, ca să zic aşa. Unul dintre strămoşii acestei familii, numit Xen Pixi, este pomenit pe o piatră de mormânt aflată la Biserica din Hereşti, construită de Udrişte Năsturel Herescu şi de sora lui, Elina.

—Viitoarea soţie a lui Matei Basarab.

—Exact. Din observaţiile mele, reiese că e o familie foarte veche, pentru că numele cu X-uri fac parte din vechea limbă traco-dacă. Acest nume de Xen Pixi, care pare foarte ciudat astăzi, este un nume într-adevăr foarte vechi, dacic.

—Sărim peste multe veacuri, lăsând istoria familiei în pagina de carte, pentru a vorbi de casa de la Hereşti. Când a apărut moşia în familie?

—În 1389, există un urmaş al lui Heri ăsta, numit Roman Năsturel, sol în Polonia. Tot cu diplomaţia în braţe este şi Ioan Năsturel, care a avut un rol anume, nu ştiu eu care, în încheierea tratatului de pace între Ungaria şi Polonia. Strănepotul grafului, şi fiu al lui Ilie Năsturel, Udrişte, născut la 1436, *a stat mare ban, adică guvernator, peste tot Banatul* şi a fost şi şef al armatei. El a fost îngropat la Mănăstirea Argeşului şi tot el a cumpărat şi moşia Hereşti, numită pe atunci Fiereşti.

—Asta aminteşte de numele Fierăstrău devenit Herăstrău.

—Da, uite, la asta nu m-am gândit niciodată. După unii savanţi, se pare că din foarte vechi timpuri aici au fost nişte prelucrări sau nişte depozite de fier, de unde a venit numele Fiereşti. Cum s-a ajuns la Hereşti? Poate şi de la acest Heri. Ce ştiu sigur este că de atunci ei s-au numit toţi

Năsturel ot Hereşti sau Năsturel Herescu sau Herescul.

—Şi numele Udrişte este vechi şi se repetă în familie.

—Într-adevăr, sunt vreo patru-cinci, dar cel mai important este unul dintre cei mai înţelepţi şi culţi oameni ai vremii sale, Udrişte sau Urie sau Oreste Năsturel Herescu

—Fratele Elinei, Doamna lui Matei Basarab. Un om al epocii sale în totul.

—Regăsim cultura renascentistă în ţara noastră, nu numai la curţile domneşti şi la mănăstiri, ci şi în casele boiereşti, mari şi mici, o regăsim şi în casa postelnicului Radu ot Hereşti, unde cresc Udrişte, viitorul mare cărturar şi diplomat, şi sora lui, Elina, viitoarea soţie mult înţeleaptă şi poetesă a lui Matei Basarab. Învaţă copiii cu sârg. Udrişte este un umanist erudit, dar îşi depăşeşte mult contemporanii prin volumul şi calitatea cunoştinţelor sale. Are relaţii excelente cu misionarii bisericii greceşti şi cu misionarii bisericii romane cu care discută probleme de formă ce ar fi condiţionat unirea ortodoxiei româneşti cu Roma. A fost sufletul epocii de strălucire culturală a lui Matei Basarab.

—Mi se pare semnificativ că străzile care le poartă numele, pe lângă Biserica Lucaci, nu numai că sunt vecine, dar se şi întâlnesc.

—Nu ştiam! Ce lucru interesant mi-aţi spus şi-mi bucură sufletul! Trebuie să vorbesc despre partea de inimă, de cuget, de simţire românească, de pasiunea lui Udrişte pentru carte. Posedă prima mare bibliotecă particulară de la noi, cumpără de prin toate străinătăţurile cărţi pe care oaspeţii săi de la răsărit şi de la apus le cercetează cu uimire şi bucurie şi ne lasă prin scrierile lor dovezile crezului spiritual al lui Udrişte Năsturel. *Cartea este bogăţie mai de preţ şi mai cinstită decât toate bogăţiile pământului, şi decât aurul şi pietrele preţioase şi decât argintul. Rod prea cinstit şi prea*

sfânt este pururea. Acestea sunt cuvintele pe care le-a scris el în prefaţa *Molitvenicului Slavon* din 1635.

—Ştiţi ce s-a ales de cărţile lui? Se ştie în familie?

—Nu se ştie nimica. Să nu uităm că a fost ucis prin sugrumare. Cine ştie ce s-a întâmplat cu aceste cărţi de-a lungul timpului. Însă ce se ştie este că el a avut curtea lui, că a ţinut pe lângă sine oameni tot atât de cultivaţi şi pricepuţi ca şi el, care, de prin Franţa, de prin Germania, de prin Rusia, au reuşit să-i aducă ce lucrări erau mai interesante în acele timpuri, ca să poată avea el asemenea bibliotecă. Un alt membru al acestei familii la care trebuie să ne gândim cu recunoştinţă, este marele Ban Radu Năsturel din secolul al XVIII-lea, vestit prin purtările sale pline de curtoazie şi de diplomaţie şi înţelepciune, calităţi atât de necesare în epoca dureroasă şi grea pentru noi a domniilor fanariote. A fost prea cinstit de târgoveţii bucureşteni şi nu numai de ei, pentru zidirea şi înzestrarea cu icoane a Bisericii Sfânta Vineri, pe care a construit-o chiar în curtea casei sale. Multe străzi, case, grădini ale sale, chiar grădina din jurul bisericii se numeau Maidanul Herească. Acest cuvânt, meidan, maidan, înseamnă piaţă. Şi-a schimbat sensul de-a lungul timpului. Ce înseamnă azi *maidan*!

—Tocmai intrarea numelui Hereştilor în toponimiile oraşului şi ctitoriile lor l-au făcut pe Matei Caragiale să noteze, pe cartea lui Octav George Lecca, *Familiile boiereşti române*, la capitolul dedicat familiei Năsturel, pe marginea filei, *îndeosebi boieri bucureşteni*.

—Timpul trece şi viaţa curge şi noi nu putem face altceva decât să prindem câte o sclipire, nevoindu-ne acuma să le punem pe foaia de hârtie, ca să nu uităm.

—Să vorbim despre dorinţa dumneavoastră, a cărei înfăptuire a fost deocamdată amânată, de a

face din casa de la Hereşti o casă memorială. E un proiect în lucru. Aş vrea să pomeniţi măcar obiectele pe care le-aţi donat în vederea realizării muzeului, pentru că au aparţinut familiei şi pentru încărcătura lor de viaţă salvată.

—Într-adevăr, este cea mai importantă şi mai puternică şi sufăr pentru ea, ideea de a transforma *Casa de piatră* de la Hereşti, construită tot de Udrişte Năsturel, şi numită astfel fiindcă este într-adevăr construită din nişte lespezi de piatră, într-un muzeu al acestei familii. Până acum, ea fiind în îngrijirea Muzeului Ţăranului Român, a fost folosită ca spaţiu expoziţional, am văzut acolo o expoziţie de ciopliturі în lemn, de feronerie, nu strică aceste lucruri, dar eu aş vrea totuşi să-i dăm înfăţişarea ei de altădată, astfel ca vizitatorul să-şi dea seama că este casa unei mari familii. Trebuie sugerat specificul epocii şi specificul persoanei. Aşa visez să fie casa. Cu gândul acesta, am donat mai multe obiecte care au aparţinut acestei familii şi sunt, zic eu, bune să facă figură frumoasă şi să întregească imaginea acestui timp de altădată. Iată aceste obiecte care au aparţinut mai multor generaţii ale familiei, precum şi câteva obiecte care au aparţinut tatălui meu, profesorul Romeo Ionescu, fiul doctorului legist Andrei Ionescu şi nepot al lui Gheorghe Andrei Ionescu, *premare al Berladului*, prieten cu Alexandru Ioan Cuza.

—Străbunicul dumneavoastră, care găzduia întrunirile unioniştilor. Nu numai Hereştii, ci şi Ioneştii îşi au istoriile lor de familie demne de consemnat.

—Exact. Dar să ne întoarcem la inventarul de obiecte. De exemplu, o crăticioară cu două toarte şi capac, de aramă, ibrice de aramă, tingiri, un sahan, adică o oală cu capac, în ele se păstra mâncarea caldă. Le ştiţi?

—Sahan se cheamă oala şi tahan, capacul. Ştiu de la Maria din Berceni, lăptăreasa de pe Strada Spătarului.

—Fructieră din aramă, fructieră cu toarte ornamentale, ceainic cu capac, strecurătoare, răzătoare pentru gutui, pentru ţelină, pentru sfeclă, cană cu toartă cu opritor pentru deget, ibrice cu mâner detaşabil, care se puneau în jar şi se făcea o cafea excelentă. După ce fierbea în jar, fixai mânerul, ridicai ibricul şi turnai în filigene. Ibricul e dintr-o garnitură de trei, puse unul în altul. Am dăruit o mulţime de icoane ţărăneşti, de exemplu, o icoană pe sticlă care a aparţinut familiei noastre, o icoană pe sticlă înfăţişându-l pe Sfântul Nicolae, care a aparţinut preotului Vasile Constantinescu, oltean, văr cu Tudor Vladimirescu, căsătorit cu Tomaida Năsturel Stoica. A fost preot la Biserica Negustori şi a murit la 95 de ani. Sau o icoană pe sticlă, Maica Domnului Împărăteasa, siglele celor două personaje se află pictate pe aureola Maicii Domnului, lucru foarte rar întâlnit în pictura ţărănească. Această icoană a fost găsită în anul 1925 în scorbura unui copac, în apropierea mânăstirii Peştera, Prahova, de părinţii mei, Maria şi Romeo Ionescu, proaspăt căsătoriţi.

—E atât de frumoasă imaginea tinerilor găsind icoana, încât aş încheia cu ea convorbirea noastră, dacă n-ar şti cu câtă râvnă lucraţi pentru viitorul muzeu.

—Tot în ideea asta, aş vrea să fac un arbore genealogic, am, de altfel, o pânză, tratată special pentru asta, mare de tot, cât un perete, cu toate medalioanele, cu flori, cu frunze, aşa cum s-au făcut toate lucrările de acest fel, care să fie pusă undeva lângă uşă, ca vizitatorul, când vine, să citească totul dintr-o singură privire despre istoria acestei familii, ca să-şi dea seama unde a intrat şi ce a fost în casa aceasta. Vreau să fac portretele lui Matei Basarab şi al Elinei Doamna, sora lui Udrişte, pentru aceste portrete am modele. Aş vrea să fac şi portretul lui Udrişte, dar în mărime naturală, tot aşa, pus undeva la intrare, ca să dea impresia vizitatorului că stăpânul casei tocmai îl

primeşte şi-i urează bun-venit celui care-i trece pragul. Am şi început aceste portrete, am şi ramele, sculptate, tot aşa, cu embleme solare şi motive populare româneşti, şi sper să fie acceptate de organizatorii muzeului. Aş vrea să fie expuse şi colecţiile de picturi ale lui George Năsturel, pictorul din America, ale Tamarei Năsturel, care lucrează la Paris, şi, poate, chiar şi ale mele.

Cu Elisabeta Isanos, în Strada Popa Nan, 49

Cu Elisabeta Isanos am colindat de multe ori Bucureştii. Uneori, imaginar, citindu-i cărţile, alteori, efectiv, rătăcind prin Cişmigiu sau pe ţesătura de străzi din jurul Liceului Matei Basarab. Ne-am dus însă separat în Strada Popa Nan, ca să vedem casa de la numărul 49. Din adolescenţă, de când aflasem că în casa aceea a locuit o vreme Magda Isanos şi că acolo a murit, am căutat mereu din priviri casa, din troleibuzul 84, care trecea pe Popa Nan în drum spre Dristor. O vedeam, peste gard, între copaci, într-o curte în care mai erau şi alte mici clădiri, dar ştiam că *a ei* fusese casa din stânga. Nu ştiam că familia ei, părinţii, fetiţa, surorile, mai locuiseră, mult timp după dispariţia ei, pe Popa Nan. Pe urmă, aspectul curţii şi al casei a început să se schimbe, sărăcea, se decolora. Pe zid, întârzia să apară plăcuţa de marmură care ar fi trebuit să amintească de trecerea poetei prin acel colţ de oraş. Privind curtea tot mai cenuşie, mi se părea că fusesem victima unei iluzii, că primisem o informaţie greşită, că niciodată Magda Isanos nu locuise acolo. Mai târziu însă, mult mai târziu, Elisabeta Isanos, Zuţa, cum îi spunea mama ei, mi-a povestit că totul era adevărat, şi, dintr-o dată, în mintea mea, imaginea casei de la numărul 49 s-a aurit. Dar Zuţa mi-a vestit şi că, dacă vreau să mai văd ceva din casă, trebuie să mă grăbesc.

—Casa este, era lângă şcoală, şi în vecinătatea Bisericii Popa Nan. Calcanul ei era lipit de peretele Şcolii Primare. Este la numărul…spun mereu *este* dar *era* la numărul 49, pe segmentul dintre străzile Mecet şi Ţepeş Vodă. Şcoala există încă. Mi s-a povestit cum arăta casa prin anii ’40. Era o casă bătrânească, întoarsă cu o coastă spre

strada de care o despărţea un gard viu, cu faţa spre curte, avea la intrarea principală o marchiză şi un peron, de la care scara cu balustrade cobora spre aleea care ducea la poartă. Deasupra intrării, avea un fronton. În dreptul ferestrelor, era o perdea de brazi foarte înalţi. Curtea era plină de vegetaţie, ronduri de flori, pomi fructiferi, chiar şi un rest de livadă, în mijlocul căreia era un dud uriaş. În extremitatea opusă străzii, era o verandă spaţioasă, iar în partea din spate, între casă şi calcanul şcolii, era o terasă prelungă. Susţinută de grinzi şi de bârne de lemn, casa avea un pod cu lucarne şi o pivniţă mare, care a servit drept adăpost în 1944, când Bucureştiul era agitat de alarme aeriene. În curtea largă se mai afla o casă, în care locuia proprietăreasa, doamna Ana Zamfirescu, văduva unui funcţionar de bancă, împreună cu două nepoate care o îngrijeau, ea neavând copii. Spre deosebire de casa mare, aceasta era modestă şi joasă, cu cerdac de lemn. Nici una n-a avut de suferit de pe urma bombardamentelor. Cineva spunea că, în timpul alarmelor, ferestrele se deschideau singure, ca într-o mişcare spontană de spaimă. Casa cea mare fusese, se pare, anume construită ca să fie închiriată, constituind astfel o sursă de venit. După moartea doamnei Zamfirescu, cei şaptesprezece moştenitori colaterali s-au hotărât să o vândă, însă vânzarea nu s-a putut face, din pricina unei clauze din testamentul domnului Zamfirescu. Era trecută acolo o persoană care nu făcea parte din familie, dar la care el ţinuse mult. Acesteia urma să-i fie dată la vânzarea casei suma de o sută de mii de lei, indiferent de valoarea banilor la data vânzării. Astfel, casa a fost vândută în 1970, ceea ce i-a permis familiei Isanos să locuiască acolo peste un sfert de secol. Magda Isanos a venit aici pentru prima dată, şi pentru prima dată în Bucureşti, în primăvara anului 1941, la familia ei care se refugiase din Basarabia cu un an în urmă, la 28 iunie 1940…

—Când s-a produs cedarea Basarabiei, când toată lumea s-a refugiat în douăzeci şi patru de ore...

—Mai puţin, mult mai puţin de douăzeci şi patru de ore, şi familia de medici psihiatri Elisabeta şi Mihai Isanos a părăsit spitalul de lângă Chişinău, lăsându-şi acolo nu numai cărţile şi toate lucrurile agonisite, ci şi mormintele părinţilor.

—Magda Isanos era atunci la Iaşi.

—Magda Isanos locuia în Iaşi, unde şi lucra ca avocată şi, iniţial, familia a rămas la ea, câteva săptămâni, apoi, către sfârşitul verii, a plecat la Bucureşti şi s-a oprit aici.

—Era o familie numeroasă şi era greu ca fiecare să-şi găsească rostul. Două dintre cele patru surori ale mamei dumneavoastră studiau medicina, ceilalţi trebuiau să-şi găsească de lucru.

—Spitalul nu se evacuase, nu fusese timp, în câteva ore nu se putea pleca cu toată zestrea spitalului, bunicul meu şi-a luat o slujbă în Bucureşti şi căutau o locuinţă. A fost foarte greu să-şi găsească o casă, a fost un noroc faptul că au găsit o femeie deosebită, proprietăreasa acestei case, doamna Zamfirescu, care i-a primit în condiţiile grele de atunci şi, mai ales, în situaţia în care nimeni nu vroia să aibă asemenea chiriaşi, numeroşi şi lipsiţi de covoare, ca să apere parchetul de tălpile pantofilor. Ea i-a acceptat, i-a înţeles şi i-a găzduit, fără pretenţii exagerate, ba chiar s-a bucurat că, suferindă fiind, avea nişte doctori în apropiere.

—Lipsa covoarelor fusese argumentul altor proprietari solicitaţi, care i-au refuzat. Casa asta găsită greu a fost totuşi un mare noroc pentru familia Isanos, iar relaţia cu doamna Zamfirescu s-a prelungit până în paginile istoriei literaturii. Dar să nu anticipăm. Să vorbim despre primele luni ale Magdei Isanos la Bucureşti şi despre Bucureştii ei.

—Din păcate, pentru Magda Isanos, Bucureştiul nu a fost un oraş al bucuriei, ea a poposit aici în

momente grele. Prima oară, în aprilie 1941, după o mare dezamăgire, după un eşec suferit în încercările ei de a pune pe picioare un ziar, la Iaşi, a fost adusă, de fapt, de tatăl ei aici, unde s-a refăcut moral şi fizic, apoi, după câteva luni, în iulie 1941, m-a născut pe mine, la Spitalul Brâncovenesc. După aceea, la o lună după naştere, a lucrat pentru scurtă vreme, cred că două luni, la Institutul de statistică, în calitate de simplă funcţionară. Avea de copiat nişte tabele, muncă mecanică, în stare să ucidă orice gând. Apoi, s-a întors la Iaşi. De fapt, casa, munca, viaţa ei erau la Iaşi.

—La Institutul de statistică, povesteşte şi Jeni Acterian, care a lucrat acolo cam în aceeaşi perioadă, era într-adevăr o muncă de rutină istovitoare. Poate că au apucat să se şi cunoască, dar nu avem nici o dovadă în acest sens. Magda Isanos trăia sub presiunea timpului, între slujbă şi copilul ei foarte mic. Şi pentru că e vorba de una dintre adresele bucureştene, legate de Magda Isanos, care nu mai există, ca şi Spitalul Brâncovenesc, să îl plasăm. Am citit în manuscris cartea pe care aţi scris-o despre mama dumneavoastră. Aici, la pasajul cu Institutul de statistică, am reţinut o scenă care mi se pare tulburătoare.

—Am căutat mult locul unde s-a aflat Institutul şi cu greu am stabilit configuraţia lui pe harta Bucureştiului. Am reuşit, în cele din urmă, să-l plasez, în faţa Catedralei Sfântul Spiridon, şi am încercat să-mi imaginez scena la care vă referiţi, dar sigur că mi-e foarte greu să văd acest tablou, care, sigur, e foarte impresionant. Pentru că avea copil mic, mama primise o jumătate de oră pauză pentru alăptare, dar timpul nu-i ajungea ca să vină în Popa Nan şi să se întoarcă la birou. Şi atunci, şi-a rugat surorile să-i aducă fetiţa acolo, la ora stabilită. Nu avea unde să stea şi se aşeza direct pe marginea trotuarului, să-şi hrănească pruncul. Şi

am impresia că, deşi îi era atât de greu, ea dorea foarte mult să continue această activitate, care nu era pentru ea, nu avea nici o tangenţă cu ea, dar îi oferea independenţa materială la care ea ţinea foarte mult, mai ales în situaţia grea în care părinţii ei erau refugiaţi, lipsiţi şi ei de mijloace materiale.

—De Splaiul Dâmboviţei sunt legate trei momente din viaţa ei, Institutul de Statistică, Spitalul Brâncovenesc, unde a trăit experienţa miraculoasă a naşterii…

—În timpul alarmelor din iulie 1941. A fost o alarmă mare şi a prins-o acolo, în spital.

—Şi, puţin mai sus, era Teatrul Regina Maria, Teatrul de Operetă, cum îl ştiu generaţiile anilor ’60-70. La sfârşitul războiului, a slujit de local al Operei, fiindcă Opera, aflată în Piaţa Walter Mărăcineanu, fusese bombardată. Şi există povestea acelui spectacol de operă, singurul pe care l-a putut vedea la Bucureşti Magda Isanos.

—Asta se petrecea tot legat de episodul Institutului de Statistică, deci în iarna lui ’41-42, când ea se mai afla încă aici, nu era un alt popas. A vrut să vadă opera *Carmen* de Bizet, una dintre lucrările ei preferate, şi nu se găseau bilete. Una dintre surori i-a făcut rost de un bilet, găsit la un bilet în plus, a condus-o în seara spectacolului, până la uşă, şi a aşteptat până la terminarea spectacolului, ca s-o conducă iarăşi acasă. Trebuie să spun că i-a împrumutat şi paltonul, pentru că ea venise în Bucureşti pe vreme caldă şi nu avea haine groase, de iarnă. Am căutat spectacolul în ziarele vremii, am vrut să aflu care a fost distribuţia, care a fost calitatea spectacolului. Întâmplarea face că nu am găsit nici o urmă a acestui spectacol în presa de specialitate, bănuiesc că a fost un spectacol unic, un fel de spectacol festiv, care coincidea cu vizita unei delegaţii bulgare la Bucureşti, pentru că primadona spectacolului era o cântăreaţă bulgăroaică al cărei nume n-am reuşit să-l aflu. Probabil a fost şi

prilejul, pentru administraţia teatrului, să verifice instalaţiile, calitatea reparaţiilor care se făcuseră de curând. Teatrul era renovat, abia i se deschiseseră din nou porţile.

—*Carmen* era un personaj preferat al Magdei Isanos, pentru dragostea ei de libertate, plătită fie şi cu preţul vieţii. Aşa că nu întâmplător spectacolul ales la Bucureşti a fost acesta.

—Era o mare iubitoare de operă, o spectatoare împătimită de teatru, de operă.

—Iaşul era foarte generos în această privinţă.

—Ea însăşi a jucat teatru în adolescenţă, în tinereţe. La spectacole şcolare sau organizate de diferite societăţi literare de pe atunci, însă din mărturiile pe care le-am strâns, rezultă că avea un talent extraordinar şi că a fost o actriţă formidabilă. Mimică, joc de scenă, intonaţie, avea absolut tot ce se poate cere unei actriţe desăvârşite, care capta o sală întreagă în roluri de comedie, de exemplu, rolul subretei din *Avarul* de Molière. E mai greu să stârneşti râsul, decât să faci lumea să plângă.

—E interesant, cu atât mai mult, cu cât poezia ei era atât de gravă. Dar probabil că exista în ea şi spirit ludic.

—Foarte, foarte mult. Ea are aceste două feţe, fără să fie o personalitate ascunsă, dimpotrivă, ea şi le arăta pe rând, apărea în aceste două ipostaze, cea de toate zilele şi cea care scria noaptea versuri. Ea scria noaptea. O faţă a zilei, solară, şi o faţă a nopţii, mai tainică, mai ascunsă. Chiar surorile ei spun că, descoperindu-i poeziile, au fost mirate că Magda, pe care ele o cunoşteau ca pe o explozie solară de râs şi de glume şi de farse, de viaţă, într-un cuvânt, de viaţă şi de veselie, putea să scrie asemenea versuri, faţa nocturnă a ei, profundă. Era, de fapt, faţa ei profundă.

—Casa din Strada Popa Nan, 49 a fost distrusă după anul 2000, în timp ce tot cartierul, deşi atât de aproape de zona demolărilor din Călăraşi, a

scăpat cu viaţă. Să vedem ce a mai însemnat casa dispărută pentru Magda Isanos.

—E păcat din mai multe puncte de vedere că această casă nu s-a păstrat. În primul rând, este casa în care ea a murit. În toamna anului 1944. După sejurul din anul 1941, ea a revenit la Bucureşti, tot cu o motivaţie tristă, a fost adusă aici de boala care se declanşase, după ce s-a întors la Iaşi, în toamna anului 1942. Un reumatism poliarticular care a degenerat apoi în boală de inimă, miocardită, şi a venit pentru a fi tratată aici, unde era întreaga ei familie, formată din doctori, şi unde avea posibilitatea să facă analizele şi tratamentul necesar.

—Şi părinţii şi surorile erau medici. Numai ea studiase altceva.

—Ea şi tatăl meu. Şi soţii surorilor, cu excepţia unuia, care a fost aviator, erau doctori. Un neam de doctori de diverse specialităţi. Surorile mai mici mai erau încă studente, sora mai mare era internă la Spitalul CFR, era îndrumată de profesorul Dimitriu, specialist în boli de inimă. Acesta a fost unul din motivele care au făcut-o să vină aicea, şi primul tratament al bolii făcut de doctorul Dimitriu a fost miraculos, o vindecare totală a reumatismului şi a simptomelor bolii cardiace. S-a reîntors la Iaşi, şi-a reluat activitatea, viaţa de acolo, pentru ca recidiva să vină în mai puţin de doi ani, fulgerătoare şi mult mai gravă decât prima fază a bolii, şi ea a venit din nou la Bucureşti, unde s-a internat. Între timp, şi familia ei, care se reîntorsese în Basarabia, a fost nevoită să se refugieze a doua oară, în 1944, tot în Popa Nan. Surorile Magdei Isanos nu părăsiseră casa, pentru că erau studente, iar cea mică, elevă, în Bucureşti. Astfel, în primăvara lui 1944, toată familia se afla din nou la Bucureşti, cu excepţia tatălui, Mihai Isanos, refugiat, de data aceasta cu întregul spital, la Jimbolia. Nu a durat mult şederea ei aici, şedere tristă, sub imperiul bolii, pentru că, după

bombardamentul din 4 aprilie 1944, au fugit din Bucureşti, mergând în judeţul Argeş, comuna Costeşti. De ce tocmai acolo, pentru că exista o hotărâre, nu ştiu exact de unde, că refugiaţii din Iaşi erau îndrumaţi către aceste zone, unde li se găseau şi locuinţe corespunzătoare. Magda Isanos a stat până în iunie la Costeşti, apoi, din iunie până în august, la Drăganu, ceva mai la nord.

—Apropierea frontului a determinat familia să se întoarcă, în condiţii foarte grele, în oraş.

—În septembrie, pe 12, cred, au revenit în Bucureşti, pentru că această comună, Drăganu, se transformase peste noapte în vad de trecere a trupelor sovietice către apus. Se poate imagina atmosfera, care se schimbase complet, şi condiţiile. Ea avea nevoie de linişte, înainte de orice. Au căutat să se întoarcă în Strada Popa Nan, unde au ajuns după un drum greu, ca pe vremea năvălirilor barbare, pentru că au mers prin păduri cu carele cu boi şi au ajuns aici ca la un liman. Însă nu a fost să fie limanul vieţii ei încercate, ea a mai trăit încă două luni. La 17 noiembrie 1944, a plecat, s-a stins, chiar în această casă. Într-una din camerele care dădeau spre stradă, camera din stânga, dinspre şcoală, cum priveşti din stradă spre casă.

—Şi ce s-a întâmplat apoi cu familia?

—Familia a rămas aici până în anii ’70, când v-am spus că această casă a fost vândută. În toţi aceşti ani, aproape un sfert de secol, ei au fost chiriaşi. Doamna Zamfirescu murise. Şi, bineînţeles, noul proprietar trebuia să vină în locuinţa sa. Ei au trebuit să plece şi casa, de aici încolo, a avut o istorie tristă. Proprietarii nu au rămas multă vreme aici. Ei au părăsit ţara, au plecat în străinătate înainte de decembrie 1989. Cum era legea atunci, casa a fost confiscată. Aproape un an, a rămas părăsită. Goală. Nu am avut şansa să descopăr asta la vreme.

—Ar fi fost şi şansa casei.

—Bineînţeles. Dacă nu ar fi fost reocupată, s-ar fi putut face ce trebuia şi nu a fost dus la îndeplinire, şi anume, conservarea ei într-o formă sau alta şi menţionarea, cum se obişnuieşte, printr-o inscripţie, a faptului că Magda Isanos a trăit şi a suferit aici şi s-a stins între pereţii ei. În 1990, casa a fost ocupată din nou, de data asta, de nişte familii mai puţin grijulii cu păstrarea ei. Ea suferise, încă dinainte de plecarea proprietarilor, nişte reparaţii care o urâţiseră cumplit. Era o casă în stil vechi, bucureştean, atunci când o locuiam noi, avea o terasă, era cu coloane şi arcade, marcate de nişte ornamente florale, avea o marchiză la intrarea din faţă, intrarea era şi ea înconjurată de nişte modele, încadrată frumos, iar ferestrele aveau deasupra, ca ancadrament, un ornament mai puţin obişnuit, eu cel puţin nu l-am mai văzut, poate că există şi în alte părţi, o pereche de dragoni care stau faţă în faţă, aşezaţi pe labe ca nişte sfincşi, şi par gata să-şi ia zborul. Din aceşti dragoni am izbutit să salvez un fragment, zăceau la pământ sfărâmaţi, şi vreau să-l păstrez. Este tot ce va rămâne din această locuinţă.

—Era o casă bucureşteană tipică pentru sfârşitul secolului al XIX-lea, făcută cu temeinicie, cu ziduri groase. Sfârşitul ei se aseamănă cu sfârşitul acelei case din Buzeşti, colţ cu Griviţei, unde a fost librăria, şi era şi un cinematograf, incendiată de locatarii ţigani, fără nici o ocrotire din partea statului, total indiferenţi la tot ce e în jur, incapabili să înţeleagă, pentru că n-au fost educaţi să înţeleagă, valoarea unui imobil de patrimoniu. Au dat foc, ca să primească alte case, iar clădirea este astăzi o ruină, invadată de copaci crescuţi între timp, parcă anume ca să arate de când zace astfel.

—Da, s-a întâmplat ceva foarte asemănător. Clădirea era într-adevăr solidă, cu grinzile şi bârnele ei de lemn. Şi toţi cei cu care am vorbit, vecinii din cartier, povesteau că a fost foarte greu

de zdrobit. Ce s-a întâmplat? În 1990, casa a fost ocupată de o familie venită de prin împrejurimile Bucureştiului, de prin nu ştiu ce comune. Erau mai multe familii, de fapt, într-un singur clan. Şi, instalaţi aici, au început să construiască împrejurul casei tot felul de cămăruţe, cocioabe, ca să-şi poată adăposti tot clanul. Nu s-a putut face nimic, adică, proprietarii casei, familia Radu, care se află actualmente în America, şi urmaşa familiei, doamna Rodica Vasilescu, n-au putut să obţină hotărârea de eliberare a casei. Au obţinut, bineînţeles, retrocedarea, dar, pentru a elibera casa de aceşti ocupanţi insistenţi, numeroşi, ilegali şi disperaţi, nu au izbutit să obţină o hotărâre decât de la tribunalul de la Strasburg. Curtea de acolo a decis evacuarea familiei rome care ocupa casa, şi această familie s-a răzbunat pe casă, dându-i foc. După incendiu, tot ei au cerut proprietarilor despăgubiri, în valoare foarte mare, pentru reparaţiile pe care le făcuseră în urma focului. Disperaţi, proprietarii au decis să scape de ei într-un mod mai deosebit, drastic, o măsură ultimă, zic eu, şi disperată: le-au spus să dărâme clădirea şi să-şi recupereze din ea materialele, care urmau să acopere astfel despăgubirile cerute. Aşa a început dărâmarea casei, în toamna-iarna 2001. Şi cine trecea pe stradă putea să vadă câteva din coloanele şi arcadele terasei şi un morman mare de moloz, împreună cu gunoaiele care se strâng prin asemenea locuri.

—Gardul de fier forjat a rămas intact. I s-au adăugat două porţi înalte de metal, astfel că, acum, nu mai e un maidan unde unii veneau şi luau ce se mai putea lua, iar alţii îşi aruncau gunoaiele. Acum, e un loc care aşteaptă.

—Casa din Popa Nan 49 a avut, către sfârşitul existenţei ei, o tresărire de frumuseţe şi de spirit, tocmai prin faptul că şi-a dezvăluit ornamentele vechi, coloanele astea, care au rămas în picioare simbolic. Ceva din sufletul ei cred că va rămâne,

cu toate că aici proprietarii, împreună cu o firmă de construcţii, vor, după câte am auzit, să construiască o clădire modernă, probabil cu multe etaje, în formă de *L* şi poate că, peste puţină vreme, nici nu vom putea să ne imaginăm cum arăta locul. Când am discutat despre casă, cu vecinii, întrebându-i ce s-a întâmplat acolo în ultimii ani, una dintre doamne mi-a spus un lucru impresionant, mi-a spus că pe zidul acestei case scria: *Aici a locuit scriitoarea*…Nu a reuşit să-şi amintească numele, mi-a şi spus că nu-l ţine minte, dar că a văzut cu ochii ei scrisul. Am întrebat-o cu ce literă era scris şi pe ce anume. N-a putut să dea un răspuns clar, era limpede că ea îşi imaginase această inscripţie, care nu a existat niciodată. Dar faptul că în mintea unor oameni care au locuit în preajma casei inscripţia există încă, spune mult despre legenda pe care ea a adăpostit-o, chiar şi în condiţiile astea şi chiar şi după ce nu mai este. Probabil că se va mai povesti o vreme că pe zidul acestei case era scris: *Aici a locuit marea poetă*. Nimeni nu mai poate verifica adevărul.

Aurelia Alexandrescu şi casa din Precupeţii Vechi

Pe locul fostului bloc Carlton, în noul bloc Carlton, ajuns şi el destul de vechi acum, la etajul patru, în odaia luminoasă, mobilată cu numai câteva piese stil, delicate, mă primeşte o doamnă subţire, palidă, obosită. Un zâmbet dulce, abia ghicit, îi înfloreşte pe buze. Îmi arată fotografii din tinereţe. O femeie de o frumuseţe spectaculoasă, cu acelaşi zâmbet, dulce şi stăpânit. Pare o mare actriţă de la Hollywood, graţioasă şi sigură de sine. Nu a fost actriţă, dar a trăit în luminile teatrului, a fost soţia regizorului Sică Alexandrescu, a vegheat la liniştea lui, i-a păzit casa, a creat ambianţa. Bucureşteancă de viţă, doamna Aurelia Alexandrescu are ce povesti, mai întâi, şi mereu, despre Maestru, despre colecţia lor de artă, despre prietenii de familie, actori, publicişti, scriitori, dar şi despre oraşul copilăriei ei, despre familia armonioasă în care s-a născut.

—Am să încep cu începutul. M-am născut la Bucureşti, părinţii mei s-au născut în Bucureşti, Andrei Cernea şi Charlotta. Ei au avut trei copii, dintre care unul, sora mea, Irina, a murit la 26 de ani. Ne-am trăit copilăria cu toţii în Calea Floreasca numărul 59, o casă cu un etaj, la stradă, din care priveam tot spectacolul străzii. Eram fericiţi, cu părinţi buni, care aveau grijă de noi… Dar, mai întâi, să încep cu începutul începutului: m-am născut în Bucureşti, la *Clubul Agricol*, actualul *Restaurantul Cina*. Sau, mai bine zis, lipit de actualul restaurant. Părintele meu ţinea bufetul acelui club. La vârsta de cinci ani, ne-am mutat în Calea Floreasca 59, unde am petrecut anii copilăriei, frumoşi, în familie. Părintele meu, între timp, a progresat şi a luat în custodie *Restaurantul*

Continental, unul dintre cele mai bune restaurante din Bucureşti. La maturitatea mea şi bătrâneţea lui, devenise restaurantul actorilor. După spectacol, după ora 11, se adunau de la toate teatrele, şi se încingeau discuţii interesante despre piese, despre autori, şi eu nu lipseam, pentru că mă interesa, mai cu seamă fiind măritată cu Sică Alexandrescu.

—Să mai zăbovim puţin lângă *Restaurantul Cina*. Înţeleg că tatăl dumneavoastră locuia acolo, la Club, cu întreaga familie. Aţi fost primul copil al familiei?

—Primul copil a fost sora mea, Irina, care a murit la 26 de ani. Era avocată. S-a măritat cu Andrei Niculescu Duvăz. După doi ani de căsătorie, au dorit un copil, dar nenorocirea a făcut ca trupul ei să nu suporte acest lucru şi copilul i-a mâncat tot calciul, iar la naştere, cu cinci zile înainte de naştere, a făcut o hemoptizie, i s-a scos copilul, iar ea a murit. Atunci, eu am luat copilul, în vârstă de numai cinci zile, l-am adus la sora mea în casă şi l-am crescut patru ani de zile.

—Unde este copilul acum? Nepotul dumneavoastră de soră.

—Copilul, să vă spun, e un copil reuşit, dar fără sentimentul cel puţin al recunoştinţei. Nu m-a vizitat, n-a vrut să ştie cine sunt, iar el, la rândul lui având un băiat, cu acela m-am înţeles şi vine din când în când la mine. Ei locuiesc la Londra şi vin din când la părinţii lor, adică la cumnatul meu, Andrei Niculescu Duvăz, în Bucureşti. Desigur, cumnatul s-a recăsătorit. Nu asta m-a deranjat atât de mult, ci faptul că nepotul meu, pe care l-am crescut patru ani de zile la Predeal, dat fiind că mama lui a murit în mod dramatic, nu are nici un sentiment pentru mine. Nu a venit niciodată să mă vadă.

—Sper că aţi avut totuşi parte de recunoştinţă, din partea altor oameni de care aţi fost alături.

—Am avut parte, doamnă, de bunătatea lui Dumnezeu, pentru că mi-a dăruit un soţ atât de

bun, care a avut grijă de mine, eu fiind cu o sănătate fragilă, m-a înzestrat, ca să spun aşa, pentru restul vieţii. Şi mutându-mă aicea cu fratele meu, după moartea soţului meu, în împrejurări vitrege, am dus totuşi, datorită grijii soţului meu pentru mine, o viaţă foarte, foarte frumoasă şi bună, călătorind în fiecare an. Din nefericire, de patru ani, fratele meu a plecat definitiv. Şi abia atunci am rămas cu desăvârşire singură. Eu am fost al doilea născut, el, al treilea. Toţi copiii s-au născut aici, la *Clubul Agricol*, iar când eu am împlinit cinci ani, ne-am mutat cu toţii în Floreasca.

—Aspectul restaurantului *Cina* aduce cu ceea ce era pe când tatăl dumneavoastră lucra acolo? Recunoaşteţi, astăzi, locul?

—Dacă îl recunosc şi astăzi? Da, doamnă, era un cartier poate mai mărginaş, pe atunci, şi nu s-a schimbat mult.

—Cum vă amintiţi casa asta în care aţi văzut lumina zilei?

—Noi locuiam în camerele *Clubului Agricol* care dădeau spre *Cina*. Şi atunci, trăiam şi viaţa de la *Cina* şi viaţa de la *Clubul Agricol*. Acest club pornea din Strada Franklin, din faţa Ateneului Român, şi sfârşea în faţa Grădinii Boema, Strada C.A.Rosetti, fostă Clemenţei

—Lângă Grădina Boema, unde e Casa Theodor Aman.

—Da. Clădirea noastră avea un turn înalt, prin uşa căruia personalul de rând intra în Club.

—Turnul se vede şi astăzi. Nu ţinea, aşadar, de Restaurantul Cina, ci de Club.

—Da, da, se vede. Doresc să-l vizitaţi, să-l vedeţi. Cred că e o clădire de sfârşit de secol XIX. Moşierii, marii latifundiari, intrau din Strada Franklin în Club. O alee pietruită, cu trăsuri elegante, care se opreau în faţa unei intrări monumentale, cu trepte ce duceau la saloanele clubului. Încăperile erau căptuşite cu lemn frumos

sculptat, iar tavanul avea ventilatoare mari, ca în clădirile coloniale de la sfârşitul secolului XIX. Copil fiind, priveam încremenită la aceste frumuseţi, mă plimbam prin clădire, acolo unde moşierii îşi petreceau după-amiezile, în discuţii şi jocuri de cărţi, până seara târziu. La plecarea lor de la club, reveneau trăsurile şi ieşeau prin spate, prin Strada Rosetti. În dreptul acelei frumoase intrări, deasupra era un coviltir, o copertină, pentru a-i proteja pe cei din trăsuri de soare sau de ploaie. Acest club, mult mai târziu, cam prin 1975, a devenit o cantină a actorilor. Acum nu ştiu ce este acolo. Dar, în linii mari, din afară, nu s-a schimbat prea mult, aşa cum nu s-a schimbat nici casa în care a locuit soţul meu împreună cu mama lui şi cu sora lui. Ei au locuit în Strada Aurel Vlaicu, numărul 24, fosta casă a muzicianului Wachman, ale cărui iniţiale sunt imprimate în metal pe poarta intrării. Acolo a locuit Sică până s-a căsătorit. Locuia cu mama lui, doamna Alexandrina Păltineanu, o distinsă profesoară, de o educaţie şi o fineţe aparte, pe care i le-a transmis fiului ei, care o adora. Atunci când m-am măritat, deşi ea era destul de în vârstă, optzeci şi patru de ani, a venit la vila noastră, la Vila Cernea din Predeal, unde am avut cununia şi unde au fost invitaţi toţi marii regizori ai timpului aceluia, Soare Z. Soare, şi alţii, prietenii de zi cu zi şi de discuţii interminabile. Aceste discuţii au continuat şi după ce m-am măritat, în casa din Precupeţii Vechi, care era primitoare şi luminoasă şi frumoasă, cum spune şi domnul Parizescu, în interviul pe care mi l-a luat acum o lună de zile. Discuţii interminabile, mese peste mese, pentru că, atunci când ieşeam de la teatru, ori ne duceam la restaurant şi ne întâlneam atunci absolut cu toată actorimea capitalei, ori acasă, unde se încingeau discuţiile, se făcea ziuă şi nu ne mai ajungea timpul. Eu asistam cât asistam, dar mă retrăgeam, pentru că nu mai puteam rezista la tot.

—Aş vrea să zăbovim şi la *Restaurantul Continental*, care era acolo unde este şi astăzi, în hotelul cu acelaşi nume.

—Unde este *Hotelul Continental* şi unde este şi o grădină foarte frumoasă, mergeam des acolo. Mai întâi, îmi făcea plăcere că era locul unde lucra tatăl meu şi, pe urmă, lumea care venea, aleasă, de gust, de îmbrăcăminte, de conversaţie, era o dovadă de calitate a timpului în care trăiam.

—Tatăl dumneavoastră vă vorbea de munca lui? El a intrat în istoria Bucureştilor, ca prezenţă aparte în restaurantele timpului, e pomenit în memoriile unor scriitori, apărând să-şi salute clienţii preferaţi. A lucrat şi la celebrul restaurant Enescu.

—Da, îmi povestea despre munca lui. El era în combinaţie cu doi tovarăşi. Unul, îmi aduc aminte, era Marin Canciovici, şi aveau acest restaurant în întreprindere. Tatăl meu a condus restaurantul până a început războiul, în ’41. Fiind şi obosit şi suferind de inimă, s-a retras. Dar, de-a lungul timpului, a cunoscut în restaurant toată floarea literaturii române, tot ce era mai fin, mai ales, conversaţiile acelea, în care uitai de sine, ascultându-le.

—Vizavi era Teatrul Naţional, *Continentalul* era cel mai apropiat, atrăgea actorii.

—Da, sigur. Exista, prin filiera tatălui meu, o adevărată tradiţie, tatăl lui fiind mai întâi actor al Teatrului Naţional, cunoştea toată pleiada de actori care venea la restaurantul tatălui meu. Şi nu numai cei de la Teatrul Naţional, ci şi de la celelalte teatre care mai erau în jur, cum era Teatrul Comedia de pe vremuri.

—Alături de soţul dumneavoastră, aţi bătut Bucureştii pentru a achiziţiona tablouri, era o pasiune împărtăşită de soţii Alexandrescu. Cam prin ce anticariate intraţi?

—Era un anticariat chiar în aşa-zisa curte a Teatrului Comedia. De acolo şi-a luat foarte multe

tablouri soţul meu. Şi era şi foarte comod, pentru că păşea din teatru drept în anticariat. Şi, ştiind patronul acelui anticariat că e amator, totdeauna îi punea deoparte ce era mai frumos, ce era mai bun şi atuncea, fiind eu, care îl însoţeam pe soţul meu în teatru dimineaţa, la repetiţii, şi seara la spectacole, că mă ştia toată lumea, mergeam împreună şi ne uitam la tablouri şi desigur că el avea ultimul cuvânt. Eu eram numai un consultant, ca şi la piesele pe care le punea. Totdeauna mă întreba, dar niciodată nu ar fi făcut o nedreptate, pentru că aş fi spus eu, sau ar fi spus cineva, ceva, totdeauna făcea cum credea el că e bine.

—Viaţa dumneavoastră se desfăşura în bună parte la teatru. Tot în teatru v-aţi şi cunoscut.

—Da, pentru că venise la Bucureşti *Comedia Franceză* cu Ventura. Eu eram fată tânără, amatoare de teatru. Eram la teatru şi, fiindu-mi recomandat, după cum aţi văzut, în fotografii, cum arătam, m-a întrebat dacă doresc să fac teatru. Eu nu doream, iar pentru el, era o formulă de a atrage tineretul. Eu, având douăzeci şi unu de ani, iar el având cu douăzeci de ani mai mult decât mine. După doi ani de la acea seară, ne-am căsătorit, la vila Cernea, a părinţilor mei.

—Dar, vedeţi, deşi aţi răspuns că nu doriţi să faceţi teatru, toată viaţa dumneavoastră a fost legată de teatru.

—Da, am fost alături de teatru, dar nu în teatru. Nu m-am amestecat în teatru, nici în distribuţii, nici în păreri absolute. M-a consultat, mi-am spus părerea, poate, uneori, bună, alteori mai puţin bună, iar el alegea ceea ce trebuia. Am rămas prietenă cu actorii Carmen Stănescu, Radu Beligan. Vreau să accentuez admiraţia lui Sică pentru talentul exploziv al tânărului actor Radu Beligan, mi-amintesc că l-am văzut într-un spectacol, unde juca cu Iancovescu. Nu-mi mai aduc aminte numele piesei. Am fost prieteni buni cu familia Niky Atanasiu, cu a cărui soţie am

rămas prietenă. La noi în casă, veneau Petru Dumitriu, dulcele şi amabilul scriitor Mircea Ştefănescu, cu soţia lui, Cocuţa, şi mulţi, mulţi alţii.

—Toată această lume venea în Precupeţii Vechi. Povestiţi-ne despre această casă. Aţi venit aici direct din Calea Florească? Sau aţi locuit şi în casa din Aurel Vlaicu, numărul 24?

—Nu am locuit acolo, în Aurel Vlaicu, am stat, imediat după căsătorie, tot pe Strada Aurel Vlaicu, la un bun prieten al soţului meu, regizorul Nicuşor Constantinescu. El ne-a adăpostit un an, până când am putut să ne organizăm casa noastră din Precupeţi. Această casă a lui Nicuşor Constantinescu era impozantă, foarte frumoasă, cu gust aranjată. Era casa soţiei lui. Vilă tip 1900, cu o grădină, cu trepte la intrare, cu o intrare făcută să poată trage o trăsură, pentru că, totuşi, pe vremea aceea, acest mijloc de locomoţie mai exista. Mi-a făcut multă plăcere să stau acolo un an de zile. După care, fiind gata casa din Precupeţii Vechi, am plecat acolo.

—Cum era casa din Precupeţii Vechi?

—Era o casă plasată în fundul curţii, cu un etaj, care dădea, mai întâi, în spaţiul consacrat orătăniilor, iar după aceea, urma o grădină cu flori.

—Era casa dumneavoastră de zestre. Fusese anume construită de tatăl dumneavoastră, sau fusese cumpărată?

—Era construită de vrednicii mei părinţi, care au muncit până la adânci bătrâneţi, şi le-a fost luată de Stat, ca şi când ar fi fost nişte borfaşi.

—Îmi pare rău că v-am tulburat cu această amintire.

—Mă lupt, dragă doamnă, mă lupt de opt ani de zile să recapăt numai casa în care am stat eu, din tot ce am moştenit de la părinţi, şi statul nu mi-a făcut încă dreptate. Pentru că mi-a fost naţionalizată, am fost dată afară, şi s-a terminat.

—Această casă ar fi trebuit să devină un mic muzeu, spre cinstirea artistului şi pentru a prezenta lumii colecţia sa admirabilă de pictură. Dar, totul s-a risipit. Cum arăta casa în timpurile ei bune, mai ales că, timp de un an de zile, împreună cu părinţii dumneavoastră, v-aţi ocupat de amenajarea ei?

—Da…Intram, doamnă, pe nişte trepte, dădeam într-un mic holişor, unde lumea, invitaţii îşi punea hainele. Intram apoi într-un living room mare, unde era aşezat un pian, aşa cum se purta pe vremuri, cu fotografii deasupra, iar din acest living, care mai avea două fotolii şi o canapea, în fund, urca o scară, care ducea la etaj. Dar, din acest living, se făcea sufrageria, care era atât de frecventată şi atât de plină totdeauna, de prieteni, desigur, actori, scriitori, lumea apropiată nouă. Când urcam scara, ai cărei pereţi erau tapisaţi cu tablouri, pentru că nu mai aveam unde să punem tablourile, atât de multe erau, ajungeam în *bureau.* Era biroul lui Sică, cu o bibliotecă impresionantă, mii de volume, din care, după moartea lui, am donat multe Institutului de Teatru, şi fiecare carte are ştampila *Sică Alexandrescu*. Şi acest birou avea biroul propriu-zis, piesa de mobilier, în stil franţuzesc, pe care l-am donat Muzeului din Râmnicul Vâlcea, de unde era soţul meu. Din acest birou, se făcea dormitorul soţului meu, un pat pe care îl am şi astăzi, *récamier*, iar din odaia lui dădeam în odaia mea, care era mult mai simplă, şi în care mă odihneam. Această casă a încăput pe mâinile…Dar nu mai vorbesc, pentru că nu are rost.

—Să coborâm în grădină, pentru că soţul dumneavoastră era des pe acolo, îşi începea ziua în grădină.

—La ora 5 dimineaţa, doamnă, atunci se trezea. Două ore citea, în fiecare zi, după care, închidea cartea, lua căţelul *de serviciu*, pentru că era mereu altul, cu trecerea anilor, şi mergea la orătănii, le dădea din mână fiecăreia, boabe, îşi umplea, pe

urmă, ochii, de grădina de trandafiri, aveam o mătuşă care adora florile şi le îngrijea, iar apoi, după ce termina aceste plimbări, venea înapoi în casă şi se pregătea să plece la teatru, cu maşina lui.

—El şofa?

—Da, el şofa. Pleca la repetiţii, iar eu plecam după el ceva mai târziu, pe la zece şi jumătate, unsprezece.

—Îi plăcea să vă ştie acolo, în sală, în preajma lui?

—Da. Dar şi mie îmi plăcea să fiu în sală şi, în special, alături de el. După masă, regulat, se odihnea, între şase şi şapte, iar la ora şapte plecam la teatru, la spectacol. Eu dădeam ziua bună la toată lumea, la actori, mă cunoşteau, îi cunoşteam pe toţi, pe Giugaru, pe Elvira Godeanu, pe Carmen Stănescu.

—Erau respectate multe ritualuri în viaţa dumneavoastră, la teatru şi la *curtea* din Precupeţii Vechi.

—Aşa era. În aceeaşi curte, trebuie să spun, am avut plăcerea să locuiesc cu verişoara mea, al cărei băiat este Florin Mihăilescu, un băiat şi un nepot mult drag mie şi pe care îl păstrez în inima mea.

—Prin ei am ajuns la dumneavoastră, prin el şi soţia sa, Florina. Şi ei vă iubesc foarte mult. Curtea dumneavoastră era destul de încăpătoare ca să adăpostească şi alte rude.

—Mai aveam o mătuşă. În afară de mama mamei lui Florin, mai era sora ei, mătuşa Katty, care stătea într-o casă chiar lipită de casa noastră. Ea ne-a ajutat foarte mult şi îi port o amintire duioasă şi o recunoştinţă.

—Erau, cum se obişnuieşte, în aceeaşi curte, case gemene?

—Nu, nu erau case gemene, nu semănau între ele. Erau casele unor oameni care, pe măsură ce strângeau puţin avut, îşi construiau, în primul rând, casa, baza familiei. Şi atuncea, fiind curtea lungă, erau mai multe corpuri de casă şi mai multe

familii, cu care am trăit întotdeauna în armonie, şi mi s-a rupt inima când a trebuit să plec forţat de acolo.

—Ar trebui să spuneţi desluşit cum s-au petrecut lucrurile.

—Da, am să vă spun cum s-a întâmplat. În vara anului 1973, am fost invitaţi la un prieten, la Cannes, în Franţa. Soţul meu, după patru zile, a murit, de infarct. Eu am venit singură, de la Nisa, până la Orly, cu un avion, de la Le Bourget până la Bucureşti, cu alt avion, îndurerată. Ajunsă acasă, după trei zile, am primit ştirea că să evacuez casa. Mi s-a dat explicaţia că voi fi naţionalizată.

—În 1973? Se mai vorbea de naţionalizare în 1973?

—Cât trăise soţul meu, ne-au lăsat în pace, dar cei de la ICRAL au pândit momentul când el a dispărut şi eu nu mă mai puteam apăra. Şi m-am judecat doi ani de zile, după care am avut norocul, tot pe numele lui Sică Alexandrescu, să găsesc această casă, unde stau acuma, dar, pentru că vremurile au fost vitrege, a trebuit să vând această casă, cu dreptul de a locui în ea până la sfârşit. Am avut sute de tablouri, pe care, multe, multe le-am donat, dar alte multe le-am oprit, am vândut foarte multe, iar cu banii primiţi pe ele, cu fratele meu, Andrei-Victor, am bătut străinătatea, douăzeci de ani de zile, în fiecare an. Deci, m-am răzbunat, oarecum, pe viaţă, pe toate mizeriile îndurate.

—Vă admir că aţi procedat astfel. Celelalte rude din Strada Precupeţii Vechi au avut mai mult noroc? Au rămas acolo?

—Doamnă, rudele, din păcate, au murit. Pentru că erau mai bătrâne decât mine. Eu am rămas singura din toată familia, am 86 de ani şi trăiesc numai cu gândul. Câteodată e greu, când rămâi singur, fără oamenii pe care i-ai iubit şi care te-au iubit. Mi-a rămas numai Florin Mihăilescu, el îmi este de suflet. Am şi o prietenă bună, doamna

Elena Bălan, care, cu grijă, mă ocroteşte şi îmi face viaţa mai uşoară.

—Terenul din Precupeţii Vechi fusese cumpărat sau moştenit de familie?

—Terenul fusese cumpărat de părinţii mamei mele, un teren foarte mare, pot să spun imens. Şi din acest teren, o parte a fost ocupată de clădiri, a doua parte, de curte, unde v-am spus că trăiau acele păsări fără moarte, ele mureau de bătrâneţe, pentru că nu le tăiam niciodată, le creşteam pentru frumuseţea lor, erau două biblici, două găini, două raţe, două gâşte, doi curcani, erau perechi. Pe urmă, venea o grădină imensă, cu flori. Trandafiri, garoafe, ochiul boului. Era proprietatea bunicilor mei.

—Cum se numiseră bunicii dumneavoastră?

—Părinţii tatălui meu se numiseră Csere, erau veniţi din Ardeal, iar tatăl meu, când a venit în Muntenia, când a dispărut dominaţia habsburgică, a simţit nevoia, ca român, să vină în România veche, şi şi-a luat numele de Cernea.

—În schimb, bunicii dinspre mamă erau ceva mai vechi bucureşteni. Curtea din Precupeţii Vechi fusese zestrea ei, ei cum se numeau?

—Numele lor era Molda. Pe mama o chemase, ca fată, Charlotta Molda. Avea o soră, Ana, şi un frate, Ştefan, care a făcut armata la Praga, şi a cărui fotografie o am şi astăzi. Familia Molda venise la Bucureşti înaintea familiei Cernea. Din nenorocire, s-au stins din tinereţe. Singura care a rămas a fost mama mea, cu această casă cu curte imensă. Înainte, locuiseră în altă parte, în oraş, eu nu ştiu unde. M-am născut mult mai târziu, i-am găsit aici.

—Ale cui erau atunci rudele alături de care locuiaţi?

—Ele se înrudeau cu familia noastră după tata. Mama lui Florin îmi era verişoară, iar el, adorabilul copil, ne înveselea şi ne umplea viaţa.

—Grădina casei aceleia mai există şi astăzi?

—Există şi astăzi, a luat-o şcoala de alături, au luat toată grădina, a rămas numai curtea, în care s-au construit nişte garaje, sunt nişte resturi de materiale, o neglijenţă…Aşa că nu m-am mai dus niciodată pe acolo.

—Dumneavoastră aveţi harul de a amenaja admirabil o locuinţă. Şi aici aţi aranjat foarte frumos totul. Deasupra Bulevardului Bălcescu, peste drum de noua, să zicem, clădire a Teatrului Naţional. Aţi locuit însă pe mai multe străzi bucureştene pline de farmec, Strada Franklin, Calea Floreasca, Strada Aurel Vlaicu, Precupeţii Vechi…

—Da. Şi, pentru mine, cea mai dragă imagine din Bucureşti este locuinţa mea, cu strada, curtea, grădina, casa din Precupeţii Vechi. Casa plină de căldură şi lumină, cu frumuseţea pânzelor atâtor pictori mari, cu bucuria de a trăi în mijlocul prietenilor şi a familiei iubite, bucurie ce mă va însoţi în eternitate.

Cu Maria Banuş
pe malul drept al Dâmboviţei

Acasă la Maria Banuş, spre vară, când revine în oraş, de departe, din Franţa. Nu vorbim despre distanţe, nici despre dor, nici despre înstrăinare. Acum este acasă, parcă nu a lipsit niciodată, în aceste odăi şi-a scris cărţile şi şi-a crescut copiii, plecaţi şi ei departe. Ferestrele holului vast sunt umplute până la refuz cu acoperişele Străzii Cristian Tell. Şi printre pantele metalice, nete, geometria amplă şi variabilă, după cum bate vântul, a crengilor unor arbori bătrâni.

—Se ştie că Bucureştii sunt tot atâtea oraşe câţi oameni le privesc. Cum este oraşul Bucureşti pentru dumneavoastră?

—Cum este şi cum a fost, pentru că Bucureştiul, pentru mine, se întindea pe malul drept al Dâmboviţei, pentru că acolo mi-am petrecut copilăria, adolescenţa, prima tinereţe, adica într-una din părţile Bucureştiului, în cea mai mare parte demolată de nebunia ceauşistă, şi care e departe de a fi ceea ce a fost. Eu am copilărit în acea parte a Bucureştiului unde era Piaţa Mare, denumită mai târziu Piaţa Unirii, cartierul Bibescu Vodă

—Din care a rămas atât de puţin, câteva case, numai.

—Da, da, da, pentru mine una e tragic când merg prin acele părţi. Acolo am descoperit eu lumea, pentru mine, Piaţa Mare (care era gard în gard cu acea curte *a mea*, foarte colorată, foarte vie, unde trăiau mici funcţionari, oameni de bursă, meşteşugari, era o curte aşa, foarte eteroclită pentru mine, ca şi Piaţa Mare, spre care uneori puteam privi prin gardul nostru, pe acolo priveam lumea aceea, universul acela al Pieţii Mari sau în

care pătrundeam uneori de mână cu mama sau cu tata) era un univers mirific şi terifiant. Asta este viziunea pe care am avut-o eu despre Bucureşti şi cu care am rămas şi mai departe, şi era ca o reproducere a existenţei în general, o existenţă foarte colorată, foarte vie, foarte impregnată de balcanism, acest Isarlâc al meu era Bucureştiul, cu accentele lui de mare vitalitate şi cu explozii de viaţă şi uneori de moarte, toate astea mi-au devenit, treptat, consubstanţiale. Pentru mine, Bucureştiul e universul meu. Oriunde m-aş duce, sau atunci când scriu despre alt oraş. Am scris, de pildă, ceva despre Paris, mi s-a cerut să scriu ceva despre Paris, pe care îl cunosc, nu foarte bine, dar îl cunosc. Şi am scris ceva despre vechile *Hale din Paris*, care au fost mutate, după cum se ştie, erau şi ele foarte pitoreşti. Scriind despre Halele Parisului, n-am putut s-o fac decât având dinaintea ochilor Bucureştiul, gândul m-a dus, comparând tot timpul firmele care erau acolo cu acel *Vulturul de Mare cu peştele în gheare,* magazinul din apropierea pieţei, magazinul care mă fascina, avea o firmă cu un vultur care ţinea pe bietul peşte, îl teroriza, era cu ghearele înfipte în el, era ceva de neuitat. După ce ne-am mutat din Fundătura Bibescu Vodă, aceea a Pieţei Mari, am locuit nu foarte departe, în Antim, Strada Antim. Nici ea nu mai există în totalitate. Nimic nu mai există. Nici nu mă mai descurc când merg pe artera aceea, cum naiba se numeşte, Victoria Socialismului, sau acuma, cum îi spune, care merge spre marele monstru, care urcă spre marele monstru, Palatul Parlamentului. Nici nu-mi vine să cred că e destul să treci între două blocuri şi ai în faţă, am în faţa mea locul acela. Noi eram peste drum de Mănăstirea Antim, şi deodată mă pomenesc cu Mănăstirea Antim în faţă şi îmi spun: sunt pe locul vechii noastre căsuţe, colţ cu Strada Petre Locusteanu, era o altă străduţă, cu pietre de râu, cu iarbă şi muşeţel care creşteau printre pietre, pe

Strada Petre Locusteanu, acolo unde era şi Seminarul, unde erau băieţii care învăţau la Seminarul Mânăstirii Antim, vizavi de noi, şi nu înţeleg cum poate să fie asta, să mă aflu acolo, în faţa Mânăstirii Antim, iar casa noastră să nu mai fie acolo. S-a schimbat totul, e altceva, e altceva, nu e oraşul scump mie, oraşul unde am descoperit lumea.

—Încă de la primele dumneavoastră poezii, Bucureştiul, chiar nenumit, palpită în trăirile poetului de cincisprezece, de nouăsprezece ani.

—Bucureştiul palpită? Este normal, pentru că este viu. Cum ţi-am spus, e viu, e parte din mine, am descoperit prin el lumea, cum să nu palpite! Şi palpitaţiile lui sunt uneori normale, alteori chiar neregulate, chiar paroxistice, pentru că firea mea seamănă cu firea acestui oraş, care e atât de contrastant, sunt atâtea elemente în el care se opun şi care dau calitatea şi farmecul, aş spune, oraşului. E aceasta propensiune a lui, o faţă e spre Orient, o faţă spre Occident, cu tot ce însemneaza asta, Orientul şi Occidentul. Asta-i dă profilul lui, îi dă şarmul şi îi dă, poate, şi o anumită tensiune şi luptă interioară între răsărit şi apus, între o anumita indolenţă orientală şi o trepidaţie occidentală. Nu vorbesc numai despre aspectele arhitectonice ale Bucureştiului, ci de toată viaţa lui, de tot ce însemnează caracterul, temperamentul oraşului cu care mă identific. Oricât de mult aş sta, şi acum, în ultimii ani, prin forţa lucrurilor, prin anumite date biografice ale mele, stau mai multe luni în fiecare an, în Franţa, pe care o iubesc, ca noi toţi românii, dar acasă e totuşi aici. Zic *e totuşi* şi pun acest *totuşi*, pentru că s-a schimbat atât de mult stilul de viaţă, viaţa, aspectul, tot ce mă înconjoară în Bucureşti şi, sigur, oamenii, încât sunt *aproape acasă* aici. Parcă aş spune că nicăieri, nici chiar în oraşul meu de care sunt atât de legată, nu mai sunt deplin acasă, pentru că permanent se derulează în mine, probabil ca-n orice om de-o vârstă foarte

înaintată, se deruleaza scene, peisaje, situri din ce era Bucureştiul altădată şi cum este acuma, şi acest film atât de contrastant are ca efect stări foarte contradictorii de bucurie de a fi acasă şi de strângere de inimă că multe, multe nu mai sunt aşa cum au fost altădată.

—Când vă gândiţi la Bucureşti de departe, ce imagine vă revine în mod special, definitoriu?

—Este ceea ce spuneam înainte, cu ceea ce am început şi, cum se zice, nu întâmplător, pentru că acest târg, această piaţă care izbucneşte în culori, în strigăte, într-o revărsare de abundenţă, de brutalitate, de frăgezime, de tot ce mi s-a imprimat ca noţiune, ca idee, ca senzaţie, de târg, de piaţă mare, de viaţă colorată şi contrastantă, cum îţi spuneam înainte, toate aceste senzaţii sunt transformate şi într-un fel de simbol, de emblemă, de model al marelui univers al vieţii sociale, şi nu numai a noastră, românească, bucureşteană. Poţi să-i simţi sfera, toată viaţa socială, de fapt, este bazată pe târg, pe înţelegere, *îmi dai, îţi dau*, pe acest schimb, pe această vivacitate. Sigur, aici purtând amprenta noastra de *la porţile Orientului,* în care ne aflăm şi care nu m-a stigmatizat, mi-a dat amprenta, m-a format, sunt o bucureşteancă.

—Vorbeaţi de Strada Bibescu Vodă, de Antim, ce alte adrese bucureştene aţi mai avut?

—După aceea, ne-am mutat din Antim pe Splaiul Independenţei, pe lânga Arhivele Statului, adica la poalele Arhivelor Statului, într-o mică vilă, casă cu un etaj şi jumătate, casă mai mică. Era casa mamei.

—Făcută de bunicii dumneavoastră?

—Nu, nu, nu. La bătrâneţe, mama şi cu soţul ei, tatăl meu vitreg, din banii adunaţi şi cu ce au luat când s-a vândut căsuţa din Antim, şi-au făcut o casă cu un etaj. Într-un apartament locuiau ei, iar unul era închiriat. Ei, era nimica între vilele frumoase de alături, casa asta a lor, era între o casă mare, foarte frumoasă, cu etaje, şi o vilă foarte

frumoasă a inginerului Aurel Beleş, care a fost un inginer foarte important, nu mai există, el a lăsat şi cărţi foarte importante. Un inginer specialist în seismologie, în statica imobilelor. El a prevenit autorităţile şi că se vor dărâma cutare şi cutare imobile, datorită unor slăbiciuni de structură, şi, chiar în cutremurul din 1940 şi, pe urmă, în cutremurul din 1977, blocurile citate de el s-au dărâmat, că nu s-a ţinut seama de avertismentul lui şi de faptul că el a dat alarma. Ei bine, tot Splaiul acesta al Independenţei, la poalele Arhivelor Statului, şi mai încolo, spre Institutul Babeş, spre Cantacuzino, care sunt pe chei, a fost demolat prin aceeaşi acţiune nebunească şi criminală a lui Ceauşescu, şi a căzut şi casa care, o parte, era a mamei, o parte nu mai era a mamei, pentru că această casă a suferit, şi nu numai casa, a suferit nu numai de la nebunia lui Ceauşescu, a suferit şi de o anumită mentalitate pe care noi o aveam la un moment dat, pentru că am donat statului unul dintre apartamente, socotind că noi nu avem de ce să fim proprietari. Era oarecum demenţială şi o hotărâre ca asta, dar, în orice caz, mama mai avea un apartament, pentru ea. Ultimele ei zile acolo şi le-a petrecut, în casa aceea. Ei bine, nu mai există nimic!

—Nici măcar Arhivele, ca să aveţi un reper.

—S-a dus totul, aşa că însuşi oraşul (primul oraş), nucleul vieţii mele, inima vieţii mele nu mai e. De aceea spuneam că e un amestec de prezent care nu totdeauna îmi place. Îmi plac o serie de construcţii care s-au făcut, la Şosea, dar…

—În afară de această parte a oraşului, cu destin tragic, în afară de acest mal drept al Dâmboviţei, în care aţi trăit atâtea experienţe şi ciudăţenia sfâşietor de dureroasă de a-l vedea pulverizat, mai există cartiere, în alte zone, pe care le-aţi iubit, în care aţi locuit, despre care aţi scris?

—Pe care le-am iubit, da, pentru că îmi plăcea mult să hoinăresc prin Bucureşti. Parcul Carol e tot

parcul legat, cel mai apropiat, de Antim. Acolo erau plimbările şi, legate de tinereţe şi de ceasurile de linişte sau de ceasuri de dragoste, era tare frumos parcul de atuncea, Parcul Carol, cu lacul lui, cu lebede, cu chindia lui, Turnul care copia Chindia din Târgovişte, cu Giganţii lui Paciurea, despre care nu în poezie am scris, ci în mici tablete, eseuri, în proze. Am şi scris despre Parcul Carol, despre cât era de frumos. Acuma e mult schimbat şi el. Pe urmă, îmi plăcea să hoinăresc pe străzile astea, pe Polonă, pe Aurel Vlaicu, cartierul Dacia, străzile care se despart de cartierul Dacia. Sunt încă, au scăpat şi sunt foarte frumoase. Şi Cişmigiul, ei, uite, aşa se întâmplă, vorbeşti despre ce îţi vine în minte, nu despre ceea ce e mai adânc şi mai stratificat în tine. Cişmigiul, cu Buturuga lui, cu lacul, cu patinajul lui. La doisprezece ani, toată neîndemânarea mea, nesportivitatea mea mi-au dat mari emoţii, la primele ore de patinaj pe care le-am petrecut acolo. Şi la Buturugă, ce plăcut era! Ce bine era să bei lapte bătut, la Buturugă, şi ce frumos era să te plimbi cu barca! De câte ori ne-am plimbat cu barca în adolescenţă, în tinereţe, şi nu mai eram aşa de tânără când încă ne mai plimbam. Şi acuma se plimbă lumea cu barca, dar nu mai e aşa de frumos.

—Dacă ar fi să deschidem cartea, să alegem unul dintre poemele dumneavoastră dedicate Bucureştilor, la care v-aţi opri? Sunt multe, cred că aţi putea alcătui un volum întreg cu poemele dedicate, de-a lungul anilor, oraşului natal.

—Aş oscila, între unele lucrate, poate, cu mai multă artă, într-o manieră mai modernă, şi poate mai concentrate, mai scurte. Inima mea e foarte legată de poemul *Bucureştii copilăriei* desigur, care nu e nici foarte modern, nici foarte concentrat, dar sunt şi altele, la care eu ţin. Aş alege o poezie care acum se numeşte *În cartierul vechi* şi care, când a apărut, în anii ‘70, în volumul *Oricine şi ceva*, se numea tot *Oricine şi ceva,* precum era şi

titlul volumului. Ea e o poveste veche, nu numai cartierul e vechi, ci şi povestea e veche. M-a urmărit viziunea pe care am avut-o, nu m-a satisfăcut niciodată deplin, la limita pe care o avem fiecare, superioară, ceva ce scriem ne satisface mai mult sau mai puţin în întregime, sau nu ne satisface, şi, în anii ‘70, am scris variante peste variante, am publicat-o, chiar, şi tot nu mă satisfăcea. Am revăzut-o acum, de curând, i-am schimbat titlul, pentru că ea suferea de o boală, de anumite abstracţii, de alegorie, aş spune de „alegorită”. N-am putut să desfiinţez cu totul alegoria, dar cred că mă satisface mai mult acuma şi aş vrea s-o transcriem în loc de final, pentru că e foarte aproape de inima mea. Deci,

În cartierul vechi

Spune Şelari, spune Covaci, spune Hanul cu Tei

Spun: hocus-pocus, gata,

Pot să cobor în prăvălia-ntunecoasă,

Sunt aia mică, oricine

Printre picioare-n botine.

Suluri de pânză şi saci,

E friguleţ, miroase-a mucegai, a şobolani,

Între tejghea şi mine e mama,

Înalta putere cu fusta cloş, un turn cu clopot,

Mişcă limba-n gură, se târguie aprig, ordonă:

Îmi tai trei metri de madipolon.

Foarfeca sfârâie, pânza şuieră scurt,

Se rupe în două, harş, ce frumos,

Să mai sune o dată, s-o mai aud,

Dar timpul stă în spatele ei,

N-are răbdare, întinde laba, i-atinge umărul,

Şi mama începe să scadă.

De necrezut ce repede scade,

E mică şi albă şi fără putere,

Ca şi oricine.

Timpu-i la rând.

Scoate o listă soioasă de-atâta vechime,

O cercetează, şi, ce să cumpere el?

Barchet, madipolon sau alte lucruri de-nţeles de-ale casei,

Aş, el comandă unu şaizeci metri de om

O, maică, harş, prăvălia coboară,

Deasupra se-nalţă un han,

Luminos, multicolor, cu cramă şi lăutari.

E ora dejunului

Turiști în coloană se apropie, mulţi şi flămânzi.

Cu Anca Giurchescu o istorie de familie, la Carul cu Bere

Pe doamna Anca Giurchescu am întâlnit-o departe de ţară, la Copenhaga, unde trăieşte din anii ‘70 cunoscuta cercetătoare a dansului românesc, alături de soţul domniei sale, regizorul Lucian Giurchescu. Acolo, într-o casă daneză, pe un mal de canal plin cu catarge, lângă una dintre bisericile cele mai vestite din Capitala Danemarcei, aceea cu turla răsucită, am vorbit despre Bucureşti şi despre Carul cu Bere. Pentru că, de curând, trei nepoţi ai fondatorului acestui vestit local bucureştean au redobândit vechea proprietate a familiei şi unul dintre aceşti nepoţi este doamna Anca Giurchescu. Astfel, pătrundem într-un loc emblematic pentru oraş, printr-o poveste de familie, auzită într-o îndepărtată şi albă încăpere, unde, pe fereastră, intrau voci de copii cu grai străin şi dangăt de clopot, colorând cu sunete străine amintirile din vechii Bucureşti.

—Vorbim despre o clădire de patrimoniu, cunoscută de bucureşteni pe dinafară şi pe dinăuntru, dar clienţii care intră în frumosul local, celebrul Carul cu Bere, nu văd decât restaurantul propriu-zis, o parte numai din interiorul clădirii. Este instalată pe o stradă bucureşteană deosebit de norocoasă, pentru că, în afară de Carul cu Bere, mai are Biserica Stavropoleos, care-i dă şi numele, şi Palatul Poştei, şi mai are Banca Chrissoveloni, făcută de arhitectul G.M.Cantacuzino. Mi se pare interesant că putem vorbi despre Carul cu Bere altfel, din lăuntrul său cel mai intim.

—Acest Car cu Bere, această clădire este de fapt un simbol al Bucureştiului, îl găsesc, mai ales aici în străinătate, în toate anunţurile turistice, pe cărţile poştale. Într-adevăr este o clădire foarte

frumoasă, dar se ştie foarte puţin despre viaţa ei, toate clădirile au şi o viaţă a lor, şi aş începe povestind cine l-a făcut, cum s-a construit, la sfârşitul secolului al nouăsprezecelea. De fapt, a fost bunicul meu, pe care-l chema Niculae Mircea, vine dintr-un sat din Transilvania, de undeva de lângă Sibiu, dintr-o familie de ţărani foarte săraci şi, din această familie Mircea, unul dintre băieţi, la un moment dat, după ce a fost trimis de părinţi la şcoală, s-a făcut învăţător şi s-a reîntors în sat, plin de proiecte. Totuşi, n-a putut să profeseze foarte bine, pentru că erau tot felul de "pestriţi" pe vremea aceea, şi, la un moment dat, a vrut să plece peste munţi şi, într-adevăr, a plecat peste munţi, la Bucureşti. Aici, a intrat şi a lucrat ca ajutor, ca weinbursch, cum se zice, la o cârciumă. Cu timpul, fiind foarte muncitor şi harnic, şi-a deschis el, împreună cu altcineva, o cârciumioară, care se numea *La patru mese* şi era în spatele magazinului Victoria de acuma, jos, unde era odată un anticariat, cam în zona aia. Se numea strada, pe vremea aia – o ştiu de la mama – Belvedere. Nu ştiu cum se numeşte acuma şi nu ştiu dacă mai există. Atunci când bunicul meu a împlinit unsprezece ani, l-a chemat şi pe el. Bunicul şi-a luat trăistuţa în spate şi a trecut peste munţi şi a lucrat, l-a ajutat pe fratele lui, dar fratele, un om cu cap, i-a spus: *Meserie nu se învaţă în familie şi în nici un caz la un frate*, şi l-a trimis şi a lucrat la altă cârciumă, un timp. Şi aşa, când a crescut, împreună au avut o cârciumă mai mare, şi, dintre ei, acest Mircea, cum ar veni, fratele al treilea, că erau cinci băieţi şi o fată în familie, s-a dovedit poate cel mai întreprinzător şi cel mai talentat pentru această meserie de comerciant şi, când a ajuns pe la douăzeci de ani, el era născut în 1868, dacă nu mă înşel, iar asta se petrece la 1880 şi ceva, era şi o perioadă interesantă, pentru că era perioada în care se încerca construirea unei burghezii româneşti, a unei pături de comercianţi,

de industriaşi români, pentru că aceea care exista nu era formată de români, pe atunci, această burghezie era formată în general de nemţi, de evrei, erau greci foarte mulţi în comerţ, foarte puţini români. Banca Albina, a hotărât să aleagă câţiva tineri foarte de viitor, să le dea nişte împrumuturi mari, ca să facă un comerţ, şi atunci bunicul meu s-a înţeles cu Bragadiru. Bragadiru a zis*: Vreau să fac o fabrică de bere*. Bere, pe atunci, nu se obişnuia să se bea în Bucureşti. Bunicul meu i-a spus: *Bine, dacă tu faci o fabrica de bere, eu fac un restaurant, fac o berărie*, şi aşa au hotărât să facă acest local, Carul cu Bere, dar bineînţeles, habar n-avea bunicul ce este o berărie. De aicea îmi dau seama că omul avea talent pentru comerţ şi era şi foarte capabil, pentru că atunci a zis*: Trebuie să fac o documentare*, şi a cunoscut un arhitect, era unul din arhitecţii care au lucrat la Peleş, un polonez, se numea Siegfried Kofczinsky, şi împreună cu el a plecat în Bavaria, ca să vadă mai multe berării, vestitele berării bavareze. Ce a ieşit? Această construcţie, într-adevăr foarte frumoasă, de fapt, o interpretare a stilului german, foarte interesantă, tocmai pentru că nu are un stil precis. Este, după mine, o clădire foarte frumoasă şi foarte frumos echilibrată. Deci, bunicul a cumpărat teren, un teren din spatele bisericii Zlătari, pe care erau nişte barăci pe vremea aia, şi a construit Carul cu Bere, care era mai mic la început, era numai cu hala din faţă. Între timp, în ani, clădirea a fost mărită, i s-a făcut şi galeria de sus şi bineînţeles că, în legătură cu construcţia, sunt tot felul de poveşti. Una din ele este legată de acea scară de lemn, scara interioară. Are jos, exact la pornire, o mica statuetă a unui bătrân cu un lămpaş. Toţi chelnerii ştiau că este vorba de Nea Ilie, Nea Ilie pivnicierul, cu el a început bunicul să lucreze, iar scara a fost făcută de un lemnar care nu ştia să scrie şi să citească şi a fost făcută absolut numai din capul lui şi făcută direct, fără model,

extraordinar, şi este şi acuma foarte frumoasă şi nici n-a trebuit să fie reparată.

—A mai construit lemnarul acela ceva în restaurant?

—Nu, nu-mi aduc aminte, adică nu ştiu eu.

—Cu privire la momentul achiziţionării terenului, ştiţi dacă fusese dărâmată Mănăstirea Zlătari sau pe undeva pe lângă zidul mânăstirii au avut destul loc să construiască?

—Eu cred că era deja dărâmată, pentru că era un teren viran, din câte ştiu, erau numai nişte barăci, deci, dacă era teren viran, înseamna că era de fapt locul pe care fusese Mănăstirea, n-aş putea să spun exact. Ce este interesant, Carul cu Bere, în afară de a fi o berărie, era un loc bucureştean de întâlnire. De altfel, a scris despre local Bacalbaşa, mi se pare în *Amintiri din Bucureştiul de altădată*. S-a scris destul de mult, Carul cu Bere devenise şi un fel de, hai să zicem noi, da, să aibă o valoare culturală, pentru că erau tot felul de personalităţi care obişnuiau să vină la Carul cu Bere. Bunicul, pe de altă parte, fiind ardelean, în special înainte de război, în casa lui se adunau foarte mulţi ardeleni, toţi ardelenii care veneau în Bucureşti ştiau că vin la Mircea şi acolo găsesc şi de mâncare şi un loc să stea, deci o serie întreagă de discuţii, discuţii politice, se duceau la el în casă. Pe de altă parte, el, care n-a avut şcoală, nu ştiu dacă a avut patru clase primare, a plecat aşa de tânăr de acasă, avea un mare respect pentru *oamenii învăţaţi*, cum le zicea el, şi toţi studenţii ardeleni, studenţii buni care veneau la el, căpătau o masa pe gratis, cu o singură condiţie: să arate carnetele de note sau să dea toate examenele.

—Deci, era un sponsor autoimpus!

—Da, un fel de sponsor. Da, Carul cu Bere avea această …ca un fel de funcţie de a aduna anumite feluri de grupuri, de exemplu, bătrânii magistraţi pensionari, de la tribunal – tribunalul nu era departe – aveau şi ei masa lor, se numea *masa*

magistraţilor. După aia, era Coşbuc, care venea şi avea masa lui, el, din păcate, îşi cam îneca în băutură durerea că i-a murit singurul lui băiat. După aia, Ştefan Octavian Iosif iarăşi venea foarte des. Carul cu Bere era, pe de o parte, punctul de întâlnire al ardelenilor, pe de altă parte, aduna oameni de litere şi, bineînţeles, era foarte plin. Carul cu Bere era o berărie, nu era un restaurant luxos. Din cauza asta avea un dever foarte mare, lumea intra şi ieşea. Se putea bea bere şi afară, pe trotuar, nu erau atâtea maşini şi în nici un caz nu parcau pe trotuar.

—Şi în timp ce jos funcţiona această adevărată instituţie, sus se desfăşura viaţa de familie.

—Îmi aduc aminte de povestea mamei, că avea vreo cinci ani, nici măcar cinci ani, era la etaj, unde erau locuinţele, şi mama stătea la etajul întâi, bunica locuia acolo cu copiii, şi era de Rusalii şi au venit căluşarii, care jucau jos în stradă pentru publicul de la mese, şi mama a auzit strigătele şi muzica şi a ieşit pe balcon şi, cum era foarte mică şi balconul avea o balustradă lată, a ieşit şi s-a aplecat mai mult, aproape trei sferturi stătea în stradă şi numai picioruşele pe balcon, şi asta a fost sperietură imensă a bunicii care nu ştia, s-o strige…şi a venit încet şi a prins-o de picioare, că mama n-o mai uita niciodata şi, cum acuma eu mă ocup cu cercetarea de căluşari, totdeauna îşi aducea aminte de povestea asta cu căluşarii care jucau în faţa Carului cu Bere.

—Deci, căluşarii sunt şi o amintire veche a familiei.

—Da, bine, de fapt, viaţa mea este legată de folclor şi cred că, dacă n-aş fi avut această meserie, mi-ar fi fost foarte greu să trec prin viaţă. Folclorul m-a ajutat, meseria, pasiunea pentru meserie m-au ajutat foarte mult.

—Faptul că locuinţa bunicului dumneavoastră era acolo determinase, cu siguranţă, felul în care a gândit el clădirea, ca local cu toate structurile şi

infrastructurile lui, cu pivniţe care cred că dau până în Lipscani, şi cu bolţile acelea superbe, cu decoraţiunile interioare neobişnuite, fresce, toată lemnăria, dar şi cu toate comodităţile pentru o viaţă de familie izolată, pe cât se putea, de zarva localului.

—Acesta, cred că era un obicei, când se făceau aceste mari clădiri. Viaţa unui comerciant, de exemplu, nu era despărţită, de obicei avea prăvălia jos, şi locuia sus, deasupra. Exact în acelaşi mod de a gândi era Carul cu Bere, berăria jos, iar deasupra erau două apartamente foarte mari, pe vremea aceea erau apartamente normale, dar acuma mi se par imense, unul pentru familie şi unul care trebuia să fie pentru prima fată care se mărita.

—Deci, două apartamente, pe două nivele.

—Da, pe doua nivele, plus încă alte două locuinţe, interioare, pentru că există un fel de curte interioară deasupra sălii centrale a restaurantului, unde stăteau anumiţi angajaţi, cum ar fi un casier, şi unde stăteau picolii, care veneau de la ţară, în special din Ardeal, şi stăteau aici ca în internat. Li se dădea de mâncare şi erau pe undeva şi educaţi în modul de a se purta şi îşi făceau ucenicia, pentru a deveni chelneri după aceea. Deci era un mediu uman, foarte interesant, de la proprietar la ultimul rândaş, stăteau toţi aproape împreună. Era un fel de aer patriarhal. De altfel, cum vă spuneam, Carul cu Bere era o simplă berărie. Instalaţia era extraordinară, foarte modernă, aveau aer condiţionat – pe vremea aceea –, aveau nişte frigidere foarte bune, aveau un sistem de răcire a berei printr-o retortă care trecea prin gheaţă, aşa că, de la butoiul din pivniţă până ajungea la cană, berea era răcită exact la temperatura pe care trebuia s-o aibă şi cam toată instalaţia asta s-a stricat şi, din păcate, şi frescele, ani şi ani de zile, au fost acoperite cu o vopsea de ulei gri, eu aşa cunosc, eu aşa-mi aduc aminte de Carul cu Bere,

fără fresce, vopsit în gri. Frescele au fost refăcute, mi se pare, prin anii ‘80 sau ‘78, deci, destul de târziu, a fost dată jos această vopsea. Cam aşa era gândit Carul cu Bere, locuinţe pentru familie sus şi berăria jos.

—Mai are ceva special clădirea, un lucru mai puţin obişnuit la Bucureşti, două mici insigne de fier forjat.

—Da, ştiţi că, de fapt, nu le ştiu precis sensul. Este una cu o pisică şi alta cu un cocoş. Nu ştiu dacă sensul precis este *să bei până dimineaţa*, dar este ceva în genul ăsta, *să umbli noaptea*, n-aş putea să vă spun de unde este acest *Kater.* De fapt, este un motan care stă cu spinarea încordată. Am întrebat-o şi pe mama şi nici mama nu ştia exact. Mai iute este un fel de siglă nemţească, şi cu cocoşul e ceva, *să umbli noaptea până la cântatul cocoşilor.*

—În general, feroneria joacă un rol important, nu sunt multe elemente, dar sunt extrem de expresive. Sunt şi felinarele.

—Felinarele sunt foarte frumoase. Lemnăria este foarte frumoasă şi vitraliile sunt foarte frumoase. Vitraliile din spate.

—Sunt detaliile de arhitectură interioară pe care lumea n-are cum să le cunoască, dar care fac şi ele parte din această clădire de patrimoniu. Vroiam să vă mai întreb despre acoperiş, cum este, sunt poduri înalte?

—Nu, din păcate nu-mi aduc aminte, iar ceea ce se vede acuma nu mai seamănă deloc, pentru că s-a construit în interior, s-a schimbat foarte mult, nu ştiu cum este podul.

—În ce priveşte Carul cu Bere, pot să vă spun ca bucureştean că este şi un fel de şcoală de gospodărie. O mătuşă de-a mea îmi povesteau că acolo a observat că friptura la grătar e mai bună servită pe fund de lemn. Plecând de la această amintire, ce ştiţi despre gospodărirea localului?

—Ştiu de la mama, din poveştile ei, cum era Carul cu Bere înainte. Bunicul avea trei furnizori principali. Era Gagel pentru pâine, şi erau cei mai buni din Bucureşti, era Bragadiru pentru bere, bineînţeles, şi era Patzac pentru patricieni, un fel de cremvurşti, şi carne, şi nu se făceau decât patricieni, nişte cârnaţi fripţi, carne la grătar, salată rusească, salată de boeuf, măsline, brânză şi atâta tot. Dar astea erau de cea mai bună calitate. Şi atunci când omul venea, ştia că bea berea cea mai bună şi – în ultimul timp – bunicul aducea şi vinuri foarte bune. În tot cazul, ştiu că mama îmi povestea că, prin 1947, a venit un degustător francez, era o perioadă foarte complicată, foarte grea, era înainte de stabilizare şi o parte din vinuri erau luate de Banca Naţională, mi se pare pentru că nu mai aveam bani, şi a venit acest degustător francez, să vadă calitatea vinurilor, şi a dat peste un Murfatlar şi i-a spus mamei: *Doamnă Ciortea, aşa vin în toata cariera mea nu am gustat*. Deci erau vinuri de foarte, foarte bună calitate. Totul era servit direct pe mese, fără faţă de masă, dar mesele erau lustruite şi, pe nişte farfurii, cum ziceţi dumneavoastră, pe funduri de lemn. Bineînţeles că berea se servea la ţap şi se servea la halbă şi erau halbe de ceramică foarte frumoase. Eu cred că avea un stil, cred că avea o anumită atmosferă care era foarte specială, de aia şi venea lumea şi nu era deloc o atmosferă snoabă, era foarte populară, fără să fie o amestecatură de lume, foarte familiară. Îmi aduc aminte că erau şi copii care veneau, şi erau familii întregi, pentru că nu era scump. Era un restaurant care nu era foarte scump şi atunci putea să-şi permită familia să-şi aducă şi copiii şi să bea o bere.

—Aţi apucat să copilăriţi acolo?

—Noi am trăit în Ardeal, deci eu veneam la Carul cu Bere o dată în an. Mi-aduc aminte că intrarea în casă se făcea lângă intrarea la Carul cu Bere, pe unde se intră acuma, se pare, la

restaurantul de la subsol. Este o intrare mare, de marmură, care avea un leu pe stâlpul uşii, care a fost după aia dărâmat, şi-mi plăcea teribil. Cu picioruşele mici, abia puteam urca de pe o treaptă pe alta, şi urcam încet şi mirosea a foarte curat. Pentru mine, mirosea şi acru, era mirosul de bere care se infiltrase şi mirosea. Asta era pentru mine ideea, când mă gândeam la Carul cu Bere, era întotdeauna răcoarea acestei intrări majestuoase, cu acea mare scară impozantă de marmură şi mirosul acru, acid, de bere. Ştiu că îmi plăceau foarte mult, noi, în Ardeal, nu aveam o casă aşa de mare, camerele alea imense. Nu-mi plăcea, de fapt, să venim la Carul cu Bere, pentru că îmi plăcea clădirea, dar viaţa în Bucureşti pe mine mă speria şi tot timpul întrebam: *dar nu există ceva verde*, verde nu există, şi m-au dus în Cişmigiu.

—Verde, aşa se spune în Ardeal la verdeaţă.

—Iarbă îmi trebuia, şi atunci m-au dus în Cişmigiu, dar în Cişmigiu mi s-a spus: *n-ai voie să calci pe iarbă*, or asta a fost pentru mine de neconceput, eu veneam de la ţară, aproape. Îmi lipsea natura.

—Dumneavoastră nu vă plăcea Carul cu Bere, dar familia cum vedea Carul cu Bere?

—Pentru familie, Carul cu Bere bineînţeles că însemna un venit, asta este normal, dar era această mare legătură sufletească. Şi a fost, la un moment dat, un moment foarte greu, prin anii din timpul războiului şi după aceea, după război, până în perioada ‘47-48, când mama, săraca, fără nici o pregătire, a fost aruncată de viaţă şi a trebuit să conducă împreună cu fratele ei (erau trei fraţi, ei doi au rămas), să conducă Carul cu Bere. Viaţa, aşa este, neprevăzută, mama şi-a terminat viaţa aici, la Copenhaga, a murit la 90 de ani. Am imprimat cu ea toate amintirile, dintre care Carul cu Bere, bineînţeles, este o parte mare de viaţă. Sigur că ar fi dorit, poate, nu spera să se mai întoarcă în ţară, dar visul era totuşi, undeva, să

reintre în familie Carul cu Bere. Pentru ea era viaţa ei, toată viaţa ei acest Carul cu Bere, unde s-a născut, unde bunicul a murit, unde ea a muncit atâta. Şi acuma, avem fericirea şi, pe undeva, sarcina să avem din nou acest Carul cu Bere şi să vedem, acuma, cum vom putea să-l ducem mai departe. Ceea ce am dori este de fapt să-i redăm ceva din atmosfera iniţială şi din funcţia lui iniţială, de berărie adevărată. Să vedem dacă reuşim, acesta este un mare semn de întrebare.

Bucureştii doamnei Sanda Negroponte

O dimineaţă de ianuarie a anului 2000, străbat Strada Constantin Sandu Aldea, în căutarea unui număr situat pe la mijloc, pe partea caselor care au în spate grădina imensă a Institutului Agronomic. Descopăr vila, desenată precis de zăpadă, sun la intrare şi, în prag, se arată, cu un surâs de mare seninătate, aureolată de strălucirea părului alb, o doamnă al cărei chip îmi e cunoscut de pe ecranele televizoarelor, Sanda Negroponte. În salonul luminos, cu ferestre largi, o fotografie a Aretiei Tătărăscu, un bust al lui Gheorghe Tătărăscu par a veghea liniştea de acum a casei, trecute prin toate furtunile unei jumătăţi de veac abia încheiat, abia retras în istorie.

—Doamnă Sanda Negroponte, multe colţuri de oraş păstrează amintirea familiei în care v-aţi născut, Tătărăscu, şi a familiei în care aţi intrat prin căsătorie. Despre Bucureşti, aşa cum îl cunoaşteţi, Bucureştii înaintaşilor dumneavoastră, oameni ai faptelor, aş vrea să ne vorbiţi, despre casele familiei, unele de patrimoniu, altele importante pentru locatarii sau constructorii lor. Oare să începem chiar cu aceasta, în care ne aflăm?

—Doamnă Dimitriu, trebuie să vă spun de la bun început, această casă este o casă în care, începând din anul 1955 încolo, a fost locuită de familia Tătărăscu. Până în 1955, au fost evenimente care, vrând-nevrând, erau legate de partea din trecut a vieţii părinţilor mei. Casa noastră este în Strada Polonă, 19, casă din care a fost arestat tatăl meu, din care am fost daţi afară într-o noapte, luând numai strictul necesar, aruncaţi în alte locuri, de unde am fost şi eu

arestată, şi aşa mai departe. Dar, să nu vorbim despre epoca aceea, este o epocă revolută, la ora asta. Noi, sigur că am trăit mai mult în SanduAldea, dar legat de Sandu-Aldea sunt lucruri triste, întoarcerea din închisoare a tatălui meu, care avea deja o tuberculoză osoasă şi s-a prăpădit după câteva luni, moartea mamei mele care, după o viaţă de muncă şi de sacrificiu, a murit bolnavă, senilă, trebuie să spunem adevărul, a fost un moment când Aretia Tătărăscu a avut soţul arestat, fiica arestată, şi fiul, la Paris, într-un azil de alienaţi. De Sandu-Aldea sigur că ne leagă ani de zile de viaţă, dar nu, să zicem, partea frumoasă, partea constructivă, ci, dimpotrivă, partea de tristeţe. Partea frumoasă a vieţii este legată de Polonă 19, casa construită de mama mea, cu arhitectul Zaharia, la început, apoi preluând ea însăşi construcţia, pentru că a considerat că trebuie să aibă o notă puţin românească, şi în care a avut-o alături, ca mare prietenă şi sfătuitoare, pe Miliţa Pătraşcu, sculptoriţa.

—Zaharia cultiva un soi de stil florentin. Ce a adus casei Miliţa Pătraşcu?

—Miliţa Pătraşcu era o bună prietenă a mamei mele, cu care a colaborat foarte intens. În primul rând, ea a făcut mausoleul Ecaterinei Teodoroiu de la Târgul-Jiu, apoi a făcut frumuseţea care astăzi nu mai există, sau care e în halul în care e, Fântâna Mioriţa. Îmi spuneam că, dacă aş avea un cuvânt de spus, m-aş adresa în primul rând Primarului Capitalei şi apoi celor în drept, ca să refacă această fântână, parte din frumuseţea oraşului. Şi apoi, în Polonă 19, există acel şemineu care a fost sculptat de Miliţa Pătraşcu în piatră de Ruşchiţa. Deci, partea frumoasă a vieţii mamei mele se leagă de Strada Polonă.

—Această casă din Polonă 19 figurează pe lista de patrimoniu.

—Da, ştiu, şi pe drept, aş spune, pentru că, fără îndoială, sunt lucruri de mare valoare în această

casă. Din fericire, trebuie să recunosc, am recăpătat-o, am făcut demersurile necesare şi, fiind unica moştenitoare a părinţilor mei, am redobândit-o. Casa este ocupată de o legaţie străină, sigur că la ora actuală nu pot să am decât mulţumirea că este în starea în care am lăsat-o. Desigur că mă doare că nu-mi mai aparţine, în fond, sufleteşte, decât prin amintiri.

—Aţi putut s-o vizitaţi?

—O vizitez foarte des, mi se dă voie, am toate drepturile, şi toate drepturile legale, mi se plăteşte o chirie, ceea ce îmi dă posibilitatea unui trai decent, acuma, spre sfârşitul vieţii mele, după o viaţă de trudă şi de chin.

—E minunat că s-a făcut dreptate.

—Acuma, să vorbim despre mama mea. Mama mea a rămas orfană de tată la o vârstă foarte fragedă, la opt ani. Şi, împreună cu bunica mea şi cu cei doi fraţi ai ei, a plecat în Belgia, unde şi-a făcut ceea ce se numea pe vremuri o educaţie de domnişoară de bună familie. Adică, pictură, pian, sigur, şi limbi străine.

—Cum se numea familia?

—Piteşteanu. Şi este legat de acest trecut al mamei mele ce vă voi spune, pentru că, paradoxal, mama nu avea ureche de loc. După ce şi-a terminat Conservatorul, a dat diploma în mână bunicii mele şi i-a spus: *Începând de azi, nu mai pun mâna pe pian*. În schimb, avea broderia şi tot ce era legat de artele decorative. Sigur că picta, cum zicea tata, necăjind-o, când şi când, *violete răsturnate*, pentru că era coşul acela de violete, temă şcolară obligatorie. Dar, pentru mama, asta făcea parte din cultura generală. Iar artele decorative i-au dominat viaţa. În dualitatea asta extraordinară pe care o reprezintă Aretia şi Gheorghe Tătărăscu, două personalităţi total opuse, eu voi spune chiar că ceea ce i-a unit atât, şi au fost un cuplu extraordinar, este tocmai că fiecare dintre ei era pe un domeniu total diferit. Mama mea n-a făcut

politică nici o zi, n-a ştiut să înţeleagă politica, dar, în adoraţia ei pentru tatăl meu, a acceptat ca atare totul. Tatăl meu, plin de admiraţie pentru mama, i-a lăsat mână liberă şi a putut să facă tot ce sufletul ei dorea să facă.

—Mama dumneavoastră era din Bucureşti, iar tatăl, din Oltenia.

—Tata era din Gorj, dintr-un judeţ sărac, iar mama era de lângă Bucureşti, unde avea o moşie. Ea era o femeie avută. Tatăl meu era fiu de general. Dar sigur că, atunci când mama a venit în Gorj, şi-a dat seama de extraordinarul bagaj folcloric, de înalta frumuseţe a tot ce e ţesătorie, broderie românească. O văd pe mama, încă, din sat în sat mergând, găsind câte o bucăţică de covor sau de broderie şi, cu lupa, refăcând tot ce putea din modelele de pe vremuri. Sigur că a trăit într-un context în care se putea desfăşura. Regina Maria a încurajat-o foarte mult. Doamnele din societatea românească îşi făceau în epoca aceea un punct de glorie din a purta costumul popular, din a reînnoi costumul românesc şi a readuce în actualitate frumuseţea folclorului românesc. Şi-atuncea, mama a considerat că e cazul să meargă pe trecut, dar să şi modernizeze anumite lucruri. Covorul oltenesc este un covor superb, dar puţin prea încărcat. A crezut şi cred că bine a crezut că, pentru interioarele actuale, trebuie modernizat, simplificat, uşurat acel prea încărcat covor oltenesc. Şi a început prin a face un atelier, la Târgu-Jiu. Cine lucra la aceste covoare erau fetele orfane şi asta le dădea şi posibilitatea să-şi facă o carieră. Şi toate fetele care au lucrat în atelierul mamei mele au putut să aibă un loc de muncă retribuită. Pentru a spune că aceste covoare au avut mare succes, este destul să amintesc primul covor, care a luat premiu în 1937, la Paris, la Expoziţia Internaţională. Premiul întâi. Este covorul *cu bisericuţă*, şi apoi, în 1939, covorul de la Expoziţia Internaţională de la New York. Toate datele despre

aceste covoare şi evoluţia covorului oltenesc au fost adunate şi publicate într-o carte de către Tzigara-Samurcaş, o carte foarte frumoasă. La vremea aceea, un album în culori era o raritate. Dar mama nu s-a oprit aci.

—A intrat vreunul din covoarele prezentate în volumul lui Tzigara-Samurcaş în Muzeul Ţăranului Român?

—Din păcate, aici voi spune că au fost două drame. Chiar drame. Covoarele olteneşti au rămas în mare parte la TârguJiu. Pentru că au fost făcute de Aretia Tătărăscu şi pentru că aşa era formula, *trebuiau puse la index* de la început, vorbesc de epoca de la 1950 încoace. Covoarele au ajuns în Muzeul de la Târgu-Jiu, într-o pivniţă, şi au sfârşit complet putrezite. După 1990, când am mers la Târgu-Jiu, în dorinţa de a mai găsi ceva, le-am găsit numai zdrenţe. Însă, spre marea mea bucurie, s-a întâmplat ceva. Cu ani in urmă, vorbind cu arhitecta Alexandra Juvara , i-am povestit despre covoarele mamei mele. Şi a avut ideea şi, sub imboldul ei, s-a luat unul dintre covoarele mamei, care, e adevărat, era pe fond roşu, l-au copiat şi, actualmente, cu o plăcere nespusă, de câte ori se dă câte un reportaj de la Cotroceni, văd covorul mamei mele, pe fond albastru, dar exact covorul cu coroniţe. Deci, ideea, să zicem, n-a murit, dar covorul original nu mai există. Sigur, altele ne-au fost şi confiscate, pentru că o parte din aceste covoare erau în Polonă, din Polonă s-a confiscat totul, iar acum, când am fost din nou acolo în casă, n-am mai găsit din lucruri nimic din ce fusese pe vremuri.

—Covorul plecat în 1939 în America nu s-a mai întors nici el.

—Covorul acela, războiul începând în 1940, a rămas acolo şi a fost pus la o licitaţie şi licitat cu preţuri foarte mari de către o familie americană. Nu ştiu ce o mai fi rămas din el. Trebuie să vă spun că mama ţinea foarte mult ca ţesăturile să fie

făcute cu culori naturale, erau toate pe sistemul vechi, ca pe vremuri. Alături de covoare, a încurajat pe cât a putut sculptura românească. Miliţa Pătraşcu fiindu-i prietenă, fără discuţie că a avut o mare înrâurire. Tot prin ea, a fost adus Brâncuşi în România. Trebuie să recunoaştem un lucru, dacă Brâncuşi, în genialitatea lui, va rămâne Brâncuşi de-a pururi, fără Aretia Tătărăscu, Brâncuşi nu ar fi revenit în ţară şi n-ar fi făcut tripticul de la Târgu-Jiu. Au trebuit ani pentru ca Brâncuşi să fie convins să se întoarcă în ţară.

—Poate că aţi auzit discutându-se, de ce a fost ales Târgu-Jiul, nu s-au gândit nici o clipă să facă monumentele în Capitală?

—Iarăşi vă spun, sigur că s-ar fi putut dar, şi aici, nu lipseau oameni care să critice. Turnul Eiffel, care acum reprezintă Franţa, a fost criticat la vremea lui, şi încă cum, de anumiţi francezi tradiţionalişti. Brâncuşi la Bucureşti, sigur că ar fi fost o idee, însă se temea mama să nu dea posibilitatea unei controverse, care să aibă înrâurire asupra personalităţii tatălui meu, ca om politic, şi a mai fost ceva: Brâncuşi era gorjan, era legat de Gorj. Şi cred că asta a fost în mintea mamei mele, trebuia să fie Brâncuşi în Gorj. De la bun început, nu a fost vorba de trei monumente. Se hotărâse să se facă un monument pentru eroii căzuţi în primul război mondial la Târgu-Jiu. Dar el s-a antrenat şi, după Coloana Infinită, a făcut Poarta Sărutului şi apoi Masa Tăcerii. Trebuie să vă spun că în momentul când a venit Brâncuşi, la început, el a pus condiţia să fie liber, mama însă, timid, îi spunea: *Poate cocoşul*. Era sugestia ei pentru monument, cu gândul la cocoşul din covorul oltenesc. *Nu*, spunea Brâncuşi, *pentru că, vedeţi, cocoşul aparţinea Parisului, cocoşul galic.* Mama, timid: *Atunci, pasărea*. Nu, pentru că aparţinea Indiei. Aşa a rămas la coloană care, cu multă imaginaţie, aduce puţin cu stâlpul oltenesc. În ceea ce priveşte toată activitatea mamei, legată

de Bucureşti, şi se uită anumite lucruri, mama a adus din Gorj, în momentul când s-a făcut Muzeul Satului, casa lui Antonie Mogoş, care este actualmente la Muzeul Satului. A fost adusă de mama, împreună cu arhitectul Octav Doicescu. Tot în Bucureşti, mama a insistat foarte mult să vină sculptorul Mestrovič, autorul celor trei splendide monumente, dintre care, din fericire, monumentul lui Brătianu a scăpat de distrugere. Celelalte două au fost topite. Aşa cum Brâncuşi, care a locuit la noi, la Poiană, era în permanentă legătură cu mama, Mestrovič, şi el, se sfătuia cu mama, şi trebuie amintit ca anecdotă, spunea că nu poate să-l facă pe Regele Carol I cu chipiul pe cap, pentru că ar face un lucru prea clasic, şi l-a făcut cu chipiul în mână. Era o lucrare absolut splendidă. Piatra soclului era închisă de culoare, n-aş putea să vă spun ce anume era, dar statuia amplasată în faţa Palatului Regal era o frumuseţe. Iar statuia Regelui Ferdinand, înconjurată cu cele patru statui de femei, care reprezentau cele patru regiuni ale ţării, instalată la începutul Şoselei Kiseleff, fără discuţie că era o frumuseţe şi e păcat că nu au supravieţuit.

—Aţi asistat, fiind copil, la dezvelirea vreunuia dintre aceste monumente?

—Am asistat numai la dezvelirea monumentului de la Târgu-Jiu, care s-a legat de târnosirea bisericii, pentru că părinţii mei, trebuie s-o recunosc, cu modestie, dar s-o spun, au ctitorit unsprezece biserici, dintre care şi aceea de pe vestitul ax al monumentelor lui Brâncuşi. Şi târnosirea bisericii acesteia a fost legată de dezvelirea monumentelor. Am mai asistat la dezvelirea monumentului creat de Miliţa Pătraşcu, a frumoasei fântâni, ajunse în halul în care e acum. Trebuie să fie o fotografie, undeva, după care să se refacă. M-am plimbat în jurul ei, nu mai e nimic, şi a fost o frumuseţe, lumea venea din oraş anume ca să o vadă, ca să se uite la Fântâna Mioriţa. Şi este pierdută, la ora asta. Dacă nu se reface repede, nu

va rămâne nimic. Da, am luat parte la aceste dezveliri şi, deşi eram un copil, am înţeles dăruirea şi entuziasmul cu care se făceau aceste lucrări. Sigur că Brâncuşi, la vremea aceea, nu a fost înţeles, şi el vedea asta, de aceea a spus: *Nu ştiţi ce vă las pentru viitor*. La Poiana, la părinţii mei, veneau adesea personalităţi din domeniile cele mai diferite, politic, artistic. Când a venit arhitectul G.M.Cantacuzino, a rămas cu ochii la coloană, poate singurul care a înţeles-o real. Dar azi, realizăm că, dacă intrăm în Europa, intrăm şi cu Brâncuşi, fără discuţie.

—Între bisericile ctitorite de părinţi, a fost vreuna şi în Bucureşti?

—Nu ştiu foarte sigur, dar, când eram eu foarte mică, de vreo cinci ani, am locuit în Strada Silvestru, la numărul 55, o vilă cu o glicină. La un moment dat, ridicase acoperişul. Mamei îi plăceau florile şi nu vroia să se atingă de plantă, deşi era gata să rămânem fără acoperiş din cauza glicinei.

—Cam pe unde era situată casa?

—Pe mâna stângă. Era numărul 55 în copilăria mea, poate s-a schimbat. Bunica, mama mamii, locuia pe Strada Armenească, nu departe, mergeam la ea cu bicicletele. Locuia în colţ, la Armenească, dar nu mai ştiu numărul.

—La colţul dintre Armenească, Latină şi Silvestru sunt numai clădiri interesante.

—Acolo este şi casa lui Paleologu. De acolo se mai mergea puţin, până la o intersecţie. Ea locuia la parter, sus era închiriat. Nu departe era un fel de arhondaric de maici, aproape vizavi de casa bunicii.

—Cred că ştiu casa maicilor, are pridvor şi se află la intersecţia cu Strada Bocşa, aproape de colţul Armenească – Popa Rusu.

—Nu-mi cereţi să-mi aduc aminte cu exactitate cum arăta. Când eu aveam şapte ani, bunica a murit, vedeţi cât timp a trecut de atunci. Dar mi-aduc aminte că erau maicile şi că bunica ne certa,

pe fratele meu şi pe mine: *nu cumva să deranjaţi maicile*.

—Locuiaţi lângă Biserica Silvestru.

—Biserica Silivestru era foarte părăginită. Părinţii mei au ajutat la refacerea ei. Apoi, patriarhul Miron Cristea, aş zice, îmi permit să zic, prieten cu tatăl meu, când ştia că era ceva, că o biserică are nevoie de ajutor, imediat apela la părinţii mei. Mama a avut, în afară de Liga Naţională a Femeilor Gorjene, multe societăţi la Bucureşti, în care doamnele din societatea bucureşteană îşi făceau o plăcere să dea o mână de ajutor. De exemplu, Societatea Principele Mircea, Societatea Tibişoi, pentru ocrotirea copiilor orfani, toate acestea, cu activităţile respective, cu bazaruri, cu ajutoare…Era implicat corpul diplomatic, înţelegeau să dea o mână de ajutor, în momentul în care lumea avea nevoie. Şi sigur că mama, ca soţie de prim-ministru, ca soţie de ambasador la Paris, înţelegea să polarizeze multe din aceste activităţi. Era implicată în renaşterea spiritualităţii româneşti.

—Dacă acum ne aflăm în casa senectuţii triste a mamei dumneavoastră, să ne întoarcem în Strada Polonă, 19, în timpuri mai bune. Arhitectul Zaharia, descoperit de societatea bucureşteană cam pe când se înălţa casa dumneavoastră, este un bun exemplu pentru felul în care Aretia Tătărăscu încuraja pe tinerii la început de carieră. Această clădire a contat foarte mult pentru faima, fie ea şi efemeră, de care s-a bucurat Zaharia până la plecarea lui din ţară. Cum arăta casa şi ce a adus în plus, faţă de proiect, mama dumneavoastră?

—Ce a adus mama în plus faţă de ceea ce a făcut Zaharia era că Zaharia, şi el marcat de epocă, mergea spre mauresc, puţin spre stiluri străine, or mama ţinea foarte mult să se întoarcă spre spiritul românesc. Când se uită cineva la casă, va vedea două coloane, care sunt două coloane tipice de la Sarmisegetusa, cópii, dar tipice, care nu sunt la fel

una cu cealaltă, şi tocmai asta face frumuseţea originală a acestei intrări. Pe scară, sunt patru mari geamuri care dau spre un calcan, şi pentru că trebuiau izolate într-un fel, mama s-a gândit să facă un fel de vitralii, şi-mi aduc aminte că au fost folosite două mii de sticle verzi, înconjurate, după sistemul vitraliilor, cu sârmă, de curând le-am revăzut, şi sunt intacte, la fel ca pe vremea când le-a făcut mama. Parchetul, care era un parchet franţuzesc, este ca atunci, nemişcat. Bârnele erau aduse din Gorj, mari, puţin greoaie, zic eu, îmi permit să zic astăzi, bârnele pentru tavanul din salon. Salonul are optzeci şi patru de metri şi trebuiau să coincidă ca mărime. Sufrageria şi salonul, amândouă, dădeau spre un patio, în care era o fântână adusă de mama din Italia, decorată cu un leu care scuipa apa. Şi de ce îmi aduc aminte de acest detaliu? Pentru că fiul meu, noi fiind în domiciliu forţat şi, din acest motiv, trebuind să-i ţinem numai acolo, şi copiii neputând să fie ţinuţi foarte sever, cu praştia, a spart nasul leului. Şi-mi aduc aminte că a fost singura dată când mama mea s-a supărat foarte tare împotriva băiatului meu.

—Unde era şemineul sculptat de Miliţa Pătraşcu?

—Şemineul era în salonul cel mare. Am o fotografie a mamei mele lângă şemineu şi, pe şemineu, se află o foarte frumoasă icoană, un Sfântul Gheorghe, icoană pe care, când am primit un inventar după dezastrul respectiv, n-am găsit-o trecută nicăieri pe listă, era una din frumoasele icoane pe care le aveau părinţii mei în casă. Interesant pentru Strada Polonă este că mama a ţinut, printr-un instinct de conservare, aş zice, să fie construită casa ca să reziste la cutremure de gradul şapte. Şi pot să vă spun că diferitele cutremure care au trecut peste bietul Bucureşti n-au afectat cu nimic construcţia din Polonă.

—Curios că s-a gândit la acest lucru, pentru că, îmi dau seama, ea nu apucase nici un cutremur

mare până atunci.

—Nu apucase nici un cutremur mare, a avut un fel de instinct de apărare, avea oroare de tot ce era gălăgie prea mare sau nesiguranţa respectivă. Sigur că aceasta este partea de recepţie de care v-am vorbit eu. Ceea ce mai era impresionant în Polonă este că tata nu a ţinut să aibă un birou prea mare, niciodată, şi mama mea avea un salonaş. Acestea erau în rând. Era un birou al şefilor de cabinet, urma biroul tatălui meu şi, alături, salonul. Iar sus erau camerele de culcare, foarte frumoase, în sensul că, aproape toate, erau cu un tavan în ogivă, nu plat. Sufrageria are tavanul curbat. Şi cum cred, întotdeauna, trebuie amintită şi partea anecdotică: la demisol, era un apartament cu o cameră, o cameră de baie, o mică bucătărie, un loc de popas pentru toţi gorjenii care treceau prin Bucureşti, care n-aveau unde *să tragă*, cum spuneau ei, şi trăgeau la Conu` George, *că acolo e o casă primitoare.*

—La prim-ministrul ţării!

—La prim-ministrul ţării, dar gorjenii aveau prioritate faţă de rest. Aşa au considerat părinţii mei că este cazul.

—Desigur, copilăria şi adolescenţa dumneavoastră au fost marcate de faptul că eraţi fiica unui important om politic.

—Vedeţi, doamnă Dimitriu, trebuie să recunoaştem un lucru, să situăm lucrurile în timp. În epoca în care tata era prim-ministru, eu aveam cincisprezece-şaisprezece ani, deci, foarte tânără. Când tata era ambasador la Paris, eu îmi făceam studiile la Londra, tot studii de artă, mama ţinea foarte mult să fac studii în domeniul artei. Sigur că am participat foarte mult la viaţa bucureşteană, spre exemplu, pentru ieşirea mea în lume, ambasadoarea Franţei, doamna Thierry, mi-a dat un bal, în Ambasada Franţei. Toată viaţa noastră era legată, dacă vreţi, de viaţa mondenă a Bucureştiului, şi de toate casele frumoase din

Bucureşti. Am putea vorbi de Casa Negroponte, care, în fond, nu era o casă Negroponte, ci o casă Carp. Socrii mei cumpăraseră, de la familia Carp, una dintre frumoasele case din Bucureşti, actuala ambasadă turcă, de pe Calea Dorobanţi, cu o grădină foarte mare în spate, unde noi ne plimbam cu bicicleta. Îmi mai aduc aminte tot Dealul Minovici, pe care noi ne dădeam cu sania. În copilăria mea, îmi aduc aminte că plecam cu bunica şi luam o sanie cu cai de la Capul Podului, că aşa se chema, şi făceam o plimbare cu sania cu cai. Toate astea fac parte din trecut, dar sunt foarte prezente în mintea mea. Bucureştii evoluează atât de repede, încât…Bucureştii aveau un aspect de mare oraş patriarhal, să fim bine înţeleşi. Ceea ce a făcut frumuseţea Bucureştilor erau grădinile din jurul caselor, casele, ele însele, o frumuseţe. Toate casele, începând de la Capul Podului, pe toată Calea Victoriei, erau o frumuseţe. Este încă, din fericire, Casa Vernescu, o reprezentantă a ceea ce a fost.

—Aţi amintit de casele Negroponte. Vorbind despre ele, vorbim şi despre familia cu acest nume.

—Doamnă Dimitriu, trebuie să recunoaştem că am făcut parte din familia Negroponte de la vârsta de aproape şase ani. Deci, sunt mai bine de şaptezeci de ani de când toată viaţa mea e legată de familia Negroponte. Aveam puţini ani, prima oară când am mers acolo, printr-un unchi de-al meu, prieten cu familia Negroponte, fratele mamei mele, Piteşteanu, şi el pasionat de caii de curse, şi am fost dusă în familia Negroponte, care locuia atunci pe Calea Dorobanţi, casă care a fost Negroponte timp de zece ani. Familia Negroponte este sigur de origine greacă. A venit aici la începutul secolului al nouăsprezecelea, când erau persecutaţi grecii de către turci, s-a instalat in România, trebuie să recunosc, erau oameni foarte avuţi. De la bun început, multe moşii, multe case, dar pasionaţi de România şi devenind câteodată poate mai români

decât românii. Socrul meu era foarte legat de moşia tatălui lui de la Mărăşeşti, că de acolo a început, şi apoi, prin căsătoria lui cu domnişoara Scanavi, s-a instalat in Bucureşti. Au căutat o casă, sigur că aşa cum erau, oameni foarte avuţi, au căutat o casă care să fie de nivelul lor. Casa Carp de pe Dorobanţi era de vânzare, casa Petre Carp, actualmente, după cum am spus, ambasada turcă. Casa prezenta toate calităţile căutate de soacra mea, pentru a crea ansamblul în care vroia să trăiască. Soacra mea, şi o spun ca noră, era o femeie foarte frumoasă, cu foarte mult prestigiu şi cu un farmec extraordinar. A făcut parte, într-adevăr, din cea mai înaltă clasă mondenă a timpului şi avea un cerc al dânsei, în care primea foarte frumos…Deci, Sanda Tătărăscu are şase ani când, pentru prima oară, intră în casa Negroponte, unde erau patru copii, trei băieţi şi o fată, băieţoşi cu toţii, cu foarte multă veselie şi cu foarte mult antren printre ei. Eu veneam dintr-o casă foarte sobră, tatăl meu imprima o anumită ţinută casei; m-am simţit de la început foarte bine la ei, chiar dacă eram puţin descumpănită şi intimidată. Să vorbim însă despre casă. Este, după mine, una dintre casele care, având acum mai mult de o sută douăzeci de ani, fusese construită de Petre Carp, căsătorit cu o domnişoară Cantacuzino. Această casă zic eu că şi-a păstrat modernitatea. Poate că sună ciudat, dar aşa este: o casă modernă, impunătoare, dar sobră. Nici una din fioriturile franţuzeşti de stucatură, care s-o împovăreze. Este ca şi cum te-ar primi frumos, dar sobru. Toată frumuseţea şi eleganţa casei se ascundeau în partea din spate a clădirii, unde era terasa, care mergea spre o grădină foarte frumoasă, care cred că mai există şi astăzi, şi în capătul căreia se găseau alte construcţii.

—Dependinţele gospodăriei.

—Pe vremea când am intrat eu în casă, erau grajduri, aveau şi o vacă pentru laptele zilnic al

copiilor, şi cu un apartament destul de frumos, deasupra acestor grajduri, pe urmă transformate în garaje. Acolo locuia fratele socrului meu, Jean Negroponte. Grădina era plină cu esenţe rare de pomi, cu foarte frumoase flori, că soacra mea adora florile, şi să începem cu această terasă din spatele casei, unde, în fiecare după masă, în zilele de vară, de primăvară, de toamnă, se servea un ceai, la care toată lumea era foarte bine şi frumos primită. Să trecem la interiorul casei: o sufragerie cu partea de jos lambrisată, iar partea de sus, mai înaltă, până la plafon, tapisată cu piele de Cordoba în culoarea lemnului şi poate puţin cam sumbră, căci era un pic în contrast cu luminozitatea care venea de afară, dar care era foarte somptuoasă. Saloanele, frumoase, elegante, mari dar fără exagerare, fără să fie deranjant de mari. Era un salon central, apoi, un salon mai mic, în care se afla pianul la care soacra mea cânta, şi cânta arii frumoase, urma apoi o frumoasă scară de fier forjat, care mergea la etaj, unde dădea într-o galerie, şi care de sus era luminată de o verieră, nu ştiu cum s-ar traduce in româneşte verieră.

—Era luminatorul, adesea folosit în acest fel de case.

—Un luminator de dimensiuni mari, era ornamentat şi dădea efectiv o lumină într-adevăr ca şi cum ai fi fost afară. În toate camerele se intra prin acest coridor, era un loc, încă odată spun, de o somptuozitate reală, fără a fi ostentativă, dar, sigur, cu foarte multe comodităţi. Ştiu că era pentru prima dată, chiar şi pentru mine era o noutate să văd, în casă exista o cameră specială, unde o doamnă venea să repare toate dantelele. O altă cameră era amenajată anume pentru călcat, or călcatul de pe vremea aceea era un lucru special, pentru că lucrurile erau împodobite cu mici franjuri care se cereau călcate special, cu mici pliuri greu de întreţinut. Îmi dau seama că era o

viaţă astăzi completamente uitată, iar pe atunci, puţin, puţin în afara timpului, dar a existat ca atare.

—Cum arătau ustensilele? Trebuie să fi fost fel de fel de fiare de călcat de dimensiuni şi forme diferite. Şi erau cu cărbuni…

—Da, erau diferite, şi, dacă am un regret, o să spuneţi că e copilăreşte ce simt eu, regret că s-au dus lucruri aşa de frumoase, dar eu regret acele ustensile pentru că, fără îndoială, ar fi făcut un muzeu ele însele. De la fierul de călcat cu cocoş, până la acel şurub care se punea pentru a face ondulaţiile speciale, în coafuri, cum am zice astăzi bigudiuri, dar era exact ceea ce întrebuinţau oamenii respectivi. Această epocă a durat scurtă vreme. A fost din anul 1922 până în 1932.

—Ştiţi cumva cine a fost arhitectul casei?

—Am întrebat o prietenă foarte dragă, care s-a născut în acea casă şi care se numeşte Olguţa Racoviţă, cine a fost arhitectul? Mi-a spus ea însăşi: *Dă-ţi seama, la optzeci şi cinci de ani ai mei nu pot să mai ştiu cine era arhitectul*. Îmi închipui, e o prezumţie a mea, nu e literă de evanghelie, că Petre Carp şi-a impus propria idee de sobrietate puţin germanică în construcţia acestei case, pentru că, sigur, în epoca aceea, influenţa dominantă era franţuzească. Nu îmi pot da seama cine a fost arhitectul, este singurul lucru, în privinţa casei, pe care nu pot să-l lămuresc. Dar ce vă pot spune sigur e că, după ani şi ani de când nu mai intrasem în casa aceea, acum, după 1990, am fost invitată în Dorobanţi de către ambasadorul turc, care auzise că familia mea a locuit acolo. În tot ce am văzut, regăseam copilăria mea extraordinar de mult, vreau să spun că această casă nu a necesitat nici un fel de schimbare, de amenajare specială, pentru că totul a rămas cum îmi aminteam şi se preta la o viaţă de ambasadă foarte bună.

—Decoraţiunile interioare de acolo mai există?

—Sunt şi lambriurile şi tapiseria în piele. Se demonstrează încă o dată, cred, că pe atunci se construia pentru secole, nu pentru ca să-ţi iei bagajul şi să pleci. Era un lucru pentru o dăinuire lungă şi e bine că era aşa şi că se mai găsesc asemenea case.

—Să ne întoarcem în anul 1932.

—Ne întoarcem în 1932, când se petrece un crah, început în 1929, un crah bancar internaţional, cu repercusiuni în România şi care a afectat şi pe socrul meu. A trebuit să se renunţe la casa care sigur că necesita o întreţinere foarte costisitoare. Socrii mei au început pelerinajul din casă în casă, au locuit câte puţin în fiecare, de exemplu, într-o casă Theodoreanu, apoi în casa Chrissoveloni-Lakeman, care este în Strada Negustori nr.1 sau 2, nu ştiu, e pe stânga, venind dinspre Bulevardul Domniţei, în colţ, şi e casa unei doamne născută Lakeman, căsătorită Chrissoveloni.

—Cred că este o policlinică acum.

—A fost o policlinică, acuma este sediul unui partid, cred că PUNR-ul, dacă nu mă înşel. Face parte dintre acele case care vor fi revendicate, pe drept cuvânt, pentru că aparţin unor familii care au moştenitori şi au toate drepturile asupra lor. Şi tot colindând din locuinţă în locuinţă, sigur că soacra mea a rămas cu nostalgia vremii în care era la dânsa acasă. Şi acuma mă întorc iarăşi în timp, la o epocă mai îndepărtată. Socrul meu a fost un pasionat de cai de curse. De când se ştia, asta a fost pasiunea lui şi a rămas cu această pasiune până s-a prăpădit, cu regretul că n-a putut, până la urmă, să ducă lucrurile aşa cum ar fi dorit să o facă.

—Era, desigur, membru al Jockey Clubului.

—Chiar membru fondator al Jockey Clubului şi a avut în posesie hipodromul Florească, pe lângă care exista SNIC, Societatea Naţională pentru Îmbunătăţirea Cailor, în care bineînţeles că era acţionar majoritar şi la care mai erau acţionari

generalul Moruzi, generalul Manu şi alţii, toţi pasionaţi de caii de curse. Pe vremea aceea, suntem din nou în 1922, toată protipendada Bucureştiului mergea încă la curse în Floreasca.

—Hipodromul Floreasca, pe unele hărţi ale oraşului, e trecut chiar cu numele de Negroponte.

—Da. Era un loc foarte mare. Sigur că devenea anacronic, era situat aproape în mijlocul Bucureştiului, un hipodrom nu mai avea ce căuta acolo şi, în cuminţenia lor, voi spune, ai mei au parcelat acest hipodrom, care s-a mutat pe urmă în alt loc, şi lotul a fost scos la vânzare. Socrul meu, pe drept cuvânt, şi-a păstrat parcelele cele mai frumoase, spre lac, între Calea Floreasca şi Strada Rahmaninov. El a oprit câte trei parcele pentru fiecare copil. Restul s-a vândut foarte repede şi foarte bine şi familia a putut să se redreseze graţie acestei vânzări. Bineînţeles că în dragostea pentru soţia lui, socrul meu a admis să construiască o casă în acel loc drag, pentru că îi aducea aminte de hipodrom, şi a construit o casă pe marginea lacului, pe Calea Forească, la nr.162, pe atunci. Mi se pare că a devenit 182 acuma, face şi asta subiect de litigiu, pentru că cumnatul meu şi-a revendicat casa. Această casă oarecum imita casa făcută de către Carp pe Dorobanţi, cu diferenţa că parcul nu mai era în spate, ci în faţă, spre lac, iar terasa, la fel, nu mai era în spate, ci fusese construită dinaintea faţadei principale a casei, ca să aibă vederea spre lac. Această casă a fost dragostea soacrei mele şi bucuria ei, însă, din păcate, fiind construită în 1940, a fost părăsită foarte repede, în 1947. Şi voi spune de ce n-a putut familia să profite de ea decât câţiva ani şi a rămas biata soacra mea cu nostalgia acestei case. S-a întâmplat aşa, pentru că soacra mea era doamna de onoare a Reginei Elisabeta, sora Regelui Carol al II-lea şi mătuşa Regelui Mihai I, şi au plecat din ţară imediat după abdicarea regelui, împreună cu toată suita lor. Soacra mea a plecat cu fiica ei, cumnata

mea, iar cumnatul meu, singurul care trăieşte azi, era arestat, arestat de securitate şi deportat în Rusia. Casa a fost confiscată, rechiziţionată şi, actualmente, face parte dintr-un litigiu.

—E locuită de particulari sau ocupată de o instituţie?

—E ocupată de sindicate, de CNSLR-Frăţia care, la rândul ei, a închiriat-o unei societăţi, care se ocupă de exploatare, un frumos restaurant, hotel şi aşa mai departe. Asta este un alt domeniu, legea va spune care este dreptul nostru. Casa era aşa de frumos împărţită, încât aveai senzaţia că locuiai pe lac, cu toate că şoseaua despărţea grădina şi casa de lac. Salonul făcea o suită cu salonaşul soacrei mele şi cu sufrageria. Când se deschidea totul, interiorul devenea foarte somptuos, cu o scară interioară ca şi în Dorobanţi şi cu camerele de locuit sus.

—Luminator există?

—Luminatorul nu avea rost să existe, căci salonul avea nişte ogive mari care se deschideau spre lac şi, oricum, dădeau o luminozitate perfectă, nici nu avea nevoie de mai multă lumină, dar, actualmente, se pare că există un luminator. Probabil s-a lucrat puţin acolo, în interior, dar fără aprobarea noastră, fără aprobarea nimănui. Sus erau camerele de dormit, familia era foarte încântată de această nouă achiziţie. Socrul meu, un mare credincios, s-a ataşat foarte tare de biserica din apropiere, Sfânta Sofia. Trebuie să vă fac puţin istoricul acestei biserici.

—Este o biserică mică şi puţin cunoscută, o surpriză pentru cine o descoperă.

—Trebuie să vă spun că, pentru tot ce era administraţia bisericii, socrul meu a dăruit parcele pentru biserică. A găsit-o, săraca biserică, într-un hal fără de hal. Este o biserică din sfârşit de secol XVII, început de secol XVIII. A fost construită pe un teren al familiei Florescu, în stilul brâncovenesc, şi există şi astăzi, printr-o minune.

În 1927, turla bisericii era la pământ. Socrul meu, în momentul în care a făcut parcelarea, primul lui gând a fost să facă o colectă pe sistemul *un leu pentru Ateneu* şi, cu suma colectată, a fost însărcinat un arhitect, Paul Smărăndescu, pentru refacerea bisericii. Socrul meu a ţinut la un singur lucru: biserica să aibă hram după numele mamei lui, Sofia. Retârnosirea s-a făcut în 1935 şi, bineînţeles, cu ctitoria fraţilor Negroponte. Sora socrului meu a contribuit şi ea, era soţia generalului Grigorescu. Au trecut anii, au trecut evenimentele, şi, din cauza măririi lacului, s-a infiltrat în biserică umiditatea. Dar, cu sârguinţa preotului Bogoescu, care este dăruit de Dumnezeu şi e din 1976 preot acolo, între anii ’78-88, încep lucrări de restaurare. În primul rând, trebuia scoasă igrasia, ceea ce nu era un nimic şi, în continuare, era prevăzută refacerea, în stil brâncovenesc, a picturilor, ceea ce face ca la ora actuală aceste picturi să existe. Restaurarea a fost terminată în 1992, Biserica Sfânta Sofia este actualmente o bijuterie a stilului brâncovenesc şi eu sunt fericită să-mi spun că familia Negroponte, peste ani, a contribuit la ceea ce cu toţii doream aşa de mult, noi, cei care credem în ceva şi sperăm să dăinuie numele de Negroponte, legat de această biserică.

—Recent, am întâlnit numele lui Ulise Negroponte şi al fratelui său, Theodor, în însemnările lui Petre Pandrea, o carte monumentală, *Memoriile mandarinului valah*, şase sute de pagini, în care sunt evocate foarte multe scene de istorie bucureşteană, de istorie a ţării şi, între altele, există relatarea momentului în care Theodor Negroponte s-a întors din Siberia, unde fusese multă vreme prizonier. Atunci l-aţi invitat pe Petre Pandrea să traverseze drumul (stătea pe Strada Sandu-Aldea la nr.96), să vină aici şi să asculte poveşti teribile din prizonierat.

—Este exact. Poveştile cumnatului meu sunt absolutamente uluitoare şi uneori, dacă n-aş şti cât

de reale (l-am confruntat cu colegi care veneau din Rusia), aş spune că sunt de domeniul fanteziei. Însă acum, după zeci şi zeci de ani în care am trăit întâi partea grea, apoi, să zicem, partea bună, de zece ani încoace, cumnatul meu mi-a spus*: Ştii, e curios, dar cred că totuşi am avut noroc*. Spunea că, în Rusia, odată terminată ancheta, care a fost cumplită, ca şi izolarea, prizonierii români au devenit un număr. *Sunt convins că, dacă făceam închisoarea la care am fost condamnat, douăzeci şi cinci de ani, aici, în România, din câte am auzit de la colegii care îmi povestesc ce s-a întâmplat aici, aş fi murit. Acolo, am supravieţuit. Am fost ţinuţi în frig, dar am supravieţuit*.

—Petre Pandrea aminteşte momentul revenirii lui.

—Impresionant. Voi spune despre Petre Pandrea că, în afară de anumite după-mese, când stăteam de vorbă cu dânsul, am o ultimă imagine: la moartea mamei, când era depusă în coşciug, în Biserica Mănăstirea Caşin, Petre Pandrea, cu greutate, aproape şchiopătând, a venit cu un bucheţel de flori cules din grădina sa din Sandu Aldea, bucheţel pe care, cu pioşenie, l-a depus la picioarele mamei mele. E ultima imagine pe care o am de Petre Pandrea.

—În ce an era?

—Mama s-a prăpădit acum treizeci şi doi de ani, în 1968, deci sunt treizeci şi doi de ani de când am această imagine.

—Petre Pandrea era foarte aproape de propria lui moarte.

—Da, era foarte aproape de propria lui moarte, ca probă este că m-a impresionat, aveam aproape senzaţia că trebuie să mă apropii, să-l ajut să umble, omul se mişca cu greu. Era prin mai-iunie, deci în luna florilor.

—Iar el s-a prăpădit în iulie.

—Sunt multe de povestit, să mă credeţi.

—Revenind la casa din Florească, numele arhitectului ei vă este cunoscut?

—Nu era un arhitect. E foarte curios, soacra mea a vrut numai să aibă un antreprenor foarte serios. Fratele ei, Alexandru Scanavi, s-a ocupat de acest lucru, dar ea a vrut să-şi aibă propria ei iniţiativă, să-şi înfăptuiască propriile ei dorinţi şi să nu intervină nimeni în ceea ce dânsa îşi dorea. Fără discuţie, trebuie să recunosc că a reuşit foarte bine, chiar neavând nici un fel de studii de arhitectură sau vreo pregătire specială. Nu, nu, ea avea dorinţi, atât, şi a vrut să le pună în practică. Asta e povestea casei. Doamnă Dimitriu, am toată admiraţia pentru ceea ce faceţi, şi o spun. E foarte greu a spune cuiva cuvinte de laudă direct, aşa, dar credeţi-mă, eu sunt aşa de recunoscătoare, îmi dau seama că suntem o generaţie care, normal, ne ducem, dar că rămâne peste ani amintirea a tot ce am trăit cândva fără ostentaţie. Astfel că, fără nici un fel de lipsă de modestie, voi spune că, graţie dumneavoastră, renaşte un trecut, îl faceţi să renască şi în sufletul meu şi, probabil, în sufletul tuturor acelora pe care îi ascultaţi. Eu vă mulţumesc pentru asta.

—De fapt, noi suntem cei care trebuie să vă mulţumească. În tot ceea ce ne spuneţi, descoperim o frumuseţe uitată, care, fără mărturia dumneavoastră, ar rămâne pierdută..

—Mă bucur că va rămâne scris. Cândva, eram mai tânără şi aş fi dorit ca aceste lucruri să rămână scrise, dar atunci ne era frică să scriem şi acum suntem prea bătrâni să mai scriem.

Eftimia Dulfu şi casa pierdută

Suntem undeva, într-un bloc de pe Bulevardul Ion Mihalache, fost 1 Mai, fost Filantropia, fost Mihail Ghica, câte nume, atâta istorie. De la ferestrele ei, doamna Eftimia Dulfu îmi arată un copac uriaş, rămas de pe vremea când pe aici erau case mici şi grădini, îmi arată stoluri de porumbei care se rotesc într-un ritm de vals neauzit, peste acoperişe şi curţi. Dar nu despre acest cartier, transformat mult şi el, vom vorbi, ci despre un altul, care, pur şi simplu, nu mai există, cartierul de unde gazda mea a fost exilată aici, la alt capăt al oraşului, ca într-o altă lume, străină şi ostilă pe veci. Arhitecta Ioana Marinescu mi-a vorbit cea dintâi despre casa Dulfu din Strada Bateriilor, operă a arhitectului Horia Creangă, şi despre aceea care îi ştie atât de temeinic trista poveste. Doamna Eftimia Dulfu vorbeşte încet, cu o rară dulceaţă în voce, cu împăcare:

—Casa se afla în Strada Bateriilor, numărul 28, colţ cu Intrarea Iuliu Roşca. De ce menţionez şi Roşca? Pentru că soacra mea, Elena Dulfu, soţia scriitorului Petre Dulfu, făcea parte din familia Ghica, o familie care şi-a iubit moştenitorii şi i-a adunat în acest mic cartier, în jurul străzii numite Iuliu Roşca, după unul din membrii familiei lor numeroase, cartier unde, pe locul unde fusese bătrâna casă Ghica, s-a construit prin anii şaptezeci blocul Uniunii Scriitorilor.

—În Apolodor 13.

—Exact. Acolo fusese palatul Ghica.

—Ştiţi cum se înrudea ramura familiei de care aparţinea soacra dumneavoastră cu aceea a scriitorului Ion Ghica?

—Asta nu aş putea să vă spun, nu am auzit. Ştiu că ea venea dintr-o parte bărbătească, la a treia generaţie, din care făcea parte tot clanul. Soacra mea a avut acolo o casă bătrânească, a ei, şi mai multe rude, cu casele lor, în jur. Pe terenul moşiei din jurul fostului palat. Era un spaţiu foarte întins. De exemplu, soacră-mea era la numărul 26, pe Bateriilor, vizavi era sora dânşii, Constanţa Mateescu, iar venind în Intrarea Roşca, acolo, clanul era mai adunat. În colţ, la numărul 30 de pe Bateriilor, era Lili Popazolu, erau verişori între dânşii, dincoace venea Iuliu Roşca, dar casa lor a fost bombardată la bombardamentul din aprilie 1944 şi, pentru că el nu a avut moştenitori, nu s-a mai reclădit, a rămas curtea goală acolo. Vizavi, pe colţ, pe Intrarea Iuliu Roşca, numărul 2, era legătoria noastră, tot o casă a soacrei mele, lângă ea era alt verişor care a fost şeful poştei, dincolo iar era o familie de veri. Trăiau toţi acolo. Soacra mea s-a căsătorit cu Petre Dulfu. Şi au avut o realizare frumoasă în viaţă, pentru că Petre Dulfu a devenit un scriitor cu lucrări cunoscute, epopeea lui *Păcală* şi *Gruia lui Novac* şi *Făt Frumos*.

—Toate poemele amintite fac parte din proiectul lui de a crea o epopee a neamului românesc.

—Da. Socrul meu şi-a făcut primele studii la Baia Mare. Acolo, erau sub austro-ungari. El este un om cu o pregătire superioară. Şi-a luat doctoratul la Budapesta şi, cu el în traistă, a trecut munţii şi a venit în Ţara Românească. Aici fiind, Slavici l-a numit la Turnul Severin ca profesor.

—Ce preda?

—Era profesor de limba română. După aceea, a venit la *Elena Doamna* în Bucureşti, unde s-a întâlnit cu viitoarea lui soţie, soacra mea, şi au întemeiat familia lor frumoasă, cu patru copii, între care a fost şi soţul meu. Când a fost premiat de Academia Română, pentru *Păcală*, i s-au plătit cinci mii de galbeni. Era o sumă pe vremea aceea! Primind aceşti bani, natural, a hotărât să

construiască nişte case, pe terenul soţiei sale, pentru fiul cel mai mic. Numai el îi rămăsese. Pentru că, ce se întâmplase? Dânsul a avut mai întâi doi feciori şi o fată. Ultimul, al patrulea, a fost soţul meu. Cei doi feciori mai mari, Eugen şi Virgiliu, au mers la vânătoare cu domnul Prager, viitorul inginer constructor, aveau optsprezece ani. Aşa era moda pe vremea aceea…

—Emil Prager era la fel de tânăr ca fraţii Dulfu?

—Da. Emil Prager, pe vremea aceea, locuia cu chirie cu mama sa, la familia Dulfu. Ea era lenjereasă şi ajuta în casă. Cosea la lenjerie. Era văduvă şi avea doi copii de crescut, pe domnul Prager şi fetiţa, Liliana o chema.

—Aşadar, erau toţi trei studenţi.

—După vârstă, erau studenţi. Optsprezece, nouăsprezece ani. Fiind la vânătoare, domnul Prager l-a împuşcat din greşeală pe Virgiliu. Şi el a decedat. O tragedie. La un an, a murit şi celălalt, era obsedat de moartea fratelui său, că fuseseră foarte legaţi unul de celălalt. A făcut o meningită şi a murit şi al doilea băiat. El avea şi publicate patru poezii foarte frumoase. Moştenise talentul. Dar… Fiica lui Petre Dulfu s-a căsătorit cu un profesor, Grădinescu, şi iar a fost o nefericire, la cinci ani de la căsătorie, ea s-a îmbolnăvit şi a decedat, a lăsat două fetiţe. Avea douăzeci şi patru, douăzeci şi cinci de ani. Pe fetiţe le-a crescut mama soacră. A rămas numai cu feciorul, soţul meu, din patru copii. Au crescut împreună unchiul şi nepoatele. Soacră-mea i-a dat unei nepoate, Zorela Secăreanu se numea, o casă tot în Iuliu Roşca. Secăreanu, soţul ei, era profesor universitar la Cluj. La fel, Lerica, măritată cu Nistor Şanta, şi-a dat doctoratul în Franţa, ca şi el, de altfel. Acolo i-a prins războiul, acolo s-a născut şi prima lor fiică, Cristina. Au fost profesori la Facultatea de biologie, mergeau pe Cheiul Dâmboviţei la Facultate, ei, amândoi. Socrul meu primind Premiul Academiei, cu aceşti bani s-a clădit

această casă, în colţul de pământ rămas liber, de către domnul arhitect Horia Creangă. Era în 1932. O casă splendidă. Jos, avea toate dependinţele, pentru oamenii de serviciu, spălătorie, instalaţia de încălzire centrală, era pe păcură, şi tot acolo era şi garajul soţului meu. Venea apoi un nivel cu patru camere mari, care s-au închiriat, că aşa era pe vremea aceea.

—Casa se întreţinea într-un fel singură, astfel.

—Da. De fapt, parterul era un hoch parter, şi urma etajul.

—Am ajuns la al treilea nivel. Primul era subsolul, urma hoch parterul, de închiriat, şi pe urmă, primul etaj.

—Exact. Hoch-parterul îl închiriam unor funcţionari de bancă, pentru că banca era aproape, iar primul etaj, care era pe două nivele, era al familiei. Se compunea din birou, hol de optzeci de metri, scară interioară, balcon interior de treizeci de metri, încă o cameră, o terasă, încă o cameră, jos venea o sufragerie.

—Casă de cinci mii de galbeni!

—Da! Casa a fost foarte frumos construită. Toată lemnăria era comandată la Reghin. Geamurile erau glisante. Parchet peste tot. Această mobilă, pe care o vedeţi în cameră, făcea parte din biroul soţului meu, este proiectată de băiatul lui Brătescu-Voineşti, el a făcut designul în interior. Era foarte modernă pe atunci, cum era şi casa.

—În stil cubist.

—Şi avea mobila o mulţime de soluţii ingenioase, să nu ocupe spaţiu mult, dar să ofere loc destul de depozitat. Însă biroul propriu-zis lipseşte, n-a mai avut loc în casa asta. Am locuit în Strada Bateriilor, liniştiţi, până s-a schimbat politica ţării. Atunci, ne-au fost băgaţi străini în casă, holul a fost împărţit ca în Ilf şi Petrov, aşa, cu nişte placaje, au venit *madam* Ionescu, *madam* Popescu…Pe noi ne-au urcat în camera de sus,

unde aveam, cel puţin, terasa. Şi aşa am trăit până a venit nefericirea şi a trebuit să fim demolaţi.

—Casa trebuie să fi avut şi o grădină, cum arăta?

—Nu, era numai grădina casei lui tata-socru, casa noastră nu avea grădină, ne despărţea un gard viu şi noi acolo coboram. Am amintit de Strada Roşca şi pentru că acolo dădea garsoniera casei, cu intrare separată. Casa socrului meu era la numărul 26 pe Bateriilor şi dădea şi în Roşca. De fapt, îmbrăţişa casa noastră, care fusese făcută în colţul rămas liber al grădinii lor, spre stradă. Şi ne întâlneam acolo cu toată familia, cu verişori, cum era Mircea Giosan, care a fost marele aviator, cu tata-socru, aveau toţi o căldură sufletească aparte. În fiecare zi, după orele patru după-amiază, ne vedeam acolo, veneau din toate casele din jur, pentru că toţi erau rude. Când am intrat în această familie, am devenit iscoditoare. Întrebam şi ascultam atentă. Îi auzeam povestind: *Dealul Arsenalului, Intrarea Roşca*. Vedeţi, aici am un semn de carte-reclamă, pentru legătoria de cărţi a familiei.

—E desenată o mică hartă a zonei de lângă Operetă, ca să se vadă cum se ajunge din Piaţa Senatului în Strada Roşca, unde era *Legătoria Artistică de Arte Decorative Delfinul*.

—Venim în Intrarea Vânători şi, paralel, e Strada Bateriilor cu Intrarea Roşca. Or, aici era toată familia, care se întâlnea zilnic. Eram acolo la o dulceaţă, la un pahar, iar copiii se jucau de jur împrejurul celor vârstnici. Venea tanti Lili Popazolu, care era pe Bateriilor, colţ cu Roşca, venea tanti Beatrice, care era franţuzoaică, întrucât soţul ei, Greceanu, a fost şeful poştei şi şi-a făcut studiile la Paris, şi a venit căsătorit cu această franţuzoaică, Blanche îi spunea. Ei au avut doi copii, pe René şi pe Alice. Erau rude prin alianţă cu familia Ghica, la a treia generaţie după cei de la *curtea veche,* de pe locul din Apolodor. Eu nu am

apucat decât o căsuţă care se afla pe locul acela, unde locuia o ţigancă dezrobită, aşa cum era cazul şi în Intrarea Roşca, la poalele Dealului Arsenalului, unde era pământ foarte mult, loc căruia îi spuneam: *la mama Florica*. Ajunseseră la a treia generaţie de la dezrobire, dar noi spuneam tot *mama Florica*, după numele ţigăncii dezrobite şi înzestrate de familia Ghica cu o casă şi o curte, deşi acum locuiau acolo nepoţii ei. Când se aduna familia, copiii se mai duceau pe acolo, era un teren foarte mare. Când nu-i găseam, nepoţii şi strănepoţii, ştiam unde sunt, la mama Florica. Ne duceam acolo şi-i strigam.

—Mi se pare interesant pentru istoria ţiganilor bucureşteni. Aşadar, toată întinderea aceea fusese a familiei Ghica. Palat, neamuri, robi. La dezrobire, în a doua jumătate a secolului al XIX-lea, familia şi-a eliberat robii şi i-a înzestrat cu pământ şi case, chiar pe acest loc. Şi au convieţuit până târziu, în secolul XX. Din aceşti robi, aveaţi acum vecini.

—Da, aveam vecini pe *mama Florica*. Nici nu-i simţeai că există, cu toate că aveau o curte uriaşă la poalele Dealului Arsenalului. Nu-i auzeai, aproape că nu-i cunoşteam. Numai numele le rămăsese de la Florica, roaba dezrobită de acest Ghica, om care şi-a iubit atât de mult familia, încât i-a unit pe toţi la un loc. Parcă-l văd pe tata-socru cu bastonul lui, venind din casa lor veche, fără etaj. Era foarte timid şi retras, dar vroia să fie în familie.

—Cum arăta casa socrilor dumneavoastră?

—Avea, tot aşa, un hol mare, cu trei, patru, şase camere, plus corpul pentru oamenii de serviciu, separat. O casă de modă veche, numai parter.

—Şi ce se discuta la acele întruniri de familie? Ce vă povestea socrul dumneavoastră, cum era?

—Era un om modest, retras, dar totuşi avea un umor, de unde? Probabil de acolo, de la dânşii, de acasă.

—Umorul lui Păcală!

—Da! Da! Vorbea puţin. Cu ochii te privea, cu ochii te mângâia, sufletul i-l vedeai privindu-te. El se retrăgea în camera dânsului, venea cu noi la masă, lua parte la orişice, dar tăcea şi privea. Când şi când, mai scotea câte un cuvânt, te dojenea cu o vorbă blândă, dar nu pot să-i uit manierele atât de blânde. Nu vorbea mult, dar ţi-era suficient dacă-ţi punea mâna pe braţ şi te privea. Dădea din cap*, da, da, da, da*.

—Vă citea, citea copiilor din familie din ceea ce scria?

—Nu, nu le citea, dar ce obicei avea el, soţului meu, că era cel mai mic, şi-l numise ca pe el, Petre, că venise aşa, ca o surpriză, peste necazurile care au trecut, soţului meu, când era copil, îi dădea să citească el ce scria şi-i spunea: *Vezi, dacă eu am greşit undeva, tu să mă îndrepţi acolo, că eu îţi dau cincizeci de bani!* Parcă văd moneda aceea, păstrase una, era un ban rotund, cu găurică în mijloc.

—Înseamnă că găsise o greşeală, lăsată anume de tatăl lui, ca să-i verifice atenţia.

—Exact, o lăsase anume, asta era legătura între fiu şi tată. S-au plimbat, cu soţul meu, când era copil. La Praga au fost, la Vichy, se duceau la băi, acolo, au fost şi în Italia, la Veneţia. Povesteau. Toată familia asculta. Era o armonie în familie… dar timpurile urmau să se schimbe. Îmi povesteau că, atunci când s-a construit casa, nu a fost nevoie să cumpere nisip pentru construcţie. Cum locul e plasat pe fostul vad al Dâmboviţei, au găsit nisip săpând puţin chiar acolo! Şi ce construcţie solidă! Când a fost primul cutremur, în 1940, a telefonat domnul arhitect Horia Creangă şi a întrebat: *Cum este casa?* Şi-atunci am răspuns: *E perfectă!* El a zis: *Mă bucură, aveam,* zice*, oarecum, o întrebare!*

—Era prieten de familie sau era o relaţie client - arhitect?

—Era o relaţie client - arhitect, dar, văzând cum eram toţi, a fost foarte încântat de armonia de

familie care domnea la noi. Ni s-a alipit, într-un fel.

—Cutremurul din ’77 nu a afectat nici el casa, probabil.

—Nu, nu s-a întâmplat absolut nimic. Totul era foarte bine făcut. Până am plecat, nu s-a stricat absolut nimic. Ce s-a transformat, a fost instalaţia de încălzire, de pe păcură, s-a trecut pe gaze. Dar şi aici a fost o poveste. Când a venit noua politică, primul lucru, ni s-a luat instalaţia de jos, de încălzire, că era adusă din Austria. Am stat fără foc doi ani. A venit *Icralul* de atunci şi a luat-o.

—Când au început demolările, casa era încă plină de chiriaşi?

—Nu chiar. Şi am apucat să refacem câte ceva. V-am spus, când au venit chiriaşii, din hol, văzându-l aşa de mare, şi-au mai făcut o cameră. Înainte, fusese o perdea, care despărţea holul de sufragerie. Când veneau musafiri, trăgeam perdeaua şi foloseam tot spaţiul, apoi urma oficiul şi, după aia, ajungeai la bucătărie, era un culoar. Chiriaşii au plecat, pe rând, pe rând, li s-a dat casă la bloc, şi atunci noi am reluat, cu certificat medical, o parte din spaţiu, între timp a venit să stea la noi şi tatăl meu, care îşi luase şi el porţia de neplăceri, fiind şi el în branşa de profesori, cu doctoratul la Sorbona. Şi a fost pedepsit!

—Cum se numea tatăl dumneavoastră şi în ce domeniu era specializat?

—Dumitru Petrişor se numea, profesor la un gimnaziu industrial, că el făcuse, pe vremuri, Şcoala de Poduri. Cum l-am adus şi pe el la noi, am putut să ne extindem.

—În propria dumneavoastră casă.

—Noi am rămas tot în camera de sus. Soţul meu era, cu mine, la a doua căsătorie. Din prima căsătorie, a avut, adică are un băiat, Şerban. El a rămas, după despărţire, la tatăl lui, şi a fost tot timpul cu noi. Locuia într-o cămăruţă tot în pod, acolo.

—Era a treia generaţie Dulfu.

—Da. A vrut să facă arhitectura şi a reuşit, dar fără locuri, cum se spunea atunci. A avut şi el parte de armata aceea, "la lopată", la Reghin. Eu mă duceam la Reghin, să-i mai duc câte ceva de mâncare. Erau timpuri foarte grele. Soţul meu nu a mai lucrat, s-a închis *UGIR*-ul (Uniunea Generală a Inginerilor din România), fusese secretar la *UGIR*, care, acuma, este *UGIR 1903*, şi care a fost reînviat de un sufletist, Dorobanţu Stelian. În acest timp, când toate s-au schimbat şi soţul meu a fost destituit, nu a mai avut drept de muncă vreo zece ani, ceea ce a fost foarte grav. Noi nu aveam ce să vindem ca să trăim. Am fost modeşti, material, soţul meu a fost crescut tot în modestie, aveam necesarul, dar nu excesul. Şi ne-au prins vremurile aşa. Avuseseră, bineînţeles, acţiuni, în fabrica nu ştiu care, pe urmă la Politehnică, tot aşa, la Cercul Militar.

—Dar toate acestea s-au pierdut. Nu s-a recuperat nimic?

—S-au pierdut cu totul. Când ne-am trezit aici, în 1984, a fost un şoc pentru soţul meu şi pentru toţi, natural, şi atunci el a desfiinţat tot, a spus: *S-a terminat*. Şi a rupt tot. Toate hârtiile, actele…În disperarea lui, nu i-a mai trebuit nimic. Era şi mai în vârstă decât mine, dar pentru asta am avut douăzeci şi opt de ani de căsnicie.

—Dacă a rupt tot, înseamnă că nu a mai păstrat nici actele, planurile casei, nimic.

—Păi, când te vezi aşa…Adică, vin şi îţi spun că trebuie să te muţi peste trei luni şi a doua zi de dimineaţă, apar cu camionul şi-ţi spun să iei ce intră în camion şi să pleci. Atunci, pe loc.

—Ştiu că a fost aşa, dar poate că aceste rânduri vor fi citite de oameni născuţi mai târziu, cărora nu le va veni să creadă. Aşadar, v-au anunţat că va trebui să vă mutaţi peste trei luni şi a doua zi au venit să vă scoată din casă?

—Exact aşa. Au venit să ne scoată. Zic: *Petre, ce facem*? A şoptit: *Păi, biroul*. *Tată, dumneata ce iei*? Zice: *Dormitorul ăsta, ce să mai… Bine*, zic*, şi cu astea ce facem, cu tot ce mai este?* Soţul meu zice: *Să luăm ce este în hol, atâta, restul rămâne*, *n-avem ce face*. Bucătărie, sufragerie, totul a rămas acolo. Ne-am trezit aici, şi aici a trebuit să cumpărăm ce ne mai trebuia. Acolo, toate erau făcute de arhitect în perete, dulapuri, rafturi, biblioteca. Aici, nu aveam nimica. Şi atunci a trebuit să luăm un recamier, să luăm un dulap. Din debara am făcut un dulap de haine. Cam asta a fost. Ne-am rupt. Prin 1958, mi-aduc aminte că fusese ceva cu domnul Geamănu. Am fost atunci în audienţă, întrucât casa noastră fusese luată aşa, fără acte: *E casa noastră, dreptul nostru*. Dânsul regreta că nu poate face nimic ca să ne ajute. Când am ieşit, soţul meu a spus: *Casa e pierdută. Eu, la vremea mea, l-am servit pe Geamănu, când m-a rugat. Acuma, vroiam numai un răspuns.*

—Ceruse numai informaţii despre situaţia casei, sau şi un loc de muncă?

—Lucra traduceri. În loc de *UGIR,* era acuma *IDT*-ul (Institutul de Documentare Tehnică) şi eu mă duceam acolo, să iau lucrările. Dânsul n-a mai intrat niciodată în *UGIR*. Mergeam acolo şi el aştepta în faţă, la blocul Eva, până ce ieşeam cu textele. Dar era foarte puţin, nu prea ne ajuta pe noi în existenţă. Că era regia de casă, cât de mică era, totuşi…Alte venituri nu aveam.

—Nici nu vă mai întreb ce se întâmplase în restul casei.

—Erau locatarii şi aşa au rămas până în 1984. Am locuit împreună acolo, până când ne-am pomenit în bulevardul *1 Mai*. Uneori, mi se întâmplă şi acum să mă trezesc dimineaţa, să-mi cadă privirea pe mobila din jur şi să-mi spun, în prima clipă: *Ia te uită, aseară am adormit în bibliotecă!*

—Vi se întâmplă şi astăzi să vă visaţi în casa aceea? Să vi se pară că v-aţi trezit acolo?

—Da, după douăzeci de ani!

—În bibliotecă, păstraţi puţinele documente salvate din cataclismul mutării în câteva ore, fotografii, reviste. Sunt şi multe fotocopii după documentele originale, din arhive, făcute în anii din urmă. Reconstituiri ale actelor de familie, distruse.

—Actele, da. Nu mi-am putut închipui că s-ar putea reface ceva din ce s-a distrus. Totuşi, undeva a rămas o speranţă. Şi multe lucruri păstrează în ele ceva din atmosfera casei din Bateriilor. Dacă vă uitaţi, covoarele acestea sunt lucrate de mama soacră, la războiul ei, din casă. Vopsea lâna în casă, totul făcea în casă, era plăcerea dânsei. Dânsa a fost institutoare la Poenaru-Bordea. Mai se află încă şcoala aceea, este vizavi de Mănăstirea Antim. Am apucat acest război, era jos, în casă la mama soacră. A lucrat multă vreme. Când i-a venit idea asta, a făcut întâi un lucru mai simplu. Soţul meu, văzând, i-a spus: *Dacă vrei, eu te ajut să înveţi*. Şi a făcut apel la o doamnă, Branişte, care avea atelier. I-a trimis de acolo un război înalt, că la ei erau camerele înalte, nu cum sunt acuma. Un război pe verticală. Şi i-a trimis două fete s-o înveţe. Şi a învăţat. Vopsea ea lâna. Cu torsul, se ocupau femeile. A mai rămas şi un covor mare, pe lângă astea mici. Dar acum, fiind vară, l-am strâns. Le cruţ, ca să dureze cât mai mult. Ştiu că spunea: *Ăsta e la douăzeci şi opt de noduri, ăsta e la şaisprezece noduri*, dânsa ştia cum era, că a învăţat tehnica. Lucra foarte frumos şi avea o răbdare nemaipomenită. Era tot ce mai putea face, după ce îşi pierduse copiii. Acolo îşi alina ea amintirile. Soţul meu o sprijinea, se interesa de munca ei, era foarte ataşat de ea. Cum a fost ataşat de toată lumea aceea pe care o pierduse. Cam o lună după ce ne-am mutat aici, el se ducea zilnic în Bateriilor. Eu trebuia să mă duc după el, să-l caut.

—Avea tăria să se ducă şi să înfrunte ceea ce se petrecea acolo? Să asiste la demolare?

—Da, până când a văzut că au venit cu un fel de bilă mare, aşa mi-a explicat, ca să spargă zidurile, şi asta nu a mai suportat.

—Mi se pare insuportabil să şi povesteşti, îmi cer iertare…

—Da, eu vă spun, când mă duceam, trebuia să iau ceva, un calmant, ca să pot face faţă, că începeam să plâng de cum intram, ce să facem? A fost foarte dureros şi de aceea îi arătam domnişoarei arhitect Ioana Marinescu: *Uite, eu am pregătit geamantanul pe care îl am de la mama soacră, să ajung înapoi, în Bateriilor!* Şi ea râdea. Dar uite-le, vedeţi, sunt pregătite, unul mare şi unul mic. Uite, au şi un compartiment secret, pentru acte. Le păstrez aşa, pur şi simplu.

—Ca pe un simbol al speranţei?

—Da, acum doi ani, o cunoştinţă, tot ca mine, o doamnă în vârstă, avocat, mi-a telefonat şi mi-a spus: *Ce faci, doamna Dulfu, nu vrei să faci întâmpinări pentru casa care a fost, pentru demolări, pentru asta?* Zic: *Doamnă avocat, ce pot oare să mai iau?* A insistat: *Totuşi, hai să încercăm!* I-am răspuns: *Da, dar asta costă bani. Şi nu eu am bani.* Zice: *O să-mi dai pe ce legalizăm, pe ce mai ai*. Şi atuncea, m-am dus la dânsa, şi a făcut cererile. După un an şi jumătate, a venit un răspuns, că nu era corect trecut numele, era Elena în loc de Eftimia. Şi atunci, a făcut iară hârtiile: *Nu se poate, trebuie să-ţi dea un răspuns. Simbolic, aşa, ca să se ştie că acea casă a existat*.

—Doamnă Dulfu, îmi cer iertare, v-am tulburat.

—Nu trebuie să vă cereţi iertare. Amintirile, chiar dacă dor, sunt frumoase şi fac bine. Mi-amintesc cum urcam Dealul Arsenalului, la Niţă Stere. O denumire, cum am spune Pantelimonul…

—Numele unui cartier. Ştiţi de unde se trăgea acest nume?

—Nu ştiu. Acolo făceam cumpărături, acolo era şi o frumoasă biserică la care, cu mare sfinţenie, intram pentru rugăciune. De la poartă până la intrarea în biserică, era o alee întotdeauna plină de flori. Iar biserica era din cărămidă roşie. A fost demolată.

—Biserica Spirea Veche.

—Iarna ne duceam pe Strada Lăzureanu. Era în pantă şi copiii o foloseau ca derdeluş. Şi chiar noi, mai tinerii, ne lăsam ispitiţi. Lângă Operetă, era Biserica Sfântul Spiridon Vechi. A fost demolată, dar preotul s-a luptat, după 1989, şi biserica s-a reclădit. Ne plăcea plopul acela bătrân. Poate, odată, să ne şi ducem împreună acolo, să vedem ce a mai rămas.

—Strada Bateriilor nu mai există.

—Nu mai există.

—Dar Strada Vânători?

—Mai este puţin din ea, că, vizavi, este Biserica Sfinţii Petru şi Pavel, care era biserica noastră, toată familia s-a botezat, ne-am cununat, preotul, părintele de acolo, era de al casei. A mai rămas o parte mică, vreo două clădiri.

—De la colţul cu Sfinţii Apostoli, au rămas întregi două clădiri, pe urmă sunt, pe un maidan, ruinele unui palat cantacuzin, peste drum e un blocuşor, locuit, şi, între bloc şi Strada Sfinţii Apostoli, este un alt maidan, mărginit de un zid de cărămizi vechi, un fel de muzeu al cărămizii bucureştene.

—Da, nu pot să-mi amintesc ce era acolo înainte. Mai era şi Intrarea Vânători, o fundătură unde nişte evrei aveau un depozit, pe urmă ajungeai în Bateriilor.

—Depozitul s-ar putea să fi fost chiar palatul cantacuzin care, într-una din etapele decăderii sale, a slujit şi ca depozit de mărfuri. Dar, legat de numele străzilor, între denumirile care amintesc de armată, apare şi cel al unui membru al familiei dumneavoastră, Iuliu Roşca.

—Iuliu Roşca a căzut în Războiul de Reîntregire. Era de carieră militar şi a murit pe front. Şi numele lui a fost dat străduţei pe care locuise. A fost înmormântat la Sfânta Vineri, unde şi soacra mea are locuri, acolo sunt ei înmormântaţi, Petre Dulfu şi ea, mai în faţă. Tanti Lili, lângă capelă şi pe urmă, tanti Constanţa, care a moştenit mormântul lui Iuliu Roşca. Sunt toţi la Cimitirul Sfânta Vineri. Şi băieţii Dulfu sunt înmormântaţi acolo.

—Vecinii din Intrarea Roşca au rămas împreună…Dar ce s-a întâmplat cu locatarii caselor demolate, rudele dumneavoastră, şi cu nepoţii mamei Florica?

—Nu ştiu ce s-a întâmplat cu ei, dar ştiu ce s-a întâmplat cu familia noastră. Probabil că şi ei au fost împrăştiaţi, ca şi noi. Că, de exemplu, familia Popazolu, verii de la numărul 30, au ajuns în Ghencea 2, Şanta, o parte a ajuns în Băneasa. Cealaltă strănepoată, Cristina Muică, şi ea profesoară universitară, este pe la 23 August.

—Şi astfel a fost spart monolitul familiei.

—În timp, o singură fisură apăruse, cu sora soacrei mele, Constanţa Mateescu. Ea şi-a vândut casa unui arhitect, Turconi, care a convins-o să facă asta repede, fără să se consulte cu familia. A venit cu banii, într-o seară. Doi saci cu bani. Şi a spus foarte mândră: *Uite ce am făcut, am vândut casa*. Arhitectul îi explicase de ce cumpără, vroia să construiască un bloc de garsoniere în locul casei. Un bloc cu zece etaje. A fost construit foarte solid. Turconi îşi cumpărase şi o casă pentru el în intrarea Bateriilor. Casa lui era în fundul aleii. Soacra mea a întrebat-o: *Şi tu unde ai să stai? De ce nu ţi-ai rezervat şi tu o garsonieră în bloc?* Ea a răspuns: *Păi, nu am ştiut!* O păcălise. O ispitise aşa, pe dedesubt. Că familia n-ar fi lăsat-o. Noroc că a putut să stea la sora ei, la familia Dulfu. Era singură. Şi a apărut cu aceşti doi saci plini cu bani, foarte bucuroasă, dar, în câteva zile, a venit

stabilizarea şi banii s-au pierdut. Fusese cam şmecher arhitectul, că a grăbit-o şi nu a lăsat-o să se consulte cu familia.

—Această mătuşă a apucat demolarea casei Dulfu?

—Nu. Foarte curând după aceea a murit dânsa, apoi s-a prăpădit şi soacra mea şi a rămas socrul, care a mai trăit foarte mult, el şi-a scos primul dinte la nouăzeci de ani. Până la nouăzeci de ani, s-a plimbat prin Cişmigiu. Mi-aţi amintit de multe lucruri, rugându-mă să povestesc. Mi-aţi amintit şi de Biserica Albă Postăvari, care într-o zi de Florii a fost demolată. Pe noi, cei veniţi la slujbă, ne-au luat şi ne-au băgat într-o curte, pe Bateriilor, că nu ne-au lăsat să ne ducem acasă, deşi stăteam la doi paşi. Până la ora douăsprezece, biserica a fost demolată. Ne-au luat din slujba de Florii. Ne-au ţinut în curtea aceea, am asistat cu mare durere sufletească la tot ce s-a întâmplat. Au venit două maşini cu deţinuţi şi au demolat. Pe urmă, a venit o maşină cu brazde, aşa, în pătrăţele, şi au fost puse acolo brazde de iarbă, unde fusese biserica. Pe preot l-au dus direct la spital, era în vârstă şi i s-a făcut rău.

—Aşadar, aţi venit dimineaţa la biserică şi la amiază aţi plecat de pe un câmp gol.

—Da. Atunci când ne-au dat drumul din curtea unde ne ţinuseră, pe locul ei nu mai era decât iarbă. Nu au dărâmat clopotniţa, nu era aşa de mare. Numai un acoperiş.

—Aţi trecut printr-o încercare cumplită.

—Să ştiţi că m-a marcat foarte tare. Cel mai tulburător a fost să ai în urechi târnăcoapele, şi praful care era, şi zgomotul acela şi să vezi că, în câteva ore, n-a mai rămas nimic dintr-o biserică veche de sute de ani. La câteva luni, a fost dărâmată şi casa noastră. Atunci a fost mutată şi Mănăstirea Schitul Maicilor. Nici asta nu pot să uit. Iar atunci, de Florii…Era o jale între cei care fusesem în biserică…Dar, nu ştiu cum a fost că nu

am căutat să ne consolăm unul pe altul, fiecare s-a strâns în el. Am fost închişi în noi. Probabil, speriaţi de situaţie, că am fost forţaţi să stăm acolo. Drept să vă spun, ne gândeam: *Oare ne mai întoarcem acasă?* A fost un lucru foarte dureros.

Cu Eugenia Popescu-Judetz , în căutarea vârstei de bronz

Această conversaţie despre oraş a început altfel decât celelalte, pentru că nu eu am formulat prima întrebare a lungului nostru dialog. Şi nici nu-mi priveam în ochi interlocutoarea, aflată departe, la Pittsburgh, sub alt cer şi în alt ceas decât ale mele, în timp ce ea îşi depăna povestea. Într-o zi, verificându-mi corespondenţa electronică, am citit următorul mesaj:

—Am o întrebare al cărei răspuns sunt sigură că îl ştii. Ce s-a mai întâmplat cu Muzeul Zambaccian? Casa George Călinescu este deschisă? Ştiam că tablourile şi covoarele din colecţia Zambaccian au fost luate de Muzeul de Artă. Dar şi mai mult mă interesează o chestiune personală. Sculptorul Oscar Han mi-a făcut cândva un portret în bronz, care s-a aflat la început în grădina Muzeului Zambaccian, apoi a ajuns în curtea Casei Memoriale Călinescu. Se intitula *Domnişoara* şi a fost expus cu succes la un salon de primăvară, imediat după războiul al doilea mondial. Purtam un turban ca un kokoşnic. Din păcate, când am fost la Bucureşti, am uitat să-l caut. Nu ai putea să-i dai de urmă?

I-am răspuns că toată colecţia Zambaccian şi-a reluat locul în casa şi pe strada sa. Căutasem în catalogul Muzeului, însă nu am găsit *Domnişoara* pe lista lucrărilor lui Oscar Han. Am telefonat la Casa Călinescu şi mi s-a spus că, într-adevăr, există în grădina lor un bust de bronz de Han, reprezentând o tânără femeie. Dar trebuia să văd cu ochii mei.

—Mă bucur că toate lucrările s-au întors în Muzeul Zambaccian. El a creat un loc minunat şi a descoperit mulţi tineri artişti, de exemplu, Demian.

Iar pe Oscar Han l-am cunoscut de pe când eram foarte tânără, în timpul războiului. Aveam vreo cincisprezece ani, când un prieten, Sandu Deszy, membru în cvartetul meu, m-a dus într-o vizită în satul Mârşa, la sora lui, măritată acolo cu un moşier.

—Cvartetul tău? Să ne oprim o clipă la cvartet!

—Cvartetul meu, Danubia. La Giurgiu, oraşul meu natal, exista acest cvartet format din Nicu Paisi, vioara întâi, grec cu familia în Giurgiu, excelent violonist, student al lui Carl Flesch, un profesor de vioară vestit, care a stat un timp în Bucureşti, din Sandu Deszy, vioara a doua, ungur din Giurgiu, Fruebauer, un vienez, sau, câteodată, un profesor de desen român din oraş, la violoncel, şi Philip Votopal, un ceh, om foarte fin, la violă. Eu cântam la pian, cu acest cvartet. În timpul războiului, în fiecare seară, la opt, noi făceam cel puţin două ore de muzică de cameră, la mine acasă, cu mici pauze, pe care le numeam *Zigarettenpause*, vorbeam între noi în germană. Am cântat şi pe scenă, cu Paisi şi cu profesorul meu de muzică, Ion Alexandrescu, era în Giurgiu un fost cinematograf, transformat în sală de concert. Am cântat şi cu Carlo Fenici, un excelent violoncelist italian, director la Fabrica de Zahăr din Giurgiu, care avea tehnică, dar nu respecta tempo-ul. Îmi amintesc cu plăcere de vremea aceea, între cei paisprezece şi şaisprezece ani ai mei. După război, Nicu Paisi, care era un foarte bun violonist, a plecat în Germania.

—Cântai bine, dacă erai acceptată între toţi aceşti domni.

—Îmi amintesc că uneori mă amuzam să interpretez o piesă inversând mâinile, adică, partea pentru mâna dreaptă o cântam cu stânga, şi viceversa. Mama mea nu mi-a permis să-mi fac o carieră ca pianistă. Îmi spunea: *Va exista totdeauna un pianist care să cânte mai bine decât tine*. Dar am mai continuat să cânt o vreme şi la Bucureşti.

—Şi prin Sandu Deszy, vioara a doua, ai ajuns la Mârşa, unde l-ai cunoscut pe Han.

—Aşa l-am întâlnit. Şi prima impresie a dăinuit. Era un om foarte inteligent, dar cu o educaţie sumară. Un *self-made man*. Tatăl lui era un grăjdar neamţ, angajat la o moşie din Vlaşca, în satul Mârşa. Acolo îşi făcuse Han reşedinţa lui de vară. Han lucra foarte mult. Scria articole interesante, avea o orientare de dreapta, şi după 1944, a fost vânat de comunişti, din cauza articolelor sale antisovietice. În tot timpul războiului, publicase în ziarele centrale articole antibolşevice, avertizând asupra *tăvălugului rusesc* şi, atunci când armata sovietică a ocupat România, a trebuit să se ascundă pentru un timp, îmi amintesc că s-a refugiat şi într-un bordel. Dar a revenit în casa lui şi, în cele din urmă, nu mai ştiu cum, l-au lăsat în pace. Ba chiar, mai târziu, a primit atelier în Pangratti. Era un tip abraziv, cu o fire atroce, insulta pe toată lumea, chiar atunci când făcea simple glume. Cultiva umorul negru. Era greu să-i faci faţă. Totuşi, am rezistat şi am învăţat multe despre artă de la el şi de la soţia lui. Ideile lor, conversaţia cu ei era foarte rodnică. Discuţiile, în casa lor, erau numai despre artă şi literatură. Vizitele la ei erau pentru mine un fel de academie liberă, de la ei am învăţat cu adevărat ce înseamnă o operă de artă. Han avea idei minunate. Spunea întotdeauna că creativitatea se bazează pe admiraţia faţă de ceilalţi creatori şi pe continuarea, prin mijloacele tale, a operei şi gândirii înaintaşilor, că nu poţi crea spontan, bazându-te numai pe tine însuţi, că trebuie să te plasezi într-o perspectivă, să reînnoieşti ideile fundamentale. Desigur, abordările lui Han erau colorate de sarcasm şi toxicitate, şi de un dur criticism la adresa tuturor. Îi plăcea mulţimea. Cu tramvaiul, îi plăcea să meargă numai la clasa a doua, unde era biletul mai ieftin şi lumea mai pestriţă. Parcă îl văd, mergând cu pipa fumegând. Era un mare fumător, mereu cu pipa în gură. Îi

plăcea să observe oamenii din jur, ca fire şi înfăţişare, era obsedat de forme. Era o personalitate, cu idei originale despre artă şi estetică, dar putea să-ţi fie prieten numai dacă aveai puterea să rezişti ironiilor lui crude, vehemenţei lui. De aceea şi avea foarte mulţi duşmani şi puţini prieteni. Spre sfârşit, rămăsese foarte izolat. Îmi amintesc că circula şi o anecdotă, de dinainte de război: Regele Carol al II-lea se vroia un mecena al artelor şi proiecta statui şi monumente în Bucureşti. Strânsese în jurul lui un grup de artişti între care era şi Han, ca să-i consulte şi să le facă comenzi. Cred că era vorba de statuia călare a regelui Carol din Piaţa Palatului. La întâlnire, şi asta e adevărat, vorbind despre aşezarea altor statui în oraş, Han a explodat şi a spus ceva de genul: *Cine este dobitocul care a pus statuia asta aici şi astalaltă, dincolo?!* Regele s-a mâniat, pentru că el era idiotul, şi nu i-a mai dat niciodată lui Han o altă comandă. Comanda aceea a fost dată lui Mestrovič. Povestea asta nu mi-a spus-o Han, am auzit-o de la alţii, care erau prost impresionaţi de comportamentul său.

—Comanda pentru statuile regilor Carol I şi Ferdinand i-a fost într-adevăr luată mişeleşte lui Han, cu amestecul unor doamne de la Curte, deşi el câştigase locul întâi la concursul de proiecte. În articolele sale, Han povesteşte desluşit cum i s-au retras comenzile pentru statui. Dar, în felul acesta, a fost scutit să şi le vadă distruse, câţiva ani mai târziu! Şi, dacă ar fi făcut el statuile regilor, n-ar mai fi primit în veci atelier în Pangratti!

—Aşa era Han, nu un politician, ci un spirit liber şi brutal. Îmi aminteşte de soţul meu. În 1955, soţul meu, Gheorghe Popescu Judetz, a primit titlul de artist emerit, era directorul artistic al Ansamblului Ciocârlia, şi Drăghici, ministrul de interne, a venit la ceremonie. După spectacol şi premiere, urma un cocktail, unde soţul meu a stat în faţa lui Drăghici. Şi-a deschis gura şi i-a zis: *De*

ce aveţi nevoie de atâţia agenţi de securitate în jurul dumneavoastră? Uitaţi-vă la ei, câţi sunt şi cum stau, de ce anume vă temeţi? Gafă tip Han. Printr-o coincidenţă, foarte curând, nevasta lui Drăghici a fost implicată în jaful unei bănci, organizat de sionişti la Banca de Stat.

—Am sărit cu această amintire în viitor, să revenim la anii de dinainte de război.

—Genul ăsta de intervenţii mă făcea să-l simpatizez pe Han. Putere poetică şi desconsiderare a convenienţelor. Şi l-am regăsit la soţul meu, care făcea mereu haz de toate, riscându-şi tot timpul situaţia, la fel cum făcea şi Han.

—Prietenia cu familia Han era de fapt o relaţie între oameni din generaţii diferite.

—Da. Eram adolescentă când i-am cunoscut. Şi amândoi m-au ajutat să cresc pe plan intelectual, i-am iubit mult pe amândoi. Dar el era un om ciudat.

—Ce mai ştii despre el?

—Urmase o Şcoală de arte şi meserii şi Şcoala de Arte Frumoase din Bucureşti. A predat pe urmă acolo şi, la un moment dat, mi-a fost profesor de modelaj, dar numai timp de o lună-două, nu am învăţat nimic de la el. Pe când studiam la Artele Frumoase, aveam în programă şi modelajul. Ştii cum e viaţa studenţilor la Arte Plastice. Nu aveam ore propriu-zise, numai sâmbetele, când profesorul, în cazul meu Nicolae Dărăscu, venea la corecturi. La modelaj, am primit o cantitate de lut şi un cap antic, din ipsos, ca model. Nici o indicaţie, fiecare lucra după cum vroia. Dar într-o zi a venit Han, s-a oprit în dreptul meu şi a declarat că nu-i place ce am făcut. Asta a fost tot. Pe atunci, eram demult un oaspete permanent al casei lor. Deşi ne vedeam des, nu-i vorbisem de proiectele mele de a da la Arte Plastice. Mai târziu, în particular, mi-a spus că probabil trebuie să continui numai cu pictura şi să abandonez sculptura. Avea dreptate, mi-am dat şi eu repede seama că nu aveam suficient talent. Asistenta lui

era Carmen Răchiţeanu, sora actriţei comuniste Irina Răchiţeanu. Nu ştiu dacă are lucrări în marmură şi piatră. El nu sculpta, nu a lucrat niciodată direct în piatră. Modela lutul. Făcea lucrarea, care era pe urmă turnată în bronz Toate corecturile le făcea în lut. De obicei, angaja un sculptor, care lucra sub supravegherea lui când era vorba de cioplit. El făcea corecturile finale. Cred că şi Carmen Răchiţeanu a sculptat pentru el. Trebuie verificat.

—De ce şi-a numit lucrarea care te reprezenta *Domnişoara*?

—Bustul a fost numit astfel, pentru că aşa îmi spuneau ei în familie. Dar asta a fost mai târziu, prin anii 1945-1946. De altfel, a mai existat un bust, făcut tot atunci, în care apăream fără turban, într-o ie. Era din ceramică şi ştiu că a ajuns în Canada. După ce ne-am apropiat la Mârşa, am început să-i vizitez şi în Bucureşti, uneori de două-trei ori pe săptămână. Era foarte profitabil să-i auzi discutând. Am locuit, la un moment dat, la câteva străzi de ei.

—În ce cartier şi când se întâmpla asta?

—În Cotroceni. În 1944. Mama mea avea acolo o verişoară, Marioara Rădulescu, la care închiriam o cameră când veneam pentru mai mult timp la Bucureşti. Stătea cu mama şi soţul ei, ofiţer de cavalerie, care a murit pe frontul rusesc. Îmi amintesc că aveau şi o ordonanţă, care făcea fel de fel de treburi prin casă. Am locuit la ea puţin, în timpul studenţiei, dar a trebuit să plec, pentru că a avut nevoie de camera aceea. Era o stradă din faţa Academiei Militare, jos, pe dreapta Bulevardului Eroilor, dacă ţin bine minte cum îi spune acum. Undeva, la al doilea sau al treilea colţ, din Strada Ana Davilla, se făcea o străduţă laterală. Acolo a avut la început atelierul Oscar Han. Era în curtea din spate, într-un fost garaj sau magazie. Nu-mi amintesc numele străzii, era foarte umbroasă, ei aveau o casă cu două nivele, locuiau sus, jos se

închiria. Interiorul apartamentului, nu prea mare, era plăcut, cu mobilă stil, de stejar, veche, simplă, cu câteva covoare, câteva picturi, semnate de prieteni, un portret al soţiei lui, făcut de Tonitza, câteva piese, nu o colecţie, ci o locuinţă. Nu ştiu dacă vila era zestrea soţiei sau era cumpărată de Han. Mai târziu, mult după 1944, când a ajuns în relaţii mai bune cu sindicatul artiştilor plastici, a primit atelierul la Şosea, ca şi alţi artişti, în Pangratti.

—Oscar Han a locuit în Strada Doctor Ştefan Capşa, numărul 12, m-am uitat într-o carte de telefon din 1970. Vorbeşte-mi despre soţia lui, era şi ea artistă?

—Exact, aşa se numea strada. Soţia lui, Raymonde, venea dintr-o familie aristocratică, mama ei era o Fălcoianu, iar tatăl, un inginer belgian. După ce tatăl a murit, maică-sa a plecat să trăiască în străinătate. La început, la Berlin, unde avea un salon literar şi se împrietenise cu fratele Isadorei Duncan, un poet excentric, care umbla îmbrăcat într-o togă şi purta o singură sanda, imitând un antic. Pe urmă, s-a căsătorit cu un conte italian şi s-a mutat la Murano. Raymonde nu s-a mai întâlnit niciodată cu ea.

—Raymonde îi semăna?

—Raymonde era şi ea o romantică. Înainte de căsătorie, lucrase la Banca Marmorosh-Blanc şi făcuse o fată cu patronul ei. Ţii minte că noi două am fost împreună în casa Marmorosh-Blanc de pe Strada Berthelot, la atelier la Yvonne, o casă interesantă, cu sufrageria aceea tapetată în mătase orientală, cu cocori. De proprietarul acestei case vorbesc. Fiică nelegitimă, Cici s-a căsătorit la vremea ei cu un prinţ Mavrocordat, au avut un copil, apoi au divorţat şi ea a părăsit România, cu un negustor ungur, în timpul celui de al doilea război mondial. Pe fiul ei l-a lăsat aici, în grija bunicilor Han. Raymonde mai avea o fiică, Tyrra,

făcută cu un suedez, cam beţiv de felul lui. Tot înainte de a se căsători cu Han.

—Trecut dramatic. Ce spunea Han de toate astea?

—Ea nu-i spunea niciodată Oscar, spunea *domnul Han*. Când s-au căsătorit, nu i-a pomenit nimic despre fetele ei, care erau crescute de ursuline, la o mânăstire din Sibiu. Când a aflat despre ele, Han s-a mâniat cumplit. Şi mai erau probabil şi câteva escapade romantice ale ei, după căsătorie, şi atunci a exilat-o, într-un fel, la Mârşa, şi vieţile lor se desfăşurau aproape separat. Adică, a obligat-o să rămână acolo vreun an sau doi, în timp ce el făcea naveta la Bucureşti. Dar asta s-a petrecut înainte ca eu să-i cunosc. La Mârşa, aveau, în afară de mica lor proprietate, încă o căsuţă, situată lângă moara satului, unde Raymonde se refugia întotdeauna când vroia să se ferească de soţul ei. Şi acolo, ea a avut o aventură cu violonistul Sandu Deszy, cel prin care i-am cunoscut eu pe Hani. Cântau împreună muzică de cameră. Raymonde era cu douăzeci de ani mai în vârstă decât el, dar nu a contat. Se duceau în pavilionul de lângă moară. Han a ştiut, pentru că ştia tot, şi niciodată nu l-am văzut pe Deszy în casă la Raymonde, când Han era acolo. Mie îmi plăcea mult Raymonde. Avea clasă, era înaltă, subţire, juca tenis, cânta la pian, era o persoană impresionantă. Şi scria poezii.

—Cum ţi se păreau poeziile Raymondei Han? Călinescu o citează în Istoria lui. Şi îi scrie numele *Reymonde*!

—Raymonde scria poeme pe care le găseam frumoase, şi a publicat un volum, prin ’39. *Cartea Dimineţii.* Se ducea la cenaclul din Casa Slătineanu, o dată pe săptămână. Acolo, veneau adesea Şerban Cioculescu şi Vladimir Streinu, ea îşi citea lucrările altor literaţi, care le citeau şi ei pe ale lor. Han dispreţuia salonul acesta de la Slătineanu şi, cu felul lui aspru, înjura, când

vorbea de ei, iar eu am fost de vreo două ori şi l-am găsit cam snob şi plicticos.

—Nu ai nimerit când trebuia. Acolo s-au citit pagini de mare literatură românească.

—Probabil că am nimerit când nu trebuia. La Slătineanu se făcea şi muzică de cameră, foarte bună. Toţi prietenii familiei Han erau intelectuali fini: Cioculescu, Streinu, Miliţa Pătraşcu, Zambaccian, Slătineanu. Han mai avea şi alţi prieteni: Tudor Vianu, Păstorel Teodoreanu, mulţi critici. Se întâlneau la Capşa la o cafea sau mergeau să bea undeva, în vreun alt local. Era prieten cu mulţi refugiaţi polonezi, aristocraţi scăpătaţi şi artişti, cum era Dusza Tzara, o poetă evreică poloneză, soră cu Frunză, poet rus, şi soţie a lui Eugene Stec, mai tânăr ca ea, artist, gravor, un om cu farmec, un cuceritor de inimi. Locuiau în Cotroceni, aproape de familia Han. Erau comunişti, şi foarte activi.

—Pentru condiţia lor, era de înţeles.

—Mai erau şi alţi polonezi, care nu erau comunişti, de exemplu, făceam muzică de cameră şi în casa unui baron polonez refugiat, cunoscut tot prin Raymonde. Locuia la Şosea. Avea nume nemţesc, dar nu mi-l amintesc. Avea trei, repet, trei piane mari Steinway în casa lui. Acolo mai era şi un alt polonez refugiat, Henri Comte, văr al lui Auguste Comte, un domn care o cunoscuse bine pe Regina Maria, când ea vizitase Polonia. După război, Dusza a devenit o activistă foarte apropiată de cercul lui Petru Groza, avea influenţă politică, iar Stec, un artist interesant, cu o tehnică perfectă. Apoi, am auzit că s-au întors în Polonia, unde el a ajuns decan al Institutului de artă din Cracovia. Îmi amintesc cum râdea Han de Dusza, spunând că are o faţă de *căţeluş precoce*. Deşi Raymonde o considera o prietenă bună, lui nu-i plăcea deloc de ea.

—Nu era prea amabil.

—Cu nimeni nu era amabil. O critica mereu pe Raymonde pentru lipsa ei de gust. Cum îşi cumpăra ea o rochie nouă, oricât de scumpă, el o ataca, criticându-i nemilos alegerea. Ea se supăra şi arunca rochia, nu o mai purta niciodată. Îmi amintesc că, în timpul războiului, am avut o rochie dintr-un material de la Viena, *betterave*, un erzaţ nemţesc. Doamne, cât a mai râs de mine, ridiculizându-mă că pot purta o asemenea culoare, dar materialul era un cadou, nu eu îl alesesem. Cred că lui Han îi plăcea că eu nu mă enervam niciodată, ba chiar râdeam la glumele lui, oricât de crude. Am continuat să port senină rochia, nu făceam lux în timpul războiului.

—Dar cum era viaţa lor la Mârşa, când i-ai cunoscut tu?

—Mârşa e un sat din nordul judeţului Vlaşca. Pe uliţa principală, de-o parte şi de alta, erau, pe vremea aceea, case boiereşti. Sandu Deszy, mai mare decât mine, care îmi făcea puţină curte, avea acolo o soră, măritată cu un bogat proprietar de pământ. M-a invitat la sora lui, la Mârşa, şi am cunoscut pe toată lumea din cercul lor, deci şi pe Hani. Era minunat acolo, petrecerile durau zi şi noapte. Han avea şi el o soră în zonă, venea adesea pe la casa lui. Nu ştiu de ce, odată, Raymonde s-a înfuriat şi s-a năpustit asupra ei. Hanii se aveau, de altfel, destul de rău, şi cu ţăranii şi cu boierii de acolo. Ea a avut chiar un conflict cu un ţăran de prin partea locului, care a atacat-o şi a lovit-o. L-au dat în judecată şi el a fost trimis la închisoare. Dar veneau mulţi prieteni la ei, între alţii, Tonitza, pe care îl aduceau verile acolo, le plăcea să bea împreună, erau băutori grei! Tonitza şedea cu familia, în casa din apropierea morii. În timpul războiului, Han a adăpostit la Mârşa pe mulţi dintre aceşti polonezi refugiaţi, dar şi boieri români scăpătaţi. Întâlneai tot felul de lume la ei. Exista un autobuz care ducea de la Bucureşti la Mârşa, cred că trecea prin Bolintin şi o lua spre

Videle. Era totdeauna mare înghesuială şi cursa dura mult, dar nu mai avea nimeni maşină în timpul războiului. Îmi amintesc că, odată, am venit împreună cu Han în acest autobuz, de la Bucureşti la Mârşa. Era un loc frumos, dealuri cu arbori şi pământ lucrat. Noaptea, ne duceam pe dealuri să privim luna, spectacolul cosmic. Îmi plăceau weekendurile la Hani, grădina lor şi casa. Aveau şi struguri, puţină viţă de vie. În grădină, aşezaseră câteva sculpturi şi cred că exista un atelier şi la Mârşa. Şi mai am o amintire, Raymonde lucra cu nişte ţărănci care ţeseau stofe de casă, ştii că în timpul războiului era mare lipsă de ţesături. Stofele ei erau un amestec de borangic, lână de la oile din sat şi bumbac. Femeile creşteau viermi de mătase anume pentru asta. Nu ştiu când şi cum Hanii au pierdut sau au renunţat la proprietatea de la Mârşa. Li s-a luat, au vândut-o? Nu ştiu. Oricum, la un moment dat, nu au mai avut-o. Când mă gândesc la ei, mă întreb adesea, ca şi atunci, în adolescenţă, când îl priveam şi mă întrebam, cum putea o femeie să se îndrăgostească de Han? Îmi răspund că nici o femeie nu l-a iubit, niciodată. Era urât, brutal, nesuferit, exploziv.

—Dar Raymonde?

—El a avut mult mai multă afecţiune pentru ea, decât ea pentru el. Categoric, ea nu l-a iubit niciodată, pentru ea, el a fost numai calea pe care a pătruns cu demnitate în lumea culturală. Han îi lăuda poemele în faţa prietenilor critici literari, care îl ascultau fără prea multă convingere.

—Avea deci şi câte o clipă de slăbiciune.

—Erau sentimentele acelea, dar, în general, ironia lui era greu de înghiţit. Poate pentru că eu o înghiţeam, şi pentru că Han mi-a făcut portretul, Raymonde a avut o bănuială, dar se înşela, nu a fost nimic.

—În care din ateliere ţi-a făcut Han portretul, la Mârşa, sau la Bucureşti?

—Bingo! După ce ţi-am citit ultimul e-mail, m-am uitat prin fotografiile mele vechi şi ghici ce am găsit: o fotografie a mea, de pe la şaisprezece ani, în grădina de la Mârşa, în faţa unei statui de Han, pusă pe un piedestal înalt, frumos şi bine articulat, statuie reprezentând un fel de comentariu al *Sărutului* lui Rodin. Am să ţi-o trimit, ca să vezi cât de frumoasă era grădina. Dar portretul mi l-a făcut în atelierul de la Cotroceni.

—Dragă Eugenia, am ajuns la Casa Memorială George Călinescu, pe strada fostă Vlădescu, pe unde trecea cândva tramvaiul 5, şi care azi poartă numele criticului. E la numărul 53. Am văzut grădina. Acolo, cum intri, pe stânga, într-un mic spaţiu între zidul grădinii şi casa nouă, sub o reţea deasă de ramuri de copaci, se află bustul tău. Eşti tu, te-am recunoscut. În câteva zile, vei primi fotografiile. Te afli într-o nobilă tovărăşie, un portret al lui Călinescu însuşi, bust de Mihai Onofrei, un basorelief cu femei în bronz, de Medrea, montat în peretele casei, un centaur miniatural, de Ion Jalea, la capătul scurtei alei centrale, un leu adus de la Sarmisegetusa, o icoană, Sfântul Gheorghe, încastrată în frontonul casei celei noi şi pictată de Călinescu însuşi. După dorinţa lui Călinescu, sculpturile sunt aşezate pe socluri de cărămidă, de dimensiuni diferite. Cel de sub portretul tău e foarte scund. Cel de sub bustul lui Călinescu e mai înalt şi are la picioare o tufă impozantă de leuştean. Pentru că acolo creştea leuşteanul pe vremea lui Călinescu şi cei care au casa în grijă încearcă să păstreze totul ca pe vremuri – copacii, trandafirii, viţa. Grădina e aranjată după gustul stăpânului casei, numai fostul bazin a devenit potecă. Figura ta are semeţia tinereţii, un zâmbet triumfător şi misterios îţi luminează faţa. Zâmbetul tău din totdeauna. Han, în această lucrare, e mai diafan decât în mod obişnuit, e poetic, vibrant. Cred că erai foarte

frumoasă şi pur şi simplu l-ai inspirat. Oare încotro priveşti?

—Nu, nu eram frumoasă, dar artiştilor le spunea ceva înfăţişarea mea. Primul meu bust a fost realizat de un sculptor danez, Merloe, se pronunţă *Merleux*, căsătorit cu o boieroaică, prietenă a mamei mele. Locuiau la Iaşi, i-am întâlnit la Mănăstirea Văratec, unde ne-am petrecut multe vacanţe. Era un suflet ales, lucra numai în lemn, figurine, în stil *art nouveau*, aveam mai multe la noi acasă. Pe când eram de vreo zece ani, mi-a făcut un bust în lemn de cireş, vopsit în negru. L-am păstrat multă vreme, dar, cu timpul, a fost atacat de cari, care l-au ros complet, şi a trebuit să-l arunc. Lemnul românesc nu e prea rezistent şi sigur, gândeşte-te la icoanele pe lemn şi la mobilierul, la obiectele ţărăneşti. Şi mulţi colegi, pictori sau graficieni, mi-au făcut portretul. Aştept cu nerăbdare fotografiile bustului lui Han.

—Până atunci, să revenim la personajele noastre. Spuneai că Raymonde cânta la pian.

—Raymonde cânta la pian de parcă ar fi lovit claviatura cu ciocanul, şi, ca să se distreze, cânta cu violoncelistul Romeo Drăghici. Prin intermediul lui am avut şansa să merg la seratele muzicale de acasă de la George Enescu, în Palatul Cantacuzino-Nababul, de pe Calea Victoriei, în serile de vineri. Enescu cânta la pian şi, în pauze, spunea glume, cărora le uita mereu poanta. Prezida Maruca Cantacuzino. Enescu era cel mai fermecător, plăcut, modest şi generos om. Camera de muzică era o frumuseţe. Dar mai adesea mergeam la serile muzicale de la Slătineni, în Cotroceni. Nu am cântat acolo, eu cântam cu Ghertzovici, într-un cvartet al unui prieten bogat, Mircea Vasilescu, unde mă dusese Paisi, şi care locuia pe lângă Piaţa Rosetti, într-o casă boierească, şi era un violonist mediocru. Studiase tot cu Carl Flesch. Am început să cântăm împreună muzică de cameră. Tatăl lui Mircea era avocat,

aveau o proprietate şi la Breaza. Dădeau petreceri scumpe, cu pocker şi caviar, femei frumoase în căutare de aventuri, la care eu nu mă duceam. Mergeam numai la seratele lor muzicale.

—Cunoşti o mulţime de adrese ale muzicii bucureştene. Ai auzit de cvartetul lui Nicolae Rădulescu? Cântau şi ei în Cotroceni, pe Strada Sfântul Elefterie, la sediul unei societăţi muzicale, în casa Hanciu.

—Ştiam despre cvartetul din Strada Elefterie, dar nu am cântat niciodată cu ei, la Bucureşti cântam la pian, cu Ghertzovici vioara întâi, Mircea Vasilescu, vioara a doua, Drăghici sau Fotino la violoncel. Cred că am cântat şi cu violoncelistul Radu Aldulescu. Mircea a fost mult persecutat de comunişti pentru averea familiei şi numai târziu a ajuns să cânte într-o orchestră simfonică, tot vioara a doua. Sora lui Mircea, Viorica, s-a căsătorit cu dirijorul Constantin Silvestri. El a fost cel mai mare muzician pe care l-am întâlnit vreodată. Datorită urechii mele muzicale foarte fine, eram foarte bună la verificarea instrumentelor, şi ei mă luau la lutier când cumpărau o vioară sau alt instrument, eram expertă în evaluare. Silvestri era un muzician extraordinar, cu un dar nemaiîntâlnit pentru improvizaţie. La recitalurile de la Dalles, auditorii îi cereau mereu să improvizeze, pe teme date de public. În timpul războiului, foarte multă lume bună îşi făcea un titlu de mândrie din a găzdui serate muzicale. Cei mai mulţi erau ingineri bogaţi, care socializau la nivel înalt, îşi invitau prietenii la aceste serate şi le ofereau cine scumpe, cântând ei înşişi, dar nu atât de bine, încât să se descurce singuri. Şi atunci, invitau muzicieni profesionişti, plătiţi pentru participarea la trio-urile sau cvartetele lor.

—La aceste serate mergeai cu familia Han?

—Da, între anii 1940 şi 1944 veneam mereu la Bucureşti, îi vizitam pe Hani deseori, iar ei mă luau în vizitele lor, la serate muzicale, dar şi la

doamna Minulescu, la Mariana Pătraşcu, la Dan şi Emil Botta, la Dusza Tzara şi Eugene Stec, la Zambaccian.

—Aşadar, lumea se refugia de ororile războiului, în muzică şi în cultivarea relaţiilor de prietenie.

—Viaţa era foarte amestecată. Îmi amintesc de magazinele de un extraordinar lux care funcţionau în toiul războiului. Unul cu totul ieşit din comun era la colţul dintre Calea Victoriei şi Bulevardul Elisabeta, Cadeca. Era un magazin nemţesc, cristaluri, accesorii, articole de lux. Totul foarte scump. Director era un domn Teller sau Taylor, poţi să-i spui în ambele feluri, a fost un faimos spion german şi dublu agent britanic. Amintesc de el, pentru că era tatăl Violetei Taylor, care era primă balerină la Opera Română şi s-a căsătorit cu Nicu Bazaca, un balerin de origine greacă, frumos şi monoton. În 1944, Teller a fugit din ţară, umbla ştirea că a fost arestat şi împuşcat la Arad, în timp ce trecea graniţa. Nu se ştia foarte sigur. Ca dublu agent, era firesc să nu se prea ştie ce e cu el, probabil că era în viaţă şi că mai târziu i-a fost bine.

—Cu Violet Taylor v-aţi întâlnit pe scenă?

—Nu, am devenit oarecum amice puţin mai târziu, familia ei trăia în Germania, avea şi un frate, erau apropiaţi ai lui Bodnăraş, au părăsit brusc ţara, cu valiză diplomatică, au plecat în Anglia. Am vizitat-o acolo prin 1971, avea un apartament la Londra, divorţase de Bazaca, el se întorsese în Grecia, iar ea avea o agenţie de servicii la Londra şi o casă la ţară, în sudul Angliei, foarte elegantă. Am fost acolo într-un weekend. Ea era topită după soţul meu, Judetz, eu nu contam. O poveste misterioasă. A suferit o operaţie pe creier şi nu ştiu dacă mai trăieşte. Rolul ei în Salomeea a fost foarte bun.

—Iar am făcut o anticipare, dar aici îi era locul. Revenim la Bucureştii din anii războiului al doilea.

—Îmi amintesc că, la vremea aceea, ceva nou era muzica pe discuri. Amatorii de muzică făceau colecţii de albume de discuri şi-şi invitau prietenii la audiţii. Un astfel de mare amator de muzică era un domn Zaharopol, fiul adoptiv al unui grec bogat, de aici şi numele, cred că merită să-l amintesc, era un cunoscător fin, căsătorit cu Irina, o foarte sofisticată doamnă, care mai târziu a divorţat de el şi s-a remăritat cu un faimos astronom. Simion Zaharopol era un om arătos, blond cu ochi albaştri, dar avusese poliomelită, aşa că stătea mult în casă. Avea un gust desăvârşit în toate domeniile şi îşi făcuse o colecţie de discuri cu muzică clasică. Era pe atunci la modă între melomanii Bucureştilor să asculţi plăcile urmărind partitura. Zaharopol dădea serate pentru prieteni, mergeam des acolo împreună cu Nicu Paisi. Mi-aduc aminte ziua când Zaharopol mi-a pus în braţe o partitură enormă şi a stat cu ochii pe mine, să vadă cum o citesc pe măsură ce se derula înregistrarea. Amintiri dulci.

—Dacă fac un simplu calcul, erai o liceancă, pe atunci.

—Exact. Şi visam să fac filosofia. Mă cam plictisisem de profesorii mei de la Giurgiu, îi socoteam mediocri. Pe vremea aceea, se putea să-ţi continui în particular studiile, dând periodic examene la Bucureşti, la Liceul Domniţa Ileana, de douătrei ori pe an, trecând în clasa următoare împreună cu elevele care mergeau la cursurile de zi. Aşa că am renunţat la Liceul Ortodox din Giurgiu, veneam la Bucureşti să-mi dau examenele, iar în primăvara lui 1944 mi-am dat bacalaureatul. Îmi amintesc că în seara dinainte am fost cu Sandu Deszy să cinăm în oraş, dar, a doua zi, m-am prezentat foarte bine în faţa comisiei.

—Erai o tânără emancipată. Şi deşteaptă foc.

—Visul meu era să plec din ţară, visam o bursă la faimoasa Academie de Artă din Viena, la secţia de teatru. Dar a venit 23 august, ruşii au ocupat

ţara şi eu încă mă mai aflam în Bucureşti şi, spre deosebire de alţi tineri cu spirit liber, nu am avut curajul să fug şi să trec graniţa la Arad. Aşa că eram înţepenită la Bucureşti. Alternativa mea a fost să mă înscriu ca studentă la Filologie, la Filosofie şi, în acelaşi timp, la Arte Frumoase, pentru că mă socoteam talentată.

—Şi nu le-ai spus nimic soţilor Han, nu le-ai cerut sfatul.

—Nu, îmi amintesc că la examen ni s-a dat să desenăm în cărbune capul, în ghips, al lui Moise. Cel mai bun desen a fost al lui Dragoş Morărescu. L-a făcut absolut superb. Din câteva linii, l-a însufleţit şi pe urmă a ieşit din sală. Eu pur şi simplu m-am luptat cu desenul meu, care a ieşit slab. Schiţa era banală, fără viaţă. Dar am luat examenul. Asta nu a avut nimic de a face cu Han, căruia i-am spus mai târziu că sunt studentă la Arte Frumoase. El nu m-a încurajat în privinţa asta. Şi pe drept cuvânt, pentru că nu aveam un talent original şi nici nu ceream sfaturi. Conversaţiile despre artă şi estetică erau altceva.

—Ai terminat cele două-trei facultăţi?

—Mai e ceva, inima mea era cucerită de teatru, aşa că am dat examen şi la Conservator, şi am trecut, cu foarte bine. Am devenit studenta lui Victor Ion Popa. Când el a murit, i-a luat locul Marieta Sadova, dar eu nu am putut să mă înţeleg cu ea niciodată. Pe atunci, Liviu Ciulei tocmai îşi luase licenţa, cu un succes imens. Îmi amintesc că i-am văzut producţia, un act din Danton, era original şi talentat, îl interesa totul. În ce mă privea, de la Sadova nu izbuteam să învăţ nimic. Nu ştiu de ce a fost atât de apreciată. Ca regizor, era O.K.. Dar, ca multe alte persoane în societatea bucureşteană, calitatea ei esenţială era că avea multe relaţii. Avea o ceată de admiratori şi ani în şir a avut în jurul ei un cerc de devotaţi care o vizitau regulat, un fel de grup intelectual-spiritual.

—Studentă la actorie, aveai o viziune specială asupra teatrului bucureştean.

—Aveam o mare admiraţie pentru trei doamne ale scenei româneşti, toate trei profesoare la Conservator: Marioara Voiculescu, Miţa Filotti şi Lucia Surdza Bulandra. De ultima nu sunt sigură că a fost şi profesoară. Mi-o amintesc pe Miţa Filotti, îmbrăcată într-o rochie de modă veche, lungă, ca a Reginei Mary a Angliei, întotdeauna purtând o pălărie mare şi un colier, cu o eşarfă, ieşind din clasă cu studenţii ei, ca o furtună care se năpustea pe coridoare, şi aerul vibra de entuziasm. Era o profesoară excepţională, studenţii o adorau, iar ea se pricepea să-i facă buni actori. Şi Marioara Voiculescu era mare, dar ea a fost înlăturată de pe scenă şi din şcoală de regimul comunist şi s-a ofilit de tristeţe. Sturdza Bulandra a continuat să joace până foarte târziu. Aura Buzescu era şi ea o mare personalitate a acelui timp, mare actriţă, distantă şi rezervată, am văzut-o numai jucând. Românii sunt actori talentaţi, dar să sui pe scenă în acele vremuri nu era lipsit de risc. De altfel, pentru mine, teatrul a însemnat numai dans. În cele din urmă, am terminat Filosofia şi Lingvistica romanică, dar am renunţat la toate, pentru dans. Am devenit dansatoare profesionistă şi, mai târziu, coregraf.

—Dansatoare! Abia aştept să-mi povesteşti. Dar unde ai mai locuit prin Bucureşti după Cotroceni? Ai amintit odată despre Strada Maria Rosetti. Cum treceai pe străzile din zona Căii Moşilor, spre Strada Vaselor, unde locuia un profesor al tău.

—Am locuit mult mai târziu în Maria Rosetti, după război, dar pentru că mă întrebi, uite cum era: din Maria Rosetti, mă duceam la profesorul meu de turcă otomană, H. Dj. Siruni, acasă, în Strada Vaselor numărul 8, în cartierul Moşilor, un cartier prin tradiţie armenesc. Casa avea două camere şi o bucătărie la parter, iar sus, în mansardă, era apartamentul lui. Dar partea interesantă a clădirii era subsolul, care fusese o baie turcească cu aburi,

un adevărat hammam, cu pietre care se înfierbântă şi instalaţiile de modă veche ale unei tradiţionale băi turceşti. Multe case din zonă aveau aceleaşi dotări. Profesorul Siruni şi familia lui nu le foloseau ca atare şi nici ceilalţi. Pe dinafară, casele erau modeste şi banale, dar înăuntru erau aranjate ca la Istanbul, cu covoare scumpe pe mese, mobilă veche şi spaţii înghesuite cu un talmeş-balmeş de obiecte. Drumul de la casa mea până acolo era foarte plăcut, cu scurtături pe străzi cu case de altădată, cu grădini.

—Învăţaseşi să vezi Bucureştii.

—Chiar peste drum de strada noastră, era Schitul Darvari, o mânăstire în plin oraş, de care îmi amintesc cu emoţie. Trăiau acolo vreo paisprezece călugări români bătrâni, veniţi de la Muntele Athos. Aveau o bisericuţă, fără curent electric, şi chilii într-o clădire de-a lungul zidurilor curţii. Călugării trăiseră ani în şir la Muntele Athos, dar, din cauza războiului şi a schimbării regimului, fuseseră trimişi înapoi în România şi nu se mai puteau întoarce la mânăstiri, regimul comunist le suspendase paşapoartele. Duhovnicul nostru era părintele Onufrie, un omuleţ scurt şi rotunjor, cu o mare barbă cenuşie, înţelept şi blând. Unul dintre călugări locuia într-o casă în copac, în curte, era ca un mic turn. Călugării erau foarte primitori, lucrau grădina, cultivau soia şi alte legume. Mergeam la bisericuţa schitului aproape seară de seară, era o atmosferă foarte caldă. Duhovnicul nostru a murit şi am fost la înmormântare. A venit şi Henriette Stahl care, după cum am înţeles mai târziu, era o veche cunoştinţă a călugărului. Ne-a lipsit mult părintele. Am aflat că mai târziu unii călugări au putut pleca înapoi. Nu ştiu ce este acum acolo, în oaza aceea de credinţă şi umilinţă ca nici o alta, exact în mijlocul oraşului.

—Acum este din nou oaza de care vorbeşti. Acesta era unul din drumurile tale.

—Făceam noduri cu paşii şi cercetam cu privirea casele cu grădini ascunse, imaginându-mi cum trăiesc şi cine sunt locatarii. Visam la o casă în stil vechi, un spaţiu civilizat şi temperat de spiritul celor care ar fi umplut casa cu gânduri şi dorinţe. Nu s-a realizat nimic din acele peripatetizări regulate, dar au rămas ascunse undeva luminile lor, care mai pâlpâie încet şi răbufnesc uneori.

—Aşa cum s-a întâmplat şi acum. Ai colindat mult Bucureştii şi ai locuit în multe cartiere.

—După Cotroceni, m-am mutat pe Strada Theodor Aman, la doctorul Odobescu şi familia lui. El era nepotul lui Alexandru Odobescu. Aveau o fată, Simona, şi casa era boierească, veche. Cu Simona m-am întâlnit în Kent, Ohio, unde venise cu Maica Alexandra la o sesiune memorială dedicată Reginei Maria. Ceva mai târziu, m-am mutat pe cont propriu, pentru că am început să câştig, şi am stat pe Kogălniceanu.

—Cum îţi câştigai traiul?

—Din 1946, făceam parte din grupa de balet a Teatrului Naţional. Apoi, am dansat la Teatrul de Operetă, în 1948, şi la Teatrul de Operă, din 1950 până în 1954. M-am măritat în 1948 şi am devenit instructor de dans şi coregraf la ansamblul Periniţa.

—După ce te-ai căsătorit cu Gheorghe Popescu-Judetz, aţi continuat prietenia cu familia Han?

—Da. Împreună cu soţul meu, îl vizitam foarte des. Lui Han îi plăcea soţul meu, îl vizitam la atelier, şi firea excentrică a soţului meu îl amuza mult. Era o vreme de mare sărăcie, pentru toată lumea. Lipsea totul, stofele, textilele. Cumpărai numai la Talcioc. Dar găsisem un sistem ingenios, schimbam între prieteni haine şi accesorii. Îmi amintesc că am luat de la Raymonde o pălărie neagră foarte frumoasă şi o bluză neagră, parcă şi o jachetă, dar nu mai ştiu ce i-am oferit în schimb. Între timp, ei au trecut prin încercări foarte grele.

După război, au rămas fără nici un ban. Îşi vindeau lucrurile din casă. Îmi amintesc că au dat un *secrétaire Biedermayer* pe două kilograme de zahăr! Aveau un superb *Sumak*, un covor brodat de mână după ce este ţesut, foarte mare, pe care căutau să-l vândă şi l-au dat pe mai nimic. Îmi mai amintesc şi nişte perdele de in, lucrate de mână, cu broderie *anglaise* şi scene reprezentând castele medievale. Cred că se duceau să vândă şi pe la anticari. Tyrra, fata cea mică a Raymondei, cu care eram prietenă, s-a căsătorit cu un domn mai în vârstă, avea şi copii, şi ei le făceau mereu probleme. Mai târziu, Han s-a împăcat cu ea şi a avut grijă de toţi. Cici plecase, iar băiatul ei, crescut de Han, era foarte turbulent, aşa că le era foarte greu.

—Aşadar, Han o iertase pe Raymonde, de vreme ce s-a ocupat de fetele ei şi de copiii lor.

—Azi am primit fotografiile, chiar adineaori. Sunt foarte bune, în surprinzătorul lor mediu înconjurător, folcloricbalcanic. Amuzantă imagine de muzeu din Capitala ţării. Bustul e mai frumos decât credeam, arăt impozant şi clasic, ca un tânăr locotenent al lui Alexandru cel Mare, purtând o cască, ori ca o mică zeiţă. Acum pot să fiu sigură că Han a avut o slăbiciune pentru mine, dacă a creat o asemenea vibrantă, caldă şi senzuală sculptură. Un lucru mă miră, nu-mi amintesc dacă piedestalul de cărămidă aparentă este original, sau a fost făcut mai târziu. Şi ale cui sunt rufele care atârnă în fundal?

—Rufele din vecini, ca fond al portretului tău cu turban, în bronz, mi s-au părut la început un impediment pentru a face poze bune. Apoi, le-am găsit rostul, pentru că pe feţele de pernă albastre se conturau semilune galbene, omagiu adus de hazard activităţii tale de cercetare a muzicii turceşti. Am fost recunoscătoare celor de acolo că m-au lăsat să fotografiez, e o procedură complicată să obţii aprobarea, fie şi contra cost, dar cum muzeul nu

are un album, am primit îngăduinţa să-mi procur singură imaginile necesare. Şi astfel, te poţi privi. Piedestalul de cărămidă este ideea lui George Călinescu, avea o slăbiciune pentru acest material, în minuscula grădină, toate soclurile şi două coloane, plus ornamentele gardului celebrează roşul cald al cărămizii aparente. Nu ştiu însă de ce, soclul „tău" este atât de scund. Povesteşte-mi ce-ţi aminteşti din anii când Han a lucrat portretul.

—Bustul a fost executat la sfârşitul războiului. Trebuie să fi fost prin 1946. Turbanul pe care îl purtam a fost făcut de Jeana, modista noastră, a mea şi a Raymondei, şi de mine. Materialul îl aveam de la bunica mea, un şal original napolitan. Îmi amintesc că Jeana avea un mic magazin, peste drum de Lido, în blocul din spatele staţiei de benzină. Îmi place portretul. A fost expus la salonul de primăvară, la Dalles. Han i l-a dat lui Zambaccian, iar Călinescu i l-a cerut, pentru că îi plăcuse foarte mult. Îmi convine şi compania pe care o am în grădină, piese clasice. E ca şi cum sunt şi eu parte din clasicism. Dar piedestalul de cărămidă nu mi se pare de prea bun gust, bietul Călinescu! Nu se potriveşte deloc cu sculptura. Ar fi trebuit să fie mai înalt, dar nici prea înalt. Ce o fi vrut Călinescu? Să-l folosească drept scaun de grădină? Ornamentele şi piedestalele de cărămidă mi se par sărăcăcioase, designul e prea domestic. Nu, cărămida acolo e o greşeală, îmi pare rău. E adevărat că în arhitectura britanică şi americană cărămida este mult folosită, în chipuri foarte sofisticate, dar este evident că nu se potriveşte cu busturile pe care le susţine în curtea Casei Călinescu şi nici felul în care este tratată ca material de construcţie, aici, nu mi se pare adecvat.

—Eu iubesc foarte mult cărămida aparentă. Mi se pare prietenoasă, îmi aminteşte de puterile benefice ale pământului şi ale soarelui. Ceea ce mi s-a părut nepotrivit este înălţimea postamentului, trebuie să priveşti, într-un fel, la picioarele tale şi

nu în sus sau măcar la nivelul ochilor. Am îngenunchiat ca să obţin un unghi potrivit, când am făcut fotografiile. Dar, nu trebuie să îngenunchezi în faţa artei adevărate?

—Bucuria că bustul a supravieţuit este mai mare chiar decât dezamăgirea de a descoperi locul lui, parcă ascuns de priviri. E minunat că există.

—A fost ferit din calea răutăţilor. I-am spus custodelui, o fată tânără şi devotată locului, cine este personajul de bronz, i-am povestit despre lucrările tale publicate în SUA, în Turcia, la noi. Bustul nu este numai, pur şi simplu, frumos, ci şi reprezintă pe cineva important: etnomuzicologul, turcologul Eugenia Popescu-Judetz. Şi este o foarte inspirată lucrare a lui Han.

—Privitor la lucrările lui mari, cum sunt Kogălniceanu, Brâncoveanu, calitatea lui de bază era conceptul statuar, vedea lucrurile în mare, era foarte german în viziune, rece, riguros şi filosofic, săpând mereu şi mereu aceeaşi fântână. Era profund, dar nu reda întotdeauna suflul vieţii.

—Când a făcut portretul tău, a fost un adevărat poet.

—Când îl vizitam, cu soţul meu, în Pangratti, vedeam cât de mult lucra, deşi îmbătrânise. Firește, nu avea aer condiţionat, era o căldură cumplită, dar el lucra şi bea foarte mult, cred că nici nu simţea căldura. Când plecam, ieşea şi ne urmărea din poartă. Spunea că îi place să ne privească, pentru că mersul nostru era armonios şi muzical. Dar, pe măsură ce se instala teroarea comunistă, relaţiile dintre oameni se restrângeau, se rupeau…Am fost înghiţiţi de propriile noastre probleme. Nu ştiu când i-am văzut ultima oară.

—Oscar Han a murit în februarie 1976.

—Nu mai eram în ţară. Am plecat în mai 1973, soţul meu murise în august 1972. Ani în şir am fost foarte bolnavă, nu mai ştiam nimic despre cei din Bucureşti. Abia în 1991, după colapsul regimului Ceauşescu, am revenit aici şi, firește, pe cei mai

mulţi nu i-am mai regăsit. Am rămas numai cu amintirea lor minunată. Şi încă ceva. M-ai forţat să-mi amintesc multe lucruri şi îmi pare bine. Nu ştiam de ce sunt atât de implicată în evocarea episodului Han din viaţa mea. Şi, retrospectiv, am descoperit că i-am purtat sentimente adevărate, mai puternice decât pentru alţii, despre care poate îţi voi mai povesti.

Bucureştii fetei de bronz

—Îmi scrii că *te-am silit să-ţi aminteşti*. E un fel de a spune, dar îmi trezeşte un sentiment de vinovăţie. Cu toate astea, stărui, şi te rog să-ţi aminteşti mai departe, şi să revii asupra epocii, din altă perspectivă, cu alte accente. Mă gândesc la Bucureştii în care trăia fata din portretul lui Han. Era în 1944, când ai venit aici ca studentă. Şi tu şi Bucureştii şi istoria intraţi într-o fază nouă, cu totul deosebită de ce fusese înainte. Departe, războiul continua, dar soarta noastră era pecetluită şi Bucureştii erau un oraş de după război.

—În 1944, m-am instalat la Bucureşti ca studentă, în Cotroceni, la vara mamei mele, vecină cu familia Han. Mă înscrisesem la cele patru facultăţi, prea multe, dar felul în care era organizată şcoala atunci îţi permitea să te înscrii şi la o sută de facultăţi! Nici măcar la Facultatea de Drept frecvenţa nu era obligatorie.

—Dar la Arte Plastice?

—Eram la clasa lui Dărăscu. Facultatea era în Buzeşti. Părea un fel de adăpost pentru săraci sau un orfelinat. Mulţi studenţi stăteau acolo ani în şir, cantina era pe gratis şi dormeau în clasă. Toţi erau foarte săraci, visând la o carieră strălucită. Îmi plăcea Dragoş, talentul lui, era mai în vârstă decât noi. Avea un zâmbet dulce şi cald, păr buclat, frumos, şi o privire parcă fără vlagă. Nici aici nimeni nu lua în serios frecvenţa. Începând cu profesorii, care nu prea se arătau. Dărăscu mai venea sâmbetele la corectură şi unicul lui sfat era:

Mai pune nişte sienna, asta dă totdeauna bine. Nimic altceva. Arhitectul Cantacuzino ne preda anatomia. Venea plin de morgă, etalând o pălărie verde tip borsalino, pe care şi-o scotea şi şi-o îndesa în buzunar, un borsalino autentic, care niciodată nu se deforma. Mulţi studenţi stăteau în şcoală cu anii, aşa era Piliuţă, acolo l-am găsit, acolo l-am lăsat. Era un spirit foarte liber şi foarte bun pictor.

—Ce alţi colegi aveai şi ce au devenit ei?

—Dragoş a cotit spre arhitectură şi ştii ce maestru a devenit în ilustraţia de carte. L-am întâlnit din nou în 1994, între timp s-a căsătorit cu o foarte frumoasă fată din Giurgiu. Am mai fost colegă cu Eva Cerbu, Eugene Stec, Nutzi Dona, dar în cercuri diferite. Eu nu prea făceam valuri cu talentul meu. Abia mult mai târziu am pictat pentru propria mea plăcere.

—Acum erai bucureşteancă. Aveai timp să vezi oraşul?

—Da, Bucureştii ieşiseră din război cu multe răni, dar era încă un oraş splendid. Oamenii cu bani mulţi o duceau încă foarte bine, cocktailuri la Dragomir Niculescu şi Capşa, plimbări înainte de prânz şi petreceri, serate. Eram studenta lui Popescu-Telega la spaniolă, dar la Filosofie era cu mult mai interesant, seminarii despre Descartes şi Kant, cu profesorul Posescu, discuţii pline de învăţăminte. Făcusem cunoştinţă cu mai mulţi studenţi, ne apropiasem, şi profesorul nostru de logică, Anton Dumitriu, arăta interes grupului nostru. El inventase o teorie, a logicii polivalente, aşadar, un savant, iar ca om era bun, generos. Venea din Brăila. Îmi părea rău că a intrat în politică, în partidul liberal al lui Tătărăscu. Făcea parte din consiliile de conducere ale unor corporaţii industriale şi avea un birou pe Bulevardul Brătianu. Îi plăcea să-şi petreacă timpul cu noi, ne îngăduia să-l vizităm la birou şi adeseori plecam împreună în plimbări,

peripatetizam, ca Aristotel cu discipolii săi. Ne plimbam de la Universitate până la Şoseaua Kiseleff, discutând filosofie. Când ajungeam la Bufetul de la Şosea, ne invita la o gustare, bere şi caşcaval. Ne era literalmente foame, dar eram înfometaţi şi de idei. Nu am să uit niciodată promenadele acelea, era atât de frumos, îmi plăcea Şoseaua cu arborii înalţi de pe margini şi casele superbe, mai ales una, care avea un imens perete de sticlă spre şosea. În micul nostru grup se afla şi Scrima, şi alţii. Scrima era asistentul lui Dumitriu. Profesorul îşi ajuta studenţii chiar şi cu bani. Pe urmă, când situaţia s-a mai înrăutăţit, îmi amintesc că, parcă, Scrima a plecat în Elveţia şi a mai pus mâna pe nişte bani. Dar Dumitriu acorda o mare importanţă spiritualităţii, aşa că asistam la diferite discuţii al căror punct principal era latura ezoterică a vieţii. Se adunau scriitori, artişti. Mi-o amintesc pe Cella Serghi. Când comuniştii au venit la putere, Dumitriu a fost arestat. Scrima a intrat la mănăstire, a devenit călugăr, şi în cele din urmă a ajuns la Vatican. Scrima era un tip foarte adaptabil, inteligent, care găsea întotdeauna un drum sigur pentru a ocoli obstacolele.

—Cum treceau studenţii prin aceste timpuri, şi ele de tranziţie?

—La Universitate, atmosfera era foarte încărcată, studenţii de stânga şi cei de dreapta se confruntau tot timpul. Eu eram prea ocupată cu tot ce aveam de făcut, nu mă amestecam. Ruşii erau în Bucureşti şi în fiecare noapte atacau în bandă lumea care se ducea pe la petreceri, femei care îşi etalau bijuteriile, cu vorba aceea rămasă vestită, *Davai cias*, şi jefuiau pe mulţi. Toate astea coexistau.

—Dar oricât te-ai fi ţinut de departe, vedeai ce se întâmplă, nu erai lăsată să nu ştii. Şi aveai prieteni, desigur, care se implicau direct. Sau erau implicaţi.

—Eram prietenă cu Constant Tonegaru, un poet talentat, care fusese în lagăr înainte de sfârşitul războiului, cu alţi intelectuali români, ţinuţi acolo de regimul Antonescu. Tonegaru avea un fantastic simţ al umorului, se strânsese în jurul lui un grup de tineri cu spirite libere. Bătea adesea la uşa casei în care locuiam şi ieşeam să ne plimbăm prin Cotroceni, era cu adevărat un om delicat, un suflet frumos. Era un cunoscător al străzilor bucureştene, ştia scurtături, treceri puţin umblate, colţişoare ascunse de ochii lumii. Colindam pe Calea Victoriei, pe Academiei, pe Bulevardul Elisabeta. Ştia toate pasajele, curţile din zonă. După scurt timp, a fost arestat şi el, de data asta de comunişti, şi a petrecut mult timp în închisoare, a ieşit foarte bolnav de acolo şi nu l-am mai văzut niciodată, am auzit curând că a murit. Îmi vine în minte şi Pavel Chihaia, era prieten cu Tonegaru şi, în cercul nostru mic şi select, ne-am împrietenit, îmi plăcea pentru că era manierat, era şi un talentat scriitor, scria poeme şi povestiri, nu ştiu dacă le şi publica. Şi el a intrat, la un moment dat, în evanescenţa politică, dar a supravieţuit şi l-am reîntâlnit undeva, în Dobrogea, scria eseuri şi critică. Erau şi alţi prieteni în jurul lui Tonegaru, dar acum nu-mi amintesc numele lor.

—Aşadar, Tonegaru. Dar mai cunoşteai multă lume care scria, care încă mai spera, şi continuai să te apropii de dans.

—Aşa cum ţi-am mai spus, nu-mi plăcea să merg la cenacluri, nu mă interesa literatura română şi mi se părea că toţi acei oameni care scriau şi constituiau un cenaclu aşteptau să-i aprobi şi să-i flatezi, ca să te accepte printre ei. Am întâlnit-o de câteva ori pe Monica Lovinescu. Tot Bucureştiul era cu ochii pe ea, era o promisiune. Dar a trebuit să-şi facă o carieră departe de ţară, în viaţa politică, la Radio. Mai funcţiona în Bucureşti Biblioteca Franceză. Roland Barthes preda la Universitate şi propovăduia idei de stânga. Nu

puteam accepta. Biblioteca Americană era un alt loc unde mergea lumea să citească şi, după câţiva ani, mulţi cititori au sfârşit-o la Canal, din acest simplu motiv. În acel timp, începusem nişte ore de dans cu Trude Kressel, o foarte talentată profesoară de dans modern şi de coregrafie. Am participat la câteva recitaluri de balet, ea era o mare generoasă, nu ne-am plătit noi costumele, şi le-am putut păstra, şi nici lecţiile nu i le plăteam. Cum aveam o înclinaţie spre ezoteric, îmi amintesc că am ajuns, nu mai ştiu cum, la un astrolog care îşi avea cabinetul pe Bulevardul Brătianu. Se numea Schnitzer. Mi-a făcut horoscopul şi a prins drag de mine, mă invita la restaurant şi mă curta. Era un fel de rabbi. Într-o zi, mi-a spus că ar vrea să ne căsătorim. Eu nu puteam spune că ţineam prea mult la el. Pe urmă, a plecat în Liberia, unde avea un frate medic. S-a întâmplat ceva straniu: el purta barbă şi perciuni lungi, cred că era evreu ortodox. Dar s-a ras înainte de a pleca şi, în fotografia lui de pe paşaport, arăta ca o cu totul altă persoană. Am fost foarte mirată şi mi-am spus că trebuie să fi fost amestecat în spionaj sau aşa ceva.

—Nu te aventuraseşi în lumea largă, dar şi aici cunoşteai lume de tot felul.

—Pe neaşteptate, l-am reîntâlnit pe Petru Dumitriu, la vernisajul unei expoziţii a lui Demu, la Galeria Kreţulescu. Îl cunoşteam foarte bine de la Buziaş, de când aveam zece ani şi fusesem acolo la o întrunire a cercetaşilor, era un foarte bun înotător. Acasă i se spunea Mutzi, era fiul unei unguroaice şi al unui colonel român. Avea şi o soră şi erau filo-germani. În timpul războiului, părinţii lui l-au trimis la studii, la München. Era un talent literar autentic.

—V-aţi recunoscut?

—Da, şi eram încântată să-l revăd, sincer, îmi plăcea foarte mult. Mutzi făcea parte din cercul foarte simpatic al colegilor mei, scria mici

povestiri, nepublicate, şi piese de teatru pe care toţi le citeam şi le admiram din toată inima. După câteva întâlniri cu el, am descoperit că avea o legătură foarte solidă cu Henriette Stahl, care era cu mult mai în vârstă decât el şi foarte sofisticată scriitoare. Se spunea că locuiau împreună în secret şi că ea îl ajuta masiv să-şi dezvolte talentul. Mai târziu, în 1949, la Praga, la ambasada română, am întâlnit o doamnă Fotino, frumoasă, renumită ca mare comunistă. Ea s-a căsătorit cu Petru şi, mai târziu, desigur ştii, el a cotit-o spre stânga, devenise mare figură, persoană influentă, arogantă, era director de editură, purta jabou, avea portţigarete foarte lungi, devenise abraziv şi, până la urmă, a *defectat* şi a ajuns chiar să promoveze un fel de filosofie creştină. Trăia şi scris în Germania şi nu l-am mai întâlnit niciodată.

—Dar tu ai mai trăit mult timp în Bucureşti.

—Toată tinereţea. Bucureştii din anii ’44-45 erau ai schimbărilor de multe feluri. Ca pată de culoare, îmi amintesc că apăruseră ciorapii de nylon şi, odată cu ei, o nouă meserie: remaiezele, femei care aveau un colţişor în câte un magazin şi, pe câţiva lei, îţi remaiau ciorapii, care, astfel, durau luni întregi. Marca Dupont. Astăzi, lumea îi aruncă de cum se duce un fir. Era o meserie pentru femeile care nu aveau alte resurse şi câtă lume rămăsese în epoca aceea aşa! Vedeai un mic anunţ în vitrină, oriunde îţi aruncai ochii. Şi eu colindam mult. Iar Bucureştii acelor ani trăiau, între alte finaluri, şi finalul unui stil florentin, atât în arhitectura caselor, cât şi în ce privea mobilierul, totul era o mixtură de stil brâncovenesc şi culă românească şi pretenţioase referinţe florentine.

—Ştiu, atunci construia un arhitect ca George Damian, blocuri în stil florentin, cu colonete şi ajururi. Foarte curând, urmau să apară blocurile muncitoreşti, cu o funcţie socială importantă, dar cumplit de urâte. Şi cum te descurcai cu multiplele tale studii?

—După doi ani, am abandonat Facultatea de Arte Frumoase. Alte lucruri mă atrăgeau şi mă distrăgeau. Încă din tinereţe, am simţit o chemare pentru limba turcă. În cele din urmă, m-am înscris la Institutul de Studii Balcanice. La vremea aceea, în 1944, Victor Papacostea era directorul şi sufletul institutului. Institutul era ca un fel de academie liberă. Veneau diplomaţi, ofiţeri, studenţi. Profesorii de turcă erau, pentru armonia vocalică, Hoca Abdurraman şi, pentru otomană, Mihail Guboglu. Dar nu am învăţat prea multe de la ei. Guboglu era un tip simpatic, foarte harnic, dar mie îmi trebuia un profesor mai bun, a trebuit să aştept ani întregi, până când l-am întâlnit pe profesorul H. Dj. Siruni, care fusese deportat de sovietici în Siberia, în 1944, şi s-a întors în România după moartea lui Stalin. Şi Papacostea a fost băgat la închisoare, iar institutul a fost declarat *cuib de spioni* şi desfiinţat de comunişti. L-am reîntâlnit pe profesorul Papacostea, după ce ieşise din închisoare. O personalitate extraordinară, un lider înnăscut, foarte bine informat, un *învăţător* şi un om de suflet. Era macedonean, avea o voce impresionantă, era un tip carismatic. A încercat să reînfiinţeze institutul, dar nu a putut convinge autorităţile. Nu admitea compromisul, şi nu a mai putut să-şi restructureze existenţa. Îmi amintesc că ne vizita, pe soţul meu şi pe mine, mă încuraja în studiile mele şi îmi dădea idei în legătură cu articolele la care lucram. Şi brusc, a murit. Acasă la el, de un atac de inimă. Nu îi este cinstită memoria după cum ar fi meritat. Era un timp de perturbare şi schimbări, lumea se confrunta cu opresiunea şi firea oamenilor se schimba vizibil. Noua atitudine era oportunismul. Foarte puţini intelectuali au rezistat tentaţiei de a sluji la noii stăpâni.

—Te-ai refugiat tot mai mult în dans.

—Studioul de balet al lui Trude Kressel era profilat pe dansuri moderne. Ea era fermecătoare,

cu păr roşu şi dinţişori de iepure, şi era o excelentă profesoară, m-a încurajat mult. Eram un grup interesant, printre care Papa Tausinger, pe care o ştii sub numele de Miriam Răducanu. S-a căsătorit mai târziu cu un activist de partid. Mai erau Jessy Bloomberg, Judith Amar, Robina, căsătorită mai târziu cu Sergiu Comissiona, Sonia Milian, care s-a măritat cu Marius Constant. Au plecat la Paris, unde el a devenit director muzical la Operă. Compunea muzică de balet. Repetam într-o clădire din Piaţa Mare, un magazin abandonat, fără încălzire, a trebuit să aducem o sobă cu cărbuni, ca să facem puţină căldură peste iarnă. Dar ferestrele rămâneau îngheţate şi la fel ne simţeam şi noi. Însă eram nişte entuziaşti ai dansului modern. Mă împrietenisem cu Lulu Ross, fata caricaturistului Ross, semănam ca două surori şi anii noştri de dans s-au desfăşurat paralel. Aproape în fiecare duminică, eram invitată la ei la masă, aveau un apartament confortabil pe Strada Romană, spre Piaţa Amzei, am fost în casa aceea ani în şir, eram inseparabile. La ARLUS(Asociaţia română pentru legăturile cu Uniunea Sovietică), s-a înfiinţat o secţie culturală, acolo s-au mutat dansurile moderne şi o secţie de păpuşari. Atunci am întâlnit-o pe Fifi Zimmermann, şi ea o practicantă a dansului modern, şi am devenit prietene pe viaţă. Tatăl ei avea un magazin de delicatese kosher în Dudeşti, şi locuiau în Piaţa Amzei. Mergeam adeseori acolo, mama ei făcea nişte jumări şi nişte murături grozave. Eram invitată să mâncăm împreună. Lucru ciudat, ei nu mâncau kosher, jumările erau de porc. Cu Trude, urcam şi pe scene profesioniste, aşa că munceam şi ne distram în acelaşi timp. Era prin 1945.

—Dar cine era Trude, de unde venea şi ce s-a întâmplat cu ea?

—Nu ştiu de unde venise Trude la Bucureşti, dar nu era născută în România. S-a măritat apoi cu un diplomat sud american şi a trăit mulţi ani în

Peru. Eram nerăbdătoare să o revăd şi am reîntâlnit-o la Paris, în 1992. Nu-şi mai amintea bine de mine, memoria începuse să o lase, dar era tot fermecătoare. Îi datorez foarte mult, m-a învăţat să dansez şi era generoasă, ţi-am spus, lecţiile nu le-am plătit niciodată şi îmi dăruia costumele de care aveam nevoie la recitaluri.

—Cred că şi celelalte fete au avut evoluţii interesante.

—Toate fetele au făcut carieră în balet, şi cea mai talentată era Judith, care a plecat şi ea la Paris. Avea personalitate, avea stil. De Papa, Miriam, nu am fost prea legată, era o persoană foarte hotărâtă, activistă de partid, se străduia să facă liceu din şcoala de balet. În jurul anului 1958, dansul modern aproape că a fost interzis, dar ea a continuat să lucreze şi perseverenţa ei a fost răsplătită, a făcut carieră cu un gen de invenţie proprie, a devenit Miriam Răducanu, a avut mare succes cu spectacolele ei.

—Tu cum ai mers mai departe?

—La Arlus, la secţia de dans şi teatru, se ţineau fel de fel de cursuri. Ion Sava conducea acolo un atelier de teatru. Lecţiile lui erau interesante, pentru că el căuta metode noi de studiu. Mi-amintesc cum m-a rugat să-i traduc din ruseşte Stanislawski, vroia să-i cunoască direct metoda, pe atunci o mare noutate. Nu ştiu cât l-a ajutat traducerea mea, dar pentru mine era foarte obositor. În vest, Stanislawski a devenit cunoscut mai târziu, după 1950. Metoda instinctivă a lui Sava, bazată pe motivaţie şi improvizaţie, era plină de resurse. L-am urmărut punând în scenă *A douăsprezecea noapte*, la Teatrul Naţional. Era foarte creativ şi pretenţios, ca regizor.

—Îmi spuneai, că pentru tine, teatrul a însemnat dans.

—Da, dar a durat destul de mult. Unul din cursurile de la Conservator era euritmia, o metodă veche de a lega mişcarea de muzică, pusă la punct

de un elveţian, Dalcroze. Pentru că studiam separat dansul, orele astea nu mă atrăgeau. La Bucureşti, această şcoală a mişcării era promovată de Madame Sibylle, o franţuzoaică respectată în cercurile artistice, călăreaţă acrobată în tinereţe şi, peste noapte, devenită expertă în Dalcroze, o persoană foarte inventivă. Căutam alte soluţii şi am fost fericită să urmez cursurile maestrului Romanovski, un balerin polonez, profesor în şcoala de balet rusă. Cel mai popular studio de balet din oraş era al Floriei Capsali şi al soţului ei, Mitiţă Dumitrescu. Am mers acolo o singură dată. Cred că maestrul ei fusese un francez, Cechetti, dar eu l-am preferat pe Romanovski şi am studiat cu el. Îmi amintesc primele cuvinte pe care mi le-a spus: *Dragă, dragă, primii cincisprezece ani sunt grei*. Vroia să spună că abia după cincisprezece ani te puteai considera un profesionist. Avea dreptate, dar atunci nu l-am crezut. Aşa cum nu l-am crezut nici pe astrologul şi *soupirantul* meu, Schnitzer, care mi-a făcut horoscopul în 1945 şi mi-a arătat harta cerului, spunându-mi că voi deveni profesoară şi nu artistă. Şi avea dreptate, i-am admirat înţelepciunea mai târziu, peste ani. Studiam, aşadar, cu Romanovski. După revoluţia bolşevică, se refugiase în România, mulţi scăpau de haos fugind spre vest. Se născuse în Polonia, studiase baletul în Ucraina, fusese prim-balerin la Tiflis şi, pentru o scurtă perioadă, dansase în trupa Anei Pavlova. La Bucureşti, dansase cu Dobietskaya. Serge Lifar făcuse şi el o haltă la Bucureşti, dar îşi continuase drumul spre Paris. La fel şi Karsavina. Alţii, mai puţin celebri, au rămas aici. I-am întâlnit, pe unii dintre ei. Am intrat în trupa de balet a Teatrului Naţional în 1945 şi am rămas până în 1948. Trupa avea vreo cinci-şase perechi, iar coregraful era Vera Proca Ciortea, care era mai degrabă gimnastă cu ceva practică în mişcarea liberă şi, vag, în dansul german.

—Cu cine erai în echipă?

—Noi, fetele din ansamblu, eram educate, studente sau bune dansatoare. Indira Mulgund era una dintre ele, fiica doctorului oftalmolog Mulgund, brahman, singurul indian din oraş. Se căsătorise cu o foarte distinsă evreică românca şi au avut două fete, pe Indira şi pe Sarada, care s-a căsătorit cu Lucian Zaharia, inginer expert în cimenturi, cu studii în Franţa. Profesoara Indirei a fost Nuţi Penescu-Liciu. Dădea recitaluri cu dansuri indiene şi semăna chiar cu o zeiţă indiană. Avea un special simţ al umorului şi un caracter excelent. Partenerii noştri erau, vai, cam drojdia societăţii, unul era Gioni, altul Sebastian, partenerul meu, un tip dur. Ne făceau mereu probleme, aveau o afacere cu plăcinte cu brânză, făcute de mamele lor şi, în fiecare seară, după primul act, plecau cu motocicletele să vândă plăcinte clienţilor şi niciodată nu ştiam dacă se vor întoarce la timp. Şi noi, fetele, aveam câte o fugă din teatru. Eram plătite prost şi ne mai angajam, în aceeaşi seară, la câte un alt teatru, cu un număr de balet. Luam un taxi, cu machiajul pe faţă, ne schimbam costumele în taxi, ajungeam la celălalt teatru, ne prezentam numărul şi ne întorceam la Teatrul Naţional.

—Nu era uşor nici pentru voi! Cine mai era în grup?

—Judith Amar. Prima piesă în care am jucat a fost *Arleziana*, care a rămas mult timp pe afiş, iar aşa-zisa coregrafie era o farandolă simplistă, şir şi perechi. Rolul principal era susţinut de Maria Voluntaru, o activistă de partid, dar actriţă truculentă. Mă simpatiza şi mă poftea mereu să mă înveţe cum să mă fardez mai bine. Marieta Sadova lucra şi ea la Teatrul Naţional. Într-o zi, s-a certat cu Maria Voluntaru şi au ajuns la pumni, în prezenţa lui Emil Botta. Au ajuns şi la proces şi l-au chemat pe Emil ca martor, iar el a spus că nu a fost de faţă şi că nu-şi aminteşte nimic, spre dezamăgirea doamnelor. O atitudine înţeleaptă.

Aveam spectacole seară de seară, câte un matineu joia şi sâmbăta şi câte două duminica. Erau şi spectacole pentru copii, îmi amintesc că am avut un rol principal, o dată, la Ţăndărică. Jucam, vorbeam, dansam şi cântam. Eram îngrozită când trebuia să cânt pe scenă. Au fost şi câteva piese de Shakespeare, mari producţii. Coregrafiile Verei Ciortea erau însă simple. Ea era soţia lui Tudor Ciortea, compozitorul, a cărui familie deţinea *Carul cu bere.* Anca Giurchescu îi era nepoată, soţia regizorului Lucian Giurchescu. Vera ne invita adesea la ea, la mici petreceri, dar nu ne-am împrietenit. Vestiarul nostru era la subsol şi garderobiera, madame Maria, era o femeie cumsecade şi firavă, avea grijă de costumele noastre şi era nespus de îndatoritoare, o simplă femeie de la ţară.

—Erai prinsă total de teatru.

—Scena mă fascina. Stăteam ore întregi în culise, în timpul repetiţiilor şi în timpul spectacolelor, aerul acela plin de praf era ca o pulbere de aur, când luminile rampei se aprindeau şi puteai percepe respiraţia spectatorilor, aflaţi acolo, în faţa ta, dar nevăzuţi, uniţi într-o bătaie imensă de inimă. Magic, îmbătător şi misterios. Cortina era grea, din catifea roşie, tivită cu pânză bej şi se manevra cu frânghia, era un om special, un băiat simplu, care lucra în teatru de douăzeci de ani şi ajunsese un artist la ridicatul şi coborâtul cortinei la aplauze, potrivind intervalele de timp perfect, pentru apariţiile artiştilor rechemaţi de public. Nu spunea nimic niciodată, dar era foarte drăguţ. Mai târziu, cortina s-a manevrat mecanic. Vremea aceea a magiei scenei s-a dus pe totdeauna, cât mi-a plăcut! După ce se lăsa ultima cortină, scena se răcea parcă, dar mai păstra ceva din magie. Începeam să mă liniştesc şi-mi trebuiau câteva ore ca să-mi revin şi să mă destind.

—Cine vă acompania când dansaţi?

—Muzica era asigurată de o orchestră de format redus, sub bagheta lui Ion Dumitrescu, un adevărat Maverick, în luptă cu toţi regizorii şi administraţia teatrului, cerând drepturi pentru membrii orchestrei. Nu mă mir că, mai târziu, a fost preşedintele Uniunii Compozitorilor, era un lider înnăscut. Avea şi un frate, Ghiţă, veneau din Oltenia, erau săraci şi talentaţi. Fratele lui era un mare timid. Logodnica lui Ion era Mariana Dumitrescu, o persoană drăguţă şi plăcută, am întâlnit-o la Universitate. Era poetă. S-a căsătorit cu Ion şi, mai târziu, s-a îmbolnăvit grav. O vizitam şi vroiam să fac coregrafie după unul din poemele ei, dar nu ne-am împlinit proiectul.

—Ai intrat prin concurs în trupa de balet?

—Teatrul Naţional se mutase la Sfântul Sava, după ce Bucureştii fuseseră bombardaţi de nemţi şi americani în 1944. Am avut o audiţie, în faţa unui juriu. Şeful era directorul de scenă Fernando de Cruciatti, care venise din Italia şi lucra la Naţional de câţiva ani. Fusese actor de cinema şi era rudă cu Vittorio de Sica. Un tip original. Avea un singur criteriu pentru a judeca pe dansatorii necesari pentru figuraţie: *poppo su şi poppo giu*. Bănuieşti, numai cap şi picioare, am trecut examenul. Era foarte ciudat Cruciatti, nu avea casă unde să stea, dormea pe mese în teatru, nu-i păsa cum arată, dar era o forţă naturală, plin de energie şi talent. Era o bucurie să-l urmăreşti cum pune în scenă o piesă. Îi plăceau mişcările masive de oameni şi scenele de efect. Pentru scenele cu grupuri mari, îmbrăca el însuşi un costum şi intra în spectacol, dirijând deplasările şi urmărindu-i de aproape pe figuranţi. În fiecare seară suia pe scenă. Avea idei grandioase şi fler, la efectele de scenă. In anii aceia, am participat la scenele de mulţime din *Nunta din Peruggia* de Kiriţescu, cu Agepsina Macri şi Emil Botta în rolurile principale. Dar piatra de încercare a fost când Cruciatti a pus *Antoniu şi Cleopatra*. Noi, cei din balet, trebuia să stăm pe scenă pe toată

durata spectacolului, în poziţiile unor figuri egiptene. Mai mult decât atât, în antracte, el eliminase cortina şi noi trebuia să o înlocuim, formând o cortină vie în avanscenă, ţineam nişte evantaie, ca nişte frunze de palmier, iar în spatele nostru se schimbau decorurile. Era o tortură. În *Burghezul gentilom,* aceeaşi problemă, trebuia să ţin în mâini un tort de butaforie, pe durata unui act întreg. Şi aşa mai departe. Dar învăţam foarte mult. Sava avea şi el idei îndrăzneţe, dar nu era de talia lui Cruciatti, un adevărat actor şi o forţă fantastică.

—Lucrai, dar continuai să studiezi.

—Da. Şi, brusc, într-o vară, ne-au concediat. Baletul a fost desfiinţat şi a trebuit să plecăm. Fusese o perioadă minunată, trăisem în vecinătatea multor mari actori, care erau nişte fabuloşi povestitori, aveau simţul umorului şi puteam să-i ascult ore întregi, povestind anecdote din teatru. Toţi ne iubeau şi ne tratau politicos şi prieteneşte. Eu am continuat cu orele de dans de la Trude şi studiul cu Romanovski. Apoi, Fifi Zimmermann m-a dus la Suzana Badian, care a avut o mare influenţă asupra vieţii mele.

—Cine era Suzana Badian?

—Era un eminent profesor de mişcare, profesoara ei de dans expresionist fusese eleva faimoasei Mary Wigman, dar ea nu preda după metodele convenţionale. Crease propria ei metodă de pregătire şi noi, un mic grup de dansatori profesionişti, dar şi alţii, participam la aceste exerciţii speciale. Acolo, am întâlnit-o pe Yvonne Hassan, pe Nina Cassian. Un timp, i-a fost elev şi Liviu Ciulei. Şi timp de peste douăzeci de ani, până când am părăsit România, am avut în fiecare dimineaţă un antrenament de 45 de minute la Juji. Nu numai că Juji crease propria ei metodă de mişcare scenică pentru artiştii profesionişti, dar pe vremea aceea, în SUA şi în alte ţări occidentale, mişcarea scenică pentru actori, ca şi metoda

Stanislavski, nu era deloc cunoscută. Creaţia ei nu a fost recunoscută niciodată după cum ar fi meritat, dar Juji a asistat foarte mulţi regizori la punerea în scenă a multor piese, era extrem de activă. Fata ei cea mare, Maya, e compozitoare şi profesoară de muzică la Otawa.

—Am cunoscut-o pe Maya, a lucrat la Radio Bucureşti. Şi îmi amintesc o scenă, în troleibuz, odată, m-am întâlnit cu ea. Şi acolo, în înghesuială, mi-a spus că pleacă în Canada. Era pe la începutul anilor optzeci, se destrăma tot mai mult lumea asta chinuită. M-am emoţionat şi i-am urat noroc. Nu-mi amintesc cum m-a prezentat doamnei de lângă ea, în troleibuzul aglomerat, dar sigur era mama ei, îmi amintesc o privire cercetătoare şi zâmbetul. O admiram pe Maya pentru harul ei şi am ţinut minte ochii negri, vii, ai doamnei, care era Juji a ta.

—Ea trebuie să fi fost. Maya a lucrat şi aici la Radio. Juji mai avea o fată, foarte plăcută, şi mai avea un frate, artist. La Bucureşti, se numise Tibi Krausz, era profesor la Academia de Arte şi practica realismul socialist. În Canada, la Montréal, sub numele T.K.Thomas, a devenit peisagist şi a avut o vreme succes. Călătorea cu maşina pe şoselele canadiene şi schiţa peisaje pe care le finisa într-o oră. Avea o fantastică uşurinţă. Juji a fost cel mai nobil, generos şi grijuliu suflet pe care l-am întâlnit vreodată. Ea nu spunea niciodată ceva neplăcut despre o altă persoană, nici o bârfă, deşi atât de mulţi i-au făcut rău. Am iubit-o enorm, mai mult decât pe oricare alt prieten. În plus, am învăţat mult de la ea şi, ani în şir, am aplicat metoda ei, când am predat mişcarea scenică, la un colegiu de artă, aici, în America, unor studenţi la actorie. Avea un caracter perfect şi a fost adesea victima altora. De exemplu, când socrul ei a fost arestat pentru deţinere de aur, a făcut şi ea câteva săptămâni de închisoare, fără nici un motiv, apoi a fost eliberată, dar nu s-a plâns niciodată şi nici nu a făcut vreun compromis.

—Cine era socrul ei?

—Un bancher bogat din Bucovina. Hugo, soţul ei, fiul bancherului, a făcut şcoala la Viena şi a fost coleg de clasă cu sora lui Gregor von Rezzori, la faimoasa Academie de studii diplomatice. Juji era evreică unguroaică, de spiţă nobilă, venită din Spania în Transilvania şi amestecată aici cu unguri de rând. Juji avea şi un document vechi legat de descendenţa ei, pe care l-am şi văzut, dar pe care l-au ascuns în anii de teroare comunistă şi nu l-au mai regăsit niciodată.

—Familia Krausz.

—Mama ei, doamna Dora, era o femeie frumoasă, cu inima bună, ţinea gospodăria, schimba tot timpul locul mobilei în casă, gătea minunat, făcea *melci*, o prăjitură cu un aluat special, foarte dulce. Atunci când am avut nişte cumplite probleme personale, tot la ei mă duceam, seară de seară, Juji şi Hugo mă îmbărbătau, mă ajutau să-mi ţin firea.

—Cred că v-aţi revăzut, după ce s-au mutat pe Noul Continent.

—I-am vizitat de câteva ori la Montréal. Apoi, ea a murit şi am suferit profund. După aceea, a murit şi Hugo şi eu nu am mai fost niciodată la Montréal şi nu am mai văzut nici fetele, pe care le cunoşteam de când erau foarte mici.

—Dar nu ai uitat niciodată dimineţile acelea de la Bucureşti.

—Exerciţiile noastre de dimineaţă se încheiau întotdeauna cu o discuţie despre ce lucrasem şi cu o ceaşcă de cafea pregătită de Juji, ei îi plăcea cafeaua expres. Dar, despre mişcarea scenică, ea a scris şi o carte, pe care a publicat-o la Bucureşti, în 1977. Mai târziu, Maya a tradus-o şi a publicat-o la Montréal, iar eu i-am făcut prefaţa. Îţi repet că munca nu i-a fost niciodată recunoscută la adevărata ei valoare. La Juji, am întâlnit-o şi pe Nuţi Molnar, soţia graficianului. Îmi amintesc un superb afiş făcut de el, reprezentând un căluşar.

Nuţi mi-a devenit prietenă apropiată. După ce ea a murit, Molnar a plecat la Viena.

—Aminteai că grupul vostru se lupta pentru înfiinţarea unui liceu coregrafic.

—Liceul a fost înfiinţat, dar nu de Papa, ci de Eszter Magyar, membră şi ea a grupului nostru de dans modern. Venea de la Timişoara şi era o personalitate puternică, bucurându-se în plus şi de relaţii cu puterea politică. Verişoara ei, Boriş Havas, care făcea şi ea parte din grup, îmi era prietenă. Mergeam împreună la mare, dar, pe urmă, ea a plecat în Israel şi eu i-am pierdut urma. Eszter şi Boriş fuseseră dansatoare în cluburile de noapte din Timişoara, unii spuneau că ar fi luptat, ca ilegaliste, împotriva nemţilor. Eram foarte bună prietenă cu Boriş, dar ea nu mi-a spus nimic, niciodată, despre sine, şi nici eu nu am întrebat nimic. Era membră a partidului comunist, dar din convingere intimă, era răbdătoare, puternică, plăcută, un caracter. Anii aceia m-au condus spre spectacolul profesionist, dar dansul nu m-a rupt de cercul meu de peripateticieni, trăiam în două lumi paralele. Nu mă mai bazam însă pe studiile universitare.

—Iubeai, pe atunci, Bucureştii?

—Am simţit mirajul Bucureştilor încă din copilărie. Mama şi cu mine veneam adesea aici de la Giurgiu, e o distanţă de şaizeci de kilometri. Veneam fie cu automobilul, aveam câteva acasă şi tata ne dădea şoferul să ne ducă la Bucureşti, fie cu trenul, care trecea pe la Călugăreni şi alte localităţi, până la Gara Filaret. Până la război, a existat un tren care te aducea seara, cu scurt timp înainte de ora spectacolelor la teatru sau a concertelor, şi care noaptea te întorcea în regim de expres. Avea un singur vagon, era ca o navetă modernă şi elegantă. Sigur că acest tren comod a fost desfiinţat mai târziu. Şoseaua spre Bucureşti cotea printre terenuri de fermă, printr-o tapiserie în verde şi brunuri. Erau şi câteva pante, foarte

blânde. De-a lungul ei erau, pe mai multe porţiuni, stejari bătrâni. Mă bucuram de privelişte şi visam, nerăbdătoare să ajung la Bucureşti. Stăteam în diferite locuri, la prieteni de-ai mamei, pe la Piaţa Mare, pe o stradă foarte umbroasă, sau la neamuri din Calea Rahovei, sau la verişoara din Cotroceni.

—Nu mi-ai spus cine erau părinţii tăi, poate că aici e locul.

—Da! Tata se numea Avel Marinescu, născut în Giurgiu. Era director regional pe Oltenia la Distribuţia, British Shell Company, din Bucureşti, dar prefera să trăiască în oraşul natal, ca să meargă la vânătoare, să vândă maşini, să construiască mici vase şi să navigheze pe Dunăre, să se distreze. Mama era născută la Brăila, o chema Florica Manoiloiu şi era fiica unui comerciant de grâne care dăduse faliment. Căsătoria cu tata o salvase de la ruină.

—Cum vă petreceaţi voi două vremea în oraş?

—Aveam un program încărcat, vizitam expoziţii şi prieteni, ne duceam la concerte şi la teatru. Pe vremea aceea, erau mulţi cubişti şi avangardişti. Doi pictori mi-au trezit curiozitatea. Unul era Kimon Loghi, un impresionist cu mult succes la vremea lui, cu peisaje, o explozie de pomi în floare, flori şi grădini, într-un gust puţin cam kitsch, cu multe umbre roz şi galben. Publicului îi plăcea. Celălalt era baronul Løvendal. Un expresionist. Portretele pe care le făcea ţăranilor din Bucovina semănau cu nişte hărţi cu râuri şi drumuri frământate. Mie îmi amintea de Van Gogh. Mai târziu, i-am cunoscut familia. M-am împrietenit la Institutul de Teatru cu Irina, fiica lui cea mică. Îmi plăcea foarte mult. Era roşcată, avea o faţă rotundă, pistruiată, era plină de energie şi entuziasm şi avea o mulţime de talente, în diferite domenii. Mi-o amintesc în casa lor, mobilată în stil folcloric, covoare, broderii din Bucovina, aduse de ei din Cernăuţi. Era o familie foarte originală. Mama, cred că fostă cântăreaţă de operă, cânta la

pian şi făcea vocalize, în timp ce Irina recita monologuri, iar sora ei picta într-o cameră vecină sau cânta şi ea la pian.

—Doamna Lidia Papae! Ultima baronesă Løvendal, şi ea plină de haruri, specialistă recunoscută în heraldică şi genealogie. Are o minunată colecţie cu lucrările tatălui ei, multe răscumpărate, şi se luptă să creeze un Muzeu Løvendal la Bucureşti.

—O cunoşti. Eu am cunoscut-o numai de departe, ca pe sora Irinei, în zarva stârnită de neobosita lor activitate, cât era ziua de lungă. Tatăl lor era un domn cu lavalieră, aristocrat din ţinuturile baltice, pălărie neagră, stil boem şi imprevizibil, excentric în mod plăcut. Irina s-a căsătorit cu un poet comunist, al cărui nume l-am uitat, bine cunoscut.

—Dan Deşliu.

—Da. Mama lor s-a îmbolnăvit grav şi a murit. Tatăl lor a suferit foarte mult, am auzit că recurgea şi la experimente extrasenzoriale. Duminica, se ducea la cimitir, singur, şi zăcea lângă mormântul soţiei lui, plângând în hohote. E foarte trist. Eu continuam să mă văd cu Irina, dar nu am vorbit niciodată despre asta.

—Dar, la început, l-ai cunoscut pe Løvendal în expoziţiile văzute cu mama la vizitele în Bucureşti.

—Un alt motiv al vizitelor erau probele la lenjereasă. Lenjeresele mamei erau surorile Tânjală, care îşi aveau atelierul peste drum de Athénée Palace, şi se trăgeau din Brăila, de unde era şi mama. La începutul fiecărui sezon, făceau o călătorie la Paris, cumpărau piese la modă, le aduceau la Bucureşti şi le copiau. Ani şi ani, cursele la Tânjele erau ca un pelerinaj, chiar şi după război au mai existat o vreme şi mi-am făcut acolo câteva rochii. Mătuşa mea ne însoţea adesea în astfel de călătorii, îşi avea propria croitoreasă, pe Ghizela, lângă Biserica Amzei. La Bucureşti, fie că era vorba de o zi sau de o săptămână, timpul

trecea repede, cu vizitele, evenimentele culturale şi toaletele noi. Lucrurile care îmi plăceau pe atunci aveau forme, culori şi, mai ales, un anume miros plăcut. Mergeam la Galeriile Lafayette, care aduceau marfa direct de la Paris. Îmi amintesc de o jachetă tricotată, de lână, pe care mi-a cumpărat-o mama când aveam nouă ani. Alb cu bleu, cu margini bleu. Eram foarte mândră de ea

—Erai un copil cu program de oameni mari!

—Da! Pe la ora unu după-masă, ne duceam cu prietenii la un cocktail, într-un loc elegant, la Nestor sau la Athénée Palace. Un loc pe care îl vizitam în împrejurări speciale era Hotelul Lido. Profesoara mea de pian, domnişoara Corvin, preda la Pitar Moş şi uneori lecţiile mele se ţineau la familia Pauker, la Lido. Familia Pauker, bancheri evrei bogaţi, deţineau hotelul şi locuiau acolo, la mansardă. Cred că era familia Anei Pauker. Partenerul meu la ora de pian era un băiat Pauker, elev şi el al domnişoarei Corvin. Apartamentul era în stil art deco, opulent şi elegant. Pe vremea aceea, habar nu aveam de Ana Pauker şi nu am văzut-o niciodată cu familia ei. O fi fost în Rusia sau la închisoare.

—Trebuie să le fi fost rudă prin căsătorie, era familia soţului ei, Marcel. Am citit că era fiică de haham, nu de bancher.

—S-ar putea să nu fi fost ruda lor decât prin căsătorie. De văzut, am văzut-o prin 1950, când a venit în vizită la Palatul Pionierilor, unde eu eram profesoară de balet şi de dansuri populare. Să ştii că făcea impresie. După ce a fost debarcată, a devenit o bunicuţă care îşi plimba nepoţeii prin parcuri, o figură familiară.

—Şi înşelător idilică!

—Pe când mai eram copil, oraşul era foarte elegant. Plăcerea mea era să mă plimb cu tramvaiul, vagoanele aveau scaune de răchită tapisate, căscam ochii în jur şi priveam cu delectare pe fereastră. Apoi, mai erau cofetăriile,

vechea Capşa, şi altele, peste drum de Palatul Regal. Aveau măsuţe rotunde, de marmură roz, iar în vitrine, cilindrii de sticlă plini cu bomboane colorate. Ne cumpăram castane glasate, delicioase. Un loc unic era simigeria de la ieşirea din oraş, pe Şoseaua Giurgiului, se făceau acolo nişte brioşe bune cum nu am mai găsit nicăieri.

—Cerul gurii din copilărie. S-ar zice că erai un copil cu poftă de mâncare.

—Tocmai că nu, de aceea mă ducea mama la restaurant, în public mâncam mai bine decât acasă. Erau restaurante unde îmi plăcea să mă duc, de exemplu, la Tic-Tac, pentru că avea pereţii vopsiţi în portocaliu şi odăi aerisite. Dar atracţia absolută era la Herdan, peste drum de Palatul Telefoanelor, unde era autoservire la automate, loc unic în Bucureşti. Aveau şi bufet rece şi gustări calde, eu pe astea le preferam, crochetele calde. Cred că familia Herdan se înrudea cu actorul Yonnel de la Comedia Franceză.

—Yonnel era unchiul lui Ion Herdan, admirabilul traducător din limba franceză, un domn încântător, a cărui dispariţie m-a mâhnit nespus. El mi-a povestit cum a venit Yonnel de la Paris, ca să asiste la botezul lui. Prietenii îi spuneau *Jean*. Era un mare şi lucid iubitor de Bucureşti.

—Oraşul îşi avea mirosurile lui definitorii, dimineţile mirosea a cafea, serile, a grătar. Iar parcurile aveau parfum, fiecare altfel. În Parcul Carol, îmi amintesc fel de fel de târguri, cu oameni în costume folclorice, turceşti şi fanariote, cu mititei şi alte atracţii culinare, sarailii şi baclavale, trebuie să fi fost Luna Bucureştilor, după programul pe care mi-l amintesc. Şi în Parcul Herăstrău se ţineau asemenea târguri cu caracter istoric şi cultural. Îmi amintesc de o expoziţie organizată de Dimitrie Gusti.

—O fi fost Muzeul Satului, inaugurarea din 1936.

—Probabil. Şi mai era un târg special, pe undeva pe lângă Piaţa Unirii, un târg de carte. Se organiza anual şi mama mă ducea întotdeauna acolo. Din târgul acela, am cumpărat nişte ediţii de buzunar din poezia franceză, pe care le-am avut în casă până când am părăsit România. Ce bucurie era să cumperi cărţi! Să tai paginile, să răsfoieşti cartea şi să o miroşi! Cărţile aveau atunci un miros cu totul aparte.

—Mi-ai spus că scrii acum, acolo, departe, despre lăutarii Bucureştilor. Documentarea ta a început încă din tinereţe.

—Într-adevăr! În trecut, lăutari erau peste tot, în fiecare cârciumioară, de pe fiecare stradă. În restaurantele mai răsărite, erau orchestre şi muzică continentală. Dar şi aici existau lăutari de clasă, care ştiau să cânte şi muzică populară şi şlagăre şi romanţe şi muzică occidentală. Cântecele proveneau şi de la teatrele de varietăţi, dar erau şi compoziţii proprii şi muzica populară. În 1944, când oraşul Ploieşti şi instalaţiile petrolifere din jurul lui erau bombardate, ţiganii lăutari au şi improvizat un cântec ale cărui cuvinte mi le amintesc: *Alo, alo, americani/ Aicia e ţigani,/ Aicia Tâncăbeşti,/ Mai hacana Ploieşti!* Înainte de război, în Piaţa Mare veneau mereu tarafuri de la ţară, să cânte în restaurantele mari. Cel mai popular era taraful Matache. Chiar şi după instalarea regimului comunist, a continuat să existe, în câteva taverne, muzică ţigănească. Şlagărele compuse de Ion Vasilescu şi de alţii erau foarte populare şi toate mahalalele le cântau, adăugându-le aromele interpretării ţigăneşti. Cam pe atunci, cel mai popular şlagăr era *Halo beibi madmoazel*, scriu cum se aude, răsuna peste tot, în pauzele de la cinematograf, la radio, cred că era compus de un muzician, dar avea un teribil parfum ţigănesc. Acesta era un alt farmec al oraşului, cântecele de mahala, muzicanţii ţigani, ţigăncile care vindeau flori. Foarte ciudat, în coşurile lor,

florile arătau minunat, dar în clipa când ajungeai cu ele acasă, erau gata ofilite!

—Şi acum, Bucureştiul e plin de ţigănci florărese, dar nu mai au simple coşuri, ci instalaţii întregi şi reţele prin tot oraşul.

—Florăresele din vremea aceea aveau un umblet semeţ, îşi fluturau fustele plisate, îşi târşâiau papucii, se balansau, unduiau, şoptind florilor vrăji, iar clienţilor vorbe tari. În toate restaurantele, ţigăncuşe vindeau buchete mici de micşunele, oferindu-le *pentru domnişoara*. Făceau parte din pitorescul oraşului. Hoinăream prin multe cartiere, descoperind case mărunte, cu grădini fermecătoare, locuite de o decentă şi cuminte clasă de jos. Îmi amintesc un astfel de cartier dincolo de Piaţa Unirii, spre Dudeşti/Văcăreşti, unde erau aşezaţi mulţi ţigani, într-o zonă fără pretenţii, dar foarte plăcută.

—Hoinăreai cu adevărat, mi-ai vorbit de o mulţime de cartiere foarte diferite, Cotroceni, Moşilor, Dudeşti…

—E adevărat. Am locuit în multe zone ale oraşului, în Cotroceni, pe lângă Piaţa Unirii, în Strada Theodor Aman, pe Luterană, pe Bulevardul Elisabeta, sus, pe Dealul Filaretului, în Colentina. Şi de fiecare loc se leagă o anume plimbare. Când stăteam în Filaret, aveam Parcul Carol. Era un loc impunător, un fel de pădure gotică, cu umbre negre şi arbori bătrâni. Cişmigiul era cu mult mai atrăgător, cu excepţia duminicilor şi a sărbătorilor, când era prea plin de servitoarele unguroaice şi de iubiţii lor, soldaţi, ordonanţe, ridicând praful pe alei. Când locuiam în Luterană 5, traversam zilnic Cişmigiul, în drum spre Ansamblul Periniţa, la Liceul Lazăr. Era o experienţă spirituală, mintea mi se umplea de gânduri. Copacii din jur, florile creau un decor ideal, atât de departe de realitatea trivială, dură şi întunecată. Îmi plăcea să merg şi să visez. Vara, grădina era însufleţită de câteva braserii, dispărute după război. Un loc plăcut de

străbătut, pe unde mă plimbam cu soţul meu înainte de a ne căsători, era Splaiul Independenţei/Cheiul Dâmboviţei, cu arbori pe ambele maluri, cu parfum de tei primăvara târziu.

—Viaţa ta se împarte în etape şi după zonele unde ai locuit şi pe care le străbăteai, la un moment dat, programatic!

—Da, când, prin anii ’50 mă duceam în fiecare dimineaţă la Operă, care, pe vremea aceea, funcţiona la Teatrul Regina Maria de pe chei, în Piaţa Senatului, unde a fost apoi Opereta, îmi făceam cumpărăturile în Piaţa Mare. Taverne mici, magazinaşe, tarabele ţăranilor, era o forfoteală năucitoare. Dar în mulţimea aceea exista şi un punct fix, dacă pot spune aşa. Un chip pe care îl regăseam mereu, Petrică. Nu avea un rost anume şi îşi câştiga zilele ajutându-i pe comercianţi şi pe vânzători. Petrică era, la data aceea, singurul negru care trăia în România. Se spunea că e fiul unei romance şi al unui soldat american, întâlnit în timpul războiului. Era de statură mijlocie, delicat construit, totdeauna zâmbitor. De câte ori treceam pe acolo, îl găseam cărând. Nu vorbeam cu el, dar îl căutam cu ochii, să-l ştiu acolo. Toată lumea îl iubea. Şi dintr-odată, nu l-am mai văzut. Când locuiam pe Strada Theodor Aman, îmi plăcea să ies în Calea Victoriei. Erau multe magazine frumoase, mai ales de pantofi. Cizmarii români erau foarte buni. Peste drum de Cercul Militar, era magazinul firmei Dermata, cu pantofi excelenţi. Dar eu eram fascinată de un mic magazin de peste drum de Biserica Albă, unde Calea Victoriei avea un intrând. Acolo era cizmar Dudu. Pantofii lui erau opere de artă, uşori ca pana şi flexibili ca o mănuşă. Magazinul era minuscul, iar atelierul era sus. A mai funcţionat o vreme şi după 1944, apoi a dispărut. Nu mai ştiu cum, ani de zile după aceea, soţul meu şi cu mine am fost invitaţi la Dudu la masă, în casa lor de la mahala. Dudu e un personaj istoric, el a fost patronul lui Nicolae Ceauşescu,

care, cam pe la cincisprezece ani, a intrat ucenic la Dudu. Ceauşescu vorbea bâlbâit şi colegii îl porecliseră Mutulică. A lucrat o vreme la Dudu şi singurul lui act de revoltă, la data aceea, a fost când, într-o criză de furie la adresa burgheziei, a spart vitrinele magazinului Dermata. E adevărată povestea.

—Asta legat de plimbări, când locuiai pe Strada Aman.

—Calea Moşilor era un alt punct de interes. Acolo, pe străduţele de pe lângă Bulevardul Carol şi Calea Moşilor, am întâlnit, după instaurarea regimului comunist, o altă figură stranie. Era un ins care semăna izbitor cu Lenin. De fiecare dată când îl vedeam, simţeam gheaţă pe şira spinării. Era portretul perfect al lui Lenin, acelaşi cap, aceleaşi trăsături, culoarea şi aspectul părului, şi stilul, era îmbrăcat într-o tunică neagră. Nu am aflat niciodată cine era şi ce făcea, dar asemănarea era uluitoare.

—Îl ştiu, era în cartierul meu, parcă îl văd călcând cu paşi mari pe Strada Spătarului. Cred că era portar undeva, într-un bloc de pe Armenească, colţ cu Semilunei. În cartier, i se spunea Lenin şi asemănarea aceea izbitoare a fost şansa vieţii lui: l-au luat şi l-au dus la Moscova, să joace într-un film rolul lui Lenin. A fost un eşec, tipul s-a întors la mătură, dar îi dăduseră cadou costumul, umbla într-o haină de piele şi în cizme negre. L-am văzut albind, îmbătrânea şi trăsăturile se dizolvau, nu mai semăna cu nimeni. Revenim la plimbări?

—Îmi plăcea să mă duc la Obor, să cumpăr vase de lut. Să cumpăr în drum cafea, de la armenii de pe Calea Moşilor. Înainte şi încă puţin după război, pe Calea Moşilor erau nişte cinematografe, dar au dispărut pe rând, a rămas numai Mioriţa, spre Bulevardul Carol. Cinematografele erau grupate pe Bulevardul Elisabeta, pe ambele părţi. Toate erau pline cu tineri gălăgioşi, cei mai mulţi aşezaţi la balcon. Ţipau şi sporovăiau tot timpul, iar în

momentele tari tropăiau din picioare. Dar specialitatea lor era să ronţăie semniţe de floarea soarelui şi să scuipe cojile pe capetele celor care stăteau la parter, ca mine. Trebuia să iau o poziţie strategică, încercând să mă feresc. Eram adolescentă şi-ţi mărturisesc că zarva aceea sporea emoţiile unui spectacol de cinema. La cinematografele mai elegante, în schimb, spectacolele erau o ceremonie religioasă, grave şi solemne, şi, bineînţeles, sentimentale, pline de lacrimi şi suspine. Altă atracţie pe Bulevardul Elisabeta era Berăria Gambrinus, unde mergeam adesea cu colegii de la dansuri şi, mai târziu, cu soţul meu.

—Acum este de mult părăsită, iar hotelul, sigilat şi pustiu.

—Alte plimbări erau pe Ştirbei Vodă. Mai spre Calea Victoriei, stătea într-un bloc de pe Ştirbei actriţa Doina Tuţescu. Am fost prietene. Părinţii ei erau profesori. O fată foarte dulce, s-a îndrăgostit de Emil Botta şi s-au căsătorit, dar nu a durat mult. Botta era un poet foarte bun şi un actor talentat, dar cred că pentru Doina nu a fost o fericire să-l întâlnească. Treceam adesea pe Strada Ştirbei Vodă, pentru că acolo funcţionau şi conservatorul şi teatrul. O imagine dragă este aceea a bisericii de pe stânga…

—Cuibul cu Barză.

—Avea o mulţime de verdeaţă în jurul ei, dincolo de gard. Şi peste iarbă se înălţa un lan magnific de regina nopţii, seara florile se deschideau şi împrăştiau un parfum unic de scorţişoară, tutun şi mosc. Ani după ani, le-am regăsit acolo, prefăcând aerul nopţii în balsam. Apoi, mai târziu, au dispărut.

—Probabil, împreună cu acela care le îngrijea…

—Mai sunt în Bucureşti atâtea flori pe cât erau cândva?

—Proporţional cu suprafaţa oraşului, fără îndoială că nu.

—Pe atunci, erau. Erau grădini cu flori, jardiniere pe fiecare stradă, mai erau florăresele şi parcurile. Aici, în America, fiecare stat are floarea lui definitorie, nu ştiu ca România să aibă o floare a ei. Eu aş vota pentru muşcată, ca emblemă naţională. Erau pretutindeni, în vase, la ferestre, pe stâlpii de iluminat, scoase în grădini, roşii, roz şi albe. Minunate plante! O altă floare pe care o leg de Bucureşti e violeta. Violetele erau oferite de ţigăncuşe prin cafenele şi restaurante, ca şi micşunelele. Şi gladiolele erau o floare des întâlnită, erau flori nobile, dar coexistau cu popularele cârciumărese, flori puternice şi truculente. Prin grădini, toamna, domneau crizantemele. Pe urmă, a părut o plantă pe care nu o mai remarcasem până atunci, salvia, cu floarea ei purpurie. Devenise foarte populară în anii lui Ceauşescu, salvia. Nu-mi plăcea pentru că, pentru mine, era replica floral ă a feţelor de mese şi a steagurilor roşii desfăşurate la mitingurile comuniste. Am locuit într-un apartament pe Colentina, peste drum de Obor. Toată zona din faţa clădirii era inundată de salvie.

—Îmi place că ţi-ai amintit de florile Bucureştilor. Cu salvia, ai ajuns dincolo de limitele în timp pe care le-am pus, cu mult regret, convorbirii noastre. Vorbim, deocamdată, numai despre anii din jurul momentului când Han ţi-a făcut portretul, cam zece înainte şi zece după. Bucureştii copilăriei şi ai tinereţii tale. În altă carte, vom reveni, poate, asupra amintirilor despre Gheorghe Popescu Judetz, despre ansamblurile de dansuri pe care le-a animat el, despre Bucureştii anilor ’60-70, Bucureştii tăi, înainte de plecarea definitivă în America.

—Să încheiem, atunci, cu imagini asemănătoare, flori şi grădini. Când eram coregraf la Periniţa, vara, aveam spectacole în multe parcuri – Herăstrău, Carol, Grădina Boema. Toamna, aveam totdeauna spectacole în Giuleşti, în parcul

de acolo e un teatru în aer liber, cu colonade clasice. Un loc melancolic, nostalgic, plin de ecouri romantice. Mai există copacul acela bătrân din curtea Bisericii Batiştei?

—E un dud, mai există, tuns, încins cu brâu de fier şi întărit cu ciment în scorbură. Dar există.

—Mă gândesc uneori la el. Aşa cum mă gândesc la zorelele mari, de grădină, din curtea Schitului Darvari. Zorelele făceau parte din imagistica Bucureştilor, peste tot le vedeai, deschizându-şi trompetele la răsărit şi ducându-se la culcare seara. Combinaţia asta de flori, de copaci, grădini, cârciumioare şi lăutari făcea din Bucureşti un loc plin de dulceaţă. Apartamentul în care am locuit în Maria Rosetti era la ultimul etaj al unui bloc înalt, două odăiţe şi o terasă. Vecinii ne erau prieteni şi împreună am petrecut multe revelioane, acolo sus. Ei aveau o terasă spre nord, şi vara, în zilele foarte senine, de acolo, puteam zări Carpaţii la orizont. Pare ciudat, dar nu erau un efect de fata morgana, sau reflectări, puteai într-adevăr să vezi conturul munţilor. Frumos şi limpede, contururi albastre, şi vârfuri în ceaţă.

—Acum ştiu, Eugenia, de aceea zâmbeşte fata de bronz. Priveşte munţii, e foarte tânără şi se simte pe culmi.

Cu Ala Jalea Popa, despre Bucureştii lui Ion Jalea

—Sculptorul Ion Jalea şi Bucureştii. Artist şi cetate. Locuri din Bucureşti în care a trăit şi locuri pe care le-a creat, casa pe care construit-o, statuile, toată opera sa, văzută din perspectiva dumneavoastră, fiica sa, artist plastic, aşadar cu o dublă capacitate specială de a privi. Să începem cu poveştile caselor. Suntem acum în Casa Jalea de pe Strada Paul Greceanu, dar prima adresă a familiei e în altă parte.

—Da. De când am apărut pe lume, nu? Tatăl meu s-a căsătorit în 1923 cu Sabina Duma, fata doctorului Duma, care a predat la Facultatea de Medicină şi a avut mulţi studenţi, a format multe generaţii de medici. Şi părinţii mei au stat câţiva ani în casa doctorului Duma, din Bulevardul Domniţei. Casa fusese făcută de străbunicul Ilie Duma cu soţia lui, Ştefana, avea un etaj, cu multe odăi, cu plafoane înalte. Era o casă cu multe dependinţe, cu o curte pietruită, unde era şi un grajd pentru cai şi şopron pentru trăsură şi cupeu. Mi-aduc aminte de odaia noastră cu pereţii mâzgăliţi de noi, de sufrageria mare în care coborai pe o scară cu rampă de lemn la demisol, de salon, unde era o pianină, la care cânta mama mare, de biroul lui tata mare, unde m-am ascuns ca să plâng în voie, atunci când ne-am mutat. Mi-aduc aminte de pomii mari de Crăciun, care erau în salon, în fiecare an, şi cum în curte venea o femeie cu două hârdaie cu lapte covăsit, numit de noi *iaurt cu valuri*, pentru că lăsa urme linguriţa cu care ne servea. Seara se aprindea felinarul, cu aprinzătorul ăla lung. Venea lampagiul, cu scara. Şi când fluiera vardistul, mie-mi era cam frică seara, şi trebuia să fim în pat, culcaţi, la ora aia.

—Curtea avea copaci? Avea flori?

—Da. Flori avea aşa, o bandă. Mi-aduc aminte de un pom mare, un copac mare, dar era o curte mai mult utilitară decât o grădină, cu toate că tata mare era mare amator de flori, dar nu avea unde să se desfăşoare aicea prea mult.

—Mai există casa?

—Nu, casa nu mai există pentru că, la un moment dat, bunicii mei au vândut-o şi s-au mutat, casa a fost dărâmată şi în locul ei s-a făcut un bloc, care există şi astăzi. Şi chiar peste drum de casa din Bulevardul Domniţei, colţ cu Radu Calomfirescu, era, şi este şi acum, casa familiei doctorului Paulescu.

—Cunoscută în oraş, mai înainte de a fi casa Paulescu, sub numele de *Casa cu geamuri bombate*.

—Cu geamuri bombate. Din care au rămas doar foarte puţine, nu mai ştiu dacă mai sunt unul sau două.

—Nu era numai o vecinătate. E vorba de familii înrudite. Cum vă înrudeaţi?

—Dinu Duma, fratele mamei, s-a însurat cu Marioara Angelescu, nepoata de soră a lui Paulescu, care, de altfel, a şi fost crescută de doctorul Paulescu, pentru că ea şi fraţii ei rămăseseră orfani de tată. Şi am petrecut multe Crăciunuri şi sărbători împreună şi mi-aduc aminte de tablourile fascinante de la ei, cu fructe şi păsări, de pe pereţi, de chinezii de porţelan care dădeau din cap şi din mâini, de mesele frumoase şi vesele şi pioase – întotdeauna se spunea rugăciunea la masă acolo – unde patrona mama Elena, mama Elena era sora doctorului.

—Aveţi o poză, în albumul de familie, unde se vede foarte bine casa cu geamuri bombate, pe vremea când mai avea încă, pe partea dinspre Bulevardul Domniţei, ornamentele, date jos, prosteşte, de icralişti, prin anii ’60. Instantaneul

acela e luat, probabil, înainte de venirea dumneavoastră pe lume.

—Cred că am prins momentul, dar nu mai ţin bine minte. De altfel, în Bulevardul Domniţei am stat numai până la cinci ani. Tata avea atelierul, pe vremea aia, în Strada Frumoasă. Sigur că nu prea mergeam noi la atelier, dar se întâmpla să ne plimbăm prin Cişmigiu cu părinţii şi ştiam că acolo există statuia lui tata, făcută după primul război mondial, închinată eroilor francezi căzuţi pe pământul României, care mie mi se părea bineînţeles foarte frumoasă, mă emoţiona. Ne duceam la plimbare, dar ştiam că acolo este statuia făcută de tata.

—Astfel, aţi devenit conştientă că tatăl dumneavoastră…

—Eh, de la început. Toată viaţa am trăit cu ştiinţa că tata e sculptor, că asta e meseria lui. Şi de-asta îmi aduc aminte. În fine, în Bulevardul Domniţei nu am stat decât până la cinci ani şi pe urmă ne-am mutat, ca să fie mai aproape de atelier, pe Strada Frumoasă, la numărul 52, pe aceeaşi stradă unde era atelierul lui tata, în blocul care ajunge până în Calea Victoriei.

—Atelierul unde era, pe cealaltă parte?

—Nu, pe aceeaşi parte, dar puţin mai spre Buzeşti.

—Acum vă ducea la atelier? Cum vi se părea atelierul?

—Mergeam câteodată la atelier. Şi era pentru mine o atmosferă magică şi inconfundabilă. Ca orice loc în care se simţea amprenta micului univers al lui tata. Erau covoare Karamanì pe pereţi, icoane pe sticlă şi lemn, lanterna veneţiană, hârdăul de aramă breton, domina mirosul de lut şi mai erau, mai ales, pipele. Se mândrea cu colecţia lui, dar era şi fumător de pipă. Aici a lucrat el ani de zile şi a dat lecţii şi Prinţesei Ileana, care era foarte simplă şi fără fasoane şi pe care de multe ori o lăsa acolo, bineînţeles cu guvernanta ei, să

lucreze. O lăsa, pentru că tata avea treabă în oraş, pleca, şi atunci ea era cea care primea corespondenţa, care făcea rolul de gazdă în lipsa lui tata, cu mare simplitate şi drăgălăşenie. Era un copil foarte drăguţ. Aşa mi se povestea. Eu n-am cunoscut-o. Am întâlnit-o o singură dată, într-un salon de muzică, la doamna Procopiu, şi atunci i-am făcut o reverenţă destul de timidă.

—Când mergeaţi în atelier, tatăl dumneavoastră vă lăsa să puneţi mâna pe lut sau pe unelte, pe lucrurile lui?

—Eh, bineînţeles că puneam mâna, dar totuşi cu respect, nu puneam mâna pe lucrările lui. Da, sigur că şi noi făceam câte ceva, ne plăcea la atelier. Dar acasă îmi exercitam eu plăcerea de a desena, pentru că mama avea un birou, bineînţeles pentru scris, şi avea nişte teancuri de hârtie care pentru mine erau irezistibile şi toată ziua desenam pe ele, când aveam timp, dar asta era joaca mea preferată. Eu desenam poveşti, în special cu cai, că aveam o mare pasiune pentru cai, totdeauna am avut, şi cu domniţe, bineînţeles, şi pe urmă, aşa mult simţeam nevoia să mi se deseneze, să desenez eu, că mă duceam şi la guvernantă şi la bucătăreasă, şi-mi plăcea grozav cum desenau ele, un profil, cu doi ochi pe aceeaşi parte, cu toate că ştiam că nu-i corect.

—Arta primitivă.

—Da, arta primitivă. Cu toate că ştiam că nu-i corect, exercitau aşa un farmec, cu toate că-mi făceau călăreţul cu doi ochi pe o parte şi cu calul ca vai de lume, până am învăţat eu să fac cai. Mi-aduc aminte că a fost pentru mine o revelaţie când am descoperit, eu singură, cum să-i fac piciorul din spate şi pulpa calului, că, la început, îl făceam şi eu destul de primitiv. Ştiu că a fost pentru mine o descoperire personală, nici nu m-am gândit să mă uit în vreo carte. Ecorşeul pe care îl avea tata în atelier mă atrăgea din alt punct de vedere, ca o jucărie, că mi se părea foarte frumos, şi tot ce era

cal, jucărie sau cal adevărat, mă încânta. Însă în Bucureşti n-aveam cai adevăraţi. Aveam la ţară.

—Presupun că mai mult mama era autoarea scenografiei casei. Se cunoştea şi prezenţa tatălui dumneavoastră în aranjamente?

—La Bucureşti, nu prea, în afară de câteva lucruri, la care ţinea şi l-au însoţit întotdeauna. Un vas persan care mai există şi în ziua de astăzi, acel hârdău breton rămas aicea, în sfârşit. În casa asta, a avut atelierul jos şi acolo a avut icoanele şi acolo şi-a pus amprenta personală. Sigur că aicea era mama, care era mai importantă sus, la noi în apartament.

—Aveaţi cinci ani când v-aţi mutat în Frumoasă, amintirile dumneavoastră devin mai bogate.

—Ne lua la plimbare duminica, şi câteodată ne ducea şi la biserică, făceam aşa, un turneu prin oraş şi, pe urmă, ne lua la expoziţii. Ăsta era programul de duminică, să vedem expoziţiile deschise. Şi bineînţeles că făceam un tur destul de consistent, în care ne mai întâlneam şi noi cu artişti şi vedeam şi ne uitam şi ascultam. Însă, la întoarcere. eram recompensate, după acest tur de forţă, că eram totuşi destul de mici, şi ne ducea la Nestor şi ne cumpăra un carton mare de prăjituri. De obicei, ne plăcea să cumpărăm replicile mici ale prăjiturilor mari. Adică, era un carton cu multe prăjituri mici, care existau şi la format mare.

—Şi veneaţi cu ele acasă?

—Şi cu ele veneam acasă. De altfel, sora mea spunea că şi în Bulevardul Domniţei ne lua tata la plimbare, dar eu nu-mi mai aduc aminte.

—Casa verilor dumneavoastră din Domniţei avea o grădină superbă. Vă jucaţi şi acolo?

—Da, ne jucam, sigur că da, mai ales când a apărut vărul meu, care e mai mic decât noi, şi ne întâlneam şi cu Ileana Stoianovici, care era cam de vârsta noastră, dar care avea o mare răbdare cu vărul meu, un copil frumos şi răsfăţat, şi noi îi

spuneam domnul Goe, din cauza asta. Dar să nu mă spuneţi.

—Nu vă spun. În plimbările de duminică mergeaţi, de exemplu, la Muzeul Simu?

—Da, mergeam şi la Simu, mi-aduc aminte. Şi mi-aduc aminte ce frumos era Dalles-ul pe vremea aia. La Dalles se făceau în general expoziţiile mari, dar mai erau şi pe Strada Franklin, la Ateneu, acolo era o sală destul de importantă. Ştiu că tata ne ducea şi la Căminul Artei, dar nu-mi aduc aminte care era Căminul Artei pe vremea aia. Mi-aduc aminte mai ales de Dalles.

—Ferestrele camerei de copii din Strada Frumoasă 52 dădeau spre o clădire deosebită a Bucureştilor.

—Da, dădeau spre Casa cu Lei, care e actualmente Muzeul Enescu şi care era atunci Preşedinţia Consiliului de Miniştri. Bineînţeles că acolo erau santinele de pază, şi ăsta era un prilej pentru tata să ne păcălească de fiecare 1 Aprilie, a ţinut câţiva ani, aceeaşi păcăleală. Se uita pe geam şi spunea: *Vai, ce frumoase uniforme noi au soldaţii!* Şi atuncea ne repezeam să vedem şi noi minunea, dar el zicea imediat: *Gata, v-am păcălit, e 1 Aprilie*! Şi asta a ţinut, vă spun, câţiva ani, până când am observat că se repetă păcăleala, şi de fiecare dată se prindea. Eh, şi pe urmă el avea un program foarte fix, pleca dimineaţa devreme şi se întorcea la prânz, la unu jumate fix, suna de trei ori şi apărea, de obicei, urmat de doi-trei artişti tineri, care lucrau cu el. Aşa au fost Cristea Grosu, Boris Caragea şi Popovici, Ion Popovici.

—Tatăl lui Constantin, alt mare sculptor.

—Da. Şi mâncau la noi. La noi, întotdeauna am fost mulţi la masă, tata şi-a ajutat şi nepoţii de la ţară, care veneau pe rând, în drum spre diferite ţeluri, şi a ajutat şi nişte oameni care nu erau rude cu noi, studenţi. Totdeauna casa noastră a fost plină. Şi noi, de fapt, nu am fost două, am fost patru, pentru că am fost crescuţi şi cu vara mea din

partea mamei, care a rămas orfană de mică, şi cu un văr mai mare, care era din partea tatii şi care a fost ca fratele nostru. Şi în afară de asta, mai târziu, în Paul Greceanu, a venit şi o fată din Copăceni, care a crescut tot la noi în casă şi a făcut facultatea şi s-a măritat, şi până s-a măritat a stat la noi. Aşa că pot să spun că am fost cinci.

—Tatăl dumneavoastră avea capacitatea de a dărui. Din portretul lui, nu trebuie să lipsească încă un detaliu: în război, la Mărăşeşti, el a dat un tribut enorm, şi-a pierdut braţul stâng. Pentru un artist era cumplit. Totuşi nu s-a descurajat niciodată, a lucrat în aşa fel, încât cei care nu ştiu de această pierdere nici nu bănuiesc că marele sculptor avea un singur braţ. Tot ce a realizat măreţ Jalea a fost după acest moment.

—Da. El a făcut multe monumente după război. Are şi o stelă, la Dieuse, în Lorena. Şi aici în ţară are nu ştiu câţi soldaţi, la Jugur, în Muscel, şi a lucrat multe altele.

—Friza de la Mărăşeşti, lucrată împreună cu Medrea. Aţi amintit de stela din Franţa, statul francez n-a rămas indiferent faţă de aceste opere de artă.

—Tata a fost decorat atunci pentru Monumentul soldaţilor francezi, a primit, de la Mareşalul Foche, Legiunea de Onoare, cu gradul de cavaler, iar când a venit de Gaulle, mulţi ani mai târziu, în 1968, i-a dat din nou Legiunea de Onoare, dar cu gradul de ofiţer. Asta a fost.

—A făcut multe monumente închinate primului război mondial, al cărui erou a fost şi el.

—El nu prea vorbea de rănirea lui. Eu ştiu că a explodat o grenadă, sau nu ştiu ce era, lângă el, la Mărăşeşti. El a fost pe front şi a adus chiar nişte schiţe de acolo, în lut, care sunt la muzeu. Mai am şi eu una. Şi după aia, s-a comportat firesc, adică eu l-am cunoscut ca pe un om fără un braţ şi niciodată nu se făcea caz de asta. Nu discuta despre asta, şi se comporta ca orice om care are

toate facultăţile. Nu cerea ajutorul şi, ce să mai spun, că era de multe ori mult mai îndemânatic, cu o singură mână, decât mine, cu două. Şi avea cuţitul lui personal, conceput de el, ca să-şi poată tăia mâncarea fără să apeleze la ajutorul cuiva. Aşa încât toate erau foarte normale.

—Nu a mai putut să facă scrimă, dar în casă existau floretele.

—Da, existau floretele şi o spadă, care bineînţeles au fost luate în momentul în care au trebuit depuse armele. Şi, de fapt, nici nu erau nişte arme adevărate, noi ne jucam cu ele de-a Richard Inimă de Leu. Dar el cântase şi la vioară, iubea mult muzica. Şi, din cauza asta, a avut grijă să ne instruiască şi să ne ducă la Operă. Ne lua pe toate, aşa, şi, înainte, ca să ne atragă, ne mima, în fine, cânta, aşa cum putea el, aria toreadorului, de exemplu, cu gesticulaţie, sau aria lui Figaro, şi ne punea la curent. Şi, graţie lui, pot să spun că am totuşi un bagaj destul de bun în privinţa asta. Şi tot graţie lui, pentru că mă căra la tot felul de concerte, recitaluri, de violoncel, care pe mine nu prea mă pasionau la vârsta aia, totuşi, încetul cu încetul, am început să le apreciez. El avea prieteni artişti, care-l invitau, şi atuncea mă lua şi pe mine. Şi până la urmă, de bună voie şi nesilită de nimeni, am devenit o mare amatoare de muzică şi, în timpul studenţiei mele, nu ratam nici un concert de la Ateneu. Ba mergeam şi la repetiţii. Şi mergeam câteodată şi cu colegii mei, Biţan şi Almăşanu mai ales, şi intram aşa, pe şest, şi era foarte frumos.

—Dintre amintirile de fetiţă, sunt şi unele legate de seratele muzicale din diferite case. Mi-aţi vorbit de Irina Procopiu. Eraţi rude.

—Da, Irina Procopiu era mătuşa mamei mele, fusese doamnă de onoare a Reginei Maria şi făcuse un salon de muzică, pe care-l ţinea în fiecare marţi şi unde veneau tot felul de muzicieni importanţi. Se făcea muzică şi se întâlnea lumea. Pe noi a început să ne invite în momentul în care am

devenit suficient de mari ca să putem să mergem acolo. Deci, aveam vreo 16 ani când m-am dus prima oară. Eh, şi acolo i-am văzut pe Ion Voicu, când era tânăr de tot, pe Constantin Silvestri, pe Emilia Petrescu, o tânără cu cozi, care venea şi cânta acolo, şi de pe atuncea avea o voce minunată. Şi tot acolo, eu personal l-am cunoscut pe sculptorul Gheorghe Anghel, care a venit la mine, aflase, probabil, că sunt fata lui Jalea, şi îl interesa să vorbească cu mine. Şi eu l-am întrebat: *Dumneavoastră ce faceţi, ce meserie aveţi?* Mi-a spus: *Sunt lăutar*. Şi eu l-am crezut. Anghel venea la noi des, la un moment dat. Dar nu în Strada Frumoasă, mai târziu, în Paul Greceanu. În Strada Frumoasă, mi-aduc aminte de Vasile Popescu, pictorul, care venea şi ne povestea nişte poveşti, probabil eram încă destul de mici, dacă ne spunea o poveste cu raţa maca-maca, paca-paca şi crocodilul dilu-dilu. De altfel, aşa mi-a rămas în amintire. Eh, şi tata şi mama erau invitaţi şi la Enescu, care stătea acolo în spate, la Casa cu Lei. Tata îl cunoştea bine pe George Enescu şi, tata şi mama, când erau invitaţi acolo, se îmbrăcau de gală, şi pe urmă plecau, şi noi ne duceam pe balcon şi ne uitam la recepţie de acolo. Vedeam printre castani, dar vedeam ceva, mai ales că, din când în când, venea şi Regina Maria acolo.

—Presupun, după portretele pe care i le-a făcut Ion Jalea lui George Enescu, că, probabil, i-a pozat cândva.

—Nu ştiu dacă i-a făcut în tinereţe vreun portret. Nu ştiu lucrul ăsta. Însă ştiu că se cunoşteau bine. De altfel, într-o zi ne-am întâlnit la un concert, în holul Ateneului, acolo, şi cu ocazia asta ne-a prezentat şi pe noi lui Enescu. Eu eram aşa de intimidată că, bineînţeles, n-am vorbit nimica, dar în schimb râdeam, pentru că mi se părea foarte caraghios că Enescu îi spunea lui tata *maestre*, tata îi spunea lui Enescu *maestre*, şi erau de o politeţe aşa, nemaipomenită, unul cu altul.

—Admiraţie reciprocă

—Şi eu, în loc să fiu, sau poate că tocmai pentru că eram pătrunsă de momentul acela important, râdeam, găsisem un motiv de râs.

—Aminteaţi că printre oaspeţii din Strada Frumoasă erau şi Marius Bunescu şi Mircea Vulcănescu,

—Da, venea şi Mircea Vulcănescu cu soţia lui, cu care tata a rămas pe urmă prieten o viaţă întreagă. De altfel, şi noi îi cunoaştem fetele. Ştiu că mai venea şi Mihail Sebastian la atelierul lui tata. Astea sunt nume pe care le auzeam. Pe urmă, mai venea şi Mitropolitul din vremea aia, dar noi rămâneam baricadate în odaie, nu voiam să ieşim, pentru că mama ne obliga să-i sărutăm mâna şi nouă ni se părea asta un lucru foarte greu. Şi mai venea Dorica Pop. Tata a fost foarte prieten cu Sabin Pop, care a murit în mod tragic, ce să spun, că a avut un cancer şi a murit la 32 de ani, cred, aşa ceva. Eh, cu Dorica a rămas tata, tot aşa, prieten o viaţă întreagă.

—La un moment dat, aţi plecat din Strada Frumoasă. De ce?

—Pentru că mama a vândut nişte pogoane de la Copăceni, care era zestrea ei. Avea 25 de hectare la Copăceni, în judeţul Ilfov, pe şoseaua Giurgiului. Şi acolo am făcut o casă, adică a făcut tata o casă, plină de farmec. Casa aia a avut amprenta lui în totul, pentru că el a făcut-o de fapt pentru a avea un atelier acolo. Era în formă de culă. A făcut un atelier mare jos, pe urmă era o scară de stejar, şi uşile erau tot de stejar. De fapt, ăsta era singurul lux, dar avea o atmosferă extraordinară. E foarte greu să spui în cuvinte atmosfera de acolo. Şi scara din lemn de stejar făcea la un moment dat un balcon interior, care tot aşa era.

—O galerie?

—Nu era o galerie. Era un balcon interior, unde încăpeau un birou, un pat, un scaun, şi pe urmă scara continua în sus, la cele două dormitoare. A

fost făcută provizoriu şi, cum spune francezul, că numai provizoratul durează, asta a rămas casa noastră de vacanţă, pentru că tata a lucrat acolo, nu ştiu, a lucrat nişte ani, unul, doi, şi pe urmă a rămas casa noastră de vacanţă. Casa pe care avea de gând să o facă după aia, n-a mai făcut-o. Această casă a rămas şi a fost paradisul copilăriei mele, pentru că într-adevăr era un paradis, înconjurată de verdeaţă, de pomi fructiferi.

—Puşi de părinţii dumneavoastră.

—Da. Eu eram, precum v-am spus, pasionată de cai. Dar nu numai de cai, mergeam cu vacile, cu fetele din sat şi aşa mai departe. Am făcut şi călărie, de altfel, câţiva ani. Şi acolo am făcut primul meu peisaj, la Copăceni. Mi-aduc aminte că Steriadi mi-a spus: *Nu-i rău, nu-i rău*.

—Era în acuarelă?

—Nu, era în ulei.

—Aţi trecut direct la ulei?

—Nu, n-am trecut direct. Eram studentă, la data aceea, şi eram în vacanţă, şi a fost primul meu peisaj făcut în faţa naturii.

—Deci şi Steriadi venea la dumneavoastră acasă?

—A, Steriadi venea.

—Şi ce a lucrat Ion Jalea la Copăceni?

—Mi-aduc aminte de o statuie cu un înger păzitor, care-mi plăcea mie şi, în acelaşi timp, de un Lucifer de care îmi era frică, pentru că era un Lucifer încordat, aşa, cu pumnul strâns şi răzbunător.

—În timp, casa de la Copăceni e geamănă cu aceasta, în care ne aflăm acuma?

—Nu, nu. Casa de la Copăceni a fost făcută înainte, cam atunci când m-am născut eu, şi mama a vândut din pământul ăla, două-trei pogoane, nu ştiu cât a vândut, că am avut după aia nişte vecini. Noi eram în câmp, nu eram în sat, şi am avut nişte vecini, nişte ţărani care cumpăraseră bucăţicile alea de pământ de la noi şi care făcuseră nişte

grădini de zarzavat minunate. Au fost nişte vecini cu care ne-am înţeles foarte bine, şi care au făcut o treabă bună acolo. Şi vânzând aceste pogoane, am putut să facem o casă. Că ăsta a fost ţelul acelei vânzări.

—Să ne întoarcem însă la istoria casei bucureştene.

—Casa din Paul Greceanu. Care a fost cumpărată în 1936.

—Apariţia casei lui Ion Jalea în parcelarea Greceanu este un moment interesant, important şi pentru viaţa artistului, şi pentru Bucureşti, pentru că acest cartier are o istorie care începe atunci şi pe care o cunoaşteţi.

—Da, mă rog, destul de bine. Tata cumpără o parcelă şi, după plan, e numărul 4, acum m-am uitat la plan, pe vremea aia nu ştiam, cumpără de la doamna Lizeta Greceanu, soţia lui Paul Greceanu. Şi, după ce a murit soţul ei, ea vinde casa şi terenul, parcelat. Casa Greceanu mai există încă, şi acum e Poliţia de peste drum.

—Acolo au fost multe alte instituţii de-a lungul timpului. Când v-aţi mutat aici, ce era?

—Când ne-am mutat noi, era spital de tuberculoşi. Case nu existau primprejur. Noi am fost chiar prima casă. Nici Strada Paul Greceanu nu exista. Că adresa noastră era Aurel Vlaicu 162. Şi abia pe urmă au început să apară casele şi s-a format strada pe această parcelare.

—Fosta grădină.

—Fosta grădină Greceanu, da. Şi, pe urmă, au mutat totuşi spitalul de tuberculoşi. În momentul în care au apărut casele, n-au mai găsit adecvată vecinătatea asta. Nu mai ţiu minte ce-a venit exact după aia, dar îmi aduc aminte că, la un moment dat, a fost şi *ajutorul legionar* aicea. Şi pe urmă, imediat după ce s-a schimbat regimul, adică după ’44, s-a instalat Miliţia şi au fost tot felul de miliţii, regionale, locale. Şi au fost cu multe poveşti aicea,

că veneau ţigani din ăia lăieţi, care făceau gălăgie, în fine.

—Casa Greceanu s-a schimbat ca înfăţişare. Nici nu se mai cunoaşte că a fost o casă boierească.

—Nu prea. E urâtă acum. A şi căzut un balcon, care exista acolo, în 1940, la cutremur. Eh, şi acuma i-au pus zăbrele, are în curte nişte brazi urâţi, care mi se pare că nu merg în Bucureşti.

—Nu le priește.

—Da, nu ştiu, cresc aşa înalţi şi fără frunze, nu-mi plac.

—În ce an suntem, cu construirea casei Jalea?

—În 1936 se construieşte casa, după planurile arhitectului Berindei.

—Fiul.

—Fiul, da. Care era rudă şi el cu noi, văr cu mama. Şi, de altfel, eram foarte legaţi, pentru că în anul următor, în 1938, şi-a făcut şi el o casă alături. Aşa că familia noastră a fost cam tot timpul împreună. Şi, mă rog, avem multe evenimente pe care le-am petrecut împreună. S-au construit, curând după noi, multe alte case, care au format străzile Paul Greceanu şi Ştefan Greceanu, care este perpendiculară pe aceasta. Şi aicea, pe Paul Greceanu, au stat mulţi oameni. Era magistratul Strat care stătea în colţ. S-au schimbat foarte multe rânduri de familii.

—În partea cealaltă, s-a făcut o casă lipită de a dumneavoastră.

—Casa lipită de noi a fost făcută de domnul Filip, care era unul din marii maeştrii în cizmărie din Bucureşti. El a făcut un etaj peste noi, ceea ce ne-a obligat să lungim coşul.

—Ca să nu-l afumaţi.

—Da, şi hornul ăsta a fost şi este un pericol în timp de cutremur, că tot crapă.

—Dacă aţi avut un arhitect atât de afirmat, şi rudă cu dumneavoastră, înseamnă că s-a mers pe

concepţia lui, familia şi-a spus mai puţin cuvântul, sau cum v-aţi înţeles?

—Eu nu-mi aduc aminte, că eram prea mică pe atunci, ca să-mi dau cu părerea, dar ştiu că am fost încântată că se face casa noastră. Şi, de fapt, casa era frumos concepută, însă, din cauză că timpurile au început să devină mai ameninţătoare, se instala atmosfera aceea de dinainte de război, nu numai în România, în toată lumea, în toată Europa, tata a schimbat brusc ideea şi, de unde casa trebuia să aibă o scară interioară, şi apartamentul să fie pe două nivele, el a împărţit casa în două apartamente, şi a făcut scara exterioară, ceea ce a dus la nişte neajunsuri, pentru că faţada n-a mai ajuns s-o schimbe, pe vremea aia, dacă îţi aproba Primăria o faţadă, gata, trebuia să fie respectată până la capăt. Deci, nu s-a mai schimbat faţada, a rămas aşa cum era şi au rămas pe scară nişte geamuri greu accesibile la spălat şi aşa mai departe. În fine, sigur că există nişte cusururi, totuşi noi ne-am simţit bine în casa asta şi s-a petrecut aici o viaţă foarte plină, pot să spun, şi cu mulţi oameni.

—Într-o vreme, era şi atelierul aici.

—Păi da, şi-a făcut atelierul jos. A renunţat la atelierul din Strada Frumoasă şi a făcut atelierul în casă. Şi, ca să-şi pună totuşi amprenta pe casă, a făcut un basorelief, pe care l-a fixat pe faţadă, şi care întruchipează sculptorul şi mediul înconjurător. Ca o carte de vizită şi-a făcut acest basorelief. În fundul curţii, a făcut un altorelief cu Dragoş şi zimbrul, puţin mai târziu, dar, din păcate, acesta s-a cam deteriorat, s-a deteriorat bine, piatra era cam poroasă şi nu a rezistat la intemperii, dar mai ales n-a rezistat la picioarele copiilor, care s-au urcat tot timpul pe el, ca să ajungă mai departe, peste gard

—Da, pe Dragoş l-au cam desfiinţat. Zimbrul e bine.

—Zimbrul mai supravieţuieşte. Şi tata a mai făcut şi la familia Berindei un lucru. Aveau o curte mică în spatele casei, care prelungea sufrageria, şi acolo era o fântână. Tata a făcut portretul copilului lor, al lui văru-meu, Mircea, pe care mi-aduc aminte că l-a pus să pozeze suflând, şi a făcut un cap de copil, aşa de bronz, care sufla apa în fântână.

—Mai există fântâna?

—Fântâna mai există, dar capul nu mai există şi nu ştiu ce s-a întâmplat, că familia a plecat, mă rog, cei care au rămas în viaţă au plecat în Franţa, pentru că mama lor era franţuzoaică şi au plecat cu toţii. Aşa că nu ştiu dacă acel cap mai există undeva.

—Basorelieful din ce e făcut? Este extrem de bine păstrat.

—E ghips patinat, nu cred că e altceva, nu e piatră. De altfel, bineînţeles că tata nu a lucrat piatră direct, numai o dată l-am văzut. Îşi făcuse un instrument, tot aicea în atelierul de jos a făcut asta. Mai ţin minte că i-a făcut pe cei patru evanghelişti direct în piatră, săpaţi de el, dar cu un instrument, că el nu putea să folosească dalta şi ciocanul. Şi-a făcut un instrument electric, ca de dentist, aşa, un fel de freză, şi mai avea el probabil diferite feluri de cuţite pe care le adapta acolo şi aşa lucra.

—Evangheliştii pentru ce erau?

—Nu ştiu. Erau cei patru evanghelişti făcuţi aşa, nu mari. Erau nişte statuete pe care ştiu că le-a prezentat la o expoziţie. Dar i-a făcut pentru el.

—Nu era o comandă, ci o lucrare pentru sine.

—Nu, pentru el a lucrat. Tata era un om pios, venea de la ţară şi întotdeauna a fost foarte atent. Nu se vedea în toate, dar îl simţeai. El m-a învăţat să respect pâinea. De exemplu, nu admitea să las firimituri pe masă sau, mai ales, să fac ghiulele din pâine. Era indignat de chestia asta. Nu admitea să se arunce pâinea. Avea un mare respect pe care mi

l-a insuflat şi pe care-l am şi în ziua de astăzi, şi nu înţeleg de ce văd de multe ori, prin Bucureşti, lume care, deşi se plânge că n-are ce pune la copii pe masă, aruncă pâinea pe jos.

—Una din lucrările sale, foarte reuşită şi pomenită în istoriile Bucureştilor şi ale sculpturii româneşti, dar cu un destin foarte scurt, a fost Monumentul Infanteriei. Mi-aţi spus odată că pentru acest monument nu a lucrat în atelierul casei.

—Nu, că nu ar fi avut loc. A lucrat în Strada Andrei Mureşianu, unde a închiriat un atelier şi bineînţeles că am mers şi noi să vedem. Mi-l amintesc pe Popovici, era probabil şi Grosu, care ajutau pe acolo. Şi ştiu că exista şi o fotografie, dar nu mai ştiu unde e.

—Din atelier.

—Din atelier, chiar când lucra Monumentul Infanteriei. Bineînţeles că erau nişte sculpturi mari pentru noi, cu schele, ca să poată lucra, şi noi ne amuzam să facem bobiţe de lut şi să aruncăm şi să facem aluniţe la soldaţi. Bineînţeles că asta a fost cu aprobarea lui tata.

—Joacă de copii.

—Joacă de copii, cam lipsiţi de respect.

—Când a fost instalată lucrarea, aţi asistat?

—Nu, eu nu am asistat. Noi nu luam parte. Noi eram la şcoală, aveam treabă, nu ne lua. Bineînţeles că după aia, când mergeam la Şosea să ne plimbăm, treceam pe lângă Monumentul Infanteriei. În fond, între ce ani a fost?

—Între ’34 şi până în ’40, cred. Puţin.

—Puţin, da. Noi eram încă în Strada Frumoasă când a fost Monumentul Infanteriei făcut şi mergeam, duminica, la Şosea. Asta era una dintre plimbările plicticoase pentru noi. Nu numai duminica, mă rog, şi după-mesele trebuia să mergem la Şosea cu guvernanta, şi treceam totdeauna pe lângă Monumentul Infanteriei, până la Bufet, că asta era Şoseaua. Sau, când eram mai

odihniţi, mergeam până la Arcul de Triumf. Dar nu ne cumpăra covrigi, cum voiam eu, pentru că pe vremea aia nu se mânca pe stradă.

—Da, nu era frumos.

—Nu era frumos să mănânci pe stradă. Am recuperat, de atunci.

—Monumentul Infanteriei a trebuit să dispară, pentru că la primul rond al Şoselei s-a construit statuia Regelui Ferdinand şi s-a considerat că infanteriştii ar fi ţintit cu arma spre rege şi nu se cuvenea. Dar, ca o compensaţie, ani de zile, puţin ascuns în tufişuri, în dreapta, atunci când aici nu mai era nimic altceva, nici pe o parte, nici pe alta, *Lupta lui Hercule cu centaurul* s-a aflat acolo, lucrarea care acum se găseşte în parcul…

—Herăstrău. În Insula Trandafirilor.

—Aţi amintit de statuia din Cişmigiu, cea mai veche, de prin 1929 instalată în Bucureşti. În 1935, a apărut *Spiru Haret*. Vă amintiţi într-un fel de momentele acestea?

—Eh, sigur că îmi aduc aminte când se făcea *Spiru Haret*. Adică, era un eveniment care se întâmpla, dar n-am fost nici atuncea la inaugurare. Şi sigur că, de câte ori treceam pe acolo, îi număram pe toţi aşa pe rând şi ziceam: uite, ăsta e al lui tata. E adevărat, atâta doar.

—Dar nu ştiţi în ce atelier a fost făcut, în Frumoasă sau unde?

—Eh, dacă era făcut în ’35, era făcut în Frumoasă.

—Iar în ’42, este *Eminescu* din Rotonda din Cişmigiu.

—Da, de ăsta îmi aduc aminte mai mult. De altfel aici, în Paul Greceanu, a făcut şi foarte multe portrete. A făcut pe George Oprescu, pe Ştefan Popescu, pictorul. Pe Coandă l-a făcut dincolo, în Pangratti, pentru că, la un moment dat, totuşi, a primit atelierul din Pangratti. De altfel, familia se înmulţise. Noi, după ce ne-am măritat, ne-am întors iarăşi în casa părinţilor, aşa că, plus ceilalţi

locatari, prieteni şi rude, erau şi ei aicea, casa era plină, plină. Şi tata a putut să lucreze, sigur, mult mai liniştit, în Pangratti.

—Pe *Enescu* unde-l va fi lucrat, în Pangratti?

—În Pangratti.

—Dacă nu socotim bustul lui Cervantes, statuia lui Enescu din faţa Operei este ultima lucrare care a apărut în oraş. Aţi asistat la geneza ei?

—Da, am văzut-o în timp ce se lucra. Nu pot să spun... Nu îmi cerea el sfaturi, mie. Pot să spun da, am văzut-o, şi gata.

—A făcut multe portrete, busturi.

—Da, multe. Acuma, eu nu-mi aduc aminte de toate, dar a făcut şi pe Storin, actorul, pe Tutu Georgescu, soţia dirijorului George Georgescu, pe doctorul Ştefan Nicolau, unul din doctorii Ştefan Nicolau, că erau doi, cel de la Inframicro. Ce să spun, că mi-a făcut şi mie portretul, în Pangratti, şi ştiu că mă apuca un somn irezistibil când pozam şi îi ceream voie să mă odihnesc puţin şi, pur şi simplu, adormeam. Tata era foarte sever cu mine. Că nu eram mai cooperantă. Nu, dar a ieşit foarte frumos, de altfel este la muzeu, în bronz. Şi mai am şi aici un ghips, dar mi s-a cam spart nasul. Şi voiam să o patinez puţin. Păcat că s-a spart nasul. Şi mai sunt nişte portrete. Au rămas puţine în casă. În orice caz, în casa asta s-au petrecut multe, bineînţeles primul mare cutremur din ’40, pe urmă rebeliunea legionară, după care, odată înnăbuşită, a putut face tata expoziţia proiectată cu Iser. Aici în casă am răbdat de frig, şi de foame după război, când nu erau lemne. Şi m-am îmbolnăvit de plămâni, la sfârşitul anului patru de facultate. De altfel, ne-am îmbolnăvit mulţi de acolo. Şi tot aici m-am întors după trei ani de la Braşov, împreună cu soţul meu, şi am asistat la noaptea albă a lui tata, când se pregătea să-l apere pe Brâncuşi de academicieni, care îl găseau formalist şi se gândeau să-l scoată din muzee. De altfel, au refuzat moştenirea lui Brâncuşi.

—El a încercat să se opună.

—El a fost singur. Da, singur a fost. Cu toate că, mai târziu, alţii au spus, nu vreau să dau nume: *Mai ţii minte cum ne-am zbătut pentru a-l apăra pe Brâncuşi?* Asta după ce a fost reabilitat Brâncuşi.

—Cum s-a întors Ion Jalea de la Academie, în ziua aceea?

—După prima zi, n-a dormit toată noaptea şi a încercat să facă un material cu care să îşi susţină mai departe ideea. Pur şi simplu, l-au ameninţat că-l dau afară din Academie. Eu nu mai ştiu foarte multe lucruri, şi de altfel documentele acelei sesiuni ştiu că s-au pierdut. S-au făcut pierdute. În orice caz, a fost o mare nenorocire, o mare prostie. Că acuma are statul francez atelierul lui Brâncuşi.

—Ce s-a mai întâmplat în această casă, de-a lungul timpului?

—Ce s-a mai întâmplat…Bine, tata se ducea la atelier, toată viaţa a făcut asta. Se ducea dimineaţa, mânca aici, la prânz, tot la ora 1 şi jumătate, se odihnea puţin şi pleca iar la atelier. Asta a fost toată viaţa lui. Pentru el lucrul ăsta a fost cel mai important, atelierul şi familia, să o întreţină. Mama i-a supravieţuit. Tata a murit la 96 de ani. De altfel, la 93 de ani, în anii ’80, şi-a rupt piciorul, mama i-a închis o uşă în faţă, nu ştiu cum s-a întâmplat, mă rog, cum se întâmplă la bătrâneţe. Şi-a rupt femurul, dar nu colul femurului, mai jos, şi l-a operat doctorul Medrea, băiatul sculptorului Medrea, care a fost nemaipomenit. I-a făcut o operaţie cu trei tije, s-a încumetat să-i facă operaţia asta, la vârsta lui, şi, e adevărat, tata a avut o voinţă de fier, pentru că a reuşit, la nouăzeci şi ceva de ani, după câteva luni, să meargă pe propriile lui picioare, cu bastonul, e adevărat, dar cât a mai trăit a mers pe picioarele lui, asta din cauză că a avut o voinţă nemaipomenită, ca să-şi revină.

—Toată viaţa lui a fost un luptător.

—Eh, şi trebuie să spun că, înainte de asta, i se reactivase rana din picior, pentru că el fusese rănit şi la picior foarte grav, şi a făcut o infecţie, în urma osteitei pe care a avut-o în timpul războiului. Şi, tot aşa, a fost operat şi s-a făcut bine. Şi ultima lui expoziţie a fost în primăvară, în 1983, anul în care a murit. În noiembrie 1983 a trecut în lumea aialaltă, da, a murit tata, după ce s-a luptat cu o boală timp de cinci luni, în care timp eu am fost una din infirmierele lui. Şi trebuie să spun că s-a purtat şi pe patul de moarte ca un lord. Adică a fost cât se poate de discret, dacă se poate spune asta despre un om bolnav.

—I-aţi înapoiat o parte din timpul pe care vi l-a dăruit.

—Eh, în general, educaţia fetelor era pe mâna mamei, dar şi el intervenea din când în când. Şi chiar, de exemplu, dacă ne auzea vorbind aşa, cu uşurătate, pot să spun, despre profesoare, sau alte persoane, ne făcea observaţie. Pentru că el era contra colportării de vorbe, şi nu admitea bârfa. Şi ne-a învăţat, totodată, să nu dăm urmare unor lucruri rele auzite la adresa noastră.

—Aşadar, vă învăţa să nu vă vorbiţi de rău aproapele şi să ignoraţi vorbele rele care puteau veni din afară.

—Da, spunea că n-are importanţă, că aşa e omenirea, că nu trebuie să dai importanţă la lucrurile astea, şi că trebuie să le suporţi. El era un om foarte moral. Cred că era urmarea educaţiei pe care a primit-o de la mama lui, pentru că mereu îmi vorbea cu veneraţie despre mama lui, pe care eu nu am cunoscut-o, că a murit exact când m-am născut eu.

—I-a făcut vreun portret vreodată?

—Da, i-a făcut un portret, din amintire, bineînţeles, care există în Bucureşti, în curtea spitalului Emilia Irza, care nu ştiu cum se numeşte acum, pe Bulevardul Tei.

—Spuneaţi despre tatăl dumneavoastră că era foarte modest, avea foarte puţine nevoi personale, deloc capricii, dar că exista ceva la care ţinea în mod deosebit. Pipa.

—Pipa, într-adevăr. Avea multe pipe, o colecţie. Şi el fuma şi acasă pipă, dar la atelier le ţinea şi, din când în când, duminica, le etala, şi urma ceremonialul curăţirii lor, cu tot felul de instrumente speciale, cu alcool, cu nu mai ştiu ce, în sfârşit, dar era un ceremonial care dura şi eu nu prea aveam răbdare să stau până la sfârşit.

—Vă amintiţi din ce erau?

—Din lemn, din lemn preţios, nu-mi mai amintesc. Ştiu că le-a făcut cadou unui artist, când a fost mai în vârstă. Dar totuşi a fumat până s-a îmbolnăvit. A fumat, pufăia acolo şi, în general, cumpăra ţigări, Ardealul parcă se chemau, şi din alea făcea tutunul. Şi ştiu că îi plăcea un tutun de pipă, atunci când am avut ocazia i-am făcut rost de tutunul de pipă Caporal, pe care îl fuma el în Primul război mondial, sau înainte de Primul război mondial, la Paris. Şi care era un tutun mai puţin rafinat, de fapt.

—A fost interesantă pentru Ion Jalea experienţa de a descoperi că unul dintre copiii lui este artist. Cum v-a îndrumat?

—Cât eram copil, mă lăsa în pace. Îmi făceam producţiile mele personale fără să mă deranjeze nimeni. E adevărat că, în chip de părinţi, nu rezistau câteodată să nu arate unor oameni care veneau în casă ce copil genial au, dar, în general, nu s-a băgat, decât ducându-mă la expoziţii. Mai târziu, bineînţeles că se întâmpla să mă critice, sau să se uite la desene şi să-mi explice: *Dar aicea nu simţi că trebuie mai mult volum?* Îmi venea destul de frică de ochiul critic al lui tata. Sigur că mi-au prins bine observaţiile lui, pe lângă cele ale profesorilor, evident. Sper că mi-au prins bine.

—Am încercat să vorbim despre toate monumentele semnate Jalea care se găsesc în

Bucureşti. Lor li s-a adăugat, după anii ’90, încă unul, adus în oraş din Parcul Herăstrău.

—Da, s-a inaugurat Piaţa Spania, într-un scuar din Bulevardul Dacia, aproape de Strada Dumbrava Roşie, şi care este un loc foarte frumos al Bucureştilor. Şi acolo s-a pus bustul lui Cervantes, când s-au sărbătorit 500 de ani de la descoperirea Americii de către Columb. Eh, tata a făcut şi nişte monede prin anii ’35, în orice caz sub domnia lui Carol al II-lea. Mai există una la noi în casă, de 250 de lei, din metal alb, şi ştiu că mai exista una de valoare mai mică, din metal galben, tot cu Carol al II-lea pe faţă şi cred cu coroana, stema pe partea din spate. Şi pe urmă, a mai existat un leu, mic, tot din metal galben, făcut prin anii ’40, bineînţeles cu cifra unu pe faţă şi cu un ştiulete de porumb pe dos. Dar n-am pomenit de monumentul de la gară, Monumentul Eroilor Ceferişti. Făcut împreună cu Medrea.

—Ştiţi ce anume îi aparţine de acolo? Sunt mai multe figuri pe un postament important. Victoria aparţine lui Medrea, iar muncitorii, soţia şi copilul cred că sunt ai lui Ion Jalea.

—Am încercat eu odată să văd, dar nu ştiu exact.

—Ion Jalea a dăruit oraşului casa şi multe monumente, iubea oraşul. V-a învăţat să-l iubiţi şi dumneavoastră?

—Tata mergea foarte mult pe jos, îi plăcea să se plimbe, tocmai pentru că iubea foarte mult oraşul. Şi avea nişte trasee care erau bine definite, aproape de casă, de exemplu, mergea pe Strada Polonă, Bulevardul Dacia, unde sunt atâtea case frumoase, pe care le aprecia, mi le arăta când mergeam eu cu el. În decursul anilor, de multe ori, mi-a arătat locuri din Bucureşti. De altfel, şi eu am traseele mele moştenite şi preferate. De câte ori merg la atelier, am trei trasee pe care le aleg, după dispoziţie. Şi sigur că, şi în jurul atelierului din

Pangratti, l-am întâlnit de multe ori plimbându-se singur, chiar şi după accidentul lui.

—Ce loc din Bucureşti vă aminteşte cel mai mult de el?

—Înainte să existe Televiziunea Română, exista acolo un parc mare, nu foarte amenajat, aproape de atelierul din Pangratti, şi acolo mergeam cu copiii să se joace în libertate. Copiii numiseră parcul ăla *Parcul tata-mare,* pentru că, la sfârşitul dimineţii de joacă, poposeam, adică năvăleam toţi în atelier, unde tata ne primea întotdeauna cu braţele deschise şi îi făceam puţină dezordine acolo, după care plecam acasă. Poate ăsta a fost ultimul loc unde îmi aduc aminte mai des de tata. Bineînţeles că şi atunci când trec pe lângă statuile lui, mai ales acuma, de când există Cervantes aici, care este şi foarte aproape, trec foarte des pe acolo, şi sigur că simt, aşa, o plăcere, o căldură, când trec pe acolo.

Cu Andriana Fianu, pe Strada Toamnei

Stăm la masa mare din sufragerie, în casa bătrânească a surorilor Andriana şi Nicolina Fianu, din Strada Toamnei, foarte aproape de răscrucea cu Popa Petre şi Franzelari. S-au auzit, adineaori, clopotele de la Popa Chiţu, curtea casei în care ne aflăm dă, la celălalt capăt al ei, în spatele caselor din piaţeta care înconjoară biserica. Întotdeauna, în spatele caselor, curţile a patru străzi se ating, păstrând, mai bine decât faţadele, câte ceva din istoria locului. Misterul spaţiilor nevăzute, legate între ele prin portiţe ascunse în ziduri, prin treceri tăiate, astupate, zidite de uitare, de trecerea timpului, de departajări, de moşteniri, domneşte aici, placid şi impenetrabil. Sora mai mare, Adi, vorbeşte despre cartier, despre rudenii între oameni şi case. Sora mai mică, Nichi, o ascultă cu o atenţie concentrată şi luminoasă, retrăindu-i fiecare cuvânt. Sunt lucruri ştiute şi comentate de ele mereu, dar astăzi mi le împărtăşesc şi mă umplu de detalii, de informaţii, de observaţii, ca de un polen parfumat. Adi caută printre hârtiile de pe masă, aduse de prin sertarele mobilelor vechi, sculptate, bine păstrate, şi povesteşte:

—În spatele restaurantului Nicoreşti, pe Maria Rosetti, este o curte cu o casa boierească şi cu încă o căsuţă, mai mică. Aceea era casa mătuşii mari, adică a sorei bunicii nostre, Sofia Fianu, bunica paternă, şi ea se numea Zoe Albescu, era nevasta unui colonel. Uite, am găsit ce căutam. Începutul poveştii casei noastre este actul de vânzare-cumpărare al clădirii din Strada Toamnei 15, care a fost făcut la 1865, aprilie 14.

Adi o lasă uitării pe mătuşa Zoe şi începe să citească hârtia veche, înflorită:

—Subsemnatul, de a mea bună voie am vândutu Domnului Petre Rădulescu o pereche case compuse din două camere şi una povarnă, fiindu vechi, cu locul lor moscenescu, cari loc se află în faţa străzii Toamnei, stânjeni patru şi jumătate lungime, şasesprezece şi patru palme, iar mijlocul în faţa povernei, stânjeni cinci şi trei palme şi fundul doi stânjeni şi una palmă, care imobil, situat în suburbia Popa Chiţu, culoarea galbenă, pe care-l posed şi eu, cu alăturatu actu, legalizat de onor Comisia a culoarei galbene la numărul 3625 din anul 1860, iunie 16, prin care se constată că-l am danie de la tatăl meu, Gheorghe Nicolau, învecinându-se acest imobil chiar cu proprietatea Domnului cumpărător şi a D-lui Mihai Gheorghe, care vânzare am făcut-o în preţul de lei numărul 5300, pe care sumă am primit-o pe deplin şi prin urmare zisul imobil rămâne de astăzi înainte în liniştita posesiune a domniei sale, ce-l stăpâneşte fără vreme, fără a putea nimeni din neamurile mele a-l supăra din posesiunea lui, pentru care urmează a mea semnatură şi legalizarea onor tribunalului competent, Tănase Gheorghe Nicolau, 1865 aprilie 14”.

—Aşadar, de acum o sută treizeci şi patru de ani datează primul act de cumpărare a casei. Acest act spune multe despre vecinătăţi, despre măsurile luate pentru a asigura liniştita posesiune, dar trebuie să ne explicaţi în ce fel casa cumpărată de Petre Rădulescu avea să devină casa Fianu.

—Petre Rădulescu avea să o dea danie bunicii noastre, Sofia. Aşa că e interesant de citit actul dotal care consfinţeşte dania. Aici am trei feluri de acte dotale. Iată: *Subsemnatul Petrică Rădulescu* (este greu de citit, pentru că este limba arhaica a secolului al XIX-lea), *tutelar al minorei Sofia Raliţa Ioan, în vederea căsătoriei ce iubita noastră epitropisită, Sofia, contractează cu D-l Ioan G. Fianu, de profesie comersant, îi constitui eu ca dotă următoarele şi anume: trusou compus din*

lingerie şi din diverse obiecte estimate la una mie lei, în numerariu o sumă de cincisprezece mii lei, una pereche case situate în suburbia Popa Chiţu, Strada Toamnei (acuma diferă numărul)*15 bis, cu toate dependinţele ei şi care va învecina la spate cu proprietatea Domnului Ştefan Alexandrescu, iar în faţă cu proprietatea mea, nr.15, pe care case le stăpânesc şi eu, cu actul de cumpărătoare transcris de Tribunalul de Notariat la numărul 171/65, respectiv anul 1865, evaluat de noi cu suma de lei şasesprezece mii lei, total dotă treidzeci şi două mii lei noi, suma pe care o dau zestre epitropisitei mele Sofia Raliţa Ioan, la căsătoria sa cu Domnul Ioan G. Fianu, cu condiţiune ca, casele să nu se poată înstrăina în timpul cât va dura căsătoria*. Acuma vine o iscălitură cu litere slavono-greceşti: *Subsemnata primesc zestrea ce mi se constituie, şi mă mulţumescu, Sofia Raliţa Ioan. Subsemnatu declar că am primit zestrea şi mă mulţumescu, Ioan G. Fianu.*

—O dublă iscălitură, a beneficiarilor donaţiei. După dată şi după semnături, ne dăm seama că actul era întocmit înaintea căsătoriei, dar există şi un act, care arată foarte frumos, de căsătorie a viitorilor dumneavoastră bunici paterni.

—Îmi face multă plăcere să citesc aceste acte scrise cu o caligrafie impecabilă. Şi acesta este elaborat după cumpărarea casei din Strada Toamnei. Aşadar: *Certificat de căsătorie, Judeţul Ilfov, la Circumscripţia a 2-a, Primăria Comunei Bucuresci, Dl. Ioan Fianu, ortodox, june comersant din suburbia Curtea Veche, şi Domnişoara Sofia Ioan, ortodoxă, femeie din suburbia Popa Chiţu, s-au căsătorit astăzi, la această Primărie, înscriindu-i în registru sub nr. 955, şi spre credinţă li s-a eliberat acest certificat, spre a le servi pentru căsătoria religioasă. Anul una mie opt sute optzeci şi trei, decembrie ziua 15*. Urmează o însemnare făcută de mâna bunicii, pe

act, mai târziu: *Taina cununiei s-a citit la biserica Sfânta Vineri Herasca, 1884, ianuarie 8. La această dată,* scrie bunica mea*, aveam 15 ani şi 11 luni.* Am auzit că a plecat cu păpuşile de acasă la bărbat-su şi îi spunea lui bunicul *Nene*.

—Aceste acte sunt astăzi pline de poezie, junele comersant din Curtea Veche pare a fi un ecou de literatură, şi totuşi a existat în realitate, iar noi ne aflăm în Strada Toamnei, suburbia Popa Chiţu, unde locuiesc nepoatele acelor tineri căsătoriţi de acum un veac şi mai bine. Aşa cum spunea tutorele, în actul dotal despre perechea de case: *nu se vor înstrăina niciodată*, printr-un noroc, nu s-au înstrăinat, le-aţi păstrat cu sfinţenie. E impresionantă şi însemnarea pe care bunica a făcut-o mai târziu, cu creionul, pe actul oficial. Ce vă povestea bunica despre aceasta căsătorie şi despre casa ei?

—Bunica nu povestea foarte mult, bunica era destul de rigidă şi de tăcută, dar în salonul de pe atunci al casei, care este acuma sufrageria unde ne şi aflăm, se făcea clacă, veneau să se vadă cocoane, cum se zicea pe vremea aia, în vizite unde se mâncau şerbeturi. Bunica era mare specialistă în dulceţuri. Cu toate că avea bucătăreasă, feciori şi toate alea, dar prăjiturile şi dulceţurile le făcea dânsa cu mâna ei, şi se strângeau aicea cocoanele şi beau cafele, mă rog, dar, mai ales, lucrau diferite broderii, dantele, gherghefuri, stând de vorbă. Bunica era foarte talentată, tabloul ăla de pe perete este făcut de dânsa. Iar broderia aceea lungă şi îngustă de lângă fereastră era un postav, care venea pe clapele pianului. Şi chiar există o doamnă, de la numărul 25, care mai trăieşte încă, şi a participat la aceste întâlniri, pe vremea aceea era tânără domnişoară, sau foarte tânără, venea şi participa şi dânsa, alături de mama ei, şi se vorbeşte chiar, într-unul dintre actele bunicii, despre vecinii ei,

Alexandrescu. Această duduie se numeşte Steluţa Alexandrescu şi are optzeci şi nouă de ani.

—O vecinătate neschimbată. Dar, în casa asta s-au petrecut foarte multe schimbări de-a lungul vremii. S-au născut mulţi copii, unul dintre ei a fost tatăl dumneavoastră. Să-i luăm pe rând.

—S-au născut cinci copii. A fost Eufrosina Fianu, care a murit foarte tânără, era cald într-o vară şi în curte aveau o putină şi a pus apa de cu seara şi, dimineaţa, cum s-a sculat din somn, hop în putină, şi a făcut o galopantă, cum se zicea atunci. Tuberculoză. A îngrijit-o doctorul Ion Colceag, care s-a îndrăgostit de sora ei, Maria Fianu, devenită Colceag. Doctorul Colceag este cel care a făcut Sanatoriul TBC dintre Azuga şi Buşteni. Maria Fianu, devenită Colceag, a avut cu doctorul Colceag un băiat devenit inginer, Ion, care acuma are tânăra vârsta de optzeci şi nouă de ani şi a fost campion la Raliurile Monte Carlo. Următorul a fost fratele tatei mai mare, Ion Fianu, după aceea a fost tata, Nicolae, şi, după aceea, sora lui mai mică, Elena, care a murit acum patru ani, la tânăra vârstă de nouăzeci şi opt de ani. Tata ne mai povestea de unchiul Ionel. Ca şi dânsul, a fost în primul război mondial, dar, după ce s-a terminat războiul, tata a revenit, dar Ionel nu s-a mai întors în ţară. A plecat atunci, la început, în Panama şi, la un moment dat, a ajuns în China. Bunica mea, Sofia Fianu,vroia să ştie ce se întâmplă cu el, băiatul ei cel mare, şi îi trimete o telegramă: destinatar Ionel Fianu, China. Închipuie-ţi că l-a găsit.

—Casa a arătat întotdeauna aşa cum arată acum?

—Nu. Aşa cum arată acum, casa a fost reconstruită în 1914, de bunici, de Sofia şi Ion Fianu, aşa cum atestă încrustaţia în mozaicul de la cea de-a doua intrare, şi a mai fost construită o cameră la etaj, nelegată de pod, podul era în dreapta, iar camera asta foarte frumoasă, în formă

de L, cu balconaş, în stânga. A fost făcută pentru băieţii familiei, ca să primească prietenii şi să nu deranjeze restul casei.

—Ce alte întâmplări mai ştiţi despre fraţii Fianu?

—După ce copiii au crescut, fiecare a plecat la casa lui, cum s-a zis pe atunci. Singură eu m-am născut în această casă, în camera care este astăzi dormitorul meu. Părinţii mei, după şase luni de la naşterea mea, au plecat şi ei la casa lor. Singura care a mai rămas aicea a fost mătuşa noastră, cea mai mică dintre surori, Elena Fianu, până când, în cele din urmă, s-a mutat împreună cu bărbatul ei, arhitectul Mircea Bilargiu, pe Strada Ilarie Chendi, colţ cu Intrarea Ursu. Casa s-a închiriat unei familii Creţeanu şi, după ce domnul Creţeanu a murit, a rămas doamna Creţeanu, care a subînchiriat două camere unei foste îngrijitoare, şi pe urmă a mai fost încă cineva căruia i-a închiriat încă o cameră, iar camera fostă a băieţilor de asemenea a fost închiriată.

—În ce an ajungem, cu toate aceste închirieri şi subînchirieri?

—Ajungem până după război. Casa nu a fost naţionalizată, pentru că bunica noastră nu mai avea acum altă sursă de venit sau altă proprietate. Războiul, naţionalizările n-au afectat casa. La un moment dat, bunica ar fi vrut s-o vândă şi atunci, cum se vede într-o scrisoare care există în arhiva familiei noastre, o scrisoare a tatălui meu, el i-a spus: *nu o vinde*. Asta se întâmpla înainte de al doilea război mondial. Bunica se mutase la mătuşa mea Elena, pe Ilarie Chendi, şi avea nevoie de bani. De aceea vroia să vândă. Tatăl nostru, însă, fără să cumpere casa, i-a dat contravaloarea ei, există acest document, care arată că tata i-a dat optzeci de mii de lei pentru casă. A venit 23 august, casa era plină de chiriaşi, şi lucrurile au rămas aşa multă vreme. În 1977, însă, a fost voie ca proprietarii, dacă pot da în schimb ceva

chiriaşilor care ocupau casa, să poată reintra în casa lor. De ziua mea de naştere, ne-am mutat înapoi aici, în casa bunicilor din Strada Toamnei.

—Era ca un miracol. Cum s-a putut produce acest miracol?

—Doamna Creţeanu plecase din casă, îi construise o soră de-a ei din Australia un apartament, pentru ea şi pentru nepotul ei. Rămăseseră trei rânduri de chiriaşi, trebuiau trei rânduri de case. Unora le-am dat apartamentul din Balta Albă în care stăteam noi, de trei camere, iar ceilalţi şi-au construit. Nu au fost nişte schimbări structurale în casă, au fost însă necesare, din cauza proastei întreţineri, înlocuiri de parchete, am făcut alte sobe, în schimb, s-au salvat nişte geamuri givrate, care există şi astăzi şi pe care le-ai văzut, la intrarea dintre vestibul şi hol, ele aparţin casei din 1914.

—Geamurile acelea ale uşii cu trei panouri din hol spun vârsta casei, 85 de ani, vârsta casei refăcute de bunici, consemnată în două locuri, un panou lateral de sticlă givrată e semnat de meşter, August Zwoelfer – Bucureşti, 1914, iar panoul central are monograma bunicii, a stăpânei casei, S.F.. Era o reclădire aniversară, împlineau 20 de ani de la căsătorie. Mai există şi monograma din mozaic, S.I.F., adica Sofia Ion Fianu, şi 1914, mozaicul de la intrarea a doua, din dreptul scării care duce la etaj şi la pivniţă.

—Să descriem casa, este, în aparenţă, tip vagon, specific bucureştean, din epoca în care a fost construită, dar la casa dumneavoastră există un mic detaliu ascuns.

—Casa este *vagon*, dar, începând din hol, ceea ce numim astăzi hol, iar înainte se numea *antret*, există pe toată lungimea casei, însumând 14 metri, un culoar care duce spre baie, bucătărie, celelalte odăi şi scara de la a doua intrare. Se circulă prin camere pe tipul vagon, dar două dintre camere au ieşire şi pe acest culoar. Scara spre pod are o

caracteristică a epocii respective, am văzut şi în alte case construite în această epocă, scara era de lemn, aşa se făcea, şi, pe margine, ca să nu se tocească treapta, are un drug de fier.

—Ca la orice casă care se respecta pe atunci, la începutul secolului XX, existau în curţi acareturi peste acareturi Cum e cu acareturile pe Strada Toamnei, numărul fost 15 A?

—Acareturile noastre constau într-o căsuţă alăturată, pe la jumătatea curţii, care e foarte îngustă. În anul mutării noastre aicea, în 1977, casa fiind în indiviziune, noi n-am ştiut că putem să le păstrăm şi le-am vândut, le-am înstrăinat. În aceste acareturi, unde pe vremuri stăteau, cum zicea bunica mea, slugile, ulterior, după moartea bunicului, bunica a închiriat camerele de acolo şi, în camera care are vederea, adică fereastra, spre curte, am aflat foarte târziu, au stat Felix Aderca şi cu Sanda Movilă, în momentul în care s-au cunoscut. Asta a fost prima lor locuinţă. Pe urmă, s-au mutat în altă parte. Asta am aflat-o foarte târziu, la Costineşti, într-o vară, vorbind despre Strada Toamnei, Strada Verii, care e alături, şi ei mi-au spus că au fost foarte fericiţi în cămăruţa de pe Strada Toamnei 21. Şi atunci am spus: *Dar e casa în care eu m-am născut, casa bunicii mele!* Sora mea s-a născut pe strada care acum se numeşte Panait Muşoiu, dar se numea pe atunci Aleea Principesa Ileana, la nr.23.

—Altă adresă şi altă poveste. Dar aici, în Strada Toamnei, la bunica dumneavoastră, exista o grădină, vă amintiţi cam ce flori creşteau?

—Flori de grădină, nu ţin minte foarte bine. Veneam rar. Între bunicile noastre a fost o diferenţă. Bunica paternă, Sofia Fianu, proprietara casei din Toamnei, în care stăm acum, era mai "steif", adică, dacă veneam în vizită, nu aveam voie să stăm decât în casă, să nu ieşim în curte, să nu deranjăm pe ceilalţi, să nu ceri a doua oară dulceaţă, dar eu nici nu am ştiut cine sunt cei care

nu trebuiau să fie deranjaţi. Nu spunea niciodată cine stătea cu chirie la ea. Şi ea având în toate un protocol bine stabilit, cred că acolo, în mica ei grădină, erau florile tradiţionale, cârciumărese, tufănici, după sezon. Nu avea fântână, nici puţ, nu. O gură de apa, cu o cişmea, ca să se ude florile, cişmea care mai e şi acuma, atât. Casa, la început, când a fost construită, chiar în 1914, a fost încălzită şi iluminată cu gaz aerian. La baie, mai există şi astăzi ţevile. Instalaţia a fost încastrată în zid, trebuia dărâmată casa ca să scoţi conducta respectivă, şi la bucătărie, tot aşa. Casa are şi o centură. Cărămizile sunt ţinute la nivelul podului cu o centură de fier şi cărămidă, nu este cărămidă roşie, ci cărămidă de caolin, care are o duritate fantastică. Atunci când am vrut să schimbăm instalaţia electrică, ieşeau scântei când dădeai cu dalta, trebuia căutat mortarul, rostul dintre cărămizi.

—Am impresia că zidurile astea erau şi foarte groase.

—Păi, sunt. Uite aicea, chiar la uşa interioară, ce gros e peretele. Stai să-ţi arăt o mostră de cărămidă, era să-mi cadă în cap (în vara asta, la un mic cutremur de 5 grade pe scara Richter), de la luminator.

—Casa are şi luminator?

—În 1914, aşa era moda. Pentru că nu avea nici o fereastră culoarul care duce la bucătărie, luminatorul este tăiat în acoperiş chiar acolo.

—Povesteaţi într-un rând cum ţinea bunica borcanele cu dulceaţă, de bunica din Toamnei era vorba, ea era maestra, nu?

—Da, avea în camera ei un dulap după moda veche. Două părţi de lenjerie şi la mijloc pentru haine. Într-o parte de lenjerie, un raft întreg sau două erau pline cu borcane de pământ, că în borcane de pământ se ţinea cel mai bine dulceaţa, legate la gât cu fundiţă şi celofan şi, pe o etichetă, scria anul de fabricaţie, când făcuse ea dulceaţa, şi

acolo erau toate minunile de dulceţuri, şi în vatra sobei punea dulceţurile care se zahariseau cel mai repede, adică dulceaţa de trandafiri, de cireşe amare, şi mai avea unele găvane, cum se numeau înainte acele borcane de pământ, pe care scria: zmeură, fragi, mă rog, ce dulceaţă aveai, şi puneai respectiva dulceaţă în borcanul ei, şi compoturile, la fel le ţinea şi mama, în sobă, vara.

—Le asistaţi la fierberea dulceţurilor şi a compoturilor?

—Era o arta întreagă, cu dulceţurile, bunica avea un cazan de arama emisferic, cositorit, şi acolo făcea dulceaţa. Tot aşa, avea pentru baclavale sau sarailii, o tavă mare, rotundă, cositorită, şi în acele tăvi le cocea. Se ducea cu ele femeia sau fata din casă sau bucătăreasa, era prin preajmă ceva, o simigerie, că nu ne-a spus niciodată, şi le coceau acolo, la cuptorul lor. Cu cozonacii, la fel. Bunica mea făcea cozonacii, ea îi bătea, nu lăsa pe altcineva. La fel şi mama, când avea musafiri, toată mâncarea care se servea era făcută tot de dânsa.

—Poate se duceau la Ioniţă cocătorul, că după el se numeşte strada din vecini Franzelari! Ca să întregim imaginea familiei, care era comerţul bunicului?

—Bunicul era angrosist de pânzeturi. Aducea marfă bună, din străinătate. A fost o chestie foarte nostimă, ne-a povestit-o bunica, pentru că eu nu l-am apucat pe bunicul, m-am născut cu şase luni sau un an înainte de a se prăpădi dânsul, şi mi-a spus bunica o întâmplare din călătoriile lui. La un moment dat, a fost invitat la un mare angrosist de la care importa el, la Londra. Şi ştii cum e la noi obiceiul, mai ales în Argeş, că bunicul era din Argeş, e obiceiul ca, atunci când ţi se oferă ceva de mâncare, să spui la început *nu, mulţumesc*. Nu ţi-ar cere unul din Argeş, de la Câmpulung, dacă îi e foame, să-i dai să mănânce, chiar dacă moare de foame. Bunicul meu s-a dus acolo, invitat la o

masă mare, cu alţi angrosişti. Trecea feciorul ăluia cu tava cu mâncărurile, şi el spunea: *Nu, mulţumesc*. Şi nu-l pofteau a doua oară. La sfârşit, hai să vină cafeaua! El tot spunea: *Nu pot să beau cafea*. Îl întreabă gazda: *Domnule Fianu, dar de ce, aţi mâncat înainte sau ce s-a întâmplat? –Păi*, zice el, *la noi în ţară şi acolo de unde sunt eu, este obiceiul să spui «nu, mulţumesc», ca să te invite de două-trei ori să iei din mâncarea respectivă şi să mănânci*. Şi i-a dat gazda de la început, toate felurile de mâncare, până a ajuns la cafea, şi de atunci bunicul nu a mai spus în viaţa lui *mulţumesc* înainte de a lua din ce i se oferea. După ce se sătura, spunea mulţumesc.

—Poveşti de familie. Vă plăcea să-i ascultaţi povestind pe cei mari?

—Pe vremea aceea, copiii nu stăteau gură-cască la discuţiile din familie şi nu aveau voie să stea. În momentul în care începeau discuţii amănunţite despre afaceri, era formula *voi vă duceţi şi vă vedeţi de treabă* sau, de la început, era, separat, camera cu masa copiilor, unde se strângea toată ciurda de copii şi se zicea *katzentisch*, nu ştiu de ce*, masa pisicii*, dar copiii erau ţinuţi de-o parte şi mai era şi ora fixă de culcare, erau nişte lucruri foarte rigide şi nu aveai voie să te bagi în discuţie. Aoleu, când se uita tata la noi, îngheţam.

—În felul acesta, s-au mai pierdut nişte amănunte.

—Foarte multe. Eu regret azi că nu ştiu o sumedenie de lucruri, pentru că am ajuns la o vârstă şi nu mai am pe cine întreba în jur. Câteodată, îmi vine o idee şi nu mai am de vreo zece-cincisprezece ani pe cine să întreb. Şi a mai fost şi o perioadă când nu-ţi dădea mâna să întrebi, a fost perioada de după 23 august, cu diversele luări de oameni, ridicări, când dosarele erau cum erau şi atunci nu întrebai, discutai, cum se zice la englezi, *despre vreme*. Fiecare ştia zestrea pe care o avea în spate, dar nimeni nu se lamenta şi nu se

discuta despre asta. Nici chiar copiii bunicului, de exemplu, nu ştiau de afacerile lui cu de-amănuntul. Ce-şi aduceau aminte… Şi, ca să spun cinstit, mie, de exemplu, nu mi-a dat prin cap să întreb pe unchiul Ionel sau pe tanti Lenuţa sau chiar pe tata, cum era tata-mare. Am înţeles că era mult mai afectuos decât bunica şi mai liberal în protocol decât bunica, şi îţi dădea atenţie, erai copil şi îţi dădea atenţie, ţinea cont de ce discutai. Bunica a fost întotdeauna mai autoritară şi cu Niţă, cum îi zicea ea bunicului, că ea era cocoşul familiei, cum se zicea. De exemplu, când te duceai la dânsa, dacă era numai dânsa acasă şi nu era şi tanti Lenuţa, pe mine mă punea să întorc tălpile, ca să vadă dacă e curată talpa. Şi, încă un amănunt de genul ăsta gospodăresc: sigur că, la un moment dat, am fost învăţate să gătim. A fost o zi în care ni s-a spus: *Hai la bucătărie, ca să înveţi să găteşti, ca să ştii ce să ceri când vei fi la casa ta, şi pentru că nu ştii ce te va aştepta în viaţă.*

—Au prevăzut totul vechile doamne Fianu.

—Partea întâi, *ca să ştii ce să ceri*, s-a evaporat, şi a fost *nu ştii ce te va aştepta în viaţă*. Am fost învăţate să gătim şi, evident, am fost învăţate să spălăm şi vasele, iar mătuşile noastre şi bunica, venind la masă, întrebau: *Dar cine a spălat vasele?* Dacă mama spunea: *Adi* sau *Nichi*, atuncea le controlau, pipăiau farfuria ca să vadă dacă scârţâie şi pe dos ca pe faţă.

—Era, aşadar, o femeie teribilă, şi când era vorba de detalii.

—Încă un lucru foarte important. Pe la optzeci şi ceva de ani, bunica era foarte supărată că văzuse şi televizor şi radio şi toate, dar nu zburase cu avionul şi vroia să se ducă la Cluj, la unchiul Ionel, care era detaşat cu serviciul acolo, să se ducă să se vadă, cu avionul. Toată familia, mama: *Nu se poate, că eşti bătrâna, nu ştiu ce*. Bun, atuncea (se mai cocoşase), nu-i mai ajungeau mâinile să se pieptene, să-şi facă cocul. Mătuşă-mea, tanti

Lenuţa, a dus-o la coafor, ca s-o tundă, şi a lăsat-o acolo, că era de stat la coadă, şi ea s-a dus să cumpere din piaţă. Bunica, iară, susţinea că nu-i frumos pentru o femeie să cari, bun. Când se întoarce, n-o mai vede pe bunica. Se uită în dreapta, în stânga, o vede pe bunica sub cască, i-a venit leşin: *Ce-ai făcut, mamă?* Bunica: *Să nu te bagi, eu sunt stăpână pe mine*. Îşi făcea permanent, pentru că, dacă era tunsă, părul, neobişnuit fiind, nu se înfăşura bine pe cordeaua pe care o avea şi ea a trebuit să-şi facă un permanent uşor, ca să se răsucească bine, să nu-i atârne moaţe. Până s-a prăpădit, eu o ştiu pe bunica de dimineaţa până seara, când se culca, îmbrăcată în rochii de catifea lungi, cu leibăraş tot din catifea, cu un lanţ de aur care se încolăcea de două ori în jurul gâtului şi ajungea până la buric, cu cercei, inele, dar toate bijuterii bune. Bine, că după moartea ei s-a furat cutia cu bijuterii, asta-i altceva. Avea în cameră la dânsa un parchet, ca de dans.Avea nişte tălpici de pâslă pe care le punea peste papuci, cu alea şi lustruia parchetul. Eu am căzut odată, că era să-mi rămână capul acolo. Era lustruit, nici în palatele lui Ludovic al XIV-lea nu era parchetul aşa. Mai avea un obicei, ea croşeta, şi croşeta cu aţă de dantelă DMC. Fusese 23 august, trecuseră mulţi ani, nu mai erau mercerii particulare, nu mai era DMC-ul şi, într-o zi, mă cheamă (stătea în Ilarie Chendi) şi-mi spune: *Du-te în târg şi ia-mi două bobine de DMC alb*. Târgul era Lipscanii. Lânga biserica Mătăsari, însă, era o mercerie care mai avea încă nişte resturi de bobine DMC. Eu m-am dus, am cumpărat de acolo DMC şi m-am întors şi i le-am adus.

—Era aproape, v-aţi întors mult mai repede decât din Lipscani.

—Cum m-a văzut, a-ntrebat: *De unde le-ai luat?* Zic, şi îi explic. Iar ea*: Ţi-am spus să te duci în târg, trebuia să te duci în târg*. Punct, fără nici un drept de replică.

Cu Irina Nicolau, la lecţia de franceză din casa Dragalina-Teodorescu

Nu ştiam că va fi unicul interviu, nu bănuiam că nu o voi mai vedea niciodată, eram sigură că îşi va birui boala, era un om bun, puternic, voios, plin de încredere şi de credinţă, crease o lume, radia de inteligenţă, avea un zâmbet cuceritor, era nevoie de ea, în jurul ei se formau mulţi tineri, nu numai în etnologie, ci şi în arta de a trăi asumat, avea, în acelaşi timp, un aer tineresc şi un aer de cucoană ajunsă la un echilibru interior de invidiat, îmi plăcea cum se îmbrăca, îmi plăcea cum vorbea, era firească, blândă, neostentativă, chiar dacă mereu surprinzătoare. Şi-a făcut timp, din puţinul ei timp, pentru că era foarte solicitată, era nevoie de ea în foarte multe locuri, la şcoală, la muzeu, la emisiunile de televiziune…şi-a făcut puţin timp şi am putut vorbi despre cartea cu poveşti ale doamnelor din Bucureşti, şi am putut nota povestea unei case bucureştene, dintre cele ştiute de ea. Urma să ne mai întâlnim, urma să-şi mai smulgă din timpul muncii şi din timpul bolii, vroia să-mi vorbească despre ciudăţenii bucureştene, mă invita să găsesc, până la următoarea întâlnire, lucruri care mi se păreau şi mie ciudate, enigme sau numai simple farse ale vremurilor, ale edililor, ale uitucilor. Pierderea Irinei Nicolau nu este numai o pierdere a culturii româneşti, oricum atât de sărace, este o pierdere personală a multora dintre noi. Este pierderea mea, o durere a mea. De aceea, a-i pune povestea în pagina acestei cărţi (care ar fi arătat altfel, dacă ea trăia), e, pentru mine, o bucurie amară. Şi mai e puţin din timpul ei salvat.

—Doamnă Irina Nicolau, începusem atunci, în casa ei din care îmi amintesc vase mari de aramă, pline cu flori uscate, arhitectul G.M.Cantacuzino spunea că fiecare casă reprezintă mai întâi o operă a arhitectului, care trebuie să se rupă de ea, până la deplina uitare. Apoi, pentru oraş, prin timp, casa devine o ideogramă a aceluia care o locuieşte, ideograma unei personalităţi. V-aţi ales o casă, casa Dragalina, un nume care a intrat în istoria ţării. Să descifrăm ideograma. Mai întâi, să situăm casa în oraş.

—Deci, e o casă pe colţul unei străzi, la intersecţia a două străzi, undeva lângă Piaţa Amzei, Strada Mendeleev şi Strada George Enescu şi, mai precis, era casa Teodorescu, pentru că doamna Dragalina, nora generalului, a primit această casă de zestre, şi a locuit aproape toată viaţa, împreună cu soţul şi cu cele doua fiice ale lor, în casa asta, până când, într-un moment de disperare, au plecat toţi în America. Această casă, aş putea spune că nu am ales-o eu, ea m-a ales, m-a ales s-o povestesc, pentru că este cumva a treia casă a copilăriei mele. Prima era a noastră, şi pe care nici n-o percepeam, eram aşa, ca puiul în cuib, pe urmă, a doua, era de fapt prima casă pe care o vedeam şi o descopeream, casa bunicilor de la Brăila. O casă deloc grozavă, dar atât de diferită de cea de la Bucureşti! La Bucureşti locuiam pe Strada Mendeleev, într-o garsonieră dublă, cu pereţi apropiaţi şi cu tot ce presupune o garsonieră, iar la Brăila era casă cu curte, cu beci, cu pod, cu animale, cu bucătărie în curte, mă fascina; şi, în fine, a treia casă, cea despre care vreau să vă povestesc, era casa profesoarei mele de franceză, relaţia noastră debutând cu o grădiniţă de franceză, care se afla la câţiva zeci de metri de casa noastră şi unde, când am pătruns, am simţit iarăşi că e altceva. Casa era un parter peste un demisol înalt, genul hol din care se făceau patru camere, două pe o parte, două pe alta, atenanse care te miri unde le

găseşti, pentru că de fapt sunt improvizate, adaptând o casă care nu avea un anumit gen de atenanse, iar din tot căsoiul acela, aşa mi se părea mie atunci, doamna Dragalina mai ocupa două camere şi jumătate. Mai precis, o cameră foarte mare în care funcţiona grădiniţa franţuzească, şi odată va trebui ca cineva să facă efortul de a scoate din uitare ce însemnau grădiniţele franţuzeşti şi, mai ales, profesoarele de franceză, prin anii 1950. E o istorie care merită să fie reluată. Pe urmă, în afară de această cameră în care locuiau cele două fete, mai exista o minusculă cameră, în care locuia mama ei, şi pe urmă, în drum spre baie, croit aşa, într-un fel destul de bizar, un spaţiu în care locuiau ea şi cu soţul ei. De ce era atât de diferită casa faţă de tot ce vedeam în alte părţi? Era o casă plină de relicve, în primul rând că avea un tapet superb, roşu, de mătase, tot felul de plafoane cu stucaturi, dar astea nu pricepeam eu foarte bine cât de frumoase sunt. Le simţeam numai ca fiind foarte altfel, era o casă în care nu se zugrăvea, era o casă în care fiecare obiect avea o poveste şi, poate asta m-a tulburat cel mai mult, avea o poveste importantă. Una din surorile domnului Dragalina fusese la curte, avusese un rol important, deci în casă existau desene făcute de Regina Maria, exista o floare pusă într-o casetă de sticlă, pe care această doamnă o purtase la nu ştiu ce bal şi, practic, acolo fiecare obiect avea o poveste, pe care doamna Dragalina ne-o spunea ba pe româneşte, ba pe franţuzeşte şi, în felul acesta, eu am prins un mare respect pentru poveştile legate de obiecte, ulterior descoperind că în orice casă sunt obiecte şi că toate obiectele au poveşti. Toată problema este dacă le acorzi sau nu atenţie. În casa cea mai umilă, un obiect a ajuns acolo într-un fel şi deci istoria poate fi povestită.

—Ca să înţelegem mai bine povestea obiectelor din casa Dragalina-Teodorescu, să precizăm a câta generaţie trăia acolo. Au fost cei doi eroi din

Războiul de Întregire, generalul Dragalina, care a murit în război, şi fiul lui, care a continuat să-şi trăiască viaţa. Familia era la a treia generaţie, cu cele două fete, când aţi intrat în casa aceea, la grădiniţa de franceză.

—După generalul Dragalina, era comandorul Dragalina, fiul său şi soţul doamnei Dragalina. Şi mai exista un frate care, din nişte motive foarte politice, a stat îndelung la puşcărie, pe care nu l-am cunoscut. În casă, cum am spus, exista şi mama doamnei Dragalina, deci soţia celui care făcuse casa, brutarul Teodorescu, care, lângă casă, avea o brutărie, acuma transformată în altceva, patiserie specială, care încă mai există. Oamenii aceştia au făcut lucruri durabile. În Bucureştiul ăsta, în care s-a stricat atâta, ctitoria Teodorescu se continuă, iar această mamă a doamnei Dragalina era grecoaică şi se numea Hrisi.

—Ceea ce este acum o patiserie nu se continuă sub numele de Teodorescu.

—Nu, numele s-a pierdut cu desăvârşire.

—Acum, strada se numeşte Enescu, se numea Biserica Alba, iar pe vremea când se va fi făcut casa, se numea fie Alexandru Lahovari, fie Dorobanţi.

—Aşa, iar pentru a înţelege puţin duhul acestor ctitori, îmi povestea doamna Dragalina că tatăl ei, indiferent cât de bune erau afacerile pe care le făcea, cu grâu, cu paste, niciodată nu se bucura mai mult decât în ziua în care venea acasă şi spunea: *Am reuşit să merg cu tramvaiul fără să plătesc biletul*. Deci, era un fel de amestec de joc de loialitate şi de onorabilitate cu puţin *ilicit*. Erau nişte personaje foarte colorate. Această casă, acum, dacă încerc să reconstitui, nu o pot vizualiza şi nu mă pot gândi la ea decât sub forma începutului relaţiei mele cu ea, cum am pătruns, copil mic, împreuna cu alţi copii mici, într-o casă atât de diferită faţă de casele noastre, şi revăzând, firesc, şi sfârşitul, pe care o să-l relatez, înţeleg că,

probabil, acest sfârşit m-a şi determinat să povestesc despre această casă. Sfârşitul este că doamna Dragalina trebuia să plece în America, fetele plecaseră înainte. Şi ea, ca să poată să-şi elibereze casa cât mai judicios, începuse cu luni înainte să dea toate obiectele cadou prietenilor lor, în aşa măsură, încât ea, care dădea atâta atenţie ceştii în care bea cafea, ajunsese acum să bea cafea dintr-o cană ciobită, mizerabilă, pentru că totul plecase din casă. Şi am venit dimineaţa, mi-am luat rămas bun şi, pe la ora douăsprezece, trebuia să plece definitiv. Şi am mai dat o fugă încă o dată să-mi iau rămas bun, pentru că simţeam că nici casa nu va mai fi a mea, nici pe ea n-am s-o mai văd, şi am venit, am venit cu câteva clipe mai târziu. Plecase, iar acum casa era riguros goală, goală, fără obiecte, fără umbre, fără poveşti, iar în şemineul din holul de la intrare rămăsese un fel de recipient cu nişte flori, nu uscate, carbonizate, şi totul exprima o moarte deplină, deci într-un fel am înţeles că pentru mine această poveste s-a încheiat, lucru care mă face să revin la ce spuneaţi la începutul discuţiei noastre, că, de fapt, o casă este, aşa cum spunea G.M.Cantacuzino, o *afacere* a arhitectului, pe urmă, una a proprietarului, dar că, de fapt, ea este o sumă de elemente. Ea înseamnă un proiect, nişte pereţi, nişte oameni, un mod de viaţă, pentru că o casa continuă să trăiască dacă e locuită, slavă Domnului. Dar casa aceea pe care o ştiam eu a murit de mult. Un lucru iar, care pe mine mă frapează, este că, dacă forma numită *casa*, construcţia, casa, poate să aibă expresii foarte diferite, poate să fie un apartament într-un bloc, poate să fie un palat, până la urmă tot casa cuiva este. Casa regelui e palatul, nu? Casa Domnului este biserica, deci, dacă exprimările materiale ale casei sunt atât de diferite, cuvântul exprimă atunci cu mult mai multe sensuri încă, pentru că poţi să spui, de pildă, un om care trăieşte pe lângă groapa Glina şi are în apropiere doua

table puse una peste alta şi nişte pereţi de carton, spune: *mă duc acasă*. Spui: obiecte de acasă, deci, practic, casa devine din felul în care încerc să înţeleg, devine de fapt ideea de centru, un centru unde stai locului, unde locuieşti, un centru din care pleci ca să te întorci, după care exprimările pot fi foarte diferite, recuzita, scenografia pot fi extrem de diferite, şi, cu certitudine, fiecare casă exprimă pe locuitorul ei. Şi, un lucru foarte interesant, când am încercat să cercetez Bucureştiul, primul lucru care m-a frapat a fost că, în general, casele (nu vorbesc acuma de imobile mari, de blocuri) erau locuite de oameni care nu erau descendenţii celor care le-au construit şi le-au gândit, şi atunci există o ruptură uriaşă între materia caselor şi duhul vieţii care se petrece pe acolo.

—Da, este un lucru rar în Bucureştii de astăzi ca cineva să locuiască într-o casă gândită de părinţi, fie că nu mai există casa, fie că nu mai există familia. O casă trebuie meritată, înţeleasă, trebuie să te pricepi la manevrarea maşinii de locuit, cum spunea despre case Le Corbusier, şi cred că acest amănunt, că oamenii nu mai locuiesc în casele făcute de părinţi, este una din explicaţiile faptului că oraşul arată cum arată acum.

—Categoric, în anii ‘50, când proprietarul locuia fie în mansardă, fie înghesuit într-o cămăruţă, relaţia lui cu casa fiind aceeaşi, omul mai repara, mai punea o floare, în fond era destul de prost şi în vremea lui Stalin, să nu idealizăm, dar totuşi, oraşul arăta altfel, acuma e un oraş folosit de străini, străini autohtoni, dar străini.

—Relaţia cu familia Dragalina a fost o întâmplare, provocată, de fapt, de oraş, eraţi vecini în Bucureşti, stăteaţi pe Strada Mendeleev, fostă Nicolae Bălcescu, fostă Primăverii, cândva, la câţiva paşi de aici, de colţul cu Strada Biserica Albă.

—Da, a fost o fericită întâmplare şi o fericită întâlnire şi, pentru mine, o experienţă cu atât mai

interesantă, cu cât tatăl meu, care a fost macedonean şi a fost negustor şi, după ce au venit comuniştii, îi venea mai greu să fie negustor şi, neştiind altceva, în afară de negustorie, decât să facă brânză, eu, o bună parte din an, o petreceam la o stână în vârful unor munţi, şi atunci, eu pendulam între stânile astea din Transilvania şi casa noastră, cum am spus, pe care la început nu o vedeam, pentru că era a mea, şi casa doamnei Dragalina, care…Poate de asta n-am ştiut să povestesc destule lucruri despre ea, pentru că ea avea un farmec difuz, care te cuprindea odată ce păşeai acolo, dar, după aceea, nu pot să mă refer decât la experienţele mele proprii cu ea şi mai puţin la ea. De pildă, în casa aceea am învăţat tot felul de lucruri. Am învăţat farmecul cretonului. Nu se mai purtau draperiile de creton imprimat, toată lumea începuse să vrea mătase, catifea, tot felul de lucruri, şi doamna Dragalina ştia să-şi aleaga cretonul, din experienţa mea şi l-a schimbat de două ori, ştia să îl folosească frumos. În casa asta am întâlnit eu *La Bibliothéque Rose*, seria aceea de cărţi cu Sophie, *Les malheurs de Sophie*, pentru copii mici, erau nişte cărţi scrise de Contesa de Segur şi alţi autori de acelaşi fel pe care, acuma, dacă le citeşti, poţi să zici că-s nătânge, dar nu erau deloc nătânge, pentru că erau un fel de şcoală de bună creştere, de amenitate, un cuvânt care deja se pierde, dar cred că m-au învăţat o serie de lucruri pe care, chiar dacă nu le practic, ştiu că ele există şi că eu mă detaşez de ele. Îmi amintesc iar de o mobilă, mi-e greu acuma pentru că am uitat-o aşa, în detaliile ei, mi-e greu s-o plasez corect, dar ştiu precis că era plină cu încrustaţii de sidef şi ştiu precis acest lucru, pentru că toată copilăria mea mi-am dorit să scot cu unghia măcar o bucăţică, să am şi eu o bucăţica de sidef. După aia, doamna Dragalina avea papagali, avea întotdeauna câte doi papagali cu care avea nişte relaţii foarte tandre. Fetele doamnei Dragalina aveau, tot de la ea, o

păpuşă de porţelan. Toată lumea ştie că erau multe păpuşi de porţelan în Bucureşti, prin anii 50, numai că asta avea particularitatea că şi mergea, în afară de faptul că avea păr natural, închidea şi deschidea ochii albaştri, spunea *mama,* cu voce gâtuită, dar mergea. Dacă o ţineai de subţioara, păşea. Deci, în momentul în care noi eram foarte cuminţi, grupul de elevi de la grădiniţă era de cincisprezece-douăzeci şi, în clipele în care eram cuminţi de tot, păpuşa mergea pentru noi. Deci, repet, de fapt casa doamnei Dragalina era o lume care pivota, gravita în jurul ei, celelalte personaje fiind destul de plăpânde. Ea avea o personalitate foarte puternică şi ceilalţi, deşi erau interesanţi şi ei, şi Comandorul, în primul rând, păreau foarte palizi pe lângă ea. De pildă, istoria Comandorului nu am s-o pot uita niciodată. Toată copilăria mea, deci vreo zece ani, tot îl vedeam scriind. Scria, scria, era un om care cunoştea multe limbi, cred că patru-cinci, şi, în timpul ăsta în care scria, a produs un dicţionar de terminologie maritimă, în patru limbi, pe care l-a dus la o editură, nu spun care, editura i-a restituit manuscrisul, spunând că nu este interesant şi, peste un an, a apărut acest dicţionar, dar pe numele altcuiva. Ştiu că atunci Comandorul era să moară. Altfel, şansa mare de a nu trebui să facă puşcărie, a scăpat nu ştiu cum, a făcut ca să aibă o viaţă relativ liniştită, dar extrem de palidă faţă de ce ştia el să considere că este viaţa.

—Pentru că eraţi un copil, şi un copil pătrunde prin locuri interzise altora, aţi ajuns vreodata în podul casei, ori prin alte cotloane?

—N-am ajuns în pod, n-am ajuns în pivniţă, n-am ajuns pe nicăieri, pentru că erau o mulţime de chiriaşi, de fapt nu mai erau chiriaşi, casa fusese naţionalizată, deci tot felul de inşi. Pe vremea aceea, se numeau *chiriaşi cu bon*. Omul care, de la Sfatul Popular, primea o hârtiuţa în mână şi, cu ea în mână, avea dreptul să ţi se aşeze în mijlocul casei, dacă acolo era repartizat, oameni foarte

diferiţi de familia Dragalina. Şi atunci, relaţia din perioada grădiniţei şi cea ulterioară era că *noi aicea stăm, voi aveţi voie să umblaţi aici unde stăm noi*, iar în afara acestui spaţiu trebuia să umblăm în vârful degetelor, să nu vorbim tare, şi înţeleg că convieţuirea era departe de a fi idilică, mai ales în ce priveşte bucătăria. O observaţie pe care am făcut-o când m-am ocupat şi eu puţin să înţeleg ce a fost Bucureştiul, era cea legată de bucătărie, şi anume că românul nu are o mare iubire de a găti *la pauşal*. Deci, faţă de filmele sovietice, unde puteam să văd într-un spaţiu mic cinci aragaze sau cinci plite sau ce aveau ei pe acolo, şi fiecare gătea în oala lui, am observat ca românul improviza bucătăria oriunde, în verandă, în marchiză, într-un culoar, în baie, numai să fie singur, el cu oala lui, cu mâncărurile lui, deci şi aceşti vecini organizaseră în tot felul de spaţii de trecere minuscule bucătării. Singura în exclusivitate era baia, numai că, aşa cum spuneam, în exclusivitate vorba vine, era pe bon la comun, dar nu era foarte disputată. Ceilalţi chiriaşi nu erau atât de interesaţi de baie, aşa că, în schimbul unor spaţii lor mai necesare, doamna Dragalina utiliza baia în exclusivitate.

—Strategie de epocă, foarte importantă. Când ei au plecat, chiriaşii aceştia mai erau în casă?

—Când a plecat doamna Dragalina, mai exista încă la parter, deci în apartament, demisolul întotdeauna a colcăit, şi spun colcăit pentru că avea ceva de vermuială, aşa, nu pentru că era foarte proastă calitatea oamenilor, şi aşa era, ci pentru că erau prea mulţi. Într-un demisol, vedeai tot timpul ieşind câte trei, câte patru, dar la etaj rămăsese un domn, al cărui nume îl trec iar sub tăcere, având în vedere o situaţie mai specială. Era un om cu un handicap, dintr-o familie foarte bună, care era extrem de discret, extrem de liniştit, şi care fusese integrat în familie, de fapt.

—Deci, existau şi deschideri de acest fel.

—Una singură şi, vă spun, şi aceea foarte nenorocită, pentru că omul acela avea un handicap mental care-l făcea să fie destul de palid.

—Treceţi din când în când pe acolo? Mai treceţi, astăzi?

—Trec des şi de fiecare dată mi se strânge inima. Şi, legat de casa asta, era construită într-un fel destul de special, în aşa fel, încât pe acoperiş, la un moment dat, era un spaţiu mai ţuguiat, care avea şi un geam, ca un hublou de vapor, şi toată viaţa mea am dorit să locuiesc în spaţiul ăla, care bănuiesc că nu putea avea mai mult de patru metri pătraţi, şi continui să cred că şi astăzi aş putea locui în el şi, repet, primul lucru care, hai să spunem, chiar m-a traumatizat, a fost că, după ce au plecat ei şi casa a fost atribuită cuiva, cred foarte bine, era prin anii ‘80, şi ne putem închipui cine era acest ins, pe loc a smuls cu sălbăticie tapetele de mătase roşie, a tras o zugraveală cum se face, cu pubere de mătase şi, mai ales, a scos toate cretoanele şi a pus perdele *scumpe* la toate geamurile şi, în clipa aia am simţit că acea casă pe care o iubeam a murit de tot.

—Să încheiem oare cu o amintire veselă din casa aceea?

—Mi-e foarte greu să o arăt cu degetul, pentru că, repet, totul era difuz, de fapt tot ce se întâmpla în jurul doamnei Dragalina era vesel. Momente cumplit de grele erau asumate foarte eroic şi luate în glumă, încât pot să spun că, îndată ce păşeai în holul ăla cu şemineul de care vă spuneam, intrai într-un tonus de viaţă şi într-un mod de a asuma viaţa şi de a râde şi de a trata lucrurile toate, glumesc spunând, cu vitejie, încât mi-e foarte greu să punctez un astfel de moment, dar erau întotdeauna zilele fetelor Dragalina…A! uite, mi-am adus aminte. Era prin 1952-53, şi fetele Dragalina, una dintre ele, avea ziua de naştere pe 23 august. Prin faţa casei, treceau pe acolo cei care trebuiau să defileze pentru 23 august. Fata mare a

doamnei Dragalina, care era mai mare decât mine cu trei ani, deci avea 9 ani, a deschis vraişte geamurile şi a răcnit cât a putut: *Trăiască regele!* În clipa aia, doamna Dragalina nici n-a îndrăznit să apară la fereastră, ci aşa, din genunchi, a tras-o de picioare de la geam. Adulţii erau încremeniţi, noi, copiii, ne voioşeam şi strigam şi noi: *Trăiască regele*! fără să ştim ce spunem, atunci. Şi repet: nu pot să indic, nu existau puncte în viaţa lor, exista tot timpul ceva foarte armonic care… cred că asta mi-a plăcut foarte mult din viaţa lor, un mod de a estetiza fiecare gest, cafeaua cea mai proastă care se făcea, se bea cu tabiet, exista multă frumuseţe difuză în viaţa lor.

—Şi aceasta a fost lecţia pe care aţi primit-o, de fapt, acolo.

—Da, cea mai importantă lecţie. Dacă *şcoala de ciobănie*, cum îi spun eu, m-a făcut să ies din generaţia mea de *copii de asfalt* şi mi-a dat o şansă să ştiu ce înseamnă relaţia cu natura, relaţia cu ţăranul, relaţia cu animalul, poate că desenul meu interior ar fi diferit mult, dacă nu aveam şcoala doamnei Dragalina.

Ilustraţii

Doamna Manuela Burnea, veteran de război, fiica Julietei Teodorini şi

nepoata primarului Ion Procopie Dumitrescu

1999, Manuela Burnea sub portretul pictat

de mătuşa ei, Maria Pillat Brateş

Căsătoria Adinei Arsenescu. În dreapta, Manuela Burnea

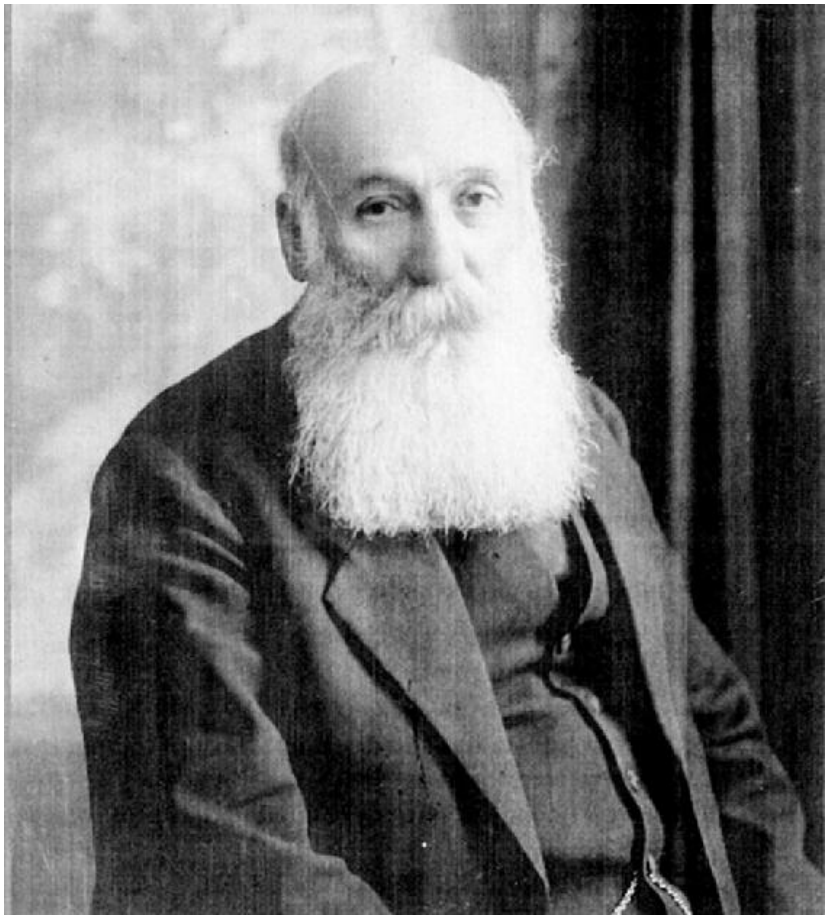

Primarul Ion Procopie Dumitrescu

Julieta Teodorini

Sică şi Aurelia Alexandrescu cu familia Cernea

Eugenia și Gheorghe Popescu Judetz

Doctorița Alice Magheru în curtea Institutului Cantacuzino

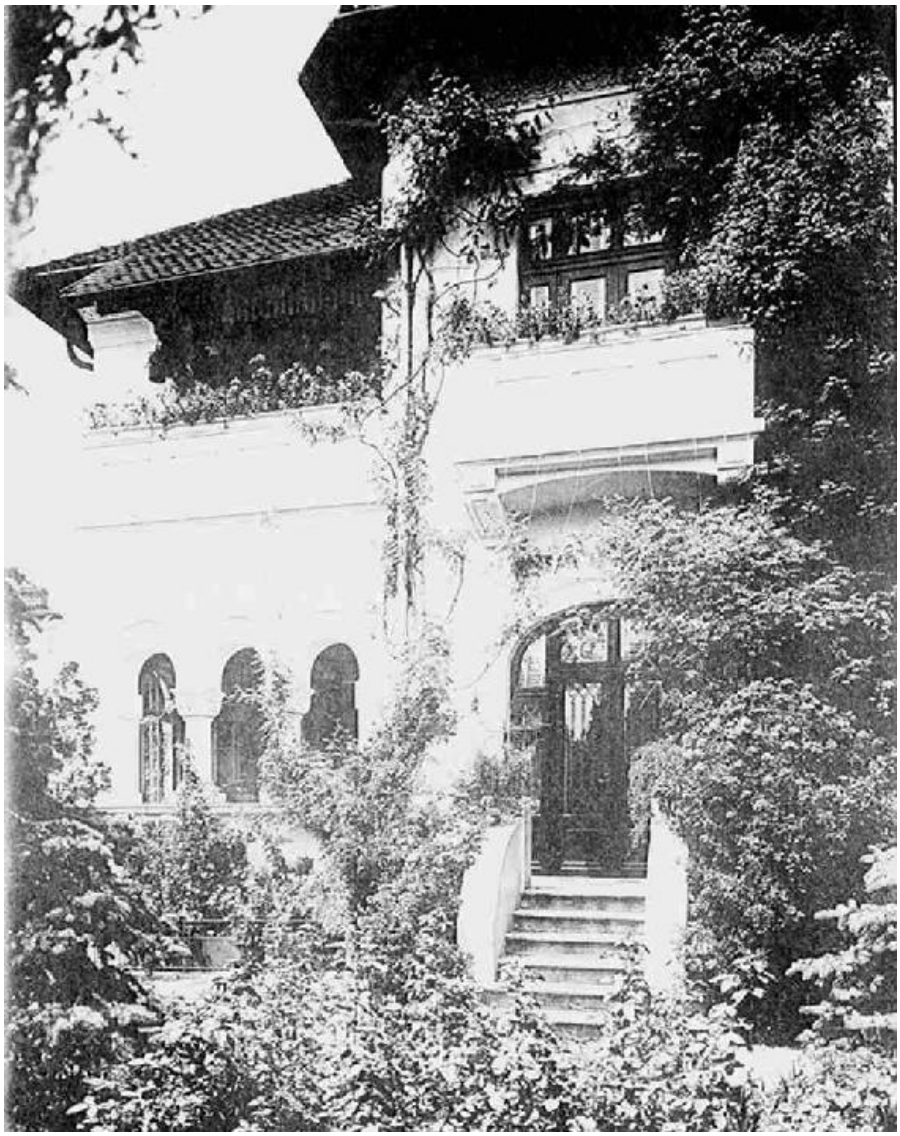

Casa Focșăneanu-Magheru din strada Justiției 36

Doamna Alla Jalea Popa şi Casa Jalea din strada Paul Greceanu

Doamna Sanda Tătărăscu Negroponte

Pictorița Magda Ghinea

Indice de locuri[1*]

A

Academia Comercială:180, 209

Academia Militară:348

Academia Română:31, 78, 267, 330, 331, 406

Aleea

- Ion Procopie Dumitrescu:69
- Principesa Ileana:418
- Spătarului:242

Anticariatul Pach:228

Arhivele Statului:297

Atelierul de croitorie Ghizela:381

Atelierul de lenjerie Tânjală:381

Ateneul:24, 38, 69, 285, 326, 394, 397, 398

Autoservire automată Herdan:383

B

Banca

- Albina:303
- Chrissoveloni:23, 301
- Marmorosh-Blanc:349
- Naţională:69, 70, 100, 307

Barul Continental:16, 287

Berăria Gambrinus:387

Biblioteca Americană:367

Biblioteca Franceză:87, 367

Bijutieri

- Carabeţeanu:109
- Carapati:103
- Resch:104

Biserici

- Albă:32, 109, 386
- Albă Postăvari:342
- Anglicană:196
- Armenească:238
- Batiştei:63, 389
- Bucur:23

Catedrala Sfântul Spiridon:276

Cuibul cu Barză:387

Curtea Veche (Sfântul Anton):238

Domnița Bălașa:17, 121, 130

Flămânda (Săraca):157, 158, 172

Fundenii Doamnei:23

Italiană:10

Lucaci:269

Mântuleasa:56

Mănăstirea Cașin:327

Mătăsari:422

Negustori:272

Oborul Nou:215

Olari:64, 198

Oţetari:63

Pitar Moș:196

Popa Nan:273

Radu Vodă:23

Sfânta Sofia:326

Sfânta Vineri Herasca:17, 238, 270, 341, 413

Sfântul Elefterie Vechi:36

Sfântul Ionică:240

Sfântul Mina:56

Sfântul Nicolae Vlădica:5, 17, 193

Sfântul Spiridon Vechi:23, 340

Sfinții Petru și Pavel (Sfinţii Apostoli):340

Silvestru (Silivestru):68, 69, 115, 317

Spirea Veche:340

Stavropoleos:23, 301

Școlii Sfânta Maria:196

Visarion:102

Zlătari:93, 303

Blocul Carlton:25, 283

Blocul Dacia (Spicul):49

British Shell Company:380

Brutăria Ioniță Cocătorul:419

Bufetul de la Șosea:366

Bulevarde

Ana Ipătescu:*vezi* Lascăr Catargiu

Averescu:*vezi* Miciurin

Brătianu:*vezi* Nicolae Bălcescu

Carol I:233, 386, 387

Dacia:50, 51, 53, 55, 57, 72, 86, 87, 88, 89, 95, 137, 178, 265, 409, 410

Dimitrov:*vezi* Ferdinand

Domniţei (Hristo Botev):55, 68, 241, 324, 390, 391, 392, 394

Eroilor:348

Ferdinand (Dimitrov):207, 213, 214, 215

Hristo Botev:*vezi* Domniţei

Lascăr Catargiu (Ana Ipătescu):92, 103, 128, 130, 158, 159

Miciurin (Averescu):237

Nicolae Bălcescu (Brătianu):10, 366, 368

Regina (Principesa) Maria (Coşbuc):5, 17, 236

Regina Elisabeta:49, 50, 356, 367, 385, 387

Ştefan cel Mare:176, 254

Tei:408

Victoria Socialismului:295

Busturi

Cervantes:405, 409, 410

Corneliu Coposu:71

Domnişoara (Eugenia Popescu Judetz):343, 347, 348, 353, 361, 362, 363

Eminescu:405

George Călinescu:353

George Oprescu:405

Mama lui Ion Jalea:408

Ştefan Nicolau:406

Ştefan Popescu:405

Tutu Georgescu:406

C

Calea

Călăraşi:187

Dorobanţi:137, 247, 254, 264, 320

Dudeşti:384

Floreasca:283, 288, 293, 325

Griviţei:180, 281

Moşilor (Podul Târgului de Afară):217, 233, 234, 359, 386, 387

Rahovei:7, 380

Văcăreşti:23, 244

Victoriei:10, 18, 29, 47, 89, 98, 103, 109, 136, 187, 265, 320, 354, 356, 367, 386, 387, 392

Cartierul

Balta Albă:416

Berceni:233

Colentina:385, 388

Cotroceni:385

Dudeşti-Văcăreşti:385

Moşilor:359, 385

Casa Armatei:*vezi* Cercul Militar

Casa de mode *Rose France*:120

Case

Assan:20, 130

Averescu:97

Bălănescu:87

Boambă:71, 74

Bragadiru:120

Brâncoveanu:127

Brătilă:265

Capşa:109, 118, 382

Chrissoveloni:23, 324

Ciru Iliescu:89, 90

Dancovici Paulescu:391

Darvari:265

Defour:158, 159, 161, 163, 171

Dobrovici:92

Doctor Costinescu (Ambasada Japoniei):87

Doctor Marcovici:134

Doctor Mirinescu:264

Doctor Papillian:265

Duiliu Marcu:96

Elias:67

George Călinescu:343, 353, 363

George Georgescu:94

George Ionescu (Ambasada Ungariei):81, 84

Greceanu:400, 401

Halfon:97

Hanciu:37, 39, 41, 355

Ion Jalea:400, 401, 402

Ion Procopie Dumitrescu:73, 74, 75

Ionescu Clejan (Arion):90, 91

Istrate Micescu:48

Leon:132

Leonida:87

Liebrecht – Filipescu (Casa Universitarilor):81

Manisalian (Ambasada Ungariei):84

Manuc:217

Marmorosh-Blanc:349

Negroponte (Floreasca):325, 326

Negroponte (fostă Petre Carp):320, 321

Neniţescu:84, 86, 99, 100

Paleologu:317

Petre Dulfu:329, 331

Petre Oteteleşanu:265

Pillat:132, 133, 134

Prezan:124

Romalo:97

Scarlat Lahovari:264

Silviu Constantinescu:265

Slătineanu:350

Spayer:71

Tase Gheorghiu:130

Tătărăscu (Ambasada Poloniei):85, 86, 310

Teodorescu Dragalina:423, 424, 425

Theodor Aman:285

Vasiliu Bolnavu:90

Voiculescu:143, 155, 157, 166, 169, 171

Zaharopol:356

Zottu:190, 191

Cercul Militar (Casa Armatei):50, 336, 386

Cimitirul

Armenesc:214

Belu:29, 174, 187, 214

Sfânta Vineri:341

Circul Sidoli:195

Cişmigiul:48, 49, 50, 218, 273, 298, 308, 342, 385, 392, 405

Clubul Agricol:283, 285

Crucea de Piatră:238

Curtea Domnească:238

D

Dalles:355, 362, 394

Dâmboviţa:17, 36, 266

Dealul

Arsenalului:333, 334, 340

Filaretului:385

Minovici:320

Mitropoliei:7, 17, 162

Patriarhiei:138

Ţăcăliei:149

F

Fabrica (Firma) Rűffer:95, 134

Fabrica de ulei Hermes:207

Fântâna Mioriţa:311, 316

Farmacia Hotăranu:188

Florăria Codlea:10

Fundaţia

Carol:180

Culturală Victor Iamandi:45, 60, 62

Fundătura Bibescu Vodă:295

G

Gara

Basarab:213

Băneasa:94

de Est:213

Filaret:379

Grădina Boema:285, 389

Grădina Icoanei:89, 215, 222

H

Hanul lui Manuc:238

Hipodromul Floreasca Negroponte:324, 325

Hotel

Athénée Palace:67, 80, 98, 112

Continental:187, 286

Lido:382

Metropol:47

Palace din Sinaia:266

I

Institutul

Agronomic:310

Cantacuzino:12, 27, 298

de Documentare Tehnică (IDT):337

de Statistică:276

de Studii Balcanice:369

de Teatru:289, 380

Fiziologie şi Morfologie:266

Geologie:217

Iorga:127

Pompilian:7

Santa Maria (Pitar Moş):178

Victor Babeş:298

Institutul (Şcoala)

de Belle-Arte (de Arte Frumoase):180

Intrarea

Bateriilor:341

Iuliu Roşca:329, 330, 333, 341

Iuliu Ursu:415

Pietăţii:122

Vânători:333, 340

Zalomit:48

Î

Închisoarea Jilava:25, 31, 57

Închisoarea Văcăreşti:*vezi* Mănăstirea Văcăreşti

J

Jockey Club:24, 324

L

Legătoria Artistică de Arte Decorative Delfinul:333

Librăria Hassefer:22

Liceul

Cantemir:177, 198, 199

Caragiale:226

Carmen Silva:49

Domniţa Ileana:123, 357

Iulia Haşdeu:215

Lazăr:150, 385

Matei Basarab:273

Mihai Viteazul:215

Ortodox din Giurgiu:357

Petru şi Pavel din Ploieşti:93, 126

Regina Maria:217

Sfântul Gheorghe:18

Sfântul Sava:64

Şcoala Centrală (Nr. 1):215, 216, 217, 218

M

Magazinul

- Ardeleanu:188
- Baian:182
- Cadeca:356
- Copiilor (Benetton):228
- Dermata:386
- Dragomir Niculescu (Bodega):365
- Rotterdam:183
- Victoria:302
- Vulturul de Mare cu Peştele în Gheare:295

Mahalale

- Crângaşi:237
- Dudeşti:371
- Văcăreşti:384
- Vlădicăi:5

Maidanul Hereasca:270

Mănăstirea

- Antim:23, 295, 338
- Pantelimon:23
- Schitul Maicilor:342
- Văcăreşti (Închisoarea):23, 25, 244, 257

Monumentul Eroilor Ceferişti:409

Monumentul Infanteriei:403, 404

Monumentul Soldaţilor Francezi:396

Muzeul

- Aman:190
- de Artă:15, 343
- Enescu:394
- Kalinderu:12, 14
- Oraşului Bucureşti:73, 217, 255
- Satului:94, 315, 383
- Simu:394
- Storck:122
- Ţăranului Român:257, 271, 313
- Zambaccian:343

O

Opera Română:277, 356, 361

Opereta:277, 333, 340, 361, 385

P

Palatul

Cantacuzino (Casa cu Lei):29, 340, 354

CFR:94

Chrissoveloni:23

Elisabeta:94

Ghica:23, 217, 329, 334

Mogoşoaia:23

Parlamentului:295

Pionierilor:382

Poştei:301

Regal:98, 210, 315, 382, 427

Romanit:94

Şuţu:217

Telefoanelor:112, 383

Victoria:94

Parcul

Carol:250, 298, 383, 385

Cişmigiu:*vezi* Cişmigiul

Herăstrău:259, 383, 405, 409

Icoanei:*vezi* Grădina Icoanei

Ioanid:158, 222

Patinoarul Oteteleşeanu:112

Piaţa

Amzei:371, 424

Berceni:233

Coşbuc:236

de Flori:240

Dorobanţi:236

Galaţi:85

Gemeni:178

Mare:*vezi* Piaţa Naţiunii

Muncii:186

Naţiunii (Mare):17, 80, 194, 236, 294, 370, 380, 384, 385

Obor:241

Palatului:346

Puişor:236

Romană:136, 137, 197

Rosetti:134, 176, 354

Senatului:333, 385

Spania:409

Unirii:48, 80, 238, 294, 383, 384, 385

Walter Mărăcineanu:277

Podul Târgului de Afară:*vezi* Calea Moşilor

Primăria Comunei Bucureşti:261, 413

Primăria sectorului 2:58, 59

R

Restaurantul

Carul cu Bere:142, 301, 303, 304, 305, 306, 307, 308, 309, 374

Cina:283

Continental:284, 286

Enescu:287

grădină Suzana:31

La Roata Lumii:254

Nicoreşti:411

Tic-Tac:383

Romarta (Magazinul) Copiilor:10

S

Societatea

Creditul Industrial:24

Locuinţele ieftine:182, 203

Naţională pentru Îmbunătăţirea Cailor:324

Principele Mircea:317

Tibişoi:317

Spitalul

Brâncovenesc:17, 241, 276

Bucur:165

Cantacuzino:186

CFR:279

Colţea:158

de Copii:254

de Urgenţă:116

Elias:67

Emilia Irza:408

Nr. 9:164

Splaiul Dâmboviţei:276

Splaiul Independenţei:297, 385

Străzi

11 Iunie:31, 194

Academiei:103, 367

Al. Sahia:*vezi* Jean Louis Calderon

Alexandru Lahovari:*vezi* George Enescu

Alexandru Philipide (fostă Pia Brătianu, fostă Olga Bancic):79, 95, 124, 132, 136

Ana Davilla:348

Andrei Mureşianu:404

Antim:295, 297

Arcului:244

Armenească:317, 386

Aurel Vlaicu:95, 286, 288, 293, 298, 400

Avrig:214

Bateriilor:329, 332, 333

Batiştei:63, 69, 70, 77, 95, 102

Berthelot:349

Bibescu Vodă:7, 297

Biserica Albă:428, *vezi* George Enescu

Bocşa:317

C.A. Rosetti (fostă Clemenţei):57, 285

Cirus Iliescu:72

Clemenţei:*vezi* C.A. Rosetti

Clopotarii Noi:*vezi* Grigore Alexandrescu

Clopotarii Vechi:248

Constantin Sandu Aldea:310, 327

Corăbiei:67

Crăiţelor:10

Cristian Tell:294

Culmea Veche:11

Cuţitul de Argint:29

Despot Vodă:182

Dimitrie Orbescu:57

Dionisie Lupu:81

Doctor Staicovici:138, 152, 157, 236

Doctor Ştefan Capşa:348

Donici:186

Dorobanţi:248

Dumbrava Roşie:409

Ecaterina Teodoroiu (fostă Tunsului):263, 264, 267

Episcopiei:24

Franklin:285, 293, 394

Franzelari:411, 419

Frumoasă:75, 99, 102, 136, 391, 392, 397, 398, 402, 404

Gabriel Péri:98

General Praporgescu:63

George Enescu (fostă Biserica Albă, fostă Alexandru Lahovari):424, 426

Gogu Cantacuzino:*vezi* Jean Louis Calderon

Grigore Alexandrescu (fostă Clopotarii Noi):247, 248, 254, 264, 265

Hașdeu:264

I.L. Caragiale:63, 77, 220

Icoanei:81, 119, 121, 265

Ilarie Chendi:415

Italiană:63

Iulia Hașdeu:180

Iuliu Roșca:329, 332, 333, 341

Jean Louis Calderon (fostă Gogu Cantacuzino, fostă Al. Sahia):63, 72, 80, 81

Justiției:5, 17, 60

Lăzureanu:340

Lipscani:305

Louis Blanc:227, 228

Lucaci:186

Luterană:36, 385

Maior Coravu:183

Maria Rosetti:81, 359

Masaryk:*vezi* Sălciilor

Matei Millo:219

Mecet:273

Mendeleev:199, 424

Mendeleev (fostă Nicolae Bălcescu, fostă Primăverii):428

Mihail Kogălniceanu:139

Morman:265

Movilă:186

Negustori:324

Nicolae Filipescu:265

Nicolae Golescu:24, 191

Olari:45, 57, 62, 197, 198

Olga Bancic:*vezi* Alexandru Philipide

Olimpului:156, 158

Oltarului:69, 84

Orientului:265

Orlando:90

Paleologu:217

Paul Greceanu:390, 397, 400, 401

Petre Locusteanu:295

Pia Brătianu:*vezi* Alexandru Philipide

Pietăţii:122

Poetului:138

Polonă:95, 197, 198, 298, 310, 311, 317, 319, 410

Popa Nan:273, 278, 279

Popa Petre:411

Popa Savu:249

Precupeţii Vechi:291, 293

Principatele Unite:138

Puţul de Piatră:91

Rafael:240

Rahmaninov:325

Romană:177, 371

Sălciilor (fostă Masaryk):63, 92

Sărindar:201

Scaune:68

Schitul Darvari:60, 119

Semilunei:386

Serafim:217

Sevastopol:28

Sfântul Constantin:49

Sfântul Elefterie:36, 37, 40, 44, 236, 355

Sfinţii Apostoli:340

Silvestru:316

Spătarului:233, 271, 386

Speranţei:63

Spiru Haret:125

Stănică Marin:126

Şcoalei:99

Ştefan Greceanu:401

Ştirbei Vodă:387

Teilor:*vezi* Vasile Lascăr

Theodor Aman:360, 385, 386

Theodor Ştefănescu:11, 55

Toamnei:411, 412, 413, 414, 416, 417

Tunsului:*vezi* Ecaterina Teodoroiu

Ţepeş Vodă:273

Vânători:340

Vaselor:359

Vasile Alexandru:181

Vasile Lascăr (fostă Teilor):63, 176, 177, 178, 188

Verii:417

Victor Manu:183, 184, 185, 202

Viitor:186

Virginia:176

Visarion:28, 128

Ziduri între Vii:208, 209, 213

Suburbia

Curtea Veche:413

Popa Chiţu:412, 413, 414

Ş

Şcoala

Centrală:179, 215, 216, 217, 218, 230, 231

Clemenţa:84, 99

de Poduri şi Şosele:18

Elena Doamna:330

Poenaru Bordea:338

Popa Rusu:179, 180

Regele Ferdinand:196, 214

Şoseaua

Giurgiului:382, 398

Ianculuí:182, 184, 185

Jianu:95, 127

Kiseleff:366

Mihai Bravu:182, 215, 241, 244

Viilor:244

T

Teatrul

Bulandra:221, 226

Comedie:287

în aer liber din Giuleşti:389

Naţional:103, 111, 112, 239, 287, 293, 361, 372, 373, 374, 375

Regina Maria (Operetă):277, 385

U

Universitate:24, 366

Uzinele Le Maître:244

Uzinele Malaxa:183

V

Vatra Luminoasă:173, 178, 183, 184, 200, 203

Vila Minovici:67

1-* Numărul paginilor se referă la ediţia tipărită a cărţii.

Indice de nume[2*]

A

Abdurraman, Hoca: 370

Acterian, Jeni: 276

Aderca, Felix: 417

Albescu, Zoe: 411

Albu, Sandu: 33

Aldulescu, Radu: 355

Alessandrescu, Alfred: 29

Alexandrescu, Aurelia: 283, 293

Alexandrescu, Florica: 128, 132

Alexandrescu, Ion: 344

Alexandrescu, Sică: 283, 284, 291

Alexandrescu, Steluţa: 414

Alimăneşteanu, Alexandru: 133

Alimăneşteanu, Pia (Letiţia): 95, 133

Almăşanu, Virgil: 397

Aman, Jean: 19

Aman, Theodor: 285

Amar, Judith: 370, 371, 374

Amira: 190, 192, 193, 200

Andricu, Magdalena: 60

Andricu, Mihail: 33, 60

Angelescu, Elena: 391

Angelescu, Marioara: 391

Anghel, Gheorghe: 397

Antonescu, Ion: 21, 58

Antonescu, Lupu: 198

Antonescu, Maria: 68

Antoniade, Puppe: 84

Argetoianu, Ion: 71, 75

Arghezi, Tudor: 194, 198, 199, 231

Arsenescu, Adina: 11, 45, 62, 63

Arsenescu, Mircea: 11, 63

Arţăreanu, familia: 176, 178, 179, 188, 195

Arţăreanu, Mihai: 175, 178, 188, 195

Atanasiu, Niky: 288

Athanasof, Smaranda: 33

B

Babic, sculptor: 19

Badian, Hugo: 378

Badian, Maya: 377, 378

Badian, Suzana: 376

Bagdasar, Florica: 222

Balş Nathalie: 28

Banuş, Maria: 294, 295, 296, 297, 298, 299, 300

Barbu, Aca de: 219

Barcianu, doamna (mama Soniei): 135

Barcianu, Sonia: 135

Basarab, Matei: 208, 268, 269, 272

Başkirţev, Maria: 51

Bauman-Rădulescu, Rose: 38, 40

Bazaca, Nicu: 356

Bârsescu, Agatha: 228

Băicoianu, Zoe: 52

Băjenaru (c. Dumitrescu), Alexandrina (Luxiţa): 252, 253

Băjenaru, Dan: 252

Băjenaru, Grigore: 252

Băjenaru, Iancu: 252

Bălăceanu Stolnici, Constantin: 123

Bărcănescu, familia: 177

Bărcănescu, Mişu: 177

Bărcănescu, Nicolae: 177, 178, 197, 199

Bărcănescu, Virgil: 177

Beleş, Aurel: 297

Beligan, Radu: 288

Bellow, Saul: 222

Berea, Dimitrie: 50, 51, 52, 54

Berindei, Ion (fiul): 401

Bibescu, Martha: 202

Bilargiu, Mircea: 415

Birăescu (c. Popescu Necşeşti), Floria: 219

Birianu, domnişoara: 105

Biţan, Ion: 397

Bloomberg, Jessy: 370

Boambă Lahovari Argetoianu, Valentina: 71, 87

Bobescu, Constantin: 33

Bodnăraş, Emil: 214, 356

Bogoescu, preot: 326

Borcescu, Constantin: 47

Borş, Lucia: 185, 186

Botta, Dan: 355

Botta, Emil: 355, 374, 376, 387

Bragadiru, familia: 120, 124

Bragadiru, Sofia: 119, 120, 121, 122, 123

Brateş, Maria: *vezi* Procopie Dumitrescu, Maria

Brauner, Harry: 183

Brâncoveanu, Colette: 127

Brâncuşi, Constantin: 181, 314, 315,406

Brâncuşi, Grigore: 214

Brătianu, Gheorghe: 188, 315

Brătianu, Ionel: 188

Briol, arh.: 249, 250

Bucur, Marin: 215

Bucuţa, Emanoil: 185

Bujoi Ghica Gordon, Ioana: 107

Bujoi, doamna: 106, 107, 108

Burnea, Alexandru: 100

Burnea, Manuela: *vezi* Theodorini (c. Burnea), Manuela

Buşilă: 94

Buzescu, Aura: 359

C

Caffé Ianoşi, Jeanina: 227

Campigli, Massimo: 40

Canciovici, Marin: 287

Candiano Popescu, Al.: 93

Cantacuzino, Bâzu: 116

Cantacuzino, G.M.: 7, 20, 112, 301, 316, 424, 427

Cantacuzino, Ion: 12, 13

Cantacuzino, Madeleine: 33

Cantacuzino, Maruca: 29, 32, 34, 354

Cantacuzino, Mihai: 29

Cantacuzino, Sabina: 39, 86

Cantacuzino, Şerban: 22

Capsali Dumitrescu, Floria: 228, 372

Caragea, Boris: 52, 57, 395

Caragiale, Matei: 270

Caragiale, Tuşki: 220

Caraion, Ion: 149

Caranfil, Nicolae: 249

Caravia, Nicolae: 29

Cartianu, Ana: 229

Cassian, Nina: 376

Catargi, Henri: 20

Cazaban, Alexandru: 184

Cazaban, Tilia: 184

Cazacu, Mihai, preot: 102

Călin, Vera: 214

Călinescu, George: 350, 353, 362

Cămărăşescu: 117, 118

Cărăruie (lăutar): 15

Ceauşescu, Elena: 101

Ceauşescu, Nicolae: 98, 203, 238, 239, 240, 298, 364, 386, 388

Cehata, Smaranda: 57

Celibidache, Ioana: 113, *vezi* Procopie Dumitrescu, Ioana

Celibidache, Sergiu: 78, 79

Cerbu, Eva: 365

Cernat Pop, Teodora (Dorica): 398

Cernea (c. Niculescu Duvăz), Irina: 283

Cernea, Andrei (Csere): 292

Cernea, Andrei Victor: 283

Chebab, Nadia: 29

Chevalier, Jean: 43

Chevalier, Margueritte: 44

Chihaia, Pavel: 367

Chrissoveloni, Nicolae: 112, 113

Cioculescu, Şerban: 148, 350

Ciorănescu Neniţescu, Ecaterina: 101

Ciortea, Tudor: 374

Ciulei, Liviu: 358, 376

Clima, Elisa: 248

Codreanu, Mărioara: 223

Codreanu, Mihai: 52

Colceag, Ion (fiul): 415

Colceag, Ion (tatăl): 414

Comarnescu, Petru: 68

Comissiona, Robina: 370

Comissiona, Sergiu: 370

Comte, Auguste: 351

Comte, Henri: 351

Condeescu, Nicolae: 150

Constant, Marius: 370

Constantinescu Bagdad, Eliza: 209

Constantinescu, Nicuşor: 288

Constantinescu, Vasile (preot): 272

Coşoveanu, Dorana: 229

Creangă, Horia: 329, 331, 335

Cristea, Miron (patriarh): 317

Cruciatti, Fernando de: 375, 376

Cuţescu Storck, Cecilia: 180, 181

Cuza, Alexandru Ioan: 248, 255, 271

Cuza, Elena: 218

D

Damian, George: 241, 369

Dărăscu, Nicolae: 347, 365

Defour, Daniel: 148, 149, 159

Defour, Fernand: 160

Defour, Gabriela: *vezi* Voiculescu (c.Defour), Gabriela)

Defour, Raru: 163

Delavrancea, Cella: 134

Delavrancea, Maria: 216, 219

Demetrius, Lucia: 228

Demu: 368

Deszy, Sandu: 344, 349, 351, 357

Diaconiţa (dr.): 210

Dimitrescu (c.Niculescu), Florica: 207, 216

Dimitriu (dr.): 124, 279

Dobrovici, Elena: 103, 104, 105

Doicescu, Octav: 250, 315

Dona, Nutzi: 365

Dragalina, (comandor): 425

Dragalina, doamna: 424, 425, 426, 428, 429, 431, 432

Dragalina, Ioan (general): 424, 425

Drajna Stănescu, Mihaela: 229

Drăghici, Al.: 346

Drăghici, Romeo: 354, 355

Ducici, Iovan: 88

Dulfu (c. Grădinescu), Valeria: 331

Dulfu, Eftimia: 329, 339

Dulfu, Elena: 329

Dulfu, Eugen: 331

Dulfu, Petre: 329, 330, 331, 341

Dulfu, Şerban: 336

Dulfu, Virgiliu: 331

Duma (dr.): 390

Duma, Dinu: 391

Duma, Ilie: 390

Duma, Sabina: 390

Duma, Ştefana: 390

Dumbravă, Bucura: 266

Dumitrescu Buşulenga, Zoe: 229

Dumitrescu Năsturel, Gheorghe Iorgu: 248, 259, 263

Dumitrescu, Elvira: 229

Dumitrescu, Gheorghe (Ghiţă): 375

Dumitrescu, Ion: 375

Dumitrescu, Mariana: 375

Dumitrescu, Marta: 230

Dumitrescu, Mitiţă: 372

Dumitrescu, Simona: 230

Dumitriu, Anton: 365, 366

Dumitriu, Petru: 288, 368

E

Egei, Matilda: 248

Eliade, Gheorghe: 41

Eliade, Irina: 5, 36

Elias,.Menachem: 67, 187

Elina Doamna: 269

Enescu, George: 7, 17, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 33, 34, 194, 354, 397, 398, 405

F

Feldman, Ludovic: 11, 33, 56

Fenici, Carlo: 344

Fianu (c. Bilargiu), Elena: 415

Fianu (c. Colceag), Maria: 415

Fianu, Andriana: 411

Fianu, Eufrosina: 414

Fianu, Ioan G.: 412, 413

Fianu, Ion: 415, 417

Fianu, Nicolina: 411

Fianu, Sofia: 411, 415, 417, 418

Filotti, Flori: 118

Filotti, Maria (Miţa): 358

Flesch, Carl: 344, 354

Focillon, Henri: 13

Focşăneanu, George: 5, 27, 56

Focşăneanu, George (fiul): 11

Focşeneanu (c. Ghiga), Georgeta: 229

Fotino, Ion: 40, 355

Fotino, Maria: 29

G

Gabrea (doamna): 224

Gabrea, Iosif (profesor): 224

Gabrea, Radu: 224

Galaction, Gala: 14

Gârneaţă, Ilie: 58

Gâscă, Eugen: 194

Georgescu, Constanţa: 173, 192

Georgescu, Costică: 188

Georgescu, George: 94, 406

Georgescu, Marius: 178, 193

Georgescu, Tutu: 406

Gheorghe, Mihai: 412

Gheorghe, Silviu: 198

Gheorghiu, Nicolae: 158

Gheorghiu, Tase: 129

Gheorghiu-Dej, Gheorghe: 62, 98

Gherea, Ionel: 29

Ghertzovici, Adia: 354

Ghica, Alexandrina: 27

Ghica, Bani (Şerban): 107

Ghica, Ion: 27, 329

Ghica-Budeşti, Nicolae: 28

Ghiga (avocat): 229

Ghinea, Magda: 247

Giamo (c. Diaconiţa), Lucia: 210

Gibory, Harietta: 135, 136

Giosan, Mircea: 333

Giugaru, Alexandru: 290

Giurchescu, Anca: 301, 374

Giurchescu, Lucian: 374

Godeanu, Elvira: 32, 290

Grădinescu (c. Secăreanu), Zorela: 331

Greceanu, Alice: 333

Greceanu, Beatrice: 333

Greceanu, Lizeta: 400

Greceanu, Olga: 23, 135

Greceanu, Paul: 400

Greceanu, René: 333

Greening Pantazi, Ethel: 79

Grigore, Dan: 40

Grosu, Cristea: 395, 404

Groza, Petru: 351

Gruescu (căpitan): 248

Guboglu, Mihai: 370

Guetta, Marietta: 33

Gusti, Dimitrie: 94, 383

H

Halunga, Cruciţa: 216

Halunga, Speranţa: 216

Han, Oscar: 343, 344, 348, 349, 364

Han, Raymonde: 348, 349, 350, 351, 352, 353, 354, 361, 362

Hanciu, Maria: 44

Hanciu, Petre: 37, 39

Hassan, Yvonne: 376

Havas, Boriş: 379

Herdan, Ion: 383

Hoare, Reginald Sir: 16

Hulubei, Alice: 223, 224, 227

Hulubei, Horia: 223

I

Iacob, Şari: 248

Iacobsohn, Ana: 218

Iamandi, Adina: 63

Iamandi, Victor: 11, 31, 45, 46, 48, 60

Iancovescu, Ion: 288

Iliescu, Ciru: 71, 72, 89, 91

Iliescu, Irina: 72, 73

Iliescu, Tantinel: 27

Ioanid (c. Gheorghiu), Nicole: 159

Ioanid Petrescu, Alexandrina: 158

Ionescu, Andrei: 255

Ionescu, Andrei (dr.): 271

Ionescu, Eugenia: 80

Ionescu, George: 80, 81, 82, 84, 93, 94, 98

Ionescu, Geta: 80

Ionescu, Gheorghe Andrei: 271

Ionescu, Ghiță: 68

Ionescu, Maria: 272

Ionescu, Mariana: 225

Ionescu, Romeo: 271, 272

Ionescu, Ştefan: 248

Ionescu, Take: 144, 266

Ionescu, Thoma: 144

Ionescu-Clejan: 91

Ionescu-Mihăeşti: 12, 13, 18

Iosif, Şt. O.: 304

Isanos, Elisabeta: 273

Isanos, Elisabeta (bunica): 275

Isanos, Magda: 273, 274, 275, 276, 277, 278, 279, 280

Isanos, Mihai: 275, 279

Iser Sterian, Daisy: 8

Iser, Iosif: 7, 8, 9, 10, 20, 78, 406

J

Jalea Popa, Ala: 390

Jalea, Ion: 353, 390, 395, 397, 398, 399, 400, 406, 408, 409

Jeruzalmi, J.: 210, 212

Jianu, Vasile: 40

Jora, Mihail: 31, 32

Juvara (c. Chiliman), Alexandra: 314

K

Karambi Polixenia: 5, 35

Karnabatt, D.: 184

Kofczinsky, Siegfried: 303

Kogălniceanu, Eliza: 139

Kogălniceanu, Mihail: 139

Kollan (c. Mitescu), Maria: 138

Krausz, Dora: 378

Krausz, Tibi Thomas: 377

Kressel, Trude: 368, 370

Kretzulescu, Nicolas: 26

L

Lahovari, Ion: 72, 87

Lahovari, Mihai: 72

Lahovari, Scarlat: 264

Lazăr, Ilie: 230

Lazăr, Lia: 230

Lecca, Octav George: 270

Lecomte de Nouy, Emile André: 266

Leonida Lahovari, Peggy: 87

Levandovschi (c. Popa), Titi: 229

Lifar, Serge: 373

Lipatti, Dinu: 33

Loghi, Kimon: 380

Løvendal Papae, Lidia: 380

Løvendal, George: 380, 381

Løvendal, Irina: 380

Lovinescu, Monica: 367

Lucasievici, Laetiţia: 12, 14

Ludovic I al Austriei şi Ungariei: 268

Lupu, Nicolae L.: 228

Lupu, Theodor: 33

M

Macri (c. Eftimiu), Agepsina: 376

Magheru, Alice: 5, 16, 20, 21, 27, 35, 55, 56, 60

Magheru, George: 6, 11, 17, 27, 28, 30, 34

Magheru, George (general): 7, 27

Magyar, Eszter: 379

Malaxa, Elena: 220, 221, 222

Malaxa, Nicolae: 220, 221

Maniu, Iuliu: 122

Manoiloiu, Florica: 380

Manolescu Strunga: 68, 94

Manolescu Strunga, Gina: 68

Marcu (Ionescu), Eugenia: 83, 94

Marcu, Duiliu: 81, 83, 86, 92, 94, 95, 97, 98, 126, 130, 131

Maria din Berceni: 232, 234, 235, 236, 237, 238, 239, 240, 241, 242, 243, 244, 245, 246

Marinescu, Avel: 380

Marinescu, Gheorghe: 31, 214

Marinescu, Ioana: 329, 339

Marino-Moscu, Constanța: 49

Masaci (familia): 199

Mateescu, Constanța: 330, 341

Mateescu, I.: 54

Maxy, M.H.: 42

Mărăcineanu, Ștefania: 223

Medrea (doctor): 407

Mestrovič, Ivan: 315, 346

Mihail, Marius: 214

Mihăilescu, Florin: 290, 292

Mihăilescu, Florina: 290

Milian Constant, Sonia: 370

Mircea, Niculae: 302

Mironescu, Petre: 123

Mitescu, Constantin: 138, 143, 146

Mogoș, Antonie: 315

Molda (c. Cernea), Charlotta: 283, 292

Molda, Ana: 292

Molda, Ștefan: 292

Molnar, Iosif: 379

Molnar, Nuți: 378

Morărescu, Dragoș: 358, 365

Moreau, Gustave: 19

Moscu, Sandu (Alexandru): 57

Moscuna, Lia: 223, 224

Movilă, Sanda: 417

Mulgund (c. Zaharia), Sarada: 373

Mulgund (dr.): 373

Mulgund, Indira: 373

Mureșianu, Andrei: 128, 132

N

Narly, Constantin: 224

Nasta, Dan: 142

Nasta, Liviu: 152

Nasta, Maria: 152

Nasta, Mircea: 54, 142

Nasta, Stela: 142

Nasta, Traian: 124

Naumescu, Virginia: 176, 179

Năsturel Herescu, Elina: 268

Năsturel Herescu, Udrişte: 268

Năsturel Stoica: 268

Năsturel Stoica, Tomaida: 272

Năsturel, Chiriaca: 268

Năsturel, Enric (Henri): 268

Năsturel, George: 256, 272

Năsturel, Ilie: 268

Năsturel, Ioan: 268

Năsturel, Iorgu: 259

Năsturel, Pauline: 260, 261

Năsturel, Radu Ban: 270

Năsturel, Roman: 268

Năsturel, Udrişte: 268, 269, 271

Negroponte, Jean: 322

Negroponte, Sanda: 310

Negroponte, Theodor: 327

Negroponte, Ulise: 327

Negulescu-Batişte, Ghe. I. (preot): 102

Nenciulescu, Puiu: 210

Neniţescu (c. Theodorini), Jeana: 99

Neniţescu, Costin: 100

Neniţescu, Ştefan: 101

Nicolaescu (colonel): 37

Nicolau, Gheorghe: 412

Nicolau, Irina: 423

Nicolau, Ştefan: 406

Niculescu (c. Protopopescu-Pache), Olga: 175, 187

Niculescu (c. Urziceanu), Maria (Miţa): 188

Niculescu Duvăz, Miron: 284

Niculescu Pancu, Virginia: 175

Niculescu, Dragomir: 365

Niculescu, George: 187

Niculescu, Miron: 214

O

Odobescu (dr.): 360

Odobescu, Alexandru: 360

Odobescu, Simona: 360

Onufrie (părintele): 360

Oprescu, George: 405

Oteteleşanu, Petre: 265

P

Paisi, Nicu: 344, 357

Pallady, Theodor: 7, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 24, 25, 60

Panaitescu, Alina: 222, 229

Pancu, Lili: 173, 193, *vezi şi* Georgescu, Constanţa

Pancu, Nicolae (fiul): 174, 189, 193, 198, 200

Pancu, Nicolae (tatăl): 174, 177, 181, 189

Pandrea, Petre: 327, 328

Papacostea, Victor: 369

Patti, Adelina: 252

Pauker, Ana: 116, 382

Paulescu, Nicolae: 391

Păltineanu, Alexandrina: 286

Pătraşcu, Mariana: 355

Pătraşcu, Miliţa: 311, 314, 316, 318, 350

Penciu: 167

Penescu-Liciu, Nuţi: 373

Peretz, Puiu: 210, 211

Petrescu Defour, Aurica: 160

Petrescu, Cezar: 53, 56

Petrescu, Costin: 69

Petrescu, Didina: 164, 165

Petrescu, Eftimie: 158, 163

Petrescu, Emilia: 215, 397

Petrişor, Dumitru: 336

Pillat Fărcăşanu, Pia: 135

Pillat, Dinu: 79, 148

Pillat, Ion: 71, 79, 95, 101, 132, 133, 136, 137

Pillat, Marie: 76, 79, 88, 133, 134, 135, 136, 137

Pillat, Mariea: 105

Pillat, Nelly (Cornelia): 95, 148

Piperescu, Margareta: 223

Piteşteanu: 312, 320

Pop, Sabin: 398

Popa, Dumitru Radu: 229

Popa, Grigore T.: 229

Popa, Marilena: 230

Popa, Tudorel: 229

Popa, Victor Ion: 358

Popazolu, Lili: 330, 333

Popescu Gheorghian: 147

Popescu Judetz, Eugenia: 343, 363

Popescu Judetz, Gheorghe: 346, 361, 388

Popescu Necşeşti, Adrian: 230

Popescu, Radu: 84

Popescu, Sica: 225

Popescu, Ştefan: 405

Popescu, Vasile: 397

Popescu-Telega, Al.: 365

Popovici, Constantin: 395

Popovici, Ion: 395, 404

Posescu: 365

Prager, Anca: 229

Prager, Emil: 32, 229, 331

Prager, Liliana: 331

Prezan (general): 124

Prezan (mareşal): 124

Prezan, Olga: 124

Principesa Ileana (Maica Alexandra): 360, 392

Proca Ciortea, Vera: 373

Procopie Dumitrescu (c. Celibidache), Ioana: 79

Procopie Dumitrescu (c. Manolescu), Ecaterina: 68

Procopie Dumitrescu (c. Pillat), Maria: 79, 95, 132

Procopie Dumitrescu (c. Theodorini), Julieta: 78

Procopie Dumitrescu, Dumitra: 66

Procopie Dumitrescu, Florian: 79, 83, 84, 113, 115, 117

Procopie Dumitrescu, Ion: 63, 65, 70, 75, 77, 132

Procopie Dumitrescu, Justinian: 65, 66, 78, 79

Procopie Dumitrescu, Suzanne: *vezi* Vrancea, Suzanne

Procopiu: 114

Procopiu, Irina: 397

Protopopescu Pache: 119

Protopopescu-Pache, Ica: 175

Protopopescu-Pache, Jean: 187

Protopopescu-Pache, Nineta: 175

R

Raliţa Ioan (c. Fianu), Sofia: 412, 413

Răchiţeanu, Carmen: 347

Răchiţeanu, Irina: 347

Răducanu (Papa Tausinger), Miriam: 370, 371

Rădulescu Pogoneanu, Anina: 220, 221, 226

Rădulescu Pogoneanu, Elena: 220, 228

Rădulescu Pogoneanu, Ion: 220

Rădulescu Pogoneanu, Pichi: 220

Rădulescu, Magdalena: 40

Rădulescu, Marioara: 348

Rădulescu, Mihail: 40

Rădulescu, Nicolae: 38, 39, 40, 355

Rădulescu, Petre: 412

Regele Carol I: 75, 76, 93, 183, 262, 263, 266, 315, 346

Regele Carol al II-lea: 24, 58, 117, 150, 184, 185, 249, 325, 346, 409

Regele Ferdinand: 196, 214, 249, 316, 346, 404

Regele Mihai I: 7, 325

Regina Elena: 7

Regina Elisabeta: 266, 325

Regina Maria: 111, 116, 196, 313, 351, 360, 397, 425

Resetnic: 210

Ripan, Raluca: 210

Roco, Dinu: 47

Romanovski, Anton: 372, 373, 376

Rosetti, Al.: 225

Rosetti, C. A.: 77

Ross, Lulu: 371

Roşca, Iuliu: 341

Roşiianu: 194

S

Sachelariu, Isabela: 49

Sadova, Marieta: 358, 374

Sadoveanu, Ion Marin: 105, 111, 228

Sadoveanu, Mihail: 194

Saladin, Innes: 96

Samuelli, Ani: 127

Samuelli, Nora (Boxi): 126

Sarânga, Maria: 29

Sava, Ion: 372, 376

Sârbu, Vera: 41

Sărăroiu, Ileana: 237

Săvulescu, Traian: 33

Scanavi, Alexandru: 328

Schnitzer: 368, 373

Scodrea (c. Sinadino), Viorica: 100

Scrima, Andrei: 149, 366

Sebastian (pictor): 201, 373

Sebastian, Mihail: 398

Serghi, Cella: 366

Shapira, Ghita: 33

Siegfried, Wladimir: 201

Silvestri, Constantin: 355, 397

Simian, Ricu: 224

Siruni, H. Dj.: 359, 370

Slătineanu, Sandra: 148

Slăvescu, Mihaela: 137, 230

Slăvescu, Victor: 137

Smara, Maica: 218

Smărăndescu, Paul: 326

Soare, Soare Z.: 286

Sorbu, Mihail: 184

Spayer: 71

Stahl, Henriette: 360, 368

Stanian (c. Theodorini, c. Ionescu), Eugenia: 80, 93

Stănescu, Carmen: 288, 290

Stec, Eugene: 350, 355, 365

Stere, Constantin: 82

Steriadi, Jean: 7, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 20, 24, 55, 60, 78, 180, 399

Sterian, Guido: 10

Stoianovici, Ileana: 394

Stoianovici, Marioara: 20

Strâmbu, Ipolit: 180, 181

Streinu, Vladimir: 149, 350

Sturdza Bulandra, Lucia: 359

Sturdza, Alice: 22

Sturdza, Dimitrie: 262

Sturdza, Michel: 22

Susskind, Henri: 249, 250, 259, 260, 262, 263, 264, 265, 266, 267

Susskind, Henrietta: 250, 263

Susskind, Leopold: 267

Susskind, Marietta: 250, 263

Susskind, Pauline: 250, 260

Ş

Şanta (c. Muică), Cristina: 331

Şanta, Nistor: 331, 341

Şeicaru, Gabriela: 225

Ştefănescu, Cocuţa: 288

Ştefănescu, Florica: 144

Ştefănescu, Ilie: 144

Ştefănescu, Mircea: 288

Şteflea, Crisanta: 224

Şuţu, Nicolae: 262

T

Taşcă (c. Filotti), Flori: 118

Taylor (Teller) Bazaca, Violet: 356

Tătărăscu Negroponte, Sanda: 132, 310, 321

Tătărăscu, Aretia: 94, 132, 310, 311, 312, 313, 314, 318

Tătărăscu, Emanuel: 85

Tătărăscu, Gheorghe: 85, 310, 312

Tăuşan, Victoria Ana: 215

Teodoreanu, Ionel: 133

Teodoreanu, Păstorel: 133, 188, 350

Theodorini (c. Popescu), Florica: 82

Theodorini, Constantin: 80

Theodorini, Eugen: 66, 92

Theodorini, Julieta: 78

Theodorini, Theodor: 80, 93, 99

Theodoroni (c. Burnea), Manuela: 54, 63

Titulescu, Nicolae: 194

Tomescu, Liliana: 214

Tonegaru, Constant: 367

Tonitza, Nicolae: 348, 352

Topârceanu, George: 54

Tudor, Sandu: 149

Turconi (arhitect): 341

Tuţescu, Doina: 387

Tzara, Dusza: 350, 355

Tzigara-Samurcaș, Al.: 180, 313

Ț

Țepeneag: 139

Țopa, Sorana: 52

V

Vasile, Georgeta: 222

Vasilescu, Mircea: 354, 355

Vasilescu, Viorica: 355

Vasiliu Bolnavu: 84, 85

Vasiliu Năsturel (c. Susskind), Pauline: *vezi* Susskind, Pauline

Vasiliu Năsturel, Petre: 249, 250, 262

Vianu, Tudor: 133, 350

Vizirescu, Pan: 170

Vladimirescu, Tudor: 272

Vlasiu, Ion: 194

Voicu, Ion: 182, 397

Voiculescu (c. Defour), Gabriela: 138, 149, 154, 157, 158, 170

Voiculescu, Cella: 201

Voiculescu, Ion: 142, 149, 153, 154, 157, 161

Voiculescu, Lica: 155

Voiculescu, Marioara: 125, 358

Voiculescu, Marta: 154

Voiculescu, Radu: 154

Voiculescu, Sultana: 145

Voiculescu, Sultănica: 154, 155

Voiculescu, Vasile: 40, 133, 137, 138, 156, 157, 167, 171

Voluntaru, Maria: 374

Votopal, Philip: 344

Vrancea (c. Procopie Dumitrescu), Suzanne: 113, 114, 115, 116, 118

Vrancea, Virgil: 79

Vulcănescu, Mircea: 228

W

Wachman, Eduard: 286

Walfish: 33

Wesner, Frieda: 209

Wexler, Mady: 194

X

Xen Pixi: 268

Y

Yonnel: 383

Z

Zaharia, Alexandru: 311, 318

Zaharia, Lucian: 373

Zaharopol, Irina: 356

Zaharopol, Simion: 357

Zambaccian, Kricor: 350, 355, 362

Zimmermann, Stéphanie (Fifi): 371, 376

Zottero, Enrico: 210

Zottu: 189, 191

Zottu (c. Pancu), Maria: 193

Zottu (c. Vâlsănoiu), Virginia: 189

Zottu, Ion: 180, 197

Zottu, Ştefan: 197

Zottu, Vasile: 190, 197

Zwoelfer, August: 417

2* Numărul paginilor se referă la ediţia tipărită a cărţii.

Table of Contents

Alice Magheru și Școala de admirație reciprocă
- Iser și Daisy
- Steriadi
- Pallady
- G. M. Cantacuzino
- George Enescu

Cu Irina Eliade, dincolo de ziduri, ferestre și grădini

Adina Arsenescu și Bucureștii neiubiți

Manuela Burnea și poveștile telescopate
- Ion Procopie Dumitrescu
- Duiliu Marcu
- Casa Nenițescu
- Bijutieri și bijuterii
- Florian Procopie Dumitrescu
- Case și familii
- Ion Pillat

Gabriela Defour Voiculescu Casa poetului
- În Strada Olimpului

Cu Lili Pancu, șeherezada Bucureștilor

Cu Florica Dimitrescu, în cartierul Gării de Est
- La Școala Centrală

Maria din Berceni

Cu Magda Ghinea, Povești din lada de zestre

Cu Elisabeta Isanos, în Strada Popa Nan, 49

Aurelia Alexandrescu și casa din Precupeții Vechi

Cu Maria Banuș pe malul drept al Dâmboviței
- În cartierul vechi

Cu Anca Giurchescu o istorie de familie, la Carul cu Bere

Bucureștii doamnei Sanda Negroponte

Eftimia Dulfu și casa pierdută

Cu Eugenia Popescu-Judetz, în căutarea vârstei de bronz
- Bucureștii fetei de bronz

Cu Ala Jalea Popa, despre Bucureștii lui Ion Jalea

Cu Andriana Fianu, pe Strada Toamnei
Cu Irina Nicolau, la lecţia de franceză din casa Dragalina-Teodorescu
Ilustraţii
Indice de locuri
Indice de nume

Table of Contents

Alice Magheru şi Şcoala de admiraţie reciprocă
Iser şi Daisy
Steriadi
Pallady
G. M. Cantacuzino
George Enescu
Cu Irina Eliade, dincolo de ziduri, ferestre şi grădini
Adina Arsenescu şi Bucureştii neiubiţi
Manuela Burnea şi poveştile telescopate
Ion Procopie Dumitrescu
Duiliu Marcu
Casa Nenițescu
Bijutieri şi bijuterii
Florian Procopie Dumitrescu
Case şi familii
Ion Pillat
Gabriela Defour Voiculescu Casa poetului
În Strada Olimpului
Cu Lili Pancu, şeherezada Bucureştilor
Cu Florica Dimitrescu, în cartierul Gării de Est
La Şcoala Centrală
Maria din Berceni
Cu Magda Ghinea, Poveşti din lada de zestre
Cu Elisabeta Isanos, în Strada Popa Nan, 49
Aurelia Alexandrescu şi casa din Precupeţii Vechi
Cu Maria Banuş pe malul drept al Dâmboviţei
În cartierul vechi
Cu Anca Giurchescu o istorie de familie, la Carul cu Bere
Bucureştii doamnei Sanda Negroponte
Eftimia Dulfu şi casa pierdută
Cu Eugenia Popescu-Judetz, în căutarea vârstei de bronz
Bucureştii fetei de bronz
Cu Ala Jalea Popa, despre Bucureştii lui Ion Jalea
Cu Andriana Fianu, pe Strada Toamnei

Cu Irina Nicolau, la lecţia de franceză din casa Dragalina-Teodorescu
Ilustraţii
Indice de locuri
Indice de nume

Table of Contents

Alice Magheru şi Şcoala de admiraţie reciprocă 4
Iser şi Daisy 8
Steriadi 10
Pallady 16
G. M. Cantacuzino 20
George Enescu 27
Cu Irina Eliade, dincolo de ziduri, ferestre şi grădini 38
Adina Arsenescu şi Bucureştii neiubiţi 48
Manuela Burnea şi poveştile telescopate 68
Ion Procopie Dumitrescu 69
Duiliu Marcu 99
Casa Neniţescu 106
Bijutieri şi bijuterii 111
Florian Procopie Dumitrescu 122
Case şi familii 129
Ion Pillat 143
Gabriela Defour Voiculescu Casa poetului 150
În Strada Olimpului 171
Cu Lili Pancu, şeherezada Bucureştilor 188
Cu Florica Dimitrescu, în cartierul Gării de Est 226
La Şcoala Centrală 235
Maria din Berceni 254
Cu Magda Ghinea, Poveşti din lada de zestre 270
Cu Elisabeta Isanos, în Strada Popa Nan, 49 299
Aurelia Alexandrescu şi casa din Precupeţii Vechi 310
Cu Maria Banuş pe malul drept al Dâmboviţei 322
În cartierul vechi 328
Cu Anca Giurchescu o istorie de familie, la Carul cu Bere 330

Bucureştii doamnei Sanda Negroponte 340
Eftimia Dulfu şi casa pierdută 361
Cu Eugenia Popescu-Judetz, în căutarea vârstei de bronz 377
Bucureştii fetei de bronz 400
Cu Ala Jalea Popa, despre Bucureştii lui Ion Jalea 428
Cu Andriana Fianu, pe Strada Toamnei 451
Cu Irina Nicolau, la lecţia de franceză din casa Dragalina-Teodorescu 464
Ilustraţii 475
Indice de locuri 486
Indice de nume 501